

دستور کائنات
زوند

تالیف

الحاج ملا عثمان علی ابن مولانا محمد انور رحمۃ اللہ علیہ

المکتبۃ الخفایہ

کاشی روڈ کونٹہ

Ketabton.com

حنفی شافعی

بسم اللہ الرحمن الرحیم

کفایت دینی کتب خانہ

کفایت اللہ ابن صدیق

واٹس ایپ گروپ ٹیلی گرام چینل
اس گروپ میں کتابیں اہل السنۃ والجماعت، حنفی، شافعی، مالکی،
حنبل، دیوبند، علماء حق کے عقائد کے مطابق ہوں گی مختلف
زبانوں میں اسلامی کتابیں پشتو عربی اردو فارسی جیسے تفسیریں،
فتاویٰ درسی کتب خارجی کتب وغیرہ۔

کفایت اللہ ابن صدیق
حنبل

+923052488551

+923247442395

مالکی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الْأَمِيرُ الْمُؤْتَمِرُ
الْمَوْلَى الْأَمِيرُ الْمُؤْتَمِرُ

د سرور کائنات صلی اللہ علیہ وسلم ژوند

دوهم ټوک

اصلاح سوي نسخه

تأليف:

الحاج ملا عنايت الله "علمي" ابن مولانا محمد انور رحمۃ اللہ علیہ

المكتبة الغفارية ارب بازار كندهار افغانستان

ټول حقوق د ليکوال سره خوندي دي

د کتاب پېژندنه:

د کتاب نوم	::	د سرور کائنات رضي الله عنه ژوند
تأليف	::	الحاج ملا عنايت الله "علمي"
		ابن مولانا محمد انور رحمته الله عليه
خپروونکی	::	پخپله مؤلف.
کمپوزر	::	پخپله مؤلف.
اتم چاپ		۱۳۹۵

دغه کتاب او د لیکونکي نور کتابونه په پاکستان کې په لاندي
خايو کې تر لاسه کيږي:

- مکتبۀ رشیدیه: سرکي روډ کوټه.
- مکتبۀ محمدیه: شاپ نمبر ۱۴ کرو مندر بنوري ټاون کراچي.
- مکتبۀ القرآن والسنة: محله جنگي پشاور.

المکتبۃ الغفاریۃ اړیک بازار کندهار افغانستان

بسم الله الرحمن الرحيم

د بدر لویه او عظیمه غزاه

د بدر غزاه د اسلام په تاریخ کې هغه لویه او مشهوره غزاه ده، دا هغه غزاه ده چې د دغې غزاه په واسطه سره د حق او باطل فرق او تمیز وسو.

لومړئ به د غزاه د پېښېدلو سبب درته بیان کړم: موږ مخ کې د عُسیره د غزاه بیان درته وکړی چې د قریشو یوه قافله د مکې مکرمې څخه شام ته تلله او رسول الله ﷺ دغې قافلې ته د حملې کولو دپاره ورو ووتی خو هغه قافله سالمه ځنې ولاړل، اوس چې له شامه څخه د هغې قافلې د بیرته را تلو وخت را نژدې سورسول الله ﷺ طلحه بن عبیدالله ؓ او سعید بن زید ؓ د مدینې منورې د شمال طرف ته ولېږل چې د دغې قافلې د بیرته را تگ معلومات وکړي، دغه دوه نفره (حوراء) ته چې د شام و طرف ته د یوه ځای نوم دی ورسېدل او هلته په انتظار کېښتل ترڅو چې ابوسفیان د قافلې سره له شامه و دغه ځای ته را ورسېدی، دغه دوه نفره په تلوار مدینې منورې ته راغله او رسول الله ﷺ یې په حال خبر کړی، په دغه قافله کې د قریشو ډیر مالونه وه، په دې قافله کې زر اوبڼه په مالو بار دي چې د مالو قبېمت یې د سرو زرو پنځو لکو دینارو ته رسېدی او د دې قافلې سره فقط د څلوېښتو نفرو په شا وخوا کې ساتونکي ورسره دي، د دغې قافلې مشر ابوسفیان دی او دغې قافلې د قریشو د هغه نورو قافلو څخه یو بل خاص فرق هم درلودی هغه دا چې: هغه نوري قافلې به د قریشو څخه د څو نفرو تجارانو وې، خو په دغه قافله کې د ټولو قریشو مالونه سته، دا قافله د ټولو قریشو شریکه ده او ټول قریش د دې قافلې د سالم رسېدلو کوښښ کوي، اوس نو دغه قافله د مسلمانانو دپاره یو طلايي چانس دی، د دغې قافلې مصادره کول او اخیستل پر مشرکانو یوه عسکري، سیاسي او اقتصادي لویه ضربه ده، نو ځکه رسول الله ﷺ په مسلمانانو کې دا اعلان وکړی چې د قریشو یوه قافله را رهي ده او په هغه کې د ټولو قریشو مالونه موجود دي، نو دغې قافلې ته څوک را سره وزي؟ ښایي چې الله ﷻ

يې ستاسي په نصيب کړي، رسول الله ﷺ په دغه وتلو سره هيڅوک نه دی امر کړی بلکه معامله اختياري وه ويل: هر څوک چې را سره وزي را سره و دي وزي، څرنگه چې په دغه وتلو کې چا دا فکر نه کاوه چې د قافلې په عوض او بدل کې دي د مکې مکرمې د لوی لښکره سره په بدر کې جنگ وسي نو ډير اصحاب کرام په مدينه منوره کې پاته سوه، ځکه دوی داسې فکر کاوه چې د دغې قافلې دپاره به د رسول الله ﷺ وتل د هغه نورو غزاوو او سريو په مثل سره بېله جنگه او بېله مقابلې فقط يو وتل وي، نو ځکه هر هغه څوک چې د دغه غزا څخه پاته سوی دی پر هغه هيڅ مسئوليت او ملامتيا نه سته او نه وه، حضرت عثمان رضي الله عنه هم ځان آماده کړی او د وتلو اراده يې وکړه مگر د ده زوجه رقيه رضي الله عنها چې د رسول الله ﷺ لور وه ډيره سخته ناروغه وه، رسول الله ﷺ عثمان رضي الله عنه ته و فرمايل: ته د رقيه سره پاته سه.

نو د بدر د غزا څخه د عثمان رضي الله عنه د پاته کېدلو سبب دغه د رسول الله ﷺ امر او د رقيه رضي الله عنها ناروغي وه، که نه عثمان رضي الله عنه د وتلو دپاره تيارې نيولې وه.

دلته په مدينه منوره کې رسول الله ﷺ خپل لښکر د قافلې دپاره آماده کوي خو هلته په مکه مکرمه کې يوه کوچنۍ واقعه پېښه سوه چې اول به هغه واقعه درته بيان سي او بيا به د اسلامي لښکر و آماده کولو ته راسو.

عاتکه د عبدالمطلب لور او د رسول الله ﷺ عمه چې په مکه مکرمه کې وه يو خوب يې وليدی چې ډيره يې وېرول او وارخطاء يې کړه، هغې داسې خوب وليدی چې يو سړی په مکه مکرمه کې په ابطح کې ودرېدی (ابطح د يوه ځای نوم دی) او ناري يې کړه: اې غادرانو! اې خائنانو! په درو ورځو کې خپلو مړو ته ولاړ سی، بيا د ابطح څخه ترکمې شريفې پورې راغلی دلته بيا و درېدی او ناري يې کړه: اې غادرانو! په درو ورځو کې خپل مرګ ته ولاړ سی او بيا دغه نفر د (أبي قُبَيْس) غره ته وختی او بيا يې هغه ناره وکړه، وروسته دغه نفر يوه ډبره واخيستل او د مکې مکرمې طرف ته يې وغورځول، دغه ډبره په هوا کې وچاودل او د مکې مکرمې په هر کور کې يې يوه يوه ټوټه ولوېدل، عاتکې دغه خوب وليدی چې د تاريخ په کتابو کې د عاتکې د خوب په نامه سره مشهوره دی.

عاتکه چې له دغه خوبه ډېره بېرېدلې وه دا خوب يې خپل ورور عباس رضي الله عنه ته ووايه، عباس رضي الله عنه تر دغه وخته پر هغه پخواني دين! يعني: شرک و او هلته په مکه مکرمه کې اوسېدی، عباس هم له دغه خوبه څخه وېرېدی او خپلې خور ته يې وويل: دغه خوب چا ته مه وایه، مگر په خپله عباس يو ملگری او نژدې آشناى درلودى چې وليد بن عتبة و هغه ته يې دغه خوب ووايه او دا سپارښت يې پر وکړى چې چا ته يې ونه وايي او د ځان سره يې پټ وساتي، وليد بن عتبة بيا دغه خوب خپل پلار ته ووايه او ورته وېي ويل: دا حال چاته مه وایه چې څوک په خبر نه سي.

مگر تاسي ته معلومه ده: سړيا پټ راز که تر دوو تېرسوييا نو پټ راز يا سر نه دی (څوک وايي چې د دوو څخه دوه نفره مقصد دي) يعني: که تر دوه نفره زيات په خبر سوه بيا نو پټ نه پاته کېږي، مگر څوک وايي: چې د دوو څخه مقصد دوه شنمان دي، يعني: که دي سړيا راز تر خوله ووتى بيا يې د پټ ساتلو اميد مه کوه.

نو د عاتکې خوب هم وپاشل سو او ټوله مکه مکرمه په خبره سوه خود عباس بن عبدالمطلب دا خيال دی چې د خوب په حال څوک نه دی خبر او راغلى پر کعبه شريفه طواف کوي، هلته بيا ابوجهل او د قريشو څو نور مشران سره ناست دي او د عاتکې د خوب په باره کې خبرې سره کوي، کله چې عباس رضي الله عنه د دوى پر برابرې يا محاذاة ورغلى ابوجهل ور ډغ کړه ويل: يا ابا الفضل! کله چې له طوافه فارغه سوې بيا راسه زموږ سره کېښه، عباس چې له طوافه فارغه سو نو هلته ورغلى او د دوى سره کېښستی.

ابوجهل ورته وويل: يا ابن عبدالمطلب! زه وينم چې په تاسي کې نبيان ډېر سوه، عباس ويل: مقصد دي څه دی؟ ابوجهل وويل: کله چې نارينه در پکښې نبي سوموږ چپ و مگر اوس ښځي هم در پکښې نبيانې کېږي؟

عباس رضي الله عنه وويل: ته څه وايي؟ مقصد دي څه دی؟
ابوجهل ويل: د عاتکې خوب در يادوم.

عباس ويل: کوم خوب؟ ځان يې بې خبره ښکاره کړی.

ابوجهل ويل: هغه خوب چې داسي او داسي يې ليدلي وه، ابوجهل پوره خبر و

او هغه خوب يې ورته ووايه، عباس رضي الله عنه وويل: دا نه ده صحي څوک وايي؟

عبّاس عليه السلام بالکل منکره او ناگاره سوځکه دئ پوهېدی که دا خوب رشتیا نه سي بيا نو دوی ته پېنور جوړېږي خو ابوجهل يوه سخته جمله و ويل، هغه دا چي ويل: په والله که په دغو درو ورځو کي شئ نه سو پېښ موږ به د عبدال مطلب پر اولاده يو ليک وليکو چي په ټولو عربو کي دوی هغه درواغجنه کورنۍ ده او عبّاس عليه السلام بيا هم د خور د خوب د ليدلو څخه انکار کوي، خير عبّاس کور ته ولاړی او دا بيان يې هلته په کور کي وکړی، د عبدال مطلب د کورنۍ ښځي پر را ټولي سوې او ويل: ابوجهل د عبد المطلب پر کورنۍ او اولاده دغسي خبري کولې او ته ورته چپ وې؟ هغه څنگه دا جرئت پيدا کړی؟ او بيا ته ولي چپه خوله وې؟ دلته نو عبّاس عليه السلام هم قصد وکړی: که چيري دغه درې ورځي تيري سوې او کوم شئ هم نه سو پېښ نو خود ابوجهل يو څه راته وايي او دا وار که هغه يوه لږ او کوچنۍ خبره هم وکړي زه به جنگ وړ سره کوم او وهل به وړ کوم، عبّاس عليه السلام دا وار عزم او اراده کړې ده چي ابوجهل ته وهل وړ کړي.

دا قصه دلته په مکه مکرمه کي پرېږده، موږ به بيرته مدينې منورې او د قافلې د حملې دپاره د رسول الله ﷺ د لښکر جوړولو ته ولاړ سو.

رسول الله ﷺ د وتلو دپاره تياري ونيول او (۳۱۳ يا ۳۱۴ يا ۳۱۷) نمره وړ سره ملگري دي چي (۸۲ يا ۸۳ يا ۸۶) نمره يې د مهاجرينو څخه دي او (۶۱) نفر يې د اوس د قبيلې څخه دي او (۱۷۰) نفره يې د خزرج د قبيلې څخه دي، مسلمانانو د دغه را وتلو دپاره کوم خاص ترتيبات نه وه نيولي او نه يې د جنگ دپاره پوره ضروريات وړ سره اخيستي وه، په ټول لښکر کي فقط دوه آسان وړ سره وه چي يويې د زبير بن العوام عليه السلام ؤ او بل يې د مقدار عليه السلام ؤ او د دغه ټول لښکره سره (۷۰) اوښه وړ سره وه چي په يوه اوښ به دوه يا درې نفره شريکان وه او د هغو د ضرورت سامان به پر بار ؤ، ځيني مسلمانان په نوبت سره سپرېږي او ځيني پر پښو ځي.

حتي داسي کسان هم وه چي هيڅ اوښ يې نه درلودی هغه بيا ټوله لار پر پښو رهي وه، رسول الله ﷺ، علي بن ابي طالب، او مرثد بن ابي مرثد عليه السلام په يوه اوښ شريکان وه، د دغه لښکر عمومي بيرغ مصعب بن عمير عليه السلام ته ورکول سو او دغه لښکر و دوو ټوليو ته و وېشل سو چي يوه ټولۍ يې د مهاجرينو وه او د ټولۍ بيرغ د علي بن

أبي طالب ﷺ څخه دی او بله ټولې د انصارو ده چې بیرغ یې د سعد بن معاذ ﷺ څخه دی، د لښکر د راسته طرف قومندان زبیر بن العوام ﷺ دی او د لښکر د چپه طرف قومندان مقداد بن عمرو ﷺ دی او فقط دغه دوه نفره وه چې په ټول لښکر کې یې آسان درلودل، د لښکر د شا د طرف قومندان قیس بن أبي صعصع ﷺ دی او د لښکر عمومي قومندان یا قائد اعلیٰ په خپله رسول الله ﷺ دی.

اسلامي لښکر د بدر و طرف ته حرکت کوي

رسول الله ﷺ د دغه غریب او غیر مسلح لښکره سره د مدینې منورې څخه را ووتی او د مکې مکرمې پر عمومي لار رهي سو تر څو چې و بئر الروحاء ته ورسېدی او هلته یې واړول، له هغه ځایه چي لښکر بارسو نویې د مکې مکرمې عمومي لار چپه طرف ته پرېښوول او دوی راسته طرف ته د بدر پر طرف رهي سوه تر څو چې (صفراء) ته نژدې سوه او د هغه ځایه څخه یې د خپلو اصحابو څخه دوه نفره چې یو یې بُسبس بن عمرو ؤ او بل یې عدي بن الزغباء ؤ بدر ته و لېږل چې د قریشو د قافلې معلومات وکړي، بُسبس او عدي ولیدل چې یو سړی د بدر د اوبو پر غاړه ناست دی او دوی نجوني هم د بدر د اوبو و طرف ته رهي دي غواړي چې اوبه یوسي، دغه دوی نجوني پر لاري خبري سره کوي، بُسبس او عدي یې اوري، یوه نجلۍ هغه بلي ته وايي: هغه زما حق را کړه، هغه بله وايي: ښه دی صبر وکړه چې دغه قافله را ورسېدل ځني را به یې نيسم او درېه یې کړم، د دغو خبرو څخه دغه دوه نفره مسلمانان پوه سوه چې قافله په دغه منطقه کې نژدې ده، نویې رسول الله ﷺ ته د قافلې د نژدې والي خبر ور وړی.

اوس نو قافله پسي را واخله، ابوسفیان چې د قافلې مشر او مسئوله دی کله چې مدینې منورې ته نژدې سو ډېر پام او احتیاط کوي، دئ پوهېږي چې د مکې مکرمې لار په خطرو ډکه ده نو ځکه مخ ته به یې د معلوماتو دپاره نفر لېږل او هر څوک چې به پر لاري په مخه ورغلی د هغه څخه به یې د لاري پوښتنه کول، لږ وخت وروسته د ده استخباراتو دا معلومات ورته را وړل چې محمد ﷺ د خپلو ملگرو سره را وتلی دی غواړي چې پر قافله حمله وکړي، ابوسفیان یو نفر چې ضَمَضَم بن عمرو نومېدی

امر کړی چې مکې مکرمې ته ولاړ سي او د قريشو مشران خبر کړي چې قافله په خطر کې ده محمد ﷺ او ملګرو يې کمين راته نيولی دی، ضامن چې ډېر چالاکه او د خبر په نشوولو کې ډېر ماهر ؤ په تلوار سره مکې مکرمې ته رهي سو، کله چې مکې مکرمې ته نژدې سو کالي يې وکښل چه يې واغوستل او بيا يې پر ځان پسي څيري هم کړه، خپله پزه يې ويني کړه او خپل اوبښ يې زخمي کړی، په وينو يې اوبښ، خپل مخ، خپل بدن او خپل کالي ولړل.

په يوه ډير بهر وونکي شکل او قیافه لکه د جنگ له منځه چې را وتلی وي، دی په وينو لړلی، کالي او اوبښ يې په وينو لړلي په دغه بد حالت د مکې مکرمې بطحاء ته ورسېدی او هلته نارې وهي: کومک! کومک! خلکو چې د ده نارې واورېدې پر راټول سوه وايي: څه پېښه ده؟ دی جواب نه ورکوي او دغه نارې وهي کومک! کومک! خلک نور هم ډېر سوه او پوښتني ځني کوي دی چا ته حال نه وايي، خلک چې ښه ډېر سوه دی د دې ځای څخه رهي سو، خلک په پسې دي پوښتني ځني کوي چې څه پېښه ده؟ خو دی جواب نه وايي فقط د مرستي او کومک نارې وهي څو کعبې شريفي ته ورسېدی، دلته يې بيا نارې کړې کومک! کومک! ټول اهل مکه پر را ټول سوه پوښتني ځني کوي دی حال نه وايي، بيا د ابي قبيس د غره څه طرف ته رهي سو غره ته وختی او بيا نارې وهي کومک! کومک! په ټوله مکه مکرمه کې داسي څوک نه سو پاته چې را حاضر دي نه سي ټول پر را ټول دي، دلته نو ده د قافلي د حال په ويلو شروع وکړه چې محمد ﷺ پر قافله حمله کوي او زه ابوسفیان را ولېږلم. دی نودلې پر پرده عباس ؓ او د عاتکې خوب پسې را واخله.

عباس بن عبدالمطلب ؓ وايي: د خوب په درېيمه ورځ له کوره را و وتم او د خوب د رشتيا کېدلو دپاره تر اوسه هيڅ نه دي پېښ سوي، ما دا اړاده کړې ده که چيري ابوجهل د هغه خوب په باره کې څه را ته و ويل ښه جنگ به ور سره کوم، راغلم پر کعبه شريفه طواف کوم، کله چې له طوافه فارغه سوم د ليري مي ابوجهل وليدی او د هغه پر طرف ور رهي سوم غواړم چې دی يو څه راته و وايي او زه پر را واچوم ښه جنگ ور سره وکړم خو ابوجهل په ځغستا زما پر طرف را رهي دی، دلته مي بيا دا

خیال سو چي دى هم زما سره د جنگ کولو اراده لري، خودى چي تر ما را ورسېدى په هغه ځغستا تر ما تېر سو، دلته مي بيا دا خیال سو چي زما څخه بيرېږي را څخه ولاړى، خو بيا په وروسته کي پوه سوم چي ده هغه د ضمتضم چني اونارې اورېدلي وې هغه ته وررهي و او ما نه وې اورېدلي.

اوس نو دلته په مکه مکرمه کي دغه د قافلې او د مسلمانانو د راوتلو د خبر تر اورېدلو وروسته مشرکان د وتلو دپاره آمادگي نيسي ځانونه د مسلمانانو د جنگ او د قافلې د خلاصولو دپاره تياروي.

د مکې مکرمې مشرکان د جنگ دپاره تيار يږي

ډېر ژر د مکې مکرمې خلک د وتلو دپاره تيار سوه او ويل يې: آيا محمد ﷺ او د ده ملکري پر دغه قافله هم داسي خیال کوي لکه هغه د ابن حزمي قافله؟ هيڅکله به داسي نه وي، والله موږ به يې ده ته ور ونيو.

د مکې مکرمې د مشرانو په امر پر ټولو کفارو دغه جنگ ته وتل حتمي وه، يا به دى په خپله وتی يا به يې د ځان په عوض او بدل کي بل څوک لېږي، خو قریش ټول په خپله و وتل خاصاً د اشرافو او مشرانو څخه يې هيڅوک نه سو پاته بېله ابولهب چي د رسول الله ﷺ اکا و هغه نه غوښتل چي دې جنگ ته ووزي، نو يې د ځان په عوض او بدل کي بل نفر ولېږي ځکه د ابولهب پر دغه سړي دغسي يو پور پاته و، ويل: زما هغه طلب يې په دغه کي مجراء، خو ته به قریشو ته وايې: زه د ابولهب پر ځای را وتلی يم، هغه هم قبوله کړه او ابولهب پاته سو، قریشو د خپل شا وخوا د عربو قبيلې هم د ځان ملکري کړې او د قریشو د بناخو څخه هيڅوک نه سو پاته چي دې جنگ ته و نه وزي بېله بني عدي څخه، د بني عدي څخه يو نفر هم و نه وتی، د مکې مکرمې د مشرکانو لښکر د وتلو په وخت کي د (۱۳۰۰) نفرو په شا وخوا کي و.

د مشرکانو د لښکره سره (۱۰۰) آسان او د ځانو د ساتني دپاره (۶۰۰) زغري ور سره وې او اوبنېان ډېر زيات ور سره وه چي واقعي شمېر يې نه دی معلوم، د دغه لښکر عمومي قومندان ابو جهل بن هشام و، د دغه لښکر د خوراکي اکمالاتو يا غذايي موادو

د پوره کولو او آماده کولو مسئله د قریشو د مشرانو څخه (۹) نفره وه.

د لښکر د خوړلو دپاره یې یوه ورځ (۹) اوبان حلالول او بله ورځ یې (۱۰) اوبان حلالول اوس چې لښکر د وتلو دپاره تیار سو او غواړي چې ووزي دلته د قریشو یوه بله موضوع ور په یاد سوه چې دې موضوع دوی په شک او تردد کې واچول چې ووزو که یا؟ دغه تردد یې د هغې واقعې په سبب ؤ چې څه موده مخ کې د قریشو او کڼانه د قبیلې په منځ کې پېښه سوې وه، چې هغه واقعه داسې وه:

د کڼانه د قبیلې یوه نفر د قریشو یو نفر و وژي، د دغه وژل سوي سړي ورور چې د قریشو څخه ؤ د قاتل یا د کڼانه د قبیلې سره پر دیت صلحه او فیصله وکړه، د خپل وژل سوي ورور په بدل کې یې دیت واخیستی خبره خلاصه سوه، څه موده وروسته هغه قاتل مکې مکرمې ته ورغلی او طواف کوي خو د هغه وژل سوي سړي ورور چې دیت یې هم اخیستی ؤ دغه قاتل و وژي او د کعبې شریفې سره یې وځړاوه، دا قتل او وژنه د قریشي حق نه وه ځکه دیت یې اخیستی ؤ او صلحه یې کړې وه.

د کڼانه قبیلې د قریشو څخه دغه قاتل وغوښتی مگر قریشو قاتل نه ور تسلیم اووه، نو د کڼانه د قبیلې د مړي بدل پر قریشو پاته سو او دغه موضوع د دغو دوو قبیلو د دښمنۍ سبب وگرځېدل، د کڼانه قبیلې په موقع پسې گرځي چې یا پر مکه مکرمه حمله وکړي یا د قریشو څخه یو نفر د هغه وژل سوي سړي په بدله کې و وژني، اوس چې قریشو د وتلو اراده وکړه دغه کڼانه واقعه یې ور په یاد سوه او وېرېدل که دوی قافلې ته ور ووزي مکه مکرمه به د سړو څخه خالي وي او ښايي د کڼانه قبیلې پر مکه مکرمه حمله وکړي یا به زموږ پر لښکر د شاهه طرفه حمله وکړي او موږ به د دوو طرفو په منځ کې تر حملې لاندې راسو، په دغه سبب په قریشو کې شک او تردد پیدا سو چې اوس د مسلمانانو جنگ ته ور ووزي که یا؟ په دغه وخت کې سراقه بن مالک بن جشعم المدلجي چې د کڼانه د قبیلې لوی سردار ؤ ورته راغلی او ویل تاسې ولي په تشویش کې یاست؟ زه تا سي ته اطمینان در کوم چې د کڼانه قبیلې به ستاسې تر شا یا ستاسې په غیاب کې هیڅ داسې کار نه کوي چې هغه دي ستاسې ناخوښه وي، رسول الله ﷺ فرمایي: چې اصلاً دغه نفر شیطان علیه لنه ؤ چې ځان یې د سراقه بن مالک په شکل کړی ؤ او سراقه

بن مالک هغه څوک دی چې د هجرت په ورځ په رسول الله ﷺ پسي وتلی و. نو شیطان د دغه سراقه په شکل قريشو ته ورغلی او ویل: زه د کنانه د قبیلې له طرفه جوار درکوم او وعده در سره کوم چې کنانه به ستاسي په غیاب کي هیڅکله داسي کار نه کوي چې ستاسي دي ناخوښه وي، اصلاً شیطان غوښتل او اوس هم غواړي چې دغه دین او د هغه متابعين ورک او نابود سي، اوس چې قريشو ته د کنانه د قبیلې یوه سردار د زړه ډاډ او اطمینان ورکړی چې بېغمه ولاړسی او کنانه حمله نه در باندې کوي تر داسي اندازې چې ویل: زه مو هم په دغه سفر او وتلو کي ملگری یم، الله ﷻ دغه موضوع په قرآن مجید کي ذکر کړې ده او فرمایي:

﴿وَإِذْ زَيْنَ لَهْمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَلَهُمْ وَقَالَ لَا غَالِبَ لَكُمْ آلْيَوْمَ مِنَ النَّاسِ وَإِنَّ جَارَ لَكُمْ﴾. [الأنفال: ۴۸]

يعني: کله چې شیطان دغو کفارو ته د دوی عملونه ښه ښکاره کړل او ویل نن ورځ پر تاسي هیڅ غالبه نسته! پر تاسي څوک حمله نه کوي او زه ستاسي ساتونکی یم، زه جوار درکوم.

الله ﷻ فرمایي: چې دا شیطان و، نو یو هم شیطان و چې کفار یې دغه د بدر جنگ ته ورکش کړه، د شیطان په اطمینان او ملګرتیا مشرکان د مکې مکرمې څخه ورو وتل غواړي چې په خپل قوت او طاقت د الله ﷻ او رسول الله ﷺ دښمني وکړي، پر رسول الله ﷺ او د هغه پر اصحابو په قهر او غضب دي چې څنگه د دوی پر قافلو حملې کوي، کفار په ډېر سرعت او چابکي د بدر پر طرف رهي سوه، تر وادي عسفان تېر سوه بیا تر قدید او جحفې تېر سوه، دلته قريشو ته د ابوسفیان له طرفه بل نوی خبر راغلی چې ویل: تاسي خوستاسي د قافلې، مالو او خلکو د خلاصون دپاره را وتلي واست اوس مو الله ﷻ قافله او مانونه د مسلمانانو د حملې څخه خلاص کړه نو بیرته وگرځی. هلته ابوسفیان قافله څنگه خلاصه کړه؟ ابوسفیان د مکې مکرمې پر عمومي لار رهي و مګر همېشه وینس او په احتیاط کي و او خلک یې د معلوماتو دپاره مخ ته لېږل او ده هم د هر چا څخه د حالاتو پوښتنه کول، اوس چې بدر ته نژدې سو دی تر قافلې د مخه سو ترڅو چې هغه د بدر اوبو ته ورغلی او د هغه نفره څخه یې د لاري د حالاتو او

د مدينې منورې د مسلمانانو د لښکر پوښتنه وکړه کوم چي د بدر د اوبو پر غاړه ناست و، هغه سړي ورته وويل: ما داسي څوک اوشئ نه دی ليدلی چي ستا دپاره دي يې بد وبولم، مگر دوه نفره سپاره مي وليدل چي د دغي غونډۍ سره يې اوبښان چوک کړه او د اوبو څخه يې اوبه واخيستې بيا ولاړل، ابوسفیان ژر د هغو د اوبښانو د چوکېدلو ځای ته ورغلی هلته د اوبښانو پوچي پرتې وې، پوچي يې ماتي کړې په پوچو کي يې د خرما مندکي وليدلې، ويل: والله دا د مدينې د خلکو وابښه دي چي اوبښانو ته يې ورکوي، ابوسفیان پوه سو چي دغه خلک د مدينې منورې وه ځکه په عربو کي هيچا و اوبښانو ته خرما نه ورکول بېله د مدينې منورې د خلکو څخه، په مدينه منوره کي خرما دومره ډېره وه چي اوبښانو ته به يې ورکول (البته هغه پوچه او بېکاره خرما) ابوسفیان ډېر ژر قافلې ته ځان ورساوه قافله يې د عمومي لاري څخه هغه چي په بدر کي تېرېده واپړول او د درياب د غاړي غربي طرف ته يې رهي کړه، د ابوسفیان په دغه کار او حرکت سره قافله د دې څخه خلاصه سوه چي د مسلمانانو د لښکر په لاس دي ورسي نو يې هغه حال د کفارو لښکر ته ولېږي کوم چي ويل: قافله خلاصه سوه او ستاسي ورا تگ ته ضرورت نسته.

اوس چي د کفارو و لښکر ته د قافلې د خلاصېدلو خبر ورسېدی لښکر د بيرته تلو اړاده وکړه، مگر د قریشو سرکښه مشر ابوجهل په غرور او کبرياء سره وويل: والله موږ به تر هغو بيرته نه سو ولاړ چي بدر ته ور نه سو او درې ورځي هلته تيري نه کړو، اوبښان حلال نه کړو، کبابونه او شرابونه و نه خورو، مينځنيانې غزلي راته و نه وايي، عرب دغه زموږ را وتل او هلته اوسېدل وانه وري، بيا به نو عرب همېشه زموږ څخه بيرېږي او موږ به قوي بولي، د ابوجهل پر دغو خبرو سر بېره اُخنس بن شريق وکفارو ته د بيرته تلو مشوره ورکړه خو چا د ده خبره و نه منل، نو په خپله اُخنس بن شريق او بنو زهره چي د ده قوم و او په دغه را وتلو کي دئ د هغو رئيس و د مکې مکرمې پر طرف رهي سوه، چي په دې ډول د بني زهره د قبيلې څخه چي د درو سوو نفرو په شا وخوا کي وه يو نفر يې نه بدر ته حاضر سوی دی او نه يې د بدر په جنگ کي گډون کړی دی او د بدر د جنگ تر نتيجې وروسته د بني زهره قبيلې به همېشه د اُخنس بن شريق دغه نظر او موقف ستايه او

د هېښ دپاره دى په دوى كې مشر او عظيم ؤ او د ده خبره منل كېده.

بنو هاشم چې د رسول الله ﷺ نژدې قوم، اكاگان او د اكا زامن دي هغو هم غوښتل چې مكې مكرمې ته ولاړسي خو ابوجهل ورته ټينگ سو او ويل: ترڅو چې موږ ټوله مكې مكرمې ته نه يو تللي په دغه قومي اتحاد كې به زموږ څخه نه جلا كېږي، خو بيا هم د بني هاشم كفار چې د رسول الله ﷺ نژدې قوم ؤ او دوى د مالو د خلاصولو دپاره راغلي وه او اوس د مالو مسئله پاى ته ورسېدل كه اوس پاته سي او جنگ وكړي نو جنگ به يې د رسول الله ﷺ سره وي چې هغه هم د بني هاشم څخه دى او دوى دغه جنگ نه غوښتى، نو د بني هاشم څخه هم ډېر نفز مكې مكرمې ته رهي سوه فقط څو نفره يې د ابوجهل په زور پاته سوه، د پاته نفرو د جملې څخه يو هم عباس د رسول الله ﷺ اكا ؤ، هغه هم د جنگ په شوق نه ؤ بلكه په دې سبب پاته سو چې نور قريش پېغور ورنه كړي، اوس نو د بنو زهره تر رجوع وروسته د كفارو لښكر د زرو نفرو په شا وخو كې ؤ چې د بدر پر طرف رهي سو تر څو چې بدر ته نژدې د يوې غونډۍ تر شا يې په هغه منطقه كې واړول چې عُدُوَةُ الْقُصُوى ورته ويل كېږي.

(موږ تر اوسه د قافلي او د كفارو د لښكر بيان كاوه اوس د مسلمانانو لښكر ته راسي)

د مسلمانانو لښكر د بدر و طرف ته په لار كې په وادي ذُفَران كې ؤ چې د لښكر استخباراتو ورسول الله ﷺ ته د قافلي د تېرېدلو او د قريشو د لښكر د را وتلو خبر را وړى، يا خور رسول الله ﷺ ته دغه خبر د وحيو په واسطه راغلى چې قافله تېره سوه او د قريشو لوى لښكر را رهي دى، رسول الله ﷺ ته پسله فكر كولو دا معلومه سوه چې د يوې خونړۍ جگړې د كولو څخه بله چاره نسته، اوس بايد خامخا داسي يو اقدام وسي چې په هغه كې د مسلمانانو قوت او شجاعت، جُرئت او جسارت ښكاره سي.

په دې كې هېڅ شك نسته كه دغه د كفارو لښكر پرېښوول سوى واى چې په دغه منطقه كې هغه د دوى د غوښتنې پر قسم شپې تيري كړي، دا به د قريشو د عسكري موقف د لوړ والي سره مرسته واى، د دوى سياسي قدرت يې و زياتاوه او د مسلمانانو د هدف او مقصد ضعف او توهين ؤ، چې په نتيجه كې ښايي اسلامي حركت يو بې روحه جسد پاته سوى واى او هر هغه څوك چې په دغه منطقه كې يې پر اسلام

او مسلمانانو حقد او حسد درلودی هغو پر مسلمانانو جرئت او دلاوري پيدا کول .
 پر دې ټولو سربېره آيا يو چا د دې ضمانت کولای سواى چې د کفارو لښکر دي
 د دې څخه منعه کړي چې په مسلمانانو پسې دي مدينې منورې ته ور نه سي؟
 او دغه جنگ دي د مدينې قلاوو ته ور نقل نه کړي؟
 او مسلمانان دي د خپلو کورونو په منځ کې ونه وژني؟
 يا! هيڅکله دا کارونه ليري او ناممکنه نه وه.
 که چيري د مسلمانانو د لښکر څخه يو څه پر شا تگ او سستي، جبن او بې همتي
 سوي واى، د مسلمانانو پر هيبث او د بدبده به يې ډېر بد اثر کړى واى.

د رسول الله ﷺ مشورتي مجلس

څرنگه چې حالات يو دم او ناخپه د هغه خپل عادي حالت د جنگ او مقابلې
 حال ته واوښتل نو د حالاتو د دغه ناخپه اوښتلو او خطرناکه کېدلو په سبب رسول
 الله ﷺ يو فوق العاده عسکري مشورتي مجلس جوړ کړى چې په هغه کې يې و دغه
 اوسنى او خطرناکه وضعي ته اشاره وکړه او د لښکر له قومندانانو او افرادو څخه يې په
 دغه باره کې د رايې او نظريې غوښتنه وکړه، د لښکر د قومندانانو او مشرانو څخه
 ابوبکر الصديق ؓ ولاړ سو او ويل: يا رسول الله! درځه دغه خپل را وتل پوره کړه او
 موږ ستا ملگري يو، نوري يې هم د همت او د رسول الله ﷺ د متابعت خبري وکړې
 او کښنستى، رسول الله ﷺ د ده د خبرو په مقابل کې د خير دعاء ورته وکړه او بيا يې
 وفرمايل: اې خلکو! مشوره راکړى.

دا وار حضرت عمر فاروق ؓ ولاړ سو او د ابوبکر الصديق ؓ په مثل خبري يې
 وکړې، ده ته هم رسول الله ﷺ د خير دعاء وکړه، حضرت عمر ؓ هم کښنستى،
 بيا رسول الله ﷺ وفرمايل: اې خلکو! مشوره راکړى، دا وار مقداد بن عمرو ؓ ولاړ
 سو، هغه صحابي چې د دغې قصې روايت کوي وايي: د بدر په ورځ مي د مقداد
 څخه داسي خبري واورېدې چې هغه خبري د جنت په حورو او نعمتو نه وړکوم،
 مقداد ؓ ولاړ سو او ويل: يا رسول الله! پر هغه لار او هغه کار درځه چې ستا رب په

هغه امر کړی چې او موږ ستا سره یو، په والله موږ به تا ته داسي و نه وایو لکه بني اسرائیلو چې موسیٰ علیهما السلام ته و ویل، چې ویل: ته او ستا رب ولاړ سی جنگ وکړی او موږ دلته ناست یو بلکه موږ مسلمانان وایو: ته او ستا رب جنگ وکړی او موږ هم ستاسي په ملګرتیا جنگ کوو، په والله یا رسول الله! که ته موږ د (برک الغماد) پر طرف رهي کړې موږ به تر هغه ځایه په ټینګه در سره ملګري یو ترڅو چې ته ور رسېږې.

اوس نو (برک الغماد) څه شي دی؟ د دې دپاره چې د مقدار ﷺ د دغي خبري په عظمت او لوی والي پوه سو (برک الغماد) په یمن کي د یوه ځای نوم دی چې له مدینې منورې څخه تر هغه ځایه پوري څوارلس لويي او قوي قبیلې پرتې دي او دغه ټولې قبیلې د اسلام او مسلمانانو ډیري سر سخته دښمناني دي.

نو مقدار ﷺ و ویل: دا نه چې ته موږ یوه جنگ ته بیایې او موږ در سره څو بلکه که مو څوارلس لوی او خطرناکه جنگو ته رهي کړې بیا هم موږ ستا سره یو نه در څخه جلا کېږو ترڅو چې برک الغماد ته رسېږې، رسول الله ﷺ ده په خبرو خوشاله سو او ده ته یې هم د خیر دعاء وکړه، مقدار ﷺ کښېنستی.

رسول الله ﷺ بیا و فرمایل: ای خلکو! مشوره را کړی.

رسول الله ﷺ ولي هر وار وایي مشوره را کړی؟ ځکه دغه درې مشران چې خبري یې وکړې د مهاجرینو څخه وه، ابوبکر، عمر، مقدار ﷺ اجین ټول مهاجرین دي او د مهاجرینو شمېر په لښکر کي لږ و، د رسول الله ﷺ دا خوښه وه چې د انصارو نظر معلوم کړي، ځکه د لښکر ډیر افراد دوی وه او د جنگ دروند والی به هم ددوی پر اوږو وي او هغه د عقبي بیعت چې د انصارو سره سوی و هغه هم پر دوی دا نه لازمول چې تر مدینې منورې د باندني دي د رسول الله ﷺ دپاره وجنګېږي، ځکه هغه بیعت داسي و: چې رسول الله ﷺ مدینې منورې ته ورسي دوی به یې ساتنه او حفاظت پر غاړه اخلي، اوبل دا اول جنگ دی چې انصار په هغه کي ګډون او اشتراک کوي.

نو ځکه رسول الله ﷺ په تکرار سره ویل:

ای خلکو! مشوره را کړی او په دغه خبره سره یې انصار مقصد وه.

د رسول الله ﷺ په دغه مقصد د انصارو قومندان او د هغو د بیرغ اخیستونکی

سعد بن معاذ رضي الله عنه پوه سو او وېې ويل: يا رسول الله! داسي معلومېږي لکه ستا چي په دغه پوښتنه سره موږ انصار مقصد يو؟ رسول الله ﷺ وويل: هو يا سعد!

سعد رضي الله عنه وويل: موږ پر تا ايمان راوړی دی او ستا تصديق مو کړی دی او دا شاهدي آداء کوو: هر هغه شئ چي تا را وړی دی هغه حق دی او موږ ستا پر اطاعت کولو عهدونه او وعدي در سره کړي دي، يا رسول الله! دکوم شي اراده چي دي کړې ده هغه عملي کړه، قسم په هغه ذات چي ته يې په حقه را لېږلی يې که ته موږ دغه درياب ته په داخلېدلو سره امر کړې موږ به ستاسره داخل سو او زموږ څخه به يو نفر هم نه سي پاته، موږ هيڅکله په دې نه ناراضه کېږو چي ته موږ زموږ د دښمن سره مخامخ کړې، موږ په جنگ کي صابره يو، د دښمن سره په مخامخ کېدلو کي صادق يو او ښايي الله ﷻ زموږ څخه داسي کارونه درښکاره کړي چي په هغه سره ستا سترگي پخپري، (يعني ته په خوشاله کېږې) موږ د الله ﷻ په برکت رهي کړه.

سعد بن معاذ رضي الله عنه ډيري خبري وکړې چي مقصد او نتيجه يې داوه: موږ انصار ستا د اوامرو اطاعت داسي کوو لکه مهاجرين چي يې کوي، رسول الله ﷺ د سعد رضي الله عنه په خبرو ډېر خوشاله سو او وې فرمايل: زېری درکوم چي الله ﷻ په يوه د دغو دوو شيانو وعده راسره کړې ده، يا قافله، يا لښکر، يعني: مدينې منورې ته ناکامه نه ځويا به قافله واخلو يا به پر لښکر کاميابه سو او په والله لکه زه چي دغه اوس د کفارو د مرګ ځايو ته گورم. په دغه زېري سره مسلمانان هم خوشاله سوه.

دا خو په مشورتي مجلس کي د لښکر د قومندانانو خبري وې، مگر په افرادو کي د ځينو خلکو زړونه په تشويش کي سوه او د دغي خونړۍ جگړې څخه وېرېدل ځکه دوی د قافلې دپاره را وتلي وه نه د جنگ دپاره، دغه کسان چي له جگړې څخه وېرېدل دا هغه کسان وه چي الله ﷻ د دوی په باره کي فرمايي:

﴿كَمَا أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنْ بَيْتِكَ بِالْحَقِّ وَإِنَّ فَرِيقًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ لَكَرِهُونَ﴾ [الأنفال: ۱۵]

يعني: بېشکه چي ته ستا رب په حقه سره له خپله کوره را ايستلی وې او بېشکه يوه ډله د مومنانو له دغه جنگه څخه ناخوښه وه.

د دغه آیات شريف د ترجمې څخه دوه شيه را وزي، يو دا چي الله ﷻ خپل

رسول ﷺ ته فرمایي: ستا رب ته و دغي قافلې او جنگ ته له خپله کوره را و ایستې، ځيني خلک به دا فکر کوي چي رسول الله ﷺ په خپله اراده دغي قافلې او جنگ ته را و وتی، مگر یا! الله ﷻ ور وایستی، ځکه په آیات شریف کي داسي ونه ویل سوه چي (خَرَجْتَ مِنْ بَيْتِكَ) ته د خپله کوره ورو وتې، بلکه فرمایي:

﴿أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنْ بَيْتِكَ﴾

یعني: ته ستا رب ستا له کوره ورو ایستی.

دوهم دا چي د مسلمانانو د زړو حال رب ﷻ ښکاره کړی او فرمایي:

بېشکه یوه ډله د مومنانو له دغه جنگه څخه ناخوښه وه، د هغو صرف قافله خوښه

وه نه جنگ او بیا هم رب ﷻ د سورة الأنفال په (۷) نمبر آیات کي فرمایي:

﴿وَتَوَدُّذُرِّبَ أَنْ غَيْرَ ذَاتِ الشَّوْكَةِ تَكُونَ لَكُمْ﴾. [الأنفال: ۷]

او ستاسي خوښه وه چي بېشکه هغه بې وسلې، بې زحمته، بې اغزیو ډله دي ستاسي وي، یعني: قافله موغوښتل نه جنگ.

ورونو! دغه د ځينو مسلمانانو د زړو پټ حال نه په سیرت کي سته او نه یې څوک

په قصه کي بیانولای سي، ځکه دا پټ حال دی چا ته نه دی معلوم، مگر دغه د زړو

حال د زړو مالک په قرآن مجید کي ښکاره کوي.

د سیرت په کتابو کي هیڅ نه دي راغلي چي د ځينو خلکو جنگ نه و خوښ او د

جنگ اراده یې نه درلودل، مگر انسان بشر او عاجزه دی هر څوک له جنگه بهرېږي او

جنگ یې نه دی خوښ، خو بیا هم په انسانانو او مسلمانانو کي فرق موجود دی هغه

فرق دا دی: هغه کسان یا هغه مسلمانان چي یوازي قافله یې مقصد وه نه جنگ، مگر

کله چي جنگ مخ ته راغلی د الله ﷻ او رسول الله ﷺ اطاعت یې په صدق سره

وکړی، دوی د مالو د ښتي په امید را وتلي وه او اوس د مالو د ښتو پر ځای د سر بایللو

په میدان کي ودرېدل، دوی ته معلومه سوه چي د قریشو لښکر د زرو نفرو په شا وخو

کي دی او ټول هم پوره مسلح دي دوه سوه د آس سپاره پکښي دي، اوبنان یې

د لښکر تر شمېر زیات دي مالي قدرت یې هم ډېر زیات دی، بالمقابل مسلمانان درې

سوه او څو نفره دي په ټول لښکر کې فقط دوه آسه لري او نور ټول تقريباً پياده او پر پښو دي اوله بله طرفه دوی د قافلې په اميد را وتلي وه نه د جنگ په فکر.

خو کله چې جنگ مخ ته راغلی د الله ﷻ او رسول الله ﷺ اطاعت يې وکړې په جنگ کې قائم او ثابت ودرېدل شاته نه ولاړل، د خپل خواهش او غوښتنو متابعت يې ونه کړې، هغه څوک چې د قافلې په طمعه را وتلی ؤ کله چې جنگ شروع سو بېله تردد او تشويشه په همت او مړانه په جنگ کې ودرېدی، نو ځکه الله ﷻ نصر او بری ورکړی، هغه خلک يعني: اصحاب کرام ملائکې يا بل ډول انسانان نه وه، هغو هم د دنيا طمعه درلودل او دنيا يې خوښه وه مګر د الله ﷻ او رسول الله ﷺ له امره يې سرکښي نه کول، نو ځکه د نصر او بري مستحق وه، الله ﷻ فرمايي:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَصُورُوا اللَّهَ يَنْصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ﴾ [محمد: ۱۷]

ژباړه: اې هغو کسانو چې ايمان مو راوړی دی که تاسي د الله ﷻ د دين نصرت وکړی الله ﷻ به ستاسي نصرت وکړي او ستاسي قدمونه به ثابت کړي.

رسول الله ﷺ د اسلامي لښکره سره له ذکرانه د بدر و طرف ته رهي سو او هلته يې و بدر ته نژدې په عُدوة الدنيا کې واړول، څرنګه چې کفار د مسلمانانو په ځای نه دي خبر او مسلمانان د کفارو په ځای نه دي خبر چې چيري يې اړولي دي، که څه هم دوی ټول سره نژدې او د بدر په يوه منطقه کې دي خو يو په بل حال نه لري.

بيا نور رسول الله ﷺ د کشف او معلوماتو دپاره د هغه چا په ملګرتيا رهي سو چې په غار او هجرت کې يې د لاري ملګری ؤ يعني: د حضرت ابوبکر الصديق ؓ سره رهي سو، دوی دواړه را و وتل غواړي چې د کفارو د لښکر معلومات وکړي، دوی په دغه منطقه کې د کفارو لښکر ته نژدې ګرځېدل چې پر يوه سپين ږيري عرب پښې سوه، رسول الله ﷺ د دغه سپين ږيري څخه د قريشو او د محمد ﷺ او د هغه د اصحابو پوښتنه وکړه او په عين حال کې يې د دغو دوو لښکرو پوښتنه هم ځنې وکړه چې چيري به وي، سپين ږيري وويل: زه تر هغو حال نه درته وایم تر څو تاسي راته و نه وايست چې تاسي څوک او د کوم ځای ياست، رسول الله ﷺ ورته وويل: که تا موږ خبر کړو موږ به هم تا خبر کړو، سپين ږيري و ويل: يعني: دغه په دغه دي؟

يعني: خبر په خبر دی؟ رسول الله ﷺ ویل هو، سپين پيري و ویل: راته و ویل سوه چي محمد ﷺ او ملگري يې په فلانی ورځ را وتلي دي، که هغه چا رشتيا را ته ويلي وي چي دغه خبر يې را ته ويلي دی نو به دوی نن ورځ پر فلاني ځای وي (هغه ځای يې ورياد کړی چي مسلمانانو هلته اړولي وه) او را ته و ویل سوه چي قریش په فلانی ورځ را وتلي دي، که هغه سړي رشتيا را ته ويلي وي نو قریش نن په فلاني ځای کي دي (بيا يې هم هغه ځای ياد کړی چي واقعا قریشو هلته اړولي وه) سپين پيري چي خپل خبر ووايه نو يې وويل: اوس نو تاسي د چا څخه ياست؟

رسول الله ﷺ و فرمايل: موږ د اوبو څخه يو او ځني رهي سو، سپين پيري د ځان سره وايي: د کومو او بو څخه به وي؟ آیا د فلانی اوبو څخه که د فلانی اوبو څخه؟ د ځانه سره د دغې منطقې د اوبو نومونه يادوي (لکه زموږ د کارېزو نومونه) مگر د رسول الله ﷺ مقصد دا ؤ چي موږ د اوبو څخه پيدا سوي يو، دې ته په عربي کي (توريه) ويل کيږي چي ستا مقصد يو شئ وي او مخاطب يا مقابل نفر ته بل شئ په خيال کي ورکړي او دغه توريه په جنگو کي جائزه او روا ده، رسول الله ﷺ خلاف ونه ويل، بلکه د ده ﷺ مقصد يو شئ ؤ او د سړي په فکر او خيال بل شئ ورغلی.

اوس نور رسول الله ﷺ پوه سو چي کفار ډېر نژدې دي، خو د دغې ورځې په مابنام کي رسول الله ﷺ يوه استخباراتي ډله ولېږل چي د دښمن معلومات وکړي، چي دغه ډله د مهاجرينو قومندانان: علي بن أبي طالب، زبير بن العوام او سعد بن أبي وقاص ؓ د خپلو ملگرو سره وه، دغه ډله د بدر اوبو ته ورغله، هلته يې دوه نفره ونيول چي د قریشو لښکر ته يې اوبه ور وړلې، دغه دوه نفره يې و رسول الله ﷺ ته راوستل، په دغه وخت کي رسول الله ﷺ د لمانځه په آداء کولو مشغوله ؤ او اصحاب کرامو د دوی څخه تحقيقات شروع کړه ويل: تاسي څوک ياست؟

دوی ويل: فلانی او فلانی.

څه وظيفه لری؟

ويل موږ د قریشو د اوبو رسولو مسئوله نفريو، موږ يې را ولېږلو چي دوی ته اوبه ور وړو.

څوک در سره دي؟

ویل: د مکې لښکر.

مسلمانانو پر راواچول وهي يې او ورته وايي: يا! تاسي د ابوسفیان د قافلې څخه یاست، دوی وايي: والله موږ د قریشو د لښکر څخه یو خو مسلمانان ورته ټینگ دي وايي: يا! تاسي د ابوسفیان د قافلې څخه یاست او وهي يې، ترڅو چه هغه دوه نفره و دي ته مجبوره سوه او ویل: هو موږ د ابوسفیان د قافلې څخه یو او دوی پرېښوول.

رسول الله ﷺ چې د لمانځه څخه فارغه سو نو یې مسلمانانو ته د ملامتیا پر قسم و ویل: سبحان الله! چې رشتیا یې درته ویل وهل مو ورکول او کله چې درواغ یې درته و ویل پرې مو ښوول، بیا نو رسول الله ﷺ د مریانو څخه پوښتنه وکړه چې د قریشو حال را ته ووا یاست چې چیري دي؟

دوی ویل: قریش د دغي غونډۍ تر شا په عُدُوَّة الْقُصُولۍ کي دي.

رسول الله ﷺ و ویل: دوی څو نفره دي؟

مریانو ویل: ډېر دي.

ویل: عدد یا شمېر یې څو دی؟

ویل: حساب یې نه دی را معلوم.

رسول الله ﷺ و ویل: د ورځي څواوښان حلالوي؟

ویل: یوه ورځ (۹) او بله ورځ (۱۰) اوښان.

رسول الله ﷺ و ویل: قریش د نهو سوو او زرو نفرو په منځ کي دي.

رسول الله ﷺ پوښتنه ځني وکړه چې د قریشو د اشرافو څخه څوک ورسره دي؟

ویل: عُتْبَه او شیبه چې وروڼه او د ربیعہ زامن وه، ابوالبختری بن هشام، حکیم

بن حزام، نوفل بن خوید، حارث بن عامر، طَعِیمه بن عدي، نصر بن الحارث، زُمره

بن الأسود، ابوجهل بن هشام، أمیه بن خلف او نور یې هم د قریشو مشران یاد کړه.

رسول الله ﷺ خپلو اصحابو ته مخ وروا راوه او ویل: مکې د خپلي اینې ټوټې

درته را غورځولي دي.

په دغه شپه چې مسلمانان په عُدُوَّة الدنیا کي دي د الله ﷻ په امر ځيني کارونه

وسوه چې مسلمانانو ته یې څه آسانتیاوي جوړي کړې، چې یو د هغو کارو څخه په دغه

شپه پر مسلمانانو خوب غالبه سو په دغه شپه ټول مسلمانان په عمیق خوب داسې بیده سوه چې ځینو ته یې احتلام هم پېښ سو، دغه خوب یې د دې دپاره ؤ چې د مسلمانانو بدنونه او اعصاب هوسا سي، یو د اصحاب کرامو څخه وایي: زه په دغه شپه پیره داروم خو خوب دومره را باندي غالبه سو چې بیده به سوم او توره به مې له لاسه ولوېدل او دغه کیفیت چې توره به مې له لاسه ولوېده اووه واړه را ته پېښ سو، نو ټول مسلمانان بیده سوه حتی پیره دار یې هم بیده سو.

همدارنگه الله ﷻ باران پر واوراوه، مسلمانانو خو اوبه نه درلودې او اوبو ته یې ضرورت هم درلودی نو الله ﷻ دومره باران پر واوراوه چې د دوی د اوبو ضرورت یې ور پوره کړی، نور تکلیف او ضرر یې نه ورساوه ځکه د مسلمانانو په منطقه کې لږ باران و اورېدی چې هغه رېگنه مځکه په سخته او کلکه سوه او تگ کول پر آسانه سوه، خو دغه باران د مشرکانو په منطقه کې ډېر شدید باران ؤ چې مشرکان یې د پر مخ تگ څخه مننه کړل کفار د جنگ تر میدان پورې په خټو کې ولاړل، حال دا چې په خټو کې تگ کول سخت او مشکل دي او سړی سترې کوي، نو کفار د جنگ منطقي ته سترې او هلاک وړغله خو د مسلمانانو په منطقه کې دومره نرم او د څاخکو باران وسو چې د دوی د اوبو ضرورت یې ور پوره کړی او مځکه یې ورته کلکه کړه چې د دوی تگ پر آسانه سو. الله ﷻ د مسلمانانو د دغې شپې کیفیت په سورة الأنفال کې بیانوي او فرمایي:

﴿إِذْ يَغْشِيكُمْ الْغَاسُ أَمْنًا مِّنْهُ وَيُنْزِلُ عَلَيْكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً لِّيُطَهِّرَكُم بِهِ وَيُذْهِبَ عَنْكُمْ رِجْزَ الشَّيْطَانِ وَلِيَرْبِطَ عَلَى قُلُوبِكُمْ وَيُثَبِّتَ بِهِ الْأَقْدَامَ﴾.

[الأنفال: ۱۱]

ژباړه: هغه وخت در په یاد کړی چې الله ﷻ پر تاسې د خوب حالت را وستی (غاس) چې موږ په پښتو کې (پرشاني یا د خوب هښمه) ورته وایو، دا د الله ﷻ له طرفه ستاسې د امن او تسکین دپاره وه او الله ﷻ د آسمانه اوبه درباندي نازلې کړې چې په دغه اوبو مو پاک کړي او ستاسې څخه د شیطان خیري لیري کړي او ستاسې په زړو کې قوت در واچوي او په هغو اوبو سره ستاسې قدمونه تینګ کړي.

لکه څرنگه چې د مخه مو درته و ویل: چې مځکه شکنه او رېگنه وه، پر دغسې

مخکه تگ کول سخت او مشکل وه خو په دغه باران ټينگه او مضبوطه سوه.

د مسلمانانو ټول کارونه په الهي مرسته سره برابرېدل چي په دغه جنگ

او معرکه کي کاميابه سي ځکه دا د کفر او اسلام، حق او باطل

په منځ کي اول جنگ او اوله معرکه وه.

په دغه شپه کي رسول الله ﷺ د مسلمانانو لښکر رهي کړی چي تر مشرکانو د

مخه د بدر اوبو ته ورسېږي او کفار دې ته پرې نږدې چي دغه اوبه په خپل تصرف کي

را ولي نويې په تېر ماخستن کي د بدر د هغه نژدې اوبو سره واړول.

حباب بن مندر ؓ عسکري مشاور غوندي ودرېدی او ويل: يا رسول الله! دا چي

تا دلته واړول الله ﷻ امر کړی يې چي دلته واړوه؟ موږ دا حق نه لرو چي مخ يا شا ته

ولاړ سو؟ او که دا جنگ دی دلته چم، حيله او فکر په کار دي؟

رسول الله ﷺ وفرمايل: دا جنگ دی دلته حيله او فکر په کار دي.

حباب ؓ و ويل: نو دا ځای د اړولو دپاره مناسب نه دی موږ بايد د هغه څاه

سره واړوو چي هغه و قريشو ته نژدې دی او د شا و خوا نور څاهان بايد ټول پټ کړو

چي په دې منطقه کي بل څاه نه سي پاته نو د جنگ په وخت کي به موږ به اوبه لرو او

کفار به اوبه نه لري.

رسول الله ﷺ وفرمايل: دا ښه فکر دی او فوراً يا سمدستي مسلمانان د رسول

الله ﷺ په امر له دغه ځايه څخه بار سوه څو هغو اوبو ته ورسېدل چي دښمن ته

نژدې وې، نيمه شپه وه چي دلته يې واړول، کوم څاهان چي شا وخوا په دغه منطقه

کي موجود وه هغه يې ټول پټ کړه بېله دغه څاه چي دوی ورسره اړولي وه.

بيا نور رسول الله ﷺ وفرمايل: د دغه څاه سره يو حوض جوړ کړی او په اوبو يې

ډک کړی ځکه د جنگ په وخت کي د اوبو را کښل سخت او مشکل کار دی او وخت

غواړي، نو مسلمانانو دغه څاه ته نژدې يو حوض جوړ کړی او د څاه څخه اوبه را

کارې حوض په ډکوي ترڅو چي حوض د اوبو څخه ډک سو.

پسله هغه چي مسلمانانو د اوبو سره واړول سعد بن معاذ ؓ ورسول الله ﷺ ته

يو پېښهاد وړاندي کړی: هغه دا چي مسلمانان به د رسول الله ﷺ د قيادت او

قومندانۍ، دپاره یو داسې ځای جوړ کړي چې په هغه کې د مسلمانانو د ماتې او شکست فکر سوی وي نو ویل: یا رسول الله! حالات خو دغسې دي چې ته یې وینې یعنې: دغه دی اوس د جنگ سره مخامخ یو او په مدینه منوره کې زموږ پاته مسلمانان وروڼه په دې سبب نه دي پاته سوي چې ستا له امره یې مخالفت کړی وي، هغو دا فکر کاوه چې ته قافلي ته وروږې دا یې هیڅ په فکر کې نه ورگرځېدل چې جنگ دي پېښ سي، قسم په الله که دوی په دې پوهېدلي وای چې ته د جنگ سره مخامخ کېږې دوی به نه وای پاته سوي، نو اوس که ستا خوښه وي آیا ستا دپاره یوه (منا) چې په عربي کې (عریش) ورته وایي جوړه نه کړو؟ چې ته په هغه کې یې او د سپرېدلو دپاره به هم یو اوښ درته ودروو او بیا به موږ د دښمن سره مخامخ سو، که په جنگ کې کامیابي زموږ وه دا هغه شئ دی چې موږ په خوشاله کېږو او که حالات د دغه څخه مخالف وه (یعنې: د شکست حالت ؤ) پر اوښ به سپور سې د هغو کسانو سره به یو ځای سې چې زموږ تر شا پاته سوي دي، هلته داسې قوم پاته دی چې ستا سره زموږ محبت! د هغو تر محبت نه دی زیات، (یعنې: موږ او هغه پاته خلک ستا په محبت او اطاعت کې سره یو شئ یو) او که هغه پوهېدلای چې ته جنگ ته وږې هیڅکله به نه وای پاته سوي، نو الله ﷻ به تا په هغو سره وساتي او ستا په ملګرتیا به جهاد در سره کوي.

د مسلمانانو سره ځکه دا فکر ور سره ؤ چې دوی اصلاً د جنگ دپاره نه وه را وتلي او اوس د داسې جنگ سره مخامخ سوه چې د دوی او د دوی د دښمن په منځ کې د شمیر او اسلحې په لحاظ ډېر فرق موجود دی، رسول الله ﷺ و سعد بن معاذ ؓ ته د خیر دعاء وکړه او بیا نو مسلمانانو پر یوه لوړه غونډۍ چې د جنگ د میدان په شمال شرق کې واقع وه او د جنگ میدان تر لاندي ؤ د رسول الله ﷺ دپاره (عریش) جوړ کړی او د انصارو د ځوانانو څخه یوه ډله د سعد بن معاذ ؓ په قومندانۍ د رسول الله ﷺ د قیادت د مرکز پر شا وخوړاوه دده ﷺ د ساتنې دپاره ودرېدل.

رسول الله ﷺ خپل لښکر د جنگ دپاره جوړ او آماده کړی، بیرغونه یې تقسیم کړه او هغه میدان ته ورغلی چې هلته به سبا جنگ کېږي او هلته یې په خپل لاس سره وځیني ځایو ته اشاره کول او ویل به یې: إن شاء الله سبا د فلاني د وژلو ځای دغه دی

او د فلاني د وژلو ځای دغه دی (چې واقعاً هم په سبا کې هغه کسان پر هغو ځایو و وژل سوه چې رسول الله ﷺ ښوولي وه) او بیا رسول الله ﷺ د یوې ونې د تنې سره شپه په لمانځه تېره کړه او مسلمانانو هم آرامه شپه چې زړونه یې په الهي اطمینان ډک وه تېره کړل، ځانونه یې څه ناڅه هوسا کړه او دا یې امید و چې په سهار کې به د خپل رب له طرفه د خوشالۍ زېري په خپلو سترگو ویني، دغه شپه د جمعې شپه او د هجرت د دوهم کال د روژې د میاشتي اووه لسمه شپه وه.

مګر قریشو دغه شپه په عدوة القصوى په هغه خپل ځای کې تېره کړه، اوس چې سهار سوډ قریشو جنگي ډلې یا ټولۍ یوه په بله پسې بدرته راغلې، وې لیدل چې اوبه نسته نو څو نفره یې د اوبو څښلو دپاره هغه حوض ته ورغله چې د رسول الله ﷺ په امر جوړ سوی ؤ، رسول الله ﷺ وفرمایل: پرې یې ږدی چې اوبه وچنې.

سبحان الله! د کفارو څخه چې هر چا په دغه ورځ له دغه حوضه څخه اوبه چټلې وې هغه ټول په دغه ورځ په جنگ کې و وژل سوه، بېله حکیم بن حزام څخه چې هغه ونه وژل سو او په وروسته کې یې بیا ایمان را وړی او ښه صادق مسلمان سو.

کله چې به دغه حکیم بن حزام غوښته چې شدید قسم یاد کړي نو به یې ویل: قسم مې دي په هغه ذات وي چې د بدر په ورځ یې زه له مرګه خلاص کړم.

کله چې قریش سره ځای پر ځای سوه نو یې عمیر بن وهب ولېږی چې ولاړه د مدینې د لښکر معلومات وکړه چې څو نفره به وي، عمیر هم پر آس سپور سو شا وخوا په منطقه کې وګرځېدی او بیرته لښکر ته راغلی ویل: د مدینې لښکر زیات او کم پکښې درې سوه نفره دی مګر تاسې ما پرېږدی چې زه نور هم وګورم چې ځینو خو به یې کمین نه وي نیولی یا خو به یې د مرستي دپاره څو نفره نه وي پټ کړي، عمیر بیا پر آس سپور سو او د بدر په وادي یا شېله کې تر ډېره لیرې ولاړی خوشی یې نه ولیدی بیرته قریشو ته راغلی او ورته ویې ویل: شئ مې نه ولیدی مګر یا معشر القریش! دوی داسې قوم دی چې بېله د دوی د تورو نه نوره اسلحه ور سره سته او نه د خلاصېدلو دپاره ځای لري، نو والله زه ګمان نه کوم چې د دوی څخه دي یو نفر و وژل سي ترڅو چې ستاسې څخه هم یو نفر ونه وژني، نوکه په تاسې کې د دوی په شمېر خلک

و وژل سي بيا نو په ژوند کي څه خوند پاته کيږي؟ ښه فکر وکړي.

د عمير بن وهب د خبرو مقصد دا دی: چي د مسلمانانو سره بېله تور و نوره اسلحه نسته او جنگ هم پر دښت او سيدان دی د تېښتي ځای هم نه لري نو معلومه خبره ده چي لاس په لاس به جنگ در سره کوي او په داسي جنگ کي چي لاس په لاس وي تاسي تر هغو د دوی څخه يو نفر نه سی وژلای چي په تاسي کي هم يو نفر و نه وژني، نو که په تاسي کي دومره نفر و وژل سي لکه د دوی شمېر بيا نو ستاسي دپاره په ژوند کي نه خوند سته او نه خوشالي پاته کيږي.

د عمير د خبرو نتيجه دا ده: چي په جنگ کي موکته نسته جنگ پرېږدي او درځی. په دغه وخت کي د ابوجهل پر ضد يوه بله معارضه هم را پورته سوه چي غوښتل يې د مکې مکرمې لښکر بېله جنگه بيرته مکې مکرمې ته ولاړسي، هغه دا چي حکيم بن حزام و عتبه بن ربيعه ته ورغلی او ويل: يا ابا الوليد! ته د قريشو مشر او سردار يې، په دوی کي ستا امر چلېږي آیا د داسي خير اړاده لري؟ چي په هغه سره به همېشه په ښه نامه يادېږي؟ عتبه وويل: هغه خير څه شي دی؟ يا حکيم!

حکيم وويل: خلک پر څه او د څه دپاره وژنو؟ موږ د خپلي قافلې د خلاصولو دپاره راغلي و او هغه خلاصه سوه نو اوس خلک په رجوع سره امر کړه چي بيرته مکې ته ولاړسي او د عمرو بن الحضرمي ديت پر خپله غاړه واخله.

عمرو بن الحضرمي هغه څوک دی چي د نخله په سريه کي د مسلمانانو له طرفه و وژل سو. نو ويل: د هغه ديت ته ورکړه او خلک له جنگه خلاص کړه، عتبه وويل: دا کار مي وکړی، زه د هغه د ديت او هغو مالو ضامن يم چي ځني اخيستل سوي دي او بيا يې و حکيم ته و ويل: ته و ابن حنظليه ته ورسه (حنظليه) د ابوجهل مور وه، يعنې: ته و ابوجهل ته ورسه ځکه زه پوهېږم چي بل څوک خلک و جنگ ته نه مجبوره کوي بېله ده څخه.

حکيم د ابوجهل پر طرف ورهې سو او عتبه بن ربيعه په خلکو کي ودرېدی ويل: يا معشر القريش! که تاسي د محمد ﷺ او د هغه د ملگرو سره په جنگ کي مخامخ سی څوک وژنی؟ ورور يا پلار، يا د اکا زامن او خپل قوم وژنی او چي دوی مړه کړو

بيا نو څه پېښېږي؟ هغه دا پېښېږي: کله چې مکې مکرمې ته ولاړ سو بيا به هر يو د خپل ورور قاتل، د پلار قاتل، يا د اکا د زوی قاتل ته ګوري (يعني که زه د مسلمانانو څخه هر څوک و وژنم، هغه ستا يا د بل چا ورور، يا پلار، يا اکا، يا د اکا زوی، يا ماما دی او سبا به په مکه کې ما ته د خپل پلار يا ورور، يا اکا د قاتل په سترګه ګوري او يو د بل څخه به مو بد راځي) نو مکې ته درځی محمد ﷺ او نور عرب سره پرېږدی که هغو و وژي دا هغه شئ دی چې تاسي يې غواړی.

دا خو قوم او قريشونه د عتبه خبرې سوې.

حکيم بن حزام چې ابوجهل ته ورغلی هغه خپله زغره تيارول، حکيم ورته و ويل: يا ابا الحكم! زه تا ته عتبه د دې دپاره را لېږي يم چې جنگ پرېږدو او بيرته مکې ته ولاړ سو، مګر ابوجهل ملعون بيرته رجوع نه غواړي نو ويل: په والله بيرته به نه سو ولاړ ترڅو چې الله زموږ او د محمد ﷺ په منځ کې فيصله نه وي کړې او ويل: عتبه په دې سبب تګ غواړي چې د ده زوی حذيفه په مسلمانانو کې دی.

(مقصد يې حذيفه بن عتبه ؤ، چې هغه مخ کې مسلمان سوی ؤ او هجرت يې کړې ؤ)

(او اوس د مسلمانانو په لښکر کې د مسلمانانو ملګری دی)

ورونو! د مکې مکرمې د سردارانو د هر يوه کوښښ دا دی چې دې د ټوله مکې مکرمې عمومي مشر سي ځکه مکې مکرمې يو عمومي مشر نه درلودی، هو د قريشو مشران هر يو د هغه خپل قوم مشر دی خو يو عمومي مشر نسته، نو اوس د مشرتوب دپاره موقع برابره ده او هر يو کوښښ کوي چې ځان تر نورو مشرانو لوی ښکاره کړي.

ابوجهل هم د مشرتوب دپاره موقع پيدا کړه ځکه خلک د جنگ کولو يا تګ

دپاره قطعي نظر نه لري په شک او تردد کې دي او ابوجهل وېرېدی چې د تګ يا بيرته رجوع کولو طرف غالبه نه سي نو يې ډېر ژر عامر بن الحضرمي را وغوښتی، عامر بن الحضرمي هغه څوک دی چې ورور يې عمرو بن الحضرمي د مسلمانانو له طرفه په رجب کې و وژل سو، يعنې: عامر د هغه عمرو بن الحضرمي ورور ؤ چې د عبدالله بن جحش د سر يې له طرفه تر دغه غزاء د مخه د رجب په مياشت کې وژل سوی ؤ او هغه اول سړی ؤ چې د مسلمانانو له طرفه وژل سوی ؤ، قصه يې مخ کې بيان سوې ده،

نو ابوجهل د هغه وژل سوي ورور را وغوښتی او ورته وېې ويل: يا عامر! عُتبه چې ستا حليف هم دی غواړي چې خلک بيرته مکې ته بوزي او ستا د ورور انتقام او بدله پرېږدي حال دا چې ته اوس په خپلو سترگو وينې چې موږ ستا د ورور بدله اخيستلای سو نو ولاړ سه د خپل ورور د بدلې اخيستلو بيان وکړه، عامر هم واقعا غمجن سو چې زما د ورور بدله ولي پرېښوول کيږي نو د لښکر په منځ کي کښېنستی پر سر خاوري بادوي او په زوره چغې وهي، وا عمراه! وا عمراه! ځکه د ورور نوم يې عمروؤ او ويل: زما د ورور بدله پرېږدی او تاسي ځی؟ په والله که ستاسي څخه د يو چا زوی يا ورور وژل سوی وای د هغه انتقام او بدله به مو نه وای پرې اېښې، په قريشو کي هم هغه قومي عصبيت را پورته سو او هغه خپل د شر پر اړاده ټينگ سوه، په دغه ډول سره هغه د عتبه رايه باطله سوه، د ابوجهل طغيان او سرکښي د عتبه پر حکمت غالبه سوه.

کله چې مشرکان د عدوه القصولی څخه را بار سوه او تر غوندی را واوښتل او دوو لښکرو يو د بل سره وليدل رسول الله ﷺ و فرمايل: الهي! دغه قريش دي په خپل فخر او غرور سره راغله ستا دښمني کوي او ستا د رسول تکذيب کوي، الهي ستا هغه نصر غواړم چې وعده دي يې را سره کړې ده، او کله چې رسول الله ﷺ د قريشو په لښکر کي عُتبه بن ربيعه وليدی چې پر سره اوښ سپورؤ وې فرمايل: که د قوم په يوه نفر کي خير وي هغه به د دغه سره اوښ په خاوند کي وي که قريشو د ده خبره منلې وای سمه لاري يې ور ښوول. (ځکه عتبه نه غوښتل چې جنگ وسي)

اوس نو دواړه لښکره په بدر کي د عدوه الدنيا او عدوه القصولی په منځ کي مخ په مخ سره ودرېدل، رسول الله ﷺ د مسلمانانو د صفو په سمولو او ترتيبولو مشغوله سو رسول الله ﷺ امر وکړی چې ټول لښکر دي يو قطار او يو صف ودرېږي، لښکر يې د عربو د پخوانيو جنگو پر طريقه چې لښکر به پر پنځه حصې وېشل کېدی نه کړی جوړ. تر دې د مخه چې به همېشه جنگونه کېدل، لښکر به پر پنځو حصو وېشل کېدی، مقدمه، مؤخره، قلب، ميمنه، میسره، مگر رسول الله ﷺ داسي ونه کړه، بلکه د ټول لښکر څخه يې يو قطار جوړ کړی.

په دغه وخت کي چې رسول الله ﷺ د لښکر صف او قطار برابروي يوه عجه

واقعہ پېښه سوه هغه دا چې د رسول الله ﷺ په لاس کې يوه وړه لښته وه او صف يې ترتيباوه، په صف کې پر يوه سړي راغلی چې نوم يې سَوداؤ او تر صف دباندې ولاړ ؤ، رسول الله ﷺ ورته وويل: سم ودرېږه يا سَوداؤ! او ترده تېر سو، د ها خوا چه پر راغلی بيا هم هغه سړی تر صف څه دباندې ؤ، نور رسول الله ﷺ هغه سړی پر نس په لښه وواهه او ويل: په صف کې ودرېږه يا سَوداؤ! سړي عجب خبره وکړه، ويل: يا رسول الله! خوږ دي کرم او زه قصاص غواړم، يعني: خپله بدله غواړم، لکه څرنګه چې تا و وهلم غواړم چې زه دي هم ووهم، نور صحابه کرام ورته وايي: سړيه ته څه وايي؟ دا رسول الله دی، سړی وايي هو دا منم خو دا بيا زما حق دی خوړيې کرم بدله غواړم، رسول الله ﷺ وفرمايل: هو دا د ده حق دی، لښته يې ورکړه او نس مبارک يې ورته لڅ کړی (ځکه د هغه سړي نس لڅ ؤ) سړی ورغورځېدی او د رسول الله ﷺ مبارک نس يې مچ کړی، رسول الله ﷺ په تعجب کې سو او ويل: يا سَوداؤ! دا څه کار ؤ چې تا وکړی؟ سړي وويل: يا رسول الله! دا حال خو ته وينې (يعني: جنگ تيار دی او امکان لري چې دغه اوس وژل سم) نو ما دا اراده وکړه چې آخري کار مې ستا سره وي چې زما پوست ستا د پوسته سره ومبلي، رسول الله ﷺ د خير دعاء ورته وکړه. ښه فکر وکړی د رسول الله ﷺ سره د اصحاب کرامو حُب او اخلاص په دغه اندازه ؤ. خير کله چې د لښکر صفونه جوړ سوه رسول الله ﷺ خپل او امر لښکر ته بيان کړه او ويل: جنگ به ترهغو نه شروع کوی چې زما آخري امرونه درته را نه سي او بيا يې مسلمانانو ته د جنگ په باره کې يوه خاصه لار ښوونه وکړه او وې فرمايل: کله چې مو کفار په غشوولي فقط خپل ځانونه په زغرو د غشو څخه ساتی او خپل غشي وساتی تر هغو حمله مه پرکوی ترڅو چې نژدې نه وي درته راغلي، دا ځکه چې د مسلمانانو سره غشي لږ وه، د لوی جنگ دپاره يې غشي نه درلودل.

وروسته رسول الله ﷺ چې يوازي ابوبکر الصديق ؓ ور سره ملګری ؤ هغه د قيادت مرکز عريش ته ولاړی، سعد بن معاذ ؓ او هغه د محافظينو ټولۍ د عريش پر شا وخوړ او ودرېدل، اول هغه څوک چې د جنگ اور په بل سو هغه (الأسود بن عبد الأسد المخزومي) ؤ دغه اسود يو شرير، بد خوږه او مغروره سړی ؤ، دغه نفر

د قریشو له لښکره را ووتی او ویل: ما د الله سره عهد کړی دی چې یا به د مسلمانانو له حوضه اوبه چنیم، یا به یې ور نړوم، یا به د دغه حوض سره وژل کېږم، دا د کفارو له طرفه اول نفر و چې د مسلمانانو پر لښکریوازي را ووتی خو د مسلمانانو له طرفه حمزه بن عبدالمطلب رضی الله عنه د رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم اکا ورو ووتی، د دوی په منځ کې د تورو وارونه شروع سوه، حمزه رضی الله عنه پر پښه په توره وواهه او پښه یې د پښې پر منځ ور پرې کړه، د آسود د پښې څخه د قریشو پر طرف ویني فواري وهي او غځار سو، خو په پړوتي د حوض و طرف ته ور څکېږي غواړي چې خپل قسم پر ځای کړي حمزه رضی الله عنه د حوض سره د توري بل واری پر وکړی او آسود یې ووژی.

د بدر په ورځ د کفارو له طرفه اول نفر دغه آسود دی چې وژل کیږي.

د مبارزې شروع کېدل

څرنګه چې مبارزه یا پهلواني زموږ په راتلونکي بحث کې ډېره ذکر کیږي نو اوس به یې په پوره تفصیل سره دروښیم، ستاسي دې د مبارزې مقصد او مفهوم په یاد وي.

هغه داسي: په پخوانیو جنگو کې جنگ لاس په لاس د توري او نېزې وهل وه، د نن ورځې پر ډول توپ، طیاره، توپک او بمان نه وه، نو د جنگو عادت داسي ؤ: کله چې به دوه لښکره مخ په مخ سره ودرېدل د جنگ په اول او شروع کې به له یوه طرفه یو پهلوان یا فارس پر آس سپور یا پیاده را ووتی، د غیرت او مړاني بیتونه او اشعار به یې ویل چې په دغو اشعارو کې به یې د ځان، د خپلو پلرو او د خپل قوم صفت کاوه چې موږ توربالي او مېرني یو، په میدان کې به ودرېدی او د دشمن و طرف ته به یې وویل: څوک دی چې زما سره قوت او همت، مړانه او غیرت معلوم کړي؟ د دې کار څخه به د دغه فارس او پهلوان دوه شیه مقصد وه، یو دا چې په دغه کار سره به یې خپل نوم او نښان په خپل قوم او وطن کې لوړول، همېشه به د قوي پهلوان او شجاع فارس په سترګه ورته کتل کېده، خاصاً هغه کسان چې په ډیرو مبارزو کې به د خپل مقابل طرف تر وژلو وروسته ژوندي پاته سوي وه او دوهم مقصد یې دا ؤ: چې د خپل طرف د لښکر څخه بېرته لیري کړي، په لښکر کې یې حماس او دلاوري پیدا سي.

نو د دغه بل طرف څخه به هم يو پهلوان دغسي د اشعارو په ويلو په غرور او کبرياء ووتی، لکه د نن ورځي کشتي يا (رسلنگ) بيا به د دوی په منځ کي جنگ شروع سو، په تورو به يې سره وهل، هر يوه به د پهلوانۍ حرکتونه، حملې او دفاع، چالاکي او چسپاندي ښکاره کول، ترڅو چي يو به و وژل سو، خو دغه مبارزه د جنگ په شروع کي کېدل او تر مبارزې وروسته به لښکر پر لښکر حمله وکړه عمومي جنگ به شروع سو، دغه قسم مبارزه په ډيرو غزاوو کي سوې ده او بيا چي هر وخت مبارزه يا پهلواني و ويل سي دغه د دوو پهلوانانو يو په يو جنگ يې مقصد دی. (بيړته قصې ته راسه)

د بدر د جنگ تر شروع د مخه د کفارو له طرفه درې پهلوانان را و وتل چي دغه نفر د قريشو د هغه ښو پهلوانانو او سردارانو څخه وه او ټوله د يوې کورنۍ څخه وه، دغه نفر: عتبۀ بن ربیعۀ او د ده ورور شیبۀ بن ربیعۀ او درېيم د عتبۀ زوی چي وليد بن عتبۀ ؤ، درې نفره چي د قريشو مشران هم دي ميدان ته را و وتل او ويل څوک مبارزه کوي؟ سمدستي د انصارو د ځوانانو څخه درې نفره ورو وتل، چي يو يې عوف بن الحارث او بل يې معاذ بن الحارث چي سره وروڼه وه او مور يې غفراء رضي الله عنها ده او درېيم يې عبدالله بن رواحه رضي الله عنه ؤ، د انصارو څخه دغه درې نفره د هغو درو مشرکانو مخ ته د مبارزې دپاره ودرېدل، مشرکانو نه پېژندل نو يې پوښتنه وکړه ويل تاسي څوک ياست؟ انصارو خپل ځانونه ورو ښوول، هر يوه خپل نوم ياد کړی، مشرکانو وويل: تاسي ښه قوم ياست، نسب مولور دی، اشراف او زموږ سيالان ياست خو موږ ستاسي سره کار نه لرو بلکه د خپله قومه څخه نفر غواړو او بيا يې ناري کړه: يا محمد! صلی الله علیه و آله موږ ته زموږ د قوم څخه زموږ سيالان را وباسه، رسول الله صلی الله علیه و آله و فرمايل: يا عبیده بن الحارث! (چي د رسول الله صلی الله علیه و آله د اکا زوی ؤ) يا حمزه! (چي د رسول الله صلی الله علیه و آله اکا ؤ) يا علي! (چي د رسول الله صلی الله علیه و آله د اکا زوی ؤ) ورولاړی، دغه ټول د رسول الله صلی الله علیه و آله هغه نژدې اقرباء دي.

رسول الله صلی الله علیه و آله اوله قرباني په خپلو اقرباوو ورکوي، دغه درې نفره ورو وتل، کله چي د کفارو مخ ته ودرېدل هغو ورته وويل: تاسي څوک ياست؟ دوی هر يوه خپل نوم ورياد کړی، کفارو وويل: هو تاسي زموږ سيالان ياست، اوس نو د دوی په منځ کي جنگ او مبارزه شروع سوه، عبیده رضي الله عنه چي په عمر تر ټولو زيات ؤ د عتبۀ سره

مقابل سو، حمزه ؓ د شیبه سره مقابل سو او علي ؓ د ولید بن عتبه سره مقابل سو. حمزه او علي ؓ خپل مقابل طرف ته موقع ور نه کړه ډېر ژر یې ووژل، مگر عبیده او عتبه هر یوه پر خپل مقابل طرف د توري واري وکړه دواړه زخمي سوه او پر مخکې و لوېدل، په دواړو کې روح سته او ژوندي دي خو د حرکت و لوېدل، علي او حمزه ؓ ژر ورغله عتبه یې ووژ او عبیده ؓ چې پښه یې پرې سوې وه د مسلمانانو لښکر ته یې راوړی، خو بیا د بدر تر غزاء څلور پنځه ورځې وروسته چې مسلمانان مدینې منورې ته تل په لار کې وفات سو.

د بدر په جنگ کې اول هغه کسان چې د کفارو څخه و ووژل سوه دغه درې نفره وه، اوس نو مشرکان نوره مبارزه او پهلواني نه غواړي ځکه درې سرداران یې په یوه وار د لاسه ورکړه چې دغه د دوی ووژل کېدل و کفارو ته ډېره سخته ضربه وه.

د دغې مبارزې آخر او انتهاء کفارو او مشرکانو ته د بدۍ او بد بختۍ شروع وه، په یوه واریې درې نامتو پهلوانان او مشران د لاسه ورکړه، د کفارو قهر او غضب پر جوش راغله او په یوه واریې پر مسلمانانو هجوم وروړی، کله چې رسول الله ﷺ ولیدل چې کفار یو ځایي حمله کوي نو یې عجب امر وکړی او وې فرمایل: ټول مسلمانان پر ځنگنو کښېنئ، کفار ورته گوري او دا اول وار دی چې په دې ډول سره جنگ ویني، په جنگ کې د عربو عادت داسې ؤ چې حمله به یې کول او بیا به یې ځغستل، بیا به یې حمله کول او ځغستل، لکه زموږ په وطن کې (د چرو جنگ) چې دغسې جنگ ته په عربي کې (کروکر) وایي، واری وکړه او وځغله، بیا واری وکړه او وځغله، په جنگ کې د عربو دغه طریقه زده وه نوري طریقه نه وې ور معلومي، مگر اوس ویني چې مقابل طرف په یوه صف کې د جنگ دپاره پر مخکې ورته ناست دي او په ناسته جنگ کوي، مشرکان نه پوهېږي چې دا څنگه جنگ دی خو دغه کار په جنگ کې نوې طریقه او د رسول الله ﷺ حکمت ؤ، رسول الله ﷺ خپل لښکر امر کړی چې پر ځنگنو کښېنئ او خپل ځانونه د غشو څخه په زغرو او سپرو سره ساتئ، حتی مسلمانانو پوره زغري هم نه درلودې ځکه دوی د جنگ دپاره نه وه را وتلي نو د هر نفر سره چې به سپر یا زغره ور سره وه ځان او د بغل ملگری به یې په ساتی.

رسول الله ﷺ و فرمايل: پرېږدى چې اوله حمله كفار وكړي، كه يې په غشو وېشتلاست، ناست اوسې او ځانونه په زغرو ساتي، خو بيا كله چې كفار نژدې درته راغله په يوه وار ټول پر را وغورځي داسي حمله پر وكړي لكه د يوه سړي، د عربو دا قسم جنگ نه وژده، هغه يوه معلومه طريقه وه چې همېشه به پر هغه قسم جنګېدل.

خير ابوجهل پر كفارو د هجوم امر وكړى او كفار كرار كرار مسلمانانو ته ور نژدې كيږي، بيا ابوجهل امر وكړى چې په غشو يې ولې، پر مسلمانانو له هره طرفه غشي اوري او مسلمانان د زغرو په واسطه ځانونه ساتي، په دغه وخت كې د حضرت عمر رضي الله عنه پر مريې چې (مُهَج) نومېدى يو غشى ومېستى او شهيد سو، نو په بدر كې د مسلمانانو له طرفه اول شهيد د حضرت عمر رضي الله عنه مريئ (مُهَج) دى او دوهم غشى چې وېشتونكى يې نه ؤ معلوم او څوك نه سوه پوه چې له كومه طرفه راغلى پر حارثه بن سراقه رضي الله عنه ومېستى او هغه هم شهيد سو، دغه دوه نفره د بدر د غزا اول شهيدان دي او بيا پسله جنګه د دغه حارثه رضي الله عنه مور ورسول الله ﷺ ته ورغله او په ژړا يې وويل: يا رسول الله! د حارثه له حاله مي خبره كړه (ځكه حارثه د مخه تر دې چې جنګ شروع سي په نا معلومه غشي و وېشتل سو او و وژل سو، دا هم نه وه معلومه چې چا و وېشتى) مور يې ډيره خواشينې وه ځكه زوى يې په جنګ كې گډون هم و نه كړى نو دا په تشويش كې وه چې آيا د حارثه مرګ د شهادت دى كه يا؟ نو د حارثه مور په وروسته كې رسول الله ﷺ ته وويل: د حارثه په حال مي خبره كړه، كه په جنت كې وي خوصبر به وكړم او كه غير له جنت څخه وي (د مور زړه دى د دوېخ نوم يې نه ياداوه) نو ويل: كه غير له جنته څخه وي الله تعالى به هغه كارونه و ويني چې زه يې كوم، مقصد يې ژړا، د ځان وهل او كالي خيړل وه او دغه كارونه تر دغه وخته نه وه حرام سوي.

رسول الله ﷺ يوه ډيره لويه خبره ورته وكړه او وې فرمايل: يا أم حارثه! ويحك، آيا ته ليونۍ سوې يې؟ د الله تعالى سره يو جنت نه دى بلكه اته جنتونه دي او ستا زوى د دغو جنتو څخه فردوس اعلى ته رسېدلى دى.

ورونو! هغه څوك چې په فې سبيل الله جنګ كې د إلاء كلمه الله دپاره و وژل سي ځاى او مقام يې جنت الفردوس دى، نو أم حارثه خوشاله سوه او رهي سوه.

اوس چي د کفارو له طرفه هجوم شروع سو او مسلمانانو ته ښه ور نژدې سوه رسول الله ﷺ امر وکړی چي اوس نو جنگ شروع کړی، اصحاب کرامو هم په جنگ شروع وکړه، رسول الله ﷺ د جنگ آمریت او قومنده قومندانانو ته وسپارل او دى ﷺ و هغه خپل ځای ته چي د لشکر تر شا جوړ سوی ؤ د ابوبکر الصديق ؓ په ملګرتیا ولاړی، هلته لمونځ او دعاء کوي، ځکه چي اوس جنگ شروع دی او د جنگ مسئولیت د هغو قومندانانو پر غاړه دی چي رسول الله ﷺ وظيفي ورسپارلي وې.

دلته په عريش کي رسول الله ﷺ لاس پورته کړی او خپل رب ته دعاء کوي وايي: الهي! هغه وعده چي دي را سره کړې ده هغه را پوره کړې، دغه د دعاء په وخت کي هلته جنگ ډېر شديد سو او د جنگ ژرنده په ډېره تيزي سره ګرځېدل د تورو شرنګي دی، جنگ و هغه خپل اعلى مقياس ته ورسېدی، دلته رسول الله ﷺ په خپله دعاء کي وايي: الهي! که ته نن ورځ دغه مسلمانان هلاک کړې بيا نو په مخکۀ کي ستا د عبادت دپاره څوک نه پاته کيږي، رسول الله ﷺ دعاء کوي خپل رب ﷻ ته عجز او زاری کوي دومره عجز او دعاء يې وکړه چي تر دغه د مخه يې هيڅکله په دعاء کي دومره ډېروالی او عجز نه ؤ کړی، په دعاء کي يې لاسونه دومره لوړ نيولي وه چي د مبارکو اوږو څخه يې پټو ولوېدی، ابوبکر الصديق ؓ چي د نرم زړه خاوند ؤ د رسول الله ﷺ پټويې د هغه ﷺ پر اوږو ورپورته کړی او ويل: يا رسول الله! قسم په الله چي ستا رب تا نه کښته کوي او نه خواروي دغه دعاء دي بس او کافي ده، بسته خپل رب ته دي ډېر عجز وکړی، په دغه وخت کي الله ﷻ ملائکو ته امر وکړی چي د مومنانو نصرت او مرسته وکړی الله ﷻ په سورة الأنفال کي فرمايي:

﴿إِذْ يُوحِي رَبُّكَ إِلَى الْمَلَأِكَةِ أَنِّي مَعَكُمْ فَثَبَّتُوا الَّذِينَ ءَامَنُوا سَأَلَتِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا أَلْزَعَبُ﴾. (الأنفال: ۱۱۲)

يعني: اي محمده! ﷺ هغه وخت در په ياد کړه چي ستا رب ملائکو ته وحي وکړې چي مومنانو ته و وايي: بېشکه په مرسته او نصرت زه ستاسي سره يم، نو اي ملائکو! تاسي هغه کسان ثابت کړی چي مومنان دي او ژر به د هغو کسانو په زړو کي

بېره ورواچوم چي کافران سوي دي.

او الله ﷻ خپل رسول ﷺ ته وحی نازلې کړې چې زه به زر ملاټکې پرله پسې ستاسي د مرستي دپاره در ولېږم، الله ﷻ فرمایي:

﴿أَنِّي مُمَدِّدُكُمْ بِأَلْفٍ مِّنَ الْمَلَائِكَةِ مُرَدِّفِينَ﴾ ﴿١٩﴾ [الأنفال: ١٩]

ژباړه: بېشکه زه به زرو ملاټکو چي پرله پسې به در تلونکي وي ستاسي سره مرسته کوونکي يم، يعني: په يوه وار سره نه درځي (مُرَدِّفِينَ) يعني: يوه په بله پسې. په دغه وخت کي رسول الله ﷺ لکه پرېشاني چي يو وړی او بيا يې سر را پورته کړی او وې فرمايل: يا ابا بکر! زېری در کوم دغه جبریل دی راغلی او د آس پر پښويي گرز پروت دی، په بل روايت کي راغلي دي چي رسول الله ﷺ و فرمايل: يا ابا بکر! زېری در کوم د الله ﷻ نصرت راغلی دغه جبریل دی چي د آس قيضه يې نيولې ده او د آس پر پښويي گرز پروت دی.

ملاټکې راغلي چي په دغه جنگ کي ګډون او اشتراک وکړي.

د بدر تر غزاء د مخه په هيڅ جنگ کي ملاټکو داسي ګډون نه دی کړی چي جنگ دي يې هم کړی وي، په هيڅ جنگ کي او هيڅکله نه ده پېښه سوې چي ملاټکو دي جنگ کړی وي مګر (غزوة البدر) اوله معرکه او اول جنگ دی چي په هغه کي ملاټکې جنگ کوي، ځکه دا د حق او باطل په منځ کي اوله او عظيمه معرکه ده چي د اول وار دپاره پېښېږي او بيا رسول الله ﷺ د عرش له دروازي څخه په داسي حال کي را ووتی چي زغره يې اغوستې وه او دغه آيات شريف يې وايه:

﴿سَمَّيْزُكُمْ أَتَجَمَّعُ وَيُؤْتُونَ الدُّبُرَ﴾ ﴿٢٥﴾ [القدر: ٢٥]

يعني: ژر ده چي د دوی جمعه او ټولنه به ماته سي او مسلمانانو ته به په جنگ کي شادي وروگرځوي. او بيا رسول الله ﷺ د مخکي څخه يو مټ خاوري واخيستي مخ پر قريشو ودرېدی او ويل: «شَاهَتِ الْوُجُوه» او دغه خاوري يې د کفارو پر طرف وروغورخولې، د مشرکانو د لښکر ځيني کفار چي بيا په وروسته کي مسلمانان سوي دي هغه وايي: په والله په موږ کي داسي څوک نه سو پاته چي سترگو، پزي او خولې ته

دي يې دغه يو مټ خاوري نه وي رسيدلي او هر يوه د دغو خاورو په سبب سترگي مښلې او د دغو خاورو ويشتلو په باره كې الله ﷻ فرمايي:

﴿وَمَا رَمَيْتْ إِذْ رَمَيْتَ وَلَيْكَ الْبُرْءُ مِنَ اللَّهِ رَمًى﴾ [الأنفال: ۱۷]

يعني: اې محمد! ﷺ كله چې تا دغه ويشتل وكړه، دغه ويشتل تا نه دي كړي مگر الله ﷻ دغه ويشتل كړي وه.

ځكه د بشر ويشتل داسي نه وي چې يو مټ خاوره دي د پوره لينكر و سترگو ته ورسېږي دغه ويشتل د الله ﷻ ويشتل وه، په دغه جنگ كې بشري مسلمانان يوه آله او وسيله وه خو په حقيقت كې د دغه جنگ ترتيب او نقشه د الله ﷻ له طرفه څخه وه.

رسول الله ﷺ خپل آخري او امر لينكر ته صادروي او وې فرمايل: تينگ ودرېږي قسم په هغه ذات چې د محمد نفس د هغه په اختيار كې دى هر هغه څوك چې نن ورځ د كفارو سره جنگ وكړي او په داسي حال كې ووژل سي چې پر دښمن وړه وي او د تېبتي په حالت كې نه وي الله ﷻ به خامخا هغه څوك جنت ته داخل كړي او وې فرمايل: هغه جنت ته ور ولاړ سي چې بر يا عرض يې د آسمانو او مځكي پر اندازه دى، دلته يو صحابي ولاړ چې نوم يې عمير بن الحُمام ؓ او څو دانې خرما يا كجور يې په لاس كې وه چې خوړل يې هغه وويل: يا رسول الله! څنگه دي وويل؟ رسول الله ﷺ و فرمايل: يا عمير! والله يو ستاسي څخه نه وژل كېږي مگر هغه به داسي جنت ته داخل سي چې عرض يې د مځكي او آسمانو پر اندازه دى، عمير ؓ وويل: (بَخْنِ بَخْن) دا يوه عربي جمله ده او هغه وخت ويل كېږي چې چا ته ډېر ښه او خوشالۍ شى حاصل سي، نو عمير ؓ وويل: بَخْنِ بَخْنِ،

رسول الله ﷺ و فرمايل: دا جمله دي ولي وويل؟ ده وويل: زما او د جنت په منځ كې بل شى نسته بېله دې څخه چې دغه كفار مي ووژني؟ والله يا رسول الله! زما دا اميد دى چې زه د دغه جنت له اهله څخه سم، رسول الله ﷺ و فرمايل: هو ته د دغه جنت له اهله څخه يې، عمير ؓ هغه كجور يا خرما ته وكتل چې د ده په لاس كې وه او ويل: كه دومره صبر كوم چې دغه خرما خورم دا ډېر اوږد ژوند دى نو يې هغه د لاس خرما وغورځول او پر كفارو يې حمله وكړه نور يې هم و وژل او دى هم

شهید ووژل سو، عمیر رضی الله عنه هم د بدر له شهیدانو څخه دی.

دا د رسول الله ﷺ پر اطاعت او د جنت پر حاصلولو د صحابه کرامو حرص و، دومره صبر یې و نه کړی چې د لوړې په حالت کې دغه خوداني خرما و خوري، بلکه وې وېل: دا ډېر اوږد ژوند دی او د دغه خودانو خرما خوړل ما د جنت څخه ځنډوي. د مسلمانانو اطاعت او د جنت شوق دغسې وي، چې فی سبیل الله شهادت ته ورغځي، که څه هم په وړې نس سره وي.

دغه رنگه عوف بن الحارث چې موریې عفرأ ده، د رسول الله ﷺ څخه پوښتنه وکړه او ویل: یا رسول الله! رب ﷻ د بنده پر کوم حال له خوښه خاندی؟ یعني: الله ﷻ د بنده په کوم حال خوشاله کیږي؟ رسول الله ﷺ وفرمایل: د دښمن په منځ کې لڅ غوټه کېدل، عوف رضی الله عنه هغه زغره چې اغوستې یې وه وکبل او وې غورځول، توره یې واخیستل او په دښمن ور ننوتی تر هغویې جنگ کاوه چې شهید ووژل سو.

کله چې رسول الله ﷺ پر مسلمانانو د هجوم امر وکړی په دغه وخت کې د دښمن هغه اولنئ هجوم سپک سوی و، حماس یې پاشل سوی و، دا هغه حکیمانه نقشه وه چې د مسلمانانو د موقف پر لوړېدلو یې ډېر اثر وکړی، ځکه مسلمانان د خپل حربي قوت په شروع کې وه، د مخه دوی ناست وه خو اوس یې د خپل اعلی قومندان په امره سره په یوه داسې یو ځایي هجوم شروع وکړه چې دغه هجوم و دښمن ته ډېر تریخ و، نو مسلمانان د دښمن په صفو کې پرله اوښتل او د هغو غاړې یې پرې کولې او دې یې بیا نور هم نشاط او حماس ور زیاتاو چې رسول الله ﷺ یې ولیدی چې زغره یې اغوستې ده او ولاړ دی په پوره یقین او صراحت سره وایي:

﴿سَيُزَمُّ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ﴾ (القمر: ۱۲۵)

یعني: ژر ده چې د کفارو ډله او ټولې به ماته سي او دوی به خپلې شاوې د ماتي او شکست په حالت کې مسلمانانو ته ور وگرځوي.

نو مسلمانانو ډېر شدید جنگ کاوه او ملاټکو یې مرسته کول، د بدر په غزاه کې ملاټکو داسې گډون کړی دی چې جنگ یې هم کاوه، ځکه پسله هغه څخه چې جنگ خلاص سو رسول الله ﷺ وفرمایل: که غواړی هغه کسان چې تاسې وژلي دي

او هغه کسان چې ملاتکو وژلي دي سره وپېژنی؟ د وژل سوو کسانو په غاړو او گوتو کې د سوځولو په آثارو او علامو پسې وگورئ، پر هر مړي که د سوځولو علامه موجوده وه هغه ملاتکو وژلی دی ځکه ملاتکو د اور په تورو جنگ کاوه، صحابه کرام وايي: موږ په وژل سوو کسانو کې وکتل رشتيا هم هلته داسې کسان وه چې سوځل سوي وه. ابن سعد د عکرمه څخه روايت کوي او وايي: په دغه ورځ به د يوه سړي سر پرې سوځو دا به نه وه معلومه چې چا وواهه.

عبدالله بن عباس رضي الله عنه وايي د مسلمانانو يوه سړي د مشرکانو په يوه بل سړي پسې خښتل چې دغه مسلمان لوړ د چلاخي يا قمچينې د وهلو آواز واورېدی او د يو چارځ يې واورېدی چې ويل يې: را د مخه سه خيزوم او بيا يې وليدل چې د هغه مشرک سر چې د ده مخ ته و په خپله پرې سو، هغه مسلمان دغه قصه و رسول الله ﷺ ته وکړه، رسول الله ﷺ وفرمايل: صدقت! رشتيا وايي دا د درېيم آسمان څخه مرسته وه، نو دا ملاتکه وه چې خپل ملگري ته يې ورناري کړه او بيا يې کافر وواهه.

ابوداود المازني رضي الله عنه وايي: زه په يوه مشرک پسې وم چې په توره يې ووهم، د مخه تر دې چې زما توره ور ورسېږي د ده سر په هوا سو، وايي: زه پوه سوم چې دا د بل چا واری و چې سړي ور پرې کړی.

مقصود دا چې د بدر په غزا کې ملاتکو عملي گډون کړی دی، بېله بدره بل هيڅ داسې جنگ نسته چې په هغه کې دي ملاتکو په خپله جنگ کړی وي، فقط دغه يو د بدر جنگ دی چې ملاتکو اشتراک يا گډون پکښې کړی دی.

هو! د حنين په ورځ ملاتکي د جنگ ميدان ته حاضري سوي دي خو جنگ يې نه دی کړی او دا هم بايد و ويل سي چې نصر او بری يوازي او يوازي د الله ﷻ له طرفه دی، نصر د ملاتکو له طرفه نه دی، په جنگ کې د ملاتکو گډون د مسلمانانو دپاره فقط يو اطمینان او زېری و چې مطمئن اوسې کاميابي ستاسي ده او شکست نه خوری، مگر نصر او بری د الله ﷻ له طرفه څخه دی، الله ﷻ فرمايي:

﴿وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ﴾ [آل عمران: ۱۲۶]

يعني: مرسته او مدد، بری او کاميابي نسته، مگر د قوي او حکيم الله ﷻ له طرفه

څخه دي. نور ټول شيان فقط اسباب دي.

ابليس عليه لعنه د جنگ له ميدانه وزی

لکه د مخه چي مو درته و ويل چي ابليس عليه لعنه د سراقه بن مالک په قیافه د مشرکانو سره راغلی ؤ او د اولي ورځي څخه بيا تر اوسه له مشرکانو نه ؤ جلا سوی اوس چي يې ملائکې او د هغو هغه کارونه وليدل چي په مشرکانو يې کول د جنگ ميدان يې پرېښاوه اورهي سو، حارث بن هشام چي تر اوسه يې هم پر شيطان د سراقه خيال کاوه پوري زمينتي چي چيري ځي؟ ابليس پر ځيگر و واهه هلته يې وغورځاوه او په تېښته سو، مشرکانو ورته و ويل: يا سراقه! چيري ځي؟ آيا تا نه ويل چي زه ستاسي ملگری يم او ستاسي څخه نه جلا کېږم؟ ابليس وويل: زه هغه څه وينم چي تاسي يې نه وينی زه د الله ﷻ څخه بېرېږم او الله د سختو عذابو خاوند دی او بيا په تېښته ولاړی، د مشرکانو يو ملگری چي ابليس عليه لعنه ؤ کم سو او د مشرکانو په لښکر کي د ماتي او وارخطايي علامې ښکاره سوې، د دوی صفونه د مسلمانانو د سختو حملو په مقابل کي نرېږي او ماتېږي، د بدر جنگ و پای او آخر ته نژدې کېږي، د مشرکانو څخه يو يو په متفرقه ډول د جنگ له ميدانه وزی او مسلمانان په پسې دي يا يې وژني يا يې بنديانوي.

مگر کله چي د دې امت فرعون او لوی طاغي ابوجهل په خپل لښکر کي د اضطراب علامې وليدلې نو يې کوشن کاوه چي دغه د ريگو کوټه د دغه قوي سېل په مخ کي ودروي او غوښتل يې چي خپل لښکر د لاوړه کړي نو يې په کبر او غرور خپل لښکر ته و ويل: پام کوی چي د سراقه خيانت او تېښته په تاسي کي وارخطايي نه کړي پيدا، هغه د محمد سره د غسي وعده درلودل او پام کوی چي د عتبه، شيبه، او وليد مرگ مو وارخطاء نه کړي د هغو څخه تلوار وسو، زما دي په لات او عزای سره قسم وي چي موږ به تر هغو له دې ځايه ولاړ نه سو ترڅو دوی په رسيانو و نه تړو او زه نه غواړم چي ستاسي څخه دي يو څوک د دوی نفر و وژني (يعني: وژنی يې مه بلکه دغسي ژوندي يې نيسي) دا د دې دپاره چي دوی ته دغه د دوی بد عمل وروښيو. خود پر ژر ده ته د دغه خپل طغيان او تکبر، لويي او خود بينی حقيقت وروښکاره سو.

لږ وخت نه وټېر سوی چي د ده لښکري د مسلمانانو د هجوم مخ ته سره پاشل کېدې، هو په خپله د ابوجهل پر شا وخوړا د مشرکانو دومره ډلي د ده د ساتني دپاره ولاړي وې لکه پر ده چي د تورو قفس راگرځېدلی وي او د نېزو ځنګل پر جوړ و مګر د مسلمانانو طوفاني هجوم دغه د تورو قفس سره وپاشي او هغه د نېزو ځنګل يې ورېښي او سرکښه ابوجهل ښکاره سو، مسلمانانو دې وليدی چي پر آس سپور دی او شا وخوا ګرځي خو مرګ په دې انتظار و چي د ده ويني د دوو انصاري ځوانانو له لاسه وچښي.

د ابوجهل وژل کېدل

د انصارو څخه دوه نوي ځوانان چي يو يې معاذ او بل يې معوذ نومېدی. وروڼو! د سیرت په کتابو کي په دغه نومو کي اختلاف سته، څوک وايي: معاذ او عوف نومېدل چي دواړه د عفره رضي الله عنها زامن وه او څوک وايي: چي د يوه نوم معاذ و چي د عمرو بن الجموح زوی و او بل يې معوذ نومېدی چي د عفره زوی و خو موږ به دلته هغه روايت بيان کړو چي معاذ او معوذ وه. نو د انصارو څخه دغه دوه نقره چي يو يې معاذ او بل يې معوذ نومېدی د لږ عمر او تازه ځوانان وه.

عبدالرحمن بن عوف رضي الله عنه وايي: د بدر په ورځ زه د مسلمانانو په صف او قطار کي ولاړ وم، خپل راسته او چپه طرف ته مي وکتل دغه دوه نوي ځوانان مي يوه او بل طرف ته ولاړ وه چي د يوه عمر پنځلس کاله او د بل عمر شپاړس کاله را معلومېدی، هلکان او تازه ځوانان دي، دا هغه هلکان دي چي د جنگ په شروع کي کله چي غټه او وليد د مبارزې دپاره پهلوانان وغوښتل دوی ورو وتل، و جنگ ته په ډېر شوق کي دي، نو عبدالرحمن بن عوف رضي الله عنه وايي: کله چي جنگ شروع سو ما خپل شا وخوړا ته وکتل خو دواړو بڼلو ته مي د لږ عمر ځوانان هلکان ولاړ دي، زما په زړه کي دا غوښتنه او آرزو پيدا سوه چي کشکي مي څنگ ته تر دوی څه پاڅه او مشران نفر ولاړ وای، داسي څوک وای چي په جنگ کي يې عادت او تجربه درلودلای خو دوی داسي هلکان دي چي په خپل عمر کي د اول وار دپاره د جنگ ميدان ته راوړي،

صحي ده ځوانان دي، احساسات او حماس لري، د جنگ شوقيان دي، مگر د دوی په ژوند کي دا اول وار دی چي په جنگ کي گډون کوي او د جنگ تجربه نه لري. خودغه يو ځوان را نژدې سواو کرار يې په غوږ کي را ته وويل:

(نه غواړي چي د ده هغه بل ملگری يې واوري).

ښه متوجه سی اسلامي ځوانان دغسي لوړ همت اولوی آرزوگانې لري، اسلامي ځوانان بايد ابدي فخر او شرف حاصل کړي او دراتلونکي نسل دپاره ښوونکي وي.

نو دغه يوه په غوږ کي راته وويل:

اکا! ته ابوجهل پيژني؟

ما ويل: هو، ولي د هغه پوښتنه کوي؟

ويل: اورېدلي مي دي چي ابوجهل هغه څوک دی چي رسول الله ﷺ ته يې تر هر چا زيات آزار ورکړی دی.

ما ويل: هو دا صحي ده.

نوده ويل: را وې ښيه.

ما ويل: د څه شي دپاره؟

ويل: قسم مي دي په هغه ذات وي چي زما د نفس اختيار د هغه په لاس کي دی که مي وليدی تر هغو به زما سایه د ده له سايبې څخه جلا نه سي تر څو چي په موږ کي هغه څوک و نه وژل سي چي د مخه يې اجل پوره سوی وي.

سبحان الله! دا څومره همت او مړانه ده غواړي چي د کفارو د لښکر مشر وژني.

عبدالرحمن ؑ وايي: زه په تعجب کي سوم او ځوان ته مي و ويل: که مي

ولیدی دروبه يې ښيم.

عبدالرحمن بن عوف ؑ وايي: لږ وخت وروسته هغه بل ځوان را نژدې سواو په

غوږ کي يې هغه خبره راته وکړه کومه چي هغه بل راته کړې وه.

عبدالرحمن وايي: د مخه زما د زړه غوښتنه دا وه چي څنگ ته مي تجربه کاره او

په جنگ پوه خلک ولاړ وای مگر کله چي مي د دوی دغه همت او مړانه وليدل

خوشاله سوم چي دوی غوندي همتناکه ځوانان مي څنگ ته ولاړ دي.

ځکه دا څومره لوړ همت او شجاعت دی چې په جنگ کې په بل چا غاړه نه باسي او د دوی څخه هریو غواړي چې د کفارو د لښکر مشر ووژني.

عبدالرحمن بن عوف رضی الله عنه وایي: لږ وخت وروسته ابوجهل ښکاره سو چې پر آس سپور په خلکو کې گرځېدی مگر داسې معلومېدی لکه ونه په ځنگله کې یعنې: د ده د ساتنې دپاره شا وخوا ډېر خلک پر را گرځېدلي وه، په ځنگله کې هم ونې ډیرې وې. نو د ابوجهل پر شا وخوا هم ډېر خلک وه، ځکه د دې د لښکر مشر او د کفارو په لښکر کې هغه مهم سړی ؤ نو خود مشرکان پر ده را گرځېدلي وه، هر طرف ته چې دې حرکت کوي ډله ډله مشرکان ورسره دي او د ده ساتنه کوي.

عبدالرحمن رضی الله عنه وایي: نو دغو دوو ځوانانو ته مې وویل: هغه پوخ سپین بېړی سړی وینی چې شا وخوا خلک پر را گرځېدلي دي؟ دوی ویل: هو.

ما ویل: دغه هغه سړی دی چې تاسې یې پوښتنه کول.

عبدالرحمن رضی الله عنه وایي: ما لا خپله خبره نه وه پوره کړې چې دوی لکه دوه غشي په خغستا پر هغه طرف وررهي سوه، هریو کوښښ کوي چې تر هغه بل ور د مخه سي څو د کفارو لښکر ته ور ورسېدل، کوم خلک چې د ابوجهل پر شا وخوا وه هغه پوري وهي څو ابوجهل ته یې لار پیدا کړه، کله چې ابوجهل ته ور ورسېدل دواړو واری پر وکړی یوه هم په توره وواهه او بل هم، ابوجهل غځار سو، دا د بریننا په شان یوه ناڅاپه حمله وه ترڅو چې خلک پوهېدل چې څه قصه ده؟ دوی خپل مقصد حاصل کړی ؤ، د کفارو لښکر په حیرت کې دی ځکه هیچا د دغه ناڅاپه هجوم تصور نه کاوه، ابوجهل غځار سو که څه هم مړ نه دی روح پکښې دی خو ویني قواړې ځني وهي او بیا دغه دوه ځوانان رسول الله ﷺ ته ورغله د ابوجهل د وژلو حال یې ورته ووايه، رسول الله ﷺ پوښتنه ځني وکړه چې په تاسې کې کوم یوه ووژي؟ هریوه ویل: ما و وژي، رسول الله ﷺ و فرمايل: خپلي توري مود وینو څخه پاکي کړي دي؟

دوی ویل: یا، رسول الله ﷺ د دوی تورو ته وکتل او ویل: تاسې دواړو وژلی

دی او رسول الله ﷺ د ابوجهل (سَلْبَه) یعنې: د ده پاته سامان و معاذ بن عمرو بن

الجموح ته ورکړه ځکه معوذ بن عفراء په دغه جنگ کې شهید ووژل سو. د هغه وخت په جنگو کې دا قانون ؤ چې د وژل سوي سړي پاته سامان د هغه و قاتل ته ورکول کېدی.

ابن اسحاق د معاذ بن عمرو بن جموح څخه روایت کوي چې معاذ وویل: د قوم څخه مي واورېدل چې هغه نفر ابوجهل دی او ابوجهل داسي ؤ لکه په ځنګله کې چې یوه ونه د ډېرو ونو په منځ کې ولاړه وي او څوک نه سي ور تېرېدلای. معاذ د مشرکانو هغه توري او نېزې چې پر ابوجهل د ده د ساتنې دپاره راکړېدلې وې د ځنګله د ډېرو ونو سره مشابه کړې.

او مشرکانو به ویل: ابو الحکم ته څوک نه سي ور نژدې کېدلای، ما چه دغه جمله واورېدل ما دا د ځان وظیفه وګرځول چې زه به دئ وژنم نو د ده طرف ته ور نژدې کېدم ترڅو چې موقع برابره سوه او حمله مي پر وکړه، په توره مي وواهه چې د دغه وهلو سره يې پښه د پښې په نیمايي کې په هوا سوه او وایي: د ده زوی عکرمه زه پر اوږه په توره ووهلم لاس مي په اوږه کې پرې سو مګر پوست يې پاته ؤ د دغه پوست په واسطه مي لاس په اوږه څرېدی، څرنګه چې په جنگ داسي مشغوله وم چې لاس يې را څخه هېر کړی ؤ نو تر ډیره وخته مي په دغه پرې سوي لاس جنگ کاوه او پرې سوی لاس به مي په دا بل لاس شا ته اړاوه کله چې دغه پرې سوي لاس ډېر تکلیف را کړی اوله جنگه يې مشغولوم نو مي پښه پر کښېښوول او ځان مي لوړ طرف ته کش کړی ترڅو چې لاس مي د اوږې څخه پرې او جلا سو.

دغه معاذ بن عمرو بن الجموح ؓ د حضرت عثمان ؓ د خلافت تر وخته پوري ژوندی پاته ؤ، او معاذ وایي: په دغه وخت کې چې ما ابوجهل وواهه معوذ بن عفراء ؓ په داسي حال کې پر ابوجهل راغلی چې هغه زخمي پروت ؤ او د توري داسي واری يې پر وکړی چې د مرک يې کړی، ابوجهل يې پر دغه حال چې یو څه ژوند پکښي پاته ؤ پرېښاوه او معوذ تر هغو جنگ کاوه چې شهید ووژل سو.

سبحان الله! د واقعي مسلمان همت او شجاعت دغسي او په دغه اندازه سره وي دا د (۱۶) کلو هلکان وه او دغه يې همت او شجاعت ؤ.

کله چې ابوجهل و وژل سو کفارو په تېښته شروع وکړه او هر طرف ته ځغلي ځکه مشر او قومندان يې و وژل سو، کفار تېښتي او مسلمانان تر شا په پسې دي حملې پر کوي په دغه وخت کې کفار هم وژل کېږي او هم بنديان ځني نيول کېږي او ځيني يې ځغلي، په دغه جنگ کې اویا نفره کفار و وژل سو او اویا نفره بنديان ونيول سو. کله چې جنگ خلاص سو هغه چې وژل کېدل و وژل سو او هغه چې بنديانېدل بنديان سو، رسول الله ﷺ و فرمايل: څوک به وگوري چې د ابوجهل خبر را ته راوړي؟ خلک ولاړ سو او په ابوجهل پسې په ميدان جنگ کې په مړو او زخميانو کې گرځي چې عبدالله بن مسعود ؓ پر پېښ سو او د ابوجهل د ژوند آخري لحظې وې. عبدالله بن مسعود ؓ خپله پښه د ده پر غاړه کښېښوول او تر ډېره يې ونيوې غواړي چې سړي ور پرې کړي او ورته وايي: يا عدو الله! الله ﷻ ذليله کړې؟

ابوجهل وويل: په څه شي يې ذليله کړم؟

آيا په دې غمجن سم چې تاسي يو سړی ووژئ؟

اوکه تاسي تريوه سړي زيات وژئ دی؟

فقط يوه بزگر حمله را باندي وکړه ويې وژلم (يعني: دا دومره کار نه دی چې تاسي په لوړ سې يا زه په ذليله سم فقط يوه سړي حمله را باندي وکړه او زه يې ووژلم)

بيا ابوجهل پوښتنه وکړه ويل: په جنگ کې کاميابي او غلبه د چا ده؟

عبدالله ؓ ورته وويل: کاميابي الله ﷻ او رسول الله ﷺ لره ده.

ابوجهل ويل: دا قدرت او غلبه نه دي، دوی په دې سره نه لوړېږي چې له خپله قومه څخه يو څوک و وژني (تاسي د دې فرعون کبر، غرور او لويي ته وگورئ) ويل دا قدرت نه دی چې دوی له خپله قومه څخه يو څوک و وژني، دا زما شرف دی چې دښمنانو نه يم وژلی بلکه خپل قوم و وژلم، دغه مغرور او متکبر انسان د مړک په حالت کې دی خو بيا هم د شرف دعوه کوي، عبدالله بن مسعود ؓ د ده پر ځيگر ور وختی غواړي چې سړي ور پرې کړي، دلته نو ابوجهل ښه وليدی او وې پېژندی ويل: ته هغه زموږ شپانه نه يې چې زموږ پسونه دي پېول؟

اعوذ بالله! د ژوند په آخرو لحظو کې هم نه غواړي چې د هغه خپل خره څخه

کښته سي او هغه خپل کبر پرېږدي.

عبدالله بن مسعود رضي الله عنه چي يو وخت يې د مکې مکرمې د خلکو پسونه پېول وويل: هو هغه يم، ابوجهل وويل: والله ډيري سختي لوري ته وختلې اې شپانه گيه! يعني: داسي سخت او لوړ ځای ته وختې چي څوک نه سواي ور ختلاي، چي مقصد يې خپل ځان او خپل ځيگر ؤ او بيا ابوجهل وويل: چي سر مي پرې کوي غاړه مي اوږده ور سره پرې کره چي سر مي لوی ښکاره سي، تاسي دې ملعون ته وگوري: پسله مرگه هم فخر او عزت، لويې او عظمت غواړي.

نور نو عبدالله بن مسعود رضي الله عنه صبر نه ورته وکړی او سر يې ور پرې کړی. وروڼو! عبدالله بن مسعود رضي الله عنه چي د هزېل د قبيلې ؤ کوچنی، ضعیفه او ډنگر سړی ؤ او په پخوا کي د قريشو شپانه ؤ، ابوجهل چي واورېدل چي ابن مسعود مسلمان سوی دی ډېر په قهر سواو بيا يې عبدالله د مکې مکرمې پر يوه لار وليدی نو يې تر غوږ ونيوی او د جېب څخه يې يو مېخ را وايستی د عبدالله غوږ يې پر دېواله ور مېخ کړی، ابن مسعود رضي الله عنه د دېواله سره ولاړ دی او غوږ يې مېخ دی، دومره ونيې ځني بهېدلي وې چي تر مځکه رسېدلي وې، خو بيا ابوبکر الصديق رضي الله عنه خلاص کړی.

اوس دغه عبدالله د ابوجهل سر ور پرې کړی او غواړي چي رسول الله ﷺ ته يې ور وړي او ورته ووايي: دغه دی عدو الله مي ووژی، خود ابوجهل سر لکه د غوايي دومره غټ دی او ابن مسعود کوچنی سړی دی دغه لوی سر نه سي وړلای، نو يې د توري په څوکه د ابوجهل غوږ ور سړی کړی او تناو يې پکښي واچاوه کښوي يې، عبدالله رهي دی سر پسي څکيږي، خورسول الله ﷺ ته ورسېدی او سر يې د رسول الله ﷺ مخ ته کښېناوه، رسول الله ﷺ په تعجب کي سوچي څه قصه ده او ويل: دا څوک دی؟ عبدالله وويل: يا رسول الله! دا د الله د دشمن ابوجهل سر دی.

رسول الله ﷺ درې واړه وويل: الله الذي لا إله الا هو؟ او بيا يې وويل: الله اکبر، الحمد لله الذي صدق وعده، ونصر عبده، وهزم الأحزاب وحده او وې فرمايل: دا د دې امت فرعون دی او عبدالله ته يې وويل: يا ابن مسعود! الأذن بالأذن،

يعني: ستا غوږ يې په مکه کي درسړی کړی او تا د ده غوږ دلته ور سړی کړی او

سړي هم بالا بود، دا يې کټه ده.

د بدر په جنگ کې د صادق ايمان څو نمونې

د بدر د جنگ په جريان کې نوري ډيري واقعي هم پېښې سوي دي چې د مسلمانانو پر صادق ايمان، پر ثابته عقیده، په جنگ کې شجاعت او د دوی پر همت او مړانه دلالت کوي، په دې جنگ کې پلرونه د زامنو سره مخامخ سوه، وروڼه د وروڼو سره مخامخ سوه، څرنګه چې دوی په عقیده کې سره مخالف وه نو د دوی په منځ کې فيصله په توره سره وسوه، مظلوم د ظالме سره مخامخ سو او خپل د مظلوميت حق يې واخيستی.

موږ په د مخنيو بياناتو کې د صادق ايمان او د مسلمانانو د شجاعت د جملې څخه دوې پېښې درته بيان کړې، چې يوه يې د عمير بن الحُمام هغه واقعه وه چې خرماوي يې وغورځولې او جنگ ته داخل سو او بيا شهيد و وژل سو او بله يې د عوف بن الحارث هغه واقعه وه چې زغره يې وکبل او جنگ ته داخل سو او شهيد و وژل سو خو اوس به څو نوري داسې پېښې چې د مسلمانانو پر صادق ايمان او پوره شجاعت، مړانه او همت دلالت کوي د مثال او نمونې پر قسم درته بيان سي.

۱- د کفارو په لښکر کې يو سړی ؤ چې د اوسپني د ځنځيرانو کالي يې اغوستي وه، له سر څخه تر پښو پورې يې په ټول بدن کې بېله دوو سترګو بل هيڅ ځای نه معلومېدی فقط سترګې يې معلومېږي او په جنگ يې شروع وکړه پر هر طرف حملې کوي وارونه کوي چپه او راسته طرف ته وهل کوي مسلمانان زخميانوي، خو د ده د حملو په جواب کې مسلمانان پر ده وارونه کوي او دى په توره، په نېزه، په غشو وهي يا ولي مګر ده د اوسپني د ځنځيرانو کالي اغوستي دي هيڅ اثر نه پر کوي، مسلمانان د ده د وهلو څخه عاجزه سوه څه په وکړي؟ پر ده هيڅ واری تاثير نه کوي او دغه کافر ډېر مسلمانان زخميان کړه، نو د مسلمانانو څخه يو نفر رسول الله ﷺ ته ورغلی او ويل: يا رسول الله! دغه سړي په عذاب کړو، خوږ يې کړو، رسول الله ﷺ وزيير بن العوام ؓ ته ور بڼ کړه، زيير ؓ چې د رسول الله ﷺ د عمه زوی دی ډېر قوي او

جنگي پهلوان دی، رسول الله ﷺ امر کړی چې د دغه سړي يوه چاره وکړه، د وهلو لار ورته پيدا کړه، مسلمانان د هري اسلحې وارونه پر کوي او پر مبلي خو تاثیر نه پر کوي، خبره دا نه ده چې څوک واری نه سي پر کولای، وارونه پر کيږي خو فايده نه لري ځکه سر تر پايه په اوسپنه پوښلی دی، زبير رضي الله عنه وايي: ورغلم شا وخوا پر وگرځېدم گورم چې په دغه اوسپنه کي به يو ځای سړی وي يا به يې د بدن يوه حصه لڅه وي خو هرڅه چې پر وگرځېدم بېله سترگوبل ځای يې نه معلومېدی، په حيرت کي يم چې څنگه يې و وژنم؟ وايي بيا هم پر وگرځېدم او دئ چپه او راسته طرف ته مسلمانان وهي او هيڅوک هيڅ نه سي په کولای، زبير رضي الله عنه وايي: نو د مخ له طرفه ورته ودرېدم او نېزه مي ښه ورته برابره کړه، ښه نښان مي ونيوی او د ده پر سترگه مي د نېزې واری وکړی، نېزه هم برابره ورغله د ده پر سترگه ومښتل او تر څپ يې ووتل، دغه کافر په دغه واري ووژل سو او الله جل جلاله مسلمانان د ده له شره خلاص کړل.

په جنگ کي داسي نښان وښتل او دومره دقت چې د جنگ په حالت کي دي د نېزې په وښتلو سره سترگه هم نه ځني خطا کيږي دا لوی هنر دی او د رسول الله ﷺ د اصحاب کرامو جنگي قدرت په دغه اندازه سره و.

۲ - قتاده رضي الله عنه په دغه جنگ کي پر سترگه زخمي سو، توره يې پر مخ ومښتل مخ يې څيري سو او سترگه يې لاندي پر باړ خو (عُمْبَرِي) و لوېدل، سترگه يې په رگو څړېږي او ويني ځني بهيږي، نو د جنگ له ميدانه ووتی ځکه نور يې جنگ نه سواي کولای، ځينو انصارو ورته وويل: راسه چې سترگه دي در پرې کړو، ده وويل يا! ترڅو چې رسول الله ﷺ ته نه يم ورغلی کار نه په لرم چې هغه څه راته وايي، نو رسول الله ﷺ ته پر دغه حال چې سترگه په څړېږي ورغلی، دلته نو د رسول الله ﷺ پر لاس الهي معجزه ښکاره سوه، رسول الله ﷺ ورته و فرمايل: يا قتاده! راسه، قتاده رضي الله عنه ورغلی د رسول الله ﷺ مخ ته کښېستی، رسول الله ﷺ يې سترگه ور پورته کړه په هغه خپل غالب کي يې کښېنيول او بيا يې خپل مبارک لاس پر تېر کړی، قتاده رضي الله عنه وايي: والله نه پوهېږم چې کومه سترگه مي زخمي سوې وه، سترگه مي داسي جوړه سوه لکه اول چې وه، دا هم د رسول الله ﷺ د نورو معجزو تر څنگ يوه

بله معجزه وه چې د بدر په ورځ ښکاره سوه.

۳- د بدر په ورځ جنگ او معرکه شروع دي چې د عکاشه بن محسن الأسدي رضي الله عنه توره په جنگ کې ماته سوه، اوس نو جنگ په څه شي سره وکړي؟ نور رسول الله ﷺ ته ورغلی او ویل: یا رسول الله! هغه زما توره ماته سوه او اوس توره نه لرم، رسول الله ﷺ یو لړگۍ په لاس ورکړې ویل: یا عکاشه! په دغه جنگ کوه، کله چې عکاشه د رسول الله ﷺ له لاسه دغه لړگۍ واخیستې او په خپل لاس کې یې وښور او ده په لاس کې اوږده، پنډه، قوي، سپینه او ځلانده توره سوه، په دغه توره یې د جنگ تر آخره او د مسلمانانو تر نصرته جنگ وکړی.

پر دغه توره یې د (العون) نوم کښېناوه، یعنې: مرسته، عکاشه رضي الله عنه به دغه توره همېشه او هر جنگ ته ورسره وړل او جنگ به یې په کاوه، ترڅو چې د ابوبکر الصديق رضي الله عنه په خلافت او د ردت په جنگو کې شهید و وژل سو، نو دغه توره هم د نبوت د معجزو څخه یوه معجزه وه.

۴- رسول الله ﷺ خپلو اصحابو ته و ویل: که څوک د ابوالبختري بن هشام سره مخامخ سونه دي یې وژني.

ځکه ابوالبختري هغه څوک ؤ چې په مکه مکرمه کې یې رسول الله ﷺ ته هیڅ آزار نه ورسولی او رسول الله ﷺ د ده څخه داسې کار نه و لیدلی چې د ده ﷺ دي ناخوښه وي او ابوالبختري د هغو خلکو څخه ؤ چې هغه د قريشو د مقاطعې یا بندیز د ماتېدلو سبب وگرځېدل، ستاسې به یې قصه په یاد وي چې قريشو د مسلمانانو سره خرڅول او رانیول منع کړل، یا په اوسنۍ اصطلاح بندیز یې پر ولکاهه، د هغې عهد نامې په ماتولو کې دغه ابوالبختري حصه واخیستل، نو دا د رسول الله ﷺ وفاء وه چې د هغه وخت د نېکۍ بدله یې اوس ورکول او هغه مرسته چې ابوالبختري د مسلمانانو سره کړې وه پرانه وه، نور رسول الله ﷺ د مېړه سره پرانه کول، د تیرو وختو نیکي یې په دغه مشغوله او سرگردانه ورځ کې په یاد وه او غواړي چې بدله یې ورکړي. رسول الله ﷺ دا هم و فرمایل: زه پوهېږم چې د بني هاشم کوم خلک چې جنگ ته راغلي دي دوی په ناخوښي سره دغه جنگ ته راوستل سوي دي، دوی

زمونږ سره د جنگ کولو هيڅ شوق او ضرورت نه درلودی نو که څوک په جنگ کې د بني هاشم سره مخامخ سي نه دي يې وژني او که څوک د عباس بن عبدالمطلب سره مخامخ سو نه دي يې وژني ځکه هغه په زور را وستل سوی دی، هلته يو صحابي ؓ چې نوم يې "ابوحذيفه" ؓ دغه ابوحذيفه ؓ هغه عتبه زوی او د هغه شيبه وراره او د هغه وليد ورور ؓ چې د جنگ په شروع کې په مبارزه کې و وژل سو، ابو حذيفه ؓ چې پخوا لا مسلمان سوی ؤ او هجرت يې کړی ؤ اوس په بدر کې د مسلمانانو ملگری دی، کله چې د رسول الله ﷺ دغه امر ده ته ورسېدی چې عباس مه وژنی ده يوه سخته جمله و ويل، که څه هم دغه جمله يې مخامخ و رسول الله ﷺ ته نه و ويل، خو څرنگه چې د رسول الله ﷺ او امر د څو نفرو په واسطه شا وخوا و ټولو مسلمانانو ته رسول کېدل، نو کله چې ابو حذيفه ته دا امر ورسېدی چې عباس مه وژنی ابو حذيفه و ويل: عجب ده! عتبه وژل کيږي موږ خپل پلرونه، خپل وروڼه، خپل اکاګان، خپل قوم وژنو او عباس پرېږدو؟ په والله که د عباس سره مخامخ سوم پر مخ به يې په توره و وهم، دا خبر رسول الله ﷺ ته ورسېدی چې ابوحذيفه دغسي و ويل، د رسول الله ﷺ سره حضرت عمر فاروق ؓ ولاړ ؤ هغه ته يې مخ وړ واپراوه او ويل: يا اباحفص! آيا د رسول الله د اکامخ په توره وهل کيږي؟ عمر ؓ توره پورته کړه ويل: يا رسول الله! اجازه راکړه چې د ابو حذيفه غاړه په دغه توره ور پرې کړم په والله ابوحذيفه منافق سو، رسول الله ﷺ وفرمايل: يا! پرې يې ږده يا عمر!

په وروسته کې ابو حذيفه ؓ و رسول الله ﷺ ته عذر وکړی او ويل: يا رسول الله! والله نه پوهېږم چې دغه جمله مي څنگه ترخوله ووتل، دغه خبره مي بېله قصد او بېله ارادې ترخوله ووتل، ابو حذيفه ؓ وايي: زه د دغې خپلې خبرې څخه چې په دغه ورځ مي ناڅاپه ترخوله ووتل هيڅ وخت په امان کې نه وم او تر اوسه هم بهرېږم، مګر الله ﷻ د دغې خبرې گناه په شهادت را پته کړي، يعني: دغه گناه مي بېله شهادت بل شی نه سي پټولای او ابو حذيفه ؓ د یمامې په ورځ د مسيلمه الکذاب په جنگ کې شهيد و وژل سو "یمامه" په نجد کې د يوه ځای نوم دی.

د ابوبکر الصديق ؓ د خلافت په وخت او د ردّت په جنگو کې چې مسلمانانو په

یمامه کي د هغه مسيلمۍ الکذاب د لښکرو سره جنگ کاوه چي د نبوت دعوه يې کړې وه، ابو حذيفه رضي الله عنه شهيد و وژل سو، خو تاسي د صحابۀ کرامو بيړي ته وگورئ: ابو حذيفه رضي الله عنه د پلار، ورور او اکا مرگونه لږ وخت د مخه په خپلو سترگو وليدل، معلومه خبره ده چي د هغو په وژل کېدلو خواشینی ؤ او د رسول الله ﷺ له امره څخه مخالف يې يوه خبره چي هغه هم قصداً او عمدأ نه وه تر خوله ووتل، د هغې خبري د جبران دپاره يې شهادت غوښتی او ويل: دغه گناه بېله شهادته بل شی نه سي را پاکولای او آخر يې هم شهادت په نصيب سو. (اوس ابوالبختري ته راسئ)

هلته جنگ شروع دی، ابوالبختري د خپل يوه ملگري په ملگرتيا جنگ کوي چي د انصارو يوه ډله پر راغله، په دې ډله کي یو نفر ؤ چي نوم يې "مُجَدِّر" ؤ، مُجَدِّر پر بغ کړه ويل: يا ابا البختري! ليري سه ځکه رسول الله ﷺ موږ ستا د وژلو څخه منعه کړي يو، ابوالبختري و ويل: او دا زما ملگری؟ مُجَدِّر و ويل: يا والله موږ ستا ملگری نه پرېږدو، ستا د ملگري د وژلو څخه نه يو منعه سوي فقط ستا د وژلو څخه منعه سوي يو، ابوالبختري و ويل: په والله زه او زما ملگری به دواړه يو ځای وژل کېږو، مُجَدِّر و ويل: زه ستا سره کار نه لرم مگر ستا د ملگري سره حساب لرم، مُجَدِّر د ابوالبختري پر ملگري حمله وکړه مگر ابو البختري د مُجَدِّر سره جنگ شروع کړ، مُجَدِّر له خپله ځانه ابوالبختري پوري واهه او غواړي چي ملگری يې و وژني مگر ابوالبختري غواړي چي مُجَدِّر و وژني، بيا هم په مُجَدِّر پوري مښتی دی او کوښښ کوي چي واری پر وکړي، مُجَدِّر د خپل ځان د دفاع په سبب مجبوره سو ابوالبختري يې و واهه او ويې وژی، وروسته مُجَدِّر و رسول الله ﷺ ته ورغلی او عذر يې ورته وایه، ويل: يا رسول الله! والله ما نه وژی مگر قريبه وه چي ما و وژني، ده نه پرې ښوولم، کله چي پوه سوم چي نه مي پرېږدي او وژني مي نومي و واهه او ومي وژی، رسول الله ﷺ په دغه عذر ځني راضي سو.

دا هم د رسول الله ﷺ د امر پر اطاعت د صحابۀ کرامو د حرص يوه نمونه وه.

۵ - د بدر د جنگ د عجيبو پېښو څخه يوه هم هغه واقعه ده چي د عبدالرحمن بن عوف رضي الله عنه او اميه بن خلف په منځ کي پېښه سوه، عبدالرحمن بن عوف رضي الله عنه او اميه

بن خلف د جاهليت په وختو کې په مکه مکرمه کې دوه خواږه ملګري او آشنایان وه. (خير قمتسي ته راسه)

د بدر په ورځ پسله جنگه امیه بن خلف او زوی یې چې علي نومېدی د جنگ په میدان کې ولاړ دي، اوس خو کفار د جنگ له میدانه تللي او تبتېدلي دي او میدان خالي دی مګر امیه بن خلف او زوی یې ولاړ دي، دا هم په دې سبب چې امیه چاغ او پندې سرې و ځغستلای خو نه سي حتی سپرېدلای لا هم نه سي چې ولاړ سي او وتبتي، امیه پوه سو: که وتبتم وژل کېږم نو یې د تسلیمېدلو نیت او اراده وکړه او وایي: باید داسي چا ته تسلیم سم چې هغه مي وساتلای سي، په دغه وخت کې عبدالرحمن بن عوف ؓ د جنگ په میدان کې د کفارو پاته شیان یا غنیمتونه ټولوي او هغې منطقې ته ور نژدې سو چې امیه او زوی یې ولاړ وه، عبدالرحمن څو زغري د جنگ له میدان ټولي کړي دي او غواړي چې دغه زغري یوسي د لښکر تر شا یې کښېږدي او بیا راسي نور غنیمتونه ټول کړي ځکه د کفارو لښکر وتبتېدی او خپل ور سره سامانونه یې ټول پر میدان غورځولي دي، په دغه وخت کې چې د عبدالرحمن ؓ سره زغري ور سره دي پر امیه بن خلف ورغلی، امیه ور ناري کړه: یا عبدود! ځکه د جاهليت په وختو کې د عبدالرحمن نوم عبدود ؤ، عبدالرحمن جواب ور نه کړی ځکه د مخه تر هجرت چې دوی په مکه مکرمه کې وه که به چا د عبدود په نامه ور ناري کړه ده جواب نه ور کاوه او ویل به یې: زه عبدالرحمن یم، کفارو به بیا ورته ویل: موږ رحمن نه پیژنو نو موږ عبدالرحمن نه درته وایو بلکه عبدود درته وایو، ده بیا ورته ویل: که تاسي عبدود را ته ووايست زه جواب نه درکوم، بیا یې اتفاق او فیصله پر دې وسوه چې د عبداللله په نامه به درته وایو، اوس امیه ور ناري کړه: یا عبدود! عبدالرحمن ؓ وایي: ما د پخواني عادت سره سم جواب ور نه کړی، امیه چې تر اوسه خپله اسلحه ور سره ده زغره یې اغوستې ده بیا ور ناري کړه: یا عبداللله! عبدالرحمن ؓ وایي: ما ورته ویل: ها څه وایې؟ امیه ویل: تر دغه زغرو ښه شی نه غواړې؟ زه تر دغو زغرو چې ستا سره دي ښه او بهتر یم، پر ما داسي ورځ نه ده راغلې لکه نن، آیا تاسي وښودو ته ضرورت نه لری؟ یعنې: که ما بندي ونیسي زه به

په خپله فديۀ کي داسي اوبښاني درکړم چي ډيري شيدې کوي.
 عبدالرحمن وايي: ما چي فکر وکړی رشتيا هم دوی تر دغو زغرو ښه وه.
 دوی ولي تر زغرو ښه وه؟ ځکه د پخوانيو جنگو قانون داسي ؤ: هر چا چه د
 څوک اسير نيولی وای او د هغه اسير د خلاصولو دپاره چي بيا هر شی په فديۀ کي
 راغلی وای هغه شی هغه د اسير خاوند ته ورکول کېدی، نو عبدالرحمن وايي: زغري
 مي وغورځولې او دوی مي تر لاسو ونيول رهي مي کړل، عبدالرحمن وايي: زده
 أميه او د ده د زوی په منځ کي رهي وم چي أميه پوښتنه را څخه وکړه ويل: په تاسي
 کي هغه سړی څوک ؤ چي د نعامي بنکي يې پر څېگر ايښي وې؟
 نعامه يولوی مرغه دی او حمزه ؑ به په جنگ کي د دغه مرغه بنکي پر خپل څيگر
 اېښوولي چي په هغه سره به معلوم اونښاني ؤ.

نو أميه وايي: په تاسي کي هغه سړی څوک ؤ چي د نعامي بنکي يې پر څيگر
 ايښي وې؟ ما ويل: هغه حمزه بن عبدالمطلب ؑ، أميه ويل: دغه سړي په مور دغه
 کارونه وکړه، عبدالرحمن وايي: دوی مي تر لاس نيولي دي او دوی په خپله خوښه
 بېله مخالفته زما سره رهي دي چي بلال ؑ په مخه راغلی او أميه بن خلف هغه
 څوک دی چي په پخوا کي د بلال ؑ مالک ؤ او بلال يې مړی ؤ او دغه أميه ؤ چي
 بلال ؑ ته يې سخت سخت عذابونه ورکول، اوس چي بلال ؑ أميه وليدی چي
 اسير نيول سوی دی ناري يې کړه: أميه بن خلف! دکفارو مشر! يا به زه يم يا به دی.
 عبدالرحمن ورته وايي: يا بلال! دا زما اسير دی بلال ؑ وايي ستا اسير دی که نه
 دی والله ژوندی يې نه پرېږدم، عبدالرحمن ؑ ورته وايي: دغه خبري پرېږده دا زه
 اسير دی، بلال وليدل چي عبدالرحمن يې نه را پرېږدي نو يې په لوړ آواز ناري کړه:
 يا انصار الله! دغه دکفارو رئيس او هغه أميه بن خلف دی چي په مکه مکرمه کي يې
 ته سخت سخت عذابونه او آزارونه را کول، د انصارو ډله پر را ټوله سوه، عبدالرحمن
 خپل بنديان رهي کړي دي او انصار د شاه له طرفه په پسې سوه تر شا يې په نېزو وهي.
 عبدالرحمن پوه سو چي بنديان نه را پرېږدي وژني يې، نو يې بنديانو ته و ويل:
 درغلی چي رسول الله ﷺ ته ځان ورسوو چي و مو ساتي، مگر أميه چاغ دی ټ

سې خُستلای او عبدالرحمن یې کښوي، خو هیڅ نه سي کولای ځکه انصار په پسې دي او وځي یې، عبدالرحمن ودرېدی انصارو ته یې مخ وړ واپراوه او ویل: مه کوی، دا زما اسیر دی کار مه په لری مگر بلال رضی الله عنه بیا وایي: دا هغه سړی دی چي زما سره یې داسي او داسي کول، هغه خپل وهل او عذابونه بیانوي غواړي چي انصار په قهر کړي، انصار هم د بلال رضی الله عنه پر طرف دي او وایي: دا سړی نه بندي کیږي دی باید ووژل سي. عبدالرحمن رضی الله عنه وایي: یوه سړي د شا له طرفه د امیه زوی پر پښه په توره وواهه هغه غُخار سو او ولوبدی، امیه دومره لویه چغه وکړه چي ما په خپل ژوند نه وه اورېدلې، ما ویل: ته پر هغه مه ژاړه خپل ځان دي خلاص کړه په والله زه ستا د پاره هیڅ نه سم کولای.

اوس عبدالرحمن پوه سو چي دوی د امیه د وژلو قصد کړی دی او نه یې پرېږدي نو ویل: یا امیه! اوږد پر مخکه پرېوزه هغه هم پرېوتی، عبدالرحمن سربره پر پرېوتی غواړي چي په دغه طریقه سره یې د تورو او نېزو له وهلو وساتي او بیا هم دغه وایي: دا زما اسیر دی کار مه په لری او بلال رضی الله عنه نارې وځي! مړ یې کړی مړ یې کړی! حتی تر ده لاندې یې مه پرېږدی، انصاریو د دې خوا توره وراوږده کړي بل د ها خوا د نېزې څوکه په جگه کړي دغه وارونه دي چي له هره طرفه پر کیږي په دغه حالت کي د عبدالرحمن رضی الله عنه پښې ته هم یو واری ورسېدی او د هغه پښه هم زخمي سوه، خو آخريې امیه بن خلف په دغه وهلو کي ووژی.

دا هغه د اسلام او مسلمانانو دښمن امیه بن خلف ؤ چي بلال رضی الله عنه ته یې قسم قسم عذابونه اورنگارنگ زحمتونه ورکړي وه او ترڅو یې په دغه ډول سره ؤ؛ چي له هره طرفه توري په ننوتلې د تورو او نېزو په څوکو ووژل سو.

اوس نو عبدالرحمن رضی الله عنه د امیه تر مرک وروسته ولاړ سو او ویل: الله دي بلال ته عفوه وکړي زغري هم را څخه ولاړې او بندي مي هم ووژل سو، ځکه هغه زغري چي ده ټولي کړي وې هغه د ده وې، هغه یې د بندي په سبب پرېښوولې او بندي یې بلال رضی الله عنه ورووژی، نو ځکه یې وویل:

(عَفَرَ اللَّهُ لِبَلَالٍ رَاحَتَ عَلَى أَدْرَعٍ وَرَاحَ عَلَى الْأَسِيرِ)

دا د هغه سرکښه او اسلام دښمن امیه بن خلف آخري حالت ؤ.

یوازي امیه بن خلف نه بلکه هر څوک چې د اسلام او مسلمانانو دښمني کوي او پر ضعیفه مسلمانانو یې ظلم کړی وي که یې د ژوند په آخري حالاتو ځان خبر کړی تر امیه یې ښه حال نه دی په نصیب سوی، څوک په بالنسټ وژل کيږي او څوک درې ورځې څړيږي او د چا خو هیڅ مرګ او قبر هم نه وي معلوم او داسي نور ډلټونه.

۶- حضرت عمر بن الخطاب رضی الله عنه په دغه ورځ خپل ماما چې عاص بن الهشام بن المغیره نومېدی و وژي، ښه متوجه سی: د دین او عقیدې اختلاف او جلا والی د قربت او قومیت نژدېوالی له منځه وړي.

۷- د هغو کسانو په جمله کي چې بندیان و نیول سوه یو هم عباس بن عبدالمطلب د رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم اکا ؤ او دئ چا ونیوی؟ دلته دوه روایتونه دي څوک وایي: یوه انصاري ونیوی څوک وایي: عبدالله بن مسعود رضی الله عنه ونیوی، قصه یې یوه ده خو په هغه چا کي اختلاف دی چې دئ یې بندي را وستی، موږ به هغه روایت بیان کړو چې عباس بن عبدالمطلب د عبدالله بن مسعود رضی الله عنه له طرفه بندي را وستل سو.

عباس رضی الله عنه جګ، برداره او غټ سړی دی، خو عبدالله بن مسعود رضی الله عنه کوچنی، ډنګر او ضعیفه سړی دی، خلک ورته ګوري ډېر عجیب او نادره حالت او کیفیت دی، عبدالله بن مسعود رضی الله عنه د عباس رضی الله عنه لاسونه شا ته نیولي دي او دئ مخ ته پوري وهي، تر مخ یې ډېر لوی او غټ سړی رهي دی او تر شا کوچنی، ضعیفه، ډنګر سړی په پسې دی او پوري وهي یې، خلک په تعجب کي دي چې دغه غټ سړی څنګه و دغه کوچني سړي ته تسلیم دی، یوازي دا نه چې تسلیم دی بلکه د هغه په نیولو او پوري وهلو خوږيږي هم، په تکلیف رهي دی د درد او زحمت علامې یې پرمخ ښکاره دي، خو د بندیانو ځای ته یې راوستی، خلک پر عبدالله را ټول سوه، رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم هم ولاړ دی، خلک عبدالله ته وایي: یا ابن مسعود! دا غټ سړی دي څنګه اسیر او څنګه بندي ونیوی؟ عبدالله وایي: ما تر لاس ونیوی او دئ تسلیم سو بس د غومره وه زما نیول او د ده تسلیمېدل وه، بیا خلکو د عباس رضی الله عنه څنګه پوښتنه وکړه ویل: یا عباس! دغه ډنګر او ضعیفه سړي ته څنګه تسلیمېدلې؟ عباس و ویل: والله کله چې زه یې

تر لاس ونيولم دومره قوت ورسره ؤ چې زه پر خپل لاس و بېرېدم چې را مات به يې کړي، رسول الله ﷺ وځنډل او وې فرمايل: يا ابن مسعود! پام کوه چې په ځان خطا نوزې او دا فکر و نه کړې چې زه قوي يم د ده په نيولو کې ملائکو مرسته در سره وکړه، دا ته نه وې چې دې ونيوی بلکه دا ملائکه وه چې دې يې اسير کړی، مقصد دا چې په دغه جنگ کې ملائکو حتی د بنديانو په نيولو کې هم مله ونه کړی دی.

۸ - د جنگ تر ختمېدلو وروسته مصعب بن عمير رضي الله عنه په ميدان جنگ کې گرځېدی وې ليدل چې يو انصاري د ده د ورور ابو عزيز چې د مشرکانو په لښکر کې ؤ او د مسلمانانو په مقابل کې جنگېدی لاسونه ورتړي، يعني: د مصعب رضي الله عنه ورور ابو عزيز يوه انصاري بندي نيولی دی او لاسونه يې ورتړي مصعب بن عمير رضي الله عنه انصاري ته وويل: ټينگ يې ونيسه د ده مور د مال او دولت خاونده ده ښايي چې د ده په مقابل کې ښه فديه درکړي.

ابو عزيز خپل ورور مصعب ته وويل: آيا د خپل ورور په باره کې دي دغه سپارښت دی؟ مصعب رضي الله عنه ورته وويل: ته مې ورور نه يې بلکه دغه انصاري مې ورور دی.

۹ - کله چې مسلمانانو کفار بنديانول رسول الله ﷺ په عريش کې ناست ؤ او سعد بن معاذ رضي الله عنه توره په لاس د عريش په دروازه کې د رسول الله ﷺ د ساتنې دپاره ولاړ ؤ، رسول الله ﷺ د سعد بن معاذ رضي الله عنه په مخ کې د ناخوښۍ علامې وليدلې چې د مسلمانانو په دغه کار نه ؤ راضي چې کفار بنديان نيسي، نو رسول الله ﷺ ورته و فرمايل: يا سعد! لکه د قوم په دغه کار چې نه يې راضي؟

سعد رضي الله عنه وويل: هويا رسول الله! دا هغه اول شکست ؤ چې الله تعالى مشرکانو ته ورکړی نو په دغه جنگ کې د مشرکانو وژل ما ته تر دې خوښ وه چې ژوندي پاته سي، يعني: نه به يې بنديانولای بلکه وژلای به يې.

۱۰ - د بدر د جنگ په ورځ يو صحرايي عرب چې نوم يې قبا بن اشم ؤ دغه د بدر په منطقه کې موجود ؤ، کله چې يې لښکري وليدې پوه سو چې جنگ کېږي نو دالته پر يوه غونډۍ د سيل او تماشي دپاره ورته کښېنستی.

وايي: (د بل غم نيم اختر دی)

قباف په جنگ کې ګډون نه دی کړی ځکه دى له يوه طرفه څخه نه و فقط سيل بين او تماشا چې دى غواړي چې جنگ وويني.

تاسي پوهېږئ چې د بدر جنگ څومره وخت او موده په برکي ونيول؟
فقط دوه ساعته، دغه ټوله غزاه دغه لوى نوم فقط دوه ساعته وه، نه ورځي وې نه هفتې بلکه دوه ساعته وه، مگر قبا فکړ کاوه چې دا جنگ به اوږد جنگ وي او دا يې فکر او گمان و چې د مسلمانانو لښکر ماتېږي ځکه د مسلمانانو شمېر نسبت وکفارو ته لږ و، کفار زر نفره دي او مسلمانان درې سوه نفره دي نو قبا فکړ ناست دى او د مسلمانانو د شکست انتظار کوي، خو هغه دوه ساعته وروسته کفار په تېښته سوه نو قبا فکړ د ځان سره خبرې کوي او وايي: والله ما په ژوند داسي عجب نه وه ليدلې داسي ځغلي لکه ښځي، په دوه ساعته کې کفار تيت او پرک سوه، دا په تاريخ کې هغه کوتاه ترين جنگ دى، دغه قبا بن اشم هغه وخت نه و مسلمان سوي خو بيا په وروسته کې د خندق تر غزاه يا د حديبيې تر صلحي وروسته مدينې منورې ته د اسلام را وړلو دپاره ولاړى، مگر د مخه تر دې چې مسلمان سي غواړي چې د مسلمانانو حال ځان ته معلوم کړي چې څنگه خلک او څنگه اخلاق يې دي، دى ناست دى خپل کشفيات او معلومات کوي چې رسول الله ﷺ ور ښځه کړه: يا قبا! ده ويل: ها! رسول الله ﷺ و فرمايل: ته هغه نه يې چې بدر ته حاضر سوي وې او سيل دي کاوه؟ ويل: هو هغه يم، نو ويل: د بدر په ورځ دي څه و ويل؟ قبا ويل: مقصد دي څه دى؟ رسول الله ﷺ و فرمايل: آيا تا د بدر په ورځ د ځان سره نه و ويل: والله ما په ژوند داسي عجب نه ده ليدلې؟ داسي ځغلي لکه ښځي، قبا وويل:

(أشهد أن لا إله إلا الله وأشهد أنك رسول الله) ځای پر ځای مسلمان سو او ويل:

والله دغه خبره ما هيچا ته نه ده کړې، دا خبره ما د خپل ځان سره کړې وه او د هغه راهيسي مي بيا هيچا ته هم نه دي ويلي، دا عجب ده ما څو کاله د مخه د خپل ځان سره يوه خبره کړې وه او ته هغه خبره اوس را ته بيانوي، دا بېله نبي د بل چا کار نه دى، نو قبا ايمان را وړى او مسلمان سو.

د بدر جنگ په دغه چټکي او په دغه عجب طريقه سره پای ته ورسېدى، نه شپې

وې نه ورځي فقط په دوه ساعته کي دغه جنگ د کفارو په ډېر بد شکست او د مسلمانانو په واضحه او ښکاره کاميابي پای ته ورسېدی.

په بدر کي د مسلمانانو ټول شهيدان څوارلس نفره دي، چي شپږ نفره يې مهاجرين دي او اته نفره يې انصار دي او نومونه يې په دې ډول سره دي:

۱- عبيده بن الحارث بن عبدالمطلب، د رسول الله ﷺ د اکا زوی او په داسي حال کي وفات سو چي بارځو (عُمَيری) يې د رسول الله ﷺ پر پښه پروت ؤ، کله چي يې مبارک روح له بدنه ووتی رسول الله ﷺ وفرمايل: «أشهدُ أَلکَ شهيداً» زه شاهدي آداء کوم چي ته شهيد يې.

۲- عمير بن أبي وقاص، ۳- ذوالشمانين بن عبد عمرو، ۴- عاقل بن البکير، ۵- مهجع مولی عمر بن الخطاب، ۶- صفوان بن بیضاء، دغه شپږ نفره مهاجرين وه.

او د انصارو څخه: ۱- سعد بن خيتمه، ۲- مبشر بن عبدالمندر، ۳- يزيد بن الحارث، ۴- عمير بن الحُمام، ۵- رافع بن المعلى، ۶- حارثه بن سراقه،

۷، ۸- عوف او معاذ د عفراء زامن ﷺ وارضاهم اجمعين،

اوس چي جنگ خلاص سو رسول الله ﷺ په ميدان جنگ کي ووژل سوو کسانو ته و درېدی او وې فرمايل: تاسي د خپل نبي دپاره بد قوم واست، تاسي زه درواغجن وللم او خلکو مي تصديق وکړی، تاسي پرېښوولم او خلکو مي مرسته وکړه، تاسي زه له خپله ښاره وايستلم او خلکو ځای راکړی.

بيا نور رسول الله ﷺ امر وکړی چي دغه د کفارو مړي کش کړی او يوه څاه ته يې واچوی، هلته د کفارو د لښکر ځای ته نژدې يو وچ څاه ؤ، ويل: دغه مړي ورکش کړی او دغه څاه ته يې واچوی، نو د کفارو مړي يو يو را ټول کړل سوه او دغه څاه ته يې ور اچول، ابو جهل، عتبه، شيبه او داسي نور چي ټول د مکې مکرمې د مشرکانو مشران وه څاه ته واچول سوه.

کله چي عتبه بن ربيعه د ابو حذيفه ؓ پلار د څاه طرف ته کش کړل سو رسول الله ﷺ د ده د زوی ابو حذيفه ؓ مخ ته وکتل، د هغه په مخ کي يې غم او تغير وليدی، رسول الله ﷺ ورته وويل: يا ابا حذيفه! ښايي ستا د پلار له دغه حاله څخه ستا

په زړه کې یوشی در گرځي؟ ابو حذیفه رضی الله عنه وویل: یا والله یا رسول الله! زه د خپل پلار په وژل کېدلو هیڅ نه یم نا راضه سوی، خو صرف ما ته زما د پلار هوښیاري، حلم او فضیلت را معلوم وه، زما دا امید ؤ چې دغه شیان به یې اسلام ته هدایت کړي، خو کله چې ما د ده وژل کېدل ولیدل او دا را په یاد سوه چې دئ پر کفر مړ سو، دغه کارونه زما له هغه امیدو مخالف وه چې ما د ده دپاره غوښتل دغه پر شرک او کفر د ده مرک غمجن کړم، رسول الله صلی الله علیه و آله ابو حذیفه رضی الله عنه ته د خیر دعاء وکړه او د خیر خبرې یې ورته وکړې.

کله چې مسلمانان د هغه امیه بن خلف وکښولو ته ورغله چې حضرت بلال او نورو انصارو وژلی ؤ او غواړي چې څاه ته یې ورکش کړي، سبحان الله! په دغه لږ وخت کې پرسېدلی ؤ او بوی یې کړی ؤ، صحابه کرام غواړي چې کش یې کړي، مگر دئ د کښولو قابل نه ؤ، شوړېدلی ؤ او غوښي یې توبېدې، رسول الله صلی الله علیه و آله و فرمایل: پرې یې ږدی، نو یې پردغه ځای ږېري پر ور وغورځولې او په ږېرو کې یې پټ کړی نه قبر پر جوړ سونه څاه ته واچول سو، سر بېره پر مخکې په ږېرو پټ کړل سو.

ای قاتلانو! ای ظالمانو او آزاريانو د خپل ژوند آخري ورځې ته لږ متوجه سی تاسي هم مرک لری خو لږ فکر وکړی چې څنګه به مری، د تیرو سوو ظالمانو په وژل کېدلو سره عبرت واخلي پر خپلو ځانو یې مه تجربه کوی.

د جنگ بنديان

رسول الله ﷺ د جنگ په بنديانو کي چي اويانفره وه وکتل، په بنديانو کي يې داسي دوه نفره وليدل چي د اسلام او رسول الله ﷺ ډېر لوی دشمنان وه چي يويې نصر بن الحارث ؤ، دا هغه سړی دی چي ډيري قصې يې زده وې، گڼسته او خبرياله سړی ؤ هر ځای چي به رسول الله ﷺ ناست ؤ دئ به هم هلته نژدې ورته کښېستی د دې دپاره به يې قصې کولې چي خلک د رسول الله ﷺ او د اسلام د خبرو او د قرآن مجيد د اورېدلو څخه په خپلو قصو را وگرځوي او د قصو په پای کي به يې و ميل: څوک وايي چي محمد ﷺ ترما بهتر دی؟ زما او د ده څه فرق دی؟ زما خبري هم پخوانۍ قصې دي او د ده خبري هم پخوانۍ قصې دي.

په قرآن مجيد کي چي هر ځای د (أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ) لفظ راغلی دی هغه د دغه نصر بن الحارث د دغي وينا رد او جواب دی، اوس دغه نصر بن الحارث په بنديانو کي نيول سوی دی نور رسول الله ﷺ ودرېدی او ويل: دغه سړي دغسي او دغسي کړي دي هغه د ده اعمال يې ذکر کړه او بيا يې حضرت علي ؑ امر کړی ويل: يا علي! ولاړ سه او وې وژنه، دلته نو نصر بن الحارث د حضرت علي ؑ په واسطه ووژل سو.

او بيا رسول الله ﷺ د کفارو هغه بل مشر ته چي عقبه بن أبي مُعِيط ؓ وکتل چي دا هم د کفر د رئيسانو څخه يو رئيس ؤ، رسول الله ﷺ و فرمايل: تاسي خبر ياست چي دغه سړي څه کړي دي؟ رسول الله ﷺ د ده د عمل په بيانولو شروع وکړه او وې فرمايل: دا هغه څوک دی چي ما د کعبې شريفي سره لمونځ کاوه او ده زما د سجدې په وخت کي زما پر سر د اوبس کلمې کښېنيولې او بيا بله ورځ ما د کعبې شريفي سره لمونځ کاوه او ده زما پر غاړه پښه کښېنيول او په دومره زور او قوت کښېکښل چي ما مرگ وليدی قريبه وه چي و مي وژني، دلته نو عاصم بن ثابت ؓ ور ولاړ سو او عقبه بن أبي مُعِيط يې و وژی او دئ يې هم هغه د ده د ملگرو څاه ته ور کش کړی، که څه هم ده د مرگ په وخت کي نارې وهلې چي ما ولي وژنی؟ زه هم يوبندي يم ټول بنديان پاته دي او ما وژنی؟ بندي نه وژل کيږي، مسلمانانو ويل: يا!

ته هغه څوک چې داسې او داسې دي کول، تا په خپله په خپل عمل سره دغه غوښتل، دغه دواړه کسان د حرب مجرمين بلل کېده نو د بنديانو څخه دغه دوه نفر و وژل سوه او د خپلو ملګرو سره هغه وچ ځاه ته وړ واچول سوه.

د بنديانو په جمله کې يو هم سهيل بن عمرو ؓ، دغه سهيل خطيب، شاعر او قوال سړی ؤ او د مسلمانانو شديد دښمن ؤ، همېشه به يې د اسلام او مسلمانانو پر ضد اشعار ويل او بيانې به يې وړ کولې کله چې حضرت عمر بن الخطاب ؓ دغه سهيل د بنديانو په ډله کې وليدی نو ويل: يا رسول الله! دغه سهيل هغه د کفارو خطيب دی اجازه راکړه چې ويې وژنم، رسول الله ﷺ وفرمايل: پرې يې ږده يا عمر! بيا عمر ؓ وويل: اجازه راکړه چې غاښونه يې وړ وکارم چې په آينده کې بيا خبرې نه سي کولای او پسله نن ورځي بيا ستا او د مسلمانانو پر ضد خبرې ونه کړي، رسول الله ﷺ وفرمايل: پرې يې ږده يا عمر! ښايي داسې يو کار وکړي چې بيا به بد نه پر وایې او واقعاً دغه سړی بيا په وروسته کې مسلمان سوا او اسلام يې هم په صدق او اخلاص سره ؤ، د رسول الله ﷺ تر رحلت وروسته کله چې د جزیره العرب ټول خلک مرتد سوه او د دينه واوښتل د مکې مکرمي خلک هم قريبه وه چې دين پرېږدي او له اسلامه واوړي مګر هغه څوک چې اهل مکه يې د کفر او مرتد کېدلو څخه را وگرځول او پر اسلام يې ثابت پاته کړل هغه دغه سهيل بن عمرو ؓ چې په خپلو بيانو سره يې اهل مکه مسلمانان پاته کړه. پاکي دي هغه ذات لره وي چې د خلکو په حالاتو کې تغير را ولي.

هغه ځاه ته د رسول الله ﷺ

ورتګ چې د کفارو جسدونه وړ اچول سوي وه

د ابو طلحه ؓ څخه روايت دی چې د رسول الله ﷺ دا عادت ؤ: پر کوم قوم چې به غالبه او کاميابه سو هلته به يې درې شپې تېرولې، نو کله چې په بدر کې د مسلمانانو درېيمه ورځ وه رسول الله ﷺ امر وکړ چې زما اوښه را ولی او پر هغه اوښه يې خپل سامان وتړی او رهي سو، اصحاب کرام په پسې دي څو د هغه ځاه خولې يا غاړې ته ورغلی چې د کفارو د مشرانو مړي وړ اچول سوي وه، رسول الله ﷺ د ځاه

پر خوله و درېدی او هر یوه ته یې د هغه په نامه او د پلار په نامه ورننای کړه، یا ابا جهل بن هشام! یا عتبه بن ربیعہ! یا شیبہ بن ربیعہ! یا ولید بن عتبہ! یا ابا البختری بن هشام! یا عقبه بن أبی مُعیط! یا نضر بن الحارث! د یوه یوه نوم یادوي او په پای کې یې ټولو ته وویل: آیا هغه وعده چې ستاسې رب در سره کړې وه حق مو ولیدل؟ ما خو هغه وعده چې زما رب را سره کړې وه حق ولیدل، حضرت عمر فاروق رضی اللہ عنہ ورسول الله ﷺ ته وویل: دوی اوس مړه او بې روحه بدنونه دي ته څنگه خبري ور سره کوې؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: یا عمر! والله زما خبري تاسي تر دوی ښه نه اوری مگر دوی جواب نه سي را کولای، یعنی: څرنگه چې یې تاسي اوری هغه قسم یې دوی هم اوري، خو فرق دا دی چې دوی جواب نه سي را کولای.

د الله ﷻ په إرادده د کفر رئیسان په یوه وار و وژل سوه، بیا نو رسول الله ﷺ مدینې منورې ته نفر ولېږل چې هلته مسلمانان په دغه فتحه او کامیابي خبر کړي چې د دې تفصیل به وروسته درته بیان سي او اوس به دا درته ووايم چې د کفارو د شکست او تېښتي خبر ومکې مکرمې ته څنگه ورسېدی؟

مشرکان چې په جنگ کې مات سوه نوله بدره څخه په غیر منظم ډول سره تېښتي هر یو ځان خلاصوي، په منډو او شېلو کې، په لوړو او کښتو کې سره و پاشل سوه او د مکې مکرمې پر طرف خوار او ذلیل یو یو رهي دي له شرمه نه پوهیږي چې مکې مکرمې ته څنگه ور ننوزي؟ خو اول هغه څوک چې د قریشو د شکست خبر یې مکې مکرمې ته ور وړی هغه حیسْمَان بن عبدالله الخزاعي ؤ، دغه نفر مکې مکرمې ته ورسېدی او هلته د پاته سوو خلکو کله دا خیال ؤ چې قریش ماته او شکست خوري، خلکو چې د حیسْمَان څخه د جنگ د حالاتو پوښتنه وکړه دئ د خلکو د فکر او نظر څخه مخالف خبرونه وایي دئ وایي: ابو الحکم و وژل سو، عتبہ و وژل سو، ربیعہ و وژل سو، أمیه و وژل سو، فلانی فلانی و وژل سو، پرله پسې نومونه یادوي لکه د قریشو د سردارانو حاضري چې اخلي، دئ اول نفر دی چې خبر یې را وړی مگر خبر هیڅ معقول نه دی، که د قریشو د مشرانو څخه یو یا دوه نفره یاد کړي ممکن داسي پېښه سوې وي مگر په یوه وار ټول مشران دا هیڅ معقوله نه ده، فلانی فلانی

فلانئ د چا زړه ته نه لويږي، صفوان بن اميه د کعبې شريفې سره ناست دی او حيسمان د وژل سوو نفرو نومونه يادوي چې په هغو کې يې اميه بن خلف چې د صفوان پلار دی هم ياد کړی د صفوان دا زړه ته نه لويږي چې زما پلار دي وژل سوی وي نو صفوان وويل: د ده دماغ خراب دی د هر چا نوم چې پر خوله ورځي هغه يادوي تاسې پوښتنه ځني وکړې چې صفوان مړ ؤ که ژوندی؟ يعنې: تاسې زما پوښتنه ځني وکړې چې زه مړ یم که ژوندی؟ خلکو پوښتنه ځني وکړه چې صفوان په مړو کې ؤ که په ژوندو کې؟ حيسمان وويل: صفوان هغه دی د کعبې سره ناست دی او په والله ما د ده پلار او ورور وليدل چې و وژل سوه.

نود مکې مکرمې خلک پر درو حصو و وېشل سوه څوک وايي: حيسمان درواغ وايي، څوک وايي: رشتيا وايي او څوک په شک او تردد کې دي، خو هغه د جنگ څخه تېنېدلې خلک يو يورا رسيږي، د قريشو د مرگ او شکست خبر په مکه مکرمه کې نشريږي، اوس نو خلک مجبوره سوه چې دغه غمجن خبر ومني، پسله هغه چې د مکې مکرمې ټول مشران و وژل سوه ابوسفیان د مکې مکرمې مشر سو، دئ شريف او سردار سو ځکه نور ټول مشران و وژل سوه، دئ او ابولهب دغه دوه نفره په مکه مکرمه کې مشران پاته سوه نور ټول ځوانان دي، اوس چې ابوسفیان مشر سو نو يې امر وکړی چې هيڅوک به د بدر پر وژل سوو کسانو نه ژاړي ځکه چې مسلمانان خبري را پسي و نه کړي، عادت خودا ؤ چې ښځو او نارينه وو به پر خپلو مړو يا وژل سوو کسانو ژړل او په دغه کار سره به يې څه تسلې هم کېدل، خواوس چې دا امر وسو چې څوک به نه ژاړي د هغو نور هم غم او فکر زيات سو، اسود بن المطلب چې سپين ږيری او په سترگو هم ږوند ؤ درې زامن يې په بدر کې وژل سوي وه، د ده زړه غوښتل او دا يې خوښه وه چې په هغو پسي وژاړي مگر ژړا منعه ده، يوه شپه يې د يوې ښځې د ژړا آواز واورېدی نو يې خپل مړی و لېږی چې ته ورسه وگوره معلومات وکړه لکه چې د ژړا اجازه سوې ده او ژړا حلاله سوې ده آيا قريش پر خپلو وژل سوو کسانو ژاړي؟ نو به زه هم پر خپل زوی ابو حکيمه وژاړم قسم دی چې دننه په زړه کې مي اور بل دی، مړی ولاړی کله چې بيرته راغلی ويل: هغه يوه ښځه ده چې اوښ يې ورک سوی دی او

په هغه پسي ژاړي، دلته نو اسود خپل ځان نه سواي ټينګولای او په ژړا ژړا يې څو بيتونه يا اشعار وويل، چي مقصد يې دا ؤ: خلک په ورک سوي اوبښ پسي ژاړي او موږ په وژل سوو انسانانو پسي نه سوژړلای او داسي نور د زړه د درد اشعار يې وويل. د ابوسفیان بل امر دا ؤ چي هيڅوک به د بنديانو فديې نه ورکوي چي را خلاص يې کړي، ځکه که فديې ورکړو بيانود همېش دپاره د مسلمانانو موږ ته طمعه پيدا کيږي.

پر ابولهب د جنگ د بايللو تاثير

ابولهب چي د رسول الله ﷺ اکا ؤ او د بدر جنگ ته نه ؤ وتلی دالته په مکه مکرمه کي پاته ؤ دغه د مشرکانو د ماتي خبر يې څنګه واورېدی او څه تاثير يې پر وکړی؟ دغه قصه به "ابو رافع مولى رسول الله ﷺ" ته پرېږدو ځکه هغه په خپله د دغي قصې يو جزء دی، ابو رافع ؓ وايي: زه د رسول الله ﷺ د اکا عباس ؓ مریئ وم او اسلام زموږ کورنۍ يعني: د عباس کورنۍ ته را داخل سوي ؤ، عباس مسلمان سو، ام الفضل چي د عباس ښځه وه هغه مسلمانې سوه او زه مسلمان سوم خو عباس خپل اسلام پټاوه، ابولهب چي جنگ ته نه ؤ تللی کله چي د مشرکانو د شکست او ماتي خبر ورته راغلی الله ﷻ خوار او ذليله کړی او موږ مسلمانانو په خپلو ځانو کي قوت او عزت حس کړی.

ابو رافع وايي: زه ضعیفه سړی وم او غشي مي جوړول، نو د عباس په کور کي په هغه خپله کوټه يا خونه کي ناست يم خپل غشي جوړوم، ام الفضل چي د عباس ؓ ښځه ده هغه هم راته ناسته ده او په دغه خبر چي مسلمانان کاميابه سوه او کفارو شکست وخورى ډېر خوشاله يو که گورو ابولهب چي د شر علامې پر ښکاره دي راغلی او دلته په دغه کوټه کي داسي کښېنستی چي شايې زما طرف ته ده، دى غواړي چي د ام الفضل څخه معلومات وکړي او د جنگ په باره کي خبري ورسره وکړي، په دغه وخت کي د خلکو ږغ او نارې سوې چي هغه دی ابوسفیان بن الحارث بن عبدالمطلب له جنگه راغلی، دغه ابوسفیان د رسول الله ﷺ د اکا زوی د ابولهب وراره او مشرک ؤ، ابولهب ورته وويل: دلته راسه قسم دی چي ستا سره به د جنگ

خبرونه در سره وي، ابوسفیان و ابولهې ته کښېنستی او خلک شا وخوا وټه ولاړ دي. ابولهې ورته وايي: اې وراره بیان را ته وکړه خلکو ته څه پېښه سوه؟

ابوسفیان وویل: موږ چې د قوم سره مخامخ سوو بل څه نه وه بس ځانونه موږ تسليم کړه څنگه چې د دوی خوښه وه هغسي يې وژلو او هغسي يې بندیا نولو، ابولهې ورته وايي: په جنگ کې چا ډېر تکلیف درکړی؟ ابوسفیان وویل: هغه چې موږ ته يې ډېر تکلیف را کړی هغه یونفر و چې د نعامې ټکي يې پر ځيگر ايښي وې هغه سړي ډېر نفر را پکښي مړه او زخمیان کړه، هغه داسي کارونه را وکړه چې چا په چا نه دي کړي، ابولهې وايي دغه نفر څوک و؟ ابوسفیان وویل: موږ چې بیا وروسته پوښتنه وکړه هغه حمزه بن عبدالمطلب و، ابولهې وویل: نوماته او شکست مو ولي وخوړی تاسي خو ډېر واست او پوره اسلحه در سره وه؟ ابوسفیان وویل: زه خلک نه ملامتوم ځکه هلته نور داسي خلک راغله چې سپين کالي يې اغوستي وه او پر ابلکوييا برگو آسانو سپاره وه په والله هيڅوک يې مخ ته نه سواى درېدلای او چا يې طاقت نه درلودی.

ابورافع وايي: ما سر را پورته کړی او ومي ويل: والله هغه ملائکې وې، ابولهې مخ را واړاوه يوه ټينگه چېلاخه يې پر مخ را سره کړه او ويل: ته هم د هغو ملگری يې؟ ابورافع وايي: ما هم ور حمله کړه خو څرنګه چې زه ضعیفه وم ده پورته کړم او د مخکي يې و وهلم او پر ځيگر مي کښېنستی وهي مي، ام الفضل ابولهې را څخه کشوي خو دئ مي نه ايله کوي په وينو يې ولړلم، ام الفضل مجبوره سوه يو لړګی يې واخيستی ابولهې يې پر سر په و واځه، د ابولهې سړي ور مات کړی او ويل: ضعیفه دي وليدی او خاوند يې هم نسته، ابولهې چې تر سړي وينې بهېدلې ذليله ولاړ سو او زه يې پرېښوولم.

ابورافع وايي: په والله ابولهې تر اووه ورځي زيات نور ژوند و نه کړی.

اوس چې ابولهې خپل کور ته زخمي او غمجن ولاړی هلته يې نور هم مرض پسي زيات سو، پر ابولهې چې هغه غم او دغه ناروغي سره يو ځای سوه يو بل نوی مرض يې وېژپاوه چې په عربي کې (ذات الجنب) ورته وايي او څوک وايي د عدسه په مرض اخته سو چې دغه دواړه مرضونه هلاکوونکي وه او عربو هم ډېر بد ځني وېل.

ساري مرضونه يې بلل، نو خلک هم د مرض له بيري نه ور نژدې کېدل، حتی خپلو اولادو هم پرېښاوه نه ورتله، ځکه د مرض د اخیستلو څخه بهرېدل، څوک وايي: تر بدر دوی ورځي وروسته مړ سو او څوک وايي: تر بدر يوه هفته وروسته مړ سو، نو ابولهب په داسي ناروغي مړ سو چي خلک يې پوښتني ته هم نه ورتله، حتی پسله مرگه يې اولادونه د ښخولو دپاره نه ور نژدې کېږي، په هغه خونه کي پروت ؤ خو و پرسېدی او بوی يې وکړی، خلکو د هغه و زامنو ته پېغورونه ورکول چي پلار مو بېله ښخېدلو پرې ايښی دی، زامنو يې ويل: موږ د مرض له بيري نه سو ور نژدې کېدلای، خلکو ويل: که څه هم داسي وي خو پلار دغسي نه سی پرېښوولای، څو زامن يې مجبوره سوه هلته په هغه خونه کي يې غار وکندی او دئ يې په اوږدو لرگيو ورپورې واهه او د ليري يې ډبري پر ور وغورځولې، دئ يې په هغه خونه کي په ډبرو پټ کړی، دا د ابولهب مرگ ؤ.

ظالمان او د اسلام دښمنان په دغسي مرگومره کيږي يا وژل کيږي، د عقی خاوندانو ته عبرت او توجه په کار دي، پر خپل ځان يې مه امتحانوی.

مدینې منورې ته د مسلمانانو د نصرت د خبر رسېدل

موږ مخ کي درته ويلي وه چي رسول الله ﷺ مدینې منورې ته نفر ولېږل چي هلته د مسلمانانو د کامیابی خبر ور وړي، دغه زېری کوونکي دوه نفره وه چي یو یې عبدالله بن رواحه ؓ ؤ چي په مدینه منوره کي د عاليه يعني: لوړ طرف اوسیدونکي خبر کړي او بل یې زید بن حارثه ؓ ؤ چي د مدینې منورې د کښته طرف اهل خبر کړي، دغه دوه نفره د رسول الله ﷺ پر اوښه سپاره دي په مدینه منوره کي مړځي د فتحي او کامیابی زېري بیانوي مگر د دوی دغه د زېري د بیانولو طریقه له عاده مخالفه وه، هغه داسي: کله چي دوی مدینې منورې ته ورسېدل نارې وهي: ابو جهل و وژل سو، عتبه و وژل سو، شیبه و وژل سو فلانی، فلانی، فلانی و وژل سوه، د مکې مکرمې د مشرکانو د ټولو سردارانو نومونه یادوي، اول خو دا معقوله نه ده چي ټول

مشران دي وژل سوي وي او بل د مدينې منورې خلک خبر وه چې مسلمانان قافلې ته وتلي دي نه جنگ ته، نور حال خو بيا هغو ته نه و معلوم نو ويل د قافلې او د قریشو د سردارانو يې سره څه؟ او دغه نفر څنگه و وژل سوه؟ دغه زېری کوونکي خلک خبري ته نور تفصيل هم نه ور کوي، رهي دي او دغه نارې وهي فلانئ و وژل سو فلانئ و وژل سو، د شا وخوا لويان او کوچنيان په پسې دي، حتی د مدينې منورې ماشومان يې د بيتو پر قسم وايي: قَتَلَ ابوجهل الفاسق، ترانه يې ځني جوړه کړه.

د مدينې منورې کفارو، منافقانو او يهودو دغه خبر نه منل بلکه ويل به يې چې دا څنگه خبره ده؟ مسلمانان قافلې ته ولاړل او د هاخوا دا خبر را وړي چې د قریشو د سردارانو څخه اوبيا نفره په يوه وار و وژل سوه دا د چا زړه ته نه لويږي، نو کفارو او منافقانو به ويل: دغه زېری کوونکي نفر درواغ وايي او په حقيقت کې محمد ﷺ وژل سوی دی (د دوی په قول) او د دې دليل هم دا دی چې دغه دوه نفره د محمد ﷺ پر اوبښه راغلي دي، اصلاً مسلمانان غواړي چې په مدينه کې خلک سره و نه پاشل سي نو يې دغه خبر را وړی دی، دا بيا د يهودو او منافقانو آوازې وې چې په خلکو کې يې نشرولې، اوس د مدينې منورې په کفارو کې د مسلمانانو د فتحي او کاميابۍ پر ځای دا خبر نشر سو چې رسول الله ﷺ وژل سوی دی.

يوه منافق و يوه صادق مسلمان ته دغه خبره وکړه خو هغه صادق مسلمان ورته و ويل: د دغو خبرو څخه لاس واخلی که نه والله رسول الله ﷺ به در خبر کړم، بيانو کفارو دغه خبري پرېښوولې، خو دغه د فتحي خبر چې د مدينې منورې و واقعي مسلمانانو ته ورسېدی او دا يې يقين سو چې مسلمانان کاميابه سوي دي نو ټول د خوشاليه په کالو کې نه ځايېدل او د مدينې منورې ټول اطراف د (الله اکبر) په تکبير او د (لا إله إلا الله) په تهليل رېږدېدل، د مسلمانانو هغه مشران چې په مدينه منوره کې پاته سوي وه د بدر لاري ته د دې دپاره ور و وتل چې د رسول الله ﷺ استقبال وکړي او د دغې فتحي مبارکي ورته ووايي.

اسامه بن زيد ؓ وايي: موږ ته د مسلمانانو د کاميابۍ خبر هغه وخت را ورسېدی چې موږ د رسول الله ﷺ پر لور رُقيۀ ؓ هغه چې د عثمان ؓ زوجه وه خاوري

واړولې، چي د هغې ﷺ د ناروغۍ په سبب رسول الله ﷺ عثمان رضی الله عنه پرې اېښی و او زه يې هم د هغه سره د مرستې او کومک دپاره پرېښوولم، نو د رسول الله ﷺ لور رُقَيْيَةُ ﷺ د بدر د غزا په وخت کي وفات سوې ده. ﴿إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ﴾

نبوي لښکر مدينې منورې ته حرکت کوي

لکه د مخه چي مو درته وويل: رسول الله ﷺ پسله جنګه درې شپې په بدر کي تيري کړې او له بدره څخه تر بارېدلو د مخه د هغه غنيمتو په سبب چي په جنګ کي په لاس ورغلي وه په مسلمانانو کي اختلاف پېښ سو، کله چي دغه اختلاف شديد سو رسول الله ﷺ امر وکړی ويل: ټول غنيمتونه چي د خلکو سره دي هغه ټول را وړی او دلته يې کښېږدی، خلکو هم ټول غنيمتونه را وړل او د رسول الله ﷺ سره يې کښېښوول او بيا د دغه اختلاف د حلولو دپاره وحی نازلې سوې.

عُبادَةُ بن صامت رضی الله عنه چي د انصارو د مشرانو څخه دی وايي: موږ د رسول الله ﷺ سره و وتلو او بدر ته حاضر سوو او بيا د مسلمانانو او مشرکانو دوه لښکره سره مخامخ سوه خو الله ﷻ دښمن ته ماته ورکړه، ځيني خلک په دښمن پسې وه چي شړل يې او وژل يې او ځيني خلک د غنيمتو په ټولولو مشغوله سوه او ځيني کسان د رسول الله ﷺ د ساتني دپاره ولاړ وه چي دښمن حمله پر و نه کړي، کله چي شپه سوه د لښکر د خلکو په منځ کي خبري شروع سوې، هغه کسان چي غنيمتونه يې ټول کړي وه هغو و ويل: دغه غنيمتونه زموږ دي ځکه موږ ټول کړي دي، بل څوک حق نه پکښي لري او هغه کسان چي په دښمن پسې تللي وه هغو ويل: تاسي تر موږ نه ياست حقداره ځکه موږ دښمن و شړی او شکست مو ورکړی او هغه کسان چي پر رسول الله ﷺ يې پيره کړې وه هغو و ويل: موږ پر دې بېرېدلو چي دښمن به پر رسول الله ﷺ حمله وکړي نو موږ په دغه مشغوله سوو، الله ﷻ د دغه اختلاف د حلولو دپاره د سورة الأنفال لومړۍ نمبر آیات نازل کړي چي فرمايي:

﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَنْفَالِ قُلِ الْأَنْفَالُ لِلَّهِ وَالرُّسُولِ فَأَتَقُوا اللَّهَ وَأَصْلِحُوا ذَاتَ

بَيْنَكُمْ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿۱۱﴾ (الأنفال: ۱۱)

أنفال جمعه د نفل ده، أنفال يعني: غنیمتونه او غنیمتو ته په دې سبب نفل ویل کیږي چې دا د الله ﷻ له طرفه یوه ورکړه او عطاء ده، نو الله ﷻ فرمایي:

ای محمد! ﷺ دوی ستا څخه د غنیمتو په باره کې پوښتنه کوي، دوی ته ووايه چې د غنیمتو مالونه خاص الله او رسول الله لره دي چې د شرعي اصولو سره سم یې تقسیم کړي او تاسي د الله ﷻ څخه وېرېږئ او د هغه حال اصلاح وکړئ چې ستاسي په منځ کې دی، يعني: په خپل منځ کې دوستي سره وکړئ مخالفت او نزاع پرېږدئ او که تاسي په حقه سره مومنان یاست د الله او رسول الله حکم ومنئ.

پسله هغه چې رسول الله ﷺ په بدر کې درې شپې تیري کړې نو یې د لښکره سره د مدینې منورې طرف ته حرکت وکړ، بندیان او هغه غنیمتونه چې د مشرکانو څخه یې اخیستي دي ور سره دي، د غنیمتو د ساتلو دپاره یې عبدالله بن کعب مقرره کړی، کله چې د (صفراء) تر تنګي تېر سوه هلته یې پر یوه غونډۍ چې د تنګي او (النازیه) په منځ کې وه واړول او دلته یې غنیمتونه پسله هغه چې خمس یې ځني وایستی په مساوي او برابر ډول سره پر لښکرو وېشل.

کله چې رسول الله ﷺ د لښکره سره (الروحاء) ته ورسېدی دلته د هغو مسلمانانو سره یو ځای سو چې د ده ﷺ استقبال او د فتحې مبارکۍ ته راوتلي وه، رسول الله ﷺ او لښکر ته ښه راغلی او د فتحې مبارکي وایي.

د لښکره څخه یوه ځوان و هغه راوتلو خلکو ته و ویل: پر څه شي مبارکي راته وایاست؟ د څو سپین ږېړو او زړو خلکو سره مخامخ سوو، و مو وهل او و مو وژل، په دوه ساعته کې جنگ پای ته ورسېدی.

رسول الله ﷺ د ده د خبرې څخه ورسل او وې فرمایل:

ای وزاره! داسي مه وایه هغه خلک د قوم مشران او سرداران وه.

أسید بن حضیر رضی الله عنه چې په پاته سوو خلکو کې ؤ رسول الله ﷺ ته و ویل: یا رسول الله! حمد دي هغه الله لره وي چې ته یې کامیابه کړې په والله یا رسول الله! له بدره زما پاته کېدل په دې سبب وه چې ما هیڅ دا گمان نه کاوه چې ته دي

د جنگ او لښکر سره مخامخ سې، بلکه زما دا يقين ؤ چي فقط يوه قافله ده، که زه په دې پوهېدلای چي ته د دښمن سره مخامخ کېږې هيڅکله به نه وای پاته سوی، رسول الله ﷺ وفرمايل: صدقت، ته رشتيا وايي، صحي ده.

او بيا رسول الله ﷺ مدينې منورې ته په داسي حال کي داخل سو چي په جنگ کي يې بری حاصل کړی او کاميابه سوی ؤ، په مدينه منوره کي او د هغې پر شا وخوړا د اسلام ټول دښمنان ځني و بېرېدل او د اهل مدينې څخه ډير خلک اسلام ته داخل سوه، حتی په دغه وخت کي عبدالله بن ابی منافق او د ده نورو ملگرو هم په ښکاره او ظاهره سره ايمان را وړی خو په حقيقت کي هغه پخواني گمراهان او کافران وه.

هغه د جنگ بنديان د رسول الله ﷺ تر راتگ يوه ورځ وروسته مدينې منورې ته را وستل سوه، رسول الله ﷺ پر خپلو اصحابو وېشل او د دوی سره يې د ښه گذارې او پستې معاملې سپارښت وکړی، نو صحابه کرامو به په خپله خرما خوړل او بنديانو ته به يې ډوډۍ ورکول، تاسي پوهېږی چي هلته ډوډۍ تر خرما ډېره معتبره وه د هغه وخت ډوډۍ لکه د نن ورځي غوښي، نو اصحاب کرامو د رسول الله ﷺ د سپارښت په سبب دوی ته ډوډۍ ورکول او په خپله يې خرما خوړل او خرما خو هغه بېقدره شی وه چي اهل مدينې به د خرما د موسم په وخت کي خپلو بودگانو ته هم ورکول.

اوس چي رسول الله ﷺ مدينې منورې ته ورسېدی او بنديان هم را وستل سوه، نو رسول الله ﷺ د بنديانو په باره کي د خپلو اصحاب کرامو سره مشوره کوي چي څه ورسره وکړو؟

ابوبکر الصديق رضي الله عنه وويل: يا رسول الله! دغه خلک زموږ قوم، د اکا زمان او زموږ وروڼه دي، زما په فکر چي د دوی څخه فديه واخلو او ايله يې کړو نو دغه شی چي موږ يې له دويه څخه اخلو زموږ دپاره به پر کفارو اقتصادي قوت سي او ممکن الله جبار دوی ته هدايت وکړي او مسلمانان سي چي بيا به زموږ دپاره بازو او قوت هم وي.

رسول الله ﷺ عمر بن الخطاب رضي الله عنه ته مخ وړ وواړاوه او ويل: ته څه وايې؟ يا ابن الخطاب! عمر رضي الله عنه وايي: ما ورته وويل: زما رايه د ابوبکر د رايې څخه مخالفه ده، زه بيا وایم چي ما ته اجازه راکړه چي د فلاني غاړه ور پرې کړم، د خپلو اقرباوو

څخه يې د يوه نوم ياد کړی چې مشرک او په دغو بنديانو کې ؤ او علي ته اجازه ورکړه چې د عقیل بن أبي طالب غاړه ورپرې کړي چې عقیل د حضرت علي ﷺ ورور ؤ او حمزه ته اجازه ورکړه چې د خپل ورور فلاني غاړه ورپرې کړي او د بنديانو څخه هریو هغه خپل قریب او دوست مسلمان ته په لاس ورکړه چې هغه يې و وژني، دا د دې دپاره چې الله ﷻ ته يې ور ښکاره کړو چې زموږ په زړو کې د مشرکانو او د هغو د سردارانو، رئیسانو او مشرانو سره دوستي نسته، که څه هم زموږ اقرباء وي.

حضرت عمر ﷺ وايي: نبي الرحمة ﷺ د ابوبکر ﷺ رآيه او نظر خوښ کړه او هغه چې ما وويل هغه يې نه کړه قبول (ځکه د عمر ﷺ په رآيه کې ډېر شدت پروت ؤ) او د نورو اصحاب کرامو هم د ابوبکر الصديق ﷺ په مثل سره نظر او رآيه وه، نو فيصله پر دې وسوه چې بنديان به د فديې په مقابل کې ايله کړو، بيا نور رسول الله ﷺ مکې مکرمې ته حال ولېږی چې راسی خپل بنديان مو د فديې په مقابل کې بوزی.

په دغه باره کې الله ﷻ د سورة الأنفال (۶۷، ۶۸) نمبر آياتونه نازل کړه چې دا و رسول الله ﷺ او هغو اصحاب کرامو ته چې دغه د فديې اخيستلو نظر يې خوښاوه عتاب او ملامتي وه، الله ﷻ فرمايي:

﴿مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكُونَ لَهُ أَسْرَىٰ حَتَّىٰ يُتَخَبَّرَ فِي الْأَرْضِ تَرِيدُورًا
عَرَضَ الدُّنْيَا وَاللَّهُ يُرِيدُ الْآخِرَةَ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ۝﴾

ژباړه: نبي لره دا نه ښايي چې دى بنديان ولري تر هغه وخته چې دى په مخکې کې قوي سي (يعني: د مخه تر دې چې د کفارو په ډېر وژلو او زخمي کولو نه يې قوي سوي دا نه ده په کار چې بنديان ونيسي او فديه ځني واخلي، دا اول او ابتدايي جنگونه دي دلته بايد شديد واوسي) تاسي د فديې په اخيستلو د دنيا د اسباب اړاده لری او الله ﷻ تاسي ته د کفارو د وژلو په سبب د آخرت د ثواب اړاده لري او الله ډیر قوي، غالبه او ډېر حکيم دی، ټول کارونه يې په حکمت سره دي. او بيارب ﷻ فرمايي:

﴿لَوْلَا كِتَابٌ مِّنَ اللَّهِ سَبَقَ لَمَسَّكُمْ فِيمَا أَخَذْتُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ۝﴾

ژباړه: که دغه د فديې حکم د الله ﷻ له طرفه پخوا لا نه وای لیکل سوی نو خامخا به تاسي ته د دغې فديې اخيستلو په سبب ډېر لوی عذاب درکول سوی وای.

د دغو آیاتو تر نزول وروسته رسول الله ﷺ ناست ؤ او ژپل يې، ابوبکر الصديق رضي الله عنه راغلی وې لیدل چې رسول الله ﷺ ژاړي نویې د رسول الله ﷺ څخه د ده ﷺ د ژړا د سبب پوښتنه وکړه، رسول الله ﷺ دغه آیات شریف ورته تلاوت کړی، هغه هم ورسره په ژړا سوځکه دا د هغه نظر هم ؤ چې فدیبه دي واخیستل سي. حضرت عمر رضي الله عنه وایي: شپه تېره سوه او په سهار کي رسول الله ﷺ ته ورغلم که کورم دوی دواړه ناست دي او ژاړي، ما ورته وویل: یا رسول الله! خبر مي کړه: ته او ستا ملگری پر څه شي ژاړی؟ که داسي کار ؤ چې په ما پوري يې هم تعلق درلودی زه به هم وژاړم او که يې په ما پوري تعلق نه درلودی ستاسي دپاره به در سره وژاړم، رسول الله ﷺ و فرمايل: زموږ د ژړا سبب هغه د فدیې د اخیستلو رایه ده چې ستا ملگرو را ته وویل، او ما ته د دوی عذاب تر دغه ونی نژدې را ښکاره سو.

(هلته نژدې یوه ونه یا درخته وه رسول الله ﷺ هغې ته اشاره وکړه)

او دا چې الله ﷻ فرمایي

﴿لَوْلَا كِتَابٌ مِّنَ اللَّهِ سَبَقَ﴾.

يعني: که د الله ﷻ له طرفه د مخه د فدیې حکم نه وای لیکل سوی.

دغه د فدیې حکم د مخه چیري لیکل سوی ؤ؟

جواب: هغه د سورة محمد په څلورم نمبر آیات کي دی چې الله ﷻ فرمایي:

﴿فَإِمَّا مَّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءٌ﴾

يعني: کله چې مو بنديان ونيول یا تاسي فدیبه ځني واخلي، یا يې مفت ايله کړی، مسلمان بنديان په خلاص کړی.

څرنکه چې دلته د بنديانو څخه د فدیې اخیستلو اجازه ورکړل سوې وه نو ځکه مسلمانانو ته عذاب نه ورکول سو او عتاب په دې سبب ورکول سو چې د مخه تر دې چې مسلمانان په مخکه کي قوي سي د دښمن د وژلو پر ځای يې بنديان ونيول او بل دا چې فدیبه يې د هغو کسانو څخه قبوله کړه چې يوازي د جنگ بنديان نه وه بلکه د جنگ لوی مجرمان هم وه، حتی د نن ورځي بين المللي قانون هم د جنگ مجرمان بېله محاکمې نه پرېږدي او د جنگ پر مجرمانو غالباً د اعدام، یا ابدې بند حکم را وزي.

خير الله ﷺ د دغي فديې اخيستلو عنوه ورته وکړه او فديې را شروع سوې.
د يوه بندي فديه څلور زره درهمه، درې زره درهمه، حتی زر درهمه هم وه. د بندي حال ته کتل کېده، څرنگه چې د مکې مکرمې د خلکو ليک او لوست زده وه او د اهل مدينې ليک او لوست نه و زده، نو هر هغه بندي چې فديه به يې نه درلودل هغه ته به د مدينې منورې د هلکانو څخه لس هلکان ورکول سوه چې ليک او لوست ور زده کړي، کله چې به يې ليک او لوست ور زده کړل دغه يې فديه وه او بندي به يې پرېناوه.
رسول الله ﷺ د څو بنديانو سره احسان هم وکړی چې بېله فديې يې ايله کړل چې د هغې جملې څخه: يو مطلب بن حنطب و او بل صيفي بن أبي رفاعه و، ځکه هغه وويل: زه په مکه مکرمه کې مال لرم تاسې ما پرېږدئ چې مکې ته ولاړ سم وعده ده چې خپله فديه به درته رالېږم نور رسول الله ﷺ دئ پرېناوه چې ولاړ سي.

دغه رنگه يو بل نفر چې ابو عزة الجمحي ورته ويل کېده چې د لونو پلار و يعنې بېله لونو يې نارينه اولاد نه درلودی مال او پيسه يې هم نه درلودل غريب سړی و دغه نفر هم رسول الله ﷺ د ده د لونو په سبب بېله فديې پرېناوه او ده هم د رسول الله ﷺ سره وعده وکړه چې هيڅ کله به په هغه جنگ کې چې د اسلام او مسلمانانو پر ضد وي گډون او اشتراک نه کوي، مگر دغه سړي د خپلې وعده څخه مخالفت وکړی او د اُحد په جنگ کې يې د مسلمانانو پر ضد اشتراک وکړی او هلته بيا په بنديانو کې ونيول سو، کله چې يې رسول الله ﷺ ته راوستی ده وويل: که ته دا وار ما پرېږدې وعده در سره کوم چې بل وار به ستاسې پر ضد په جنگ کې گډون نه کوم، مگر رسول الله ﷺ هغه خپل مشهور قول و فرمايه او وې ويل:

« لَا يُلَدُّ الْمُؤْمِنُ مِنْ جُحْرِ وَاحِدٍ مَرَّتَيْنِ » [رواه: البخاري عن ابي هريرة]

ژباړه: مومن دوه واره له يوه غاړه نه وهل کېږي (يعنې داسې نه خطاوي چې د ماريار لم له يوه غاړه څخه دوه ځله و وهل سي او ته هم نه سي کولای چې دوه واره مي خطا باسي) نوبې ابو عزة و وړی.

همدارنگه ابوالعاص چې د رسول الله ﷺ زوم او د زينب رضی الله عنها خاوند و او په بنديانو کې نيول سوی و بېله فديې يې په دې شرط پرېناوه چې زينب رضی الله عنها ته به

د هجرت اجازه ورکوي چې دغه قصه به لږ وروسته په تفصيل سره درته بيان سي. اوس نو فديې شروع سوې د مشرکانو څخه هر يو د خپل دوست او قريب په بدله کي فديه را ليري او خپل بندي په خلاصوي بېله ابوسفiane چې په خپله د ده زوی هم په بنديانو کي ؤ، ځکه ابوسفیان امر کړی ؤ چې څوک به فديه نه ليري چې د مسلمانانو نوره طمعه پيدا کيږي مگر چا د ابوسفیان خبره و نه منل، که څه هم په اول او شروع کي خلکو څه موده صبر وکړی فديه يې نه لېږل خو آخر مجبوره سوه اولادونه او اقرباء يې وه نور يې صبر نه سواى کولای هر يوه خپل بندي په فديه سره خلاصوه. مگر ابوسفیان هغه خپله خبره په خپله نه سواى ماتولای نو يې انتظار کاوه خود مسلمانانو څخه يو نفر چې سعد بن نعمان نومېدى مکې مکر مې ته د عمرې دپاره ولاړی، ابوسفیان هغه نفر ونيوی او بندي يې کړی، د عربو په تاريخ کي اول عمره کوونکی دی چې بندي کيږي، خلکو ابوسفیان ته و ويل: ته څنگه داسي نفر بندي کوې چې عمرې ته راغلی دی؟ که خلک ستا په دغه عمل خبر سي بيا څوک حج او عمرې ته نه راځي، ابوسفیان و ويل: که څه هم خلک حج ته نه راځي خو زه يې تر هغو نه ايله کوم چې زما زوی را ايله نه کړي نو رسول الله ﷺ امر وکړی چې د ابوسفیان زوی د دغه مسلمان په بدله کي ورايله کړی.

لکه څرنگه چې د مخه مو درته و ويل: چې ابوالعاص بن ربیع د رسول الله ﷺ زوم چې د زينب بنت رسول الله ﷺ خاوند ؤ هم په بنديانو کي نيول سوی ؤ، زينب ؑ د مخه تر بعثت يا د مخه تردې چې د مسلمانو بنځو نکاح د مشرکانو سره حرامېدل د حضرت خديجې ؑ په خواهش او غوښتنه دغه ابوالعاص ته په نکاح ورکړل سوه او پسله بعثته خديجې ؑ او د دې ټولو لونو ايمان را وړی مگر ابوالعاص پر خپل شرک پاته ؤ، د بدر په جنگ کي د کفارو سره را ووتی او په بنديانو کي ونيول سو، څرنگه چې ابوالعاص داسي څوک نه درلودل چې د ده فديه ورکړي او زينب ؑ هم مال او پيسې نه لري چې د ده د فديې دپاره يې وليږي نو يې د خپلي مور خديجې ؑ (چې تر هجرت د مخه وفات سوې وه) هغه امېل يا د غاري هار چې دې ته يې د دې د واده په شپه ورکړی ؤ د څه نور ماله سره ورسول الله ﷺ ته

ور ولېږي چي دا يې د ابوالعاص فديہ.

رسول الله ﷺ چي دغه اهل وليدی خديجه عليها السلام يې ور په ياد سوه او وې ژړل، هغه ښځه يې ور په ياد سوه چي د ده ﷺ سره يې کومکونه کړي وه د ده ﷺ سره يې پنځه ويشت کاله ژوند او فدا کاري کړي وې نو يې صحابه کرامو ته و ويل: که مو خوښه وي چي د زينب بندي ور ايله کړي او مال يې هم بيرته ورکړي ښه به وي، صحابه کرامو د رسول الله ﷺ د عزت او احترام په سبب ابوالعاص بېله فديې پرېښاوه او هغه را لېږل سوی مال يې هم بيرته ور سره ورکړی، دا چي رسول الله ﷺ ابوالعاص بېله فديې ايله کړی نو ابوالعاص دا پر ځان لازمه کړه چي زينب عليها السلام بايد پرېږدم چي هجرت وکړي، مديني منورې او خپل پلار ته ولاړه سي او د رسول الله ﷺ سره يې د زينب عليها السلام د را لېږلو وعده وکړه: کله چي ابوالعاص مکې مکرې ته ورسېدی رسول الله ﷺ زيد بن الحارثه او د انصارو څخه يو بل نفر مکې مکرې ته ولېږل چي زينب عليها السلام را ولي او دوی ته يې و ويل: تاسي په (يا جج) کي اوسئ، يا جج د يوه ځای نوم دی چي د مکې مکرې څخه اته ميله ليري دی، نو ويل: تاسي په يا جج کي اوسئ ترڅو چي زينب عليها السلام درته را ولي او بيا يې تاسي دلته را ولي، دوی دوه هم رهي سوه، دغه رهي کېدل يې تقريباً تر بدر يوه مياشت وروسته وه او يا جج ته ورسېدل، ابوالعاص چي د مديني منورې څخه مکې مکرې ته ورسېدی زينب عليها السلام ته يې اجازه ورکړه چي د خپل پلار او مديني منورې ته هجرت وکړي او زينب عليها السلام هم د هجرت دپاره د خپل کار په سمولو شروع وکړه.

په دغه وخت کي هند چي د ابوسفیان ښځه وه او د هغه عتبه لور وه چي په بدر کي وژل سوی و ورته راغله او ويل: يا بنت محمد! ﷺ خبره سوم چي ستا زاده ده چي د خپل پلار ته ولاړه سې، زينب عليها السلام وېرېدل چي را وبه مي گرځوي نو منکره سوه. هند ورته و ويل: اې د اکا لوري! مه منکره کېږه هغه د نارينه وو اختلاف او جنگونه د ښځو منځ ته نه راځي هغه د هغو کار دی خو که ته په دغه سفر کي مال يا کوم سامان ته ضرورت لرې راته ووايه چي درپوره يې کړم زما سره مال سته، زينب عليها السلام وايي: دې دغه خبري په رشيا کولې خوزه بېرېدم او د دې څخه منکره وم چي مديني منورې ته

خم، کله چې زينب عليها السلام د سامان د برابرولو څخه فارغه سوه نو کنانه بن ربیع چې د دې لېور او د ابوالعاص ورور ؤ اوبنې را وستې او دا يې سپړه کړه خپل غشۍ او ليندۍ يې ورسره واخيستل او په سپينه ورځ يې دا رهي کړه، قریش په دې قصه خبر سوه او پسي را ووتل، په ذي طوى کي چې د يوه ځای نوم دی پسي ورسېدل، اول هغه څوک چې زينب عليها السلام ته ور د مخه سو هغه هبار بن الأسود ؤ او پر زينب عليها السلام يې نېزه پورته کړه، دا و بېرېدل او د ډيري بيړي په سبب له خپله اوبنه څخه لاندي ولوېدل.

د دغي بيړي او لوېدلو په سبب هغه کوچنۍ چې د دې په نس کي ؤ ولوېدې، کنانه بن ربیع اوبن چوک کړى غشۍ او ليندۍ يې واخيستل ويل: والله هر يو را نژدې سي مگر دغه غشۍ د هغه په نس کي وي، قریش ځني وگرځېدل خو ابوسفیان د خبرو دپاره ور د مخه سو او ويل: دا دي بنه کار و نه کړى چې بنځه دي په سپينه ورځ د خلکو په حضور را وايستل او تا ته هغه زموږ غم او مصيبت هم در معلوم دي چې د محمد صلی الله علیه و آله د لاسه راته پېښ دي، خلک به وايي چې موږ يې لور زموږ د ضعف په سبب ور ولېږل نو دا زموږ دپاره پېغور دی او د دې راگرځول موږ ته کومه فايده هم نه را رسوي، مگر ته داسي وکړه چې بنځه بيرته مکې مکرې ته را وله چې خلک ووايي هغه دی موږ بيرته بنځه راوگرځول او بيا يې ته بيرته د شپې بوزه او خپل پلار ته يې وروله، کنانه هم په دغه صلحه راضي سو بيرته را وگرځېدې او زينب عليها السلام خو شپې په مکه مکرې کي پاته سوه او بيا يې زينب عليها السلام يوه شپه د شپې وايستل، خو زيد بن الحارثه او د هغه ملگري انصاري ته يې ور تسليم کړه او هغو بيا مدينې منورې ته بوتله. دا ځيني هغه واقعي وې چې په بدر کي يا تر بدر وروسته پيښي سوي وې.

په وروسته کي جبريل عليه السلام د رسول الله صلی الله علیه و آله څخه پوښتنه وکړه چې اهل بدر په تاسي کي کومه درجه لري؟ يعني: تاسي وهغو ته کومه درجه ورکوى؟

رسول الله صلی الله علیه و آله وفرمايل: اهل بدر په موږ کي هغه بهتر او افضل خلک دي يعني: د لوړي درجې مسلمانان هغه کسان دي چې بدر ته حاضر سوي دي، جبريل عليه السلام وويل: همدارنگه په ملائکو کي هغه ملائکي افضله او د لوړي درجې خاونداني دي چې بدر ته حاضري سوي دي، دا د بدر عظمت او لويي ده، الله جبار د بدر ورځ

(یوم الفرقان) (یوم التقی الجمعان) بللې ده، ځکه په دغه جنگ د حق او باطل، د کفر او اسلام فرق او جلا والی راغلی او په دغه جنگ کې د کفر او شرک رئیسان او سرداران ووژل سوه.

د دغه لوی جنگ خبر په ټوله جزیره العرب کې نشر سو حتی د دې جنگ خبر نجاشي ته چې د حبشې پاچا و ورسېدی او نجاشي هلته په حبشه کې مهاجر مسلمانان سره را ټول کړه او په بدر کې یې د مسلمانانو د کامیابۍ زېری ورکړی، د بدر د فتحې خبرونه ټولو ځایو ته ورسېدل، د بدر معظمه غزاء په اسلام کې هغه لوی جنگ دی، که څه هم په ظاهره کوچنی جنگ او نفريکني لږ وه درې سوه نفره مسلمانان د زرو نفرو کفارو په مقابل کې و جنگېدل او جنگ هم تر دوه ساعته زیات نه و مګر د دغه جنگ نتیجه لویه او مهمه نتیجه وه، مسلمانانو په دې جنگ کې وکولای سوای چې د کفر ټول رئیسان ووژني، په دغه جنگ کې د دې امت فرعون ووژل سو، اسلام په دغه یوه جنگ نشر او مشهوره سو، مسلمانانو وکولای سوای چې په دغه جنگ کې د قریشو هغه هغه چې په جزیره العرب کې لوی او مهم طاقت بلل کیدی له منځه یوسي، دا د اسلام د نشرولو دپاره لوی اعلان و ځکه د عربو ساداتو او مشرانو شکست وخوړی، دغه جنگ د اسلام دپاره لوی دعوت و، په پخوا کې رسول الله ﷺ و یوه نا معلوم قوت ته خلک دعوتول مګر اوس د اسلام قوت او طاقت ټولو ته ښکاره او معلوم سو، مسلمانانو هغو قریشو ته شکست ورکړی چې د جزیره العرب دیني زعامت او ریاست ددوی و، نو په خپله دغه د قریشو شکست نسبت و پخوانیو دعوتو ته لوی دعوت او بلنه سوه، مسئله که څه هم ساده او کوچنۍ وه مګر آثار او نتائج یې ډېر لوی وه.

قرآن مجید د بدر د جنگ په باره کې بیان کوي

د سورة الأنفال ډېر آیاتونه د بدر د جنگ په باره کې نازل سوي دي، دغه سورة پر دغه جنگ الهي تبصره ده، دغه تبصره د هغو تبصرو څخه ډېره مخالفه ده کوم چې پاچهان یا قومندانان یې پسله فتحې او کامیابیه پر خپلو جنگو کوي.

تر هر څه د مخه الله ﷻ د مسلمانانو نظر و هغو تقصیراتو او اخلاقي کمبودیو ته

ور وړاوه کومې چې تر اوسه په دوی کې پاته وې او ځینې یې د ځینو مسلمانانو څخه پېښې هم سوې، نو په سورة الأنفال کې داسې آیاتونه نازل سوه چې مسلمانان د خپلو ځانو په پوره والي او د اخلاقو په پوره ښه والي کې کوښښ وکړي چې د دغه اخلاقي کمزوریو او کمبودیو څخه خلاص شي.

او بیا الله ﷻ هغه حالات بیان کړل چې په دغه فتحه کې د مسلمانانو سره الهي تائید، مرسته او نصرت ملګری او ور سره ؤ، دا دپاره د دې چې دوی په خپل شجاعت او قوت مغروره نه شي، په زړو کې یې غرور او کبریا ځای و نه نیسي بلکه پر الله ﷻ به توکل کوي، د الله ﷻ او رسول الله ﷺ اطاعت به کوي.

او بیا یې هغه لوړ هدف او مقصد ورته بیان کړی کوم چې د هغه هدف دپاره رسول الله ﷺ دغه خونړۍ جګړه وکړه او هغه صفات او اخلاق یې وروښوول چې هغه په جنگو او معرکو کې د فتحې او کامیابۍ سبب ګرځي.

او بیا الله ﷻ مشرکانو، منافقانو، یهودو او د جنگ بندیانو ته خطاب کوي، بلیغ او فصیح خطاب او داسې کامل نصیحت ورته کوي چې دوی باید حق ته تسلیم شي او د حق متابعت وکړي.

او بیا الله ﷻ مسلمانانو ته د غنیمتو په باره کې خطاب کوي او دوی ته یې د دغې مسئلې په متعلق قوانین او اصول کښېښوول چې دا مسئله یې د همیش دپاره منظمه کړه.

او بیا الله ﷻ د مسلمانانو دپاره د جنگ او صلحي قوانین کښېښوول ځکه اوس چې اسلامي دعوت دغه د جنگو مرحلې ته داخل سو نو دغو قوانینو ته اشد ضرورت موجود ؤ، دا د دې دپاره چې د مسلمانانو جنگونه، یا عموماً ټول اسلامي جنگونه هغه د جاهلیت او د جاهلانو د جنگو څخه فرق ولري، مسلمانان باید په اخلاص، اخلاقو او جنگي معامله کې تر نورو انسانانو تفوق، بهتری او لوړوالی ولري او جهان ته دا ور وښيي چې اسلام یوازې یو فکري او نظري خبرې نه دي بلکه اسلام خپلو متابعتو ته پر هغو اساساتو، پر هغو مبادیو او اخلاقو عملي تربیه ورکوي چې هغو اخلاقو ته یې ور بولي.

په سورة الأنفال کې د اسلامي دولت د قانون داسې مادې مقررې سوي چې

د هغو مسلمانانو، کوم چي د اسلامي دولت په داخل کي اوسېږي، د هغو مسلمانانو سره چي د اسلامي دولت څخه دباندې اوسېږي فرق يې معلوماوه او ثابته يې کړه: د دواړو طبقو د ژوند د حالاتو پوره مراعت پکښې سوي و، چي دغه ذکر سوي څو مفاهيم تقريباً د جنگ او د هغه د قوانينو دپاره د سورة الأنفال خلاصه بلل کېدلای سي.

لکه څرنګه چي د مخه مو درته وويل: د هجرت په دغه دوهم کال کي د رمضان مياشتي روژه فرض سوه او زکوة الفطريا د کوچني اختر سرسايه فرض سوه او د فرضي زکات دپاره د نصاب اندازې وېشول سوې، چي د دغه زکوة الفطر په فرضيت او د فرضي زکات د نصاب د ښوونې په سبب د ډيرو هغو فقيرو مهاجرو د مشکلاتو بار سپک سو کوم چي دوی ته يې تکليف ورکاوه، د بډايانو په مالو کي د غريبانو حق پيدا سو.

سبحان الله! د يوه ښايسته تصادفي حالاتو څخه يو دا و: چي د مسلمانانو اول اختر، هغه اختر چي په خپل ژوند کي يې د اول وار دپاره اسلامي اختر کاوه، هغه اختر د هجرت د دوهم کال تر روژې وروسته د شوال د مياشتي اختر و.

(ځکه روژه په دغه کال فرض سوه او دا د مسلمانانو اول اختر و)

دغه اختر يې پسله هغه ښکاره او معلومداره فتحې څخه و چي لږ ورځي مخ کي يې په بدر کي په نصيب سوه، دا څومره بختور او مبارک اختر دی چي پسله هغه څخه مسلمانانو ته راغلی چي د فتحې او عزت تاج يې پر سرو اښي و او د دغه اختر د لمانځه منظره څومره خوږه او شانداره وه چي مسلمانان د تکبير، توحيد او تحميد په نارو سره له خپلو کورو څخه را وزي او د دوی زړونه د الله ﷻ طرف ته په شوق سره وړ الوتل او د الله ﷻ د رحمت او جنتو اميد يې پسله دغه اوسني نعمتو څخه چي امن او امان، فتحه او بری و درلودی او الله ﷻ دغه اوسني نعمتونه د سورة الأنفال په (۲۶) نمبر آیات کي ورته بيانوي او فرمايي:

﴿وَأَذْكُرُوا إِذْ أَنْتُمْ قَلِيلٌ مُسْتَضْعَفُونَ فِي الْأَرْضِ نَحَاوِرَ أَنْ يَتَخَطَّفَكُمُ النَّاسُ فَفَاوَنكُمْ وَأَيْدِكُمْ يَنْصَرِمَ ۚ وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٢٦﴾﴾ (الأنفال: ۲۶)

يعني: تاسي هغه وخت در په ياد کړی چي تاسي لږ او په مخکې کي ضعیفه واست او له دې څخه بېرېدلاست چي تاسي به خلک وټبتوي، يعني: قربش، يا فارس، يا روم به مو مغلوبه کړي، نو الله ﷻ تاسي ته ځای درکړی او تاسي ته يې په

خپله مرسته سره قوت درکړی او د طبيباتو پاکو شيانو څخه يې رزق درکړی، دپاره د دې چي تاسي د خپل رب ﷻ شکر آداء کړی.

د بدر او احد په منځ کي عسکري نشاط او حرکتونه

دا خو در معلومه سوه چي د بدر جنگ د مسلمانانو او مشرکانو په منځ کي هغه اولنی جگړه وه او دغه جنگ هغه د حق او باطل په منځ کي جلا کوونکی جنگ ؤ، په دې جنگ کي مسلمانانو داسي بری لاس ته را وړی چي ټولو عربو د مسلمانانو دکاميابی شاهدی آداء کول، خو هغه کسان چي د دغه جنگ نتایجو سره متفق او يو ځای کړه هغه! هغه کسان وه چي د دغه جنگ په مستقیمو خسارو او تاوانو ضعیفه سوي وه، چي هغه د مکې مکرمې مشرکان وه او هغه کسان وه چي د مسلمانانو عزت او کاميابي يې پر خپل ديني او اقتصادي ژوند يوه قوي ضربه بلل چي هغه يهود وه.

له هغې ورځي څخه چي مسلمانان د بدر په غزاه کي کاميابه سوه دغه دوې ډلې چي مشرکان او يهود وه د قهر او غضب، حسد او عناد په اور کي کړې دې، الله ﷻ د سورة المائده په (۸۲) نمبر آیات کي فرمايي:

﴿لَتَجِدَنَّ أَشَدَّ النَّاسِ عَدَاوَةً لِّلَّذِينَ ءَامَنُوا الْيَهُودَ وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا﴾. [المائده]

يعني: هغه چي د مومنانو سره تر ټولو خلکو ډېر زيات او شديد عداوت لري هغه يهود دي او هغه کسان دي چي مشرکان دي.

او د دغو دواړو ډلو دپاره په مدينه منوره کي ملگري او کومکيان موجود وه. هغه کومکيان يې څوک وه؟ هغه! هغه کسان وه چي نور يې نو د خپل ځان دپاره په کفر او شرک کي عزت او وقار نه ليدی نو په ښکاره او ظاهره مسلمانان سوه چي هغه عبدالله بن ابی بن سلول او د ده ملگري وه او دغه د منافقانو درېيمه ډله هم پر مسلمانانو د حسد او عناد، قهر او غضب په لحاظ تر هغو دوو اوکو ډلو (چي مشرکان او يهود وه) په کمه نه وه او هلته يوه بله څلورمه ډله هم موجوده وه چي هغه: هغه صحرايي عرب وه چي د مدينې منورې په شا وخوا کي اوسېدل، خو د هغو دپاره

د کفر او ایمان مسئله مهمه نه وه، هغه بیا د چور او چپاول خلک وه، هغه هم د مسلمانانو په نصرت او کامیابي مضطرب او پرېشانه سوه او پردې بهرېدل که په مدينه منوره کې یو قوي حکومت جوړ سي نو به دوی له دې څخه منعه کړي چې د چور او حملو د لارې دي قوت او طاقت لاس ته را وړي، نو یې د مسلمانانو سره حسد درلودی او د مسلمانانو د ښمنان وگرځېدل.

په دغه سبب له هره طرفه پر مسلمانانو خطرونه را وگرځېدل، مگر د دغو څلورو ډلو څخه هري یوې د مسلمانانو سره په خپل سلوک او کړنلاره کې فرق درلودی او هري ډلې هغه لار اختیار کړې وه چې د دوی په فکر دوی یې خپل مقصد ته رسول. هغه کسان چې په مدينه منوره کې او د هغې پر شا و خوا اوسېدل هغو په ښکاره سره اسلام را وړی خو په دننه کې یې د شر او فساد، دسیسو او فتنو په جوړولو کې کوښښ کاوه، چې دغسې کسانو ته منافقان ویل کېږي.

خو یهودو بیا په ښکاره سره د دښمنۍ اعلان کاوه، خپل حسد او عناد یې میدان ته را وایستی.

مگر د مکې مکرمې مشرکانو بیا د فیصله کوونکي جنگ اخطارونه ورکول او د خپل انتقام او بدلې نارې یې وهلې او د جنگ دپاره یې په ښکاره سره خلک او اسلحه سره جمعه کول، چې د دوی حالاتو په زیان حال سره و مسلمانانو ته دا ویل: چې خامخا یوه داسې ورځ را تلونکې ده چې موږ به ستاسې څخه خپله بدله او انتقام اخلو او واقعاً یې هم په وروسته کې داسې جنگ و مدينې منورې ته ور وستی چې د مسلمانانو پر هیبت او نامه یې ډېر بد اثر وکړی، چې هغه د اُحُد جنگ ؤ خو مسلمانانو په دغه خطرناکه موده او حالاتو کې چې له هره طرفه د شر لمبې پورته کېدې د خپل قائد اعلیٰ په قیادت داسې رول آداء کړی چې په هغه رول کې د رسول الله ﷺ د قیادت او مشرۍ نبوغ او عبقریت ځلېدی.

رسول الله ﷺ دغو ټولو خطرو ته پوره وینې او بیداره ؤ او د هغو د محو کولو دپاره یې ډېره ښه نقشه او کړنلاره عملي کول چې اوس به په را تلونکي بحث کې د دغو حالاتو بیان په مختصر ډول سره ولولی.

په گدر کي د بني سليم غزاء

د بدر تر جنگ وروسته د مدينې منورې استخباراتو خپل قائد اعلى او لارښوونکي رسول الله ﷺ ته دا خبر را وړې چې د بني سليم قبيله چې د غطفان د قبيلو څخه يوه قبيله ده او په نجد کي اوسېدل د مدينې منورې د حملې دپاره لښکري برابروي، نور رسول الله ﷺ ډېر ژر د دوو سوو سپرو سره د دغې قبيلې طرف ته د دې دپاره ورووتی چې دغه فتنه په هغه خپله ځانگې کي ووژني، ترڅو چې د دغې قبيلې کورو ته چې په (گدر) کي پراته وه ورورسېدی، بنو سليم ته چې دا خبر وررېښېدې د خپلو کورو څخه وتښتېدل او هلته په يوه شېله کي پنځه سوه اوښه او يو مريئ چې (يسار) نومېدی ځني پاته سوه، دغه اوښان او دغه نفر مسلمانانو ونيول، پسله هغه چې رسول الله ﷺ د اوښانو څخه خمس و ايستی پاته اوښان يې پر مسلمانانو تقسيم کړه چې هر نفر ته دوه دوه اوښه ورورسېدل او هغه مريئ يې آزاد او ايله کړی، رسول الله ﷺ په دغه ځای کي درې شپې تيري کړې او بيا بيرته مدينې منورې ته ولاړی، دغه غزاء د هجرت په دوهم کال او د شوال په مياشت کي وه، دغه غزاء تر بدر اوه ورځي وروسته وه.

د رسول الله ﷺ دوژلو دپاره دسيسه

دا معلومه خبره ده: کله چې مشرکانو په بدر کي ماته وخوړل او ډېر مشران يې ووژل سوه، نو د مکې مکرمې مشرکان لکه د اور کوره د رسول الله ﷺ پر ضد په خپلو ځانو کي سره ايشېدل، ترڅو چې د مکې مکرمې دوو مشرکانو داسي يوه دسيسه جوړه کړه چې د دغه اختلاف او تفرقي، د دغه ذلت او سپکاوي ريښه له بېخه وکارې او دغه ريښه د دوی په فکر رسول الله ﷺ و، قصه داسي ده:

عمير بن وهب الجمحي چې د قرشو د شيطانانو څخه بلل کېدی، هغه چې رسول الله ﷺ او د ده ﷺ مکرمو اصحابو ته يې په مکه مکرمه کي ډېر آزارونه ورکول، اوس د دغه عمير زوی د بدر په بنديانو کي د مسلمانانو سره بندي دی،

نو دغه عمير بن وهب او بل صفوان بن أميه بن خلف چي پلار او ورور يې په بدر کي وژل سوي دي، دغه دوه نفره د مکې شريفې په حجر يا حطيم کي سره ناست دي او خبري سره کوي، اول يې هغه کسان ياد کړل چي د بدر په جنگ کي وژل سوي وه او بيا مسلمانانو څاه ته ور واچول او بيا يې د مکې مکرمې د خلکو غمونه سره بيانول ترڅو چي صفوان وويل: والله پسله دويه په ژوند کي خوند او خير نسته، عمير وويل: رشتيا وايې! په والله که زما پر ذمه پورونه نه وای او پر دغه خپلو کوچنيو اولادو نه بهر بدلای چي ترما وروسته به خوار او درېدره سي زه به دغه اوس د محمد ﷺ پر طرف د هغه د وژلو دپاره رهي سوی وای او زه د ورتللو دپاره بهانه هم لرم ځکه زما زوی د دوی سره بندي دی، صفوان موقع مناسبه وليدل او غواړي چي دغه موقع يې له لاسه و نه وزي ويل: ستا پور يې پرما! زه يې آداء کوم او اولادونه دي زما د اولادو سره يو ځای کوم هرڅه چي مي په وسه پوره وي په والله هغه نه ځني منعه کوم، عمير وويل: دغه خبره د ځانه سره وساته چي څوک په خبر نه سي، صفوان ويل: بېغمه اوسه، عمير ولاړی خپله توره يې ښه تېره او په زهرو زهرناکه کړه، هغه داسي چي توره به يې د آهنګر په کوره کي داسي ګرمه او سره کړه لکه اور او بيا به يې په زهرو کي کښېښوول، د زهرو اوبه به يې په وچنلې، چي د دغي توري زخم بيا نه جوړېدی (دا د هغه وخت زهرناکه يا کيمياوي اسلحه وه) او بيا مخ پر مدينه منوره رهي سو ترڅو هلته د مسجد د دروازې سره يې خپله اوبه چوکه کړه او دئ ځني را کښته سو، تاسي پوهېږي چي د عمير څه نيت او څه مقصد دی؟ د عمير اړاده دا ده چي په اول ملاقات يا مخامخ کېدلو کي به رسول الله ﷺ په دغه خپله توره سره وهي او بيا چي هرڅه پېښېږي پېښي دي سي.

په دغه وخت کي حضرت عمر رضی الله عنه هلته د څو نورو مسلمانانو سره ناست ؤ او د بدر د جنگ خبري يې سره کولې چي سترگي يې پر عمير ومېنې نو يې وويل: په والله دغه د الله دښمن عمير نه دی راغلی مګر د يوه شر دپاره او بيا عمر رضی الله عنه و رسول الله ﷺ ته ورغلی ويل: يا رسول الله! هغه دی د الله دښمن عمير راغلی او توره په څرېږي، رسول الله ﷺ وفرمايل: ما ته يې راوله.

عمر رضي الله عنه عمير ته ورغلی او هغه تناو چي عمير توره په ځان پوري په خړولې وده د عمير په غاړه کي ور واچاوه غواړي چي مسجد ته يې ور ولي خو په دغه وخت کي يې د انصارو څو نفرو ته هم وويل: تاسي ولاړ سي د رسول الله ﷺ سره کښې او دغه خبيث ته متوجه اوسي ځکه دا سرې په باور نه دي، بيا يې نو عمير مسجد ته ورننه ايستی، کله چي رسول الله ﷺ وليدل چي عمر رضي الله عنه د عمير په غاړه کي تناو وړاچولی دی او را کشوي يې ويل ايله يې کړه يا عمر!

او عمير ته يې وويل: را نژدې سه يا عمير! عمير ورسول الله ﷺ ته ورد مخه سو او ويل (أَنْعَمُوا صَبَاحًا) چي دا د جاهليت د وختو او د مشرکانو سلام و، رسول الله ﷺ و فرمايل: الله ﷻ موږ ستا تر تحيې په ښه تحيه مکرم کړي يو يا عمير! چي هغه سلام او د اهل جنت تحيه ده او بيا يې ورته و فرمايل: د څه شي دپاره راغلی يې؟ يا عمير! عمير وويل: د دغه خپل زوی په باره کي راغلی يم چي ستاسي سره بندي دی او د ده په متعلق ښه را سره وکړی، رسول الله ﷺ و فرمايل: دغه توره دي د څه شي دپاره په غاړه کي ده؟ عمير وويل: الله دي توري خرابي کړي آيا موږ ته يې کومه فايده را رسولې ده؟

رسول الله ﷺ و فرمايل: رشتيا راته ووايه د څه شي دپاره راغلی يې؟

عمير وويل: بېله دغه د بل کار دپاره نه يم راغلی.

رسول الله ﷺ و فرمايل: بلکه ته او صفوان بن أمیه په حجر کي سره کښېنستلاست او د قريشو هغه وژل سوي کسان مويادول چي د بدر په ورځ په هغه ځاه کي واچول سوه او بيا تا وويل: که پرما پور نه وای او دغه اولادونه مي نه وای زه به د محمد ﷺ د وژلو دپاره تللی وای، صفوان ستا د پورو او اولادو دمه په دې شرط پر خپله غاړه واخيستل چي ته ما و وژنې، مگر الله ﷻ ستا او زما د وژلو په منځ کي حائل دی يعني: ته دا کار نه سي کولای، ځکه الله ﷻ دغه کار منعه کوي، عمير وويل: أَشْهَدُ أَنْكَ رَسُولُ اللَّهِ.

يا رسول الله! د کوم شي خبر چي به تا له آسمانه موږ ته را وړی او کومي وحی چي پر تا نازلېږي موږ په هغو کي ستا تکذيب کاوه او نه مو منلي مگر دغه خبر چي بېله ما او صفوانه بل هيڅوک نه حاضر وه او نه په خبر دي په والله زه پوهېږم چي بېله الله ﷻ بل

چا نه يې په خبر کړی، نو حمد دي هغه الله لره وي چي زه يې اسلام ته هدايت کړم او زه يې دغه ځای ته را وستلم او بيا يې د شهادت حق کلمې وويلې.

رسول الله ﷺ اصحاب کرامو ته وفرمايل: دغه ورور ته مو د دين مسائل ور وښوی قرآن مجيد ورته وواياست او بندي يې ورايله کړی.

سبحان الله! په هغه وخت کي فاکس و که تلفون؟ ټيپ و که مخابره؟ چي دغه حالات د هغه په واسطه و رسول الله ﷺ ته ورسول سوه؟

يا! دغه شيان يو هم نه وه موجود بلکه تر دې ټولو مهمه او د خبر رسولو بله وسيله موجوده وه! چي د هغه په واسطه دغه خبر و رسول الله ﷺ ته ورسېدی چي هغه الهي وحی وې، د نبوت او رسالت ټول کارونه تر بشري عقل او طاقت لوړ وي، دا هم د الهي معجزو څخه او د رسول الله ﷺ د رسالت د اثبات دپاره يوه لويه معجزه وه.

خير عمير ﷺ دلته په مدينه منوره کي مسلمان سو او هلته په مکه مکرمه کي صفوان ونورو مشرکانو ته وايي: زېری درکوم چي په را تلونکو نژدې ورځو کي به د داسي واقعي خبر واورى چي د بدر قصه به در څخه هېره کړي او صفوان به د هر هغه چا څخه چي مکې مکرمې ته به ورتلی د عمير د حالاتو پوښتنه کول ترڅو چي د عمير د اسلام خبر ورته را ورسېدی، بيا نو صفوان قسم ياد کړی چي هيڅکله به د عمير سره خبري نه کوي او هيڅکله به په هيڅ شي کي فايده نه ور رسوي، عمير ﷺ چي مکې مکرمې ته راغلی هلته يې په اسلامي دعوت شروع وکړه او خلک يې اسلام ته را بلل، حتی د ده پر لاس ډېر خلک اسلام ته داخل سوه.

الهي زمور ټولو مسلمانانو خاصاً زمور د ځواني طبقې زړونه هم د خير او مصلحت و هغه لاري ته واړوي چي ته په راضي کېږې او جنت ته موبيايي.

د بني قينقاع د غزا سبب

موږ مخ کي د هغه عهد او معاهدې مادې درته بيان کړې کومه چي رسول الله ﷺ د يهودو سره کړې وه، رسول الله ﷺ او مسلمانانو د هغو شيانو د عملي کولو ډېر کوښښ کاوه کوم چي په هغه معاهده کي ذکر سوي وه او واقعاً هم د مسلمانانو له

طرفه هېڅ داسي کار نه سو پېښ چې هغه دي د هغې معاهدې د مادو څخه يو حرف مخالف وي، مگر يهود! هغه يهود چې د دوی تاريخ په غدر او خیانت، وعده خلافي او چمو ډک دی، هغو خپل ځانونه نه سواي ټينګولای چې د هغه خپل پخواني خائنانه طبيعت سره موافق عمل و نه کړي.

نو يې د مسلمانانو په صفو کې د چم او دسيسو، تشویش او اضطراب پارولو او خطايستلو په عملي کولو شروع وکړه چې اوس به د يهودو د شیطانتو او اور بلوونکو دسيسو د جملې څخه يوه نمونه درته بيان سي:

ابن اسحاق رحمۃ اللہ علیہ وايي: شاس بن قيس چې يو سپين پېری يهودي ؤ لوی کافر او متعصب انسان ؤ، د مسلمانانو سره يې ډېر حسد او عداوت درلودی، يوه ورځ پرلاري رهي ؤ وې ليدل چې د رسول الله ﷺ انصار او اصحاب چې د اوس او خزرج د قبيلې څخه وه په يوه مجلس کې سره ناست دي او خبري سره کوي، د دغه يهودي دغه د دوی آفت او محبت، د دوی صلحه او پر اسلام سره يو ځای کېدل، د دوی اتحاد او اتفاق نه سوه خوښ، يهودي ته دا ور معلومه وه چې د جاهليت په وختو کې د دغو قبيلو په منځ کې څومره عداوت پروت ؤ، نو يې د ځانه سره و ويل: (بني قيله چې مقصد يې د اوس او خزرج قبيلې وې) بني قيله په دې وطن کې سره متحد او متفق سوه؟! او که دوی په اتفاق او اتحاد سوه بيا نوموړد دوی سره د آرامۍ او قراری ژوند نه سو کولای.

(نودغه يهودي د دوی د اختلاف او جنگولو دپاره څه وکړه؟)

يو ځوان يهودي چې د ده سره ملګری ؤ هغه ته يې و ويل: ورسه د دوی سره کېښه او هغه د بُعث د جنگ خبري شروع کړه.

(د بُعث جنگ) يو ډېر لوی او شديد جنگ ؤ چې تر هجرت د مخه د مدينې منورې د دوو قبيلو چې اوس او خزرج وې په منځ کې تېر سوی ؤ چې د دواړو طرفو ډېر کسان پکښې و وژل سوه او دواړو طرفو ته ډيري ځاني او مالي خرابۍ او بربادۍ پکښې رسېدلي وې، نو دغه يهودي هغه بل يهودي امر کړی چې ورسه د دوی سره کېښه او د بُعث د جنگ خبري شروع کړه او ځينې هغه بيتونه وايه چې دغو دوو قبيلو به يو د بل پر ضد د هغه جنگ په وخت کې ويل. يعني: هغه زوړ او وژل سوی اور پکښې

تازه کړه، دغه ځوان يهودي هم ورغلی او دا کار يې وکړی، سبحان الله! خلک نوي مسلمانان سوي دي تر اوسه لا شيطان خپل شیطانت پر عملي کولای سواي د يهودي د خبرو په سبب په قوم کي د اختلاف او فخرخبري شروع سوې، تر څو چي دوه نفره يو د بل په مقابل کي پر ځنگنو سره کښېستل او آوازونه يې لوړ سوه او بيا يوه هغه بل ته وويل: که دي خوښه وي بيرته به د سره هغه جنگ شروع کړو، يعني: د دغه اهلي جنگ دپاره بيا تيار او آماده يو، په کراره کراره دواړي ډلي په قهر کېدلې او ويل: سره معلومه به يې کړو، زموږ او ستاسي د معلومېدلو ځای (حره) دی، نارې سوې: اسلحه! اسلحه! خلک حرې ته سره ووتل، رسول الله ﷺ ته دا خبر ورسېدی، کوم مهاجر اصحاب چي د رسول الله ﷺ سره ناست وه د هغو سره و دغو انصارو ته ورغلی او ويل:

« يا معشر المسلمين! الله الله، ابدعواي الجاهلية و انا بين اظهركم؟ ».

ژباړه: اې مسلمانانو! آيا بيا هم د جاهليت کارونه کوی او زه ستاسي په منځ کي یم؟ پسله هغه چي الله ﷻ اسلام ته هدايت کړاست او په اسلام يې مکره کړاست، له کفره يې خلاص کړاست د جاهليت کارونه يې درڅخه ايسته کړل، ستاسي په زړو کي يې الفت او محبت درواچاوه، اوس بيرته هغه د جاهليت کارونه رجوع کوی؟

قوم پوه سو چي دا شيطاني وسوسه او د دوی د دشمن له طرفه چم و نو په ژړا سوه. د اوس او خزرج د قبيلو خلک يو د بل د خوشاله کولو دپاره سره غاړه په غاړه سوه او د رسول الله ﷺ د امر او ورېدونکي او منونکي رهي سوه، نو الله ﷻ د عدو الله شاس بن قيس چم او خيانت ناکامه کړی.

دا د هغو اعمالو يوه نمونه وه چي يهودو د مسلمانانو په صفو کي د تفرقي او جنگولو دپاره عملي کول او نن ورځ هم د دغسي اعمالو ډېر مثالونه د يهودو له طرفه په ډېرو اسلامي ملکوکي ليدل کيږي، چي يهود د خپلي کاميابي دپاره اسلامي امت، يا جنوب او شمال ته سره وېشي، يا يې و شيعه او سني ته سره وېشي، يا يې د ژبي او قوميت پر اساس سره وېشي، خو بد بختانه مسلمانان د خپلي بېخبرۍ يا د مادي طمعي په سبب يا د کړسۍ په اميد دغه تفرقي قبلي، بالمقابل کفري او خارجي قواوو ته تسليميږي او د ځانه څخه د هغو نوکران او خدمتکاران جوړوي.

دا خويوه نمونه وه بلکه تر دې زيات نوري هم ډيري نقشې او دسيسې يهودو د دې دپاره عملي کولې چې د اسلامي دعوت مخه ونيسي.

مثلاً: د درواغو آوازې يې په مسلمانانو کې نشرولې يا دا چې په سهار کې به مسلمانان سوه په ماښام کې به بيرته له اسلامه واوښتل، دا د دې دپاره چې د ضعیف الإيمانه مسلمانانو يا هغو کسانو چې نوی يې ایمان را وړی ؤ په زړو کې شک او تردید پيدا کړي او د دوی متابعت وکړي، په مسلمانانو کې يې پر هغو کسانو د ژوند او معیشت لاري تنگولې کوم چې د دوی به يوه مالي رابطه ورسره وه، هغه داسې:

هغه کسان چې مسلمانان سوي وه که به پر دوی د يهودو پور باندې ؤ يهود به سهار او ماښام د پور غوښتلو دپاره ورته ولاړ وه او که به بيا د مسلمان پور پر باندې ؤ هغه يې ځني خورې او نه يې ورکاوه، هغو ته به يې ويل: ستا پور هغه وخت صحي او راباندې ؤ چې ته د خپلو پلرو پر دين وې مگر دا چې ته اوس له دينه واوښتې نو ستا پر موږ هيڅ حق نسته، يهودو دغه کارونه ټول تر بدر د مخه کول، سره د دې چې دوی د رسول الله ﷺ سره هغه ذکر سوې معاهده هم درلودل، خو رسول الله ﷺ او اصحاب کرامو پر دغو ټولو مخالفتو په دې اميد صبر کاوه چې ممکن يوه ورځ يهود و سمي لاري ته راسي او په منطقه کې امن او امان موجود وي، خو اوس چې يهودو وليدل چې الله ﷻ مسلمانانو ته د بدر په ميدان کې پوره نصر او بری ورکړی او اوس مسلمانانو عزت او شوکت، هيبت او دبدبه پيدا کړه، د يهودو قهر او غضب، عناد او حسد نور هم زيات سوه، نو يې هغه خپل شر او عداوت ښکاره کړی، بغاوت او د مسلمانانو آزارونه يې زيات کړه.

په يهودو کې يو سړی ؤ چې کعب بن اشرف نومېدی او دغه سړی په حسد او عناد، شر او عداوت کې تر نورو يهودو زيات ؤ چې قصه به يې لږ وروسته په تفصيل سره درته بيان سي. لکه څرنګه چې د مخه درته و ويل سوه: د مدينې منورې يهود درو قبيلو ته وېشل سوي وه چې يوه يې د بني قينقاع قبيله وه او دغه قبيله دننه په مدينه منوره کې په يوه کلي کې اوسېدل چې هغه کلی هم د دوی په نامه سره يادېدی او دغه يهود کاسبان، زرګران، آهنګران او د لوښو جوړوونکي وه، چې د دغو کسبو په سبب دوی مالداره او د قسم قسم

اسلحو خاوندان هم وه، اووه سوه نفره جنگي ځوانان يې درلودل، د مدينې منورې د يهودو هغه قوي او دلاوره قبيله هم دوی وه او اول هغه څوک چې د رسول الله ﷺ او مسلمانانو سره يې عهد او وعده مات کړه همدغه د بني قينقاع يهود وه.

کله چې الله ﷻ مسلمانانو ته په بدرکي بری وړکړی دغي قبيلې په خپل طغيان او سرکښي کي شدت وکړی، داسي کارونه يې کول چې مسلمانان په قهرکړي، په مسلمانانو يې پسخندونه وهل، څرنگه چې دوی د کسب او صنعت خاوندان او تجاران وه (دا خوتاسي ته معلومه ده چې د يهودو اصلي کار او پېشه تجارت او صنعت دی) نو د بني قينقاع يهودو يو بازار درلودی، د مسلمانانو څخه چې به هرڅوک د دوی بازار ته د شي د رانيولو يا خرڅولو دپاره ورغلی دوی به آزاراوه، حتی پر مسلمانو ښځو يې تعرضونه کول، کله چې د دوی دغه کارونه ډېر سوه او سرکښي يې زياته سوه نور رسول الله ﷺ دوی سره را ټول کړه نصيحت يې ورته وکړی، صحي او سمې لاري ته يې را وبلل، د دوی د دغه سرکښۍ نتيجه يې ورته بيان کړه، خو په عوض د دې چې يهود اصلاح سي شر او عداوت يې نور هم زيات سو.

ابو داؤد او نور د احاديثو امامان د عبدالله بن عباس رضي الله عنه څخه روايت کوي او وايي: کله چې رسول الله ﷺ د بدر په ورځ قريشو ته ماته ورکړه او بيا مدينې منورې ته راغلی نو يې د بني قينقاع په بازار کي يهود سره را ټول کړه او وې فرمايل: يا معشر اليهود! د مخه تردې چې داسي حال درته پېښ سي لکه قريشو ته چې پېښ سو اسلام قبول کړی، يهودو وويل: يا محمد! ﷺ ته په دې مه خطاوزه چې د قريشو څخه دي خو داسي يې تجربې نفر ووتل چې په جنگ نه پوهېدل، که ته زموږ سره جنگ وکړې ته به پوه سي چې خلک موږ يو او زموږ په مثل به د هيچا سره مخامخ نه سي، الله ﷻ د يهودو د دغو خبرو په جواب او مقابل کي د سورة آل عمران ۱۲، ۱۳ نمبر آياتونه نازل کړه چې فرمايي:

﴿قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا سَتُغْلَبُونَ وَتُحْشَرُونَ إِلَىٰ جَهَنَّمَ وَبِئْسَ الْمِهَادُ﴾

يعني: اي محمد! ﷺ دغو كفارو ته ووايه چې ډېر ژر به په دنيا کي مغلوبه سي او په آخرت کي به جهنم ته وشرل سي او دغه جهنم د استوگني دپاره ډير بد ځای دی.

﴿ قَدْ كَانَ لَكُمْ آيَةٌ فِي فُتُوتِنِ الْأَنْفَاطِ ۖ فَمَا تَغْفِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَأَخْرَى كَافِرَةٌ ۖ يَرَوْنَهُمْ مِثْلَهُمْ رَأَى الْأَعْيُنِ ۖ وَاللَّهُ يُؤَيِّدُ بِنَصَرِهِ ۚ مَنْ يَشَاءُ ۚ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةً لِّأُولِي الْأَبْصَارِ ۝ ﴾

ژباړه: اې کتونکو! تاسي ته په هغو دوو ډلو کې چې په بدر کې د جنگ دپاره سره مخامخ سوې ډېر لوی عبرت دی، یوه ډله وه چې د الله ﷻ په لار کې یې جنگ کاوه او بله ډله وه چې کافره وه، دوی به هغه ډله دوه چنده لیدل او الله ﷻ په خپل نصرت سره د هغه چا تایید کوي چې د ده ﷻ خوښه وي، بېشکه چې په دغه ډېر لیدلو کې د بصیرت خاوندانولره ه عبرت دی.

د دغه آیات شریف د ترجمې د ښه پوهېدلو دپاره هېڅوږه یو چې بیرته د بدر غزاه ته ولاړ سو، د بدر په غزاه کې د مشرکانو شمېر تقریباً زرو کسانو ته رسېدی چې د سپړتیا او حلالولو دپاره پوره شمېر اوبان او آسان او پوره اسلحه وړ سره وه او بل طرف ته د اسلامي لښکر عدد تر درو سوو نفرو لږ څه زیات ؤ چې اویا اوبان، دوه آسه او لږ اسلحه وړ سره وه، خو د تعجب ځای دا ؤ چې په ځینو وختو کې هر لښکر ته هغه بل مخامخ لښکر د خپل ځان په حساب دوه چنده معلومېدی، چې د هغه نتیجه دا سوه: چې د کافرانو په زړو کې د مسلمانانو د ډېروالي په سبب بېره وړ ولوېدل او مسلمانانو ته د کافرانو د دغه دوه چنده شمېر په سبب پر الله ﷻ اعتماد او توکل پیدا سو او خپل رب ته نور هم متوجه سوه، نو الله ﷻ په دغو مکرمو آیاتو کې سربېره پر دې چې یهودو ته په مغلوبیت او د جهنم په اور وعده ورکړه دغې موضوع ته یې هم اشاره وکړه.

خیر بیرته د بني قینقاع د یهودو قصې ته راسی: د یهودو د دغه جواب څخه دا معلومه سوه چې دوی ورسول الله ﷺ او مسلمانانو ته په جنگ سره اعلان وکړی چې موږ ستا له جنگه نه بهرېږو او که ته زموږ سره جنگ وکړې هلته به در معلومه سي چې جنگیالي او تورپالي څوک دي، خو رسول الله ﷺ خپل قهر او دا موضوع په ځان کې پټ کړه، رسول الله ﷺ او مسلمانانو صبر وکړی او د هغه څه په انتظار وه چې د شپو په تېرېدلو سره مخ ته راځي، د بني قینقاع د یهودو نور هم جرئت او جسارت

زياتېدې، په خپلو ناوړه اعمالو سره يې د خپل ځان د بربادۍ کوښښ کاوه او په خپل بد عمل سره يې پر خپلو ځانو د ژوند کولو لاري بندي او ترخې کړې.

ابن هشام د أبي عون څخه روايت کوي چې د مسلمانانو څخه يوې ښځې يو شئ د خرڅولو دپاره د بني قينقاع بازار ته يووړی او هغه يې خرڅ کړی او بيا د يوه زرگر دکان ته ورغله هلته کښېنستل غواړي چې د خپلې خوښې شئ رانيسي، اول خو زرگر غوښته چې دغه ښځه مخ لڅ کړي، ښځې د دې کاره څخه ممانعت وکړی، بيا يو بل خبيث يهودي پټ ورغلی د ښځې په بېخبري کي يې د دې د لباس يو کُنډ لور د دې د غاړې سره وتړی او ښځه بېخبره ناسته ده، اوس خو هيڅ نه ده پېښه، خو کله چې د ښځې سودا خلاصه سوه نو ولاړه سوه، څرنګه چې کالي يې لوړ تړلې وه د بدن يوه حصه يې ښکاره سوه او يهودو پر وځنډل، ښځې د دغه لڅوالي سره يوه لويه چغه وکړه، دلته يو مسلمان سړی هم ولاړ ؤ او يو شئ رانيسي هغه دغه حال وليدی چې يوه مسلمان نه مستوره ښځه لڅه سوه او هغه يهودي چې دا کار يې کړی دی ولاړ دی او خاندني، هغه مسلمان دغه واقعه ويني، څرنګه چې د شرف موضوع وه دغه واقعه يې نه سواي تحمل کولای نو يې پر يهودي را واچول او وې وژی، په بازار کي موجود يهود بيا پر مسلمان را ټول سوه او مسلمان يې و وژی، د وژل سوي مسلمان نورو اقرباوو د مسلمانانو څخه مرسته وغوښته، نو د مسلمانانو او د بني قينقاع د يهودو په منځ کي شر جوړ سو، کله چې رسول الله ﷺ ته خبر ورسېدی، يهودو ته يې حال ولېږی چې هغه نفر را تسليم کړی کوم چې دغه مسلمان يې وژلی دی.

رسول الله ﷺ قاتل غواړي مګر د بني قينقاع يهودو دا نه منل چې قاتل دي ور تسليم کړي بلکه د هغه مجرم پر څنګ و درېدل، نو د قاتل د نه تسليمېدلو په سبب هغه عهد چې د رسول الله ﷺ او يهودو په منځ کي ؤ د يهودو له طرفه مات سو، دلته نو رسول الله ﷺ مسلمانان امر کړه چې لښکر جوړ کړی، د مسلمانانو لښکر جوړ سو او د لښکر بيرغ يې حمزه بن عبدالمطلب ؓ ته ورکړی، لښکر د بني قينقاع پر طرف حرکت وکړی، يهودو چې لښکر وليدی په خپلو قلاوو ننوتل او دروازې يې بندي کړې، مسلمانانو د دباندې له طرفه محاصره کړل، اوس نو د بني قينقاع يهود په څو

شيانو غره دي، اول خو دوی اوه سوه نفره مسلح فوج لري او بل دننه په قلاوو کي د اوبو څاهان لري، کښتونه او حيوانات يې دننه په قلاوو کي وه، د دباندې څخه يې هيڅ شي ته ضرورت نه درلودی او هغه خورا کي مواد چي د دوی سره دننه په قلاوو کي موجود وه پوره يو کال يې بس وه، نو دوی دننه په قلاوو کي کښېستل او رسول الله ﷺ ته يې د جنگ اعلان وکړی، رسول الله ﷺ حال ور ولېږی چي زه ستاسي سره کار نه لرم فقط هغه قاتل را تسليم کړی، خو هغو و ويل: يا محمد! ﷺ تا پر موږ هم د قريشو خيال کړی دی؟ موږ جنکي خلک يو که جنک کوې جنک در سره کوو.

اوس د يهودو له طرفه تهديدونه شروع سوه، يهود پر خپل کفر او خیانت ټينگار کوي او مسلمانانو په قلاوو کي محاصره کړي دي، دغه محاصره د هجرت د دوهم کال د شوال د مياشتي د پنځلسم تاريخه شروع سوه او د ذوالقعدې تر اولي شپې پوري يې دوام درلودی، يعني: پوره پنځلس ورځي د محاصرې تيري سوې او بيا هم دوام لري، خو الله ﷻ د يهودو په زړو کي بېره ور واچول او دا هغه بېره ده: کله چي الله ﷻ د يوه قوم د شکست او ماتېدلو اړاده وکړي دغه بېره يې په زړو کي ور واچوي.

نو يهودو د دغې بيړي په سبب عذر او زاری شروع کړې، ويل: يا محمد! ﷺ امان راکړه، رسول الله ﷺ و ويل: امان نسته، يهود نفر ور لېږي عجز او زاری کوي صلحه غواړي، خو رسول الله ﷺ وايي هيڅکله صلحه نه کيږي بېله جنکه بله لار نسته، پسله ډيرو زاريو رسول الله ﷺ ورته و ويل: تاسي تسليم سي بيا زما خوښه ده که مي وژلاست که مي پرېښوولاست هغه زما اختيار دی خو تاسي به بېله قیده او شرطه تسليمېږي، فقط په تسليمېدلو سره له جنکه خلاصېږي، سبحان الله! د هغې بيړي په سبب چي د يهودو زړو ته ننوتلې وه په دغه راضي سوه چي موږ تسليم يو او ته چي زموږ په باره کي هره فيصله وکړې هغه زموږ قبوله ده، د اسلام او مسلمانانو هيبت او دېدبه دومره لوړ او مؤثر وه چي اووه سوه جنکي ځوانان ټول ورسول الله ﷺ ته تسليم سوه.

يهود يې ټول ونيول او لاسونه يې ور وتړل، خلک په انتظار دي چي رسول الله ﷺ به د دغه بني قينقاع د يهودو په باره کي څه امر وکړي؟ رسول الله ﷺ لږو اصحاب کرامو ته ويلي وه: چي غواړي دغه اووه سوه نفره ټول و وژني يو يې هم

ژوندی پرې نږدې، دلته نو د یهودو دوست، لوی منافق، عبدالله بن ابی بن سلول د خپل منافقت د رول په عملي کولو شروع وکړه، اوس عبدالله منافق چې د خزرج د قبیلې وېره سو چې دغه خلک ټول وژل کیږي، حال دا چې دده او د بني قینقاع د یهودو په منځ کې حلف او تعهد و چې یو د بل حفاظت به کوي خو اوس دې ویني چې دغه یهود وژل کیږي او که ووژل سوه بیانود ده د عزت او کومک دپاره څوک نه پاته کیږي، نور رسول الله ﷺ ته ورغلی د دغو یهودو دپاره غږه ځني غواړي.

رسول الله ﷺ چې تر اوسه یې د یهودو په باره کې حکم نه دی صادر کړی عبدالله منافق یې مخ ته کښېستی او ورته وایي: یا رسول الله! أحسن إلى مَوَالِي، يعني: زما د متعهدینو دوستانو سره نیکي وکړه، عبدالله چې په ښکاره مسلمان دی او په دننه کې لوی کافر او د کفارو ملگری دی اوس د دغو مجرمینو یهودو دفاع کوي او وایي: أحسن إلى مَوَالِي، رسول الله ﷺ مخ ځني واپاوه او د ده جواب یې ورته کړی، عبدالله یې بیا مخ ته کښېستی او وایي: یا رسول الله! زما د متعهدینو سره نیکي وکړه، رسول الله ﷺ د ده د خبرې جواب نه ورکوي او مخ یې ځني واپاوه، رسول الله ﷺ تر اوسه د جنگ لباس چې زغره ده اغوستې ده، عبدالله بن ابی منافق بیا د رسول الله ﷺ مخ ته کښېستی او لاس یې تر زغره وړ دننه کړی، رسول الله ﷺ یې تر کمیس ونيوی او ویل: یا رسول الله! زما د متعهدینو سره ښه وکړه، رسول الله ﷺ په قهر سو او ویل: ویحک أرسلني، ایله مې کړه، مگر منافق بیا هم دا نیت کړی دی چې دغه یهود به خلاصوي، ویل یا والله! ترهغو دي نه ایله کوم چې زما د متعهدینو سره نیکي او احسان ونه کړې، درې سوه نفره چې زغري یې اغوستي دي او څلور سوه نفره لڅ بهله زغرو دي دغه اووه سوه نفره په یوه وار حلالوې؟ حال دا چې دوی زه په یخ او گرمي کې ساتلی یم، بیا نو ما ته څوک را پاته کیږي؟ او زه یو سړی یم چې د جنگو سره مخامخ کېږم، رسول الله ﷺ چې هر څه ممانعت کوي خو منافق عبدالله بن ابی پر خپله غوښتنه ټینګ دی.

څو په آخر کې رسول الله ﷺ د دغه منافق سره هغه چې د ده پر اسلام فقط یوه میاشت تېره سوې وه د مراعت او احسان معامله وکړه او یهود یې ده ته ورپرېښوول او

ویل دوی به د مدینې منورې څخه وزي، دلته به زما همسایه توب نه کوي، اوس نو د بني قینقاع یهود د شام طرف ته وزي او ځیني یې خیبر ته ولاړل، او هلته په خیبر کي د یهودو یو ځای کېدل شروع سوه.

دا د بني قینقاع د یهودو د غزاء قصه وه چي څنگه شروع سوه او د منافق عبدالله بن ابی په مرسته څنگه پای ته ورسېدل.

د السویق غزاء

په دغه وختو کي چي د قریشو څخه صفوان بن أمیه، یهود او منافقین په دغو خپلو دسیسو او عملیاتو مشغول وه ابوسفیان د قریشو مشر د داسي یوه کار په باره کي فکر کوي چي تاوان یې لږ او اثر یې ډېر وي او غواړي چي داسي یو کار ډېر ژر عملي کړي چي په هغه سره د ده د قوم عزت وساتل سي او د دوی قوت په ښکاره سي.

نویي د بدر تر ذلیل شکست وروسته قسم یاد کړی چي تر څو پر مسلمانانو حمله و نه کړم د جنابت غسل به نه کوم (يعني: خپلي ښځي ته به نه ور نژدې کېږي) نویي کفار سره را ټول کړه ویل: څوک زما سره یو ځای کېږي چي د محمد ﷺ پر ضد جنگ وکړو؟ ویي کولای سواي چي د دغه مقصد دپاره دوه سوه نفره سره یو ځای کړي او د دغه دوو سوو نفرو په ملګرتیا د مدینې منورې پر طرف رهي سو څو نژدې و مدینې منورې ته ورسېدل، مګر اوس دا جرئت نه لري چي په ښکاره پر مدینه منوره حمله وکړي نویي د مدینې منورې څخه لیري خیمې و درولې او د مدینې منورې د یهودو سره یې ارتباط ونیوی نفر ور لیري چي زموږ سره مرسته وکړی، څو په خپله ابوسفیان د شپې په تاریکه کي په پټه د مدینې منورې اطرافو ته ورغلی، اول د حیی بن أخطب کور ته ورغلی د هغه دروازه یې ور وټکول، هغه دغه د ده غوښتنه نه کړه قبوله ویل: زه د محمد ﷺ څخه بېرېږم، بیا سلام بن مشکم ته چي د بني النضیر مشر او رئیس ؤ ورغلی، هغه دروازه ور خلاصه کړه د ده یې عزت وکړی شراب یې سره وڅښل د مسلمانانو حال او اخبار یې ورته و وایه، د دغو خبرو په واسطه ابوسفیان په دغه شپه د مدینې منورې د اطرافو پر یوه ځای چي (الریض) ورته ویل کېده حمله

وکړه، وني يې ماتې کړې، کومې ميوې چې هلته پرتې وې هغه يې وسوځلې او د انصارو څخه يې يو سړی چې هلته موجود ؤ په شهادت ورساوه او بيرته مخ پر مکه مکرمه په تېښته رهي سو، رسول الله ﷺ ته چې دا خبر ورسېدی ډېر ژر په ابوسفیان او د هغه په ملګرو پسې ورووتی خوا ابو سفیان او ملګري يې په ډېر تلوار او چابکي سره تېښېدل، کوم خواړه چې د دوی سره ورسره وه هغه پر لار غورځوي غواړي چې ځانونه سپک کړي او وتېښتي، مشرک قریش په تېښته سره د مسلمانانو څخه خلاص سوه.

په دغه حمله سره ابوسفیان خپل قسم پر ځای کړی چې ما پر مسلمانانو حمله وکړه، رسول الله ﷺ او مسلمانان تر (قرقرة الگرد) پورې پسې ولاړل خو کفار يې نه ونيول او بيرته را وګرځېدل، د بيرته را تګ په لار کې مسلمانانو هغه خواړه را ټولول چې کفارو د تېښتي په وخت کې غورځولي وه چې په دغو خوړو کې يو قسم خواړه وه چې سوبق يې ورته ويل، نو ځکه دغې غزاء ته (غزوة السويق) ويل کېږي او دغه غزاء د هجرت د دوهم کال د ذوالحجې په مياشت کې تر بدر دوی مياشتي وروسته وه.

د ذی امر غزاء

دغه غزاء هغه لويه عسکري حمله ده چې تر اُحد د مخه د رسول الله ﷺ په قيادت سوې ده او د دغې غزاء د پېښېدلو سبب دا ؤ چې د مدينې منورې استخباراتو ورسول الله ﷺ ته خبر را وړی چې د بني ثعلبه او محارب قبيلو ډير زيات شمېر خلک د دې دپاره سره يو ځای کړي دي چې د مدينې منورې پر اطرافو حمله وکړي. رسول الله ﷺ د مسلمانانو لښکر جوړ کړی چې د دغه لښکر د ټولو افرادو شمېر (۴۵۰) نفره ؤ، دغه لښکر د هجرت د دوهم کال د محرمي په مياشت کې د دښمن پر طرف حرکت وکړی، مسلمانانو په لار کې يو سړی ونيوی چې "جبار" نومېدی او د بني ثعلبه د قبيلې څخه ؤ دغه سړی يې رسول الله ﷺ ته را وستی، رسول الله ﷺ و اسلام ته دعوت کړی او هغه هم مسلمان سو، دا سړی يې د حضرت بلال رضي الله عنه ملګری کړی چې اسلام ور وښيي او سړی په عين حال کې د مسلمانانو لښکر ته لار هم ور ښيي چې د دښمن محکمې ته بايد څنگه او پر کومه لار ورسې، هلته بيا وکفارو ته خبر ورسېدی چې

د مدينې منورې لښکر را رهي دی، څرنگه چې کفارو د جنگ دپاره پوره تياري نه وه نيولې (يا خود مسلمانانو څخه بيرېدل) نو کفار د غرو سروته وتښتېدل.

رسول الله ﷺ د خپله لښکره سره د دوی د استوگنې ځای ته ورغلی او هلته يې د هغو اوبو سره واړول چې د (ذِي اَمَر اوبه) ورته ويل کېدې، نو له دغه سببه دغې غزاء ته د ذِي اَمَر غزاء ويل کېږي، رسول الله ﷺ د دغو اوبو سره خېمې و درولې او د صفري مياشت يې ټوله هلته تېره کړه، دا د دې دپاره چې د شا و خوا عرب د مسلمانانو په قوت او طاقت خبر سي او په زړو کې يې د مسلمانانو څخه بېره ځای ونيسي او عرب په دې پوه سي چې د اسلام قوت له حجازه و نږدته ورسېدی، ځکه دغه قبيلې په غطفان کې وې او غطفان په نجد کې دی، په دغه غزاء کې جنگ يا يوه بله د يادولو وړ کومه لويه واقعه نه سوه پېښه، بېله يوې کوچنۍ او خطرناکه واقعې څخه، هغه دا چې د رسول الله ﷺ دا عادت ؤ چې ځينې وختونه به د خلکو څخه کوښه کېدی هلته به يوازې ناست ؤ د الله ﷻ عبادات او د خپله ربه سره به يې مناجات کاوه.

نو رسول الله ﷺ د خپله عاده سره سم پسله خېمو درولو ولاړی هلته تر يوه ونه لاندي کېښستی، د دغو قبيلو خلک چې د غرو سروته ختلي دي رسول الله ﷺ يې وپېژندی او ويل: والله بل وخت يې بيا په دغسې تنهائي کې نه سو پيدا کولای څوک د ده د وژلو دپاره ورځي؟ يو نفر چې د عثور بن الحارث نومېدی هغه وويل: زه يې وژنم، نو دغه د عثور په کراره کراره د غره څخه را کښته سو څو رسول الله ﷺ ته ورسېدی او څوک نه دي په خبر، رسول الله ﷺ په دغه وخت کې تر ونه لاندي بیده ؤ، اوس نو د عثور د رسول الله ﷺ سر ته توره په لاس ولاړ دی، په دغه وخت کې رسول الله ﷺ را وېښ سو او وې لیده چې د عثور ورته ولاړ دی او توره يې په لاس کې ده، غواړي چې رسول الله ﷺ ووهي.

دا داسې حالت دی چې هيچا د دې خيال او گمان نه کاوه چې داسې دي پېښه سي خو اوس د عثور توره په لاس ولاړ دی او ويل: يا محمد! رسول الله ﷺ اوس مي څوک ستا څخه منعه کوي؟ د ده په فکر کار خلاص دی فقط يو واری غواړي خو رسول الله ﷺ په يقيني او اعتمادي لهجه ورته وويل: الله، سبحان الله! د رسول

الله ﷺ د دغي جملې د ويلو سره دعثور پر شا غځار سو او توره يې رسول الله ﷺ ته نژدې دلاسه ولويدل، توره رسول الله ﷺ واخيستل، اوس دعثور پروت دی او رسول الله ﷺ توره په لاس ورته ولاړ دی، رسول الله ﷺ ورته وويل: زما څخه دي څوک منعه کوي؟ دعثور وويل: يا محمد! الأمان، الأمان، او دا وعده در سره کوم چي هيڅ وخت بيا ستا او د مسلمانانو په مقابل کي نه جنگيږم.

رسول الله ﷺ پرېشاهه، دعثور بيرته خپل قوم ته ولاړی، قوم ورته وويل: ولي دي و نه واهه؟ دعثور ويل: ما چي ورته وويل: څوک مي ستا څخه منعه کوي؟ کله چي ده وويل: الله، يوه سړي په دواړو لاسو پرځيگر ووهلم او زه پر شا غځار سوم. دا جبريل عليه السلام و او د رسول الله ﷺ د نجات او خلاصون دپاره له آسمانه راکښته سو او دغه سړی يې وواهه.

د کعب بن الأشرف يهودي وژنه

کعب بن الأشرف د يهودو لوی او مالداره سړی ؤ چي د اسلام او مسلمانانو سره يې تر ټولو يهودو زيات حسد او عناد درلودی، رسول الله ﷺ يې په ښکاره سره آزاراوه او د مسلمانانو سره يې په ښکاره د جنگ اعلان کاوه، دی په خپله د طي د قبيلې د بني نهبان څخه ؤ او مور يې د بني النضير د يهودو څخه وه، کعب بن الأشرف چي غني او بربادي سړی ؤ په عربو کي په ښايست سره مشهوره ؤ او د عربو د شاعرانو څخه يو شاعر ؤ، د ده قلا د مدينې منورې په جنوبي طرف کي د بني النضير د يهودو د کورو شا ته وه، کله چي د بدر په جنگ کي د مسلمانانو د کاميابۍ خبر د اول وار دپاره ده ته ورسېدی ده وويل: آيا دا صحي او ممکنه ده؟ هغه خلک د عربو اشراف او د خلکو پاچهان وه، په والله که محمد ﷺ دغه خلک وژلي وي نو د مخکي نس د مخکي تر مخ ښه او بهتر دی (يعني: تر دې ژوند مرگ ښه دی) کله چي بيا دا خبر تاکيد او يقيني سو نو دغه د الله د ښمن په اشعارو کي د رسول الله ﷺ او مسلمانانو بد ويل شروع کړه او د دوی دښمنان يې ستايل او هغه يې نور هم جنگ ته تشويقول، خو يوازي په شعر ويلو هم نه سو قانع، بلکه مکې مکرمې او قريشو ته ورغلی او هلته يې

د مُطَلَب بن أَبِي وداعه السهمي په کور کي واورول، په مکه مکرمه کي به هر مجلس ته ورتلی او هلته به یې په ژړا ژړا د بدر پر وژل سوو کسانو شعرونه ویل، چي په دې کار سره یې د هغو احساسات پارول، د رسول الله ﷺ او مسلمانانو پر ضد یې د قريشو عناد او دښمني ستایل او قريش یې د مسلمانانو جنګ ته تشويقول او را بلل.

په هغه وخت کي چي کعب بن الأشرف په مکه مکرمه کي ؤ، مشرکانو پوښتنه ځني وکړه چي آیا ستا زموږ دين خوښ دی که د محمد ﷺ او د هغه د اصحابو؟ او کومه ډله پر حق دين رهي ده؟ کعب به ورته ويل: تاسي تر دوی افضل او پر حق ياست او حتی د دغو مشرکانو په سبب به یې د بتانو عبادت هم ور سره کاوه، په دغه باره کي د سورة النساء (۵۱) نمبر آیات نازل سو چي الله ﷻ فرمايي:

﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِّنَ الْكِتَابِ يُؤْمِنُونَ بِالْجِبْتِ وَالطَّاغُوتِ وَيَقُولُونَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا هَؤُلَاءِ أَهْدَىٰ مِنَ الَّذِينَ ءَامَنُوا سَبِيلًا﴾ [النساء: ۵۱]

يعني: آیا تا هغه کسان نه دي ليدلي چي دوی ته له کتابه څخه برخه او حصه ورکول سوې ده (چي هغه دغه يهود دي، ځکه دوی کتابيان وه) دوی پر بت او شيطان ايمان را وړی دی، يعني: د قريشو دپاره یې د بتانو عبادت کاوه او دوی و هغو کسانو ته چي کافران سوي دي وايي: تاسي مشرکان تر هغو کسانو ډېر پر لار برابرياست چي پر الله او رسول الله یې ايمان را وړی دی.

سبحان الله! نن ورځ هم په مسلمانانو کي داسي کسان پيدا کيږي چي کمراهو کفارو، يهود او نصاراووته ووايي: تاسي تر مسلمانانو ښه او بهتر ياست.

خير کعب بن الأشرف يهودي بيرته مدينې منورې ته راغلی او په خپلو اشعارو کي به یې د اصحاب کرامو ښځي په بده سره يادولې او مسلمانان یې په خپله ايله ژبه سره ډېر زهيوړول، دلته نو رسول الله ﷺ خپلو اصحابو ته و ويل: څوک مو د کعب بن الأشرف څخه خلاصوي؟ ځکه ده الله او رسول الله ډېر آزار کړه.

د دې کار دپاره د مسلمانانو څخه يوې ډلې ځانونه انتخاب کړه چي هغه ډله: محمد بن مسلمه، عباد بن بشر، ابونائله، چي نوم یې سلکان بن سلامه دی او

د يهودي کعب بن الأشرف رضي وروړ هم ؤ، حارث بن أوس، ابو عبس بن حَبَر، دغو پنځو نفرو په خپله خوښه د کعب بن الأشرف د وژلو دپاره ځانونه انتخاب کړه او د دغې ډلې مشر محمد بن مسلمه ؑ ؤ، د کعب بن الأشرف د وژلو په روايتو کې راغلي دي: کله چې رسول الله ﷺ و فرمايل: څوک د کعب کار ورکوي؟ ده الله او رسول الله ډېر آزار کړه، محمد بن مسلمه ؑ ولاړ سو او ويل: زه يا رسول الله! آيا ستا خوښه ده چې ويې وژنم؟

رسول الله ﷺ و فرمايل: هو، محمد بن مسلمه ؑ وويل: نو اجازه را کړه چې يوڅه ووايم، رسول الله ﷺ و فرمايل: وې وايه، يعنې د دغه کار د کولو دپاره خلاف ويلو ته ضرورت لرم د هغه خلاف ويلو اجازه را کړه، رسول الله ﷺ هم اجازه ورکړه.

په دغسې حالاتو کې يعنې: د کفارو سره د جنگ او مقابلې په وخت کې چم، حيله او خلاف ويل، يوازې دا نه چې جائز او روا دي، بلکه ښه کار هم دی.

اوس نو د نقشي د عملي کولو دپاره محمد بن مسلمه ؑ و کعب بن الأشرف ته ورغلی او ورته ويل يې: دغه سړي (چې مقصد يې رسول الله ﷺ ؤ) زموږ څخه صدقه وغوښتل او موږ يې سترې کړي يو.

کعب ورته وويل: په والله تاسي د ده مرسته او ملګرتيا کوی.

محمد بن مسلمه ؑ وويل: موږ د ده ﷺ متابعت کړې دی او دا مو نه ده خوښه چې اوس يې پر نيمه لار پرېږدو، و به ګورو چې د ده د کار آخر څه شي کيږي، خو اوس موږ ستا څخه يو يا دوه خړواره خواږه په پور غواړو، کعب وويل: هو خواږه په پور درکوم خو ګرو به را ته اېږدی.

محمد بن مسلمه ؑ وويل: په ګرو کې څه شي غواړې؟

کعب ويل: ښځې په ګرو کې را کړی.

محمد بن مسلمه ؑ وويل: موږ خپلې ښځې څنگه په ګرو کې در سره پرېږدو؟

حال دا چې ته په عربو کې ښايسته سړی يې.

کعب ويل: نو اولادونه مو په ګرو کې را کړی.

محمد بن مسلمه ؑ وويل: خپل اولادونه څنگه په ګرو کې درکړو؟ سبا به

هلکان په خپلو منځو کې یو و بل ته د پېغور پر قسم وايي: ته خو هغه یې چې په یوه خړوار خوږو گرو سوی وې، دا موږ ته شرم او پېغور دی، مگر ستا د اطمینان دپاره به خپله اسلحه په گرو کې درته کښېږدو.

کعب بن اشرف یهودي وعده ور سره وکړه چې ښه دی اسلحه دي راوړه او راسه. ابونائله رضی الله عنه چې د کعب رضي وروړ و دئ هم د محمد بن مسلمه پر قسم کعب ته ورغلی مجلس ور سره کوي د کعب د اشعارو بیتونه ور سره وايي او بیا یې په آخر کې ورته وویل: ويحک یا ابن اشرف! زه د یوه حاجت او ضرورت دپاره را غلی یم، زه به هغه حاجت او مقصد درته بیان کړم خو ته به دغه حال د ځان سره پټ ساتې، کعب ویل: هو وایه، ابونائله رضی الله عنه وویل: د دغه سړي راتگ موږ ته یو آفت و (چې مقصد یې رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم و) دده په راتگ سره مو ټول عرب دښمنان وگرځېدل، ټول عرب مو د یوې لیندۍ څخه ولي او په یوه سترگه را ته گوري، د کاروبار او تجارت لاري یې را باندي بندي کړې، موږ په تکلیف یو، اولادونه مو وږي دي، نوري یې هم داسي خبري ورته وکړې لکه محمد بن مسلمه چې کړي وې او ابونائله د خپلو خبرو په منځ کې دا هم ورته وویل: چې زما سره دغه زما د رأيي او نظر نور ملگري هم سته او زه غواړم چې هغه هم تا ته را ولږم او ته یو څه خواږه پر خرڅ کړې او مراعت یې هم وکړې، کعب د ابونائله سره هم موافق سو.

اوس نو په دغو خبرو کې محمد بن مسلمه او ابونائله د هغه خپل مقصد دپاره کامیابه سوه، هغه دا چې: اوس دوی کولای سي چې کعب ته د اسلحې سره ور سي ځکه دغه اسلحه د گرو دپاره ورته اېږدي او د ځانه سره نور ملگري هم په دغه عنوان ورولي چې دوی هم د رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم څخه ناراضه او د دوی د نظریې موافق دي.

یوه شپه چې د سپوږمۍ په رڼا روښانه شپه وه او دا د هجرت د درېیم کال د ربیع الأول د میاشتي د څوارلسم شپه وه دغه پنځه نفریزه ډله رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم ته سره را ټوله سوه او د خپلي نقشب د عملي کولو اراده یې ورته بیان کړه، رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم هم تر بقیع الغرقده پوري د دوی سره را ووتی او بیا یې ورته وفرمایل: په بسم الله سره رهي سی او ویل: الهي! د دوی مرسته وکړې، بیا نور رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم خپل کور ته ولاړی او

هلته يې لمونځ او د خپل رب سره مناجات کاوه، دغه ډله رهي سوه ترڅو چي د کعب بن الأشرف قلا ته ورسېدل د قلا د دباندې څخه ابونائله ور پښ کړه، کعب ولاړ سو چي ورته را کښته سي، د کعب بښي چي په دغه نژدې وختو کي يې واده ور سره کړی ؤ کعب ته و ويل: ته د شپې په دغه وخت کي چيري ځي؟ او ما داسي آواز واورېدی لکه د هغه څخه چي ويني څڅپري، کعب ويل: دا زما ورور محمد بن مسلمه او زما رضي ورور ابونائله دي او يو د عزت خاوند او شجاع سړی (چي خپل ځان يې مقصد ؤ) که د چرو و وهلو ته وغوښتل سي بايد دغه دعوت قبول کړي، بيا نو کعب په کبر او غرور د قلا څخه په داسي حال کي را کښته سو چي ډېر عطر يې استعمال کړي وه او د سر له ورېښتانو څخه يې خوشبويي پورته کېدل، د کعب تر را وتلو د مخه ابونائله خپلو ملگرو ته ويلي وه: کله چي کعب راسي زه يې تر ورېښتانو نيسم او ورېښتان يې بويوم هر وخت چي تاسي په دې پوه سواست چي ما تر ورېښتانو ښه ټينگ ونيوی: نو يې په تورو وهي.

اوس چي کعب را کښته سو ترڅه وخته يې دالته خبري سره وکړې او بيا ابونائله ورته و ويل: يا ابن الأشرف! نه غواړي چي (شعب العجوز) ته ولاړسو او دغه پاته شپه هلته مجلس سره وکړو؟ کعب ويل: ستاسي خوښه ده، نو سره رهي سوه، پرلاري ابونائله ورته وايي: يا کعب! تر دغه عطر چي دغه نن شپه تا وهلي دي خوشبويه عطر مي نه دي بوی کړي.

کعب د دغي خبري د اورېدلو سره په فخر و ويل: زما سره د عربو تر ټولو ښځو خوشبويه ښځه ده.

ابونائله وويل: اجازه را کوي چي سر دي بوی کړم؟

کعب ويل: هو، ابونائله د کعب په ورېښتانو لاس ننه ايستی او د ده ورېښتان يې بوی کړه، د ابونائله ملگرو هم د کعب ورېښتان بوی کړه، تر څه تگ وروسته ابونائله ويل: زه غواړم چي بيا دي ورېښتان بوی کړم، کعب ويل: هو بوی يې کړه، ده يې بيا ورېښتان بوی کړل، کعب ښه مطمئن سو، تر څه تگ او خبرو وروسته بيا ابونائله ورته وايي: زه غواړم چي بيا دي ورېښتان بوی کړم، کعب وايي هو بوی يې کړه،

ده چي يې لاس په ورېښتانو ورنه ایستی تر ورېښتانو يې ټينگ ونيوی او پر ملگرو يې
 بغ کړه: وهی يې دا د الله دشمن، په دغه وخت کي د شا وخوا څخه په تورو ووهل
 سومگر دې تورو دکاره وانه چاوه، محمد بن مسلمه رضي الله عنه چي يوتبرزين ورسره و په هغه
 يې ووايه څو دغه د الله دشمن و وژل سو، خو د دغو وهلو سره کعب يوه دومره لويه
 چغه وکړه چي شا وخوا ټولو خلکو واورېدل او داسي قلا نه سوه پاته چي پر هغه دي
 اوره سي بل، خلکو د قلاوو پرسرو د دې دپاره اورونه بل کړه چي خلک سره راټول
 سي ځکه دا د خلکو د جمعه کېدلو او آماده کېدلو دپاره علامه او خبر ؤ.

د مسلمانانو پنځه نفریزه ډله د مدينې منورې پر طرف رهي سوه خو په دغو نفرو
 کي حارث رضي الله عنه د خپل يوه ملگري په تور زخمي سوی ؤ او ويني ځني بهېدې، نو ځکه
 د خپلو ملگرو تر شا پاته سو، هغه نور ملگري چي يې حرّة العريض ته ورسېدل وې لیده
 چي حارث د دوی سره نسته نو يې د څه وخت دپاره دالته انتظار ورته وکړی څو
 حارث هم چي کرار کرار په دوی پسې ؤ را ورسېدی، حارث يې پر اوږو ورسره
 واخيستی څو بقیع الفرق ته ورسېدل او هلته يې په لوړ آواز تکبير ووايه.

رسول الله ﷺ د دوی تکبير واورېدی او پوه سو چي کعب يې وژلی دی، رسول
 الله ﷺ هم تکبير ووايه، کله چي اصحاب کرام رسول الله ﷺ ته ور ورسېدل رسول
 الله ﷺ ورته و فرمايل: أَفَلَحَتِ الرَّجُوهُ، يعني: کاميابه سولاست، دوی و ويل:
 وَوَجَّهَكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ! او د دغه طاغي سر يې د رسول الله ﷺ په مخ کي پر مخکه
 وغورځاوه، رسول الله ﷺ د الله عز وجل حمد ووايه او د حارث پر زخم يې ورتوف کړه،
 هغه زخم ځای پر ځای جوړ سو او بيا يې هيڅکله تکليف ورنه کړی.

کله چي يهود د طاغي کعب بن الأشرف په وژلو خبر سوه د دوی په عنادي او
 حسدي زړو کي نوره هم ډېره سوه او په دې پوه سوه: هر هغه څوک چي آمن
 خرابوي او په خلکو کي تشويشونه پيدا کوي د خپلو وعدو او عهدو احترام نه کوي که
 نصيحت فايده ورته و نه کړه نور رسول الله ﷺ د هغو په مقابل کي د قوت د استعمالولو
 څخه هيڅ درېځ نه کوي، يهودو د دغه خپل ياغي او طاغي مشر په وژلو هيڅ هم و نه
 ويل بلکه نور هم آرام سوه او پر خپلو عهدو يې د وفاء کولو اظهار کاوه، دغه بنا ماران

په تلوار په خپلو غاړو ننوتل چې په هغو کې خپل ځانونه پټ کړي، په دغه ډول سره رسول الله ﷺ تر څه وخته د داخلي خطرو څخه و هغه خارجي خطرو ته چې د مدينې منورې د دباندي څخه يې د پېښېدلو امکانات وه تر يوې اندازې فارغه سو. نو د رسول الله ﷺ په دغه حکيمانه عمل مسلمانان د ډېرو هغه داخلي ستړياوو او تکاليفو څخه هوسا سوه چې کله ناکله به ورته پېښېدل.

په دغه وخت کې يعنې: د بدر او احد په منځ کې د حضرت علي بن ابي طالب رضي الله عنه واده د رسول الله ﷺ د لور حضرت فاطمة الزهراء رضي الله عنها سره وسو او دا هغه مشرف ترين او مکرم ترين واده دی چې د رسول الله ﷺ د کشرې لور حضرت فاطمة الزهراء، هغه چې په شرف او عزت کې به د دې مثل هيڅ نه وي او که وي ډېر لږ به وي، د رسول الله ﷺ د اکا د زوی او هغه نژدې ملګري حضرت علي رضي الله عنه سره کېږي.

د فُرْع يا بَحْران غزاء

اوس خو تاسې ته معلومه ده چې د هجرت درېيم کال داخل سو، د هجرت د درېيم کال د ربيع الآخر په مياشت کې رسول الله ﷺ په يوه بله جنګي دوره د درو سوو نفرو اصحاب کرامو په ملګرتيا د مدينې منورې جنوبي طرف ته د قريشو يوې قافلې ته چې د يمن څخه را رهي وه ورووتی، چې دغه ځای ته بَحْران ويل کېږي او د فُرْع په منطقه کې واقع دی، څرنگه چې قافله د دوی تر وتلو د مخه تېره سوې وه نو جنګ و نه سو، خو د رسول الله ﷺ د دغه وتلو په سبب کې روايتونه مختلف دي، څوک وايي چې د قريشو قافلې ته ور وتلی ؤ او څوک وايي چې رسول الله ﷺ ته خبر ورسېدی چې د بني سليم قبيله د مسلمانانو د جنګ دپاره سره جمع سوې ده نو رسول الله ﷺ د هغو تر حملي د مخه ورووتی، بني سليم چې د رسول الله ﷺ په ورتګ خبر سوه سره وپاشل سوه او ولاړل، خو اول روايت صحي دی ځکه د بني سليم د قبيلې کورونه د فُرْع و طرف ته نه دي، بلکه بني سليم په نجد کې پراته وه.

د زید بن حارثه رضی الله عنه سریه یا ټولنۍ

دغه سریه هغه آخرنۍ او ډېره کامیابه واقعه ده چې د هجرت د درېیم کال د جمادي الآخر په میاشت کې د اُحد تر غزاه د مخه پېښه سوې ده. د بدر تر غزاه وروسته قريشو ته لوی تکلیف او تشویش پېښ و ځکه قريشو نه صنعت درلودۍ نه زراعت بلکه د دوی ټول ژوند په تجارت سره و او مهم تجارت یې د شام و طرف ته و، خو مدینه منوره د شام په لار کې واقع ده یعنې: مدینه منوره د مکې مکرمې او شام په منځ کې پرته ده، اوس نو قريش خپلې قافلې په بېنمه زړه نه سي لېږلای، ځکه قافله باید خامخا د مدینې منورې پر لار تېره سي او هلته یې مسلمانان را ګرځوي، نو خود قريش په غم او تشویش کې دي.

صفوان د امیه بن خلف زوی هغه چې ورور او پلار یې په بدر کې ووژل سوه د قريشو له طرفه د دغه کال د تجارتي قافلو د مشرتوب دپاره انتخاب کړل سو (لکه د اطاق تجارت رئیس) اوس نو صفوان و قريشو ته وایي: محمد ﷺ او د ده ملګرو زموږ تجارت پر موږ بند کړی موږ نه پوهېږو چې موږ د ده په اصحابوڅه وکړو؟ او د ساحلي لارو خلک هم ټول د ده ملګري سوه اوس زه نه پوهېږم چې پر کومه لار ولاړ سم؟ که موږ دلې په خپلو کورو کې پاته سو خپله سرمایه خورو هیڅ نه را پاته کېږي او تاسي پوهېږئ چې په مکه کې زموږ ژوند په تجارت سره دی چې په دوبي کې شام ته ځو او په ژمي کې یمن ته ځو، پر دې موضوع بحث شروع سو، څو اسود بن مطلب و صفوان ته وویل: د ساحل لار پرېږده او د عراق لار ونیس، چې دا ډېره اوږده لار وه یو وار به قافله د عراق پر طرف تلله او بیا به له هغه ځایه څخه په نجد کې تېرېدل بیا به شام ته تلل چې دغه لار د مدینې منورې په شرقي طرف کې د مدینې منورې څخه ډېره لیرې تېرېدل او قريشو ته دغه لار هیڅ نه وه ور معلومه، نو اسود بن مطلب و صفوان ته وویل: فُرات بن حیان در سره ملګری کړه چې هغه دغه لار دروښي.

قريشو د دغې قافلې خبر ډېر پټ ساتلی و هیڅوک نه وه خبر چې قافله کله او د کومې لارې څخه ځي خو سبحان الله! الهي قدرت دی د دغې قافلې د رهي کېدلو

او د تگ د لاري خبر مدينې منورې او مسلمانانو ته ورسېدی هغه داسي: د مسلمانانو څخه يو نفر چي سلیط بن نعمان نومېدی په کفارو کي يې د جاهليت د وختو څخه يو آشناى درلودی چي د هغه نوم نعيم بن مسعود ؤ او مشرک دی (دغه نعيم بن مسعود د خندق په غزاء کي ډېره جالبه قصه لري چي پر خپل وخت به درته بيان سي او هغه وخت مسلمان سو) خو اوس دغه نعيم مشرک او د کفارو ملگری دی، نو سلیط بن نعمان چي مسلمان دی د نعيم بن مسعود مشرک سره د شراب چنبلو په مجلس کي ناست دی او شراب سره چيني (البته تر دغه وخته شراب نه وه حرام سوي) نعيم بن مسعود نشه سو او ده ته د قافلې حال پوره ور معلوم ؤ، د نشې په حالت کي پر خبرو راغلی د قافلې د لېرلو حال بيانوي، مگر سلیط چي نه دی نشه ده بيا په پوښتنو شروع وکړه خو د قافلې پوره حال يې په تفصيل سره ځني معلوم کړی چي کله رهي سوه او پر کومه لار ځي څو نفره او څومره مالونه ور سره دي؟ کله چي سلیط پوره معلومات حاصل کړه نو سمدستي ورسول الله ﷺ ته ورغلی او ټوله قصه يې ورته بيان کړه.

رسول الله ﷺ هم ډېر ژر يوه سل نفریزه ټولۍ جوړه کړه چي د ټولۍ مشر زيد بن الحارثه ؓ ؤ، زيد هم په ډېره چابکي سره د قافلې لاري ته ځان ورساوه او پر قافله يې په داسي وخت کي حمله وکړه چي د قافلې خلکو په نجد کي د يو اوبو سره اړول چي هغو اوبو ته (قُردَه) ويل کېده، مسلمانانو ټوله قافله بېله جنگ او مقاومت په غنيمت واخيستل، ځکه صفوان او د ده ملگرو هيڅ دا فکر نه کاوه چي مسلمانان دي په دغه ليري او نامعلومه لار کي ور ته ولاړ وي، نو خود بېله تيښتي بل څه نه وه ور پاته.

کفار د عراق پر طرف رهي وه د دوی په فکر مسلمانان هلته څه غواړي دا هيڅ امکان نه لري چي مسلمانان دي په مخه ورسې، د قافلې خلکو په بيغمه زړه اړول چي ناڅاپه حمله پر وسوه، نو صفوان او هغه د قافلې ساتونکي بېله کوم مقاومت ټول وتښتېدل قافله يې سره د هغو مالو چي پکښې وه پرميدان پرېښوول، مسلمانانو ټوله قافله په غنيمت واخيستل، سل زره د سپينو زرو درهمه، اوبښان، مالونه، ټول شيان يې واخيستل، چي دغه مالونه مسلمانانو ته لوی غنيمت ؤ حتی هغه د قافلې لار ښوونکی قُرأت بن حيان يې هم بندي ونيوی، رسول الله ﷺ پسله هغه چي د قافلې څخه يې

خمس يا پنځمه حصه وايستل نوره قافله يې د ټولۍ پر افرادو تقسيم کړه او قرات بن حيان مسلمان سو.

دغه کامياب ېه حمله چي د بدر تر جنگ وروسته وه قريشو ته يې يو بل نوی غم او مصيبت جوړ کړی، په دغه واقعه د قريشو نور هم تشویش او پرېشاني زيات سوه. اوس نو د قريشو مخ ته دوې لاري دي: يا به خپله سرکښي او کبرياء پرېږدي د مسلمانانو سره به د صلحي او مسالمت لار اختياروي يا به داسي جنگ کوي چي په هغه سره هغه خپل بايللی مجد او پخوانی عزت لاس ته را وړي او د مسلمانانو قواوي داسي تيت او پرکي کړي چي نه پردوی اونه د دوی پر قافلو تسلط ولري، خو د مکې مکرمې مشرکانو دغه دوهمه د جنگ لار اختيار کړه، قريشو پر دې ټينگار کاوه چي خپله بدله او انتقام واخلې او د مسلمانانو سره د مقابلې دپاره بايد پوره آمادگي ونيسي او پر مسلمانانو بايد د دوی په کورو کي حمله وسي، نو دغه د اوسنۍ قافلې اخيستل او هغه نور پخواني واقعات د دې سبب وگرځېدل چي دا د غزاه يې په وجود را وړل.

دا د غزاه! يا د يوه

نيستي کوونکي جنگ دپاره د قريشو آمادگي

پسله هغه چي قريشو د بدر په غزاه کي شرموونکی شکست وخوړی مشران او سرداران يې و وژل سوه، نو قريش له قهره سره ايشېدل او په زړو کي يې د انتقام او بدلې اخيستلو اور بل و حتی قريشو د بدر پر وژل سوو کسانو ژړا منعه کړه او ويل: د بنديانو د خلاصون دپاره پر فديه ورکولو هم تلوار مه کوی، دا د دې دپاره چي مسلمانانو ته د دوی د درد او غم اندازه نه سي معلومه، نو د بدر تر جنگ وروسته قريشو پر دې اتفاق وکړی چي د مسلمانانو پر ضد به يو عمومي داسي جنگ جوړوي چي د دوی زخم ور جوړ کړي او د دوی د انتقام تنده ور ماته کړي، نو يې د دغسې جنگ دپاره د تياری او آمادگۍ په نيولو شروع وکړه، د قريشو په مشرانو کي عکرمه بن أبي جهل، صفوان بن أميه، ابوسفیان بن حرب، عبدالله بن أبي ربيعه، هغه کسان وه چي

د جنگ کولو دپاره په ډېر شوق او حماس کي وه او د دغه جنگ د کاميابه کولو دپاره هغه اول کار چي دوی وکړی هغه دا ؤ: کومه قافله چي د بدر د جنگ سبب وگرځېدل او ابوسفیان د مسلمانانو د حملې څخه خلاصه کړه، د مشرکانو مشرانو هغه قافله د ځان سره وساتل او د هغې قافلې مالکانو يا هغو کسانو ته چي په دغه قافله کي يې حصه درلودل و ويل: يا معشر القریش! محمد ﷺ ستاسي سره ظلم وکړی ستاسي سرداران او مشران يې ووژل، په دغه مال سره د ده د جنگ دپاره زموږ مرسته وکړی بنيادي چي موږ خپل انتقام او بدله واخلو، هغو هم دا قبوله کړه، اوس نو دغه قافله چي زراونه پکښې وه او د سرو زرو پنځوس زره ديناره يې د مالو قيمت ؤ دا ټوله د را تلونکي جنگ دپاره کښېښوول سوه، الله ﷻ د سورة الأنفال په (۳۶) نمبر آيات کي فرمايي:

﴿إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يَنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ لِمَصْدُوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ فَسَيَفْقُوْنَهَا ثُمَّ تَكُونُ عَلَيْهِمْ حَسْرَةً ثُمَّ يُغْلَبُونَ﴾. [الأنفال: ۳۶]

ژباړه: بېشکه هغه کسان چي کافران دي خپل مالونه د دې دپاره مصرفوي چي خلک د الله ﷻ د دين او لاري څخه مننه کړي، ژر ده چي دوی به دغه مالونه د دغه مقصد دپاره مصرف کړي خو دغه مصرفول به د دوی دپاره يو حسرت او پښماني وي (ځکه مالونه به يې مصرف سي او مقصد ته به نه ورسېږي) او بيا به په آخر کي هم دوی مغلوبه سي.

نن ورځ هم موږ وينو چي کفار يې حسابته مالونه د اسلام د ختمولو دپاره مصرفوي، يوه نفر ته د لږ کار په مقابل کي ډيري پيسې ورکوي خو دا هيڅ امکان نه لري چي اسلام دي ورک يا ختم سي، بلکه د دوی مالونه به ختم او مصرف سي خوا اسلام به بيا هم د مسلمانانو په زړو او اعمالو کي هغسي پاته وي، ښه متوجه سی: د اسلام د ختمولو دپاره يوازي اوسني کفار مالونه نه مصرفوي بلکه دغه کار د اسلام د شروع څخه تر نن ورځي پوري شروع دی خو هيڅ نتيجه يې نه ورکړې ده او نه به يې ورکړي.

پسله هغه څخه چي قريشو د دغي قافلې تجارتي مالونه د را تلونکي جنگ دپاره کښېښوول نور هم د خدای و هست موضوع شروع سوه او خلکو هم پوره مالي مرسته

وکړه، دا خومالي او مادي حالت ؤ چې ډېر ښه مخ ته ولاړی، بیا نو قريشو د شا و خوا په ټولو قبائلو کې لکه د احابیش قبيله، کنانه او اهل تهامه، نجد او غطفان کې داسې اعلان وکړی: هر څوک چې زموږ په ملګرتيا د مسلمانانو سره په جنگ کې حصه اخلي هغه کولای سي چې راسي، يوازي دا نه چې اعلان يې وکړی بلکه په خپله ابوسفیان غطفان ته ورغلی، هغه غطفان چې رسول الله ﷺ حمله پر کړې وه او موږ يې لږ د مخه قصه بيان کړه، غطفان هم نفر ور سره کړه چې په دې جنگ کې د ابوسفیان مرسته وکړي او بيا ابوسفیان د حبشيانو قبيلې ته ورغلی هغو هم د نفرو مرسته ور سره وکړه، ابوسفیان د هر چا څخه مرسته غواړي او د هر ځای څخه نفر را ټولوي حتی صفوان بن أمیه هغه (ابو عزه) شاعر کوم چې د بدر په جنگ کې مسلمانانو بندي ونيوی او بيا رسول الله ﷺ بېله فديې په دې شرط ايله کړی چې بيا به د مسلمانانو پر ضد نه جنګيږي او ده هم دغه وعده وکړه، نو صفوان دغه ابو عزه په دې راضي کړی چې پر قبيلو ګرځه او په خپلو اشعارو سره خلک د مسلمانانو پر ضد پاروه او صفوان دا وعده ور سره وکړه که ته له جنگه ژوندی راغلي دومره مال به در کړم چې په يوه وار به دي غني کړم او که و وژل سوې ستا د لونو نفقه د همېش دپاره پر ما ده، ابو عزه هم دغه سودا قبوله کړه قبيله پر قبيله ګرځېدی او په خپلو اشعارو سره يې خلک د مسلمانانو و جنگ ته تشويقول، همدارنگه قريشو يو بل شاعر هم د دغې وظيفې دپاره انتخاب کړی چې هغه مسافع بن عبد مناف الجُمحي ؤ.

په خپله ابوسفیان پسله هغه چې د سويق د غزاء څخه په خالي لاس راغلی د دې پر ځای چې مسلمانانو ته ضرر او تاوان ورسوي ده خپل ډېر غذايي مواد پر لاري وغورځول او بيا تر هغه وروسته د زيد بن حارثه ؓ د ټولې په واسطه د عراق پر لار هغه د قريشو قافله واخيستل سوه او قريشو ته يې دومره مالي تاوان ورساوه چې د دوی د اقتصاد ملایې ورماته کړه، په دې کارو ابوسفیان او د قريشو نورو مشرانو ته دومره غم او تشویش پېښ ؤ چې اندازه يې نه سي بيا نېدلای، نو ځکه قريشو د داسې جنگ دپاره چې د دوی او مسلمانانو په منځ کې فيصله کوونکی وي په ډېر تلوار او جدت سره آمادګي نيول او زړ ژړ يې خپل جنګي ضروريات پوره او آماده کړل.

د مشرکانو د لښکر جوړېدل

اوس چي د بدر د غزا پوره يو کال تېر سو په دغه موده کي قريشو وکولای سواي چي خپل لښکر او اسلحه تيار او آماده کړي، قريشو د درو زرو جنگي نفرو لښکر جوړ کړي چي دا په خپله قريش، د دوی حليفي يا متحدي قبيلې، احابيش او نور وه. يا په اوسنۍ اصطلاح ټول دوست هيوادونه د مسلمانانو د جنگ دپاره سره يو ځای سوه.

قريشو ته ډېر لوی لښکر راټول سو، يو کال د مخه په بدر کي د کفارو شمېر زر نفره ؤ او اوس درې زره نفره سوه چي دا د خلکو پر راټولولو او جمعې کولو د ابوسفیان قدرت ښکاره کوي او د قريشو مشرانو په دې جنگ کي ښځي هم ور سره رهي کړې ځکه د دوی په فکر دا کار په جنگ کي د خلکو د ثابته پاته کېدلو سبب گرځي او د دغو ښځو شمېر پنځلس تنې ؤ، د دې لښکر د نقلولو حيوانات درې زره اوبان وه او دوه سوه د آسانو سپاره ور سره وه، د ساتني اسلحه يې اووه سوه زغري وې، د لښکر عمومي قومندان ابوسفیان بن حرب دی د آسانو د سپرو قومندان خالد بن وليد دی او د ده معاون عکرمه بن ابوجهل ؤ، چي دغه دواړه په هغه وختو کي د خپلو پلرو پر دين يعني پر شرک وه، د مکې مکرمې دغه لوی او مسلح لښکر پسله دغه ټولو تياريو د مدينې منورې پر طرف حرکت وکړي، پخواني انتقام، غرور او طغيان، د دغه لښکر په زړو کي د بغض او عناد، قهر او غضب اورونه بل کړي وه، د دوی له حسده ډک او زخمي زړو ته تر هغو شفاء نه حاصلېدل ترڅو چي رسول الله ﷺ او ټول مسلمانان ونه وژني او د اسلام دين د مخکي له مخه ورک نه کړي.

عباس بن عبدالمطلب ﷺ د رسول الله ﷺ اکا چي په مکه مکرمه کي دی د قريشو دغه حرکتونه او عسکري آمادگي يې تر نظر لاندي نيولي دي، کله چي د کفارو لښکر حرکت وکړي عباس ﷺ په ډېر تلوار سره يوليک و رسول الله ﷺ ته ولېږي چي په هغه ليک کي يې د قريشو د لښکر ټول حالات په تفصيل سره ليکلي وه، د عباس ﷺ قاصد هم د دغه ليک په رسولو کي ډېره چابکي او چالاکي وکړه تر داسي اندازې چي د مکې مکرمې او مدينې منورې تر منځ پنځه شپږ سوه کيلو متره لار يې په درو

ورځو کي طی کره او لیک یې ورسول الله ﷺ ته چي په دغه وخت کي په مسجد قباء کي و ورکړی.

لیک ابی بن کعب رضی الله عنه ورسول الله ﷺ ته ووايه، رسول الله ﷺ د حال په پتولو سره امرکړی او په خپله رسول الله ﷺ ډېر ژر مدینې منورې ته ولاړی هلته یې د مهاجرینو او انصارو مشران سره را ټول کره مشوره ور سره کوي چي موږ باید د دغه راتلونکي لښکر په مقابل کي څه وکړو؟

ټوله مدینه منوره د تیاری په حالت کي ده تر داسي اندازې چي مسلمانان د لمانځه په وخت کي هم اسلحه له ځانه نه ليري کوي، د انصارو یوه ډله چي سعد بن معاذ، أسید بن حُضیر او سعد بن عبادہ رضی الله عنه هم پکښې وه مسلح د رسول الله ﷺ د ساتني دپاره ودرېدل، شپه به یې د رسول الله ﷺ د کور مخ ته د اسلحې سره تېرول، پر هغو لارو چي له دباندي څخه مدینې منورې ته راتلې د مسلمانانو مسلحي ډلې د دې دپاره ودرېدلې چي په بې خبري کي حمله پر و نه سي او د مسلمانانو کښتي پیرې او گزمې شروع سوې، مسلمانان د هغو لارو پر شا وخواگرځېدل چي د دې احتمال و چې مشرکان دي له دغه طرفه حمله وکړي.

د مشرکانو لښکر چي د مکې مکرمې څخه را ووتی د مدینې منورې پر عمومي لار رهي و، کله چي (أبواء) ته ورسېدی دلته هند بنت عتبې چي د ابوسفیان بنځه وه قوم ته دا مشوره ورکړه چي د رسول الله ﷺ د مور قبر وشني او دا له قبره را وباسی، خود لښکر مشرانو دا مشوره رد کړه او د دې کار د عواقبو څخه وېرېدل، ویل: که دا کار شروع سو په نتیجه کي یې موږ تاوانیان کیږو.

لښکر بیا هم د مدینې منورې پر عمومي لار رهي دی څو مدینې منورې ته نژدې سو، دلته د عمومي لاري وراسته طرف ته واوښتل ترڅو چي د اُحد غره ته یې نژدې په یوه ځای کي واړول چي (عینین) ورته ویل کیږي، د کفارو لښکر د جمعې په ورځ چي د هجرت د درېیم کال د شوال د میاشتي شپږمه ورځ وه پر دغه ځای واړول.

د دفاع دپاره د مسلمانانو مشورتي غونډه

د مدينې منورې استخباراتو د مشرکانو د لښکر خبرونه او حالات پرله پسې ورسول الله ﷺ ته راوړل ترڅو چې دغه آخري خبر چې د کفارو د لښکر د اړولو حالات وه هم ورسول الله ﷺ ته ورسېدی، دلته نو رسول الله ﷺ يو مشورتي عسکري مجلس جوړ کړی چې په هغه مجلس کې د موقف او درېز د اختيارولو دپاره رأيي او نظريې بيان سوې او رسول الله ﷺ دغه مجلس په هغه خوب خبر کړی چې ده ﷺ ليدلی و.

رسول الله ﷺ و فرمايل: ما خوب وليدی او خير مي وليدی، و مي لیده چې يوه غوا حلالپرې او زما د توري په څنډه کې مي يومات ځای وليدی (لکه هغه غاښ چې وتلی وي) او و مي ليدل چې ما خپل لاس په يوه قوي زغره ننه ايستی. اصحاب کرام وويل: يا رسول الله! د دغه خوب ترجمه دي څنگه وکړه؟

رسول الله ﷺ و فرمايل: د غوا حلالېدل زما په اصحابو کې مرگ او وژنه ده، دا چې زما د توري غاښ وتلی دی: زما د اهل بيت څخه يو نفر وژل کېږي او زغره: مدينه منوره ده، نو زما رایه او فکر دا دی چې د مدينې څخه به نه وزو، که مشرکان پر دغه خپل ځای پاته وي په ډېر بد ځای کې دي او که مدينې ته را داخل سوه مسلمانان به د مدينې د کوڅو په خولو کې جنگ ورسره کوي او ښځې به د کورو د بامو څخه جنگ ورسره کوي، رسول الله ﷺ و فرمايل: دا زما رایه ده.

عبدالله بن ابي منافق چې دې مجلس ته د خزرج د قبيلې د يوه مشر او زعيم په صفت راغلی و هغه د رسول الله ﷺ د دغې رأيي سره موافق سو، خودا معلومه خبره ده چې د ده موافقت په دې سبب نه و چې ده دغه رایه د عسکري نظره صحي رایه بلل بلکه د ده اصلي مقصد دا و چې بېله دې څخه چې څوک د ده په منافقت پوه سي دی او د ده ملگري له جنگه خلاص سي، خود الله ﷻ دا اراده وه چې دی او د ده ملگري د اول وار دپاره د مسلمانانو په حضور کې رسوا او شرمنده کړي او د دوی څخه هغه پرده ايسته کړي چې دوی په هغه سره خپل کفر او نفاق پټاوه او مسلمانان د ډيري سختۍ په حالت کې هغه افغې ماران وپېژني چې د دوی په لستونو او کالو کې گرځېدل.

د رسول الله ﷺ د رأيي تر اورېدلو وروسته اصحاب کرام د خپلو رايو په وړاندي کولو شروع وکړه، په اصحاب کرامو کې چې اسلامي احساسات پارېدلي وه او ځيني خوږې هغه کسان وه چې د بدر په ورځ د رسول الله ﷺ سره نه وه وتلي هغو ورسول الله ﷺ ته د وتلو مشوره ورکړه او د وتلو دپاره يې رسول الله ﷺ ته زاري هم کولې حتی يوه وويل: يا رسول الله! موږ د دغسي ورځې تمنا درلودل او د الله ﷻ څخه مو په خواستو غوښتل او الله ﷻ دغه ورځ موږ ته را وستل نو موږ زموږ دښمنانو ته ور وباسه، چې دوی و نه وايي: مسلمانان زموږ څخه وېرېدل، د دغو خلکو په جمله کې انس بن نضر رضي الله عنه ولاړ سو (دغه انس د بدر جنگ ته نه ؤ حاضر سوی ځکه د ده دا خيال نه ؤ چې جنگ پېښېږي بلکه د ده گمان د قافلي ؤ مگر کله چې هلته جنگ پېښ سو او هغه هم پای ته ورسېدی او دئ نه ؤ پکښې حاضر نو ډېر خواشینی او غمجن سو او هغه وخت يې د رسول الله ﷺ په حضور يوه جمله و ويل، ويل: دا اول جنگ ؤ چې رسول الله ﷺ پکښې حاضر ؤ او زه نه سوم ورته حاضر، په والله که تر نن ورځې وروسته د رسول الله ﷺ او قريشو تر منځ جنگ پېښ سي هغه کار چې زه يې کوم الله ﷻ به يې و ويني، دا نه چې تاسي به يې و ويني، بلکه ويل: هغه کار چه زه يې کوم الله ﷻ به يې و ويني) اوس چې قريش راغله او د اُحد سره يې واپړول د ده احساس او حماس و جنگ کولو ته پر جوش راغله او غواړي چې هغه خپله وعده پر ځای کړي، نو ويل: يا رسول الله! کفارو ته د جنگ کولو دپاره وروزو.

د دغو کسانو چې د وتلو په شوق وه په مقدمه کې حمزه بن عبدالمطلب رضي الله عنه د رسول الله ﷺ اکا ؤ هغه چې د توري جوهر او هنر يې په بدر کې ښکاره سو هغه و رسول الله ﷺ ته وويل: قسم مي دي په هغه ذات وي چې پر تايې کتاب نازل کړی دی تر هغو به خواږه و نه خورم ترڅو تر مدينې دباندي په خپله توره د دوی سرونه و نه وهم، د ډيرو صحابه کرامو رايه دا وه چې بايد ور ووزو ځکه که موږ په مدينه کې کښينو کفار به وايي چې مسلمانان وېرېدل، رسول الله ﷺ د دې دپاره چې د خپلو اصحابو په مشوره يې عمل کړی وي نو د رايو د اغلبيت په مقابل کې يې هغه خپله رايه او نظر پرېښاوه او پر دې فيصله وسوه چې د مدينې منورې څخه ور ووزو او په ښکاره ميدان کې د مشرکانو سره جنگېږو.

اسلامي لښکر جوړول او د جنگ میدان ته وتل

د رسول الله ﷺ په امامت د جمعي لمونځ آداء سو، رسول الله ﷺ خلکو ته نصيحت وکړې په جد او جهد سره يې امر کړه او وې فرمايل: که مو صبر وکړي کاميابي ستاسي ده او خلک يې امر کړه چي د دښمن د مقابلې دپاره تيار او آماده سي، خلک په دې امر سره ډېر خوشاله سوه، بيا د رسول الله ﷺ په امامت د ماڅيگر لمونځ آداء سو، په دغه وخت کي مسلمانان سره راټول سوي دي، رسول الله ﷺ خپلو دوو ملگرو ابوبکر الصديق ؓ او عمر فاروق ؓ په ملگرتيا کورته ننوتی خپله اسلحه يې را واخيستل دوی زغري يې واغوستې (يعني: يوه پر بله سر بېره) چي د دې څخه دا معلومېږي چي جنگ به ډېر شديد او خطرناکه وي، خول يې په سر واغوستی (خول د اوسپني د خنځيرانو څخه جوړېږي چي سر او غاړه پکښي پټ وي) توره يې په ځان و ځړول او بيا نو خلکو ته را ووتی، په دغه وخت کي چي رسول الله ﷺ دننه په کور کي د اسلحې په اغوستلو او را اخيستلو مشغول ؤ هلته تر کور دباندې اصحاب کرام د ده ﷺ را وتلو په انتظار ولاړ وه او په دغه باره کي يې يوله بله سره خبري کولې چي موږ ولي رسول الله ﷺ وتلو ته مجبوره کړی؟ چي د هنې جملې څخه سعد بن معاذ او أسيد بن حضير ؓ وه چي نورو خلکو ته يې ويل: موږ ولي د رسول الله ﷺ مشوره نه کړه قبوله؟ رسول الله ﷺ د وتلو اړاده نه درلودل او موږ وتلو ته مجبوره کړی دا موښه کار و نه کړی موږ بايد داسي نه وای کړي، ټول پر دغه خپل کار پښمانه دي او وايي: خبره رسول الله ﷺ ته پرېږدی، کله چي رسول الله ﷺ له کوره را ووتی دوی ورته وويل: يا رسول الله! موږ دا حق نه درلودی چي ستا مخالفت وکړو څرنگه چي ستا خوښه وي هغسي وکړه، که دي دا خوښه وي چي په مدينه کي پاته سو پاته به سو ستا د رأيي څخه مخالفت نه کوو.

دلته په خلکو کي شک او تردد پيدا سو چي آيا ووزو او که نه ووزو؟

مگر په دغسي حالاتو کي شک او تردد نه دي په کار، رسول الله ﷺ د دغو خلکو

په جواب کي هغه خپل مشهور قول و فرمايه، رسول الله ﷺ و فرمايل: يوه نبي لره دا نه بنيي چي د جنگ لباس واغوندي او بيا يې بيرته وکاري ترڅو چه الله ﷻ د ده او د ده د دشمنانو تر منځ فيصله نه وي کړي.

خبره فيصله سوه نور نو شک او تردد نه دی په کار، کله چي انسان د يوه شي قصد او عزم وکړي نور نو پر الله ﷻ توکل کوي او په هغه کار شروع کوي الله ﷻ فرمايي:

﴿ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ ﴾ [آل عمران: ۱۵۹]

يعني: کله چي د يوه کار د عملي کولو ټينګه اړاده وکړي نو پر الله ﷻ توکل وکړه او په هغه کار شروع وکړه، بېشکه چي الله ﷻ توکل کوونکي خوښ لري. بيا نور رسول الله ﷺ خپل لښکر درو ټوليو ته و وېشي.

اوله ټولۍ د مهاجرينو وه چي د هغې بيرغ يې مصعب بن عمير ؓ ته ورکړی، دوهمه ټولۍ د اوس د قبيلې د انصارووه چي بيرغ يې أسيد بن حضير ؓ ته ورکړی. درېيمه ټولۍ د خزرج د قبيلې د انصارووه چي بيرغ يې حباب بن المنذر ؓ ته ورکړی. د مسلمانانو د لښکر شمېر ټول زر نفره ؤ او په ټول لښکر کي يې سل زغري درلودې، په دې لښکر کي عبدالله بن أبي بن سلول د منافقانو رئيس او د ده ډله هم ورسره دي ځکه که پاته سي هغه د دوی باطني خبث او منافقت ښکاره کيږي او خلک به وايي: بې غيرته وه، اوس د لښکر سره ملګري دي مګر نه يې جنگ مقصد دی او نه د جنگ دپاره وزې بلکه نور د نفاق مقصدونه لري چي لږ وروسته به د معلوم سي.

رسول الله ﷺ د دغه زر نفریزه لښکره سره د اُحُد د غره طرف ته رهي سواو په مدينه منوره کي يې د پاته خلکو د لمنځو د امامت دپاره عبدالله بن مکتوم ؓ پرېښاوه، کله چي لښکر تر ثنية الوداع تېر سو رسول الله ﷺ يوه ټولۍ وليده چي د لښکر څخه جلا وه او په اسلحه ښه مجهزه وه، پوښتنه يې وکړه چي دا څوک دي؟ ورته وويل سوه: دا يهود او د خزرج خلفاء دي غواړي چي د مشرکانو پر ضد په جنگ کي حصه واخلي، رسول الله ﷺ و فرمايل: آيا مسلمانان سوي دي؟ ويل: يا.

ښه متوجه سی: رسول الله ﷺ دا نه کړه قبوله چي د اهل الکفره څخه پر اهل

الشرك مرسته و غواړي رسول الله ﷺ و فرمايل: څرنگه چې دغه خلک نه دي مسلمانان سوي نو دي بيرته وگرځي موږ د کفارو څخه پر مشرکانو مرسته نه غواړو، نو د يهودو هغه مسلحه ټولې بيرته وگرځېدل او يوازي مسلمانان د مشرکانو د مقابلي دپاره پاته سوه. کله چې د مسلمانانو لښکر هغه ځای ته ورسېدی چې شيخان ورته ويل کېږي. رسول الله ﷺ غواړي چې لښکر تر نظر وباسي، په لښکر کې گوري هلته يې څو داسي هلکان وليدل چې په عمر لږ او کم وه، رسول الله ﷺ ته دا معلومه سوه چې دغه هلکان د جنگ کولو طاقت نه لري، چې د هغې جملې څخه عبدالله بن عمر بن الخطاب، اسامه بن زيد، أسيد بن ظهير، زيد بن ثابت، زيد بن أرقم، عرابه بن أوس، عمرو بن حزم، ابو سعيد الخدري، زيد بن الحارثه الأنصاري، سعد بن حبه، براء بن عازب ؓ اجمعين وه.

دغه ټول د لسو دوولسو کلو هلکان دي، رسول الله ﷺ دغه هلکان ټول مدينې منورې ته ولېږل ويل تاسي بايد په جنگ کې گډون و نه کړی، يو بل هلک چې عمر يې ديارلس کاله وو او نوم يې رافع بن خديج ؓ هغه يې هم امر کړی چې ته هم کور ته ولاړه، هغه و ويل: يا رسول الله! زه ښکاري يم نېان ویشتلای سم قسم ده چې زما غشي نه خطا کېږي هر هدف چې راته ووايي زه يې ویشتلای سم، رسول الله ﷺ ده ته د دغه نېان ویشتلو په سبب اجازه ورکړه، يو بل هلک چې سمره نومېدی او رسول الله ﷺ ورته وويل: مدينې منورې ته ولاړه، هغه و ويل: يا رسول الله! رافع ته دي اجازه ورکړه حال دا چې زه تر ده غټلی يم که نه دغه اوس به ستا په حضور زه او دئ غېږ سره وباسو ته به ووينې چې څوک غټلی دی، دئ پرېږدې چې جنگ وکړي او ما ته اجازه نه راکوې؟ رسول الله ﷺ و فرمايل: ښه دی تاسي غېږ وباسی، دوی هم د رسول الله ﷺ په حضور غېږ وايسل او رشتيا هم سمره پر رافع غټلی سو، نو سمره ته يې هم د جنگ کولو اجازه ورکړه.

(د عبرت خبري دي لږ خپلو ځانونو ته متوجه سی! هغو هلکانو د سر بندنې ميدان)

او جهاد ته د وتلو کوښښ کاوه، خو زموږ څخه د سهار لمونځ پاته دی)

په دغه ځای کې چې د اُحد او د مدينې منورې منځ دی ماښام سو، رسول

الله ﷺ د ماښام او ماخستن لمنځونه دلته آداء کړه او دالته یې شپه تېره کړه، پنځوس نفره یې د لښکر د ساتنې دپاره مؤظف کړه چې د شپې به پر لښکر پیره کوي او شا وخوا به پر لښکر را ګرځي، د دغه پنځوس نفریزه ټولۍ مشر او قومندان محمد بن مسلمة الأنصاري رضی الله عنه ؤ، هغه چې د کعب بن الأشرف د وژلو د ټولۍ مشر هم ؤ او ذکوان بن عبد قیس رضی الله عنه خاص د رسول الله ﷺ ساتنه او پر هغه رضی الله عنه پیره پر غاړه واخیستل، تر سپېدو لږ د مخه اسلامي لښکر د اُحد طرف ته حرکت وکړی او په لار کې یې د سهار لمونځ آداء کړی، مسلمانان اوس دښمن ته ډېر ورنژدې سوي دي، دوی کفار ویني او کفار دوی ویني، په دغه وخت کې عبدالله بن ابی منافق هغه خپله خبیثه نقشه عملي کړه، غواړي چې د مسلمانانو لښکر سره وپاشي، د لښکر درېیمه حصه چې د ده ملګري او منافقان وه د لښکر څخه یې جلا کړه او ویل: موږ نه پوهېږو چې پر څه او د څه شي دپاره خپل ځانونه وژنو؟ او په ښکاره سره یې دا دلیل وایه: چې رسول الله ﷺ زما رایه پرېښوول او د نورو په نظریه یې عمل وکړی چې د مدینې منورې څخه را ووتی، نوزه هم جنګ نه کوم.

خو په دې کې هیڅ شک نسته چې د ده د جلا کېدلو سبب دا نه ؤ چې رسول الله ﷺ د ده نظر عملي نه کړی، ځکه که د ده د جلا کېدلو سبب همدغه وای نوولي د نبوي لښکره سره تر دغه ځایه پوري را تلې؟ خو د هغه اول او شروع څخه به په مدینه منوره کې پاته سوی وای بلکه د دغه منافق د دغه سرکښۍ اصلي او اساسي مقصد دا ؤ؛ چې په دغه باریک او نازک وخت کې د دښمن په حضور د مسلمانانو په لښکر کې اختلاف او اضطراب پېښ کړي چې د لښکر ډېره حصه د رسول الله ﷺ څخه جلا سي او د هغه پاته کسانو معنویات یا روحیات ضعیفه سي او دښمن د دغه حال په لیدلو سره دلاوره او خوشاله سي، د ده په فکر دغه کار به د رسول الله ﷺ او د ده د مخلصو اصحابو دپاره یو ختموونکی عمل وي او د دوی تر ختمېدلو وروسته به بېرته د ریاست موقع ده او د ده د ملګرو دپاره برابره سي.

نو خود منافق عبدالله او د ده ملګري درې سوه نفره د مدینې منورې پر طرف رهي سوه او مسلمانانو ته وایي: زه خو ځم او تاسي هم پسي را ځی، قریبه وه چې دغه

منافق د خپلو ځينو مقصدو په حاصلولو کې تر يوې اندازې کاميابه سې ځکه هلته دوې نورې ډلې (چې يوه يې د اوس د قبيلې بنې حارثه وه او بله يې د خزرج د قبيلې بنې سلمه وه) هم د منافقانو د خبرو تر تاثير لاندې راغلې او پسي رهي سوې. سره د دې چې دغه دوې ډلې صادقانه مسلمانان دي بيا هم رهي سوې، خو الله ﷻ د دوی د زړو څخه هغه اضطراب او تشوېش ايسته کړی بېرته ثابته او قائمه پاته سوې. درې سوه نفره منافقان ولاړل او د رسول الله ﷺ سره فقط اووه سوه نفره مسلمانان پاته سوه، الله ﷻ د سورة آل عمران د (۱۲۱) نمبر آيات څخه شروع او په وروستنيو آياتو کې دغه د اُحُد د غزا حالات بيانوي، خو څوک د دغو آياتو په ترجمه تر هغونه سې پوهېدلای چې د اُحُد د غزا معلومات ورته نه وي الله ﷻ فرمايي:

﴿وَإِذْ عَدُوٌّ مِنْ أَهْلِكَ تَبَوَّأَ الْمُؤْمِنِينَ مَقْعِدَ لِلْقِتَالِ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾.

ژباړه: اې محمده! ﷺ کله چې ته د ورځې په شروع کې د خپله کوره را ووتې او د مومنانو دپاره دي په اُحُد کې د جنگ ځايونه تيارول او الله ﷻ ښه اورېدونکی او پر ټولو حالاتو ښه عالم دی.

د آل عمران په سورة کې دا هغه اول آيات دی چې د اُحُد غزا بيانوي او بيا الله ﷻ پسي فرمايي:

﴿إِذْ هَمَّتْ طَائِفَتَانِ مِنْكُمْ أَنْ تَفْشَلَا وَاللَّهُ وَلِيُّهَا وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ

الْمُؤْمِنُونَ﴾. (آل عمران: ۱۲۲)

يعني: کله چې ستاسې څخه دوو ډلو د دې قصد وکړی چې بې زړه سې او له جنګه وبيړېږي، حال دا چې الله ﷻ د دوی دوست او مرسته کوونکی دی او مومنان دي يوازې پر الله ﷻ توکل کوي. (نه د منافقانو پر ملګرتيا)

يو د انصارو څخه چې په دغه دوو ډلو کې ؤ وايي: د اُحُد څخه دغه زموږ رهي کېدل او بيا بېرته را ګرځېدل زموږ ايمان ته زيان او تاوان نه دی رسولی ځکه چې الله ﷻ فرمايي:

﴿وَاللَّهُ وَلِيُّهَا﴾

يعني: الله ﷻ د دوی دوست او کومک کوونکی دی.

او وايي: د دغه آیات شریف په اوږدلو سره زه پوه سوم چي بيا هم موږ مسلمانان یو او وايي: چي د دغه آیات دغه جمله چي فرمايي:

﴿وَاللَّهُ وَلِيُّهُمَا﴾

زه په هيڅ شي نه ورکوم ځکه چي دا د الله ﷻ له طرفه شاهدي ده چي موږ مسلمانان یو، هو! موږ ضعیف یو او رهي سوو مگر زموږ په باره کي د الله ﷻ شاهدي لوی او د قدر وړ شی ده.

کله چي منافقان رهي سوه عبدالله بن حرام رضي الله عنه چي د جابر بن عبدالله رضي الله عنه پلار دی په منافقانو پسې سو او کوبښن کوي چي دغه منافقان په دغه باريک وخت کي و خپلي واجبي وظيفې ته متوجه کړي او راويې گرځوي، دی ورته وايي: داسي مه کوی راسی في سبيل الله جنگ وکړی، يا لږ تر لږه د خپلو ځانو څخه دفاع وکړی.

منافقان وويل: که موږ په دې پوه سو چي خامخا جنگ پېښېږي نو موږ نه تلو ستاسي په ملګرتيا مو جنگ کاوه، عبدالله بن حرام ځني را وگرځېدی او د ځانه سره يې و ويل: د الله دښمنانو! الله مو ورک کړه، الله ﷻ به خپل نبي ستاسي څخه مستغني کړي، يعني: تاسي ته به يې حاجت نه سي پاته، د دغو منافقانو په باره کي د سورة آل عمران (۱۶۷) نمبر آیات نازل سو چي رب ﷻ فرمايي:

﴿وَلْيَعْلَمِ الَّذِينَ نَافَقُوا وَقِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا قَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ ادْفَعُوا﴾.

يعني: د دې دپاره چي الله ﷻ هغه کسان ښکاره او معلوم کړي چي نفاق يې کړی و يا منافقان سوي وه، او دغو تلونکو منافقانو ته و ويل سوه چي اُحد ته راځی د الله ﷻ په لار کي د کفارو سره جنگ وکړی، يا لږ تر لږه د دښمن څخه د خپلو ځانو، خپلو مالو او خپلو کورو دفاع وکړی.

﴿قَالُوا لَوْ نَعْلَمُ قِتَالًا لَّاتَّبَعْنَكُمْ﴾

نو دغو منافقانو و ويل: که موږ په جنگ پوهېدلای خامخا به مو ستاسي متابعت کړی وای. (ستاسي سره به مو په جنگ کي ګډون او اشتراک کړی وای)

د دغه تلاوت سوي آیات شریف څخه چي د منافقانو قول دی درې قسمه مقصد اخیستل کېدلای سي،

اول دا چي: دوی وایي: اصلاً جنگ نه پېښېږي دا فقط یوه آواز ده جنگ نسته. که موږ په دې پوه سو چي جنگ کېږي نو خامخا ستاسي سره ملګري کېدلو،
دوهم دا: که چیري یو منظم او پر قانون موافق جنگ وای نو موږ به خامخا ستاسي سره پاته سوي وای، مګر اوس له یوه طرفه (۳۰۰۰) منظم لښکر دی او له بله طرفه فقط (۱۰۰۰) نفره بې وسلې او بې اسلحې در بدره مسلمانان دي، دا خو جنگ نه دی فقط د خپل ځان هلاکول دي،

درېیم دا: که موږ په جنګي فنونو او قوانینو پوهېدلای نو خامخا ستاسي سره پاته کېدلو، چي دا یې په حقیقت کي مسلمانانو ته طعنه او پېغور ورکاوه چي تاسي زموږ مشوره نه کړه قبوله چي په مدینه کي به پاته سو او د نورو په نظر مو عمل وکړی را ووتلاست، د دې دا معنی وه چي موږ په جنگ نه پوهېږو او تاسي پوهېږی، نو موږ ناپوهان د څه شي دپاره د خپلو ځانو سره بیاباست؟ مقصد دا چي منافقانو د درواغو په بهانو او پلمو خپل ځانونه له جنګه ګوښه کړه او ولاړل.

الله ﷻ د دغو منافقانو د دغه جواب د تکذیب او ردولو دپاره فرمایي:

﴿هُمُ لِلْكَافِرِ يَوْمَئِذٍ أَقْرَبُ مِنْهُمْ لِلْإِيمَانِ﴾.

دوی: دغه منافقان په دغه ورځ چي دوی دغه خبره کول تر ایمان وکفر ته ډېر نژدې وه.

دغه منافقان چي په زړه کافران او په خوله مسلمانان وه د اُحد د جنگ په وخت کي په تشو بهانو او پلمو د رسول الله ﷺ او مسلمانانو څخه جلا سوه او بیرته مدینې منورې ته رهي سوه، دغه د دوی ظاهري حالت هم تر ایمان وکفر ته ډېر نژدې دی او په خپل دغه عمل سره مسلمانانو ته ضرر او کفارو ته ګټه رسوي.

﴿يَقُولُونَ بِأَفْوَاهِهِمْ مَا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ﴾.

دغه منافقان په خپلو خولو سره هغه خبري کوي چي په زړو کي یې دهنه تصدیق نسته.

﴿وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يَكْتُمُونَ﴾ (۱۷)

او الله ﷻ په هغه څه ډېر ښه عالم او خبردی چي دوی یې په خپلو زړو کي پټوي دوی خو په ژبه سره ویل:

﴿لَوْ نَعْلَمُ قِتَالًا لَا تَبْعَنَكُمْ﴾

او هغه څه چي د دوی په زړو کي دي هغه نه وایي، خود دوی په زړو کي دا وه: ښه دی چي مسلمانان مغلوبه او ناکامه سي او موږ به بیا د خوشالي اتښونه کوو.

خبر اوس خو (۳۰۰) نفره منافقان د مسلمانانو څخه جلا سوه او پاته لښکر چي ټول (۷۰۰) نفره و رسول الله ﷺ د دښمن پر طرف ور رهي کړی، خودلته بیا یو بل مشکل پېښ دی، هغه دا چي رسول الله ﷺ د جنگ د تاکتیک په اساس غواړي چي د مسلمانانو لښکر په داسي ځای کي واړوي چي د اُحُد غر یې شا ته وي مگر اوس د مشرکانو د لښکر ډیرو حصو په داسي ځایو کي اړولي دي چي د مسلمانانو او د اُحُد د غره تر منځ دي، مسلمانان نه سي کولای چي مستقیماً د اُحُد غره ته ور سي.

نور رسول الله ﷺ وفرمایل: څوک موږ پر داسي لار اُحُد ته وروستلای سي چي د کفارو پر لښکر ور نه سو؟ ابوخیثمه رضی الله عنه وویل: یا رسول الله! زه مو ورولم.

او بیا یې د اُحُد د غره و طرف ته داسي یوه لنډه لار اختیار کړه چي د بني حارثه په حَرّه او کښتو کي تېرېدل او د مشرکانو لښکر د غرب طرف ته پاته کېدی، په دغه لار کي لښکر د (مربع بن قیظي) پر کښت او زراعت ورغلی چي دغه سړي په ښکاره د اسلام دعوه کول او په زړه کي منافق و او په سترگو هم وړوند و، کله چي مربع بن قیظي پوه سو چي لښکر زما په کښت کي تیرېږي نو د لښکر په مخ کي ودرېدی او د مسلمانانو پر مخانو خاوري ور پاشي او رسول الله ﷺ ته وایي: که ته رسول الله یې تا ته دا اجازه نه درکوم چي زما په کښت کي تېر سي، رسول الله ﷺ ورته وایي: موږ مجبوره یو بله چاره نه لرو دغه لار موږ و هغه خپل ځای ته رسوي، منافق وایي: یا زما په کښت کي به نه تېرېږی، رسول الله ﷺ بیا ورته وایي: بله لار نسته موږ باید پر دغه لار تېر سو، خو سړی یې منعه کوي حتی رسول الله ﷺ ته یې ادبه خبري هم کوي،

مسلمانان وړ د مخه سوه چي دغه منافق و وژني، رسول الله ﷺ و فرمايل: پرې يې ږدی دا ږوند د سترگو او ږوند د زړه دی او په کبست کي تېر سي، نو مسلمانان په کبست کي تېرېږي او مربع بن قیظي منافق و رسول الله ﷺ او مسلمانانو ته بد وایي. رسول الله ﷺ او مسلمانان د اُحد و غره ته ورسېدل او هلته يې په داسي ځای کي واپول چي د لښکر مخ د مدينې منورې طرف ته ؤ او شا يې د اُحد د غره و لوړولوپړ و لښو ته وه، چي په دې ډول سره د کفارو لښکر د مسلمانانو او مدينې منورې په منځ کي سو.

د جنگ او دفاع دپاره نقشه

په دغه ځای کي رسول الله ﷺ خپل لښکر جوړ او منظم کړی مسلمانان يې د جنگ دپاره قطار قطار و درول، مگر د رسول الله ﷺ فکر په يوه شي بند دی او د هغه څخه تشویش لري هغه دا: کله چي جنگ شروع سي د مسلمانانو شا و غره ته ده، د شا له طرفه څوک حمله نه سي پر کولای مگر هلته د دوی و جنوبي طرف ته يو کوچنی غريا غونډی سته بڼايي د جنگ په وخت کي د دغه غره له طرفه د دښمن له خوا يو څوک راسي، د جنگ په وخت کي به د مسلمانانو فکر او توجه د مخ طرف ته وي شا ته به څوک نه وي متوجه او که دښمن د دغه کوچني غره تر شا را تېر سي نو به د مسلمانانو تر شا وي او بل دا چي د جنگ ميدان هم تر دغه کوچني غره لاندي دی، که څوک پر دغه غره لوړ وي د جنگ ميدان ټول تر لاندي کيږي او په غشو يې وېشلاي سي، نو د رسول الله ﷺ فکر په دغه کوچني غره بند ؤ، خو رسول الله ﷺ د دغي لاري د بندولو دپاره د ماهره غشو وېشتونکو څخه پنځوس نفرېزه ټولې انتخاب کړه او د دغي ټولې مشر يې عبدالله بن جبير بن نعمان الأنصاري الأوسي البدری ؓ مقرره کړی.

تر دغه جنگ وروسته دغه غره ته د (جبل الرامة) يعني: د (غشو وېشتونکو غر) په نامه سره ويل کيږي او دغه غر د مسلمانانو د لښکر د جنوب شرق و طرف ته واقع ؤ او تقريباً (۱۵۰) متره د مسلمانانو د لښکر د موقعيت څخه ليري ؤ.

زه ولي دغه ځايونه په داسي تفصيل سره درښيم؟ دا د دې دپاره که مو يو وخت د مدينې منورې زيارت په نصيب سو د اُحد غره او شهيدانو ته ورغلاست،

دغه غر، د شهيدانو قبرونه او د جنگ ميدان به ټول ووینی.

(الله ﷻ دى د مدينې منورې زيارت د ټولو مسلمانانو په نصيب کړي)

نور رسول الله ﷺ دغه پنځوس نفره غشي وېشتونکي امر کړه چې د دغه غره پر سر به ناست ياست او ستاسي وظيفه دوه شيه ده، فقط دغه دوه کاره به کوى.

لومړى: د کفارو څخه چې هر څوک و غواړي چې د دغې لارې ميدان جنگ ته ورسي هغه به نه پرېږدى چې د شا له طرفه پر موږ راسي په غشۍ يې ولې، که موږ کاميابه ؤ که ناکامه تاسي به پر خپل ځاى ثابت ولاړ ياست او نه به پرېږدى چې له دغه طرفه څوک را سي، که مو و ليدل چې موږ وژل کېږو بيا هم زموږ مرسته مه کوى او که مو و ليدل چې موږ غنيمتونه ټولوو بيا هم په هغه کار کې زموږ سره گډون او اشتراک مه کوى.

دوهم: دا چې د دغې لورې څخه به په ميدان جنگ کې کفار په غشو ولې، ځکه دغه پنځوس نفره هغه ښه غشي وېشتونکي او ښکاريان وه.

نو د رسول الله ﷺ او امر دغو پنځوسو نفرو ته واضح او روښانه وه چې ستاسي وظيفه دا ده: که موږ کاميابه هم سو تاسي به تر هغو خپل ځاى نه پرېږدى چې زما امر درته را نه سي، که موږ غنيمتونه ټولول تاسي به په دغه کار کې زموږ ملگرتيا نه کوى او که موږ مات سوو بيا به هم تاسي زموږ د مرستې دپاره خپل ځاى مه پرېږدى، يعنې نه به زموږ په کاميابي او نه به زموږ په شکست کې خپله وظيفه پرېږدى، دغه امر يې دغو پنځوسو نفرو ته په تکرار سره ووايه چې ستاسي وظيفه دغه ده.

امر واضح او صريح دى چې تاسي ته بېله زما له امره بل په هر سبب

له دغه غره څخه حرکت کول منعه دي.

دغو نفرو هم دغه امرونه په دغه وضاحت سره واورېدل او قبول يې کړه، نو د غره پر سر د دغې ډلې په تعينولو او کښنولو سره او په دغو شديدو اوامرو سره رسول الله ﷺ هغه يواځنى لار چې ممکن له هغه طرفه د مشرکانو د آسانو د سپرو ډله د مسلمانانو و صفو ته د شا له طرفه ورسي او پر مسلمانانو را وگرځي بنده کړه.

پاته سود مسلمانانو نور لښکر، رسول الله ﷺ د لښکر پر راسته طرف مندر بن عمرو رضي الله عنه د قومندان په صفت مقرر کړى او د لښکر پر چپه طرف يې زبير بن العوام رضي الله عنه مقرر

کړی چې مقدار بن الاسود یې معاون ؤ او د زبیر رضی الله عنه وظیفه دا وه چې د خالد بن ولید د سپرود ټولۍ مخه به نیسي او د لښکر په مخ کې یې د مسلمانانو هغه نامداره پهلوانان او هغه مشهوره دلاوره کسان چې هر یو یې په جنگ کې پر زرو نفرو حساب ؤ ودرول. د رسول الله ﷺ د جنگ نقشه له هره لحاظه ډیره دقیقه او حکیمانه وه چې په هغه کې د رسول الله ﷺ د عسکري قیادت نبوغ او عبقریت ښکاره کېدی او دا ممکنه نه ده چې هیڅ قومندان که هرڅومره په جنگ هم پوه وي تر دغې نقشې دي بله دقیقه او له حکمته ډکه نقشه جوړه کړي.

لومړی یې د جنگ په میدان کې هغه ډېر ښه او مناسب ځای ونیوی که څه هم د دښمن لښکر تر دوی د مخه د جنگ میدان ته راغلی ؤ او دوی وروسته راغله، خود رسول الله ﷺ په دقت او حکمت یې ځان و داسې ځای ته ورساوه چې شا او د شا راسته طرف یې په غرو ساتلی ؤ، په چپه طرف او د چپه طرف په شا کې چې کومه خالیگاه موجوده وه او د دې امکان ؤ چې دښمن دي له دغه طرفه راسي هغه یې د دغو پنځوسو نفرو غشو ویشتونکو په ذریعه وساتل او د خپل لښکر دپاره یې داسې یوه لوړه اختیار کړه، که لښکر شکست هم وځوري و تېښتي ته به نه مجبوره کیږي چې بیا یې دښمنان ونیسي او بندیان یې کړي او که بیا چیرې دښمن وغواړي چې دغې لوړې ته پسي ورو خېژي ډېر ځاني تلفات به ورکوي، او دښمن یې دې ته مجبوره کړی چې د خپل لښکر د اړولو دپاره کښته ځای ونیسي، چې په نتیجه کې که دښمن کامیابه هم سي د فتحې او نصرت فایدې او ثمرې لاس ته نه سي را وړلای او که کامیابي د مسلمانانو وه دوی ځني تښتېدلای نه سي او د مسلمانانو د لښکر د شمېر لږوالی یې په خپلو دلاوره او زړه وړو اصحابو پوره کړی، نو د اُحد د جنگ دپاره د نبوي لښکر تیاري او آمادګي د هجرت په درېیم کال د شوال د میاشتې په اووم تاریخ د شنبې د ورځې په سهار په دغه ذکر سوي ترتیب سره ونیول سوه.

رسول الله ﷺ چې دوې زغري یې یوه پر بله سربېره اغوستي وې د لښکر په منځ کې ودرېدی او وې فرمایل: تر هغو به جنگ نه شروع کوی تر څو چې ما نه یاست امر کړي او اوس خپل اصحاب و جنگ ته په قسم قسم طریقو تشویقوي او اطمینان ورکوي

او وې فرمايل: که تاسي په جنگ کي صبر وکړی او ثابته پاته سئ ستاسي د مرستي دپاره به ملائکې راسي، ځکه الله ﷻ په درو زرو ملائکو وعده ورسره کړې وه، د بدر په غزا کي الله ﷻ زر ملائکې راولېږلې او اوس يې په درو زرو بلکه تر دغه هم په زياتو ملائکو وعده ورسره کړې ده، په دې شرط چي مسلمانان په جنگ کي صبر وکړي او ثابته ودرېږي، الله ﷻ د سورة آل عمران په (۱۲۴) نمبر او وروستنيو آياتو کي فرمايي:

﴿إِذْ تَقُولُ لِلْمُؤْمِنِينَ أَلَنْ يَكْفِيَكُمْ أَنْ يُعِدَّكُمْ رَبُّكُمْ بِثَلَاثَةِ آلَافٍ مِّنَ

الْمَلَائِكَةِ مُنَزَّلِينَ﴾. (آل عمران: ۱۲۴)

يعني: کله چي تا مومنانو ته وويل: آيا ستاسي دپاره دا بس او کافي نه ده چي ستاسي رب ستاسي سره په درو زرو ملائکو چي له آسمانه رالېږل سوي وي مرسته وکړي؟

﴿بَلَىٰ إِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا وَيَأْتُوكُم مِّنْ فَوْرِهِمْ هَذَا يُعِدُّكُمْ رَبُّكُمْ بِخَمْسَةِ

آلَافٍ مِّنَ الْمَلَائِكَةِ مُسَوِّمِينَ﴾. (آل عمران: ۱۲۵)

هو! که تاسي صبر وکړی او د الله ﷻ څخه وېږېږی دغه درې زره ملائکې مو بس او ستاسي د مرستي دپاره کافي دي او که نور مشرکان پر تاسي په ناڅاپه ډول راسي، ستاسي سره به ستاسي رب په پنځه زره علامه لرونکو ملائکو کومک او مرسته وکړي.

هلته داسي آواز نه نشر او خپره سوه چي کرز بن جابر د لوی لښکره سره د کفارو د مرستي دپاره را رهي دی، نو الله ﷻ د مسلمانانو د اطمینان دپاره و فرمايل: چي درې نه بلکه پنځه زره ملائکې به ستاسي د مرستي دپاره در ولېږم، مگر هو! تاسي بايد پوه سئ چي دغه د ملائکو لېږل فقط ستاسي د اطمینان او خوشالۍ دپاره دي چي زړونه مو پر قراره سي، که نه په حقيقت کي نصر، بری او کاميابي يوازي او يوازي د الله ﷻ له طرفه څخه دي، نو ځکه الله ﷻ پسي فرمايي:

﴿وَمَا جَعَلَ اللَّهُ إِلَّا بُشْرَىٰ لَكُمْ وَلِتَطْمَئِنَّ قُلُوبُكُم بِهِ﴾.

او الله ﷻ نه دي گرځولي دغه مرسته او مدد مگر ستاسي د خوشالۍ دپاره او د دې دپاره چي ستاسي زړونه تسکين او اطمینان پيدا کړي.

﴿وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ﴾ (آل عمران، ۱۱۶)

او نه ده مرسته، مدد، نصرت، کامیابي مگر د طرفه د الله ﷻ، هغه الله چي ډېر قوي او غالب دی او هغه الله چي هر کار په حکمت او مصلحت سره کوي.

یوشمې چي د یادوني وړدی هغه دا چي ځيني علماء او مفسرين وايي: دغه آیاتونه د اُحد په ورځ نازل سوي دي او ځيني وايي: د بدر په ورځ نازل سوي دي، څرنگه چي ما د بدر په غزا کي دغه آیاتونه نه وه ذکر کړي، نو دلته مي ذکر او بیان کړل.

رسول الله ﷺ د اُحد په ورځ مسلمانانو ته دا زېری هم ورکړی: که مو صبر وکړی او ثابت پاته سواست لکه څرنگه چي په بدر کي ستاسي د مرستي دپاره ملائکې را کښته سوې دلته به هم ستاسي د مرستي دپاره ملائکې درته راسي، مگر هو صبر په کار دی.

رسول الله ﷺ خپل اصحاب و صبر ته تشویقوي او فرمایي: د دښمن سره د مخامخ کېدلو په وخت کي ټینګ او ثابته ودرېږی.

دغه پر ثابت درېدلو ولي دومره تاکیدونه کېدل؟ ځکه تاسي ته معلومه ده چي د مسلمانانو شمېر (۷۰۰) نفره دی او کفار درې زره نفره دي.

بيا نور رسول الله ﷺ خپله توره پورته کړه او ويل: څوک دغه زما توره د هغې په حق اخلي؟ د رسول الله ﷺ اکا حمزه ؓ ولاړ سو ويل: یا رسول الله! زه يې اخلم، رسول الله ﷺ ځني را ايسته کړه وري يې نه کړه، حمزه ؓ کښېنستی، رسول الله ﷺ بيا توره پورته کړه او وې ښورول ويل: څوک دغه توره د دې په حق اخلي؟ علي بن أبي طالب ؓ ولاړ سو ويل: زه يې غواړم یا رسول الله! رسول الله ﷺ لاس را ټول کړی او توره يې ور نه کړه، علي ؓ هم کښېنستی، رسول الله ﷺ بيا و فرمايل: څوک دغه توره د دې په حق اخلي؟ د رسول الله ﷺ د عمه زوی زبیر بن العوام ؓ ولاړ سو ويل: زه يې غواړم یا رسول الله! بيا هم رسول الله ﷺ لاس را ټول کړی او توره يې ور نه کړه، زبیر ؓ هم کښېنستی، رسول الله ﷺ بيا و فرمايل: څوک دغه توره د دې په حق اخلي؟ مقداد ؓ ولاړ سو ويل: زه یا رسول الله!

دغه نفر چه تر اوسه د توري د اخیستلو دپاره ولاړ سوي دي دغه ټول د مسلمانانو هغه مشهوره، شجاع، دلاوره او قوي جنګي پهلوانان او قهرمانان دي، په نورو ټولو

مسلمانانو کي يا خود دوی مثل نسته او که وي ډېر به لږ وي.

ته فکر وکړه: د حضرت عمر فاروق رضي الله عنه په خلافت کي چي دا بيا په وروسته کي و کله چي حضرت عمر فاروق رضي الله عنه په مصر کي و عمرو بن العاص رضي الله عنه ته مرسته ور ولېږل، عمر فاروق رضي الله عنه ورته ليکلي وه: ما اته زره نفره ستا د مرستي دپاره در ولېږل، حال دا چي د لښکر شمېر څلور زره نفره و، نو بيا په خپله حضرت عمر رضي الله عنه دا واضحه کړه چي هو د دغه لښکر سره چي څلور زره نفره دی څلور نفره قومندانان ورسره دي چي هر يو يې ما ته پر زرو نفرو حساب دی، چي په هغو څلورو نفرو کي يو زير بن العوام رضي الله عنه و او بل مقداد رضي الله عنه و، چي دغه نفر هر يو په جنگ کي پر زرو نفرو حساب وه، دا د دغو نفرو جنگي طاقت او مهارت و، مگر رسول الله ﷺ خپله توره دغو نفرو ته ور نه کړه او که د رسول الله ﷺ توره دغه نفروانه خلي نو به يې څوک اخلي؟

خو بيا هم رسول الله ﷺ خپله توره د پنځم وار دپاره پورته کړه او وي فرمايل: څوک دغه توره د هغې په حق اخلي؟ ابودجانه الأنصاري رضي الله عنه چي نوم يې سماک بن خرشه دی ولاړ سو او ويل: يا رسول الله! د دغې توري حق څه شي دی؟ اصلاً رسول الله ﷺ د دغې پوښتني انتظار کاوه، تر اوسه چا پوښتنه نه ده کړې چي حق يې څه شي دی؟ هر يوه بېله پوښتني ويل: زه يې غواړم.

رسول الله ﷺ وفرمايل: د دې توري حق دا دی چي دومره وهل به په کوې ترڅو چي کړېږي، يعني: په دغه توره به دومره کفار وهي چي د ډېرو وهلو څخه د اوسپني توره کړه سي، ابودجانه الأنصاري رضي الله عنه وويل: يا رسول الله! زه دغه توره د دې په حق سره اخلم، رسول الله ﷺ خپله توره ابودجانه رضي الله عنه ته ورکړه، ابودجانه رضي الله عنه تر اندازې زيات خوشاله سو، ځکه دا هغه توره ده چي ډيرو لويو پهلوانانو وانه خستل او اوس د ده په نصيب سوه او په دغه کار سره د ده درجه او مقام لوړ او ښکاره سوه.

ابودجانه رضي الله عنه هغه توره واخيستل چي هغه څلور جنگي قهرمانان د هغې توري په اخيستلو نه سوه کاميابه او اوس د ده په نصيب سوه، ابودجانه رضي الله عنه چي په خپله هم شجاع او دلاوره جنگي پهلوان و د جنگ په وخت او د جنگ په ميدان کي به يې په کبر او غرور، ناز او نخرو تگ کاوه، ده ﷺ يو سور دسمال درلودی کله چي به يې دغه

دسمال تر سر وټې خلک به پوه سوه چې ابودجانه د مرگ تر وخته جنگ کوي. يعني: بېله مرگه د جنگ له ميدانه نه وزي، اوس چې ابودجانه ﷺ د رسول الله ﷺ توره واخيستل هغه سور دسمال يې له جبهه را وايستی او پر سر يې وټې او د دوو لښکرو په منځ کې په فخر او غرور سره تگ کوي، يوې او بلې خوا ته کړېږي توره پورته کښته کوي په خلکو يې ويني، رسول الله ﷺ وخنډل او وې فرمايل: دغه تگ داسي تگ دی چې د الله او رسول الله نه دی خوښ، بېله دغسې ځايه، يعني: فخر او غرور، کبر او لويي الله ﷻ او رسول الله ﷺ نه خوښوي، خو که فخر پر کفارو وي پروا نه لري، بل نو په هر ځای او هر وخت کې فخر او غرور، سيالي او ځان ښکاره کول چې په هر شي سره وي الله ﷻ او رسول الله ﷺ يې نه خوښوي.

د مشرکانو د لښکر آمادگي او تياري

هلته مشرکانو خپل لښکر د پخوانيو جنگو پر نظام برابر جوړاوه، د مشرکانو د لښکر عمومي قومندان ابوسفیان بن صخر بن حرب ؤ، هغه چې د لښکر په منځ کې يې مرکز ؤ او د لښکر د راسته طرف قومندان خالد بن وليد ؤ چې په دغه وخت کې مشرک ؤ او د لښکر د چپه طرف قومندان عکرمه بن أبي جهل ؤ او د لښکر د پياده قواوو قومندان صفوان بن أمیه ؤ او د لښکر د غشي وېشتونکو قومندان عبدالله بن أبي ربيعه ؤ، د لښکر د بيرغ مسئوليت د بني عبدالدار وظيفه وه چې دغه منصب و بني عبدالدار ته هغه وخت ور رسېدلی ؤ چې تر قصى بن کلاب وروسته د عبد مناف اولادې د قریشو په منځ کې منصوبه او وظيفې سره وېشل، نو په جنگو کې د بيرغ اخيستلو وظيفه و بني عبدالدار ته وسپارل سوه او هيچا نه سواى کولای چې دغه منصب له دويو څخه واخلي، دغه کار لکه نور کارونه مثلاً سقايه او رفاذه، يعني: حاجيانوته اوبه او ډوډۍ ورکول، د کعبې شريفې پوښول او داسې نور کارونه چې وېشل سوي وه د بيرغ اخيستل د بني عبدالدار ميراثي وظيفه وه.

ابوسفیان چې د لښکر عمومي قومندان ؤ د دې دپاره چې د بني عبدالدار احساسات وپاروي ورته وويل: يا بني عبدالدار! د بدر په ورځ بيرغ ستاسې سره ؤ او موږ

ته هغه را پېښ سوه چي را پېښ سوه خلک بيرغ ته گوري، که بيرغ و لوېدی لښکرمات سو، نويا به نن د بيرغ پوره ساتنه کوی يا يې موږ ته را پرېږدی چي موږ يې ساتنه وکړو. ابوسفیان په خپل مقصد کي کاميابه سو ځکه بني عبدالدار د ده په خبرو په قهر سوه او ويل موږ خپل بيرغ تا ته در تسليم کړو؟ ته به ووينې چي د جنگ په وخت کي موږ څه کارونه کوو او واقعاً هم بني عبدالدار په جنگ کي داسي ثابت ودرېدل چي د خپلي کورنۍ او خپلو پلرونو نسل يې ټول ختم کړی يعني: ټول د مرگ تر وخته ثابت ودرېدل او ټول د مسلمانانو له طرفه يو په بل پسي ووژل سوه، چي قصه به يې وروسته واورى.

د قریشو له طرفه سياسي هلي ځلي

د جنگ تر شروع کېدلو د مخه قریش غواړي چي د مسلمانانو په صفو کي تفرقه او نزاع واچوي نو د دغه مقصد دپاره لومړئ ابوسفیان وانصارو ته حال ولېږي چي ورته ويل يې: موږ او زموږ د اکا زامن سره پرېږدی (چي مقصد يې رسول الله ﷺ او مهاجر مسلمانان وه) نو ويل: موږ او زموږ د اکا زامن سره پرېږدی د هغو سره تر جنگ کولو وروسته موږ بيرته څو، موږ ستاسي سره د جنگ دپاره نه يو راغلي.

مگر دغه کوښښونه د هغه ايمان په مقابل کي چي غرونه له ځايه اړوي کومه نفعه او فايده نه سي رسولای، د انصارو له طرفه په جواب کي داسي خبري ورته وسوي چي کفار د هغو خبرو په اورېدلو هيڅکله نه وه خوښ، اوس چي د جنگ وخت نور هم نژدې سو دوه لښکره مخ په مخ سره ودرېدل قریشو بيا هم د مسلمانانو د تفرقي او اختلاف دپاره يوه بله نقشه جوړه کړه هغه دا چي: د مشرکانو يو بل ځانن نوکر چي ابو عامر الفاسق ورته ويل کېده چي د دغه سړي اصلي نوم عبد عمرو بن صيفي ؤ او په راهب سره مشهوره ؤ خور رسول الله ﷺ د راهب پر ځای فاسق وباله.

دغه سړی د جاهليت په وختو کي د اوس او خزرج و قبيلو ته ډير محترم ؤ او د عزت په سترگه يې ورته کتل، کله چي اسلام مدينې منورې ته راغلی ده د رسول الله ﷺ د دښمنۍ اعلان په ښکاره او واضحه ډول سره وکړی او بيا چي د رسول الله ﷺ تر هجرت وروسته په مدينه منوره کي اسلام نشر سو نو ده په مدينه منوره کي

نور ژوند نه سواى کولای مدينه منوره يې پرېښوول او شام ته ولاړى، کله چې يې واورېدل چې کفار د مسلمانانو د جنگ دپاره تياري نيسي نو دئ هم راغلى او د کفارو په لښکر کې شامل او داخل سو، نور هم کفار د رسول الله ﷺ و جنگ ته تشويقوي او د جنگ په شروع کې يې مشرکانو ته وويل: که زما قوم ما وويني خامخا زما متابعت کوي او زما ملګري کېږي، نو اوس دغه سرئ يعنې: ابو عامر الفاسق د دوو حبشي مريانو سره د جنگ و ميدان ته ورووتى او په لوړ آواز يې خپل قوم ته ور ناري کړه:

يا معشر الأوس! زه ابو عامر يم، ستاسي او د محمد يې سره څه ما ته راسى زه ستاسي مشر او سردار يم.

د اوس او خزرج قبيلو په جواب کې ورته وويل: چې سه اې د الله دښمنه! الله دي تا په موږ نه ويني.

ده او نورو کفارو هيڅ دا فکر نه کاوه چې د ده قوم دي ده ته داسي سخت جواب ورکړي ځکه دئ په دوى کې د عزت او لوړ مقام خاوند ؤ او اوس هغو داسي سخت جواب ورکړى نو ابو عامر وويل: والله زما قوم ته تر ما وروسته شر پېښ سوي دى او ويل په تاسي څه سوي دي؟ ما نه قبلوى؟

خير د اُحد په جنگ کې ابو عامر د کفارو په لښکر کې پاته سو.

او په دغه طريقه سره د مسلمانانو د تفرقې دپاره د مشرکانو دوهمه نقشه هم ناکامه سوه، د کفارو دغه د تفرقې اچولو کوښښونه پردې دلالت کوي چې دوى د مسلمانانو څخه بېرېدل که څه هم کفار ډېر او په اسلحه مجهزه وه خو بيا هم د دغو لوړو مسلمانانو بېره او هيبت پر دوى غالبه ؤ او غواړي چې دغه لږ مسلمانان هم سره وپاشي.

نن ورځ هم کفار د مسلمانانو د تفرقې او پاشلو دپاره په هره وسيله سره کوښښونه کوي او همدغه تفرقه او بې اتفاقي د مسلمانانو د ضعف او ذلت سبب ده، که کفار په مسلمانانو کې اتحاد او اتفاق وويني هيڅکله به پر مسلمانانو د حملې کولو په فکر کې نه سي اونه به د حملې کولو جرئت پيدا کړي، تاسي پوهېږئ: کفار چې کوم ملک ته د ننوتلو اراده وکړي لومړئ په هغه ملک کې بې اتفاقي او خان خانانې راولي، د هغه ملک په پوهانو او مشرانو، ولس او افرادو کې نفرت او اختلاف نشر کړي، حزبونه او

قومونه پکښې جوړ کړي، نو د هغو مختلفو ډلو څخه یوه ډله په پیسو او د هغه ملک په حکم کولو او کړسۍ رانیسي، بیا نو هلته په فارغه زړه خپلې قواوې داخلي کړي.

ابو عامر الفاسق تر جنگ د مخه یو بل کار هم کړی ؤ، هغه دا چې د جنگ په میدان کې یې لوی لوی غارونه د دې دپاره وکندل چې د جنگ په وخت کې مسلمانان ور ولوېږي او تاسې ته معلومه ده که څوک یوه غار یا کندي ته ولوېږي هغه په آسانه سره وژل کېدلای سي، نو ابو عامر څو نفره نور هم د ځان ملګري کړه او د دې دپاره غارونه کني چې مسلمانان د جنگ په جریان کې ور ولوېږي او کفار یې په آساني سره ووژني.

د مشرکانو د لښکر د حماس

او احساساتو د لوړولو دپاره د دوی د بنځو کوښښونه

قریش هم خپل لښکر جنگ ته تشویقوي مګر د هغو د تشویق طریقه داسې نه ده لکه د مسلمانانو، رسول الله ﷺ خپل لښکر ته د ملاټکو په نزول زېږی ورکوي یا داسې نور د تشویق او ترغیب کارونه یې کول، مګر د کفارو د تشویق دپاره فقط بنځي وې، اوس د مشرکانو بنځي چې مشر یې د ابوسفیان زوجه هند بنت عتبه ده په جنگ کې د ګډون او اشتراک خپله حصه اخلي، د لښکر د صفو او قطارو په منځ کې درې په لاس ګرځي، درې وې او د کفارو د احساساتو د لوړولو دپاره بهیجا بیتونه او اشعار وايي، په غزلو کې به یې خپل لښکر ته داسې اشعار ويل: که کامیابه سواست موږ به محبت در سره کوو، کوربچې به درته آواروو، بالنتان به درته اېږدو، موږ به در سره لاس تر غاړه یو او داسې نورې بې حیاء خبرې او که ناکامه سواست دښمن ته مو شا وګرځول نه تاسې زموږ یاست نه موږ ستاسې یو (دا د قریشو د لښکر د تشویق طرز او طریقه وه).

د مشرکانو څخه یو نفر چې نوم یې جُبیر بن مطعم ؤ یو حبشي مریئ یې درلودی چې د مریي نوم یې وحشي بن حرب ؤ دغه وحشي په نېزه ویشلو کې ډېر ماهر ؤ، په نېزه یې داسې ویشل کول چې هیڅ واری یې نه خطا کېدی، نو دغه وحشي مریئ وايي: زما د مالک جُبیر بن مطعم اکا! طَعِیمه بن عدي د بدر په ورځ ووژل سو، نو کله چې قریش اُحُد ته تلل جُبیر ما ته وویل: که تا د محمد ﷺ اکا حمزه زما د اکا په بدل

کي ووژی ته خُر او آزاد يې، ستا آزادي د حمزه په وژلو پوري تړلې ده، وحشي وايي: ما هم دغه سودا قبوله کړه او د مشرکانو سره جنگ ته را و وتم، په خپل سرکي د خپلي آزادي خيالونه او فکرونه را گرځوم، زما نه د جنگ او نه د لښکر سره تعلق سته فقط خپله آزادي غواړم بل د هيڅ شي په فکر کي نه يم بېله د حمزه د وژلو، نه غواړم چي بل څوک و وژم او نه غواړم چي په بل شي کي اشتراک وکړم، بل هيڅ مقصد نه لرم بېله خپلي آزادي په چي هغه آزادي مي د حمزه په وژلو پوري تړلې وه، نو وحشي فقط د دغه مقصد دپاره د جنگ ميدان ته داخل سو چي حمزه ووژني او دئ آزاد سي، دا د جنگ و ميدان ته د وحشي د را تللو سبب ؤ.

د جنگ اور بلېدل

د مخه تردې چي د جنگ د واقعاتو په بيانولو شروع وسي خپل يو عذر به درته بيان کړم، هغه دا چي د اُحد جنگ د ورځو او هفتو جنگ نه ؤ چي د هري ورځي واقعات يې په ترتيب سره درته بيان سي، د اُحد د جنگ ټول وخت او موده فقط نيمه ورځ وه، په سهار کي جنگ شروع سو او ما پښين پای ته ورسېدی او واقعات يې خورا ډېر دي، په يوه لحظه او يوه وخت کي دلته او هلته، دوري هوري، قسم قسم مختلف واقعات پېښېږي، که څه هم زه به تر ډيري اندازې کوښښ وکړم چي واقعات په ترتيب سره بيان سي خو بيا هم نه سم کولای چي ټول واقعات په پوره ترتيب سره درته بيان کړم ځکه په يوه لحظه کي مختلفي واقعي پېښېږي، نو خود د حالاتو د بيانولو دپاره يو وار د جنگ د ميدان يوې حصې ته ځم او بيا بلي ته، د پوره ترتيب مراعت نه سم کولای دغه عذر مي تاسي قبول کړی او اوس به د جنگ د واقعاتو په بيانولو سره شروع وسي: کله چي دوه لښکره سره نژدې سوه او د جنگ اولي حملې شروع سوې، د جنگ اول پېلوځی د مشرکانو د بيرغ اخيستونکی طلحه بن أبي طلحه العبدري ؤ، چي دا سړی د قریشو د مشهوره او دلاوره پهلوانانو څخه ؤ، دا سړی پر اوين سپور د جنگ ميدان ته را ووتی او ويل: څوک مبارزه کوي، د ده د قوت او دلاوری په سبب خلک ځني گوبنه سوه، مگر زبير بن العوام رضي الله عنه ور د مخه سو هيڅ مهلت يې ور نه کړی.

د زمري غوندي حمله يې پر وکره په ځنستا ور په هوا سو هلته لوړ د ده اوبی ته ور وختی، سړی يې په يوه حمله له اوبه کښته وغورځاوه او دى پر را وغورځېدى د ده په توره يې حلال کړی، رسول الله ﷺ چې دغه په زړه پوري حمله او د کافر وژل ولیدل تکبیر يې ووايه او مسلمانانو هم تکبیر ور سره ووايه، رسول الله ﷺ وزيږېد. ته دعاء وکړه او وې فرمايل: هر نبي لره حواري سته او زما حواري زبیر دی.

په دې جنگ کې هغه مبارزه او پهلواني چې د جنگو په شروع کې به کېدل نوره نه وسوه، جنگ شروع سو او لښکري يو په بل سره گډې سوې، د جنگ د میدان په هره نقطه کې دوه لښکره په جنگ سره اخته دي.

په هغه وخت کې يوازي د عربو نه بلکه په ټولو جنگو کې د جنگ طريقه داسې وه: هر لښکر به د ځان دپاره يو لوی عمومي بيرغ درلودی که به د هر طرف بيرغ ولوبدی او بيا به نه سو پورته هغه لښکر مات ؤ او که به بيرغ ولاړ ؤ معنی دا چې لښکر منظم، ثابت او قائم دی، نور هم جنگ کوي، که به بيرغ ولوبدی او بيا به نه سو پورته معنی دا چې لښکر شکست وخورى او د تيښتي په حال کې دی، نو په پخوانيو جنگو کې د لښکر حال پر بيرغ معلومېدى چې لښکر قائم دی او نور هم جنگ کوي، يا دا چې لښکر شکست و خورى او تيښتي، اوس د مسلمانانو بيرغ د مصعب بن عمير ؓ څخه دی او د کفارو بيرغ د بني عبدالدار چې د قريشو يو ښاخ دی د هغو څخه دی، د بني عبدالدار اول بيرغ اخيستونکی طلحه بن أبي طلحه ؓ هغه چې د زبیر ؓ له طرفه ووژل سو، بيانو د هغه ورور عثمان بن أبي طلحه بيرغ واخيستی.

دا خو مو په یاد دي چې ابوسفیان و بني عبدالدار ته ويلي وه چې يا بني عبدالدار!

د بدر په ورځ بيرغ ستاسې په لاس کې ؤ او ولوبدى که نن ورځ هم

بيرغ درڅخه لوبړي اوس يې لا را پرېږدى، هغو ويل:

قسم دی چې هيڅکله به بيرغ ولوبدلو ته پرې نږدو.

حمزه ؓ چې جنگي پهلوان او قهرمان دی او دا هم ور معلومه ده چې د کفارو د ماتولو دپاره آسانه لار دا ده چې د دوی بيرغ ولوبړي، نو يې د جنگ په شروع کې څو نفره د ځان ملګري کړه چې د کفارو بيرغ به ثابته او ولاړ نه پرېږدو، اوس چې

عثمان بن أبي طلحه بیرغ په لاس شعرونه وایي د جنگ میدان ته را ووتی حمزه رضی الله عنه د بیرغ پر طرف ډیره سخته او شدیدې حمله شروع کړه چې په او راسته طرف ته وهل کوي کفار داسي وژني لکه ژړنده چې پر څرخي، هر څه چې په مخه ورځي هغه میده کوي خو کفار ځان مرگ ته نه ورکوي بلکه ځني تېستي څو حمزه رضی الله عنه د کفارو بیرغ ته ورسېدی، هغه نفر چې بیرغ یې په لاس کې ؤ په توره یې پر اوږه و واهه لاس یې د اوږې سره په هوا سو حټی سړی یې معلوم سو، دا خو و وژل سو او د جنگ په اولو دقیقو کې د کفارو بیرغ ولوېدی، د ابو طلحه بل زوی ابو سعد بن أبي طلحه چې دالته حاضر ؤ ډیر ژر یې بیرغ پورته کړی، حمزه رضی الله عنه چې تر اوسه په دغه منطقه کې دی پر هغه یې هم حمله وکړه دا یې هم وواژه، د دوهم وار دپاره بیا د کفارو بیرغ ولوېدی.

دغه د بیرغ اخیستونکي چې وژل کېږي د جنگ کار دی له هره طرفه د بیرغ پر اخیستونکي وارونه کېږي نو که ځیني وختونه د دغه وژونکي په نامه کې اختلاف راسي دغه اختلاف د قبلولو وړ دی، ځکه یوه راوي یو نفر لیدلی دی چې پر بیرغ اخیستونکي یې حمله وکړه او بل راوي د بل نفر واری لیدلی دی چې بیرغ اخیستونکی یې و وژی، نو که په ځینو روایتو کې د وژونکي په نامه کې اختلاف راسي قابل د تشویش نه دی، مقصد د کفارو د بیرغ اخیستونکي پرله پسې وژل کېږي.

خیر د کفارو بیرغ د دوهم وار دپاره و لوېدی، کفار وارخطا سوه چې د جنگ په شروع کې د دوی بیرغ دوه واره لوېږي، دا وار بیرغ د ابو طلحه لمسي (مُسافع بن طلحه) پورته کړی او کفار پر حمزه رضی الله عنه را ټول سوه حملې پرکوي د بیرغ څخه یې منع کوي د جنگ شدت د بیرغ پر شا وخوا دی، د کفارو ټول طاقت د بیرغ و ساتلو ته متوجه دی نو ځکه یې وکولای سواي چې حمزه رضی الله عنه له بیرغه څخه منع کړي، په دغه وخت کې حضرت علي رضی الله عنه بله ټولۍ جوړه کړه او له بله طرفه یې پر بیرغ حمله وکړه، بیرغ اخیستونکی یې و واهه او وې وژی، د درېیم وار دپاره د کفارو بیرغ د علي بن أبي طالب رضی الله عنه په واسطه ولوېدی، د طلحه بل زوی چې (کلاب بن طلحه) نومېدی بیرغ پورته کړی بیا هم جنگ پر بیرغ شروع دی.

علي رضی الله عنه چې تر اوسه لا دالته حاضر دی بیا یې حمله پر وکړه دا یې هم و وژی،

د څلورم وار دپاره بيا د کفارو بيرغ ولوبدی او د ابو طلحه د کورنیه پنځه نفره و وژل سوه، د کفارو لښکر د میدان جنگ له شا وخوا څخه ورته گوري چي بيرغ ته څه پېښه ده؟ لوبړي او پورته کيږي، ټول کفار د بيرغ په انتظار دي چي څه به ورته پېښه سي؟ او د جنگ شدت هم ټول د بيرغ پر شا وخوای، کفارو ډيري سختي حملې شروع کړې چي علي او حمزه رضي الله عنه د بيرغ څخه پر شا کړي، د بيرغ د شا وخوای ټول کفار و دوی ته متوجه دي هلته د طلحه بل زوی چي (جلاس بن طلحه) نومېدی بيرغ پورته کړی، دلته کفار د علي او حمزه رضي الله عنه سره په جنگ مشغوله دي چي عاصم بن ثابت رضي الله عنه د يوې بلي ډلې سره راغلی او پر بيرغ يې حمله وکړه.

د طلحه زوی يې و وژی او د کفارو بيرغ د پنځم وار دپاره ولوبدی، کفار لېوني سوه نه پوهېږي چي څه وکړي؟ کوم يو منعه کړي؟

سُلافه بنت سعد بن سُميه چي د طلحه بن أبي طلحه العبدري ښځه وه او د نافع بن طلحه، جلاس بن طلحه، مسافع بن طلحه او کلاب بن طلحه مور وه دا هم په دغه جنگ کي حاضره وه او دا پوهېدل: کوم کسان چي بيرغ پورته کوي هغه د دې خاوند يا د دې زامن يا د دې د کورنۍ غړي دي او دا پوهېدل چي د بيرغ د هر وار لوېدلو سره د دې يو زوی يا د کورنۍ يو غړی وژل کيږي نو د بيرغ و طرف ته ور د مخه سوه، خو هغه وخت بيرغ ته ور ورسېدل چي د دې زوی چي بيرغ يې پورته کړی ؤ عاصم و وژی، دا ورته گوري چي زوی يې و وژل سو او بيرغ هم د پنځم وار دپاره ولوبدی، شپږم نفر چي دئ هم د سُلافې زوی ؤ بيرغ يې پورته کړی سُلافه ورته گوري د دې د کورنۍ څخه پنځه نفره چي د دې خاوند يا د خاوند ورور يا د دې زامن وه و وژل سوه او شپږم نفر چي بيرغ يې پورته کړی هغه هم د دې زوی ؤ، دلته بيا عاصم رضي الله عنه وکولای سواي چي شپږم نفر ته ځان ور ورسوي او هغه هم و وژني، سُلافې چي وليدل چي دوه زامن يې د دې مخ ته د عاصم رضي الله عنه په لاس و وژل سوه نو يې دا خيال سو چي هغه نور زامن يې هم عاصم رضي الله عنه وژلي دي، نو يې و ويل: څوک به د عاصم سر را ته را وړي؟ قسم دی چي د سر په کوپړۍ کي به يې شراب وچښم او بيا به دغه سر په سرو زرو ډک کړم او په انعام کي به يې هغه چا ته ورکړم چي دغه سر

يې را ته را وړی وي.

يعني: هر هغه څوک چې د عاصم سر را ته را وړي دا د هغه انعام دی چې زه به دغه سر په سرو زرو ډکوم او هغه ته به يې ورکوم.

دلته نو پر عاصم حملې زياتي سوې ځکه هر څوک غواړي چې دغه انعام او جائزه واخلي خو عاصم رضي الله عنه چې هري خوا ته مخ کړي وهل او وژل کوي، د کفارو بيرغ پر مخکې پروت دی تر اوسه له يوې کورنۍ چې د ابو طلحه کورنۍ ده شپږ نفره د بيرغ اخيستونکي وژل سوي دي (د دغه ابو طلحه نوم عبدالله بن عثمان بن عبدالدار دی) په دغه وخت کې د کفارو څخه يوه نفر چې د ابو طلحه د کورنۍ څخه نه و مگر د بني عبدالدار څخه و بيرغ ته ځان ورساوه او د اووم وار د پاره يې بيرغ پورته کړی، دغه نفر هم د علي بن أبي طالب رضي الله عنه له طرفه و وژل سو، يا په بل روايت حمزه بن عبدالمطلب رضي الله عنه و وژي، د کفارو بيرغ شريح بن قارظ پورته کړی دا سړی بيا د قزمان له طرفه و وژل سو. (سلافة د مکې مکرمې د فتحي په کال مسلمانان سوه)

قزمان اصلاً منافق و خو په جنگ کې يې د عقيدې نه بلکه د قوميت پر اساس

سکون کړی و چې تفصيل به يې وروسته درته راسي.

او بيا د کفارو بيرغ ابو زيد عمرو بن عبد مناف العبدري پورته کړی دا هم د قزمان له طرفه و وژل سو، بيا د کفارو بيرغ د شرحبيل بن هاشم العبدري زوی پورته کړی دا هم قزمان و وژي، دغه لس نفره چې ټول د بني عبدالدار څخه وه او بيرغ يې پورته کاوه اول تر آخره و وژل سوه، اوس په بني عبدالدار کې داسې څوک نه سو پاته چې بيرغ پورته کړي، نو د دوی د کورنۍ يو حبشي مړی چې نوم يې "صواب" و ور د مخه سو او بيرغ يې پورته کړی او دې مړي داسې ثبات او شجاعت ښکاره کړی چې تر خپلو بادارانو هغه چې د مخه و وژل سوه ډېر لوړ سو، تر هغو يې بيرغ لوړ نيولی و او جنگ يې کاوه چې دواړه لاسونه يې پرې سوه، د لاسو تر پرېکېدلو وروسته پر بيرغ پرېوتی بيرغ يې په غاړه او ځيگر نيولی و نه يې غوښتل چې بيرغ کښته سي ترڅو چې و وژل سو، د دغه مړي تر وژل کېدلو وروسته د کفارو بيرغ پر مخکې ولوبېدی او داسې څوک نه وه پاته چې بيرغ پورته کړي، نو د کفارو بيرغ لوېدلې پاته سو.

دغه د کفارو د بیرغ د جنگ په وخت کې د کفارو مشرانو سره وویل: که جنگ پر دغه قسم جریان ولري زموږ شکست حتمي دی، موږ باید مسلمانان په بل شي مشغوله کړو، فیصله یې پردې وسوه: لکه څرنګه چې دوی زموږ پر بیرغ حملې کوي موږ به هم د دوی پر بیرغ حملې شروع کړو، نو یې یوډ ډله جوړه کړه او پر مصعب بن عمیر رضی الله عنه یې (چې د مسلمانانو بیرغ ورسره دی) حملې شروع کړې، چې په دې ډول سره په یوه میدان کې دوه مهم جنگونه شروع دي، یو جنگ د کفارو د بیرغ پر شا وخوای او بل جنگ د مسلمانانو د بیرغ پر شا وخوای دی، خو مصعب بن عمیر رضی الله عنه ثابت او قائم پر خپل ځای ولاړ دی او مسلمانان په پوره مړانه د ده دفاع کوي.

په دغه وخت کې چې د جنگ شدت د کفارو د بیرغ پر شا وخوای دوام لري هلته د میدان جنگ په نورو ټولو نقطو کې هم ترخه ترخه جنگونه روان دي، د مسلمانانو پر زړو او بدنو ایماني تجلې غالبه وې او د کفارو د لښکر په صفو داسې ورننوتل لکه د اوبو سېلونه چې په شېلو کې ځنډي.

ابودجانه رضی الله عنه چې سړي په سره دسمال تړلې ؤ او د رسول الله صلی الله علیه و آله توره یې په لاس کې وه دا یې ټینګ عزم او قوي إرادة کړې وه چې د دغې توري حق به آداء کوي، په جنگ یې داسې شروع وکړه چې د کفارو په لښکر ورننوتی او هر مشرک چې په مخه ورځي هغه وژني د کفارو د لښکر صفونه یو په بل پسې نړوي.

زبیر بن العوام رضی الله عنه وايي: کله چې ما د رسول الله صلی الله علیه و آله څخه توره و غوښتل او ما ته یې را نه کړه زما په زړه کې څه نا امیدي پیدا سوه او د ځانه سره مې وویل: زه د صفيې او د ده صلی الله علیه و آله د عمه زوی یم او د قریشو څخه یم زه تر ابودجانه رضی الله عنه د مخه ورو ولاړ سوم او توره مې ځنې و غوښتل خو ما ته یې رانه کړه او ده ته یې ورکړه نو په والله زه به په ابودجانه پسې ګورم چې دی څه کوي؟

وايي: زه په ابودجانه پسې یم، ابودجانه اول هغه سور دسمال را وایستی او سر یې په وټې، انصارو وویل: ابودجانه د مرک دسمال را وایستی، ابودجانه د دښمن پر طرف وررهي سو او دغه شعرونه یې ویل:

أنا الذي غاهدني خليلي وغن بالسفح لدى التخيّل

أَن لَّا أَقُومَ الدَّهْرَ فِي الْكِبُولِ اضرب بسيف الله والرَّسُولِ

د مشرکانو څخه چې هرڅوک په مخه ورتلی هغه یې وژئ، زبیر بن العوام رضی الله عنه وایي: په مشرکانو کې یو ډېر جنگي سړی ؤ چې زموږ هېڅ زخمي یې نه پرېښاوه مگر ژر به یې د هغه وژلو ته ځان ورساوه او اوس دغه دوه چې یو ابودجانه دی او بل دغه مشرک دی د جنگ په میدان کې یو بل ته سره نژدې کیږي، ما والله ﷻ ته دعاء وکړه چې دوی دوه سره مخامخ سي، څو هغه ؤ چې دوی سره مخ په مخ سوه، د توري اول واری مشرک پر وکړی ابودجانه د هغه واری په خپل سپر سره وگرځاوه او بیا ابودجانه توره پر پورته کړه داسې سخت یې وواهه چې په دغه اول واري یې ووژئ.

بیانو ابودجانه د کفارو په صفو ننوتی ترڅو چې هغه د بنځو مشري او قومندانۍ ته ورسېدی، تاسې پوهېږئ چې بنځي همېشه د لښکر تر شا وي، يعني: ابودجانه په دغه جنگ او وهلو کې د کفارو تر لښکرو ووتی، ابودجانه رضی الله عنه نه دی خبر چې دا بنځي دي، ابودجانه وایي: یو انسان مې ولیدی چې د خلکو مخان یې په منگلو ورڅیرل، زه ورته ودرېدم کله چې مې توره پر پورته کړه هغه چغې کړې، که مې کتل هغه بنځه وه نو مې د رسول الله ﷺ توره تر دې مکرمه بلل چې بنځه په ووهم بیرته مې لاس را وگرځاوه.

هغه بنځه هند بنت عتبه د ابوسفیان زوجه وه، زبیر بن العوام رضی الله عنه وایي: ما ابودجانه ولیدی چې توره یې د هند بنت عتبه پر سر پورته کړه او بیرته یې لاس کښته کړی نه یې وهل، ما د ځان سره وویل: الله او رسول الله ﷺ پوهېږي چې ولې یې ونه وهل، ابو دجانه رضی الله عنه واقعا د رسول الله ﷺ د توري حق آداء کړی دومره کفار یې په هغه توره وهل چې رشتیا هم هغه توره د ډیرو وهلو څخه کړه سوه.

کعب بن مالک رضی الله عنه وایي: کله چې ابودجانه رضی الله عنه توره واخیستل ما دا نیت وکړی چې زه باید د ده معلومات وکړم چې دئ څه کوي؟ آیا رشتیا د توري حق آداء کوي که یا؟ کوښښ مې کاوه چې په جنگ کې د ده پر شا وخوا یم چې وې وینم چې دئ څه کوي؟ ابودجانه چې په اوسپنه پټ او پوشلی ؤ، يعني: خول او زغرې یې اغوستي وه مخ یې نه معلومېدی.

نو کعب بن مالک رضی الله عنه وایي: ابودجانه په دغه جنگ کې د یوه کافر سره په وهلو

اخته و د جنگ په منځ کې کافر په دې پوه سو چې وژني مي، کافر چې پر آس سپور و ځني و تېنېدې (وې ځغستل) ځکه مرګ يې په سترگو وليدې، ابو د جانه تر شا په پسې دى توره يې پورته کړه کافر يې پر سر وواهه، د ابو د جانه له ډېره قوته کافر دوه ځايه سو او توره د هغه تر آسه ورسېدل، کافر له خپله آسه څخه دوې حصې و لوېدې، کعب رضي الله عنه وايي: ابو د جانه د خپله مخه څخه خول پورته کړې او ما ته يې وکتل، ويل: څنگه يې بولې؟ يا کعب! زه ابو د جانه يم، دا د اُحد په ورځ د ابو د جانه رضي الله عنه د جنگ يوه نمونه وه، چې د رسول الله ﷺ د توري حق يې څنگه آداء کړی.

حمزه رضي الله عنه هم د زمري پر قسم جنگ کاوه د دښمن د لښکر په منځ کې ولاړ دى، داسي وهل او حملې کوي چې مثل يې نه دى ليدل سوى، د کفارو پهلوانان د ده له مخه داسي ځغلي لکه د زوروره باده څخه چې د وُنو پاني ځغلي، سره د هغه چې حمزه رضي الله عنه د بيرغ اخيستونکو په وژلو کې برخه واخيستل خو د کفارو په نورو پهلوانانو يې هم داسي کارونه وکړه چې چا په چا نه دي کړي تر څو چې په داسي حال کې په شهادت ورسېدى چې د جنگياليو پهلوانانو په مقدمه کې و.

مکر هو: حمزه رضي الله عنه داسي و نه وژل سو لکه پهلوانان چې د جنگ په ميدان کې مخ په مخ وژل کېږي بلکه داسي په خيانت سره د شا له طرفه و وژل سو لکه پر هغه نامتو قهرمانانو چې په تاريخو کې د شا له طرفه د نامردانو حمله کېږي.

د اُسد الله حمزه بن عبدالمطلب رضي الله عنه شهادت

د حمزه رضي الله عنه وژونکى وحشي بن حرب وايي: زه د جُبَيْر بن مطعم مريئ وم هغه جُبَيْر چې اکا يې د بدر په ورځ د مسلمانانو له طرفه وژل سوى و کله چې قریش د اُحد جنگ ته تلل جُبَيْر ما ته وويل: که تا د رسول الله ﷺ اکا حمزه زما د اکا په بدل کې و وژى ته آزاد يې، وحشي وايي: زه چې يو حبشي ځوان وم او په نېزه مي داسي وېشتل کول چې وارى مي هيڅ نه خطاء کېدى نومي دا سودا قبوله کړه او اُحد ته د خپلې آزادۍ دپاره را ووتم، اوس چې دوه لښکرو مخ په مخ سره ودرېدل زه د جنگ ميدان ته د حمزه د وژلو دپاره ور داخل سوم او په هغه پسې ګورم کله چې مي حمزه رضي الله عنه

د خلکو په منځ کې وليدی لکه هغه قوي پهلوان يوې اوبلي خوا ته خلک چپه کوي. نو وحشي وايي: د حمزه ﷺ مخ ته هيڅ شئ او هيڅوک نه سواي درېدلای خو ما د ده د وژلو دپاره ځان تياراوه يوازي دئ مې په کار ؤ، نو به د يوې ونې يا يوې ډبرې تر شا پټ پټ کېدم چي دئ ما ته را نژدې سي او واري پر وکړم، په دغه وخت کې سباع بن عبدالعزى ور د مخه سو، حمزه ﷺ چي هغه وليدى ويل: را د مخه سه (يابن مَقْطَعَةَ الْبُظُور) يعني: د چولکيانو د پرېکوونکي زو را د مخه سه، ځکه د دغه سباع مور ماشومان ستول، وحشي وايي: سباع بن عبدالعزى يې داسي ووايه لکه سر چي يې په خپله په هوا سو وحشي وايي: په دغه وخت کې چي حمزه ﷺ د سباع سره په جنگ مشغوله ؤ ما خپله نېزه څو واړه وښورول، کله چي مې له خپله نېزانه پوره اطمینان حاصل سو نو مې پر ور وغورځول، نېزه د سيدنا حمزه ﷺ په شا ننوتل او تر نس يې ووتل خو حمزه ﷺ نه ولوېدى، نېزه يې په نس کې ده بيا هم غځار نه سو، مخ يې راواړاوه او زما پر طرف را رهي سو، وحشي وايي: ما خپل مرگ وليدى، نېزه يې تر نس وتلې ده او دئ زما پر طرف را رهي دى.

وحشي وايي: پوه سوم چي اوس نو ما وژني او په بېره کې سوم، مگر کله چي ما ته را نژدې سو غځارسو، ما هم تر څه وخته انتظار ورته وکړى کله چي مې دا يقين سو چي اوس نو وژل سوي دى ورغلم هغه خپله نېزه مې واخيستل او د جنگ ميدان مې پرېښاوه، ځکه زما د بل چا سره کار نه ؤ، زما آزادي د حمزه ﷺ په وژلو پوري تړلې وه او هغه کار مې وکړى او دئ مې د دې دپاره و وژى چي زه آزاد سم، کله چي مکې مکرمې ته ولاړو زما مالک زه آزاد کړم، سيدنا حضرت حمزه ﷺ د رسول الله ﷺ اکا او سيد الشهداء د مسلمانانو د ميدان جنگ مشهوره قهرمان په دغه ځاننه طريقه سره د شا له طرفه شهيد کړل سو. ﴿إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ﴾

سره د دغه لويه تاوانه او شديدې خسارې چي د اُسدالله او اُسد رسول الله حمزه بن عبدالمطلب ﷺ په وژلو مسلمانانو ته ورسېدل بيا هم مسلمانان پر ټول ميدان جنگ مسلط وه، ابوبکر الصديق، عمر بن الخطاب، علي بن ابي طالب، زبير بن العوام، مُصعب بن عمير، طلحه بن عبیدالله، عبدالله بن جحش، سعد بن معاذ، سعد بن

عُبادَه، سعد بن ربیع، انس بن نضر رضی الله عنہ، اجمین او نورو د دوی په مثل اصحاب کرامو داسي جنگ کاوه چي د مشرکانو عزم یې ورمات کړی او اوږې یې رېږدېدلې.

د اُحد د ورځي د اسلامي قهرمانانو څخه یو هم حَنْظَلَه رضی الله عنہ دی، حنظله د هغه ابو عامر الفاسق زوی دی چي لږ مخ کي یې بیان درته وسو، حنظله رضی الله عنہ په دغو شپو کي تازه واده کړی ؤ، د شنبې په ورځ سهار چي یې د جنگ ږغ او نارې واورېدې د خپلې ښځې له غېږي را ولاړ سو او سمدستي د جهاد پر طرف رهي سو کله چي د جنگ میدان ته ورسېدی د مشرکانو د لښکر پر طرف ور رهي سو، د مشرکانو د لښکر په صفو او قطارو کي په جنگ کولو ور رهي دی تر څو د کفارو مشر ابوسفیان ته یې ځان ورساوه، نژدې وو چي ابوسفیان و وژني، خو الله ﷻ د هغه تر وژلو د مخه! شهادت د ده په نصیب کړی ؤ، پر ابوسفیان یې توره پورته کړه اوس چي واری پر کوي شداد بن الأسود کافر پرده واری وکړی او دئ یې په شهادت ورساوه، کله چي جنگ پای ته ورسېدی او رسول الله ﷺ د ده مبارک جسد ولیدی نو یې وفرمایل: ستاسي دغه ملګري ته ملا تګي غسل ورکوي تاسي د ده معلومات وکړی چي ده ته څه پېښه وه؟ نو یې د ده د ښځي څخه پوښتنه وکړه، هغې وویل: ده په دغه شپه کي یو ځای کېدل وکړه او کله چي یې د جهاد ږغ واورېدی بېله غُسل کولو ورو وتی او په دغه وخت کي چي رسول الله ﷺ ده ته کتل مخ یې ځني واراوه، صحابه کرامو پوښتنه وکړه چي یا رسول الله! ولي دي مخ ځني واراوه؟ رسول الله ﷺ وفرمایل: د ده سره دوې زوجې د حورالعین ورسره دي.

سبحان الله! په څو لحظو کي یې شهادت او بیا یې د حورو سره جنت په نصیب سو. دا د جهاد في سبيل الله برکت دی چي یوازي دئ نه بلکه هر څومره ښکاره انسان په څو لحظو کي جنت ته رسوي، جهاد او شهادت د الله ﷻ سره سودا او معامله ده.

په جنگ کي د غشو ویشتونکو کامیابه او فعاله حصه

هغه د غشو ویشتونکو ډله چي رسول الله ﷺ پر هغه کوچني غره کښېنولي وه هغو د جنگ په اداره کولو او د مسلمانانو د لښکر په ګټه ډېره فعاله او مثبتة حصه درلودل،

د مشرکانو د لښکر د سپرو ټولۍ چې مشر او قومندان یې خالد بن ولید ؤ او ابو عامر الفاسق یې معاون ؤ درې واړه پر دغه غشي ویشتونکو شديده حمله وکړه، کفارو غوښتل چې د اسلامي لښکر دغه چپه طرف مات کړي او د شا له طرفه پر مسلمانانو حمله وکړي چې په دې ډول سره د مسلمانانو د لښکر په صفو کې بلبله او بې نظامي را ولي او د مسلمانانو دغه کوچنۍ لښکر د کفارو د لښکر په منځ کې محاصره سي، مگر د دغو غشو ویشتونکو د غشو ویشلو په واسطه د کفارو دغه درې حملې ناکامه سوې او دې ته به مجبوره سوه چې بیرته پر شا ولاړ سي، چې همدا د غشو ویشتونکو هغه اساسي وظیفه وه چې دوی ته ورسپارل سوې وه.

د جنگ ژړنده پر دغه قسم گرځېدل چې دغه کوچنۍ اسلامي لښکر د جنگ پر ټول میدان مسلط ؤ تر څو چه د مشرکانو د جنگي پهلوانانو عزم او همت مات سو د کامیابۍ امیدونه یې و شکهېدل، د مشرکانو صفونه د مخ او شا، د چپه او راسته طرفو څخه سره پاشل کېدل، داسې معلومېدل لکه درې زره مشرکان چې د دیرشو زرو مسلمانانو سره جنگیږي، نه د څو سوو سره او مسلمانان ډېر شجاع او د کامیابۍ د یقین سره ښکاره کېدل، پسله هغه چې مشرکانو خپل آخرنی کوشنونه د مسلمانانو د هجوم او حملو د بندولو دپاره وکړه بیا یې هم د عجز او نا امیدۍ احساس کاوه، همت یې تر داسې اندازې کښته او مات سو چې یوه نفر هم دا جرئت او دلاوري نه سوای کولای چې هغه خپل لوېدلی بیرغ ته دي هغه چې د (صواب) تر وژل کېدلو وروسته ولوېدی ور نژدې سي، هیچا نه سوای کولای چې دغه لوېدلی بیرغ پورته کړي نو کفارو په کراره کراره د جنگ له میدان په شا تلل شروع کړه او ځینو یې تېښتي ته مخ ونيوی، د کفارو هغه خپلي لویې لویې خبرې چې دوی به د خپلو ځانو سره کولې او ویل به یې: د خپلو وژل سوو کسانو انتقام او بدله به اخلو، خپل بایلی نوم او نښان به بیرته لاس ته را وړو ټولي هیري سوې.

ابن اسحاق رحمته الله علیه وایي: الله جبارک خپل نصرت پر مسلمانانو نازل کړی او هغه خپله وعده یې ور سره رشتیا کړه مسلمانانو کفار و غفلول، تر داسې اندازې چې د تورو په زور یې هغه خپل د اړولو تر ځای چې (قرارگاه) ورته ویل کیږي تیر کړل د کفارو په شکست

اوماته کي هيڅ شک او تردید نه وړپاته.

عبدالله بن زبير رضي الله عنه د خپل پلار څخه روايت کوي چي وايي: په والله ما هند بنت عتبۀ او د دې نوري ملګري وليدلې چي لمني يې پورته کړي وې او تېښتېدلې او د خپلو سامانو څخه يې هيڅ شئ نه وړوړ سره اخيستی.

په هغه حديث شريف کي چي امام بخاري يې د براء بن عازب رضي الله عنه څخه را نقلوي وايي: کله چي مسلمانان د کفارو د لښکر سره مخامخ سوۀ پسله لږۀ وخته کفارو په تېښته شروع وکړۀ تر داسي اندازې چي ما په خپلو سترګو د کفارو ښځي ليدلې چي د تېښتي په حال کي به يې پښې د خيمو په تناوو کي بندي سوې، دوی به لمني پورته کړې هغه د پښو پای زېږونه به يې ښکاره سوۀ، په دغه حال کي ځيني مسلمانان توري په لاس په پېسې دي او ځيني يې غنيمتونه ټولوي.

د غشو ويشتونکو رسوا کوونکې غلطي

په دغه وخت کي چي اسلامي کوچني لښکر د بل وار دپاره بيا د مکې مکرمې پر مشرکانو ښکاره او واضحه داسي بری لاس ته را وړی چي د بدر تر بري او نصرت په کمه نه و د غشي ويشتونکو د ډلي ډيرو نفرو داسي رسوا کوونکې غلطي وکړۀ چي د ميدان جنگ وضعه يې پر بل مخ واړول او مسلمانانو ته يې ډېر درانه تلفات ورسول.

دغه د دوی غلطي قريبه وه چي د رسول الله ﷺ د وژل کېدلو سبب وګرځي، دغه د دوی غلطي د مسلمانانو پر هغه شهرت او هيبت، پر هغه دېدېه او کاميابي ډېر بد اثر وکړی کومه چي تر بدر وروسته يې لاس ته را وړي وه، موږ مخ کي د رسول الله ﷺ هغه واضح او شديد اوامر درته بيان کړۀ کوم چي دغه د غشو ويشتونکو وټولې ته يې صادر کړي وه چي ويل: تاسي به په دغه غره کي پر خپل ځای ناست ياست، ستاسي زموږ د کاميابۍ او شکست سره هيڅ تعلق نسته ترڅو چي ما امر نه وي درته کړی خپل ځای به نه پرېږدی، پر دغو شديدو او واضحه اوامرو سر بېره کله چي غشي ويشتونکو وليدل چي دښمن غلطي او مسلمانان د جنگ په ميدان کي له دښمنه غنيمتونه ټولوي، پر دوی هم حُب د دنيا غالبه سو نو ځينو وځينو نورو ته و ويل:

غنیمتونه! غنیمتونه! وڅه ته گوري؟ ستاسي ملگري کاميابه سوه.

د غشو وېشتونکو مشر او قومندان عبدالله بن جبیر رضي الله عنه د رسول الله ﷺ او امر ور په یاد کړه او ویل: آیا هغه موهر سوه چې رسول الله ﷺ درته ویلي وه؟ مگر ډیرو کسانو د خپل آمر دغه امر او لار ښوونو ته غوږ و نه نیوی او ویل: یا والله موږ ورڅو چې د نورو مسلمانانو سره په غنیمتو کې حصه واخلو.

بیا نو د دغو غشي وېشتونکو څخه څلوېښتو نفرو خپل ځای پرېښاوه او د مسلمانانو د لښکر سره یو ځای سوه چې د غنیمتو په ټولولو کې حصه واخلي، په دغه ډول سره د مسلمانانو د لښکر شا بېله ساتونکو پاته سوه، هلته پر غره باندې فقط عبدالله بن جبیر رضي الله عنه او نه نوره نور د ده ملگري پاته سوه، دغولسو نفرو دا عزم او اراده وکړه چې موږ به دغه ځای تر هغو پرې نږدو چې رسول الله ﷺ د تللو اجازه راته و نه کړې یا ټول و نه وژل سو.

کله چې غشي وېشتونکو خپل ځای پرېښاوه دا د خالد بن ولید دپاره یو طلايي چانس او مناسبه موقع وه (تر دغه وخته خالد بن ولید نه ؤ مسلمان سوی او د کفارو په لښکر کې د سپرو د ټولې قومندان ؤ) خالد د دغه ټوله جنگ په وخت کې د هغه خپلي ټولې سره نژدې و هغه غره ته موجود ؤ کوم چې هلته د رسول الله ﷺ په امر د مسلمانانو غشي وېشتونکي ناست وه، هر وخت چې به خالد د حملې او په جنگ کې د گډون اراده وکړه غشي وېشتونکو به دئ او د ده ملگري په غشو وېشتل او د ده ټولې به بیرته شا ته ولاړل، هغه وخت چې مسلمانانو د کفارو پر بیرغ حملې کولې خالد خپلي ټولې سره درې واړه کوبښن وکړی چې د بیرغ اخیستونکو مرستې او کومک ته ورسي مگر په هر وار کې به غشي وېشتونکو د غشو په وېشتلو سره منع کاوه او نه یې پرېښاوه چې په جنگ کې گډون وکړي او حصه واخلي.

نو خالد بن ولید او د ده د سپرو ټولې په ټوله جنگ کې معطله پاته وه نه د غره د طرفه پر مسلمانانو ور تلای سي او نه جنگ ته دا خپلډلای سواى، مقصد دا چې دغه غشي وېشتونکو د اُحد په غزا کې ډېر اهمیت درلودی د جنگ د میدان ډیره مهمه او حساسه نقطه یې نیولې وه، اوس چې غشو وېشتونکو خپل ځای پرېښاوه او په میدان جنگ کې د غنیمتو په ټولولو مشغوله سوه، خالد بن ولید چې د دغې لحظې په انتظار

ولاړ ؤ او ويې ليدل چې هغه غشي وېشتونکي چې دئ يې نه پرېښاوه ولاړل، ژر يې خپله ټولې امر کره چې دغه غره ته درځي، اوس نه غواړي چې د غره تر شا د جنگ ميدان ته ورسې بلکه په خپله پر غره ور وختی هغه لس نفره چې پر غره پاته وه هغو کوښښ وکړی چې د غشو په وېشتلو يې وگرځوي، مگر لس نفره د پوره لښکر په مقابل کې څه کولای سي؟

خالد د خپلې ټولې سره غره ته ور وختی، عبدالله بن جُبَيْر رضي الله عنه او د هغه سره پاته ملګري يې ټول په شهادت ورسول، اوس غر د خالد او دده د ټولې تر تسلط لاندې سو او بيا د غره تر شا د جنگ ميدان ته ور داخل سوه، اوس د خالد ټولې د مسلمانانو د لښکر تر شا سوه، د مخه ټول کفار د مسلمانانو د لښکر مخ ته وه او اوس چې دغه ټولې د غره تر شا ميدان جنگ ته ور تېره سوه نو د خالد ټولې د مسلمانانو د لښکر تر شا سوه، هلته ځينې مسلمانان په ميدان جنگ کې غنيمتونه ټولوي او ځينې يې د پاته کفارو سره په جنگ مشغوله دي، دلته د خالد د سپرو ټولې نارې او پر مسلمانانو حملې شروع کړې، په دغه نارو سره هغه مات سوي مشران پوه سوه چې د جنگ په حالاتو کې بدلون راغلی هغو هم پر مسلمانانو مخ را وگرځاوه، مسلمانان د شا له طرفه وهل کيږي او هغه مسلمانان چې د جنگ په اولو قطارو کې وه هغه نه دي خبر چې تر شا څه پېښه سوه؟ هغه بيرته پر شا را وگرځېدل، په دغه وخت کې د کفارو څخه يوې ښځې چې (عمره بنت علقمه الحارثيه) وه د کفارو لوبډلې بيرغ پورته کړی او شا وخوا مشران پر را وگرځېدل، يو له بله يې سره نارې کړې چې را ټول سی او جنگ مه پرېږدی.

اوس هغه مسلمانان چې د شا له طرفه او د دوی په بې خبري کې د خالد ټولې پر راغله او په تورو يې وهي د دې دپاره چې د خالد د ټولې له وهلو خلاص سي د مخ و طرف ته ځغلي او د ميدان جنگ د اولو صفو مسلمانان چې په هيڅ حال نه دي خبر د شا و طرف ته را وگرځېدل چې څه پېښه ده؟ هغه مسلمانان چې د خالد د ټولې څخه ځغلي د دوی په مخه ورځي او دوی يې په تورو وهي، ځکه جنگ دی او خلک په زغرو پټ دي، دوست او دښمن نه سره پېژندل کيږي اوس په خپله د مسلمانانو په منځ کې د نه پېژندلو په سبب جنگ شروع سو او د بلي خوا مسلمانان د مخ او د شا له

طرفه وهل کيږي، مسلمانان د میدان جنگ په منځ کي داسي سوه لکه د ژړندي د دوو پلو په منځ کي چي وي يا لکه د غچي په خوله کي چي راسي د مخ او شا له طرفه وهل کيږي او دوی په خپل منځ کي د نه پيژندلو په سبب هم یو له بله سره وهي.

په دغه وخت کي رسول الله ﷺ د مسلمانانو د یوې کوچنۍ (۹) نفري ډلې سره د لښکر تر شا ولاړ ؤ د مسلمانانو قهرمانانه جنگ او د کفارو تېښته یې لیدل چي ناڅاپه او په پوره بې خبرتیا کي یې د خالد بن ولید د سپرو ټولۍ د مسلمانانو تر شا ولیدل.

اوس نو دلته د رسول الله ﷺ مخ ته دوی لاري وې چي يا به خپل ځان او دغه (۹) نفره ملگري په ډېره چابکي سره د امان او پټ ځای ته رسوي او خپل محاصره سوی لښکر به خپل تقدیر ته پرېږدي چي څه ورته پېښېږي هغه به ورته پېښی سي.

يا دا چي خپل ځان په خطر کي واچوي خپلو پاشلو اصحابو ته ور ناري کړي چي د ده ﷺ پر شا وخوړا ټول سي او د هغو څخه بیرته یوه قوي جبهه جوړه کړي چي د هغو په واسطه خپل محاصره سوی لښکر د محاصرې څخه خلاص او د اُحد د غره ولوروته یې وڅېړوي.

دلته نو د رسول الله ﷺ بې مثله شجاعت او عبقریت وځلېدی، په لوړ آواز سره یې خپلو اصحابو کرامو ته ورناري کړه: عباد الله! رسول الله ﷺ پوهېدی چي د ده آواز به تر مسلمانانو د مخه هغه مشرکان واورې چي په ټولو مسلمانانو کي یې تر هر چا د مخه رسول الله ﷺ په کار ؤ، مگر بیا یې هم په لوړ آواز سره ناري کړه: «عباد الله! انا رسول الله» د الله بندگانو زه رسول الله یم دلته راسی، په دغه خطرناکه وخت کي رسول الله ﷺ په دغه ناره سره خپل ځان په خطر کي واچاوه.

مگر مسلمانان چي د کفارو په محاصره کي لوېدلي وه صحي فکر یې د لاسه ورکړی ؤ بېله خپلو ځانو د بل شي يا بل چا په فکر کي نه وه، ډیروي یې د تیښتي لار اختیار کړه او د جنگ میدان یې پرېښاوه او دوی نه پوهېدل چي وروسته څه کيږي او څه پېښيږي؟ تر داسي اندازې چي ځيني تښتېدونکي خلک مدینې منورې ته ورسېدل او ځيني یې غره ته وختل، ځيني چي د جنگ د اولو صفو څخه را ګرځېدل د مشرکانو په لښکر ګډه سوه، دوه لښکره سره ګډه وډ دي، مسلمان او مشرک یې نه سره

معلومېږي، دلته نو په خپله په مسلمانانو کي قتل او وژنه پېښې سوه، ځينو مسلمانانو ځيني نور مسلمانان د نه پېژندګلوی په سبب ووژل.

امام بخاري د حضرت عائشې رضي الله عنها څخه روايت کوي چي وايي: کله چي د اُحد ورځ وه او کفارو واضحه ماته وخوړل ابليس ناري کړه: يا عباد الله! آخراکم، يعني: د شا طرف ته متوجه سى چي دښمن د شا له طرفه درغلی، په دغه ناره سره د مسلمانانو د اولو صفو خلک را وگرځېدل او د خپلو وروستنيو صفو سره يې په وهلو شروع وکړه.

حذيفه بن يمان رضي الله عنه وايي: ما خپل پلار وليدى چي مسلمانان يې له دوو طرفو وهي او ما پر نارې کړې: عباد الله! دا زما پلار دی، مګر د جنگ ميدان تود ؤ او چا زما نارې نه اورېدلې تر هغو يې واهه چي وې وژى او بيا حذيفه رضي الله عنه وويل: الله دي عفوۀ درته وکړي.

نوهغه کسان چي په ميدان جنگ کي پاته وه په هغو کي دغه ګډ وډي پېښه سوه، ډېر کسان لکه ورک داسي وه نه پوهېدل چي چيري ولاړ سي او څه وکړي، دوى په دغه سرگردانه حال کي وه چي هلته يوه ناره کوونکي په لوړ آواز سره ناري کړه: (محمد و وژل سو) د دغه خبر په اورېدلو سره مسلمانانو نور هم حواس بايلول قريبه وه چي د ډيرو افرادو معنوي روحيات مړه سي، ډيرو کسانو اسلحه و غورځول او جنگ کول يې پرېښوول، ځيني بيا په دې فکر کي سوه چي د عبدالله بن ابي رئيس المنافقين سره ارتباط ونيسي چي د ابوسفیان څخه د دوى دپاره امان وغواړي.

مصعب بن عمير رضي الله عنه چي د شيطان دغه ناره واورېدل چي محمد صلی الله علیه و آله و سلم و وژل سو، نو يې وويل:

﴿وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَلَنْ مَاتَ أَوْ قُتِلَ أُنْقَلَبْتُمْ عَلَى

أَعْقَابِكُمْ وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلَى عَقْبَيْهِ فَلَنْ يَضُرَّ اللَّهَ شَيْئًا وَسَيَجْزِي اللَّهُ الشَّاكِرِينَ ﴿١١٠﴾

يعني: نه دی محمد صلی الله علیه و آله و سلم مګر د الله جل جلاله يو رسول دی، په تحقيق تر ده د مخه ډېر رسولان تېر سوي دي، آيا که محمد صلی الله علیه و آله و سلم مړ سي يا شهيد کړل سي نو تاسي بيرته پر شا خپل کفر ته ورګرځئ؟ (يعني: دا نه ده صحي، ځکه هر بشر آخر له دنيا څخه تلونکى .

دی) او هر څوک چې بیرته هغه خپل کفر ته وگرځي نو الله ﷻ ته هیڅ تاوان نه رسوي او ډېر ژر به الله ﷻ شکر کوونکو بندګانو ته د خیر بدله او جزاء ورکړي.

د شیطان د نارې په اوږدلو سره دغه جملې د مصعب بن عمیر ؓ د خولې څخه را ووتلې او دا د مخه تر دې وې چې دغه آیات په قرآن مجید کې نازل سي، الله ﷻ دغه آیات د ده ؓ پر ژبه جاري کړي او بیا په وروسته کې جبریل ؑ دغه آیات شریف د الله ﷻ له طرفه رسول الله ﷺ ته را نازل کړي.

انس بن نضر ؓ پر هغه ډله ورغلی چې حواس یې بایلي او په فکر کې ناست دي، انس بن نضر هغه څوک دی چې د بدر غزاه ته نه ؤ حاضر سوی او بیا یې قسم یاد کړی: که بل وار د رسول الله ﷺ او قریشو په منځ کې جنگ پېښ سو زه به الله ﷻ ته هغه کارونه ور ښکاره کړم چې زه یې کوم (یعنې د مرک تر وخته به جنگېږم) نورشتیا هم انس بن نضر ؓ دلته خپل شجاعت او مړانه ښکاره کړه.

کله چې انس بن نضر ؓ پر هغه ډله ورغلی چې حواس یې بایلي وه او په فکر کې ناست دي نو یې ورته وویل: د څه شي انتظار کوی چې ناست یاست؟ دوی وویل: رسول الله ﷺ و وژل سو، ده وویل: که رشتیا هم رسول الله ﷺ وژل سو وي نو تاسي تر ده وروسته ژوند څه کوی؟ ولاړ سی او ځانونه پر هغه لار و وژنی چې رسول الله ﷺ پر و وژل سو او بیا انس بن نضر ؓ وویل: الهي! زه له هغو کارو عفو غواړم کوم چې مسلمانانو وکړه او الهي! زه له هغه څه څخه بري او بېزاره یم کوم چې مشرکانو وکړه، یعنې: نه د مسلمانانو په دغه تېښته او حواس بایللو خوښ یم او نه د مشرکانو دغه عمل خوښوم او بیا رهي سو، سعد بن معاذ ؓ په مخه ورغلی او ورته وېي وویل: چیري ځي؟ یا ابا عمر! انس بن نضر ؓ وویل: والله یا سعد! د اُحد څخه د جنت بوی را باندي لګیږي او ولاړی تر هغو یې د کفارو سره جنگ کاوه تر څو چې شهید و وژل سو، پسه جنگه د ده جسد چا نه پېژندی چې دا څوک دی ځکه د ده پر بدن درو اتیا زخمه وه، چې ځیني یې د تورو ځیني یې د نېزو او ځیني یې د غشو وه نو د ده بدن هیچا و نه پېژندی بېله د ده د خوره چې هغې هم د ده پر یوه ګوته و پېژندی چې پخوا لا پرې سوې وه، سعد بن معاذ ؓ ورسول الله ﷺ ته وویل: والله

يا رسول الله زما په وسه نه وه پوره چي داسي کار وکړم لکه انس بن نضر چي وکړی. وروڼو! څوک داسي جهاد کولای سي؟ څوک د دشمن سره دومره مخامخ کېدلای سي؟ څوک دومره تحمل او مقاومت کولای سي؟ چي درو اتيا زخمه دي زخمي سي او دى دي جنگ کوي، يو سړى يو ځای زخمي کېږي او د جنگ له ميدانه وزي، دوه زخمه خو څوک په تکليف زغملای سي، مگر درو اتيا زخمه او بيا دي هم جنگ کوي، سعد رضي الله عنه وايي موږ يې بدن لڅ کړى په ټول بدن کي يې د يوې لويشتي ځای نه و پاته چي زخم دي يې نه وي خوړلى د الله تعالى په لار کي يې ټول بدن خوړين سوى و.

ثابت بن دحداح الأنصاري رضي الله عنه خپل قوم ته ورناري کړه: يا معشر الأنصار! که محمد صلی الله علیه و آله و سلم وژل سوى وي الله تعالى حى او ژوندی دی نه مري، پر خپل دين و جنگېږی، الله ستاسي ناصر او کاميابه کوونکی دی، د انصارو څخه څو نفره د ده ملگري سوه او د خالد د سپرو پر ټولۍ يې حمله وکړه تر څو چي خالد په نېزه و وژى او دده نور ملگري هم شهيدان سوه.

د مهاجرينو يو نفر د جنگ په ميدان کي پر يوه انصاري ورغلى چي په خپلو وينو کي سره اوبښتى، مهاجر ورته و ويل: اې فلانيه! آيا ته خبر سوې چي محمد صلی الله علیه و آله و سلم وژل سو؟ يعنې: تا دغه خبر واوږېدى؟ مهاجر ځان ته معلومات کوي چي خبر رشتيا دی که درواغ؟ نو ويل: ته خبر سوې چي محمد و وژل سو؟ انصاري و ويل: که محمد صلی الله علیه و آله و سلم وژل سوى وي هغه خپل رسالت ورساوه اوس تاسي پر خپل دين و جنگېږی. دغه خبره موږ ټولو مسلمانانو ته خطاب دی، که محمد صلی الله علیه و آله و سلم د دنيا څخه رحلت کړى دی خو دين يې موږ ته پوره را ورساوه، اوس نو د دغه دين ساتل او تر نورو انسانانو پوري يې رسول زما اوس تا پر غاړه امانت او ايماني وظيفه ده.

په دغه قسم قربانيو او شجاعت سره د مسلمانانو د جنگياليو معنويات او احساسات بيرته را ژوندي سوه، دوى ته د دوى عقلونه او تدبير بيرته را وگرځېدل، نو يې هغه د تسليمېدلو، يا دا چي د عبدالله بن ابى سره د خلاصون دپاره رابطه ونيسي فکرونه له دماغه وايستل خپلي اسلحې يې واخيستې او د مشرکانو پر لښکرو يې حملې شروع

کړې کوبښن کوي چي خپل د قيادت مرکز ته ځانونه ورسوي، په عين وخت کي دا معلومات هم ورته وسوه: چي هغه د رسول الله ﷺ د وژل کېدلو خبر هم يو جوړ سوي درواغ وه. دې معلوماتو د دوی قوت او همت نور هم ور زيات کړه، نو خود پسله تر څه جنگه او ټينگ مقاومت هغه د محاصري له حالته خلاص سوه او په کراره کراره د خپل مرکز او قيادت پر شا وخوړه سره جمعه کېدل.

هلته د صحابه کرامو په جمله کي يوه بله درېيمه ډله هم وه چي د هغو دپاره بل هيڅ شئ دومره مهم نه ؤ بېله د رسول الله ﷺ ساتنه چي دغي ډلي د محاصري د ماتولو دپاره او رسول الله ﷺ ته د ځان د رسولو دپاره هجوم او حملې شروع کړې. د دغي ډلي په مقدمه کي حضرت ابوبکر الصديق، حضرت عمر فاروق او حضرت علي بن ابي طالب رضی الله عنه وه، که څه هم دوی د جنگ په اولو صفو کي وه خو کله چي يې د جنگ دغه بد حال وليدی او د رسول الله ﷺ پر مبارک ذات يې خطر حس کړی نو اوس د ده ﷺ څخه د دفاع کوونکو په مقدمه کي ودرېدل.

د رسول الله ﷺ پر شا وخوړ شديد جنگ

کله چي د مسلمانانو د لښکر ډيره حصه هلته په محاصره کي پاته وه او د مشرکانو د ژرندي د دوو پلو په منځ کي میده کېدل، هلته د رسول الله ﷺ پر شا وخوړ ډېر شديد جنگ روان ؤ، موږ مخ کي درته و ويل: کله چي مشرکانو د محاصري عمليه شروع کړه د رسول الله ﷺ سره بېله (٩) نفرو بل هيڅوک نه وه ورسره او کله چي رسول الله ﷺ مسلمانانو ته ور ناري کړه: اَلَيْ عِبَادَ اللَّهِ! اَنَا رَسُولُ اللَّهِ، مشرکانو هم د ده ﷺ آواز واورېدی او وې پېژندى، د مخه تر دې چي د مسلمانانو د لښکر يو څوک و رسول الله ﷺ ته ور ورسېږي کفارو په خپل ټول قوت او شدت سره پر ده ﷺ حمله وکړه، نو د مشرکانو او د دغو نفرو اصحاب کرامو په منځ کي داسي شديد جنگ شروع سو چي په هغه کي د محبت او قربانى، شجاعت او فدا کارى، نادره او بېمثله نموني ښکاره سوې.

امام مسلم د انس بن مالک رضي الله عنه څخه روايت کوي چي رسول الله ﷺ د اُحُد په ورځ د نهو نفرو سره يوازي پاته ؤ چي اووه نفره يې انصار وه او دوه نفره يې مهاجرين وه. چي دغه مهاجرين طلحه بن عبیدالله او سعد بن أبي وقاص رضي الله عنه وه.

کله چي کفار ده ﷺ ته ور نژدې سوه رسول الله ﷺ و فرمايل: څوک دغه کفار زما له طرفه شري او ليري کوي؟ او هغه لره جنت دی، يا په جنت کي زما ملگری دی، د انصارو څخه يو سړی ور د مخه سو تر هغو يې جنگ کاوه چي و وژل سو، کفار نور هم رسول الله ﷺ ته ور نژدې سوه، دغه رنکه د دغو اوو نفرو انصارو څخه يو يو نفر ورته دريږي تر څو چي اووه سره و وژل سوه، رسول الله ﷺ خپل مهاجر ملگرو ته و ويل: موږ د خپلو ملگرو سره انصاف و نه کړی او د هغو اوو نفرو انصارو آخري نفر عماره بن يزيد بن سکن رضي الله عنه ؤ، ده هم تر هغو جنگ وکړی چي زخمو نه يې ډېر سوه او پر مخکه ولوېدی، د عماره بن يزيد رضي الله عنه تر غځارېدلو او لوېدلو وروسته فقط رسول الله ﷺ او دوه قريشي ملگري يې پاته سوه.

امام بخاري او امام مسلم د أبي عثمان رضي الله عنه څخه روايت کوي چي وايي: د اُحُد د ورځي په ځينو وختو کي د رسول الله ﷺ سره بېله طلحه بن عبیدالله رضي الله عنه او سعد بن أبي وقاص رضي الله عنه څخه بل هيڅوک نه وه پاته.

دغه نو نسبت د رسول الله ﷺ ژوند ته هغه ډير سخت وخت او ساعت ؤ او د کفارو دپاره يو طلايي چانس ؤ چي په لاس ورغلی، خو مشرکانو هم د دغه طلايي موقع او فرصې څخه په استفاده کولو کي هيڅ سستي او ټنډلي و نه کړه، غواړي چي په دغه وخت کي خپل شوم مقصد عملي کړي، نو يې خپلي ټولي حملې و رسول الله ﷺ ته متوجه کړې او په دې اميد دي چي دى ﷺ له منځه يوسي، په دغه وخت کي عتبه بن أبي وقاص چي د سعد بن أبي وقاص رضي الله عنه ورور دی او مشرک دی رسول الله ﷺ يې په ډبره وويشتی او ډبره د رسول الله ﷺ پر مخ ومينتل، د دغه ويشتلو په سبب د رسول الله ﷺ د راسته طرف په کبنته زامه کي هغه غاښ ووتی چي په عربي کي (رُباعيه) ورته ويل کيږي او رباعيه هغه غاښ دی چي د نښن او د مخ د دوو جوړه غاښو په منځ کي دی او د رسول الله ﷺ لاندي شونډه زخمي سوه،

په دغه وخت کې عبدالله بن شهاب الزهري کافر و رسول الله ﷺ ته ور د مخه سواو پر تندي يې زخمي کړی يا زموږ په اصطلاح سر مبارک يې ورمات کړی.

له بله طرفه يو بل حاسد او عنيد د آس سپور عبدالله بن قثمه ملعون راغلی توره يې پورته کړه پر رسول الله ﷺ يې واری وکړی، توره په ډېر شدت او قوت د رسول الله ﷺ پر اوږه و مبتل څرنگه چې رسول الله ﷺ دوې زغري يوه پر بله سربېره اغوستي وې نو د توري واري د دغه زغرو په سبب د پړې کولو تاثير و نه کړی ځکه توره پر اوسپنه و مبتل، مگر واری ډېر قوي او شديد و توري د سوتي وظيفه آداء کړه او تريوې مياشتي زيات رسول الله ﷺ د اوږې له درده شکايت کاوه.

فکر وکړی دغه کافر لعنه الله عليه په څومره قوت رسول الله ﷺ وهلی و؟ چې د هغه وهلو په سبب تريوې مياشتي زيات د رسول الله ﷺ اوږه خوږېدل.

دوهم وار بيا ابن ام قثمه ملعون پر راغلی او رسول الله ﷺ يې په ډير قوت او شدت سره پر سر په توره وواهه او ويل: واخلة زه ابن قثمه يم، رسول الله ﷺ چې د خپل مبارک مخه ويني پاکولې ورته و ويل: اَقَمَّاكَ اللهُ، يعني: الله دي ذليله کړه، الله ﷻ د رسول الله ﷺ دغه دعاء يا شرا قبوله کړه او ابن قثمه چې له دغه جنگه خپل کور ته ولاړی نو بيا د خپلو پسونو ورومې يا گلي ته ور ووتی، د ده پسونو چې د غره پر يوه لاسي گرځېدل دئ هلته ورغلی د پسونو په منځ ور ننوتی، د ده د پسونو څخه يوه بشکروړ وگرځي پر ور وځنستل او دئ يې په سر داسي وواهه چې د غره د لوږه لاسه يې لاندې واچاوه، په گېلېدلو گېلېدلو لاندې ولوېدی ټوک ټوک او مردار سو.

نو دغه ابن قثمه چې دوهم وار بيا رسول الله ﷺ په قوت سره په توره پر سر وواهه د هغه خول چې د اوسپني د ځنځير انو څخه جوړ سوی و او د رسول الله ﷺ پر سر و د يوه ځنځير دوې حلقې يا دندانې د رسول الله ﷺ په سر ننوتې، پر دغه سربېره بيا هم رسول الله ﷺ ولاړ دی، سره د دې چې پر رسول الله ﷺ د توري دوه ډېر سخت او شديد وارونه وسوه خو بيا هم په رسول الله ﷺ کي طاقت سته او مقاومت کوي.

تاسي به نن ورځ د کفارو و ځينو کارو او خبرو ته په تعجب کې ياست چې دوی ولي پر رسول الله ﷺ دغسي ناوړه خبرې کوي، خو دا د تعجب وړ او د تعجب ځای

نه دی، بلکه تاسي د رسول الله ﷺ ژوند ته وگورئ چې د دعوت له اولي ورځي څخه د شيطان نوکران زموږ د لار بنوونکي ځلانده نور سره څه کول او څه به کړي دي؟ خو الله ﷻ خامخا خپل دين او خپل رسول غالبه کړی او غالبه کوي به.

قافله تېرېږي اوسپي غاړې خو قافلي ته ضرر نه رسيږي او د سپوږميا آسمان ته نه رسيږي.

په صحي حديث شريف کي راغلي دي: کله چي د رسول الله ﷺ مبارک غاښ مات سو او په سر زخمي سو رسول الله ﷺ له خپله مبارکه مخه ويني پاکولې او ويل به: څنگه به هغه قوم خلاص او کاميابه سي چي دوی د خپل نبي مخ ور زخمي کړی او غاښ يې ورمات کړی؟ حال دا چي دغه نبي به الله يا د الله ﷻ لاري ته دعوتوي، الله ﷻ به دغه باره کي فرمايي:

﴿لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبَهُمْ فَإِنَّهُمْ ظَالِمُونَ﴾

[آل عمران: ۱۱۸]

الله ﷻ په دغسي دردوونکي حالت کي خپل رسول ﷺ ته فرمايي: تا لره په امورو کي (يعني: په دغو کارو کي) هيڅ اختيار نسته (بلکه الله ﷻ د هر شي اختيار درلودونکی دی) يا به الله ﷻ د دوی توبه قبوله کړي، يا به دوی ته عذاب ورکړي او بېشکه چي دوی ظالمان دي.

ورونو! په حقه سره مشرکان د خپل وحشت او بربريت په سبب د دې وړ او لائق وه چي رسول الله ﷺ بېرته ورته وکړي مگر د الله ﷻ دا اراده وه چي خپل رسول تر هغه خپل جليل او عظيم منصب نور هم لوړ او عظيم کړي او د خپل رسول د بنو اخلاقو يوه ډېره لوړه او شانداره نمونه قائمه کړي او ټوله دنيا ته دا ور ښکاره کړي: چي ټول بشریت دي د دغه سيد المرسلين صبر او تحمل، حلم او عفوي ته وگوري، چي مشرکان پر ده ﷺ ظلم او تجاوز کوي او دى ﷺ هغو ته يوه بېرته هم نه کوي، يوازي هغه الهي او امر عملي کوي کوم چي دى ﷺ په امر کړه سوی دی، لکه دعوت، تبليغ او جهاد او د کارو نتيجه او انجام الله ﷻ ته سپاري، په هغو کي چي هر حکمت او مصلحت وي هغه به کيږي، آيا د دې په عوض او بدل کي چي مشرکان د رسول الله ﷺ په بېرته سره هلاک سي دا به ښه او بهتره نه وي چي په وروسته کي هم

دغه د اسلام له دښمنانو څخه د اسلام محافظين او د رسول الله ﷺ مینان او فداکاره عسکر جوړ سي؟ لکه هم داسي چي وسوه.

هغه د کفارو مشهوره مشران کوم چي اوس رسول الله ﷺ غوښته چي بنرا ورته وکړي څه موده وروسته الله ﷻ دوی ټول د اسلام په فداکاره لښکر کي شامل کړه. مقصد دا چي په دغه الهي جمله سره چي فرمايي:

﴿لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ﴾

رسول الله ﷺ ته تنبیه ورکړل سوه چي بنده لره اختیار نسته او نه د بنده علم پر ټولو شيانو را گرځېدلای سي، الله ﷻ چي د هر شي اراده وکړي هغه کوي، که څه هم کافران ستاسي دښمنان دي او پر تاسي ظلم کوي خو که الله ﷻ اراده و فرمايي هغه به سمي لاري ته را ولي او که يې بيا د عذاب اراده وسوه عذاب به ورکړي.

او بيا رسول الله ﷺ و فرمايل: الهي! زما قوم ته مغفرت او بخشنه وکړې دوی بې علمه او ناپوه دي، په بل روايت کي راغلي دي چي وې فرمايل: الهي! زما قوم ته هدايت وکړې دوی ناپوه دي. خير بيرته خپلي قصې ته راسه:

په دې کي هيڅ شک نسته چي د مشرکانو هدف او مقصد دا ؤ چي د رسول الله ﷺ ژوند پای ته ورسوي، مگر هغه دوو مهاجرو قريشو چي سعد بن أبي وقاص او طلحه بن عبيدالله وه په پوره قهرماني، لوړ همت او شجاعت سره داسي بې مثاله جنگ کاوه چي مشرکانو ته يې د دوی وهدف ته در سپدلو لار بنده کړه.

که څه هم دوی فقط دوه نفره وه خو د عربو د ماهره غشي وېشتونکو څخه وه، د رسول الله ﷺ څخه يې داسي دفاع وکړه چي مشرکان يې دې ته مجبوره کړه چي د رسول الله ﷺ څخه ليري سي، سعد بن أبي وقاص ؓ چي پوره ښکاري او ماهره غشي وېشتونکی ؤ، رسول الله ﷺ د ده د غشو د جعبې څخه غشي ورته را ايستل او ورته ويل يې: وله يې «فداک أبي وامي»

ورونو! دغه جمله چي «فداک أبي وامي» يا «بأبي وامي» په پخوانۍ فصیحه عربي کي ډېره استعمالېدل چي د لفظ ترجمه يې داسي ده: زما مور او پلار دي تر تا

قربان وي، مگر د استعمال ځای او د استعمال مقصد يې دا ؤ: که به يو څوک چا ته ډېر گران، معزز او محترم ؤ، هغه ته يې دغه جمله ويل او هميشه مور او پلار دواړه نه سره يو ځای کېدل، په ډيرو وختو کي داسي ويل کېده چي «فداک أبي» يا «بأبي» نو دا چي رسول الله ﷺ مور او پلار دواړه سره يو ځای کړه دا پر ډېر گرانښت او د سعد ؓ پر ډېر استعداد او مهارت دلالت کوي او سعد ؓ به په وروسته کي په دغه جمله سره ډېر فخر کاوه او ويل به يې: په والله رسول الله ﷺ خپل مور او پلار دواړه هيچا ته نه دي سره يو ځای کړي، چي ورته ووايي «بأبي و أمي» بېله ما څخه.

او هر څه چي طلحه بن عبیدالله ؓ، امام نسائي د جابر ؓ څخه دغه د رسول الله ﷺ پر شا وخوا د مشرکانو را ټولېدل او دا چي د رسول الله ﷺ سره څو نفره انصار وه روايتوي، جابر ؓ وايي: مشرکان ورسول الله ﷺ ته ور ورسېدل، رسول الله ﷺ و فرمايل: څوک د دغه قوم دفاع کوي؟ طلحه ؓ و ويل زه، بيا جابر ؓ وايي: چي انصار مشرکانو ته ور د مخه سوه خو انصار يو پسله بله په هغه ترتيب و وژل سوه چي مخ کي مو د امام مسلم په روايت کي درته بيان کړه، کله چي انصار ټول شهيدان سوه طلحه ؓ ور د مخه سو، جابر ؓ وايي: بيا نو طلحه ؓ د يوې ټولۍ په مثل جنگ وکړی، ترڅو چه لاس يې په توره ووهل سو او ګوتي يې پرې سوې او بيا الله ﷻ مشرکان پر شا کړه.

حاکم بن حازم په اکلیل کي وايي: چي طلحه بن عبیدالله ؓ د اُحُد په ورځ (۳۹ يا ۳۵) ځايه زخمي سو او دوې ګوتي يې پرې سوې. امام بخاري د قيس بن أبي حازم ؓ څخه روايت کوي چي وايي: ما د طلحه هغه شل لاس وليدی چي په هغه لاس سره يې د اُحُد په ورځ د رسول الله ﷺ څخه دفاع کول، يا يې رسول الله ﷺ په ساتی.

امام ترمذي روايت کوي چي رسول الله ﷺ د اُحُد په ورځ د طلحه په باره کي و فرمايل: که څوک غواړي چي داسي شهيد ته وگوري چي د مخکي پر مخ گرځي نو دي طلحه بن عبیدالله ته وگوري.

ابو داود الطيالسي د عائشي رضي الله عنها څخه روايت کوي چې دې وويل: هر کله چې به د اُحُد ورځ ياده سوه ابوبکر الصديق رضي الله عنه به ويل: دغه ورځ ټوله د طلحه ورځ وه.

په دغه باريک وخت کې او دغه د تکليف په ساعت کې الله تعالى د غيږو خپل نصرت نازل کړی، امام بخاري او امام مسلم د سعد بن أبي وقاص رضي الله عنه څخه روايت کوي چې وايي: د اُحُد په ورځ مي رسول الله ﷺ وليدی چې دوه نفره ور سره وه چې سپين کالي يې اغوستي وه او د ده ﷺ دفاع دپاره يې ډېر شديد جنگ کاوه، چې دغه دوه نفره مي نه د مخه ليدلي وه او نه مي بيا په وروسته کې وليدل او په يوه روايت کې راغلي دي چې دغه دوه نفره جبريل او ميکائيل عليهما السلام وه.

دغه ټولي واقعي يعني: د رسول الله ﷺ زخمي کېدل، د ده ﷺ سره د اوو ولاړو انصارو شهادت دغه ټوله په څو لږو لحظو کې پېښ سوه چې هيچا يې توقع نه کول، که نه د رسول الله ﷺ هغه غوره اصحاب چې د جنگ په اولو صفو کې په جنگ مشغول وه فقط د حالاتو د خطر ناکه کېدلو په ليدلو سره او د رسول الله ﷺ د آواز په اورېدلو سره ډېر ژر د رسول الله ﷺ طرف ته په چابکي سره را غله، نه غواړي چې رسول الله ﷺ ته داسې شئ پېښ سي چې د دوی نه وي خوښ، مگر کله چې دوی ور رسېدل رسول الله ﷺ ته هغه څه ور پېښ سوي وه چې ور پېښېدل، رسول الله ﷺ زخمي دی، د انصارو څخه شپږ نفره وژل سوي دي، اووم نفر يې د ډيرو زخمو په سبب د مرگ په حالت کې پروت دی، سعد او طلحه رضي الله عنهما په همت او مړانه د رسول الله ﷺ څخه دفاع کوي، کله چې دغه نور اصحاب کرام ور رسېدل په خپلو بدنو او اسلحو يې پر رسول الله ﷺ زغره يا پنجره جوړه کړه، رسول الله ﷺ يې د دښمن د ضربو څخه په خپلو ځانو وساتي، د دښمن حملې او هجوم يې رد کړه.

اول هغه څوک چې رسول الله ﷺ ته يې ځان ور ورساوه هغه (ثاني اثنین) هغه د هجرت د ورځې د غار ثور ملگری حضرت ابوبکر الصديق رضي الله عنه ؤ، ابن حبان په خپل صحيح کې! چې د احاديثو يو معتمد کتاب دی د عائشي رضي الله عنها څخه روايت کوي چې ابوبکر الصديق رضي الله عنه وويل: کله چې د اُحُد په ورځ د رسول الله ﷺ څخه خلک ولاړه زه اول هغه څوک وم چې رسول الله ﷺ ته مي ځان ور ورساوه، د ليري مي يو سړی

ولیدی چې د رسول الله ﷺ د ساتلو دپاره یې جنگ کاوه، ما وویل: کُن طَلْحَه، يعني: دا به طلحه وي، زه لا نه وم ورسېدلی چې ابو عبیده عامر بن الجراح ؓ پسي را ورسېدی، هغه داسې را ځغستل لکه مرغه چې را الوتی وي ترڅو تر ما پوري را ورسېدی، موږ چې رسول الله ﷺ ته ور ورسېدلو و مو لیدل چې طلحه ؓ د هغه حضور ته زخمي پروت دی رسول الله ﷺ وفرمایل: د ورور مرسته مو وکړی چې هغه د مرگ په حالت کې دی.

رسول الله ﷺ پر مبارک سر داسې وهل سوی ؤ چې د ځول دوې حلقې یا دندانې یې په سر ننوتلي وې او د رسول الله ﷺ د سر او خولې څخه ویني را بهیږي، اصحاب کرام غواړي چې دغه ویني و دروي، د دغه مقصد دپاره باید د رسول الله ﷺ له سره هغه د اوسپني خول ایسته سي، مگر دغه خول نه ایسته کېدی، ځکه د ځنځیرانو حلقې د سر په هډوکي ننوتلي دي، ابوبکر الصديق ؓ وایي: زه ور تېر سوم چې دغه دوې حلقې د رسول الله ﷺ له سره را و باسم خو ابو عبیده ؓ راته و ویل: د الله روی مي دروړی دی یا ابا بکر! ما پرېږده چې را وې باسم، ابوبکر ؓ وایي: بیا ابو عبیده ؓ یوه حلقه په غاښ و نیول او په کراره کراره یې را کښوي، خود حلقې د را ایستلو سره د ابو عبیده غاښ هم و وتی ابوبکر ؓ وایي: زه ورغلم چې دغه بله حلقه را و باسم، ابو عبیده بیا راته و ویل: یا ابا بکر! د الله روی مي دروړی دی ما پرېږده چې را وې باسم، بیا یې دغه بله حلقه په غاښ و نیول او کرار کرار یې ښورول تر څو چې هغه یې هم په ډېر احتیاط سره را و ایستل او د حلقې د را ایستلو سره د ابو عبیده بل غاښ هم و وتی، رسول الله ﷺ بیا وفرمایل: چې د ورور مرسته مو وکړی چې د مرگ په حالت کې دی، نو موږ طلحه ؓ ته ورغلو د هغه په علاج مشغوله سوو، و مو لیدل چې هغه (۱۹) ځایه زخمي سوی ؤ چې دا په دغه ورځ د طلحه ؓ پر ډېر همت او شجاعت دلالت کوي، چې تر کومې اندازې یې د رسول الله ﷺ څخه دفاع کول.

کله چې د رسول الله ﷺ له سره هغه د ځول د ځنځیر حلقې یا دندانې و ایستل سوې د رسول الله ﷺ د سره څخه ویني بهېدل شروع سوه فواره غونډي ویني را بهیږي اوس بیا صحابه کرام کوښښ کوي چې دغه د وینو بهېدل بند کړي، مگر ویني

نه درېږي خو په آخر کي د رسول الله ﷺ لور حضرت فاطمه عليها السلام دغه ځای ته راغله هغې د رسول الله ﷺ په دغه زخم کي یو ټوکر کښېناوه خو وینو هغه ټوکر را وایستی ويني بهېږي او نه درېږي، صحابه کرام د دغه زخمه څخه پر رسول الله ﷺ ډېر بهېږي او وارخطا دي، بل وار فاطمه عليها السلام د بوریا یوه ټوټه وسوځل او د دغه سوځل سوي بوریا توډې ايرې یې په دغه زخم کي واچولې او زخم یې په ډک کړی، د دغه ایرو په واسطه هغه ويني بندي سوي.

تاسي ولیدل چي د اسلام د نشرولو او رسولو دپاره زموږ د حبیب او پېشوا جناب رسول الله ﷺ دغه حال ؤ، اسلام ترموړه په آساني او بېله تکلیفه نه دی را رسېدلی د رسول الله ﷺ څخه رانیولې بیا تر اصحاب کرامو پوري، حتی علماء کرامو او اسلامي مجاهدينو د اسلام په رسولو او ساتلو کي په هر وخت او زمانه کي تراندازې زیات تکالیف کاللي او قبول کړي دي، خو بد بختانه موږ په ډېره آساني سره دغه الهي او آسماني دین هېروو، د کفر عاداتو او رسوماتو ته په خپل ژوند کي ځای ورکوو نو ځکه ورځ په ورځ په ذلت اخته کېږو، تاسي ته د مسلمانانو د ذلت سبب در معلومېږي؟ په دغه باره کي لږ فکر وکړی، زموږ د ټولو خواریو او درېدريو سبب زموږ عملونه دي چي اسلام او خپل رهبران مو هېر کړي دي په کفارو پسي قدم پر قدم رهي یو.

خیر! په دغه تکلیفي لحظو کي د مسلمانانو د پهلوانانو څخه یوه ډله و رسول الله ﷺ ته را ورسېدل او پر را ټول سوه چي د هغې جملې څخه ابودجانه، مُصعب بن عُمیر، علي بن أبي طالب، سهل بن حُنَيف، د أبي سعيد الخدري پلار مالک بن سنان، ام عماره چي ښځه وه او نوم یې کُسيبه بنت کعب دی، قُتاده بن نعمان، عمر بن الخطاب، حاطب بن أبي بلتعه او ابو طلحه رضي الله عنهم اجمعین وه،

دغو دوو نوموټه متوجه سی، یو طلحه بن عبیدالله دی چي مهاجر او قریش دی او بل ابو طلحه دی چي د انصارو څخه دی او دواړه د رسول الله ﷺ فدا کاره او صادق ملګري دي او دغو دواړو د احد په ورځ ډیر همت او شجاعت ښکاره کړی دی.

پر رسول الله ﷺ د مشرکانو د فشار ډېر بدل

لکه څرنگه چې په هره لحظه کې پر رسول الله ﷺ د مشرکانو شمېر زیاتېدی دغه رنګه یې هجوم او حملې پر مسلمانانو زیاتېدلې، خو د دغو حملو په جریان کې رسول الله ﷺ یوه ته د هغو غارو ولوېدی چې ابو عامر الفاسق د دغه مقصد دپاره کښلې وه، د رسول الله ﷺ څنگون کېت سو او په غار کې غځار سو، خو علي ؑ تر لاس ونيوی او طلحه بن عبید الله ؓ غېږ پر او وگرځول او را پورته یې کړی.

نافع بن جُبَيْر ؓ وايي: د مهاجرینو له یوه نفره مې واورېدل چې ویل یې: زه د اُحُد جنگ ته حاضر سوی وم، و مې لیدل چې له هره طرفه پر رسول الله ﷺ غشي اوري خو دغه ټوله غشي د ده ﷺ څخه گرځول کېدل.

دغه غشي چا ځنې گرځول؟

د ده ﷺ اصحاب کرامو په سپر او په خپلو بدنو ځنې گرځول.

بیا هم نافع ؓ وايي: عبدالله بن شهاب الزهري کافر مې ولیدی چې د اُحُد په ورځ به یې ویل: محمد ﷺ را وښوی که دی ژوندی پاته سو زه باید و وژل سم او رسول الله ﷺ د ده څنگ یا بغل ته ولاړ ؤ او هیڅوک هم نه وه ور سره.

بیا نو صفوان بن امیه پر دغه ورته په قهر سو چې محمد دي یوازي او تنها څنگ ته ولاړ ؤ او تا و نه واهه، ده و ویل: والله ما نه دی لیدلی او بیا یې و ویل: زه په الله سره قسم یادوم چې دی ﷺ زموږ څخه منعه کړه سوی دی يعني: موږ نه سو ور رسېدلای ځکه په موږ کې داسې څلور نفره وه چې جنگ ته در او وتلو په وخت کې مو دا عهد او وعده سره کړې وه چې دی ﷺ به وژنو خو په موږ کې یوه ته هم دا موقع نه سوو براهه یا یوه هم دغه کار و نه کولای سواي.

ورونو! په پوره یقین او کامله عقیده سره یې و منی: کوم څوک چې د الله ﷻ په ساتنه کې وي هغه ته اُنس او جن په ټولو ضرر نه سي ور رسولای او که بیا د یوه چا سره الله ﷻ نه وي ملګری هغه څوک د دنیا لښکري هم نه سي ساتلای، بلکه هغه خپلې لښکري یې ورته بلا سي. د پښتو او پښتنولوۍ شاعر رحمان بابا وايي او ډیر ښه وايي:

چې الله د سره مل نه وي رحمانه
که لښکري د سره وي یک تنه ايي

د اُحد دور ځي عجيبه او نادره قهرمانۍ

د اُحد په ورځ مسلمانانو ډېرې عجيبه او نادره قهرمانۍ او قربانۍ ښکاره کړې چې په تاريخ کي يې مثل نه ليدل کيږي، کله چې کفار د اصحاب کرامو د سختو حملو او قوي دفاع په سبب شاته ولاړل او د تورو وارونه يې رسول الله ﷺ ته نه ورسېدل نو يې د هغه ليري ځايه پر رسول الله ﷺ د غشو وارونه شروع کړل او په غشي يې ولي، ابو طلحه الأنصاري ؓ هم د ښمنان په غشو وېشتل او رسول الله ﷺ د ده تر شا ولاړ ؤ، ابو طلحه ؓ به خپل ځان د رسول الله ﷺ دپاره سپر او دېوال کاوه، خپل ځان او خپل ځيگر به يې د دې دپاره لوړ کړه چې رسول الله ﷺ د ښمن د غشو څخه وساتل سي، انس ؓ وايي: کله چې د اُحد په ورځ خلکو شکست وخورى او خلک د رسول الله ﷺ څخه ولاړل ابو طلحه ؓ د ده ﷺ مخ ته ولاړ ؤ او دى ﷺ يې په خپل سپر او ځيگر سره د ښمن له غشو څخه ساتى، ابو طلحه ؓ چې په غشو وېشتلو کي ډېر ښکاري او ماهر ؤ او لېندى يې په ډېر قوت سره کښول په دغه ورځ يې دوې يا درې ليندۍ ماتې کړې، هر څوک چې به په دغه منطقه کي تېرېدل او غشي به ورسره وه رسول الله ﷺ به ورته ويل: غشي دي ابو طلحه ته کښېږده.

انس ؓ وايي: رسول الله ﷺ به ابو طلحه تر شا ورپورته سو په غشي پسي به يې کتل چې چيري او پر چا مېلي، ابو طلحه ؓ به ورته ويل: (بأبي أنت وأمي) زما مور او پلار دي تر تا قربان وي مه پورته کېږه چې د دښمنانو يو غشى به درباندي و مېلي، زما ژوند دي ستا تر ژوند قربان وي. رواه البخاري.

ابودُجانه ؓ د رسول الله ﷺ مخ ته داسي ولاړ ؤ لکه غېږ چې يې پر راگرځولې وي او خپله شايې د دښمنانو غشو ته سپر کړې وه، د ده پر شا غشي مېتل خو ده د ځايه څخه حرکت نه کاوه، تر داسي اندازې چې شايې په غشو ډکه سوه.

حاطب بن أبي بلتعنه ؓ په عتبه بن أبي وقاص پسي سو، هغه کافر او مشرک

عتبه چې د رسول الله ﷺ مبارک غاښ يې ورمات کړی ؤ، هغه يې په داسې قوت په توره وواهه چې سريې په هوا سو، که څه هم سعد بن أبي وقاص ؓ د دغه عتبه بن أبي وقاص د وژلو دپاره چې د ده ؓ ورور ؤ ډېر کوبښن وکړی خو د هغه وژل د حاطب ؓ په نصيب وه او هغه ووژى.

سهل بن حنيف ؓ چې يو مشهوره غشى ويشتونکى ؤ د رسول الله ﷺ سره يې پر مرگ بيعت وکړی او بيا يې د مشرکانو په شړلو او ليري کولو کې کاميابه حصه واخيستل، رسول الله ﷺ په دغه ورځ په خپله هم په غشو ويشتل کول، د قتاده بن نعمان ؓ څخه روايت دى چې رسول الله ﷺ په خپله ليندى تر هغو غشي ويشتل چې د ليندى اړخونه يې مات سوه او بيا نو دغه ماته ليندى قتاده بن نعمان واخيستل او د عمر تر آخره ور سره وه.

د اُحُد په ورځ عبدالرحمن بن عوف ؓ ډير شديد جنگ وکړی تر داسې اندازې چې په خوله کې ووهل سو او غاښونه يې ووتل، عبدالرحمن بن عوف ؓ د اُحُد په ورځ تر شل ځايه زيات زخمي سو چې ځيني زخمونه يې په پښه کې وه او په هغه پښه گود سو.

د ابو سعيد الخدري ؓ پلار مالک بن سنان ؓ د رسول الله ﷺ د سر له زخمه څخه ويني په خوله وزېږېدلې ترڅو چې زخم يې د وينو څخه وړپاک کړی، يو چا ورته وويل: دغه ويني توکړه، ده وويل: يا والله هيڅکله به يې تو نه کړم او بيا ولاړ سو په جنگ يې شروع وکړه، رسول الله ﷺ وفرمايل: که څوک غواړي چې د جنت د خلکو څخه يو چا ته وگوري نو دې دغه مالک بن سنان ته وگوري او بيا شهيد ووژل سو.

ام عماره ؓ چې نوم يې کسيه بنت کعب دى د رسول الله ﷺ مخ ته توره په لاس ولاړه وه او ابن قمنه ملعون يې نه پرېښاوه چې رسول الله ﷺ ته ور تېر سي، ښځه ده په توره سره جنگ کوي، رسول الله ﷺ فرمايي: د اُحُد په ورځ چې به مي هري خوا ته کتل ام عماره به مي ليدل چې زما د حفاظت او ساتني دپاره يې جنگ کاوه.

ام عماره ؓ د ابن قمنه له طرفه پر اوږه ډېره سخته په توره ووهل سوه چې ډېر لوی زخم يې پکښې جوړ کړی او تر کومه وخته چې ژوندى وه له دغه زخمه په تکليف وه، خود دغه زخمه سره سره يې جنگ کاوه، دې ؓ هم پر ابن قمنه د توري ځوواره

وکره مگر څرنگه چې هغه ملعون دوی زغري سر پر سر اغوستي وې تاثیر یې نه پر کاوه، ام عماره رضی الله عنه سره له دې چې زخمي هم وه خو بیا یې هم د جنگ تر آخره د هغه خپله زخمه سره سره جنگ کاوه خو نوره هم دوولس ځایه زخمي سوه.

مُصعب بن عمیر رضی الله عنه هغه په اسلام کې اول سفیر او هغه چې د مدینې منورې ډیرو خلکو حتی سعد بن معاذ رضی الله عنه د ده پر لاس ایمان را وړی دی په ډېره مړانه او همت سره جنگ کاوه، د ابن قثمه او د هغه د ملګرو حملې یې د رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم څخه دفعه کولې، تاسې ته معلومه ده چې د مسلمانانو بیرغ هم د ده څخه و او دې هم په دغه بد حالت کې یوازې سو، تر دغه وخته پورې د مسلمانانو بیرغ لوړ ولاړ دی خو د دغه تنهایی په وخت کې کفارو پر راسته لاس کوم چې بیرغ یې په نیولې و و واهه راسته لاس یې ورپرې کړی، مُصعب رضی الله عنه بیرغ په چپه لاس ونيوی او د کفارو په مخ کې ثابت او قائم ودرېدی ترڅو چې چپه لاس یې هم پرې سو، بیا نو پر بیرغ پرېوتی په غاړه او ځیګر یې نیولی دی نه غواړي چې د اسلام بیرغ کښته سي، ترڅو چې شهید ووژل سو او هغه څوک چې مصعب رضی الله عنه یې په شهادت ورساوه هغه ابن قثمه لعین و او د ابن قثمه دا خیال سو چې ما رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم و وژی ځکه مصعب رضی الله عنه د رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم سره په رڼګ او چهره کې مشابهت درلودی نو ابن قثمه ډېر ژر د مشرکانو و طرف ته ولاړی او هلته یې ناري کړه چې محمد صلی الله علیه و آله وسلم ووژل سو او ما ووژی.

د رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم د وژل کېدلو آوازه او د جنگ پر حالاتو یې تاثیر

د دغه نارې او اعلان څو دقیقې نه وې تیرې سوي چې د رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم د وژل کېدلو خبر په مشرکانو او مسلمانانو کې نشر سو، دا نو هغه نازک حالت و چې هغه محاصره سوو مسلمانانو کوم چې د رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم سره نه وه موجود بالکل حواس بایلول، معنویات یې ضعیفه سوه د دوی په صفو کې اضطراب او ګد وږي پېښه سوه، مګر بیا هم دغه نارې او اعلان تر یوې اندازې د مشرکانو هجوم او حملې لږ او کمې کړې، ځکه دوی دا فکر کاوه چې موږ د خپل مقصد په حاصلولو کې کامیابه سوو،

نو د کفارو ډیر نفر د هغه وژل سوو مسلمانانو د پزو او غوږو په پرې کولو مشغول سوه، مگر رسول الله ﷺ بیا هم د هغه خپلو لږو اصحابو په ملګرتیا جنګ ته دوام ورکړی او مسلمانان یې د هغه اضطراب او ګډوډۍ له حالتو وایستل.

هغه داسې: کله چې مُصعب بن عمیر رضی الله عنه شهید کړل سو رسول الله ﷺ د مسلمانانو بیرغ علي بن أبي طالب رضی الله عنه ته ورکړی، علي رضی الله عنه ډېر شدید جنګ کاوه، او هغه نور د رسول الله ﷺ سره پاته اصحاب کرامو هم داسې نادره او بې مثله قهرمانۍ ښکاره کړې چې هم یې جنګ کاوه هم دفاع، په دغه حالت کې رسول الله ﷺ وکولای سوای چې د هغه محاصره سوي لښکر و طرف ته ورسي، هلته چې ور نژدې سو اول هغه څوک چې رسول الله ﷺ یې وپېژندی هغه کعب بن مالک رضی الله عنه ؤ نو یې په لوړ آواز سره ناري کړه: یا معشرَ المسلمین! زېری درکوم رسول الله ﷺ دغه دی، رسول الله ﷺ اشاره ورته وکړه چې چپ سه.

دا د دې دپاره چې مشرکان د ده ﷺ په ځای نه سي خبر، مگر بیا هم دغه ږغ د مسلمانانو تر غوږو پوري ورسېدی او رسول الله ﷺ ته یې د رجوع کولو هڅه کول څو د اصحاب کرامو څخه دېرش نفره د رسول الله ﷺ پر شا و خوا جمعه او سره یو ځای سوه، پسله دغه یو ځای کېدلور رسول الله ﷺ د اُحُد د غره و یوې لوري ته منظم پر شا تلل شروع کړه، رسول الله ﷺ د مشرکانو د هجوم او حملو په منځ کې کرار کرار د غره پر طرف ځي، مسلمانان هم جنګ کوي هم دفاع هم د غره و طرف ته پر شا ځي.

مشرکان نه غواړي چې مسلمانان غره ته ځني وڅېړي نو یې خپل هجوم او حملې شدیدې کړې خو د اسلام د قهرمانانو په مقابل کې ضعیفه سوه، په دغه وخت کې د مشرکانو د سپرو څخه یو نفر چې نوم یې عثمان بن عبدالله بن المغیره ؤ رسول الله ﷺ ته ور د مخه سو او ویل یې: که دی ژوندی پاته سي زه باید ووژل سم، رسول الله ﷺ د ده د مقابلې دپاره ځان آماده کړی مګر الهي کارونه دي د عثمان آس یوې کندي یا غار ته ولوېدی، په دغه وخت کې حارث بن الصّمه رضی الله عنه پر بڼه په توره وواهه او پښه یې ور پرې کړه، بیا یې بله حمله پر وکړه او عثمان یې ووژی، د هغه اسلحه یې واخیستل او بیرته د رسول الله ﷺ ملګری سو، په دغه وخت کې د مشرکانو یو بل

سپور چې عبدالله بن جابر نومېدی پر حارث بن الصّمه رضی الله عنه حمله وکړه پر اوږه یې په توره و واوه او حارث یې زخمي کړی، د حارث رضی الله عنه زخم دومره شدید ؤ چې مسلمانانو ور سره واخیستی، مگر د مسلمانانو یوه بل جنگي پهلوان او قهرمان ابو دُجانه رضی الله عنه هغه د سره دسمال خاوند پر عبدالله بن جابر حمله وکړه د توري داسي واری یې پر وکړی چې د جابر سر د هغه واری سره په هوا سو.

د دغه ترخه جنگ په منځ کې پر مسلمانانو د خوب هښمه یا پرېشاني راغله، ټول په یوه وار داسي سوه لکه بیده چې سي، الله ﷻ هم په قرآن مجید کې دغه د خوب پرېشاني یا هښمي ته اشاره کوي او په سورة آل عمران کې فرمایي:

﴿ثُمَّ أَنْزَلَ عَلَيْكُم مِّنْ بَعْدِ الْغَمِّ أَمْنَةً نُّعَاسًا يَغْشَى طَآئِفَةً مِّنْكُمْ﴾ [آل عمران: ١٥٤]

يعني: بيا الله ﷻ پسله دغه غمه پر تاسي بېغمي نازله کړه (د خوب پرېشاني) چې ستاسي څخه یې یوه ډله لاندي کړه. (دغه چې خوب پر راغلی دا هغه کسان وه چې په حقه سره مومنان وه) ابو طلحه رضی الله عنه وایي: زه د هغو کسانو څخه وم چې د اُحد په ورځ د اعصابو د آرامېدلو دپاره د خوب پرېشاني پر ورغله حتی څو واره مي توره د لاسه څخه ولوېدل، دا به ولوېده ما به را پورته کړه دا به ولوېده ما به را پورته کړه.

په دغسې همت او شجاعت سره دغه د مسلمانانو ډله په منظم انسحاب یا پر شا تللو د اُحد د غره یوې لوري ته وختل او اوس چې د مسلمانانو بیرغ د علي رضی الله عنه سره ورسره دی او نور مسلمانان خپل بیرغ ویني چې د غره پر دغه حصه ولاړ دی نو پاته لښکر هم په کراره کراره دغه د امان ځای ته ځان ورساوه او د رسول الله ﷺ سره په غره کې یو ځای سوه، د خالد بن ولید د جنگ پوهي د رسول الله ﷺ د پوهي او عبقریت په مقابل کې ناکامه سوه ځکه خالد بن ولید نه په خپل مقصد کې کامیاب سو چې د مسلمانانو لښکر ته شکست ورکړي او نه یې لاس ته شئ ورغلی.

د ابی بن خلف وژل کېدل

ابن اسحاق وایي: کله چې رسول الله ﷺ د اُحُد د غره یوې لوري ته وختی ابی بن خلف کافر پر یوه آس سپور و چې دغه آس یې د رسول الله ﷺ تر هجرت د مخه په مکه مکرمه کې تربیه کاوه او هر وخت چې به رسول الله ﷺ پر دغه لار تېرېدی ابی بن خلف به ورته ویل: یا محمد! ﷺ دغه آس ته وگوره چې هره ورځ واښه ورکوم او جواړي په خورم په والله په دغه آس به دي ووژنم، یعنې: زه به پر سپور یم تا به ووژنم، رسول الله ﷺ به په جواب کې ورته وویل: یا! بلکه زه به دي ووژنم إن شاء الله، نو اوس ابی پر هغه آس سپور دی او ټول بدن یې په اوسپنه پوښلی دی، سر، ځیگر، ملا، پښې، په ټول بدن یې زغرې اغوستې ده، په ټول بدن کې یې هیڅ ځای نه معلومېږي مگر د غاړې یو طرف یې ښکاره و، هغه ځای چې د خول او زغري په منځ کې و فقط دغه یوه حصه یې لڅه وه نور بدن یې ټول په اوسپنه پټ دی، نو که څوک و غواړي چې وېي وهي فقط پر دغه یوه ځای به یې وهي ځکه د وهلو دپاره بل ځای نسته، دغه ابی په دغه شکل په رسول الله ﷺ پسي غره ته ور وختی او ویل: محمد چیري دی؟ که دی ژوندی پاته سو زه باید و وژل سم، مسلمانانو ویل: یا رسول الله! زموږ څخه یو نفر حمله پر وکړي؟ رسول الله ﷺ وفرمایل: یا! دی ما ته را پرېږدی، دلته ابوبکر، عمر، علي، ابو طلحه او نور اصحاب کرام رضی الله عنهم موجود دي خورسول الله ﷺ وایي: دی ما ته را پرېږدی.

کله چې ابی ور نژدې سو رسول الله ﷺ د حارث بن الصّمة څخه نېزه واخیستل، علي رضی الله عنه وایي: سره د دې چې رسول الله ﷺ د هغه زخم او ویني د ضائع کېدلو په سبب ضعیفه سوی و خو بیا یې هم نېزه واخیستل او وې ښورول، په دومره قوت او شدت یې دا نېزه ښورول چې موږ پر شا ځني ولاړو او بیا و ابی بن خلف ته مخامخ سو، د ده د غاړې هغه ځای یې په نښان ونيوی چې د خول او زغري په منځ کې و، پر ابی بن خلف یې شدید واری وکړی او پر هغه لڅ ځای یې وویشتی.

دا د رسول الله ﷺ قوت او د نښان ویشتل وه، بیا هم ابی بن خلف په دغه

ويستلو سره پوره زخمي نه سو يو عادي او معمولي زخم پکښې جوړ سو ځکه دغه واری د غاړې پر منځ نه ؤ بلکه د غاړې يو طرف يې ونيوی نو دا زخم داسې زخم نه ؤ چې څوک دې ځنې مړ سي فقط غاړه يې وروځتېل، خود رسول الله ﷺ د واري له شته ابی له خپله آسه ولوېدی او څو واره پر مخکې ونغړېدی يا گېل سو، ابی چې را پورته سو ځغلي، تبتي او دغه نارې وهي: (فَتَلَنِي مُحَمَّدٌ) يعني: محمد ﷺ و وژلم او هغو کفارو ته ورغلی چې د جنگ تر ميدان دباندې سره را ټول وه او ورته وايي: محمد و وژلم، هغو يې غاړه ور لځه کړه زخم يې ډېر کوچنی ؤ هغو ورته و ويل: يا ابی! تا زړه اچولی دی والله په تا څه نه دي سوي له دغه زخمه څخه څوک نه مري، ابی وايي: محمد ما ته په مکه کې ويلي وه چې زه تا وژنم په والله که پر ما ټوف کړي هم به مې و وژني دا خولا د نېزې واری دی، رشتيا هم ابی بن خلف د هغه کوچني زخمه څخه مړ سو.

ابو الأسود د غروه ؓ څخه روايت کوي چې ابی به د غوايي پر قسم رماړي وهلې او ويل به يې: زما دي په هغه ذات قسم وي چې زما نفس د هغه په اختيار کې دی که دغه زما درد چې پرما تېرېږي د ذي المجاز د بازار پر ټولو خلکو و وېشل سي ټول به مړه سي، کله چې رسول الله ﷺ ته د ابی د مرگ خبر ورسېدی، رسول الله ﷺ وفرمايل: د الله غضب پر هغه چا ډېر شديد سو چې د الله رسول يې په خپله و وژني، يعني: د الله ﷻ قهر او غضب پر هغه چا ډېر زيات دی چې د الله ﷻ رسول يې په خپله يا په خپل لاس سره وژني، واقعاً دا الهي قهر او غضب دی چې يو څوک د رسول الله ﷺ په لاس وژل کېږي او ابی بن خلف ملعون په دغه الهي غضب گرفتاره سو، تاسي پوهېږئ؟ هغه يواځنی شخص چې د اسلام په ټول تاريخ او ټولو غزاوو کې رسول الله ﷺ په خپل لاس وژلی دی هغه دغه ابی بن خلف دی.

د ابی بن خلف تر ويستلو وروسته رسول الله ﷺ نور هم غواړي چې د غره و لوړي حصې ته وځيږي خو په مخه يوه لويه ډبره ورغله چې موږ لاین ورته وايو، رسول الله ﷺ غواړي چې دغه لاین ته و ځيږي مگر نه سواي ختلاي ځکه يو خو د رسول الله ﷺ عمر ډېر ؤ او بل يې دوې زغري اغوستي وې او بل شديد زخمي سوی ؤ، نو طلحه بن عبيد الله ؓ چوڅه ورکړه او رسول الله ﷺ د هغه پر شا هغه لوړي ډبرې ته

وختی او بیا رسول الله ﷺ و فرمایل: اوجب طلحه، یعنی: طلحه ته جنت واجب سو. کله چې رسول الله ﷺ د غره دغه لور لاین ته وختی، وروسته ابوبکر او عمر رضی الله عنهما هم ور وختل، په دغه وخت کې غر ورپرېږدی (لکه زلزله چې وسي) رسول الله ﷺ غر په پښه و واځه او وې فرمایل: «أَبْتُ أَحَدُ فَإِنَّ عَلَيْكَ نَبِيٌّ وَ صَدِيقٌ وَ شَهِيدٌ» یعني: اُخده! ثابت ودرېره مه رېږده، پرتا نبي او صديق او شهيد ولاړ دي، چې د شهيد څخه مقصد حضرت عمر رضی الله عنه دی بیا نو اُخد ثابت ودرېدی.

اوس نو پاته اصحاب کرام د غره سره یو ځای کېږي او غره ته خيڅي د جنگ میدان خالي دی، هغه نورو مسلمانانو وليدل چې بیرغ یې د غره سره دی دوی هم ټوله هلته سره جمعه سوه اوس ټول مسلمانان پر غره سربېره دي په دغه وخت کې مشرکانو پر مسلمانانو آخري هجوم ور وړی غواړي چې دغه پاته مسلمانان ټول وژني، که څه هم نور کفار سره پاشلي تیت او پرک دي خو خالد بن ولید تر اوسه هغه خپله ټولی. یو ځای او منظمه ساتلې ده او وې لیدل چې د مسلمانانو بیرغ په غره کې دی نو د غره پر طرف ور رهي سو، د مسلمانانو بیرغ چې تر اوسه ولاړ دی او د شکست دپاره د بیرغ لوېدل حتمي دي نو خالد غواړي چې خامخا مسلمانانو ته شکست ورکړي، د دغه مقصد دپاره دئ او ابوسفیان د نورو سپرو په ملګرتیا د غره و طرف ته ور رهي سوه غواړي چې غره ته ور و خيڅي مګر د دوی آسان غره ته نه سي ختلاي، نو خالد بن ولید غواړي چې غره ته پر پښو او پیاده ور و خېڅي او د مسلمانانو پاته څو نفره ختم او فیصله کړي.

اوس چې خالد او د هغه ملګرو غره ته د ختلاو اراده کړې ده او هلته رسول الله ﷺ د څو لږو ملګرو سره موجود دی ځکه نور ټول لښکر تېښتېدلی دی او ډېر کسان په دغه وخت کې مدینې منورې ته رسېدلي وه، هغه لږ نفر چې پاته دي هغه د رسول الله ﷺ سره د غره پر دغه حصه ولاړ دي او دلته خالد خپله حمله غره ته متوجه کړه، د خالد سره منظم او قوي لښکر ور سره دی او د صحابه کرامو شمېر ډېر لږ دی نو خود څه نه سي کولای، رسول الله ﷺ و فرمایل: هغه غشي چې ستاسي سره دي ټول را ټول کړی او ویل: سعد چیري دی؟ سعد بن أبي وقاص رضی الله عنه موجود ؤ

او غشي را ټول سوه رسول الله ﷺ سعد ته و فرمايل: وله يې يا سعد! سعد ؓ په تعجب سره و ويل: څنگه او څوک و ولم؟ يا رسول الله؟ دا پوره لښکر دی، رسول الله ﷺ و فرمايل: وله يې يا سعد! سعد ؓ هم په غشو ویشتلو شروع وکړه، په اول غشي يې د مشرکانو څخه يو نفر و ویشتی او هغه و وژل سو، رسول الله ﷺ و فرمايل: وله يې يا سعد! خداک آبي وامي، په دوهم غشي يې هم مشرک و ویشتی هغه هم و وژل سو، رسول الله ﷺ بيا و فرمايل: وله يې يا سعد! سعد درېيم مشرک و ویشتی هغه هم و وژل سو، د هر غشي په ویشتلو يو مشرک وژل کيږي، کفارو چي دغه ویشتل او وژل وليدل پر شا ولاړل، ويل: دا څه حال دی؟ د هر غشي د ویشتلو سره مو يو نفر وژل کيږي دا خو موږ ټول تباہ کيږو نو خالد د خپله لښکره سره پر شا ولاړی او مسلمانان د دوی له شره وساتل سوه، د سعد بن أبي وقاص ؓ د غشو ویشتلو په سبب مسلمانان د مشرکانو د جنگ او شره څخه خلاص سوه او نور پاته مسلمانان هم د رسول الله ﷺ پر شا وخوارا وگرځېدل.

د شهيدانو د پزو او غوږو پرې کول

دغه د خالد حمله د مشرکانو آخرنی حمله وه چي پر مسلمانانو يې وکړه، څرنکه چي مشرکان د رسول الله ﷺ په هيڅ حال نه دي خبر چي څه ورته پېښه ده خو تقريباً دا يې يقين ؤ چي هغه وژل سوی دی ځکه ابن قمنه ويلي وه: چي هغه ما و وژي، نو مشرکان خپلو ځايو ته ولاړل او مکې مکرمې ته د تگ آمادگي نيسي، مشرکان د خپلو سامانو په ټولولو او بارولو مشغوله سوه او د مشرکانو بڼخي د مسلمانانو د هغو شهيدانو چي په ميدان جنگ کي پراته وه د پزو او غوږو په پرې کولو مشغوله سوې، د شهيدانو نسونه ور څيري هند بنت عتبه چي د ابوسفیان بڼخه وه د سيد الشهداء حمزه ؓ نس ور څيري کړی او د هغه اينه يې را وکښل غواړي چي وې خوري ځکه دې قسم کړی ؤ چي د حمزه ؓ اينه به خوري، ولي حمزه ؓ هغه څوک ؤ چي د بدر په ورځ يې د دې پلار او اکا وژلي وه، اوس چي هند د حمزه ؓ اينه را وکښل غواړي چي وې خوري اينه يې وژوول هغه ډېره ترخه وه نه يې سواي تېرولای نو يې بيرته توکړه او بيا

يې د حمزه رضي الله عنه له جسدۀ د ده پزه او غوړونه پرې کړل، د مشرکانو ښځو د شهيدانو د پزو او غوړو څخه هارونه او امېلونه جوړ کړل او دالتۀ يې په دېنتي ونو وځړول.

کله چي جنگ پای ته ورسېدی مشرکان د جنگ له ميدانه ووتل د مسلمانانو ښځي د جنگ ميدان ته ورغلې د اوبو ژي ورڅخه دي او د مسلمانانو زخميانو ته اوبه ورکوي، انس رضي الله عنه وايي: ما عائشه بنت أبي بکر او ام سليم وليدې چي ژي يې په شارا اخيستي وه او د زخميانو په خولو کي يې اوبه ورتوبولې، هغه ژي چي به خالي سوه بيا به ولاړې او ژي به يې د اوبو ډک راوړل د زخميانو په خولو کي به يې ورتوبولې، حضرت عمر رضي الله عنه وايي: ام سليط رضي الله عنه د احد په ورځ موږ ته د اوبو ژي راوړل.

په دغو ښځو کي ام ايمن رضي الله عنه هم وه، کله چي يې ځيني مسلمانان وليدل چي د جنگ له ميدانه تېښتي او مدينې منورې ته داخليږي د هغو پر مخانو يې خاوري ور پاشلې او ځينو ته به يې ويل: دغه څرخي واخله ته يې اوبه او توره ما ته راکړه او بيا په تلوار سره د جنگ ميدان ته ولاړل هلته يې زخميان اوبول.

دغه د زخميانو د اوبولو په وخت کي (حِبان بن العرقه کافر) ام ايمن په غشي و ويشتل دا غځاره سوه او د بدن يوه حصه يې ښکاره سوه، دغه د الله دښمن حِبان شين د خندا ولاړی، دغه کار و رسول الله ﷺ ته ډېر سخت تمام سو نو يې سعد بن أبي وقاص رضي الله عنه ته يو غشي ورکړی او ويل: موږ خو نه سو ورسېدلای نو په دغه غشي يې و وله، سعد رضي الله عنه هم پر دغه کافر حِبان د غشي واری وکړی او حِبان يې په غاړه کي و ويستی، حِبان هم غځار سو او بدن يې لڅ سو، رسول الله ﷺ هم داسي و خندل چي غاښونه يې ښکاره سوه او بيا يې وفرمايل: سعد د دغي ښځي قصاص او بدله واخيستل.

کله چي رسول الله ﷺ د غره په دغه لوړه حصه کي قرار ونيوی نو حضرت علي رضي الله عنه ولاړی او خپل هغه د څرمني سپر چي ورسره د اوبو يې ډک کړی او رسول الله ﷺ ته يې را وړی چي وې چنبي، څرنګه چي اوبو بوی درلودی نو رسول الله ﷺ هغه اوبه و نه څښلې مګر مخ يې د وينو څخه په پرېولې، رسول الله ﷺ دغه اوبه پر سر توبولې او ويل يې: د الله ﷻ غضب پر هغه چا ډېر شديد دی چي د الله د رسول مخ يې په وينو وروړی.

سهل ﷺ وايي: په والله زه هغه څوک پيژنم چي د رسول الله ﷺ زخم يې و، پرېولی او هغه څوک پيژنم چي اوبه يې ور تويولې، او په څه شي سره يې علاج وسو؟ دئ وايي: د رسول الله ﷺ لور فاطمه (عليها السلام) يې زخم ور پرېولی او علي بن أبي طالب (عليه السلام) له خپله سپره څخه اوبه ور تويولې.

کله چي فاطمې (عليها السلام) وليدل چي اوبه نور هم د ويني بهېدل زياتوي نو يې د بوريا يوه ټوټه وسوځل او په هغه ايرويې دغه زخم ډک کړی بيا نو ويني و درېدلې. وروسته محمد بن مسلمه (رضي الله عنه) خورې او تازه اوبه را وړې، رسول الله ﷺ هغه اوبه وچيلې او محمد بن مسلمه (رضي الله عنه) ته يې د خير دعاء وکړه، رسول الله ﷺ د ما پښين لمونځ د هغه زخمو په سبب په ناسته سره آداء کړی او مسلمانانو هم د ده ﷺ تر شا په ناسته سره لمونځ آداء کړی.

تر جنگ وروسته د عمر فاروق (رضي الله عنه) او ابوسفیان خبري

کله چي ټول مشرکان د بيرته تللو دپاره تيار او آماده سوه ابوسفیان د ځونورو کفارو سره د غره يوې بلي لورې ته وختی او مسلمانانو ته يې ور ناري کړه:

آيا په تاسي کي محمد سته؟

رسول الله ﷺ وفرمايل: جواب مه ورکوی.

ابوسفیان بيا ناري کړه: آيا په تاسي کي ابوبکر سته؟

رسول الله ﷺ وفرمايل: جواب مه ورکوی.

ابوسفیان بيا ناري کړه آيا په تاسي کي عمر سته؟

رسول الله ﷺ د جواب ورکولو څخه منعه کړل.

ابوسفیان د بل چا پوښتنه و نه کړه فقط د دغو درو نفرو پوښتنه يې وکړه ځکه دئ

او د ده قوم په دې پوهېدل چي د اسلام قيام او ثابته پاته کېدل په دغو درو نفرو سره

دي، بيا نو ابوسفیان و ويل: که دغه کسان وژل سوي وي نور نو زموږ په تاسي هيڅ

پروا نه کېږي ځکه په تاسي کي نور هيڅ شان او شوکت نه دی پاته.

عمر فاروق رضي الله عنه نور صبر نه سواى کولای و درېدى او په لوړ آواز يې ورناري کړه ويل: اې د الله دېمنه! هغه کسان چي تا ياد کړل هغه ټول ژوندي دي الله تعالى هغه کسان پرېښوول چي ته په ناراضه کېږي.

ابوسفیان وويل: زموږ ځينو نفرو ستاسي د وژل سوو کسانو پزي او غوږونه ورپري کړل خو دا داسي کار دی چي نه ما په هغه سره امر کړي دي او نه په ناراضه يم.

بيا نو ابوسفیان د نصر او بري ناره وکړه، په دغه جنگ کي د کفارو په کاميابي فخر او غرور کوي په ډېر لوړ آواز يې ناري کړه: (أَعْلَى هُبَل) هُبَل هغه د قریشو بت دی، نو ده وويل: هُبَل لوړ سو، رسول الله ﷺ وفرمايل: آيا جواب نه ورکوی؟

مسلمانانو ويل: څه ورته ووايو؟

رسول الله ﷺ وفرمايل: وواياست (الله اعلیٰ وأجل) الله تعالى تر ټولو لوړ او لوی دی، حضرت عمر فاروق رضي الله عنه ورناري کړه (الله اعلیٰ وأجل)

ابوسفیان بيا وويل: موږ غزې لرو او تاسي غزې نه لری، غزې د ډېرو يو بل بت دی، سبحان الله! مشرکان د ډېرو په هغو بتانو فخر او غرور کوي چي دوی په خپلو لاسو جوړ کړي دي او هغه بتان مچ هم له ځانه نه سي شړلای.

رسول الله ﷺ وفرمايل: آيا جواب نه ورکوی؟

مسلمانانو ويل: څه ورته ووايو؟

ويل: وواياست: الله مولانا ولا مولا لکم.

يعني: الله تعالى زموږ دوست او مالک دی او تاسي لره دوست او مالک نسته.

حضرت عمر فاروق رضي الله عنه ورناري کړه: الله مولانا ولا مولا لکم.

ابوسفیان وويل: دغه ورځ د بدر د ورځي په بدل کي ده او جنگ د سلوغي په شکل دی کله لوړه وي کله کېښه، يعني: کله تاسي کاميا به ياست کله موږ.

حضرت عمر فاروق رضي الله عنه وويل: تاسي زموږ سره نه سی برابرېدلای، زموږ وژل سوي کسان په جنت کي دي او ستاسي وژل سوي کسان په اور کي دي.

ښه متوجه سی: دا درس دی او همېشه يې په یاد ولری: مسلمانان او کفار هيڅکله نه سي سره برابرېدلای، دا خوييني خبره ده چي مرگ د هر ژوندي انسان

دپاره که مسلمان وي که کافر حتمي او ضروري دی له مرګه هيڅ چاره نسته، اوس يا وروسته خامخا راتلونکی دی مګر د مسلمانانو وژل سوي او مړه سوي کسان جنتو او نعمتونه ځي او د کفارو مړي د ورېځ او ابدې اور ته ځي.

بيا ابوسفیان و حضرت عمر رضي الله عنه ته وويل: يا عمر! ته يو وار ماته راسه.

رسول الله ﷺ و فرمايل: ورسه وګوره چي څه وايي، عمر رضي الله عنه ورغلی ابوسفیان ورته و ويل: يا عمر! په الله سره قسم درکوم چي موږ محمد ﷺ و وژي؟ عمر رضي الله عنه و ويل: يا، والله او هغه دغه اوس ستا خبري اوري.

ابوسفیان و ويل: ته و ما ته تر ابن قمنه صادقه يې.

ابن قمنه خو ويلي وه چي ما محمد ﷺ و وژي، مګر عمر رضي الله عنه وايي هغه ژوندی دی. نو ابوسفیان ويل: زه ستا خبره منم نه د ابن قمنه.

ابن اسحاق رحمته الله عليه وايي: کله چي ابوسفیان او دده ملګري رهي سوه نويې ناري کړه: زموږ او ستاسي وعده په را تلونکي کال کي په بدر کي ده يعني: پر کال به بيا دغه شپې په بدر کي سره جنگيږو، رسول الله ﷺ د خپلو اصحابو څخه يوه نفر ته و ويل: ورته و وايه هو دغه وخت او هغه ځای زموږ او ستاسي په منځ کي وعده ده.

بيا نو رسول الله ﷺ و حضرت علي رضي الله عنه ته و ويل: په مشرکانو پسي ورو ووزه او وګوره چي دوی څه کوي؟ او مقصد يې څه دی؟ که يې آسان ګوښه کړي وه او پر اوبنانو سپاره وه نو دوی مکې مکرمې ته ځي او که پر آسانو سپاره وه اوبنان يې دغسي وړ سره بېول نو يې إراده ده چي پر مدينه منوره حمله وکړي او زما دي قسم په هغه ذات وي چي زما نفس د هغه په قدرت کي دی که يې د مدينې منورې إراده وه زه به هلته پسي ورسم او هلته به جنگ وړ سره وکړم.

حضرت علي رضي الله عنه وايي: زه په مشرکانو پسي ورو وټم ګورم چي دوی څه کوي؟ او چيري ځي؟ و مي ليدل چي آسان يې ګوښه کړه او دوی پر اوبنانو سپاره سوه مخ پر مکه مکرمه رهي سوه.

اوس به په اُحد کي د وژل سوو کسانو يا شهيدانو او زخميانو

څه متفرقه قصې درته بيان کړم.

زید بن ثابت رضی الله عنه وایي: کله چې قریش د جنگ له میدان نه ولاړل او مسلمانانو دا موقع پیدا کړه چې په خپلو وژل سوو کسانو او زخمیانو پسي وگوري نور رسول الله ﷺ زه ولېږلم چې په سعد بن ربیع رضی الله عنه پسي وگورم او را ته وې فرمایل: که دي سعد ولیدی زما له طرفه سلام ورته و وایه او پسله سلامه ورته و وایه: رسول الله ﷺ وایي: څه حال دي دی؟

زید بن ثابت رضی الله عنه وایي: زه د جنگ په میدان کي په وژل سوو کسانو کي گرځېدم چې سعد بن ربیع مې په داسي حال کي ولیدی چې د ژوند آخري ساوي يې کښلې او (۷۰) ځايه زخمي سوی ؤ، ځيني زخمونه يې د تورو وه، ځيني د نېزو او ځيني د غشو، نو ما ورته و ویل: یا سعد! رسول الله ﷺ سلام درته وایي او پوښتنه دي کوي چې څه حال دي دی؟ سعد بن ربیع و ویل: پر رسول الله ﷺ دي سلام وي او ورته و وایه: یا رسول الله! د جنت بوی حسوم او ویل زما قوم انصارو ته و وایه: که په تاسي کي د سترگو د رېولو قدرت پاته ؤ او رسول الله ﷺ ته دشمن ورسېدی بیا نو د الله ﷻ په حضور غدر نه لری او په دغه وخت کي يې پاک روح له بدنه جلا سو.

هلته په زخمیانو کي یو نفر ؤ چې نوم يې عمرو بن ثابت ؤ او خلکو (أصیرم) ورته ویل دغه اصیرم کافر ؤ، مخ کي چې به مسلمانانو هر وخت اسلام پر عرضاوه ده به انکار کاوه خو اوس په زخمیانو کي پروت دی او د ژوند آخري لحظې يې دي، مسلمانانو یو له بله سره و ویل: دغه أصیرم څنگه راغلی دی؟ دئ خو له اسلامه منکره ؤ، بیا يې په خپله د أصیرم څخه پوښتنه وکړه ویل: د قومیت په سبب راغلی يې که دي اسلام ته رجوع کړې ده؟ أصیرم و ویل: بلکه اسلام ته مې رجوع کړې ده، پر الله او رسول الله مې ایمان را وړی او بیا مې د رسول الله ﷺ په ملګرتیا جنگ وکړی تر څو چې دغه حال مې دی چې تاسي يې وینی او په دغه وخت کي وفات سو، صحابه کرامو دده حال رسول الله ﷺ ته و وایه.

رسول الله ﷺ وفرمایل: دئ د اهل جنت څخه دی.

ابوهریره رضی الله عنه وایي: چې دغه أصیرم هیڅکله د الله ﷻ دپاره یولمرنځ هم نه ؤ کړی. مسلمانان په زخمیانو کي پر قزمان پېښ سوه هغه قزمان چې د پهلوانانو او

قهريمانانو غوندي جنگ يې کړی ؤ، يوازي ده (٧ يا ٨) نفره مشرکان وژلي وه، ستاسي به په ياد وي چي درې نفره د کفارو د بيرغ پورته کوونکي يې و وژل او اوس په داسي حال کي پروت دی چي زخندو دکاره ايستلی دی، نو مسلمانانو دئ د بني ظفر کورو ته يو وړی، مسلمانانو د جنت زيري ورکول چي ته خو غازي سوې او که مړ سې شهيد هم يې، قرمان و ويل: په والله ما د بل شي دپاره جنگ نه دی کړی مگر د قوميت په سبب او که د قوميت مراعت نه وای ما به جنگ نه وای کړی.

کله چي بيا د زخموله درده په تکليف سونو يې ځان په خپله ووژي.
کله چي به دغه قرمان د رسول الله ﷺ په حضور کي ياد کړل سو، رسول الله ﷺ به وفرمايل: هغه د اهل النار يا دورځيانو څخه دی.

ورونو! اور او دوږخ د هغه مجاهدينو پای او د ورتگ ځای دی چي بېله اِغلاء کلمه الله بل د هر مقصد دپاره جنگيږي، مثلاً يو څوک د نامه، قوميت، حزب، پيسو، کړسۍ يا داسي نورو مقصدو دپاره جنگ کوي هغه مجاهد به اور او دوږخ ته ځي.

خود د قرمان پر عکس هلته د بني ثعلبه د يهودو څخه يو نفر په وژل سوو کسانو کي پروت ؤ چي مخيريق نومېدی، مخيريق يهودي او په يهودو کي عالم هم ؤ.

رسول الله ﷺ د اُحد غزاء ته د جمعې په ورځ د ماڅيگر تر لمانځه وروسته ووتی په دغه شپه کي د جنگ آمادگي ونيول سوه او په سهار کي چي د شنبې ورځ وه جنگ پېښ سو، الله ﷻ په دغه ورځ د مخيريق زړه ته ايمان داخل کړی او د شنبې په ورځ يې په يهودو کي بغ وکړی ويل: والله تاسي ښه پوهېږی چي دا هغه نبي دی چي تاسي ته په تورات کي ذکر سوی دی او د ده ﷺ مرسته پر تاسي لازمه ده نو در ولاړسی او د ده ﷺ په ملگرتيا جنگ وکړی، يهودو بهانه او پلمه کول ويل: يا مخيريق! ته پوهېږي چي نن شنبه ده او د شنبې په ورځ الله ﷻ پر موږ جنگ حرام کړی دی، مخيريق و ويل: اوس تاسي لره شنبه نسته، تاسي په دغه بهانه غواړی چي نبي يوازي جنگ وکړي او تاسي ناست ياست، نو ده خپله اسلحه ورسره واخيستل او ويل: که زه و وژل سوم زما مال د محمد ﷺ دی هر څه چي په کوي د ده خوښه ده، مخيريق يوازي رهي سو او د جنگ ميدان ته داخل سو، پسله څه جنگ کولو شهيد و وژل سو،

رسول الله ﷺ و فرمايل: که څوک غواړي چي داسي جنتي ته وگوري چي په ټول ژوند يې الله ﷻ ته يو لمونځ نه وي کړی دغه مخيريق ته دي وگوري، سبحان الله! په ټول ژوند يې يو لمونځ نه و کړی، مسلمان سو، بيا ووژل سو او جنت ته داخل سو.

هر هغه چا ته چي د الله ﷻ د جنت اراده وي دغسي يې ورته آسانه کړي.

رسول الله ﷺ فرمايي: جنت و تا ته ستا د چوتي تر بند نژدې دی.

خو زما او ستا څخه هم څه حرکت غواړي، زما او ستا په اعمالو او اقوالو کي بايد صداقت او د جنت غوښتلو څه علامي موجودي وي.

(الله ﷻ وې جنت (لشروس) زموږ (او ستاسي) بلکۀ وټولو مسلمانانو په نصيب کړي).

د شهيدانو د جملې څخه يو هم عمرو بن جموح رضي الله عنه ؤ، عمرو رضي الله عنه په پښه گود ؤ، کله چي رسول الله ﷺ د جنگ آمادگي نيول ده هم د وتلو نيت وکړی، اولادو يې ورته وويل: پلاره! ته گود يې معذوره يې الله ﷻ ستا څخه جنگ او جهاد ساقط کړی دی او ته معاف يې، ده وويل: زه غواړم چي په دغه گودۀ پښه جنت ته داخل سم، نو يې د رسول الله ﷺ څخه د جنگ کولو اجازه وغوښتل او رسول الله ﷺ هم د وتلو اجازه ورکړه او په دغه جنگ کي شهيد ووژل سو.

د شهيدانو راټولول او بنځول

کله چي د اُحد د ورځي شهيدان راټول او سره يوځای سوه رسول الله ﷺ ورته ودرېدی او وې فرمايل: زه پر دغو کسانو شاهد يم او هيڅ داسي زخمي نسته چي د الله ﷻ په لار کي دي زخمي سي مگر الله ﷻ به يې د قيامت په ورځ په داسي حال کي را پورته کړي چي د ده له زخمه به وينې بهيرې، داسي وينې چي رنگ به يې د وينو وي او بوی به يې د مشکو وي.

اوس نو ځينو مسلمانانو خپل شهيدان مدينې منورې ته وړل چي هلته يې بنځ کړي، هر يوه خپل قريب اخيستی او وړی يې مگر رسول الله ﷺ امر وکړی: که چا د مسلمانانو د شهيدانو څخه يو څوک وړی وي بيرته دي يې را وړي چي ټول شهيدان دلته د خپل شهادت پر ځای بنځ کړل سي او غسل هم مه ورکوی، فقط زغري او

اسلحې ځنې ایسته کړې او په خپلو کالو کې یې ښخ کړې، د جابر بن عبدالله رضی الله عنه د عمه مېړه او د هغه ورور شهیدان سوي وه، نو د ده رضی الله عنه عمه د خپل خاوند او د هغه د ورور جنازې پر یوه اوبښ اخیستي وې چې مدینې منورې ته یې یوسي، دا په لار کې وه چې د رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم امر ور ورسېدی هغه دوه یې بیرته را وگرځول او د مسلمانانو د شهیدانو سره په اُحد کې ښخ کړل سوه، د مسلمانانو شهیدان یې دوه یا درې نفره په یوه قبر کې ښخول، رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم به پوښتنه کول چې د کوم یوه ډیر قرآن مجید په یاد ؤ؟ هر یوه ته چې به اشاره وسوه په لحد کې به یې هغه د قبلي و طرف ته د مخه کاوه او دوه نفره یې په یوه کالي کې سره یو ځای کول، يعني: کفن خو نه ورکول کېدی مګر هغه پټو یا چادر چې به یې سر بېره پر اچاوه دوه نفره به یې په یوه پټو یا چادر کې پټول، دا د مسلمانانو د غریبې او مسکنت حالت ؤ او بیا رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم و فرمایل: د قیامت په ورځ زه پر دغو خلکو شاهد یم.

عبدالله بن حرام رضی الله عنه چې د جابر رضی الله عنه پلار ؤ او عمرو بن جموح رضی الله عنه په یوه قبر کې ښخ کړل سوه ځکه په ژوند کې هم د دوی دوو په منځ کې دوستي او محبت ؤ. د شهیدانو د راټولولو په وخت کې د حنظله رضی الله عنه جسد ورک ؤ، پسله ګرځېدلو او لټولو یې د ده رضی الله عنه جسد هلته ګوښه پیدا کړی چې پر یوه لوړه مځکه پروت ؤ او اوبه ځنې څڅېدې، رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم اصحاب کرامو ته وویل: ملائکې ده ته غسل ورکوي او بیا یې و فرمایل: تاسي د ده له ښځې څخه پوښتنه وکړې چې د ده څه قصه وه؟ ښځې یې هغه د ده د شپې خبر ورته ووايه نو ځکه و حنظله رضی الله عنه ته (غسیل الملائکه) ویل کېږي، يعني: هغه څوک چې ملائکو غسل ورکړی دی.

رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم چې د سیدنا حمزه رضی الله عنه په شهادت نه ؤ خبر او اوس یې خپل اکا او رضعي ورور ولیدی چې وژل سوی دی، پزه او غوږونه یې پرې سوي دي، نس یې څیړي دی او اینه یې پر ځیګر پرته ده، داسي منظر او مشهد دی چې په هره اندازه سره انسان فکر کوي تر هغه هم ترېخ او غمجن حالت دی، رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم د دغه حال په لیدلو سره ډیر غمجن سو او وې ژړل.

د رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم عمه صفیه رضی الله عنها راغله غواړي چې خپل ورور حمزه رضی الله عنه و ویني،

رسول الله ﷺ د دې زوی زبیر رضی الله عنه امر کړی چې په یوه قسم سره دا له دې څخه منعه کړي چې خپل ورور پر دغه حال وويني، مگر دې وويل: ولي مي د ورور د ليدلو څخه منعه کوی؟ زه خبره سوم چې زما د ورور پزه او غوږونه يې ور پرې کړي دي او دا هم د الله ﷻ په لار کي، موږ په دې کار نه وړاضي مگر زه د دې کار اجر او ثواب د الله ﷻ څخه غواړم او ان شاء الله صبر به وکړم.

بيانو ورغله خپل ورور يې وليدی دعاء يې ورته وکړه «اِنَّ اللهَ وَاَنَا اِلَيْهِ رَاْجِعُونَ» يې وويل، خپل ورور ته يې د مغفرت غوښتنه وکړه.

دغه ته صبر وايي چې انسان د هر غم او مصيبت په اوله مرحله کي صبر وکړي او د الله ﷻ په امر او اراده راضي سي که نه په وروسته کي خوهر څوک د خپلي بې وسۍ په سبب په هر څه راضي معلومېږي، په وسه يې څه نه وي پوره نو وايي صبر مي کړی دی، يا دا چې د وخت په تېرېدلو سره غم په خپله سپکېږي او هيرېږي، خواصلي صبر! هغه صبر چې اجر او ثواب لري او موږ په امر کړه سوي يو، هغه صبر دی چې د غم او مصيبت د پېښېدلو سره يوځای ووايي: د الله ﷻ په امر او قضاء خوښ او راضي يم، هو! په پټه خوله او بېله شکايته ژړا، انساني رحم او عاطفه ده، د هغه څخه شرعي منعه هم نسته خوشکاييت او په لوړ آواز سره ژړا منعه او گناه ده.

بيا نور رسول الله ﷺ امر وکړی چې حمزه رضی الله عنه د دې د عبدالله بن جحش رضی الله عنه سره يوځای ښخ کړل سي، ځکه عبدالله بن جحش رضی الله عنه د حمزه رضی الله عنه د خور زوی او رضعي ورور هم و. عبدالله بن مسعود رضی الله عنه وايي: موږ هيڅکله د رسول الله ﷺ داسي سخته او شديده ژړا نه ده ليدلې لکه پر خپل اکا حمزه رضی الله عنه چې يې ژړل او بيا رسول الله ﷺ حمزه رضی الله عنه د قبلي طرف ته کښېناوه او دى ﷺ ورته و درېدی په دومره شدت سره يې وژړل چې موږ يې د ژړا سگلۍ اورېدلې.

رسول الله ﷺ پر خپل اکا حمزه بن عبدالمطلب رضی الله عنه په ډيره شديده ژړا ژړل او وې فرمايل: والله زما په ژوند تر دغه سخت او غمجن حال نه دی را ته پېښ سوی. وروڼو او خوندو! د اُحد د شهيدانو مشهد او منظر د ليدونکو دپاره ډير غمجن او زړه دردوونکی و، په ليدلو سره يې ايښې خوړېنېدلې خباب رضی الله عنه وايي: د حمزه رضی الله عنه دپاره

کفن يا د بدن د پټولو دپاره بېله يوه کوچني پټوبل شئ نه ؤ موجود چي پر سر به يې ور واچاوه پښې به يې لڅي سوې، چي پر پښو به يې ور واچاوه سر به يې لڅ سو، نو هغه کوچنی پټو يې پر سر ور واچاوه او د پښو د پټولو دپاره يې پر پښو وابښه ور واچول.

عبدالرحمن بن عوف رضي الله عنه وايي: مصعب بن عمير رضي الله عنه چي تر ما ښه او بهتر ؤ وژل سو او په داسي يوه پټو کي کفن کړل سو چي سر به يې ور پټ کړی پښې به يې لڅي سوې او چي پښې به يې ور پټي کړې سر به يې لڅ سو، خباب رضي الله عنه وايي چي رسول الله ﷺ راته وفرمايل: سړي ور پټ کړی او پر پښو يې وابښه ور واچوی.

بيا نو رسول الله ﷺ د اُحد د شهيدانو د ښخولو امر وکړی او په دغه غمجنه طريقه سره د اُحد شهيدان پر هغه ځای او هغه د جنگ پر ميدان بېله غسله او کفنه په خپلو کالو کي ښخ کړل سوه.

امام احمد رحمه الله روايت کوي او وايي: کله چي د اُحد په ورځ مشرکان د جنگ له ميدانه ولاړل رسول الله ﷺ وفرمايل: سم او برابر و درېړی چي زه د خپل رب ﷻ حمد او ثنا و واييم، اصحاب کرام هم د ده ﷺ تر شا صف صف و درېدل او رسول الله ﷺ په دعاء کولو داسي شروع وکړه:

«اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ كُلُّهُ، اللَّهُمَّ لَا قَابِضَ لِمَا بَسَطْتَ، وَلَا بَاسِطَ لِمَا قَبَضْتَ، وَلَا هَادِيَ لِمَنْ أَضَلَلْتَ، وَلَا مُضِلَّ لِمَنْ هَدَيْتَ، وَلَا مُعْطِيَ لِمَا مَنَعْتَ، وَلَا مَانِعَ لِمَا أَعْطَيْتَ، وَلَا مُقَرَّبَ لِمَا بَاعَدْتَ، وَلَا مُبْعَدَ لِمَا قَرَّبْتَ، اللَّهُمَّ ابْسُطْ عَلَيْنَا مِنْ بَرَكَاتِكَ وَرَحْمَتِكَ وَفَضْلِكَ وَرِزْقِكَ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ التَّعِيمَ الْمُقِيمَ، الَّذِي لَا يَحُولُ وَلَا يَزُولُ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَوْنَ يَوْمَ الْعِيْلَةِ، وَالْأَمْنَ يَوْمَ الْخَوْفِ، اللَّهُمَّ إِنِّي عَائِدُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا أَعْطَيْتَنَا وَشَرِّ مَا مَنَعْتَنَا، اللَّهُمَّ حَبِيبَ الْإِيمَانِ وَزَيْنَةَ فِي قُلُوبِنَا، وَكَرِهَ الْبَيْنَا الْكُفْرَ وَالْفُسُوقَ وَالْعِصْيَانَ، وَاجْعَلْنَا مِنَ الرَّاشِدِينَ، اللَّهُمَّ تَوَفَّنَا مُسْلِمِينَ وَآحِنَا مُسْلِمِينَ وَآخِقْنَا بِالصَّالِحِينَ، غَيْرَ خَزَايَا وَلَا مَفْتُونِينَ، اللَّهُمَّ قَاتِلِ الْكُفْرَةَ الَّذِينَ يَكْذِبُونَ رُسُلَكَ، وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِكَ، وَاجْعَلْ عَلَيْهِمْ رِجْزَكَ وَعَذَابَكَ، اللَّهُمَّ قَاتِلِ الْكُفْرَةَ الَّذِينَ أَوْتُوا الْكِتَابَ إِلَهُ الْحَقِّ».

دغه دعاء په ياد کړی ډېره ښه، با برکته او جامعه دعاء ده؛

مدينې منورې ته رجوع او هلته د حُب او قربانۍ نادره حالات

کله چې رسول الله ﷺ د شهيدانو د ښخولو څخه فارغه سو او د خپل رب ﷻ حمد او ثناء يې وويل د خپلو پاته ملگرو سره د مدينې منورې پر طرف رهي سو، لکه څرنګه چې د جنگ په ميدان او جريان کې د مومنو او صادقو مسلمانانو حُب او فداکارۍ ښکاره سوې دغه رنګه په لار او په مدينه منوره کې د مومنو او صادقو مسلمانو ښځو حُب او فداکارۍ ښکاره سوې.

څرنګه چې د مسلمانانو د مرک او ژوبلي خبرونه مدينې منورې ته رسېدلي وه او هره ښځه په دې انتظار ده چې څوک او کوم قريب به يې وژل سوی وي او تر هر چا زيات د رسول الله ﷺ د صحت او سلامتيا په انتظار کې وې.

د مدينې منورې په لار کې د رسول الله ﷺ او مسلمانانو په مخه حمنه بنت جحش رضي الله عنها ورغله اول د دې د ورور عبدالله بن جحش رضي الله عنه د وژل کېدلو خبر ورته وويل سو دې **«اِنَّ الله وَاَنَا اِلَیْهِ رَاجِعُونَ»** وويل او د هغه دپاره يې د مغفرت دعاء وکړه، بيا د دې د ماما حمزه بن عبدالمطلب رضي الله عنه د وژل کېدلو خبر ورته وويل سو، بيا يې هم **«اِنَّ الله وَاَنَا اِلَیْهِ رَاجِعُونَ»** وويل او د هغه دپاره يې د مغفرت دعاء وکړه او د رسول الله ﷺ د حال پوښتنه به يې کول، بيا د دې د خاوند مصعب بن عمير رضي الله عنه د وژل کېدلو حال ورته وويل سو، دلته يې نو نور صبر نه سواى کولای په ژړا او غلبلو سوه، رسول الله ﷺ وفرمايل: **بېشکه چې مېړه د ښځې دپاره په يوه خاصه درجه او مقام کې دی.**

رسول الله ﷺ او مسلمانان د بني دینار د قبيلې پر يوه داسې ښځه ورغله چې مېړه، ورور او پلار يې په اُحد کې شهيدان سوي وه، دغې ښځې ته د دې د دغو اقربانو د يوه يوه د وژل کېدلو خبر ويل کېدی او دې به د هر يوه د خبر تر اورېدلو وروسته د هغه دپاره **«اِنَّ الله وَاَنَا اِلَیْهِ رَاجِعُونَ»** ويل او بيا به يې پوښتنه کول چې رسول الله ﷺ څنګه دی؟ دوی ويل: الحمد لله هغه په خير دی، دې به ويل: ما ته يې راوښوی يا رابښکاره يې کړی چې زه يې ووينم، خلکو د رسول الله ﷺ طرف ته اشاره

وکره چې هغه دی، ښځې چې رسول الله ﷺ ولیدې نو یې څه وویل؟ سبحان الله! ښځې وویل: یا رسول الله! ستا تر سلامتیا وروسته هر غم کوچنی دی.

یعنې دا چې ته جوړ او سالم یې نور غمونه کوچني او د زغملو وړ دي.

د سعد بن معاذ ؓ مور د رسول الله ﷺ طرف ته په ځغستا ور رهي سوې وه. سعد بن معاذ ؓ چې د رسول الله ﷺ د بوده کیزه یا تناو یې نیولی ؤ و ویل: یا رسول الله! دغه چې را رهي ده زما مور ده، رسول الله ﷺ و فرمایل: مرحباً بها، یعنې: دې ته ښه راغلی وایم او رسول الله ﷺ دې ته و درېدی، دا چې ور نژدې سوه رسول الله ﷺ دې ته د دې د زوی عمرو بن معاذ ؓ چې د سعد بن معاذ ؓ ورور ؤ د شهادت تسلې ور کول دې و ویل: یا رسول الله! دا چې ته مي جوړ روغ ولیدلې نور ټول غمونه کوچني دي، بیا نو رسول الله ﷺ د هغو کسانو و کورنیو ته دعاء وکړه چې په احد کي شهیدان سوي وه او بیا یې د سعد ؓ مور ته و ویل: یا امّ سعد! تا ته زېړی در کوم او ته د هغو نورو شهیدانو کورنیو ته زېړی ورکړه چې د دوی وژل سوي کسان ټول په جنت کي سره ملگري دي او د خپلو ټولو کورنیو دپاره یې شفاعت کړی دی او شفاعت یې هم قبول سوی دی، د سعد بن معاذ ؓ مور و ویل: یا رسول الله! موږ راضي یو او تردې ښه خبر وروسته به څوک پر خپلو وژل سوو کسانو ژاړي؟

بیا د سعد ؓ مور و ویل: یا رسول الله! د شهیدانو و پاته کسانو ته دعاء وکړه، رسول الله ﷺ و فرمایل: الهي د دوی د زړو څخه غم ایسته کړې او د دوی مصیبت په خوشالي ور بدل کړې او د دوی پاته کسانو ته ښه سر پرست او پالونکی ور کړې.

ورونو او خوندو! موږ او تاسي باید د الله ﷻ محبت، د رسول الله ﷺ محبت او د اسلام محبت له دغو کسانو څخه زده کړو، دا هغه کسان دي چې پر اسلام او مسلمانېدلو یې درې کاله نه دي تېر سوي، هغه یې قربانۍ او فدا کارۍ وې او دا یې صدق او اخلاص دی، موږ او تاسي چې د زېږېدلو په وخت کي مود شهادت کلمې په غوږو کي ویل سوي دي او د مسلماني موږ پاکي شیدې موږ دلي دي څه راته پېښه ده چې نن ورځ د څه مال او پیسو دپاره دین او ایمان، الله او رسول الله هېرؤ، همېشني جنت د څو ورځو په راحت مه بدلوی، د دنیا ټول تکلیفونه زغمل کېدلای

سي خود د ورځ د يوې لحظې او راو تكليف نه سوز غملای.

رسول الله ﷺ د دغې ورځې په ماښام كې چې د شنبې ورځ، اوومه د شوال او د هجرت درېيم كال ؤ مدينې منورې ته ورسېدې، كله چې خپل كور ته ورغلی خپله توره يې حضرت فاطمې (رضي الله عنها) ته وركړه او ويل لوري! د دغه څخه وينې پرېمنځه په والله نن يې وفاء را سره وكړه، حضرت علي (رضي الله عنه) هم خپله توره چې كړه سوې هم وه حضرت فاطمې (رضي الله عنها) ته وركړه ويل: د دې څخه هم وينې پرېمنځه په والله نن يې وفاء را سره وكړه، رسول الله ﷺ و فرمايل: كه تا نن په اخلاص سره جنگ كړی دی نو سهل بن حنيف او ابو دجانه هم ستا سره يوځای په اخلاص جنگ كړی دی.

د اُحد په جنگ كې د دواړو طرفو وژل سوي كسان

د سیرت په کتابو كې تقریباً ټولو روایتو پر دې اتفاق كړی دی چې د مسلمانانو ټول شهیدان (٧٠) نفره وه او ډېر نږدېي هم د انصارو څخه وه، پنځه شپېته نفره یوازې د انصارو څخه وژل سوي وه چې (٤١) نفره يې د خزرج د قبیلې څخه وه او (٢٤) نفره يې د اوس د قبیلې څخه وه او یو نفر د یهودو څخه وژل سوی ؤ، خو د مهاجرینو شهیدان فقط څلور نفره وه، مگر د مشرکانو د وژل سوو کسانو په باره كې ابن اسحاق وايي: چې د مشرکانو د وژل سوو کسانو شمېر (٢٢) نفره دی خو كه دقیقه احصائیه وسي او د جنگ پر هغو ټولو تفصیلو عمیق نظر واچول سي كوم چې د سیرت په کتابو كې ذکر سوي دي او هغه چې د جنگ په مختلفو مرحلو كې د مشرکانو د وژل سوو کسانو یادونه كېږي، د هغو څخه دا نتیجه را وزي چې د مشرکانو د وژل سوو کسانو شمېر (٣٧) نفره دی نه (٢٢) نفره. (والله اعلم)

پسله هغه څخه چې مسلمانان د اُحد د غزاه څخه راغله دغه شپه د يكشنبې او د شوال د مياشتې اتمه شپه وه ټولو مسلمانانو دغه شپه په مدينه منوره كې د تيار سی په حالت كې تېره كړه، دا شپه په داسې ډول پر تېره سوه چې ټول مسلمانان سترې او ستومانه وه، ټوك ټوك او زخمیان وه، څه تكليفونه او زحمتونه پر تېر سوي وه،

خو بيا يې هم په دغه شپه د مدينې منورې لاري او مدخلونه ساتل چي د شپې حمله راباندي و نه سي، پر خپل قائد اعلي رسول الله ﷺ يې پيرې کولې خاصاً که به بيا له يوه طرفه يو آوازي کړپي واورېدل سو.

د حمراء الاسد غزا

رسول الله ﷺ دغه شپه په فکر تېره کړه، په دغه اوسنيو حالاتو کي يې فکر کاوه، دا تشويش ورته پيدا سو: که مشرکانو د خپلو ځانو سره دا فکر وکړي چي موږ خو د جنگ په ميدان کي کاميابه سوو مگر له دغي کاميابه مو هيڅ فايده او ثمره لاس ته را نه وړل، نو خامخا پر دغه خپل تگ پښېمانه کيږي او د نيمي لاري څخه به بيرته د مدينې منورې د حملې دپاره را وگرځي، رسول الله ﷺ دا تصميم ونيوي چي سهار به د مشرکانو د لښکر د شړلو دپاره پسي وروزي.

د دغي ورځي په سهار کي چي د يکشنبې ورځ او د شوال اتمه ده او په پرون کي د اُحد جنگ و رسول الله ﷺ د هغه جنگ و سترېا او زخميانو ته نه وکتل بلکه د دغي ورځي په سهار کي يې بڼ وکړي چي په کفارو پسي درووزي او بل به هيڅوک نه را سره وزي بېله هغو کسانو چي د پرون په جنگ کي يې گډون کړی و، رسول الله ﷺ نه غواړي چي منافقان ور سره ووزي، که څه هم عبدالله بن ابي منافق راغلی او ويل: يا رسول الله! زه در سره وزم رسول الله ﷺ ويل يا! زما سره به بل هيڅوک نه وزي بېله هغو کسانو چي په اُحد کي يې گډون کړی وي، د رسول الله ﷺ د امره سره سم مسلمانان سره را ټولېږي خپلو زخمو او سترېاوو ته يې نه وکتل، د کفارو د لښکر و ډېر والي ته يې نه وکتل او ويل: سمعاً و طاعتاً، ستا امر او رواطاعت دي کوو.

جابر بن عبدالله رضي الله عنه هغه چي پلار يې پرون په اُحد کي شهيد سوی و رسول الله ﷺ ته ورغلی او ويل: يا رسول الله! زما دا خوښه ده چي هر جنگ ته، ته وزې زه دي ملگري يم خو اوس زما پلار هغه چي پرون و وژل سو د ده د (٩) لوڼو دپاره پالونکی او سرپرست پرې اېښی يم نو ته ما ته اجازه را کړه چي زه در سره ولاړ سم.

سبحان الله! نن ورځ ځيني کسان له جهاده د پاته کېدلو دپاره عذرونه او بهانې

جوړوي خو جابر بن عبدالله رضي الله عنه چې پلار يې په پرون کي شهيد سوی دی او (٩) لوني يې ده ته ورپرې ايښي دي او د هغود روزني او پالنې وصيت يې هم ده ته کړی دی، دئ اوس راغلی د رسول الله ﷺ څخه د تللو دپاره اجازه اخلي، دا د دې دپاره چې د خپلو خوندو په باره کي يې هغه د پلار وصيت هم عملي کړی وي او جهاد ته هم ولاړ سي، رسول الله ﷺ هم د تللو اجازه ورکړه.

د يکشنبې په سهار کي د مسلمانانو لښکر د وتلو دپاره ډېر ژر تيار سو، رسول الله ﷺ او مسلمانانو سمدستي د کفارو په لښکر پسي حرکت وکړی.

ورونو! ښه متوجه سی: د اُحد د جنگ ورځ د هغه شهادتو او زخمو، او د هغه خپلو مشکلاتو سره سره پرون تېره سوې ده، دا هغه محمدي کمال دی چې اکمل البشر ﷺ په عسکري او مدني ژوند کي درلودی، په دغه ښه او وتلو يې داخلي دښمنان چې د مدینې منورې منافقان وه او خارجي دښمنان چې د مکې مکرمې مشرکان وه ټول و بهرول، نن چې د مسلمانانو ډېر نفر زخمیان هم دي په کفارو پسي رهي دي، تر داسي اندازه چې ځيني يې د زخمو په سبب پر اوښ نه سي سپرېدلای، نو هغه زخمي نفر به يې په غېږ کي واخيستل او پر اوښ به يې سپاره کړل. د مسلمانانو په جمله کي دوه ورونه وه چې دواړه زخمیان وه هغه چې زخم يې لږ او سپک ؤ هغه به هغه بل ورور په شا وړی.

خو د مسلمانانو لښکر (حمراء الأسد) ته ورسېدی چې دغه ځای د مدینې منورې څخه اته ميله ليري دی او دلته يې واپړول، په دغه ځای يعني: حمراء الأسد کي معبد بن أبي معبد الخزاعي و رسول الله ﷺ ته راغلی او مسلمان سو، څوک وايي چې يا مسلمان نه سو پر هغه خپل شرک پاته ؤ خو د خزاعه ټوله قبيله که مسلمانان وه که مشرکان د زړو ميل يې د رسول الله ﷺ و طرف ته ؤ، دا ځکه چې د خزاعه او بني هاشم په منځ کي پخوانی دوستي او پخوانی حلف موجود ؤ، نو معبد و ويل: يا محمد! ﷺ دا چې ستا په اصحابو کي دغه وژنه پېښه سوه موږ ته ډېره درنه تمامه سوه او موږ په دې خوشاله کېدلو چې په دغه جنگ کي کاميابي ستاسي وای.

رسول الله ﷺ امر کړی چې اوس ابوسفیان ته وره او په خبرو يې و بهر وه.

ورونو! هغه تشويش چې د رسول الله ﷺ سره د كفارو د بېرته راگرځېدلو په سبب ور سره ؤ هغه حق او پرځای ؤ ځكه كفارو چې په روحاء كي واپول (روحاء) د يوه ځای نوم دی چې د مدينې منورې څخه (٣٦) ميله ليري دی، نو كفارو چه په روحاء كي واپول يوه پر بل ملامتي ويل، ځينو ويل: تاسي اوس څه وکړه؟ د مسلمانانو شان او شوکت مو ور مات کړی او بيا مو نو دغسي پرېښوول، هغه د مسلمانانو مشران اوس هم پاته دي بيا به خلک درته را ټول کړي او جنگونه به در سره کوي، درځی چې بيرته ور وگرځو چې دغه پاته کسان ټول و وژنو، خو دا معلومه خبره ده چې دغه سطحي فکر او نظر د هغو کسانو له طرفه ؤ چې د دغو دوو ډلو قوت او معنويات يې په صحي ډول سره نه سواى اندازه کولای، نو ځکه د دوى يوه مشر او زعيم (صفوان بن أمیه) د دوى د نظر مخالفت وکړی او ويل: يا قوم! دا کار مه کوی زه بهرېرم چې هغه کسان به درياندي را ټول کړي چې په اول وار كي د اُحد له جنگه پاته سوي وه او اوس به پوره شکست درکړي، درځی مکې ته درځی اوس لا کاميابي ستاسي ده او که پسي ورغلاست زه دا فکر کوم چې شکست به ستاسي وي، خود صفوان بن أمیه دغه نظر د اکثريت په مقابل كي مغلوبه سو، چا د ده خبره نه و منل او د مشرکانو لښکر پر دې اتفاق وکړی چې بېرته به مدينې منورې ته ځو او حمله به پر کوو، د مخه تر دې چې ابوسفیان خپل لښکر د مدينې منورې پر طرف رهي کړي معبد بن أبي معبد الخزاعي ور ورسېدی.

ابوسفیان چې د ده په اسلام نه ؤ خبر ويل: يا معبد! د مسلمانانو په باره كي کوم خبر در سره سته؟ معبد د ابوسفیان د اعصابو او روحياتو سره شديد جنگ شروع کړی غواړي چې ابوسفیان وېروي او معنويات يې ور و وژني.

معبد و ويل: هو! محمد په خپلو دومره ملگرو كي په تاسي پسي را وتلی دی چې ما يې مثل نه دی ليدلی او ټول لښکر له قهره سره ايشي، د ده سره هغه کسان يو ځای سوي دي چې د اُحد په ورځ نه وه ور سره را وتلي او پر هغه خپل پاته کېدلو پښېمانه دي او هغه کسان په دومره قهر او غضب كي وه چې زه يې اندازه نه سم درته بيانولای. ابوسفیان ويل: وَيَحْکَ دا ته اوس څه وايې؟ معبد و ويل: په والله زما دا خيال

دی چې ته به له دغه ځایه نه یې بار سوی چې د هغو د آسانو تندیان به و وینې یا به د هغه د لښکر مقدمه تر دغو غونډیو را واوړي. ابوسفیان ویل: والله موږ د دې اراده کړې وه چې دوهم وار بیا حمله پر وکړو او بالکل یې له منځه یوسو، معبد و ویل: پام کوه چې دا کار ونه کړې، زه ستاسي دپاره نصیحت کوونکی او خیر غوښتونکی یم.

دلته نو د مشرکانو د لښکر همت مات سو بېره یې په زړو ننوتل د خپل ځان کامیابي او سلامتیا یې په دې کې ولیدل چې ډېر ژر مکې مکرمې ته ځان ورسوي، خو بیا هم ابوسفیان یو بل روحي او عصبي جنگ د مسلمانانو د لښکر په مقابل کې د دې دپاره شروع کړی چې ښايي په دغه طریقه سره د مسلمانو د حملې څخه خلاص سو، هغه داسي:

په دغه وخت کې د عبد قیس د قبیلې د سپرو یوه ډله تېرېدل چې د مدینې منورې اراده یې وه، ابوسفیان دغو سپرو ته و ویل: تاسي زما یوه رساله محمد ته رسوی؟ چې زه به د دغه خدمت په مقابل کې کله چې بیا تاسي مکې ته راسی دغه ستاسي ټول بودگان په اوڅکو در بار کړم، هغو ویل: هو ولي یې نه ور رسوو، ابوسفیان وویل: تاسي له خپله ځانه محمد ته وواياست چې قریشو د یوې بلې ډیرې سختې او لویې حملې دپاره آمادګي نیولې وه او ویل یې: موږ به دا وار محمد او د هغه ملګري ټوله له منځه یوسو او داسي نوري خبرې یې ورته وکړې چې مسلمانان د دوی د تعقیبولو څخه منعه کړي، چې دا اصلاً د ابوسفیان له طرفه د حقیقته خالي یوه لفظي مشاجره وه او ده اصلاً غوښتل چې مسلمانان پسي ور نه سي او دغه خپله اوسنۍ بېره او تېښته په دغو خبرو پټه کړي.

خیر هغه د سپرو ډله په حمراء الاسد کې هغه د مسلمانانو د اړولو پر ځای ورغله او رسول الله ﷺ ته یې هغه خبرې وکړې چې ابوسفیان ورته ويلي وې، دوی مسلمانانو ته و ویل: چې قریشو د بلې لویې حملې دپاره ډېر لوی لښکر جوړ کړی ؤ او ځانونه یې د دې دپاره تیارول چې ستاسي د حملې دپاره بیرته را وګرځي، خو د سپرو دغه خبرو د مسلمانانو ایمان او توکل نور هم پر الله ﷻ وړزیا کړی.

رسول الله ﷺ د دوی په جواب کې څه ورته وویل؟

رسول الله ﷺ او مسلمانانو وویل:

﴿حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ﴾

د ټولې دنیا په مقابل کې موږ ته یوازې الله کافي دی او الله څومره ښه کار جوړوونکی دی، دغه موضوع الله ﷻ په قرآن مجید کې بیانوي او فرمایي:

﴿الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ إِيمَانًا وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ﴾ (آل عمران: ۱۷۳)

ژباړه: هغه کسان یعنې: (مسلمانان) چې دوی ته ځینو خلکو وویل (یعنې هغه د سپرو ډلې ورته وویل) چې په تحقیق سره د مکې مکرې خلک ستاسې د جنگ دپاره سره را ټول سوي دي نو تاسې د هغو څخه و ډېرېږئ، یا یې ستاسې سره د بل جنگ دپاره نوره اسلحه او د جنگ سامان سره یو ځای کړي دي تاسې د هغو څخه وډېرېږئ، خو دغه بهرولو نور هم د مسلمانانو ایمان، توکل او دلاوري وزيات کړه او دوی وویل: موږ لره الله کافي دی او دغه الله څومره ښه وکیل او کار جوړوونکی دی. رسول الله ﷺ و حمراء الأسد ته تر را تگ وروسته نوري درې ورځې هم هلته تیري کړې په یکشنبې هلته ورغلی، دوشنبه، سه شنبه او چارشنبه هلته پاته سو، پسله درو ورځو تېرولو یې بیرته مدینې منورې ته حرکت وکړی.

خو د مخه تر دې چې رسول الله ﷺ مدینې منورې ته حرکت وکړي مسلمانانو ابو عَزَّه الجُمَحِي شاعر ونيوی، ابو عَزَّه الجُمَحِي هغه څوک دی چې رسول الله ﷺ د بدر په غزاه کې په بندیانو کې نیولی ؤ او بیا یې د ده د غریبۍ او د ډیرو لویو درلودلو په سبب بېله فدیې پرېښاوه او ایله یې کړی، خو دا شرط یې پر کېښناوه چې بل وار به زما او د مسلمانانو په مقابل کې نه جنگېږي او ده هم دا شرط قبول کړی، مګر بیا یې هغه خپل عهد مات او خیانت یې وکړی او خلک به یې په خپلو اشعارو د رسول الله ﷺ او مسلمانانو پر ضد پارول، یوازې دا نه چې د مسلمانانو پر ضد یې شعرونه ویل بلکه په خپله یې هم د اُحُد په جنگ کې د کفارو په ګټه ګډون وکړی، نو کله چې یې دغه ابو عَزَّه رسول الله ﷺ ته راوستی ده وویل: یا محمد! ﷺ پر ما

احسان وکړه او ما د خپلو لونو دپاره پرېږده او دا وعده در سره کوم چې بل وار بيا ستا او د مسلمانانو په مقابل کې نه جنگېرم رسول الله ﷺ و فرمايل : يا ! هيڅکله دي نه پرېږدم بيا به په مکه مکرمه کې ناست يې پرېږه او بربټو به لاس تېروې او وايې به : محمد مې دوه واره خطايستی، مومن دوه واره د يوه غاره نه وهل کيږي (يعني داسې نه خطاوي چې د لرم يا مار له غاره دوه واره و وهل سي) بيا نو رسول الله ﷺ زير ﷺ يا عاصم بن ثابت ؓ د ده په وژلو امر کړی او هغه يې غاړه ووهل.

کله چې رسول الله ﷺ مدينې منورې ته ورسېدی هلته يې د کفارو د يوه جاسوس په اعدامولو امر وکړی چې هغه جاسوس معاويه بن مغيره بن ابی العاص ؓ چې دغه معاويه د عبدالملک بن مروان د مور له طرفه نيکه کيږي چې د دغه جاسوس قصه داسې وه : کله چې د اُحُد په ورځ مشرکان د مکې مکرمې پر طرف رهي سوه دغه معاويه په مدينه منوره کې حضرت عثمان بن عفان ؓ ته ورغلی چې د ده د اکا زوی ؤ، عثمان ؓ د ده دپاره د رسول الله ﷺ څخه امان و غوښتی رسول الله ﷺ هم په دې شرط امان ورکړی چې تر درې ورځي زيات به په مدينه منوره کې نه تېروي او که تر درو ورځو وروسته دئ په مدينه منوره کې وليدل سو بيا يې نو وژنو.

خو کله چې د مسلمانانو لښکر حمراء الأسد ته ولاړی دغه معاويه تر درې ورځي زيات په مدينه منوره کې و اوسېدی چې په دغه وخت کې يې د قريشو دپاره جاسوسي کول، کله چې بيا د مسلمانانو لښکر بيرته مدينې منورې ته را ورسېدی معاويه په تېښته د مدينې منورې څخه ووتی، رسول الله ﷺ زيد بن حارثه او عمار بن ياسر ؓ په ده پسې ولېږل، هغو نيوې او وېې وژی.

ځينې مؤرخين دغه د حمراء الأسد غزا ؓ ځان ته بله او جلا غزا بولي او وايي دا مستقلة غزا ده او نوم يې (غزوۀ حمراء الأسد) دی، خو په حقيقت کې دا مستقلة غزا نه ده بلکه دغه غزا د اُحُد د غزا يو جزء او د هغې غزا پوره کېدل دي.

دا د اُحُد غزا وه چې ټولې مرحلې او واقعات يې په تفصيل سره درته بيان سوه خو ډيرو بحث کوونکو او څېړونکو د دغې غزا پر نتيجه خبرې کړې دي چې آيا دغه غزا د مسلمانانو دپاره شکست بلل کيږي که يا؟ مگر که موږ په دقيق نظر ورته وگورو

او دغه جنگ و دوو حصو يا دوو صفحو ته و ويشو په دې کي هېڅ شک نسته چي د جنگ په دوهمه صفحه کي عسکري لوړ والی او تفوق د مشرکانو د لښکر و او دوی وه چي د جنگ پر ميدان مسلحنه وه، د اروحو يا انسانانو تلفات د مسلمانانو په طرف کي ډېر او زړه دردوونکي وه او د مسلمانانو يوې ډلې د شکه وتلی شکست و خوړی، ځکه و تنبېدل او ولاړل او د جنگ حالات د مشرکانو په نفعه وه، خو بالمقابل هلته څو شپه سته چي موږ د دې څخه منعه کوي چي موږ ووايو:

په دې جنگ کي فتحه او بری د مشرکانو و، هغه شيان دا دي:

اول: د کفارو لښکر دا و نه کولای سواي چي د مسلمانانو د قومندې مرکز يا قرارگاه ونيسي يا يې تر خپل تسلط لاندې را ولي.

دوهم: د مسلمانانو د لښکر ډېري حصې و تېستي ته رجوع نه ده کړې که څه هم په لښکر کي ډېره بې نظمي او گډوډي پېښه سوه خو بيا هم په شجاعت او قربانيو سره پر خپل مرکز او د قيادت پر ځای سره را ټول او جمعه سوه.

درېم: د مسلمانانو د لښکره يو نفر هم مشرکانو د بندي پر قسم و نه نیوی او مشرکانو د مسلمانانو څخه هېڅ شئ د غنيمت پر قسم و نه خستی.

څلورم: کفارو د جنگ درېيمه صفحه نه کړه شروع، سره د دې چي د مسلمانانو لښکر د جنگ په ميدان کي موجود و کفار رهي سوه، په هغه وختو کي عادت دا و چي فاتحه لښکر به دوې يا درې ورځي د جنگ پر ميدان پاته کېدی، خو مشرکانو دغه ورځ هم د جنگ پر ميدان نه کړه تېره بلکه ډېر ژر يې کېدې وتړلې، د مخه تر دې چي مسلمانان د جنگ له ميدانه ووزي دوی د جنگ ميدان پرېښاوه.

پنځم: مشرکانو دا جرئت و نه کړی چي مدينې منورې ته د مينځيانو د نيولو يا مالو اخيستلو دپاره ورننوزي، که څه هم مدينه منوره فقط څو گامه له دويه ليري وه، د مدينې منورې لار دوی ته خلاصه او د خلکو څخه هم خالي وه.

نو دغه ټول کارونه او علامې موږ ته په تاکيد سره دا رابښي چي هغه څه چي قریشو ته په لاس ورغله هغه فقط يوه فرصه وه چي مسلمانانو ته ډېر تاوان ورسوي، خو په خپل هغه اصلي مقصد کي چي پسله محاصرې دي د مسلمانانو لښکر په کلي ډول

سره محو او نابود کړي مطلق ناکامه سوه او ډېر ځله دغسي تاوانونه لکه مسلمانانو ته چي ورسېدل فاتح او کاميابه لښکر ته هم پېښېږي، نو دا چي دغه جنگ دي د کفارو دپاره بری او کاميابي وي هيڅکله داسي نه ده، بلکه د ابوسفیان دغه تلوار چي د جنگ له ميدانه ډېر ژر و وتی موږ ته دا ثابتوي چي دی پردې بېرېدی که د جنگ درېيمه صفحه شروع سي د ده لښکر ماته او شکست خوري.

او که بيا موږ د حمراء الاسد په غزا کي د ده موقف تر نظر وباسو نو دا په تاکيد سره ويلای سو چي هو: ابوسفیان په بل جنگ کي د خپل لښکر پر ماته او شکست بېرېدی. اوس نو موږ د دغې څېړني په نتيجه کي دا ويلای سو چي دغه جنگ نه د مسلمانانو دپاره شکست ؤ او نه د کفارو دپاره بری او کاميابي وه، بلکه دا فيصله کوونکی جنگ نه ؤ دا داسي جنگ ؤ چي هري ډلي ته د کاميابي او تاوانو خپله حصه ور ورسېدل، چي دغسي جنگ ته په حربي اصطلاح کي (غير منفصل جنگ) ويل کيږي او هم دغه موضوع ته الله ﷻ په سورة النساء کي اشاره کوي او فرمايي:

﴿ وَلَا تَهْنُوا فِي ابْتِغَاءِ الْقَوْمِ ۚ إِن تَكُونُوا تَأْلُمُونَ فَلَهُمْ يَأْلُمُونَ ۖ كَمَا تَأْلُمُونَ ۖ وَتَرْجُونَ مِنَ اللَّهِ مَا لَا يَرْجُونَ ۗ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ۝١٠٢﴾

يعني: اي مومنانو تاسي د کفارو په جنگ او تعقيبولو کي سستي مه کوی، که تاسي خوږېږی نو بېشکه چي دوی هم داسي خوږېږي لکه تاسي چي خوږېږی او تاسي د الله ﷻ څخه د اجر او ثواب اميد لری چي کفار دغه اميد نه لري او الله ﷻ پر هر څه عالم دی او د ښه حکمت خاوند دی.

نو الله ﷻ دغه دوه لښکړه په دردو او زخمو کي يو د بل سره مشابه کړه چي د هغه څخه موږ دا را ايستلای سو چي مسلمانان او مشرکان په دغه جنگ کي سره مساوي وه او دواړي ډلي په داسي شکل سره د جنگ له ميدانه ووتلې چي يوه هم غالبه نه وه. وروڼو! مسلمانان بايد هيڅکله د کفارو له جنگه و نه بېرېږي، په همت او مړانه بايد د کفارو جنگ ته ور ووزي، هو په جنگ کي به مسلمانانو ته دردونه، زخمو، شهادتونه او زحمتونه ور رسېږي، خو کفارو ته هم په عين شکل سره دردونه، زخمو، وژنه،

سترپاوي او زحمتونه رسيږي، مگر يو فرق موجود دی، هغه دا چې مسلمانان د دغو دردو او زخمو په مقابل کې له خپله ربه ډیر امیدونه لري، د ابدې ژوند راحتونه، جنتونه او نعمتونه غواړي، خو کفار هیڅ امید نه لري، فقط دغه دنيوي ژوند یې دی او هغه هم په دغو دردو او زحمتو پای ته رسيږي.

د اُحُد پر غزاء الهي تعلیق او تبصره

د الله ﷻ له طرفه د اُحُد د غزاء په متعلق آیاتونه نازل سوه چې د دغه جنگ پر ټولو مهمو نقطو یې مرحله په مرحله روښنایي اچول او هغه سببونه یې روښانه کړل چې دغه تاوانونه یې په وجود راوړل او د ځینو مسلمانانو هغه ضعیفه اړخونه یې ښکاره کړل کوم چې تر اوسه په ځینو کسانو کې موجود وه، هغه کسان یې متوجه کړل چې په دغسې مهم او فیصله کوونکي وختو کې د هغو واجبه وظیفه څه شي ده؟

او د دغه امت، چې تر نورو امتوا افضل او بهتر دی هدف او مقصد څه دی؟ او بیا قرآن مجید د منافقانو حالات بیان کړل، هغه یې رسوا کړه، د هغو د زړو هغه پټ حالات یې ښکاره کړه کوم چې د الله ﷻ او رسول الله ﷺ سره عداوت و، او هغه وسوسې او شېبې یې ایسته کړې چې د ضعیفه مسلمانانو په زړو کې ور ګرځېدلې، هغه دسیسې او فتنې چې منافقانو او د هغو وروڼو یهودو په مسلمانانو کې نشرولې، هغه یې واضح او افشاء کړې، هغو حکمتو او ښو مقصدو ته یې اشارې وکړې کوم چې د دغه جنگ په نتیجه کې په وجود راغله، مقصد دا چې د سورة آل عمران شپېته آیات د اُحُد د جنگ په باره کې نازل سوه.

د جنگ اوله مرحله د الله ﷻ په دې قول سره شروع کېږي چې فرمایي:

﴿وَإِذْ غَدَوْتَ مِنْ أَهْلِكَ تُبَوِّئُ الْمُؤْمِنِينَ مَقْعِدَ لِلْقِتَالِ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾

[آل عمران: ۱۲۱]

یعني: کله چې ته د ورځې په اول کې د خپله کوره و وتې او په اُحُد کې دي مومنانو ته د جنگ دپاره ځایونه تیارول یا آماده کول.

او هغه آخرنۍ آیات چې د اُحُد د جنگ پر نتیجه او حکمت شامله او جامع

تبصره کوي د الله ﷻ هغه قول دی چې فرمايي:

﴿ مَا كَانَ اللَّهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَىٰ مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ حَتَّىٰ يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ ۚ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُطْلِعَكُمْ عَلَى الْغَيْبِ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ جَعَلَنِي مِنْ رَسُولِهِ مَنْ يَشَاءُ ۚ ﴾ [آل عمران: ١١٩]

ژباړه: الله ﷻ داسې نه دی چې مومنان پر هغه حال پرېږدي چې هم دا اوس تاسې یاست، تر څو چې الله ﷻ نا پاکه د پاکو څخه جلا نه کړي (يعني: تاسې امتحانوي چې صادق او منافق موسره جلا سي) او الله ﷻ داسې نه دی چې تاسې په غيبو باندې خبر کړي (چې د منافقانو فرق او تمیز د مخلصانو څخه بېله امتحانه وکړي) مگر الله ﷻ د خپلو رسولانو څخه هغه څوک اختياروي چې دى ﷻ يې اړاده وکړي (يعني: دغه د غيبو اطلاع په خپلو رسولانو کې هغه چا ته ورکوي چې د ده ﷻ خوښه وي).

﴿ فَتَأْمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ۚ وَإِنْ تُؤْمِنُوا وَتَتَّقُوا فَلَكُمْ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴾ [آل عمران: ١١٩]

نو اې مومنانو! تاسې پر الله او د هغه پر رسولانو ايمان او يقين ولری، که تاسې پر ايمان قائم پاته سئ او له بدو کارو ځانونه وساتئ پس نو تاسې ته ډېر لوی اجر دی، چې هغه جنت دی.

علماء رحمهم الله وايي: د اُخْد په غزاء کې او په هغو تکاليفو کې چې مسلمانانو ته ورسېدل ډيرې فايده او الهي حکمتونه سته، چې اوس به يې ځيني لوی لوی شيان درته بيان سي:

اول: مشوره، هغه چې رسول الله ﷺ په خپله پر خپل ځان عملي کول، هر هغه کار چې به د مشورې وړ او لايق و رسول الله ﷺ به په هغه کار کې د خپلو اصحابو کرامو سره مشوره کول، موږ وليدل چې رسول الله ﷺ دا نه کړه خوښه چې د خپلو اصحابو د هغې مشورې څخه مخالفت وکړي کوم چې ويل: دشمن ته ور ووزو، که څه هم د رسول الله ﷺ دا خوښه وه چې په مدينه منوره کې پاته سي.

دوهم: په دغه غزاء کې منافقان په ښکاره سره معلوم سوه چې د دوی په حرکتو او افعالو مسلمانانو ته ډير حکمتونه او مقصودونه په لاس ورغله چې مهم مقصد دا سو:

چي مسلمانان يې د منافقانو د اختلاط او ګډون څخه جلا کړل او دې کار د مسلمانانو د پاره په وروسته کي ډيري فايدي درلودې.

(نن ورځ به هم د منافقانو د رسوا کېدلو د پاره ډير مثالونه پر خپل شا وخوا ويني)
موږ وليدل چي عبدالله بن أبي بن سلول (٣٠٠) نفره خپل متابعين پسله هغه چي د مدينې منورې څخه د مسلمانانو سره را و وتل، بيا يې د رسول الله ﷺ او مسلمانانو څخه څنگه جلا کړه، په ښکاره سره يې دا بهانه جوړه کړه چي رسول الله ﷺ د هغه مغروره ځوانانو رايه قبوله کړه او ما غوندي د عقل او تجربو د خاوند رايه يې پرېښوول، خو په حقيقت کي ده نه جنگ غوښتي او نه يې غوښتل چي ځان د خطر و ځايو ته ور واچوي، چي دا کار د منافقانو د ښکاره او معلومو علامو څخه دی، منافقان همېشه غواړي چي د اسلام په نامه سره غنيمتونه لاس ته را وړي او د اسلام په لار کي د سترپاوو او تاوانو څخه ځان وساتي، دوی په اسلام پوري په دغه دوه سببه لاس نيولی وي، يا دا چي د اسلام غنيمتونه غواړي.

يا دا چي د اسلام په نامه ځان د مصيبتو او تکاليفو څخه ساتي.

دريم: رسول الله ﷺ په دغه جنگ کي د کفارو څخه مرسته او کومک نه وغوښتل يا يې اصلاً د هغو مرسته نه کړه قبوله، که څه هم د مسلمانانو شمېر ډېر لږ و خو بيا يې هم د يهودو هغه کومک نه کړی قبول چي د قومي تعصب په سبب د اُحد جنگ ته ور وتلي وه، ابن سعد رحمۃ اللہ علیہ په خپل طبقات کي وايي: رسول الله ﷺ و فرمايل: (لَا نَسْتَنْصِرُ بِأَهْلِ الشَّرْكِ عَلَى أَهْلِ الشَّرْكِ) يعني: موږ پر مشرکانو په مشرکانو سره نصرت او کاميابي نه غواړو.

څلورم: که موږ د اُحد هغه جنگ چي د مسلمانانو او کفارو په منځ کي و ټول وخت ته متوجه سو، و به وينو چي دغه وخت دوو حصو ته وېشل کيږي، اوله حصه يې هغه ده چي مسلمانانو خاصاً غشي وېشتونکو د خپل قائد رسول الله ﷺ او امر عملي کړي وه، پر خپلو ځايو ټينګ ناست وه، نو نتيجه يې څه شي سوه؟

نصرت او بری د مسلمانانو د لښکر په نصيب و او شکست د کفارو په لښکر کي شروع سو، ډېر ژر د درو زرو نفرو مشرکانو په زړو بېره ننوتل خپل ځايونه يې پرېښوول او په

تېښته يې شروع وکړه او دا د جنگ هغه وخت او هغه حصه ده چې الله ﷻ د هغه په باره کي فرمايي:

﴿وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللَّهُ وَعْدَهُ إِذْ تَحُسُّونَهُم بِإِذْنِهِ﴾. (آل عمران: ۱۵۲)

يعني: په تحقيق سره الله ﷻ ستاسي سره خپله وعده رشتيا کړه کله چې تاسي د الله په امر سره کافران وژل، دا خود جنگ اوله صفحه يا اوله حصه وه.

اوس د جنگ دوهمي حصې ته راسه، دا هغه حصه ده چې مسلمانانو په مشرکانو پسي خښتل او د هغو څخه يې غنيمتونه اخيستل، په دغه وخت کي چې هغه غشي ويشتونکو د هغه غره څخه چې دوی پر ناست وه خپلو وروڼو ته وکتل چې توري په لاس په دښمنانو پسي خښلي، مالونه او غنيمتونه ټولوي، دوی ته هم دا ميل او رغبت پيدا سو چې دوی هم د نورو مسلمانانو سره د غنيمتو په ټولولو کي اشتراک او گډون وکړي، دغه ميل په دوی کي دا فکر پيدا کړی چې د رسول الله ﷺ د اوامرو وخت پای ته ورسېدی او دوی اوس د هغو اوامرو څخه آزاد دي، پر دوی دا نه ده لازمه چې تر هغو پوري دلته کښيني چې د رسول الله ﷺ له طرفه امر ورته راځي نو ويل: راځي جنگ خلاص سو (دا د دوی اجتهادي فکر يا اجتهاد ؤ) خود دوی په دغه اجتهاد کي، د دوی امير عبدالله بن جبير رضي الله عنه او ځينو نورو اختلاف ور سره وکړی مگر د دغه فکر او اجتهاد خاوندان بيا هم د غره څخه کښته سول او د غنيمتو په ټولولو کي يې حصه واخيستل، د دوی د دغه مخالفت نتيجه څه شي سوه؟

هغه بېره چې د کفارو په زړو ننوتلې وه هغه د کفارو په نوې حمله بدله سوه، هغه خالد بن وليد چې د تيښتي په حالت کي ؤ، اوس د چم او حيلې په فکر کي سو، شا وخوا يې وکتل او وې ليدل هغه غر چې ټينگ ساتل سوی ؤ اوس د هغه غشي ويشتونکو څخه خالي دی -

(لکه نن ورځ چې د اسلام قلا د ساتونکو څخه خالي ده او څه لږ مسلمانان د دښمن تر شکنجولاندي وهل کيږي او وژل کيږي).

- نو د خالد بن وليد په سر کي يو عسکري فکر پيدا سو، فوراً يا سمدستي دئ او د ده ملگري د هغه غره خوا ته ور وگرځېدل، بلکه پر غره ور وختل هغه لږ کسان چې پر غره پاته

وه هغه يې په شهادت و رسول او مسلمانان د شا له طرفه په غشو ولي، دا وار بېره د مسلمانانو په زړو ننوتل او هغه پېښه سوه چي د مخه مو درته بيان کړه، د جنگ پر دغه دوهمه حصه الله ﷻ تبصره کوي او فرمايي:

﴿حَتَّىٰ إِذَا فُشِلْتُمْ وَتَنَزَّعْتُمْ فِي الْأَمْرِ وَعَصَيْتُمْ مِمَّا أَرْزَكُمْ مَا تُحِبُّونَ^٤ مِنْكُمْ مِّنْ يُرِيدُ الدُّنْيَا وَمِنْكُمْ مَّنْ يُرِيدُ الْآخِرَةَ^٥ ثُمَّ صَرَفَكُمْ عَنْهُمْ لِيَبْتَلِيَكُمْ^٦﴾.

[آل عمران: ١٥٢]

ژباړه: تر هغه وخته تاسي کاميابه واست مشرکان مو وژل ترڅو چي بې زړه سواست او په خپل منځ کي د رسول الله ﷺ په امر کي سره مخالف سواست (چا ويل خو، چا ويل کښنو) او پسله هغه څخه مو نافرماني وکړه چي الله ﷻ هغه شئ دربنکاره کړی چي ستاسي خوښ و (چي هغه نصرت او غنيمت و) ستاسي څخه ځيني هغه څوک دي چي دنيا او د هغې دغه لږ او خسيس ژوند خوښوي او ستاسي څخه ځيني هغه څوک دي چي آخرت خوښوي.

اوس نو تاسي وگورئ: د دغي يوې اجتهادي خطاء نتيجه څومره لويه او عامه وه، د مسلمانانو په لښکر کي د څو لږو کسانو د خطاء نتيجه ټولو مسلمانانو ته ورسېدل، الله ﷻ مسلمانانو ته د رسول الله ﷺ د نافرمانۍ نتيجه وروښوول.

وروره! ته د هغو لږو مسلمانانو هغه لږ خطاء او د نن ورځي د ډيرو مسلمانانو دغه ډيري او قسم قسم خطاوي او نافرمانۍ چي د عامو او خاصو خلکو د ژوند په هر اړخ کي يې وينې سره وسنجوه، بيانو د الله ﷻ لطف او کرم ته فکر وکړه چي موږ ولي د دغو خپلو گنهو په سبب نه هلاکوي؟ حتی امر بالمعروف او نهی عن المنکر مو پرې ايښي دي، که ته په دغه باره کي فکر وکړې نو به د ځينو خلکو د هغه پوښتني جواب در معلوم سي چي دوی وايي: نن ورځ ولي مسلمانان د کفارو په مقابل کي مغلوبه دي؟ حال دا چي موږ مسلمانان يو او هغه کفار دي، خو په حقيقت کي موږ خپلو عملو ته نه متوجه کېږو. موږ د خپل رسول ﷺ اطاعت پرې ايښی دی خود به مو دغه حال وي. پنځم: موږ وليدل چي رسول الله ﷺ د دغه جنگ په دوهمه حصه کي ډير آزار

کړل سو، اوږه يې وکوټل سوه، سر مبارک يې زخمي سو، شونه يې خيري سوه، غاښ مبارک يې مات سو، پر مخ مبارک يې ويني په شدت سره بهېدلې، ځنګون يې خوږ سو، چي دا ټول د هغو مسلمانانو د خطا نتيجه وه چي د خپل قائد رسول الله ﷺ له امره څخه يې مخالفت وکړی.

پوښتنه: په دې کي څه حکمت ؤ چي د رسول الله ﷺ د وژل کېدلو آوازه د مسلمانانو په صفو کي نشر او خپره سوه؟

جواب: د رسول الله ﷺ سره د مسلمانانو ارتباط او د دوی په منځ کي د ده ﷺ وجود، د مسلمانانو دپاره داسي يوقوت ؤ چي دوی هيڅکله د هغه د فراق او جلا والي تصور نه ؤ کړی او دوی هيڅ دا فکر نه کاوه چي موږ دي تر ده ﷺ وروسته د خپلو ځانو د يو ځای کېدلو يا يوه قدرت د جوړېدلو طاقت ولرو، نو د رسول الله ﷺ وفات داسي يو شئ ؤ چي د دوی په زړو کي هيڅ نه ورگرځېدی، لکه دغه شئ چي دوی د خپلو فکرو څخه غورځولی ؤ او په دې کي هيڅ شک نسته که دوی له دغه غفلته د رسول الله ﷺ په واقعي وفات را ويني سوي وای زړونه به يې چاودلي وای، هغه ايماني بنياد او اساس به يې رېږدېدلی وای، نو د الهي حکمتو څخه يو هم دا ؤ چي دغه د رسول الله ﷺ د وفات آوازه يې په مسلمانانو کي د دې دپاره نشر او خپره کړه چي دا هم د دغه عسکري درسو په منځ کي د مسلمانانو دپاره يوه لويه تجربه سي او مسلمانان د دغي آوازې په اورېدلو سره د هغه حقيقي وفات د ورځي دپاره چي خامخا راتلونکي ده د اوسه څخه لا ځانونه ويني او آماده کړي، د دغه تر څه حقيقت ومنلو ته تيار سي.

او که چيري رسول الله ﷺ د دوی له منځه رحلت وکړي نو دوی به بيرته هغه خپل شرک ته نه گرځي او د همدغه عظيم درس دپاره هغه آیات د هغو کسانو پر حال د تبصرې پر قسم نازل سو کوم چي د رسول الله ﷺ د وژل کېدلو د خبر په اورېدلو سره ضعف او سستي ورته پېښ سوه، کوم چي الله ﷻ فرمايي:

﴿وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَلَا يَنْتَبِهُونَ أَوْ قَتِلْ أَنْتَلَبْتُمْ عَلَيَّ أَعْيُنَكُمْ وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلَى عَقْبَيْهِ فَلَنْ يَضُرَّ اللَّهَ شَيْئًا وَسَيَجْزِي اللَّهُ الشَّاكِرِينَ ﴿١١٤﴾﴾

ژباړه: محمد ﷺ نه دی مگر د الله يو رسول دی، په تحقيق سره تر ده ﷺ د مخه ډېر رسولان تېر سوي دي، آيا که دى ﷺ مړ سي يا شهيد کړل سي نو تاسي به بيرته پر شا و هغه خپل کفر ته گرځي؟ او هر څوک چي بيرته هغه خپل کفر ته وگرځي هغه هيڅکله الله ﷻ ته هيڅ ضرر نه رسوي، او شکر کوونکو بندگانو ته به الله ﷻ ډېر ژر د خير بدله او جزاء ورکړي.

د دغه درس ايجابي او مثبت اثر، يا ښه نتيجه په هغه ورځ ښکاره سوه چي واقعاً رسول الله ﷺ د رفيق اعلى و طرف ته رحلت وکړي، نو دغه د اُحد آوازده او هغه چي د هغې آوازې په سبب دغه آيات شريف نازل سو مسلمانان يې ويني او يوه ترخه حقيقت ته متوجه کړل، نو په کومه ورځ چي رسول الله ﷺ واقعاً رحلت وکړي مسلمانانو په غمجنو زړو د هغه ﷺ سره وداع وکړه او د هغه امانت و ساتلو ته متوجه سوه چي رسول الله ﷺ دوى ته ورپرې ايښى ؤ، هغه امانت څه شي دى؟

هغه امانت اسلام ته دعوت، امر بالمعروف، نهى عن المنکر او في سبيل الله جهاد دى او د دغه امانت په ساتلو او رسولو سره مسلمانان په خپل ايمان کي قوي او په عقیده کي شديد پاته سوه، دا به لا هم درته ووايم: تر کومه وخته چي مسلمانان دغه امانت ساتي او د هغه په رسولو کي کوښښ کوي کاميابي د دوى ده.

شپږم: د انبياء ﷺ د ژوند عادت داسي وي چي يو وار په امتحان مبتلاء کيږي او بيا آخرنۍ کاميابي د دوى وي او په دې کار کي حکمت دا دى: که همېشه کاميابي د انبياء ﷺ سره وي نو به په مسلمانانو هغه څوک ننوزي چي واقعاً مسلمانان نه دي، چي بيا به صادق او منافق نه سره پېژندل کيږي او که همېشه شکست د دوى سره وي نو هغه د بعثت او نبوت مقصد نه تر سره کيږي، نو د الهي حکمت تقاضا دا وه چي د مسلمانانو دپاره يې نصرت او شکست دواړه سره يو ځاى کړل، چي په دغه صورت کي صادق له کاذبه معلوم او جلا سي او دا هم په دې سبب چي د منافقانو نفاق د مسلمانانو څخه پټ ؤ، خو کله چي د اُحد دغه قصې پيښي سوي او منافقانو هغه خپل نفاق په قول او عمل کي ښکاره کړي نو مسلمانان پوه سوه چي دوى د دوى په لباس کي دښمنان لري، نو و هغو ته آماده سوه او د هغو څخه يې ځانونه ساتل.

اووم: په ځينو ځايو کې د نصرت او بري ځنډېدل د نفس شکست دی، کله چې مسلمانانو ته د شکست حالات پېښ سوه صبر يې وکړی او منافقان عاجزه سوه.

ايم: الله ﷻ د خپلو مومنونو بندگانو دپاره په جنت کې داسې کورونه او منزلونه جوړ کړي دي چې دوی په خپل عمل سره هغه مقام ته نه سي رسېدلای، نو ځکه الله ﷻ دغو بندگانو ته داسې تکاليف او زحمتونه پېښ کړي چې د هغه تکاليفو او زحمتونو په واسطه سره و هغه خپلو لوړو منزلونو ته ورسېږي.

نهم: تاسي پوهېږئ چې شهادت د ولايت د لوړو درجو څخه دی، نو الله ﷻ خپل خاص بندگان په دغه درجه او مرتبه سره خاصوي.

لسم: الله ﷻ د خپلو د بېمانانو د هلاک او په دوږخ کې د سختو عذابو اړاده فرمايلي ده، نو خود دغه خپلو د بېمانانو ته داسې اسباب برابر کړي چې دوی په هغه سره د هغه سخت او شديد عذاب وړ او لائق وگرځي، دغه اسباب لکه کفر او بغاوت، سرکښي او نافرمانۍ او د الله ﷻ د دوستانو او عامو مسلمانانو زهیرول، چې د کفارو په دغو کارو سره د مسلمانانو گنهونه تويېږي او د دوی د هلاک سبب گرځي.

يوولسم: تاسي راسی چې څه و هغو حالاتو ته هم متوجه سو چې د رسول الله ﷺ اصحاب په هغه وخت کې يو په بل پسې وژل کېدل، کوم چې دوی د مشرکانو د غشو او د تورود ضربو څخه د ده ﷺ ساتنه په خپلو بدنونو سره کول، دوی د غشو تر باران لاندې يو په بل پسې غځارېدل، خو د دوی ټول کوشښ دا ؤ چې د رسول الله ﷺ ژوند و ساتي او بل يې د هيڅ شي پروا نه درلودل، د دغې عجيبې قربانۍ او فداکارۍ سبب او مصدر څه شي ؤ؟

د دغې قربانۍ اول مصدر ايمان پر الله او پر رسول الله ؤ او دوهم مصدر يې د رسول الله ﷺ سره محبت ؤ، دغه دواړه چې سره يو ځای سوه دغه عجيبه قرباني او فداکاري يې په وجود راوړل.

نو نن ورځ هم يو مسلمان و دغو دواړو مصدرو ته چې يو يې ايمان پر الله ﷻ او رسول الله ﷺ دی او بل يې د رسول الله ﷺ محبت دی اړ او محتاجه دی، يوازي دا کفايت نه کوی چې يو څوک پر هغه عقيدوي شيانو د ايمان را وړلو دعوه وکړي،

کوم چې پر هغو ایمان را وړل لازم دي، ترڅو چې زړه یې د الله ﷻ او رسول الله ﷺ په محبت سره ډک نه سي، نو ځکه رسول الله ﷺ په هغه حدیث شریف کي چې امام بخاري یې د انس رضی الله عنه څخه روایتوي فرمایي:

« لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّىٰ أَكُونَ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْ وَالِدِهِ وَوَلَدِهِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ »

ژباړه: تر هغو د یو چا ایمان کامل نه دی تر څو چې زه و هغه ته تر خپل پلار او خپل اولاد او تر ټولو خلکو خوښ او گران نه سم.

او د دغه محبت تفصیل او بیان داسي کيږي: الله ﷻ انسان ته عقل او زړه ورکړي دي.

عقل د دې دپاره دی چې په هغه سره فکر وکړي او پر هغو شيانو ایمان را وړي چې پر هغو ایمان را وړل فرض او ضروري دي، او زړه یې د دې دپاره ورکړی دی چې دغه زړه د هغه چا او هغه شي په محبت کي استعمال کړي چې الله ﷻ د هغه په محبت سره امر کړی دی، او د هغه چا یا شي په بغض او عداوت کي یې استعمال کړي چې الله ﷻ د هغه په بغض او عداوت سره امر کړی دی.

نو که زړه د الله ﷻ او رسول الله ﷺ او د صالحه بندگانو په محبت نه سي مشغول خامخا به د شهواتو، خواهشاتو او محرّماتو په محبت سره ډک سي او که بیا چيري زړه د شهواتو او خواهشاتو په محبت ډک سو نو هيڅکله يوازي عقیده د دې سبب نه سي گرځېدلای چې د عقیدې خاوند دي د قربانۍ او فداکارۍ و يوه عمل ته آماده کړي، چې دغه حقيقت هغه شئ دی چې د تربیې او اخلاقو علماوو د اولوياتو څخه بللی دی یا یې د بنسټ پر قسم منلی دی، او تجربو هم دغه شئ ثابت کړی دی. د دې دپاره به یو ښکاره مثال درته بیان کړم: د امریکا حکومت دا و نه کولای سوای چې هغه شئ عملي کړي چې پر هغه یې ایمان درلودی او د هغه شي پر فایده یې عقیده درلودل، مثلاً په ۱۹۳۳ میلادي کال کي د امریکا حکومت یو قانون صادر کړی چې هغه قانون په عامو مجلسو کي د شرابو استعمالول منع کړي وه، خو پر دغه قانون لږ موده لا نه وه تېره سوې چې قانون جوړوونکي بیرته پر شا ولاړل او د شرابو دنه څښلو د درد په سبب یې هغه قانون چې دوی پر ځان لازم کړی و لغوه

کړی او بیرته یې په عامو مجلسو کې خپل جامونه ډکول، دا ځکه چې محبت نه و. مګر بالمقابل هغه د رسول الله ﷺ اصحاب کرام وه چې نسبت د اوسني عصر و امریکایانو ته د ثقافت او مدنیت، د فایدو او ضررو په پوهه کې هیڅ نه وه، مګر فقط د الله ﷻ د امر په اورېدلو سره چې شراب مه چښی، هغه ژيان چې په شرابو ډک وه خیري یې کړه، هغه ځمان چې په شرابو ډک وه مات یې کړه، حتی هغه ګلاسونه چې شراب یې پکښې چټل مات یې کړه او په لوړ آواز سره یې ویل:

إنتهنا یارب! إنتهنا. يعني: پرې موبښوول یارب! پرې موبښوول.

د دغو دوو ډلو په منځ کې دا فرق و چې د صحابه کرامو په زړو کې یو شی و چې د هغه شي محبت یې درلودی نو ځکه خپل خواهشات یې د الله ﷻ د احکامو تابع ګرځولي وه، نو دغه قلبي محبت و چې د رسول الله ﷺ د اصحابو پر زړو غالبه و او دغه محبت دوی داسې کړې وه چې خپل ژوند یې د رسول الله ﷺ تر ژوند قربانواو، او د رسول الله ﷺ د ساتني دپاره د مرګ په غېږ ورته، دا ځد په غزاء کې داسې ډیر نادره مشاهد او حالات سته چې د دغه قلبي محبت ښکارندویه دي.

خوکه په دغه اوسني عصر کې د مسلمانانو زړونه په دغسې محبت سره ډک سي، داسې محبت چې دوی لږ څه د شهواتو او انانیت څخه لیري کړي، داسې محبت چې د دوی پر شهواتو او خواهشاتو غالبه سي نو به څه پېښه سي؟

دغه اوسني مسلمانان به یو نوی مخلوق سي خپل شان او شوکت به د مرګ د خولې څخه را وباسي پر خپلو دښمنانو به کامیابه سي، که څه هم د دغه کار په مخ کې ډېر مشکلات او خنډونه وي پر هغو ټولو مشکلاتو به د دغه قلبي محبت په سبب کامیابه سي او که ته غواړې چې د دغسې محبت خاوند سي او دغسې محبت ته لار پیدا کړې، نو فقط دغه را تلونکي څلور شیه عملي کړه زړه به دي د الله ﷻ او رسول الله ﷺ په صادقې محبت ډک سي.

اول: تر هر څه د مخه د الله ﷻ ټول عبادتونه د زړه په حضور او بېره سره کوو، کله ناکله و خپل رب الله ﷻ ته دعاء، عجز او زاری کوو.

دوهم: د الله ﷻ ذکر او یاد ډېر کوو، همېشه په صدق او اخلاص سره (لا إله إلا

الله) او (سبحان الله) وايه، البته د دغو دوو کلمو معنی ته به متوجه هم یې.

دیریم: پر رسول الله ﷺ ډېر درود وايه، د هغه ﷺ په سیرت، اخلاقو او شمایلو کې فکر کوه او هغه ﷺ د ځان پېشوا او معلم وگرځوه.

څلورم: د الله ﷻ په هغو نعمتو کې ډېر فکر کوه چې تا ته یې درکړي دي او هغه یادوه، د ټولو نعمتو نسبت الله ﷻ ته کوه نه د ځان وپوهی او هوښیاری ته.

که د اُحُد پر غزا نور هم و تبصره کولو ته دوام ورکړم پوره کتاب ځنې جوړېږي، خو زه به په دغه اندازه سره کفایت وکړم، نور نو تاسې کولای سئ چې د سیره النبی ﷺ پر هره ماده په خپله تبصره وکړئ، دا فقط تاسې ته لارښوونه وه چې څنگه او په کومه طریقه سره د سیرت النبی ﷺ څخه حکمتونه او درسونه را ایستلای سئ.

دا د اُحُد د غزا قصه وه، هغه لویه او شدیدې غزا چې پر مسلمانانو تېره سوې ده، دا هغه غزا وه چې د مسلمانانو د پاره ډیرې تجربې او درسونه پکښې وه.

د اُحُد جنگ د مسلمانانو پر شهرت ډیر بد اثر وکړی د خلکو د زړو څخه د دوی هیبت و وتی، خلکو ته ضعیفه ښکاره سوه، پر مسلمانانو داخلي او خارجي مشکلات زیات سوه، پر مدینه منوره له هره طرفه خطرونه را وگرځېدل، یهودو، منافقانو او صحرايي عربو په ښکاره سره د دښمنۍ اعلان کاوه او هرې ډلې دا اراده کړې وه چې مسلمانانو ته یو تکلیف پېښ کړي، بلکه دا یې امید ؤ چې مسلمانان ختم او فیصله کړي، نو ځکه د اُحُد پر جنگ دوې میاشتي لا نه وې تیرې سوي چې د بنو اُسد قبیلې د مدینې منورې د حملې دپاره ځانونه آماده کول او بیا د هجرت د څلورم کال د صفرې په میاشت کې د عضل او قاره قبیلو داسې یو چم او دسیسه جوړه کړه چې دغه چم او حیلې د رسول الله ﷺ د اصحابو څخه د لسو نفرو د وژل کېدلو یا شهادت سبب وگرځېده او په عین دغه میاشت کې د بنو عامر قبیلې داسې یو خیانت وکړ چې د رسول الله ﷺ او یا نوره اصحاب کرام پکښې و وژل سوه، چې دغه واقعه د (بئر معونه) په واقعه سره مشهوره ده، همدارنگه د بني نضیر یهودو په دغه وختو کې په ښکاره سره د دښمنۍ نارې وهلې، ترڅو چې د دغه کال یعنې: د هجرت د څلورم کال د ربیع الأول په میاشت کې یې داسې یو چم جوړ کړی چې په هغه کې یې

د رسول الله ﷺ د وژلو اراده کړې وه او د هجرت د څلورم کال د جمادی الأول په میاشت کې د بنو غطفان قبیلې پر مدینه منوره د حملې اراده وکړه. مقصد دا: کوم هیبت او دبدبه چې مسلمانانو د اُحد په جنگ کې د لاسه ورکړه، د هغه په سبب تر څه مو دې پورې مسلمانان له هره طرفه د خطر سره مخامخ سوه، مگر دا د رسول الله ﷺ حکمت ؤ چې دغه خطرونه یې دفعه کړل او مسلمانانو ته یې بیرته هغه د لاسه وتلی هیبت را وگرځاوه او دوی ته یې بیرته مجد او لوړ والی، شان او شوکت د سره ور وکتل.

هغه اول کار چې رسول الله ﷺ د دغه هیبت د راگرځولو دپاره وکړی هغه! هغه و حمراء الأسد ته وتل وه، دا چې په پرون کې د اُحد جنگ پای ته ورسېدی او په نن کې رسول الله ﷺ د خپلو اصحابو سره په دښمن پسي حمراء الأسد ته وزی په دغه کار سره یې تر ډیرې اندازې د خپل لښکر هیبت او شهرت وساتې، په دغه کار سره یې د مدینې منورې یهود او منافقان په حیرت کې واچول او بیا تر هغه وروسته یې نور داسې عسکري حرکتونه تر سره کړه چې په هغه سره یوازې دانه چې مسلمانانو خپل پخوانی هیبت او دبدبه لاس ته را وړل بلکه تر هغه یې زیاتوب هم وکړی، نور موږ په راتلونکې بحث کې به ان شاء الله تعالی دغه موضوعات په تفصیل سره درته بیان سي. اوس به هغه حادثات او واقعات درته بیان سي چې د اُحد او د خندق د غزاوو په منځ کې پېښ سوي دي.

د ابو سلمه رضی الله عنه سره

اول هغه څوک چې د اُحد تر غزا وروسته د مسلمانانو پر ضد را پورته سوه هغه د (بنو أسد) قبيله وه غواړي چې پر مدینه منوره حمله وکړي، ځکه د دوی دا خیال ؤ چې مسلمانان د اُحد د جنگ په واسطه تر اوسه ضعیفه دي، نو یې دا فکر کاوه چې پر مسلمانانو په ډېره آساني سره کامیابه کیږو او دغه یې موقع ده چې پر مدینه منوره حمله وکړو او د مدینې خیر او برکت چې مقصد یې مېوې او مالونه وه یوسو، د بنو أسد د قبیلې مشر چې طلیحه بن خویلد نومېدی، دئ هغه څوک دی چې د رسول

الله ﷻ تر رحلت وروسته د ابوبکر الصديق ﷺ د خلافت په وختو کې يې د نبوت دعوه وکړه او د ردّت په جنگو کې خالد بن وليد ﷺ ماته ورکړه او دى وټټېدى او بيا دغه طليحه په وروسته کې مسلمان سو او د فارس يا فارسيانو سره په جنگو کې په شهادت ورسېدى.

نو د مدينې منورې استخباراتو رسول الله ﷺ ته دا خبر ورساوه چې طليحه او د ده ورور سلمه په خپل قوم کې گرځي او خلک د مسلمانانو د جنگ دپاره سره يوځای کوي، رسول الله ﷺ د دوى تر حملې د مخه د مهاجرينو او انصارو څخه يوه ټولې جوړه کړه چې د افرادو شمير يې (١٥٠) نفره و، د دغې ټولې قومندان يې ابو سلمه ﷺ مقرره کړى، ابو سلمه ﷺ د هجرت د څلورم کال د محرم په مياشت کې د بنو اُسد د قبيلې پر طرف حرکت وکړى، بنو اُسد چې د مسلمانانو په دغه حال نه دي خبر نو خود د هغو تر حملې د مخه د هغو په بېخبري کې د مسلمانانو له طرفه حمله پر وسوه.

د بنو اُسد قبيله سره وپاشل سوه او په تېښته يې ځانونه خلاص کړه، مسلمانانو د هغو اوشان او پُښونه په غنيمت سره واخيستل او بيرته مدينې منورې ته سالم او غاښ ولاړل، په دغه حمله سره د بنو اُسد قبيله وېرېدل او پر مدينه منوره يې هغه خپله حمله پرېښوول، ابو سلمه ﷺ پسله هغه چې مدينې منورې ته ورسېدى تر هغه زخم يې وښه ايله سوه چې د اُحد په ورځ زخمي سوى و او پسله لږ مودې وفات سو.

د خالد بن سفيان الهذلي

د وژلو دپاره د عبدالله بن اُيس ﷺ لېږل

د مدينې منورې په جنوب کې و مکې مکرمې ته نژدې يوه قبيله اوسېدل چې د هذيل قبيله ورته ويل کېده د دغې قبيلې مشر او رئيس خالد بن سفيان الهذلي نومېدى، دغه خالد بن سفيان غوښته چې پر مدينه منوره يوه قوي او شديده حمله وکړي، نو د دغې حملې د عملي کولو دپاره يې د لښکر په جوړولو او راټولولو شروع وکړه، د ده په غوښتنه له هره ځايه خلک ورته راتله، هلته بيا د مدينې منورې استخباراتو دغه خبر و رسول الله ﷺ ته ورساوه چې خالد بن سفيان د مسلمانانو د جنگ دپاره لښکر

جوړوي، رسول الله ﷺ اراده وکړه چې د مخه تر دې چې خالد پر مدينه منوره حمله وکړي بايد مسلمانان د دې حملې او خطر څخه خلاص سي، رسول الله ﷺ د اصحاب کرامو څخه يو نفر اختيار کړی چې ډېر هوښيار او ذکي، دلاوره او قوي سړی ؤ، د دغه سړي نوم عبدالله بن أنیس ؤ. رسول الله ﷺ ورته و فرمايل: ولاړ سه که دي وکولای سواى چې خالد بن سفيان و وژنې وې وژنه، عبدالله بن أنیس و ويل: يا رسول الله! زه خالد بن سفيان په رنگ نه پيژنم، رسول الله ﷺ و فرمايل: هر وخت چې يې ووينې زړه به دي د بيري ډک سي، يعني: ځني و به بېرېرې (رسول الله ﷺ د خالد بن سفيان د پېژندلو دپاره دغه د بېرېرې وړتيا ورته وويل) خو عبدالله وايي: زه د دغې خبرې څخه ډېر په تعجب کي سوم، ځکه زه هيڅ وخت او د هيچا څخه نه وم بېرېرې او اوس به څنگه او ولي بېرېرم؟

خير عبدالله بن أنیس ؓ د تگ دپاره ځان آماده کړی او يوازي رهي سو د مدينې منورې څخه قريب تر مکې مکرمې پوري يې تگ وکړی، دغه سړي ته (د عبدالله بن أنیس سره) ويل کيږي، ځکه دى په خپله يوازي يوه ټولۍ وه چې د يوه جنگي يا عسکري هدف او مقصد دپاره رهي سوي ؤ او پر ټوله لار يوازي رهي ؤ، پر لاري نه د ده څخه څوک بېرېرې او نه يې په ده پروا کيږي، ځکه دى يو نفر دی او اسلحه هم ور سره نسته، ده فقط يو خنجر د ځانه سره پټ اخيستی ؤ نور نو دباندې نه توره لري نه نوره اسلحه، د ماڅيگر د لمانځه وخت ؤ چې د بني هذيل منطقي ته ورسېدی، هلته يوې غونډۍ ته وختی، د الله ﷻ په اراده کله چې دى غونډۍ ته وختی هلته يې يو نفر وليدی چې ښځي هم ور سره دي، د هغه نفر په ليدلو سره د عبدالله ﷺ زړه په بېره ډک سو، د دغه سړي څخه ډېر و بېرېرې او دا هغه علامه او نښاني وه چې رسول الله ﷺ د خالد بن سفيان د پېژندلو دپاره ورته ويلې وه.

عبدالله وايي: زه پوه سوم چې دغه نفر خالد بن سفيان دی او زما د مقصد سړی هم دغه دى بايد وې وژنم، اوس د ماڅيگر د لمانځه وخت دی که لمونځ کوم ښايي دى را څخه ولاړ سي او که دى وژنم ښايي لمونځ را څخه قضاء سي، نو زه د ده پر طرف ور رهي يم او په اشاره سره لمونځ کوم ترڅو چې خالد ته ور رسېدم ما لمونځ

پوره کړی ؤ، خالد ته ور ورسېدم، خالد پوښتنه را څخه وکړه چې څوک یې؟ ما ویل: د خزاغه د قبیلې یو نفر یم او اورېدلي مې دي چې ته د محمد ﷺ د جنگ دپاره لښکر جوړوې، نومي دا خوښه وبلل چې ستا سره په دې جنگ کې شریک سم، خالد ویل: هو دا ښه کار دی، ما نوري خبرې ور سره شروع کړې، خالد زما له طرفه مطمئن او بېغمه ؤ ځکه زما سره هیڅ اسلحه نسته نو ده هم مجلس را سره شروع کړی او هغه د ده سره ملګري ښځې زموږ څخه څه لیري او ګوښه سوې.

عبدالله ﷺ وايي: کله چې ښځې لیري سوې نو مې خنجر را وایستی او پر خالد واورونه کوم ترڅو چې دا مې یقین سو چې اوس نوموړی دی د خالد سر مې پرې کړی او را سره وامي خستی، وروسته ښځې راغلي که ګوري سړی مږ پروت دی او زه تللی یم، ښځو نارې او بُغاري کړې څو خلک سره راټول سوه خو عبدالله تللی او پټ سوی ؤ.

عبدالله ﷺ د هجرت د څلورم کال د محرم د میاشتې پر پنځم تاریخ په دغه خپله وظیفه پسې د مدینې منورې څخه رهي سو او د شنبې په ورځ چې د محرم د میاشتې (۲۳) تاریخ ؤ بیرته مدینې منورې ته ورسېدی، چې په دې حساب عبدالله ﷺ (۱۸) ورځې د مدینې منورې څخه غایب ؤ، اوس چې عبدالله مدینې منورې ته ورسېدی او رسول الله ﷺ چې د لیري ولیدی ورته خنډل یې اووې فرمایل:

«أَفْلَحَ وَجْهَكَ يَا عَبْدَ اللَّهِ! عِدَا اللَّهِ وَوَيْلٌ: أَفْلَحَ وَجْهَكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ!».

وروڼو! دا د عربو اصطلاح وه چې یو څوک به پر خپل مقصد کامیابه سو دغه جمله به ورته ویل کېده چې د لفظ ترجمه یې داسې ده (کامیابه او مقصد ته ورسېدی ستا مخ) نو ځکه د دواړو له طرفه دغه جمله و ویل سوه او عبدالله ﷺ د خالد بن سفیان الهذلي سر د رسول الله ﷺ مخ ته کښېناوه.

رسول الله ﷺ خپله لکړه و عبدالله ته ورکړه او وې فرمایل: د قیامت په ورځ دغه لکړه زما او ستا په منځ کې علامه او نښانه ده، عبدالله ﷺ دغه لکړه د مرګ تر وخته ورسره و ساتل او د مرګ په وخت کې یې وصیت وکړی چې دغه لکړه دي زما سره په کفن کې کښېنول سي.

خالد بن سفیان الهذلي چې د کفارو د رئیسانو څخه یو رئیس ؤ په دغه طریقه سره

و وژل سو او د عبدالله بن انيس په همت او مړانه سره مسلمانان د هذيل د قبيلې د هنې لويې حملې څخه خلاص سوه، ځکه د خالد بن سفيان په وژل کېدلو سره د هذيل قبيله سره وپاشل سوه او پر مدينه منوره حمله پاته سوه.

د عمرو بن العاص رضي الله عنه اسلام

په دغه وختو کې عمرو بن العاص چې د قریشو او د مکې مکرمې د اهل څخه ؤ او پر هغه خپله عقیده د شرک يا بت پرستۍ ؤ غوښتل چې حبشې ته د تجارت دپاره ولاړ سي نو يې د څرمني څخه د جوړو سوو شيانو هديې او تحفې (سوغاتونه) د حبشې د پاچا نجاشي دپاره ور سره واخيستې، چې په هم عين دغه وخت کې رسول الله ﷺ عمرو بن أمیه الضمري رضي الله عنه حبشې ته د دې دپاره لېږلی ؤ چې ام حبيبه د ابوسفیان لور رسول الله ﷺ ته ور په نکاح کړي.

ام حبيبه رضي الله عنها چې مسلمان وه او پلار يې ابوسفیان د کفر رئيس او د مکې مکرمې مشر ؤ، دغه ام حبيبه رضي الله عنها د خپل مېړه عبید الله بن جحش او نورو مسلمانانو سره حبشې ته په هجرت تللې وه او عبید الله بن جحش هلته په حشه کې مړ سو، يا په بل روايت کې وايي: چې عبید الله بن جحش اسلام پرېناوه او نصراني سو، څرنگه چې بنځه يې ام حبيبه رضي الله عنها مسلمان وه نو يې دا پرېښوول، په هر حال يا يې مېړه مړ سو يا نصراني مړ سو او ام حبيبه رضي الله عنها يوازې پاته سوه، د بل په وطن او د هجرت په حال کې مېړه او سر پرست هم نه لري، نور رسول الله ﷺ په دوه سببه غوښته چې دا په نکاح کړي يو دا چې د دغې نکاح اوخېنۍ په سبب ابوسفیان د دې پلار چې د قریشو مشر دی د اسلام او مسلمانانو دېمني پرېږدي او ممکن اسلام ته تشويق سي (ځکه په عربو کې خيښي او دوستۍ ته په درنه سترگه کتل کېده) او بل دا چې دغه مسلمان بنځه په حشه کې بې سر پرسته نه سي پاته، نور رسول الله ﷺ دغه عمرو بن أمیه الضمري رضي الله عنه حبشې ته ولېږی چې ام حبيبه ورسول الله ﷺ ته په نکاح کړي، عمرو بن أمیه رضي الله عنه او عمرو بن العاص دواړه په يوه وخت کې حبشې ته ورسېدل، عمرو بن العاص چې د رسول الله ﷺ قاصد په حشه کې وليدی په زړه کې يې دا فکر پيدا سو چې عمرو

بن أمیه رضی اللہ عنہ اسیر و نیسي او مکې مکرمې ته یې ورسره بوزي، کله چې عمرو بن العاص د هدیو او تحفو سره د نجاشي مجلس ته ورغلی نو یې نجاشي ته یې وویل: دغه عمرو بن أمیه ما ته را تسلیم کړه چې مکې ته یې را سره بوزم، نجاشي په قهر ورته وویل: ته غواړې چې د هغه چا قاصد په لاس درکړم چې هغه ته ناموس اکبر راځي؟ يعني: جبریل علیه السلام ورته راځي، عمرو بن العاص چې مشرک ؤ او د آسماني آدیانو معلومات نه و ورسره په تعجب کي سو او ویل: څنگه ناموس اکبر ورته راځي؟

د حبشې پاچا نجاشي و عمرو بن العاص ته وحي او د وحيو د نزول طريقه په تفصيل سره بيان کړه چې وحي څه شي دي او پخوانيو انبياوو ته څنگه او د چا په واسطه سره نازلېدې او اوس و رسول الله ﷺ ته څنگه نازلېږي، د وحيو او انبياء عليهم السلام په باره کي یې دومره تفصيل او معلومات ورکړه چې د عمرو بن العاص اسلام خوښ سو او مسلمان سو.

ښه متوجه سی! عمرو بن العاص رضی اللہ عنہ چې قریش او د مکې مکرمې اوسېدونکی دی د ده مسلمانېدل يا اسلام راولړ د حبشې د پاچا د نجاشي په واسطه سره وه، دا هم الهي قدرت دی چې د عربو څخه یو نفر بلکه د اهل مکې او قریشو څخه یو نفر د یوه حبشې په واسطه ایمان را وړي او مسلمانېږي.

دا د عمرو بن العاص رضی اللہ عنہ د اسلام را وړلو قصه وه.

بيا چې عمرو بن العاص مکې مکرمې ته ولاړی څه موده وروسته یې مدینې منورې ته هجرت وکړی او د رسول الله ﷺ سره یې بیعت وکړی، د عمرو بن العاص هجرت او بیعت د مکې مکرمې تر فتحې د مخه وه چې د دغې واقعي تفصيل به په وروسته کي پر خپل وخت ورته بیان سي.

او کله چې ام حبیبه بنت ابوسفیان ته د رسول الله ﷺ له طرفه مرکه وسوه، په دغه نکاح کي د دې وکیل د دې د اقرباوو څخه یو نفر ؤ چې نوم یې خالد بن سعید بن العاص ؤ او د رسول الله ﷺ وکیل عمرو بن أمیه الضمري رضی اللہ عنہ ؤ او هغه څوک چې د نکاح خطبه یې وویل او نکاح یې و تړل د حبشې پاچا نجاشي ؤ، د ام حبیبه رضی اللہ عنہا مهر څلور زره درهمه کښېښوول سو او د نکاح مهماني هم نجاشي جوړه کړه.

دا د اُمّ المؤمنین اُمّ حبيبہ بنت ابي سفیان رضی اللہ عنہا سره د رسول الله ﷺ د نکاح قصه وه چې ولي اود څه مقصد دپاره رسول الله ﷺ په نکاح کړه.

د رجب داوېو غمجنه واقعہ

د هجرت د څلورم کال د صفرې په مياشت کې رسول الله ﷺ او مسلمانانو ته يوه زړه دردوونکې واقعہ پېښه سوه چې د سيرت او تاريخ په کتابوکې د (فاجعه ماء رجب) په نامه سره يادېږي چې هغه واقعہ داسې وه:

د عربو دوې قبيلې چې د عضل او قاره په نامه سره يادېدلې، دغه قبيلې اسلام دښمني قبيلې وې او دا يې اړاده وه چې پر مدينه منوره حمله وکړي، څرنگه چې دغه قبيلې لويې او قوي قبيلې نه وې او يوازې دوی نه سواي کولای چې پر مسلمانانو حمله وکړي نو يې د هذيل قبيلې ته نفر ولېږل او ويل: موږ غواړو چې پر مسلمانانو حمله وکړو تاسې هم په دغه جنگ کې زموږ مرسته وکړئ، د هذيل قبيلې وويل: يا، مسلمانان قوي دي دوی زموږ مشر او سردار خالد بن سفیان زموږ په منځ کې و وژئ نو موږ نه سو کولای چې پر مسلمانانو حمله وکړو مگر هو که مسلمانانو پر تاسې حمله وکړه هغه وخت بيا موږ ستاسې مرسته او کومک کوو، اوس نو د عضل او قاره قبيلې نه سي کولای چې يوازې دوی پر مسلمانانو حمله وکړي مگر هلته بيا د هذيل قبيلې وعده ور سره کړې ده که مسلمانانو پر تاسې حمله وکړه موږ مو مرسته کوو، اوس نو د عضل او قاره د قبيلو افراد داسې کارونه کوي چې مسلمانان مجبوره کړي چې پر دوی حمله وکړي نو يې څه وکړه؟

څو نفره يا يوه ډله يې رسول الله ﷺ ته ور ولېږل چې دغې ډلې په ښکاره سره ايمان راوړی او هلته په مدينه منوره کې د مسلمانانو سره ژوند کوي لمنځونه کوي او په ظاهره مسلمانان دي، بيا يې رسول الله ﷺ ته وويل: يا رسول الله! که زموږ سره څو نفره د دې دپاره ولېږي چې هلته زموږ قوم ته اسلام او قرآن ور وشوي ښايي زموږ قوم هم مسلمانان سي او موږ دغه ستا نفرو ته جوار يا امان ورکوو چې څوک به تکليف او آزار نه ورکوي، د نبې الرحمه ﷺ هم اميد پيدا سو چې ښايي د عضل او قاره

قبيلې ايمان را وړي او کوم اصحاب چي زه ور لېږم هغه هم د دغو نفرو د جوار په سبب په امان کي دي، نو يې شپږ نفره يا په بل صحي روايت کي لس نفره د خپلو اصحابو کرامو څخه د دوی سره ولېږل چي دغه نفر ټول د قرآن مجيد حافظان وه او د دوی مشر يې عاصم بن ثابت رضي الله عنه مقرره کړی، کله چي اصحاب کرام دغو قبيلو ته ور نژدې سوه نو يې د رجييع د اوبو سره واړول (د رجييع اوبه د هنذيل د قبيلې اوبه دي چي د جدي او رابع په منځ کي وې) دغه د مسلمانانو ملگرو خلکو چي منافقان دي د هنذيل د قبيلې يو کلی په خبر کړی چي هغو ته (بنولحيان) ويل کېدل، مسلمانان مطمئن او په بېغمه زړه سره ناست دي چي ناڅاپه لښکر پر را وگرځېدی او دوی يې محاصره کړل، مسلمانان فقط لس نفره دي او د کفارو ډله تر سلو نفرو زيات دي، مسلمانانو وويل: هغه عهد او امان څه سو؟ کفار وايي: نه عهد سته نه امان تسليم سی، د مسلمانانو سره هم اسلحه سته مگر شمېر يې نسبت و کفارو ته لږ او هيڅ نه دی، نو مسلمانان يوې لورې ته وختل او ويل نه تسليمېږو، کفارو ورته وويل: موږ عهد او وعده د سره کوو که تاسي تسليم سی موږ ستاسي څخه يو نفر هم نه وژنو.

عاصم رضي الله عنه وويل: زه خود کافر په امان هيڅکله نه تسليمېږم او نه ور کښته کېږم او تر هغو يې جنگ ور سره کاوه تر څو چي عاصم رضي الله عنه د شپږو نورو ملگرو سره د غشو په ویشلو په شهادت ورسېدی، اوس د مسلمانانو څخه فقط درې نفره پاته سوه چي هغه خبيب بن عدي، زيد بن الدکنه او عبدالله بن طارق وه، کفارو بيا د دغو درو نفرو سره عهد او وعده وکړې ويل: که چيري تاسي تسليم سی موږ هيڅ تکليف نه درکوو، نو دغو درو نفرو په خپل منځ کي سره وويل: موږ درې نفره نه سوکولای چي د پوره لښکره سره و جنگېږو په جنگ کي مو مرگ حتمي دی او که ځانونه تسليم کړو بيا يې دوی د خپلي وعده سره موافق امان را کړي نو دغه درې نفره تسليم سوه، اوس چي د هنې لورې څخه ور کښته سوه کفارو د دوی په تړلو شروع وکړه، عبدالله بن طارق رضي الله عنه وويل: دا خو يې اول غدر نو يې په جنگ شروع وکړه، عبدالله بن طارق رضي الله عنه يې هم شهيد کړی، بيا يې زيد او خبيب رضي الله عنه وټړل او مکې مکر مې ته يې بوتله هلته يې پر قرشو خرڅ کړه.

مگر د مخه تر دې چي کفار د دغه ماء رجييع د منطقي څخه ولاړ سي دوی غواړي

چې د عاصم بن ثابت رضي الله عنه هغه چې وژل سوی دی سر پرې کړي او له ځانه سره یې مکې مکرې ته یوسي، دا ولي؟

که ستاسې په یاد وي دا حد په غزاء کې د کفارو د بیرغ اخیستونکو څخه دوه نفره د عاصم رضي الله عنه له طرفه و وژل سوه، هغه دوه وروڼه چې د کفارو بیرغ یې پورته کاوه عاصم رضي الله عنه د هغو د مور سلافي په حضور و وژل او سلافي وویل: که هر چا د عاصم سر را ته راوړی د سر په کوپړۍ کې به یې شراب وچنیم او سر به یې هغه سړي ته په سرو زرو ورپک کړم.

نو اوس کفار غواړي چې د عاصم بن ثابت رضي الله عنه سر پرې کړي او سلافي ته یې د هغه انعام اخیستلو دپاره وروري.

خو دلته بیا یو بل کیفیت هم و، هغه دا چې عاصم رضي الله عنه په پخوا کې چې دئ په مدینه منوره کې و قسم کړی و چې والله زه به په ټول عمر مشرک ته لاس ورنه وړم او نه به مشرک پرېږدم چې ما ته لاس راوړي او پسله دغه قسمه نه ده مشرک ته لاس وروړی و او نه یې مشرک پرې اېښی و چې ده ته لاس وروړي، اوس مشرکان غواړي چې د ده سر یوسي مگر الله تعالی هغه د ده قسم د ده تر مرګ وروسته په داسې ډول سره ورپوره کړی چې مشرکان یې نه پرېښوول چې د عاصم رضي الله عنه جسد ته لاس وروړي.

هغه داسې: چې د الله تعالی په امر دومره غالبوزي راغلې لکه یوه اوریخ او د عاصم رضي الله عنه د جسد پر شا وخوگرځي، دومره ډیري غالبوزي وې چې کفار د دغو غالبوزو په واسطه هیڅ نه سي کولای چې د عاصم رضي الله عنه جسد ته ور نژدې سي د الله تعالی د لښکرو څخه یو لښکر د دغه ټپک او صالح سړي د جسد حفاظت او ساتنه کوي، کفارو هر څه کوښښ وکړی چې دغه جسد ور سره واخلي مګر غالبوزو نه پرېښوول چې ور نژدې سي د عاصم رضي الله عنه بدن یې د دوی څخه ساتی، کفارو سره وویل: تر ماښامه صبر وکړی چې شپه سي غالبوزي په خپله ځي ځکه غالبوزي په شپه کې نه گرځي، اوس چې شپه نژدې کېږي په الهي امر سره باران شروع سو او تر ماښامه دومره باران واورېدی چې سېلونه و بهېدل، یو لوی سېل د عاصم رضي الله عنه پر جسد ورغلی او هغه یې ور سره یو وړی، کفارو هر څه کوښښ وکړی چې د عاصم رضي الله عنه جسد

راوگرځوي مگر سهل دومره لوی او قوي ؤ چي څوک ور نژدې کېدلای نه سي. سیلاب د عاصم ؓ جسد تر ډېر ليري ځايه يووړی او بيا د سهل په منځ کي بنځ او ورک سو ځای يې هم چا ته نه سو معلوم چي چيري بنځ کړل سو، نو ځکه عاصم ؓ ته (دفينُ الله) يا (دفينُ الملائکه) ويل کېږي، يعني: الله ﷻ يا ملائکو بنځ کړی دی.

حضرت عمر فاروق ؓ به ويل: الله ﷻ د عاصم ؓ قسم د ده په ژوند او د ده په مرگ کي ور پوره او وفاء کړی، يعني: هيڅکله د کفارو لاس نه ور ورسېدی.

اوس نو د کفارو سره فقط دوه نفره بنديان پاته سوه چي يو يې زيد بن الدثنه ؓ ؤ او بل يې خبيب بن عدي ؓ دی، دغه دوه نفره يې مکې مکرمې ته و رسول او هلته يې پر قريشو خرڅ کړه، زيد بن الدثنه ؓ صفوان بن أمیه رانيوی چي د خپل پلار (هغه) چي په بدر کي وژل سوی ؤ) په بدل کي يې و وژني او د وژلو دپاره يې تر حرم دباندې تنعيم ته بوتلی، د زيد ؓ د وژلو نندارې ته ابوسفیان د قريشو رئيس ور وتلی ؤ، ابوسفیان و زيد ؓ ته وايي: يا زيد په دې راضي يې چي محمد ﷺ ستا پر ځای زموږ سره بندي وای او هغه ستا پر ځای وژل سوی وای؟ زيد ؓ وويل: والله هيڅ مي نه ده خوښه او نه راضي يم چي محمد ﷺ ته اوس پر هغه خپل ځای چي دئ ﷺ هلته دی زوږ په جگ سي او زه خلاص سم، يعني: د ځان په مرگ خوښ يم خو دا نه قبلوم چي په رسول الله ﷺ زوږ جگ سي، ابوسفیان و ويل: والله ما داسي څوک نه دی ليدلی چي خپل ملگري دي دومره محبت ور سره لري او دومره دي پر گران وي لکه محمد ﷺ چي پر خپلو اصحابو گران دی او بيا يې زيد ؓ شهيد کړی.

مگر خبيب بن عدي ؓ د حارث زامنو رانيوی، ځکه حارث د بدر په ورځ د خبيب ؓ له طرفه وژل سوی ؤ، اوس د حارث زامنو غوښتل چي د خپل پلار په بدل کي يې و وژني، نو خبيب يې د دوی د يوې آزادي سوي مينځي په کور کي د دې دپاره بندي کړی چي په وروسته کي يې و وژني، خو په دغه کور کي چي خبيب ؓ بندي دی يوه ښځه وه چي ده ؓ ته به يې خواږه ور وړل او بيا په وروسته کي هغه ښځه مسلماننه سوه نو هغه ښځه وايي:

والله ما د خبيب په مثل بندي نه دی ليدلی، ځکه خبيب ؓ دننه په يوه کوټه

کې په ځنځيرانو تړلې ؤ خوزه چې به دغي کوټې ته د خوړو وړ وړلو دپاره ورغلم په والله ما به ليدل چې ده ته به انگور پراته وه او د دغو انگورو وابښکي به دومره لوی وه لکه د سړي سر او په والله په دغه وخت کې په ټوله جزیره العرب کې انگور نه وه، يعني: د انگورو موسم هم نه ؤ او ده ته به انگور پراته وه، ښځه وايي: ما به پوښتنه ځنې وکړه چې دا انگور له کومه درته راغله؟ ته په کوټه کې په ځنځيرانو تړلې بندي يې او د مېوې موسم هم نه دی تا ته مېوه پرته ده دا له کومه درته راغله؟ خبيب ﷺ به راته ويل: دا د الله ﷻ له طرفه څخه ده (دا د خبيب ﷺ کرامت ؤ)

بيا يې يوه ورځ خبيب ﷺ ته خبر ورکړی چې نن ورځ ستا د وژلو ورځ ده، نوده ﷺ هغې ښځې ته چې دئ يې په کور کې بندي ؤ و ويل: که دي ماته يوه چاره را ولېږل چې په هغه سره د خپل بدن ځينې وربښتان ايسته کړم، ښځې ويل: ښه دی، ښځه ولاړه او د يوه لس کلن هلک په لاس يې چاره ورکړه چې هغه هلک د دې زوی ؤ ويل: دغه چاره يوسه خبيب ته يې ورکړه، هلک چاره واخيستل او ولاړی د هلک تر تگ وروسته ښځه پوه او متوجه سوه چې ما څومره غلط کار وکړی هلک او چاره مې دواړه ور ولېږل، هلک به ونيسي په چاره به يې حلال کړي.

اوس خو هلک تللی دی د ښځې نور څه په وسه نه وه پوره نو پسي ور رهي سوه، هلک تر ښځې د مخه خبيب ﷺ ته ور رسېدلی دی او چاره يې ورته ونيول، خبيب ﷺ وويل: افسوس دي وي تا ښځې لره او بيا يې هلک ته وويل: آيا ستا مورد غدر او خیانت څخه نه بهرېدل؟ خير د هلک څخه يې چاره واخيستل او هلک يې د ځان سره کښېناوه د ماشومانو پر قسم لوبې او محبت ور سره کوي، په دغه وخت کې د هلک مور په غصه وړ ورسېدل او دا حال يې وليدی چې زوی يې د خبيب ﷺ پر ځنگنه ناست دی او د خبيب په لاس کې چاره ده کولای سي چې دغه اوس هلک و وژني او د ځان انتقام واخلي، نو د ښځې څخه يوه لويه چغه وسوه، خبيب ﷺ ورته وويل: و بهرېدې چې زه به يې ووژنم؟ زموږ مسلمانانو غدر عادت نه دی واخله زوی دي بوزه.

بيا نو د خبيب ﷺ د وژني د ليدلو او نندارې دپاره ډېر قریش تعميم ته ورو وتل، دلته نو خبيب ﷺ ورته و ويل: که مو خوښه وي او دومره مې پرېږدی چې دوه رکعاته

لمونځ وکړم؟ کفار وويل: وې کړه.

(خبيب ﷺ هغه اول سرى دى چې د اعدام په وخت کي يې د لمونځ کولو طريقه کښېښوول او رسول الله ﷺ چې دغه د ده لمونځ کول واورېدل دغه عمل يې رد نه کړى او په اسلام کي دغه د اعدام په وخت کي د لمونځ کولو طريقه پاته سوه، په وروسته کي هم ډيرو مسلمانانو دغه لمونځ کړى دى، دغه اوس چې د اعدام يا قصاص په وخت کي دوه رکعاته لمونځ کيږي دا هغه د خبيب ﷺ طريقه او متابعت دى)

کله چې خبيب ﷺ د لمانځه څخه فارغه سو نو يې وويل: په والله که دا بېره نه وای را سره چې تاسي به وياست: بې غيرته ؤ له مرگه وېرېدى ما به دغه لمونځ نور هم اوږد کړى وای مگر ستاسي د دغې خبري په سبب مي لمونځ کوتاه کړى. د لمانځه تر آداء کولو وروسته يې خبيب ﷺ پر صليب وځړاوه او د ده په وهلو يې شروع وکړه، په يوه واري يې نه وژني بلکه کرار کرار يې په تورو وهي، خبيب ﷺ کفارو ته په نېرا کولو شروع وکړه او ويل:

«اللَّهُمَّ احْصِهِم عَذَابًا، واقْتُلْهُمْ بَدَدًا، وَلَا تَبْقِ مِنْهُمْ أَحَدًا»

د ابوسفیان سره خپل زوى معاويه ور سره ؤ زوى يې پر مخکۀ غځار کړى او ابوسفیان په خپله هم پر مخکۀ پرېوتى ځکه د مشرکانو دا عقیده وه: که چا ته نېرا کيږي او هغه نفر ځان پر مخکۀ واچوي هغه نېرا نه ور رسېږي نو ځکه دوى خپل ځانونه پر مخکۀ واچول، بيا نو خبيب ﷺ وويل: الهي موږ ستا د نبي رسالت ورساوه موږ تلو چې ستا دين خلکو ته و رسوو او هغو پر موږ ظلم وکړى او په دغه ډول مو وژني، الهي موږ سلام ستا نبي ﷺ ته ورسوه او بيا ووژل سو.

په دغه وخت کي رسول الله ﷺ په مدينه منوره کي د خپلو اصحابو سره ناست ؤ او وې فرمايل: «لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ»

صحابۀ کرامو پوښتنه ځني وکړه چې څه پېښه ده؟ يا رسول الله!

رسول الله ﷺ و فرمايل: دا جبريل ؤ چې د خبيب د وژلو خبر يې را ته را وړى.

دا د خبيب بن عدي ﷺ درجه او مقام ؤ چې جبريل عليه السلام له آسمانه مخکي ته

راځي او د خبيب ﷺ د وژل کېدلو خبر يې رسول الله ﷺ ته را وړى.

د بئر معونه فاجعه

په عين دغه مياشت كې چې دغه د رجيع د اوبو دردناكه حادثه پېښه سوه يوه بله غمجنه واقعه هم مسلمانانو ته پېښه سوه چې تر هغه اولي حادثې ډېره غمجنه او دردناكه وه، چې دغه واقعه د سيرت په كتابوكې د (بئر معونه) په فاجعه سره مشهوره ده او د هغې واقعي خلاصه داسي ده:

عامر بن مالك چې په ملاعب الأسنه سره مشهوره ؤ او د بني عامر د قبيلې چې په نجد كې واقع وه مشر او سردار ؤ رسول الله ﷺ ته ورغلی چې د اسلام عقیده او احكام ځني واوري، پسله هغه چې قرآن او د اسلام احكام يې واورېدل اسلام يې خوښ سو مگر مسلمان نه سو، اسلام يې نه رد كړی نه قبول، نو يې رسول الله ﷺ ته وويل: يا محمد! ﷺ كه د مسلمانانو يوه ډله په نجد كې د بني عامر قبيلې ته را ولېږې چې اسلام او احكام يې ورته بيان كړي او ستا دين ته يې دعوت كړي زه اميد لرم چې هغه به يې قبول كړي او كه زما قوم اسلام ته داخل سوزه هم د هغو سره يو ځای مسلمانېږم، رسول الله ﷺ و فرمايل: زه پر خپلو اصحابو د اهل نجد څخه بېرېږم، هلته نوري قبيلې سته چې د اسلام او مسلمانانو د ښمني دي، عامر بن مالك وويل: ستا اصحابو ته زه جوار وركوم، كه هر چا ستا پر اصحابو تېرئ او تجاوز وكړی لكه پر موږ بني عامر چې يې تېرئ كړی وي، په دغه جوار د رسول الله ﷺ اطمینان حاصل سونو يې د خپلو اصحاب كرامو څخه څو نفره بني عامر ته د لېږلو دپاره اختيار كړل (د نفرو په شمېر او عدد كې دوه روايته دي څوك وايي (۴۰) نفره وه څوك وايي (۷۰) نفره وه خود (۷۰) نفرو روايت صحي دی)

رسول الله ﷺ د دغې اوبيا نغريزه ډلې مشر منذر بن عمرو ؓ وټاکي، دغه اوبيا نفره ټول د قرآن كريم حافظان وه او په مسلمانانو كې علماء، ډېر صالح او د شرف خاوندان وه، كله چې عامر بن مالك ولاړی رسول الله ﷺ دغه نفر پسي ولېږل، دغه اصحاب كرامو په لار كې هم خلك اسلام ته دعوتول او اسلام يې ورته بيانواه، څو (بئر معونه) ته ورسېدل او هلته يې واړول (بئر) يعني: څاه، عادتاً خلك د اوبو

سره اړوي، نو دلته په دغه منطقه کې یو څاه ؤ او مسلمانانو دلته واړول چې دغه منطقه د بني عامر او بني سليم د قبیلو په منځ کې واقع وه.

دغه د مسلمانانو د اړولو منطقي ته یو بل د الله دښمن عامر بن طفیل نژدې ؤ. چې دغه عامر بن طفیل د عامر بن مالک ملاعبُ الأسنه وراره ؤ، اوس نو منذر بن عمرو ؓ چې د مسلمانانو د ډلې مشر دی د رسول الله ﷺ یو لیک چې دغه عامر بن طفیل ته یې لیکلی ؤ او هغه یې اسلام ته دعوتاوه د حرام بن ملحان ؓ په لاس دغه عامر بن طفیل مشرک ته ور ولېږی او حرام بن ملحان ؓ د انس ؓ د مور ام سليم ؓ ورور دی، مگر عامر بن طفیل یو خبیث سړی او د اسلام دښمن ؤ.

کله چې حرام بن ملحان ورغلی او د رسول الله ﷺ لیک یې ورکړی د مخه تردې چې دغه خبیث د رسول الله ﷺ لیک و وایي لیک یې څیري کړی او د خپلو نفرو څخه یې یوه ته اشاره وکړه چې وهه یې، هغه نفر هم نېزه پورته کړه او حرام بن ملحان ؓ یې پر شا داسې و واهه چې نېزه یې تر څیگر و وتل، په دغه وخت کې حرام ؓ ناري کړه: (الله اکبر، فُزْتُ وَرَبَّ الْکَعْبَةِ) یعنې: د کعبې په رب مې دې قسم وي چې کامیابه سوم، بیا نو غځار سو او شهید و وژل سو، دغه وهل په غدر او خیانت سره وه ځکه قانون داسې دی چې قاصد یا لېږل سوی نفر نه وژل کیږي او دغه عامر بن طفیل خائن قاصد ووژی.

هغه نفر چې حرام ؓ یې و واهه هغه وایي: زه په تعجب کې سوم ما و وژی او دئ وایي زه کامیابه سوم، دا ځکه چې قاتل پر آخرت، جنت او د ورځ، د بڼه او بد عمل پر جزاء ایمان نه درلودی، نو خود په کامیابي هم نه پوهېدی، مگر حرام ؓ چې مسلمان ؤ د هغه دپاره شهادت پوره کامیابي وه او په خوشاله سو نو ځکه یې و ویل: په والله کامیابه سوم، خو بیا په وروسته کې هغه قاتل هم مسلمان سو او دئ وایي: چې زما د اسلام سبب دغه د حرام ؓ جمله وه چې ویل: (فُزْتُ وَرَبَّ الْکَعْبَةِ) اوس چې عامر بن طفیل ملعون دغه قاصد حرام بن ملحان ؓ په غدر او خیانت سره و وژی نو یې قصد وکړی چې د ده هغه نور ملګري (مسلمانان او حافظان) هم و وژني، اول خو یې د بني عامر د قبیلې څخه د مسلمانانو پر وژنه مرسته وغوښتل خو

هغو دغه د ده غوښتنه نه کړه قبوله ځکه ويل ملاعبُ الأسنه جوار او امان ور کړی دی، بیا يې د بني سليم د قبيلو څخه وغوښتل چې د دغه مسلمانانو په وژلو کې مرسته ور سره وکړي، د بني سليم د قبيلو څخه درو قبيلو دغه د ده غوښتنه قبوله کړه چې هغه قبيلې د: عُصَيَّة، رَعْل او ذُكُوان قبيلې وې، کفارو لښکر سره را ټول کړی او د رسول الله ﷺ د اصحابو پر شا وخوارا وگرځېدل، مسلمانان چې د عامر بن مالک يا ملاعبُ الأسنه په جوار کې وه او هغه د دغو ټولو قبيلو رئيس ؤ په بېغمه زړه ناست دي، څوک عبادت کوي څوک قرآن مجيد وايي هيڅ داسې فکر يې نه کاوه چې څوک دي حمله پر وکړي، چې ناڅاپه لښکر پر را وگرځېدی او له هره طرفه يې حملې پر شروع کړې د (٧٠) نفرو مسلمانانو او د درو قبيلو د خلکو په منځ کې جنگ شروع سو مسلمانانو تر هغو جنگ وکړی چې اول تر آخره ټول شهيدان سوه بېله دوو نفرو چې يو يې عمرو بن أمية الضمري ؓ ؤ او بل يې منذر بن عقیبه الأنصاري ؓ ؤ چې دغه دوه نفره د خپله ځايه څخه ليري تللي وه او د مسلمانانو اوښان يې څارل، خو يو بل درېيم نفر هم چې کعب بن زيد بن النجار نومېدی ډېر زخمي ؤ او د وژل سوو کسانو په جمله کې پروت ؤ مگر روح پکښې ؤ، کفار يې په ژوند نه سوه پوه هغه هم پاته سو، چې بيا د خندق په غزا کې شهيد ووژل سو.

دلته د بئر معونه سره پاته مسلمانان ټول شهيدان کړل سوه، خو هغه دوه نفره ليري وه او اوښان يې څارل، دوی هلته په دښت کې دي او له هغه ځايه يې وليدل چې پر هغه منطقه چې د دوی ملګرو اړولي دي په هوا ډېر مرغان ګرځي ويل والله دغه مرغان په يوه سبب دلته راټول سوي دي (دا د دښتي خلکو تجربه ده يوشی يې حس کړی) نو هغه خپلې منطقې ته په ډېر احتياط ور نژدې سوه او د يوې لوړې غونډۍ څخه يې ورته وکتل، وې ليدل چې ملګري يې ټول وژل سوي دي او سرونه يې پرې سوي دي، اوس دغه دوه نفره مشوره سره کوي چې موږ بايد څه وکړو؟

عمرو بن أمية ؓ وويل: زما په فکر موږ بايد ولاړ سو او رسول الله ﷺ خبر کړو چې دغسې واقعه پېښه سوه مګر انصاري وويل: والله زه په دې نه يم راضي چې له هغه ځايه څخه ولاړ سم چې هلته منذر بن عمرو ؓ وژل سوی دی زه هم بايد د ده

سره ووژل سم، نو يې په دواړو پر کفارو حمله وکړه. انصاري هم شهيد کړل سو او عمرو بن أمیه رضي الله عنه يې ژوندی ونيوی اوس نو عمرو بن أمیه د کفارو په لاس کې بندي سو او عامر بن طفيل د خپله ځانه سره بوتلی پوښتنه يې ځني وکړه چې څوک او د کوم ځای يې؟ عمرو رضي الله عنه وويل: د بني الضمره څخه يم، عامر بن طفيل وويل: دا څنگه ښه کار وسوزما مور نذر اېښی و چې د بني الضمره څخه به يو مړی آزادوي.

اصلاً بني الضمره ټول خړ او آزاد وه په هغو کې مړی نه ؤ او د عامر مور دغسې سخت او مشکل نذر اېښی ؤ او اوس د هغې نذر د عمرو رضي الله عنه په ايله کولو سره آداء کېږي.

نو عامر بن طفيل وويل: زه دي د دې دپاره ايله کوم چې زما د مور نذر آداء سي، د عمرو بن أمیه رضي الله عنه سر يې ور وځړوی (چې دا په هغه وخت کې د مړيې توب علامه وه) او بيا يې ايله کړی، عمرو بن أمیه رضي الله عنه په زهير او غمجن زړه د مدينې منورې پر طرف په داسې حال کې رهي سو چې ډېر ترخه خبرونه ور سره وه، د رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم د اوبا نفرو هغو اصحاب کرامو چې په مسلمانانو کې د ډېر فضيلت خاوندان او د قرآن مجيد حافظان وه د شهادت خبر ور سره دی، چې دې واقعې يو وار بيا د أحد غمجنه ورځ ور په يادول، په أحد کې (۷۰) نفره مسلمانان په مخامخ جنگ کې ووژل سوه، مگر دلته (۷۰) نفره په غدر او خیانت ووژل سوه، اوس نو عمرو بن أمیه چې مدينې منورې ته رهي دی په لار کې يوه قصه لري چې د هغې واقعې څخه ډېره لويه مسئله جوړه سوه چې لږ وروسته به دغه قصه درته بيان سي.

خو اوس دلته د بثر معونه سره د رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم (۷۰) نفره اصحاب په غدر او خیانت سره شهيدان کړل سوه، بېله دې څخه چې دوی د جنگ تياري او آمادگي ولري يا دي خبر ورکړل سي، دوی د ملاعب الأسنه په جوار کې وه او په يوه ناگهاني ډول سره لښکر پر را وگرځېدی په ظلم او خیانت په نجد او غطفان کې د بني عامر په قبيلو کې ووژل سوه، دا خبر و ملاعب الأسنه ته هغه چې د بني عامر د قبيلو رئيس او سردار ؤ ورسېدی، هغه په ډېر قهر او غضب سره وويل: هغه کسان چې ما جوار ورکړی ؤ څنگه وژل کېږي؟ ما جوار ورکړی او عامر بن طفيل ووژل؟ نو په ډېر قهر د عامر بن طفيل پر طرف ور رهي سو هلته چې ورغلی بېله پوښتنې يې حمله پر وکړه په نېزه يې پر اوږه

وواهه، عامر بن طفیل زخمي سومگر مړ نه سو، بیا یې قوم په منځ کي ودرېدی او دوی یې سره خلاص کړه، خو عامر بن مالک په دغه واقعۀ ډېر غمجن ؤ چې څنگه هغه خلک وژل کيږي چې ده جوارور کړی وي؟ او له دغه غمه یوه هفته وروسته مړ سو.

کله چې رسول الله ﷺ ته د خپلو (٧٠) نفرو اصحاب کرامو د وژل کېدلو خبر ورسېدی او هغه هم په دغه ظالمانه او وحشیانه طریقه سره وژل سوي دي ډېر غمجن او خواشینی سو، رسول الله ﷺ به همېشه ژړل، د اصحاب کرامو دومره لویه ډله او بیا د قرآن مجید حافظان ټول په یوه وار په غدر او خیانت سره وژل کيږي! ډېره غمجنه واقعۀ ده، د اُحُد د غزاء لږ وخت تېر سوی دی (٧٠) نفره هلته شهیدان سوه او بیا (١٠) نفره د بني لحيان له طرفه لږ ورځي د مخه و وژل سوه او اوس (٧٠) نفره په نجد کي بېله جنگه په غدر او خیانت سره و وژل سوه او ټوله هم د قرآن کریم حافظان وه، دا ډېر لوی غم او دردوونکې فاجعه وه، نو خود رسول الله ﷺ د دغو واقعو په پېښېدلو سره چې ټوله هم په څو ورځو کي پرله پسې پېښي سوې ډېر زیات غمجن ؤ، غم او پرېشاني تر داسي اندازې پر غالبه سوه چې همېشه به یې دغو قبیلو ته چې په غدر او خیانت سره یې د ده ﷺ اصحاب وژلي وه ښراوي کولې.

امام بخاري د انس رضی الله عنه څخه روایت کوي چې رسول الله ﷺ (٣٠) ورځي د سهار په لمانځه کي هغو قبیلو ته ښراوي کولې چې د ده ﷺ اصحاب یې وژلي وه چې هغه د (رعل او زکوان، لحيان او عَصِيه) قبیلې وې او ویل به یې چې د عَصِيه قبیلې د الله او د هغه د رسول نافرمانی وکړه، ترڅو چې الله جبار پر خپل نبي قرآن نازل کړی او موږ هغه ووايه چې هغه د الله جبار دا قول ؤ:

﴿يَكْفُرُوا قَوْمَنَا أَنَّا لَقِينَا رَبَّنَا فَرَضِيَ عَنَّا وَرَضِينَا عَنْهُ﴾

ژباړه: زموږ قوم ته دا حال و رسوی چې موږ د خپل رب سره ملاقي سوو هغه زموږ څخه راضي ؤ او موږ د هغه څخه راضي يو.

دا د هغو شهیدانو قول دی چې په ظلم او خیانت سره وژل سوي وه او الله جبار د هغو دغه د رضائیت پیغام و رسول الله ﷺ او د هغو وکورنیو ته په قرآني آیات سره ورساوه، رسول الله ﷺ د دغه آیات په نزول سره هغه د سهار په لمانځه کي قنوت

ویل، یا بڼرا کول پرېښوول او په وروسته کې دغه آیات منسوخه سو.

موږ مخ کې و ویل: چې عمرو بن أمیه الضمري رضی الله عنه پسله هغه چې د ده ټول ملګري د عامر بن طفیل له طرفه په شهادت ورسېدل او بیا دئ بڼدي و نیول سو نو عامر بن طفیل دئ د دې دپاره ایله کړی چې د عامر د مور نذر آداء سي، پسله هغه چې د ده سړي ور وخواوه دئ د مدینې منورې پر طرف په غمجن زړه رهي دی، د مدینې منورې څخه چې راتلی (۷۰) نفره وه او اوس یوازي دئ مدینې منورې ته ځي چې رسول الله ﷺ د دغې غمجنې واقعې په حال خبر کړي، پسله هغه چې سترې سو په لار کې د یوې ونې تر سایې لاندې کښېښتی، وروسته دوه نفره نور هم راغله چې د بني کلاب د قبیلې څخه وه (بني کلاب د بني عامر د قبیلو یو ښاخ دی) هغه هم تر دغه سایه لاندې کښېښتل عمرو بن أمیه رضی الله عنه پوښتنه ځني وکړه چې تاسي څوک یاست؟ هغو ویل: موږ د بني عامر څخه یو، عمرو هم ښه خوږ مجلس ور سره شروع کړی پسله خبرو اترو هغه دوه نفره بیده سوه، عمرو بن أمیه رضی الله عنه ور ولاړ سو هغه دواړه یې و وژل، عمرو رضی الله عنه په دې خوشاله دی چې ما خو لږ څه انتقام او بدله واخیستل حال دا چې هغو نفرو د رسول الله ﷺ له طرفه د جوار او امان عهد او وعده درلودل، خو عمرو بن أمیه په دغه عهد نه و خبر، نو اوس عمرو بن أمیه رضی الله عنه داسي دوه نفره وژلي دي چې هغه د رسول الله ﷺ له طرفه د امان عهد او وعده لري.

خیر عمرو رضی الله عنه مدینې منورې ته ورسېدی او رسول الله ﷺ یې د خپلو او یا نفرو ملګرو په شهادت خبر کړی او هم یې د هغو دوو نفرو حال ورته و وایه چې په لار کې یې وژلي وه، رسول الله ﷺ ورته و ویل: تا داسي دوه نفره وژلي دي چې د هغو سره زه د صلحي او امان عهد او وعده لرم او اوس مجبوره یم چې د هغو دیت به ورکوم رسول الله ﷺ د بني کلاب قبیلې ته چې د بني عامر یو ښاخ دی حال و لېږی چې عمرو بن أمیه په بې خبري کې دغه دوه نفره و وژل ځکه دئ نه و خبر چې هغه د رسول الله ﷺ په جوار کې دي نو زه به ستاسي د رضائیت دپاره د دغو دوو وژل سوو نفرو دیت درکړم.

د مسلمانانو او کفارو دغه فرق دی: دا هغه بني عامر وه چې د رسول الله ﷺ

(٧٠) نغره اصحاب يې سره د دې چې د دوی د مشر او رئيس له طرفه يې د جوار او امان عهد هم درلودی دوی په غدر او خیانت سره ووژل.

مگر یوازي رسول الله ﷺ نه بلکه ټول مسلمانان د غدر جواب په غدر سره نه وایي، غدر او خیانت د مسلمانانو خوی او خصلت نه دی، رسول الله ﷺ اوس د هغو دوو نفرو چې په سهوه او خطاء کې وژل سوي دي دیت ورکوي.

نور رسول الله ﷺ د هغو دوو وژل سوو نفرو د دیت په را ټولولو شروع وکړه او عمرو بن أمیه رضی الله عنه ته یې د هغه د نه خبرتیا په سبب عفو وکړه خود دیت په جمعه کولو کې هم یوه واقعه پېښه سوه چې هغه واقعه د بني النضير د یهودو سره د غزا سبب وگرځېدل.

د بني النضير د یهودو سره غزا

موږ مخ کې درته ویلي وه چې یهود په خپلو زړوکي و اسلام او مسلمانانو ته سره ایشېدل مگر څرنگه چې دوی د جنگ او مقابلي خلک نه وه بلکه د دوی کار دسیسې، غدر او خیانت ؤ او د مسلمانانو سره یې حسد او دښمني کول، نو د دغو دښمنیو دپاره یې داسې چمونه او حیلې استعمالولې چې مسلمانانو ته تکلیف او آزار ورسېږي خود دوی سره یې جنگ و نه سي، سره د دې چې د یهودو او مسلمانانو په منځ کې لکه دمخه چې درته و ویل سوه د صلحي او همکارۍ عهد او وعدي موجودي وې خودوی د دغه خپلو خیانتو او دسیسو څخه لاس نه اخیستی، پسله هغه چې د بني قینقاع یهود و شړل سوه او کعب بن الأشرف یهودي ووژل سو، نور یهود پر خپلو ځانو وېرېدل هغه شدت او ښکاره دښمني یې پرېښوول لږ څه آرام سوه، مگر د اُحد تر جنگ وروسته بیا زړه په ننوتی او جرئت یې پیدا کړی خپله دښمني او خیانتونه یې په ښکاره سره کول د مدینې منورې د منافقانو او د مکې مکرمې د مشرکانو سره یې په پټه ارتباطونه نیول، د هغو په گټه او د مسلمانانو په ضرر یې کارونه کول، رسول الله ﷺ د دوی پر دغو اعمالو او افعالو صبر کاوه تر څو چه د رجیع د اوبو او د معونه د ځاه واقعي پېښي سوې، د دغو واقعو په پېښېدلو سره د یهودو نور هم جرئت او جسارت زیات سو، تر څو داسې یوه دسیسه یې جوړه کړل چې د هغې په واسطه سره یې غوښته چې رسول الله ﷺ له

منځه یوسي او وې وژني چي د هنې دسیسې تفصیل داسي دی:

رسول الله ﷺ غواړي چي هغه د بني کلاب د قبیلې د دوو وژل سوو کسانو دیت جمعه او ټول کړي، تاسي ته معلومه ده چي د یوه نفر دیت سل اوښه دی او د دوو نفرو دیت دوه سوه اوښه کیږي او د مسلمانانو حالت د خواری او غریبۍ دی، خومره شی چي مسلمانانو په خپل منځ کي ټولولای سوای هغه ټول سو، خو رسول الله ﷺ غواړي چي یهود هم په دغه دیت کي مرسته ورسره وکړي ځکه دغه کار د هغه عهد او معاهدې د مادو په سبب پر یهودو لازم ؤ چي دوی او مسلمانانو سره درلودل، که ستاسي هغه معاهده په یاد وي چي رسول الله ﷺ د یهودو سره لیکلې وه په هغه کي یوه ماده داسي وه چي یهود او مسلمانان په غم او بنادي کي سره شریکان دي، نو اوس چي کوم مشکل مسلمانانو ته پېښ دی په هغه کي یهود باید حصه ورسره واخلي، رسول الله ﷺ د څو نفرو اصحاب کرامو په ملګرتیا د بني النضیر یهودو ته ورغلی د هغو د مشرانو سره یې ولیدل چي په دغه دیت کي مرسته را سره وکړي، یهودو وویل: ستا د عزت او کرامت په سبب به د دغو دوو نفرو په دیت کي مرسته در سره وکړو خاصاً دغه بني عامر بیا د بني النضیر د یهودو حلفاء هم وه نو د بني النضیر یهودو وویل: بني عامر زموږ حلفاء هم دي موږ باید خامخا په دې دیت کي ستا سره مرسته وکړو، ته کښنه موږ به کومک را ټول کړو او درته را به یې وړو، رسول الله ﷺ هم د دوی د قلا د یوه دېواله سره د حضرت ابوبکر الصديق او حضرت عمر فاروق او حضرت علي او نورو اصحاب کرامو په ملګرتیا په دې انتظار کښنستی چي یهود دغه خپله وعده پر ځای کړي او مالونه ورته را وړي، یهود ولاړل هلته ګوښه سره یو ځای سوه او د رسول الله ﷺ د وژلو مشوره سره کوي، ویل والله محمد ﷺ بیا بل وخت پر دغسې حال یوازي نه سی پیدا کولای فقط څو نفره اصحاب ورسره دي نه اسلحه ورسره سته نه د ساتني دپاره ملګري، دغه اوس د ده ﷺ د وژلو دپاره ډېره ښه موقع ده، سبحان الله! تاسي د یهودو غدر او خیانت ته وګوري: د دې پر ځای چي د مرستي د ټولولو په باره کي فکر وکړي دوی د رسول الله ﷺ د وژلو په باره کي فکر کوي، نو ویل: څوک دغه د مېچني پل (یوه لویه ډبره) اخلي او بام ته خيژي له هغه

ځايه يې د رسول الله ﷺ پر سر ور ايله کوي؟ په دوی کې هغه بد بخته چې عمرو بن جحاش بن کعب نومېدی هغه وويل: زه دا کار کوم، سلام بن مشکم يهودي وويل: دا کار مه کوی په والله هغه دغه ستاسي په قصد او اراده خبرېږي او دا کار د هني تړون يا وعدې ماتېدل دي چې زموږ او د ده په منځ کې ده، خو چا د سلام بن مشکم پر خبره غوږ و نه نيوی او د خپلې نقشي د عملي کولو اراده يې وکړه، نو عمرو بن جحاش يهودي د مېچني پل چې يوه لويه ډبره ده واخيستی او بام ته وختی غواړي چې دغه ډبره د رسول الله ﷺ پر سر ور وغورځوي.

مگر رسول الله ﷺ ته د الله ﷻ له طرفه جبريل عليه السلام راغلی او د يهودو په دغه چم او خيانت يې خبر کړی، رسول الله ﷺ په ډېره آرامي له خپله ځايه ولاړ سو او په سره سينه رهي سو، هيچا ته يې هيڅ و نه ويل، صحابه کرام ناست دي او دا يې فکر دی چې رسول الله ﷺ د يوه ضرورت دپاره ولاړ سو ځکه دوی ته يې څه و نه ويل نو دوی ناست دي او د رسول الله ﷺ د بيرته را تگ انتظار کوي، د يهودو هم دا خيال دی چې رسول الله ﷺ د يوه ضرورت دپاره ولاړ سو او بيرته راځي ځکه اصحاب يې پرېښوول، نو خود اصحاب کرام او يهود ټول د رسول الله ﷺ د راتگ په انتظار دي مگر رسول الله ﷺ مخ پر مدينه منوره رهي سو، څرنکه چې رسول الله ﷺ و ځنډېدی اصحاب کرام هم پسي رهي سوه، په لار کې په رسول الله ﷺ پسي ور ورسېدل او ويل: يا رسول الله! ته را رهي سوي او موږ په تانه ؤ خبر.

رسول الله ﷺ دوی د يهودو په هغه بد قصد او شومه اراده خبر کړه.

کله چې مسلمانان مدينې منورې ته ورسېدل رسول الله ﷺ محمد بن مسلمه رضی الله عنه د بني النضير يهودو ته ور ولېږی چې دوی ته و وايي: رسول الله ﷺ فرمايي: د مدينې منورې څخه ووزی دلته به نه اوسېږی او تاسي ته مي لس ورځي مهلت در کړی دی که مي تر لسو ورځو وروسته ستاسي څخه هر يو په مدينه منوره کې وليدی د هغه سر ور پرې کوم. يهود هم وېرېدل او بېله بارېدلو يې بله چاره نه ليدل نو يې خپل بار او بڼه سره تړل چې د مدينې منورې څخه ووزي، په دغه وخت کې عبدالله بن ابی بن سلول منافق نفر ور ولېږل چې تاسي اوس څه کوی؟ ثابت و درېږی خپل وطن ولي پرېږدی

زما سره دوه زړه نفره را سره دي زه هغه خلک درلېږم چي ستاسي د دفاع دپاره ستاسي په قلاوو کي در سره کښيني او دغه نفر ستاسي د ساتني دپاره ځانونه وژني، الله ﷻ د دغه منافق حالات په سورة الحشر کي بيانوي او فرمايي:

﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نَافَقُوا يَقُولُونَ لِإِخْوَانِهِمُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَئِنْ أُخْرِجْتُمْ لَنَخْرُجَنَّ مَعَكُمْ وَلَا نُطِيعُ فِيكُمْ أَحَدًا أَبَدًا وَإِنْ قُوتِلْتُمْ لَنَنْصُرَنَّكُمْ﴾
[الحشر: ١١]

ژباړه: آيا ته هغو کسانو ته نه گوري چي منافقان او غادران سوي دي؟ چي دوی هغه خپلو کافران سوو وروڼو ته چي د اهل کتابه څخه دي وايي: قسم دی که تاسي د مدينې څخه وايستل سي نو خامخا موږ هم ستاسي سره وژو او ستاسي د ضرر په باره کي يا ستاسي د ضرر دپاره موږ د هيچا هيڅ خبره هيڅکله نه منو او که چيري ستاسي سره جنگ شروع سي نو خامخا موږ ستاسي مرسته او کومک کوو.

دغه آیات د هغه عبدالله بن ابی منافق په باره کي نازل سو چي په پټه يې يهودو ته پيغام ولېږي چي تاسي مه بېرېږي او خپل ځانونه يوازي مه بولي که مسلمانان وغواړي چي تاسي له مدينې منورې څخه وباسي موږ ستاسي سره ولاړ يو او که خبره تر جنگه ورسېدل موږ ستاسي مرسته کوو، دا زموږ قطعي فيصله ده او زيات تردې موږ ستاسي په باره کي د هيچا خبره نه اورو او نه د چا پروا لرو، خو الله ﷻ نور هم فرمايي:

﴿وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ﴾ [الحشر: ١١]

يعني: الله ﷻ شاهدي ورکوي چي دغه منافقان خامخا په دغو خبرو کي درواغجنان دي، د منافقانو دغه خبري د زړه څخه او په رشتيا سره نه دي، فقط د مسلمانانو سره د جنگولو دپاره خلک پورته کوي، دغه خبري په ژبه سره کوي او هيڅ عمل نه په کوي.

د عبدالله بن ابی په دغه پيغام سره يهودو په خپلو ځانو کي قوت او طاقت حس کړی او پر دې ټينگ سوه چي نه وژو بلکه جنگ کوو، د يهودو رئيس حبي بن أخطب د منافقانو د وعدو په طمع سونوي رسول الله ﷺ ته حال ولېږي او ويل: موږ له خپله وطنه نه وژو او ته چي هرڅه کولای سي هغه وکړه.

په دې کې هیڅ شک نسته چې دغه اوسنی حالت و مسلمانانو ته د دوی په تاریخ کې ډېر تکلیفي حالت دی، ځکه په دغه خطرناکه وخت کې د یهودو سره د مسلمانانو د جنگ کولو عواقب یا وروستنۍ نتیجې د خطرو څخه خالي نه دي او تاسې ولیدل چې ټول عرب مسلمانانو ته یو لاس سوي دي، د اُحد تر جنگ وروسته یې د مسلمانانو د دعوت ډلې په هغه ځانګړي شکل سره په شهادت و رسولې او بیا د بني النضیر یهود دومره قوي وه چې د دوی د تسلیمېدلو احتمال ډېر لیرې ؤ، نو که په دغې شرایطو کې د بني النضیر د یهودو سره جنگ وسي په نتیجه کې د مسلمانانو د پاره ډېر ناخوښه کارونه په وجود راوړي.

مګر هغه حالت چې مسلمانانو ته د ماءِ رجیع او بئر معونه، د واقعو په سبب پېښ ؤ، په دوی کې یې د دغو جرائمو او خیانتو په مقابل کې حساسیت زیات کړی ؤ، دا چې د مسلمانانو د ډلو او افرادو سره دغه خیانتونه کېږي د دوی احساسات یې پر جوش را وستلي وه، د ځانګړو په مقابل کې د دوی د انتقام اخیستلو احساس دوه چنده سوی ؤ نو ځکه یې د رایو په اتفاق دا تصویب کړه چې د بني النضیر د یهودو سره باید جنگ وسي، خاصاً چې دوی د رسول الله ﷺ د وژلو دسیسه هم جوړه کړې وه، نو ویل هر څه چې پېښېږي خو د یهودو سره باید جنگ وسي.

اوس چې رسول الله ﷺ ته د بني النضیر د یهودو د رئیس له طرفه هغه د نه بارېدلو او د جنگ کولو جواب ورسېدی رسول الله ﷺ تکبیر ووايه او اصحاب کرامو هم تکبیرونه و ویل، رسول الله ﷺ د مسلمانانو لښکر جوړ کړی د لښکر بیرغ یې حضرت علي بن أبي طالب ؓ ته ورکړی او لښکر د بني النضیر د یهودو پر طرف ور رهي سو، لښکر هلته ورسېدی او یهود یې محاصره کړل، یهود په خپلو قلاوو ننوتل دروازې یې بندي کړې او د قلاوو د بامو څخه مسلمانان په غشو او ډبرو ولي، مسلمانان مجبوره سوه څه پر شا ولاړل او د دوی څخه یې لیري خېمې و درولې، داسې ځای یې واړول چې د یهودو غشي نه وررسيږي مګر د یهودو ډېر باغونه او لوی کښتونه تر قلا دباندې وه او د دغو ونو د شاوو څخه یې پر مسلمانانو د غشو وارونه کول، نو رسول الله ﷺ امر وکړ چې د دوی د څرما یا کجور ټوله ونې ور قطعه او

پرې کړې، صحابه کرامو د ونو په رېښو شروع وکړه، کله چې يې ځينې ونې وربېلې يهود وارخطا سوه وې لیده چې په باغو کې يې ونې چپه کېږي، زړونه يې ولوبدل چې مالونه يې له منځه ولاړل او يهودو ته مال تر هرڅه گران دی، تاسې ته معلومه ده چې يهود د مال او پيسو سره تر اندازې زيات محبت لري، نو يې رسول الله ﷺ ته حال ولېږي چې يا محمد! ﷺ ونې ولي پرې کوې؟ د ونو څه گناه ده؟

رسول الله ﷺ وفرمايل: يا به تسليمېږي يا ټوله ونې او درختي مو درېږي کوو.

الله ﷻ په دغه باره کې د سورة الحشر په (٥) نمبر آيات کې فرمايي:

﴿مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لَيْسَةٍ أَوْ تَرَكْتُمْوهَا قَائِمَةً عَلَىٰ أُصُولِهَا فَبِإِذْنِ اللَّهِ وَلِيُخْزِيَ

الْفَاسِقِينَ﴾. [الحشر: ٥]

ژباړه: هغه چې تاسې د خرما د ونو تنې پرې کوی يا يې پر خپلو بېخو يا تنو ولاړې پرېږدې دغه ټول د الله ﷻ په حکم سره دي او دا د دې دپاره دي چې الله ﷻ فاسق او نافرمانه يهود رسوا کړي.

يهودو څه نور هم صبر وکړی او ويني چې ونې يې نورې هم چپه کېږي، نو يې سره و ويل چې مالونه مو ټول ولاړل او بيا نو بېله ماله موږ ژوند څه کوو، نو يې مسلمانانو ته حال ولېږي چې موږ تسليمېږو خو په يوه شرط، هغه دا چې موږ د مدينې څخه وزو، مدينه پرېږدو او هر هغه شې چې موږ يې زموږ د مالو څخه غواړو هغه را سره وړو، رسول الله ﷺ هم موافق سو او وې فرمايل: هر هغه شې چې پر اوبنانو وړلای سې هغه در سره يوسی مگر اسلحه به نه در سره وړی بېله اسلحې څخه چې بل هر شې در سره وړلای سې يو يې سې، مقصد دا چې د بني النضير د يهودو سره پر دې فيصله وسوه چې مدينه منوره به پرېږدي او جنگ ونه سو.

د بني النضير يهود بېله جنگه تسليم سوه، د بني قريظه يهودو هم دوی تنها پرېښوول، عبدالله بن أبي منافق هم په هغه خپلو وعدو کې خيانت وړ سره وکړی، د غطفان قبيلې چې د بني النضير حليفان يا معاهدین وه هغو هم خيانت وړ سره وکړی، هېچا د دوی مرسته او کومک و نه کړه او نه يې د دوی څخه دغه شر منعه کړی، نو ځکه الله ﷻ دغه د دوی د حال دپاره يو مثال ذکر کړی او دوی يې هغسې

وېل، الله ﷻ په سورة الحشر کي فرمايي:

﴿كَمْثِلِ الشَّيْطَانِ إِذْ قَالَ لِلْإِنْسَانِ اكْفُرْ فَلَمَّا كَفَرَ قَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِنْكَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ﴾. [الحشر: ١٦]

يعني: د وعدې په مخالفت کي د دغو منافقانو مثال داسي دی: لکه د شيطان په مثل کله چي انسان ته و وايي: کافر سه او کوم وخت چي هغه انسان کافر سو نو شيطان ورته وايي: زه ستا څخه بېزاره او جلايم، زه د رب العالمين الله څخه بېرېوم.

مقصد دا چي د بني النضير د يهودو محاصرې ډېر وخت په برکي نه ونيوی، دا محاصره فقط شپږ ورځي وه او څوک وايي (١٥) ورځي وه او بيا يې اسلحه کښېښوول او تسليم سوه.

اوس نو د مدينې منورې څخه د دوی وتل په يوه عجبې طريقه سره وه، هغه دا چي اول يې خپل ټول اوبان په خپلو سامانو بار کړه، هر يوه کوښښ کاوه هر شئ چي دئ لري هغه ور سره يوسي، حتې کورونه يې نړول او دروازې يې ور سره اخيستلې ځکه د لرغې څخه جوړي سوي دروازې وې او قيمت يې درلودی، که يې کورونه وړلای سواي هغه به يې هم ور سره وړي وای، خو کورونه د وړلو شئ نه وه نو يې نړول او دروازې يې بارولې، ټول هغه شيان چي په وسه يې پوره وه هغه يې بار کړه، کله چي د تللو دپاره تيار سوه نو يې مظاهره جوړه کړه، هغه داسي:

يوه ښځه چي غزلي يې وېلې ښه او لوړ آواز يې ؤ هغه ښځه د دوی په مخ کي رهي ده درېې وهي او غزلي وايي، نور يهود تر شا په پسې دي د دې د غزلو مسرۍ ور سره وايي او په غزلو کي وايي موږ په پوره عزت د مدينې څخه وزو.

د بني النضير يهود د مدينې منورې څخه په غزلو و وتل، د بني النضير د يهودو مشران او رئيسان لکه حَيَّي بن أخطب، سلام بن أبي الحقيق، سلام بن مشکم او د دوی ډېر متابعين خيبر ته ولاړل او ځيني يې شام ته ولاړل او په دوی کي فقط دوه نفره مسلمانان سوه چي يو يې يامين بن عمرو ؤ او بل يې ابو سعد بن وهب ؤ، دوی دوو ته خپل مالونه او جايداونه ورپاته سوه.

مگر هغه د يهودو مشران کوم چي نومونه يې مخ کي ياد کړل سوه دغه کسان د يهودو د اشرافو اشراف وه چي د مدينې منورې څخه وايستل سوه، کله چي دغه خلک

خیبر ته ورسېدل د خیبر یهودو یې په ډول او ډمماو استقبال وکړی او دوی یې تر ځان لور بلل، نو خود دوی د خیبر مشران او حاکمان وگرځېدل، دغه درې نقره چې د مدینې منورې څخه وایستل سوه دوی وه چې په وروسته کې یې احزاب سره را ټول کړه.

کله چې موږ د خندق غزاء وایو، د دغه جنگ دپاره چا احزاب یا مختلفې ډلې سره را ټولې کړې؟ دغو درو نفرو: حُی بن أخطب، سلام بن أبی الحقیق او سلام بن مشکم، دغه د یهودو مشران چې د خپله قومه سره د مدینې منورې څخه په دغه ډول سره وایستل سوه دوی د خندق جنگ په وجود راوړی او دوی وه چې هغه خطرناکه جنگ یې د مسلمانانو پر ضد جوړ او ترتیب کړی، د دغې واقعې او جنگ حالات به پر خپل وخت په تفصیل سره درته بیان سي.

اوس چې د بني النضير یهود د مدینې منورې څخه ووتل رسول الله ﷺ د دوی اسلحه، د دوی پاته مالونه، د دوی غیر منقوله جايدادونه لاس ته راوړل، د اسلحې په جمله کې (۵۰) زغري (۵۰) خوله او (۳۴۰) توري وې او د یهودو غیر منقول مالونه لکه مخکي او باغونه، کورونه او قلاوي ټول مسلمانانو ته پاته سوه، چې دغه پاته مالونه ډېر زیات مال او جايداد ؤ او مسلمانانو دغه مالونه بېله جنگه بېله سفره او بېله سترپاوو له یهودو څخه واخیستل چې د دغه ته (فئ) ویل کېږي (فئ) په اسلام کې د کفارو هغو مالو ته ویل کېږي چې مسلمانان یې بېله جنگه د کفارو څخه اخلي او غنیمت بیا هغو مالو ته ویل کېږي چې د کفارو څخه په جنگ کې اخیستل کېږي، د غنیمت حکم په اسلام کې دا دی چې پنځمه حصه یې د الله ﷻ او رسول الله ﷺ ده یعنې: د مسلمانانو د بیت المال ده او څلور حصې یې پر جنگ کوونکو یا پر اسلامي هغه لښکر تقسیمېږي چې جنگ ته حاضر سوي وي، مگر د فئ حکم بیا څه شي دی؟ په فئ کې خو جنگ نسته نو څنګه وېشل کېږي؟ او دا د اول وار دپاره پېښه سوه چې مسلمانان د کفارو مالونه او جايدادونه بېله جنگه اخلي، نو د الله ﷻ له طرفه امر راغلی چې فئ د الله او رسول الله دی، څرنګه چې رسول الله ﷺ غواړي هغسي تصرف پکښې کوي پر لښکر نه تقسیمېږي، ځکه چا جنگ نه دی کړی نور رسول الله ﷺ امر وکړی چې دغه مالونه دي خاص پر هغه اولو مهاجرینو تقسیم سي ځکه هغه ډېر

غريبان وه مالونه او وطن يې پرې ايښي وه شئ يې نه درلودی، نو دغه فئ د مهاجرينو پر غريبانو وېشل سو، فقط په انصارو کي يې ابودجانه او سهل بن حنيف رضي الله عنه ته هم حصه ورکړه، ځکه هغه هم ډېر غريبان وه او د دغه فئ څخه د رسول الله صلی الله علیه و آله د کال نفقه هم اخيستل کېدل او پاته شئ يې پر اسلحه او په جهاد في سبيل الله کي مصرفېدی.

د بني النضير غزاء د هجرت د څلورم کال د ربیع الأول په مياشت کي وه چي د عيسوي ٦٢٥ کال د اګست مياشت وه او الله جبار د دغې غزاء په باره کي ټول سورة الحشر نازل کړی، نو موږ د سورة الحشر په ترجمه تر هغو نه سو پوهېدلای چي د بني النضير د يهودو قصه نه وي را معلومه، الله جبار په دغه سورة کي د يهودو شړل او فراره کول بيان کړي دي، د منافقانو مسلک او عملونه يې رسوا کړي دي د فئ احکام يې بيان کړي دي، په دغه سورة کي يې د مهاجرينو او انصارو صفت کړی دی او دا يې روښانه کړي دي چي د دښمن په محکه کي د حربي مصلحت دپاره د وټو سوځل او رېډل جائز او روا دي، دې ته فساد في الارض نه ويل کېږي او په دغه سورة کي يې مسلمانانو ته په تقوی او د آخرت دپاره په تياري او آمادگي وصيت کړی دی او د سورة خاتمه د الله جبار په اسماء الحسنی او صفات العلی سره سوې ده.

حضرت عبدالله بن عباس رضي الله عنه به ويل: سورة الحشر ته سورة النضير وايه.

يعني: ټول سورة د بني النضير د يهودو د حالاتو په باره کي خبري کوي.

د ذات الرقاع غزاء

د بني النضير تر غزاء وروسته يوه بله غزاء پېښه سوه چي د ذات الرقاع غزاء ورته ويل کېږي او دغه غزاء د هجرت د څلورم کال د جمادي الأول په مياشت کي پېښه سوه او د دغې غزاء سبب دا ؤ چي د غطفان قبيلو کومي چي په نجد کي وې د مدينې منورې د حملې دپاره خلک را ټولول او ځانونه يې تيارول.

تاسي ته معلومه ده چي د کفارو دغه ټول تجاوزه او حملې د اُحد د جنگ په سبب وې ځکه د کفارو د ټولو قبيلو اميد پيدا سو چي پر مسلمانانو حملې وکړي او غنيمتونه ځني يو سي، د دوی په فکر مسلمانان د اُحد په جنگ ضعيفه سوي دي،

نو غطفان چي په نجد کي هغه ډېره لويه قبيله وه د هغو هم اميد پيدا سو چي پر مسلمانانو حمله وکړي، کله چي د مدينې منورې استخباراتو دغه خبر رسول الله ﷺ ته ورساوه، رسول الله ﷺ يو لوی لښکر جوړ کړی او په خپله رسول الله ﷺ پر غطفان د حملي اراده د دې دپاره وکړه چي هغه د دوی له طرفه خطر په خپله خالکۍ کي له منځه يوسي، نو د مسلمانانو لښکر د نجد او غطفان پر طرف رهي سو، هلته بيا غطفان هم دومره لوی لښکر جوړ کړی ؤ چي شمېر يې د مسلمانانو تر لښکر څو واړه زيات او ډېر ؤ، دواړه لښکره مخ په مخ سره ودرېدل مگر دواړه طرفه يو له بله بيرېري، يو لښکر پر هغه بل لښکر د بيرېري په سبب حمله نه سي کولای کفار د مسلمانانو د جرئت او دلاوريه بيرېري او مسلمانان د هغو له ډېر والي څخه بيرېري په زړو زړو نفر دي، څو ورځي لښکري مخ په مخ سره ولاړي دي خو يو پر بل حمله نه کوي، هر يو د هغه بل انتظار کوي چي هغه به حمله وکړي او جنگ به شروع سي خو يو هم پر هغه بل حمله نه کوي، مگر عادتاً مسلمانانو به د لمانځه پر وخت لمونځ کاوه، کفارو سره وويل: د حملي دپاره ښه او مناسب وخت د لمانځه وخت دی، کله چي مسلمانان لمونځ کوي موږ به حمله پر وکړو، واقعاً هم غطفان ځانونه تيار کړه چي د راتلونکي لمانځه پر وخت پر مسلمانانو حمله وکړي، په دغه وخت کي د الله ﷻ له طرفه د صلوٰۃ الخوف يعني: د بيرېري د لمانځه د آداء کولو آياتونه نازل سوه او تر دغه وروسته مسلمانانو خپل لمونځ د صلوٰۃ الخوف پر طريقه آداء کاوه، هغه داسي:

ځينو مسلمانانو به د رسول الله ﷺ سره په جماعت لمونځ آداء کاوه او ځيني مسلمانان به د دښمن مخ ته ولاړ وه، د لمانځه پر نيمايي به دغه لمونځ کوونکي د دښمن طرف ته ولاړل او هغه نور به راغله د رسول الله ﷺ سره به يې هغه پاته لمونځ په جماعت آداء کړی، د غطفان خلک په فکر کي سوه چي اوس څنگه وکړو؟ ځيني مسلمانان پر لمانځه ولاړ دي او اسلحه هم ور سره ده او ځيني نور يې د دوی ساتنه کوي، څو ورځي نورې هم پر دغه طريقه تيري سوې څو الله ﷻ د غطفان په زړو کي بېره ور واچول، د جنگ ميدان يې پرېښاوه او سره وپاشل سوه، رسول الله ﷺ څو ورځي نور هم په غطفان کي پاته سو او بيا مدينې منورې ته رهي سو، اوس چي

مدینې منورې ته رهي دي پرلاري يوه کوچنۍ حادثه پېښه سوه. هغه دا چې د غطفان د قبيلې څخه يوه نفر قسم ياد کړی چې د مسلمانانو څخه به تر هغورا و نه ګرځم ترڅو وينې پکښې و نه بهوم، يعني تر څو چې په مسلمانانو کې يو نفر زخمي نه کړم يا يې و نه وژنم نه ځني راګرځم، د مسلمانانو لښکر رهي دی او دئ تر شا په پسې دی د مسلمانانو هم پروا نه په کېږي ځکه يو نفر پر لاري رهي دی بنايي يو کار به لري.

کله چې شپه سوه مسلمانانو يو ځای واپول او خېمې يې ودرولې رسول الله ﷺ وفرمايل: نن شپه څوک پر موږ پيره کوي؟ د اصحاب کرامو څخه دوو نفرو دا کار پر غاړه واخيستی چې يو يې عباد بن بشر الأنصاري ؓ و او بل يې عمار بن ياسر ؓ و، دغه دوه نفره د پيرې دپاره لوړ يوې غونډۍ ته وختل ځکه مسلمانان په خېمو کې دي او دوی چې لوړ وي نو هر څوک چې له هره طرفه راځي دوی يې وينې.

دلته بيا دغه دوو نفرو پيره کوونکو شپه سره و وېشل، عباد بن بشر ؓ د شپې اوله حصه واخيستل او عمار بن ياسر ؓ د شپې آخره حصه واخيستل، عمار بن ياسر ؓ څنگ و اچاوه چې هوسا سي او عباد ؓ و درېدی لمونځ کوي، لمونځ کوي او بيا شا وخوړي چې څوک مسلمانانو ته ور نه سي، شپه تاريخه ده چې په چاپايي ده نه کوم حرکت و نه رغ، عباد ؓ نور هم خپل لمانځه ته دوام ورکړی.

هغه کافر چې قسم يې ياد کړی و هغه کرار کرار ور نژدې سو او دغه نفر يې وليدی چې ولاړ دی، کافر پوه سو چې دا د مسلمانانو پيره دار دی نور هم ور نژدې سو، دومره اندازه ور نژدې سو چې له هغه ځايه څخه يې په غشي وېشلاى سي، نو يې غشى او لېندى ورته برابر کړه عباد يې وويشتی، غشى د عباد پر اوږه و مېنځى، عباد نه غواړي چې لمونځ يې قطعې سي غشى يې د اوږې څخه وايستى او وې غورځاوه نور هم لمونځ پسې پوره کوي، کافر په تعجب کې سو چې دا څو امکان نه لري چې غشى دي نه وي پر مېنځى ځکه هيڅ وخت زما وارى نه دی خطاسوى، بيا يې بل غشى واخيستى او عباد ؓ يې په وويشتى بيا هم غشى د عباد پر اوږه و مېنځى، بيا يې غشى وکښى او وې غورځاوه، وينې ځني بهيرې خو د ده ازاده دا ده: کوم سورة چې ده په

لمانځه کي شروع کړی دی هغه پوره کړي چي هغه سورة: سورة الکهف ؕ، هغه کافر درېيم وار بيا په غشي و وېشتی، دلته نو عباد و بهرېدی چي دئ به و وژل سي او مسلمانان به بېله پیره داره يا ساتونکي پاته سي، نو يې د قرآن مجيد تلاوت پر هغه ځای بس کړی رکوع او سجده يې وکړه لمونځ يې پای ته ورساوه او بيا يې خپل ملگری عمار ؓ را وېښ کړی، عمار وليدل چي د ملگری څخه يې ويني بهیري ويل: خير څه درته پېښه ده؟ عباد ويل: په غشويې و وېستم، عمار ويل: زه دي ولي په هغه اول وار وېښ نه کړم؟ عباد و ويل: ما د قرآن کریم يو سورة وايه دا مي نه وه خوښه چي هغه سورة پر منځ پرېږدم او که زه پردي نه بهرېدلای چي رسول الله ﷺ ته به زما په سبب کوم تکليف يا آزار پېښ سي ما به خپل لمونځ نه وای قطعه کړی.

دا د صحابه کرامو د لمانځه پر آداء کولو او د عبادت سره شوق او علاقه وه، حتی په لمانځه کي يې د يوه سورة د پوره کولو دپاره دغه تکليفونه زعمل چي په غشو وېشتل کېدل دوی پروا نه په کول.

هغه کافر چي دغه حال وليدی چي پر دې خلکو غشي هم تاثیر نه کوی بيرته ولاړی. ايمان چي په زړو کي ځای ونيسي نو انسان کوښښ کوي چي د الله ﷻ عبادت او د قرآن مجيد تلاوت ته د هغو حق پوره او کامل ورکړي، عبادت او د قرآن مجيد تلاوت د انسان په زړه کي دومره خوږ او شیرين سي چي له انسانه خپل ځان هم هېر سي.

دا د ذات الرقاع د غزاء قصه وه او دا چي د دې غزاء نوم ذات الرقاع کېښوول سو د دې دپاره علماء کرامو ډېر سببونه ذکر کړي دي خو مشهوره سبب يې دا دی: چي اصحاب کرام ډېر غريبان وه د پښو دپاره يې د بوب يا څپلۍ قدرت هم نه درلودی او هوا هم ډېره گرمه او توده وه نو به يې پر پښو ټوکران تړل، چي په عربي کي دغو ټوکرانو ته (رقاع) ويل کېږي، نو ځکه دغه غزاء ته (غزوة ذات الرقاع) و ويل سوه.

د بدر دوهمه غزا

پسله هغه چې مسلمانانو په دغه ذکر سوو غزاوو سره د شا وخوا عربي قبائلو شان او شوکت ورمات کړی او د هغو شر او حملې يې د خپلو ځانو څخه مننه کړې، اوس بيا د هغه خپل لوی دښمن د مقابلې دپاره تياري نيسي چې هغه دښمن قريش وه.

که ستاسي په ياد وي چې د اُحد جنگ په داسي ډول پای ته ورسېدی چې د کفارو کاميابي نه پکښي معلومېدل، ځکه هلته نه ټول مسلمانان و تبتېدل او نه ټول ووژل سوه، کفارو نه بنديان ونيول او نه يې غنيمتونه يو وړل نو ابوسفیان د جنگ په آخري لحظو کي رسول الله ﷺ ته و ويل: په راتلونکي کال کي زموږ او ستاسي مقابله به بدر کي ده او رسول الله ﷺ هم قبوله کړه، نو دا وعده وسوه چې مسلمانان اړ کفار به په راتلونکي کال کي د جنگ دپاره په بدر کي سره مخامخ کيږي.

اوس چې کال تېر سو او د قريشو سره هغه وعده سوی وخت را ورسېدی، نو پر رسول الله ﷺ او مسلمانانو دا لازمه وه چې د ابوسفیان او د هغه د قوم سره د مقابلې دپاره بدر ته ووزي او يو وار بيا د جنگ ژرنده وڅرخوي، دا دپاره د دې چې حکم او حاکميت، بقاء او قرار هغې ډلې ته پاته سي چې هغه د بقاء او پاته کېدلو وړ او لائقه وي. (حق و حقدار ته ورسيږي)

دغې غزا ته د سيرت په کتابو کي (غزوۀ بدر الثانيه)

يا (غزوۀ بدر الآخره) ويل کيږي.

د هجرت د څلورم کال د شعبان په مياشت کي چې د ميلاد ٦٢٦ کال او د جنوري مياشت وه رسول الله ﷺ د خپلي وعدې سره مطابق د (١٥٠٠) نفرو سره د بدر طرف ته رهي سو، د مسلمانانو د بيرغ اخيستونکي علي بن أبي طالب ؓ و او د مسلمانانو سره په دغه لښکر کي فقط لس آسه وړ سره دي، رسول الله ﷺ د خپله لښکره سره بدر ته ورسېدی او هلته يې واپړول، د کفارو د لښکر د را تگ په انتظار دی. مگر ابوسفیان دا وار د دوو زرو مشرکانو سره د مکې مکرمې څخه را و وتی او پنځوس آسه وړ سره دي، خو ابوسفیان بېرېږي، خاصاً چې هغه خبرونه يې اورېدل

چې رسول الله ﷺ او مسلمانان شا و خوا نورو قبائلو ته ور وزي او هغه قبيلې ځني تبتني او مسلمانان غنيمتونه ځني وړي.

نو ابوسفیان د مکې مکرمې څخه د بیري سره را ووتی، ترڅو چې و (مجنه) ته ورسېدی او هلته یې واورول (مجنه یو اوبه وې چې د مکې مکرمې څخه د یوې ورځې د تگ پر اندازه لیرې وې) اصلاً ابوسفیان د مکې مکرمې څخه وارخطاء راوتلی ؤ د مسلمانانو سره یې د جنگ په نتیجه کې فکر کاوه، کرار کرار یې نوره هم بېره په زړه ننوتل ترڅو چې د ده پر ټولو حواسو بېره غالبه سوه، اوس چې عسکفان ته نژدې سو هغه د جنگ عزم او اراده یې په کلي ډول سره مات سوه، اوس د بیرته گرځېدلو دپاره یوه حيله او بهانه جوړوي نو د خلکو په منځ کې ودرېدی او ویل: یا معشر القریش! د جنگ کولو دپاره آباد او باراني کال په کار دی چې حیوانات مو وابنه او پاني و خوري او تاسي د حیواناتو شیدې وچسې، خو دغه اوسنی کال وچ او بې بارانه دی څرنگه چې اوس د جنگ دپاره مناسب وخت نه دی نو درځی چې بیرته وگرځو، داسي معلومېدل چې د مشرکانو د لښکر پر زړو او احساساتو هم بېره غالبه سوې وه ځکه هیچا د دغې رایې مخالفت و نه کړی او هیچا د مسلمانانو سره پر جنگ کولو تاکید او ټینګار و نه کړی بلکه ټول په دغه فیصله راضي وه او د مکې مکرمې پر طرف رهي سوه، مگر مسلمانانو په بدر کې (۸) ورځې د بدر د اوبو سره تیري کړې او د دښمن د راتګ انتظار یې کاوه، خو قریش نه راغله نورو قبیلو هم ولیدل چې مسلمانان د وعدې ځای ته ورغله مگر قریش بیرته ولاړل.

هلته چې ابوسفیان د بیرته گرځېدلو په فکر کې ؤ او نه یې غوښته چې خلک په دغه بیرته گرځېدلو پېنور ورکړي نو غواړي چې د ده تر بیرته گرځېدلو د مخه داسي یوکار وکړي چې رسول الله ﷺ بیرته وگرځي، نو یې نعیم بن مسعود چې د اهل مکې څخه ؤ او تردغه وخته پر هغه خپل شرک ؤ رسول الله ﷺ ته ور ولېږي چې رسول الله ﷺ په خبرو وېږوي، نعیم بن مسعود رسول الله ﷺ ته ورغلی او ویل: ابوسفیان ډېر لوی لښکر جوړ کړی دی، درې زره نفره یې سره یو ځای کړي دي چې ټول سپاره او مسلح دي، او له دغه قسمه یې نوري خبري ورته وکړې غواړي چې

رسول الله ﷺ و بهروي، مگر رسول الله ﷺ د ټولو خبرو په جواب کي ورته و ويل: زه يې په انتظار یم، د ابوسفیان دغه کار هم فايده و نه کړه او رسول الله ﷺ خو ورځي هلته په بدر کي پاته سو، ترڅو چي ټولو عربو دغه خبر واورېدی چي مسلمانان پر خپل وخت او وعده بدر ته ورغله خو ابوسفیان او قریش نه ورغله، چي په دغه طريقه سره اسلام او مسلمانان قوي معلوم سوه او د مسلمانانو څخه نور هم د کفارو په زړو کي بېره او هيبت زيات سوه.

په دغه غزا کي کومه خاصه واقعه نه سوه پېښه بېله دې څخه چي د بني الضمره د قبيلو څخه هغه چي دلته په بدر کي اوسېدې يو نفر چي د دغو قبيلو مشر او رئيس ؤ او نوم يې مخشي بن عمرو الضمري ؤ چي موږ يې د مخه بيان درته کړی دی چي د ده او د رسول الله ﷺ په منځ کي د صلحي او نه تعارض معاهده سوې وه، اوس چي رسول الله ﷺ خو ورځي دلته تيري کړې نو دغه مخشي چي د دغو قبيلو مشر ؤ رسول الله ﷺ ته ورغلی او په ډېره بې ادبې سره يې رسول الله ﷺ ته و ويل: يا محمد! ﷺ ته د قريشو سره د جنگ کولو دپاره زموږ اوبو ته راغلی يې؟ د ده د غو خبرو مقصد دا ؤ: چي ته ولي او څنگه زموږ بې اجازې دې ځای ته راځي؟ رسول الله ﷺ وفرمايل: هو، زه راغلی یم که دي خوشه وي هغه ستا عهد او جوار به بيرته تا ته درکړو او جنگ به در سره وکړو.

مخشي په دغه خبره سره و بهرېدی ويل: يا محمد! ﷺ دې ته ضرورت نسته چي هغه زموږ عهد مات سي زه پر هغه خپله وعده یم. دا د اسلام شان او شوکت، عزت او هيبت ؤ چي ورځ په ورځ زياتېدی او خلک ځني بهرېږي.

د دومة الجندل غزا

رسول الله ﷺ له بدره څخه بيرته مدينې منورې ته ولاړی، په ټوله اسلامي منطقه کي يو وار بيا امن او سلامتيا قائم سوه، اسلامي دولت په امان او اطمینان سره شپې او ورځي تېروي، رسول الله ﷺ يو وار بيا دې ته فارغه سو چي د عربو هغه ليرو حدودو ته متوجه سي، د دعوت دپاره د مسلمانانو تسلط او سيطره پر ليرو منطقو زياته سي او د مسلمانانو په موجوديت دوستان او دښمنان اعتراف وکړي.

د بدر د دوهمې غزا شپږ میاشتي تیرې شوې او رسول الله ﷺ په مدینه منوره کې دى څو بیا داسې خبر ورته راغلى: کومې قبیلې چې د دومه الجندل پر شا وخوړل دي هغه په لارو کې درېږي او هر څوک چې پر دغو لارو تېرېږي هغه شکوي، یعنې لویې لارې یې نیولې دي او غلاوي کوي او په عین وخت کې یې د مدینې منورې د حملې دپاره هم یو لوی لښکر سره یوځای کړی دی.

دومه الجندل د مدینې منورې څخه ډېر لیرې دی، دومه الجندل د مدینې منورې په شمال کې د شام پر حدودو پروت دی، د دومه الجندل او د مشق په منځ کې د پنځو ورځو لار ده، خو د مدینې منورې څخه تر دومه الجندل پورې د پنځلسو ورځو لار ده، نور رسول الله ﷺ د هجرت د پنځم کال د ربیع الاول په میاشت کې د زرو نفرو مسلمانانو سره د دومه الجندل پر طرف رهي سو او د بني عذره د قبیلې څخه یې یو نفر چې مذکور نومېدی د رهنما یا لارښوونکي په صفت ور سره رهي کړی چې مسلمانانو ته تر دومه الجندل پورې پټي او نژدې لارې وروښيي، اسلامي لښکر د شپې تگ کوي او د ورځې پټیږي، دا د دې دپاره چې د دشمن په بې خبري کې پر هغو حمله وکړي، اوس چې دومه الجندل ته نژدې سوه وې لیده چې هلته هیڅوک نشته، نو مسلمانانو د هغو پر حیواناتو او چوپانانو حمله وکړه، د چوپانانو څخه چې څوک تېنېدلای سواى هغه و تېنېدل او څوک چې زخمي کېده هغه زخمي سوه او په خپله د دومه الجندل اوسېدونکي شا و خوا تېنېدلي او پټ سوي وه، اوس چې رسول الله ﷺ د دوی په منطقه کې واورول هیڅوک یې نه ولیدل، رسول الله ﷺ دلته څو ورځې او شپې پاته سو د لښکر څخه یې ټولیانې جوړې کړې او شا و خوا یې ولېږلې، خونه یې څوک ولیدل او نه مسلمانانو ته کوم تکلیف پېښ سو.

څو ورځې وروسته رسول الله ﷺ بیرته مدینې منورې ته رهي سو، رسول الله ﷺ په دغه سفر او غزا کې د عیینه بن حصن سره چې د غطفان د قبیلې مشر او رئیس ؤ د صلحي او امان عهد او وعده وکړه.

په دغه پرله پسې قاطع او فیصله کوونکو اقداماتو په دغه حکیمانه او د عزمه ډکو نقشو سره رسول الله ﷺ د امن او امان په را وستلو کې کامیابه سو، په شا و خوا منطقه

کي يې صلحه او سلامتيا را وستل پر حالاتو يې تسلط او سيطره حاصله کړه، د ورځو او بېتل يې د مسلمانانو په ګټه تمام کړه، هغه خارجي او داخلي ستړياوي چي پرله پسې پر مسلمانانو راتلې هغه لږ او سپکي سوې، منافقان چپ او عاجزه سوه، د يهودو يوه بله قبيله د مدينې منورې څخه وايستل سوه، پاته يهودو د همسايه توب حقوق آداء کول، پر هغه خپلو عهدو او وعدو يې په ښکاره سره وفاء کول، شا وخوا صحرايي عرب آرام سوه قریش د هغه خپلو تيزو حملو څخه پڅ سوه، په دغو حالاتو کي مسلمانانو د اسلامي دين د نشرولو او د رب العالمين درسات د رسولو فرصه او موقع پيدا کړه.

د خندق يا احزابو غزاء

اوس چي اُمن او سلامتيا راغله او پسله هغو جنگو چي تر يوه کال زياته موده يې په برکي ونيول جزيره العرب بيرته آرامه سوه، مګر يهود! هغه يهود چي د خپل غدر او خیانت، د خپلو چمو او دسيسو په نتيجه کي يې قسم قسم ډلټونه او سپکتياوي و څکلې بيا هم هغه خپل د غفلت له خوبه نه سوه وښ، د خپل غدر او خیانتو په سبب چي کوم تکليفونه ور ورسېدل په هغو سره يې پند او عبرت نه کړی حاصل، پسله هغه چي دوی خيبر ته و شړل سوه اوس ګوري چي مسلمانانو ته به د دغو جنگو په نتيجه کي چي د مسلمانانو او بت پرستانو په منځ کي يې جريان درلودی څه پېښه سي، کله چي يهودو وليدل چي د ورځو تېرېدل د مسلمانانو په ګټه تمامېږي، د وخت په تېرېدلو سره نور هم د مسلمانانو نفوذ زياتېږي پر مخکې او منطقه يې سلطه نوره هم قوي کېږي نو دغه يهود د حسد په اور کي داسي سوځل کېدل لکه پر سکروتو چي پرله اوړي.

نويې د خپل حسد د پوره کولو دپاره څه وکړه؟ بيرته له سره يې په خپلو دسيسو او مؤامرو شروع وکړه، د يوې داسي حملي د کولو دپاره يې د ترتيباتو په نيولو شروع وکړه چي هغه حمله بايد د مسلمانانو پر ضد وژونکې او فيصله کوونکې حمله وي او تر هغې حملي وروسته اسلام او مسلمانانو ته د ژوند کولو موقع نه سي پاته.

ښه متوجه سي! نن ورځ هم هغه يهود دي، حتی نصارا هم د دوی د لاس آله ګرځېدلي دي، د دوی ټولو دسيسې اسلام او مسلمانانو ته متوجه دي او بد بختانه په

مسلمانانو کي يې د مسلمانانو په شکل او د مسلمانانو په نامه سره نور نوکران هم پيدا کړي دي چي مثال يې د مدينې منورې منافقان دي.

مسلمان وروڼو! وينئ او بيداره سئ، ترڅو به مو انسانان د تجاوز گرانو په لاسو وژل کيږي او وطن به مو د بې رحمه غادرانو او خائنو په واسطه خرابيږي، ماشومان به مو يتيمان او ښځي به مو کونډيانې کيږي، د وطن کانونه او معدنونه به مو يرغلگران په طيارو او هليکپټرو کي وړي.

خير يهودو خو د فيصله کوونکي حملې، اراده وکړه مگر دوی په خپلو ځانو کي دا همت او جرئت نه درلودی چي مستقيماً او مخامخ د مسلمانانو سره و جنګيږي نو يې د دغه مقصد دپاره يوه ډېره خطرناکه نقشه جوړه کړه هغه داسي: د بني النضير د يهودو د مشرانو څخه هغه چي په خيبر کي اوسېدل شل نفره د مکې مکرمې مشرک قريشو ته ورغله چي قريش يې د رسول الله ﷺ جنګ ته تشويقول او ورته ويل يې: موږ مو په دغه جنګ کي ملګري او طرفداره يو، يهودو قريشو ته ډېر ټينګ عهدونه او وعدې ور کړې او ويل: موږ به هر هغه جنګ کي چي د مسلمانانو پر ضد وي په هر شي سره ستاسي کومک او نصرت کوو، قريشو هم دغه د دوی غوښتنه قبوله کړه.

تاسي ته معلومه ده چي قريشو د دوهم بدر په وتلو کي د خپلي وعدې څخه مخالفت وکړی او هغه عمل د دوی دپاره پېغور سو نورو قبيلو به پېغورونه ورکول، د قريشو عزت او شرف سپک او زخمي سوی و نو اوس ابوسفیان غواړي چي په دغه جنګ سره خپل بايللی شرف او شهرت لاس ته راوړي او هغه خپله د جنګ وعده پر ځای کړي.

په دغه وخت کي د مکې مکرمې مشرکانو د يهودو څخه پوښتنه وکړه چي تاسي خو اهل کتاب ياست او تاسي ته آسماني اديان در معلوم دي نو تاسي موږ ته وواياست چي د محمد ﷺ دين ښه دی که زموږ دين؟ دلته نو يهودو لعنۀ الله عليهم هغه خپل خباثت ښکاره کړی او ويل: يا! ستاسي دين د محمد ﷺ تر دين ښه او بهتر دی، سبحان الله! تاسي فکر وکړی شرک او د بتانو عبادت د يوه الله ﷻ تر عبادت ښه او بهتر بولي حال دا چي د يهودو د دين اساس هم پر وحدانيت ولاړ دی، دا د هني دښمنۍ تاثير دی چي يهود يې د اسلام او مسلمانانو سره لري.

خیر قریش د جنگ کولو دپاره راضي سوه، بیا نو دغه د یهودو ډله غطفان ته ولاړل، غطفان خو هغه څوک دي چي رسول الله ﷺ د هغو منطقي او قبیلو ته ورغلی ؤ او دوی وټټېدل نو اوس یهودو دوی هم و هغه څه ته را وبلل چي قریش یې ور بللي وه، غطفان هم پر جنگ کولو موافقه ور سره وکړه، د یهودو ډله بیا د بني سلیم قبیلو ته ورغله هغو هم دا ور سره خوښه کړه، د یهودو مشران د عربو پر مختلفو قبیلو لکه (بنو فزاره) (بنو مرّه) (بنو أشجع) (بنو أسد) (د حبشیانو قبيله) او نورو مختلفو قبیلو وگرځېدل او د مسلمانانو جنگ ته یې را بولي چي تقریباً ټولو قبیلو دغه د دوی غوښتنه او دعوت قبول کړی.

په دغه طریقه سره د یهودو سیاست پوهان او مشران کامیابه سوه چي په خپل شیطانت سره د کفر مختلفي ډلي یا احزاب د رسول الله ﷺ او د هغه د دعوت او مسلمانانو پر ضد سره را ټولي او یو ځای کړي.

(نن ورځ هم موږ پر خپل شا وخوا دغه ته ورته دغسې سیاسي حرکتونه وینو)

نو واقعاً هم د مدینې منورې د جنوب له طرفه قریش، د کنانه قبيله او د دوی خلفاء چي د اهل تهايمې څخه وه څلور زره نفره را ووتل چي مشري ابو سفيان ؤ او په مَرَّ الظهران کي چي اوس وادي فاطمه ورته وايي بنو سلیم هم ور سره یو ځای سوه او د مدینې منورې د شرق له طرفه د غطفان قبيلې را ووتلې چي یوه بنو فزاره وه او مشر یې عیینه بن حصن ؤ او بله بنو مرّه وه چي مشري حارث بن عوف ؤ او بنو أشجع را ووتل چي مشري مسر بن رخیله ؤ، دغه رنگه بنو أسد او نوري قبيلې را ووتلې چي په نتیجه کي د دغو قبیلو څخه دومره لوی لښکر جوړ سو چي په ټوله جزیرة العرب کي د اول وار دپاره په دغه اندازه انسانان او لښکر سره یو ځای کيږي او دغو ټولو احزابو یا ډلو په هغه معین سوي تاریخ چي دوی د مخه سره ټاکلی ؤ د مدینې منورې پر طرف حرکت وکړی، پسله څو ورځو دغه جنگي لښکري چي شمېر یې لسو زرو نفرو ته رسېدی د مدینې منورې پر شا و خوا سره یو ځای سوې، سبحان الله! ښايي د دغو لښکرو شمېر او عدد تر هغو ټولو انسانانو چي په مدینه منوره کي اوسېدل که نارینه وه که ښځي، که ماشومان وه که لویان، که زارډه وه که ځوانان زیات ؤ.

که چیري دغه سره یو ځای سوي ډلي او دغه مسلح لښکر په بې خبري سره د مدینې منورې قلاووه ته رسېدلی وای دا به د مسلمانانو پر نوي دولت او د هغو پر وجود یو داسي لوی خطر وای چي حد او اندازه یې زه نه سم بیانولای ممکن د مدینې منورې ټول انسانان او کښتونه یې په یوه وار نېست او نابود کړي وای، مگر هلته یو وینس او باخبره قیادت او مشرتوب موجود ؤ چي همېشه یې ګوتي پر هغه غور ځېدونکو رګو پرتې وې، د حالاتو معلومات یې کاوه او د حالاتو د خطر اندازې یې سنجولي، دغه لښکرو د هغه خپلو ځایو څخه حرکت نه ؤ کړی چي د مدینې منورې استخباراتو خپل قائد اعلیٰ ﷺ ته د دغه خطرناکه حرکتو حالات ورسول، رسول الله ﷺ پوه سو چي د دغو ډلو یا احزابو مقصد مدینه منوره ده.

نو رسول الله ﷺ ډېر ژر یو عالي مشورتي مجلس جوړ کړی چي په هغه مجلس کي د مدینې منورې څخه د دفاع پر موضوع خبري کېدلې، پسله هغه چي د مسلمانانو مشرانو او د شوری غړو بحث او مناقشې سره وکړې پر هغه پیشنهاد یا وړاندیز یې اتفاق وکړی چي یوه جلیل القدره صحابي حضرت سلمان فارسي رضی الله عنه تقدیم کړی، سلمان فارسي رضی الله عنه وویل: یا رسول الله! کله چي موږ د فارس په مټکه کي ؤ موږ یوه داسي حيله یا چم درلودی که به د یوه لوی لښکر له طرفه حمله راباندې کېدل موږ دغه حيله استعمالول، رسول الله ﷺ وفرمایل: هغه کومه حيله وه؟

سلمان فارسي رضی الله عنه وویل: د خپلي منطقي پر شا وخوا به مو لوی خندق وکندی، رسول الله ﷺ وفرمایل: چي څنگه خندق؟ ځکه دغه حيله په عربو کي نه وه او نه یې پېژندل، سلمان فارسي رضی الله عنه د خندق په باره کي تفصیل ورکړی او د هغه په مقصد یې پوه کړی، دا کار یوه ډېره حکیمانه نقشه وه او عربو ته تر دغه د مخه دغه نقشه نه وه ورمعلومه، نور رسول الله ﷺ ډېر ژر د دغې نقشې په عملي کولو شروع وکړه او هر لس نفره مسلمانان یې په دې سره امر کړه چي (۴۰) ذراع خندق به کني.

د دغه خندق د ځای معلومولو او کیفیت دپاره مجبوره یم چي د مدینې منورې ګړو کي یا جغرافیایي کیفیت درته بیان کړم، دا د دې دپاره چي موږ پوه سو چي خندق څنگه او چیري وکندل سو او رسول الله ﷺ ولي دغه ځای د خندق د کندلو

دپاره اختیاري کړی او پاته يهود د مدينې منورې په کومه منطقه کې اوسېدل؟ او دغه يوه خندق څنګه او په څه ډول ټوله مدينه منوره د دښمن د حملې څخه وساتل؟

په هغه وختو کې د مدينې منورې ښار په خپله په يوه عجيب شکل سره واقع ؤ هغه داسې: مدينه منوره د درو (حَرَو) په منځ کې پرته وه (حَرَّةُ الْوَاقِم) (حَرَّةُ الْوَبْرَه) او بله هغه (حَرَّة) وه چې د مدينې منورې په جنوب کې وه، حَرَّة څه شي ده؟ حَرَّة هغه لوی او پراخه دښت او منطقي ته ويل کېږي چې ټول وچ او آوار دښت وي، خو دغه دښت په لويو لويو، تورو، غټو، ښوئ او ګرديو ډبرو ډک وي، يعنې: پراخه او لوی دښت چې مځکه يې رېګنه ده او په دغه رېګ کې لوی لوی غټي. توري، ښوئ او ګردی ډبري يوه د بلي تر څنګ پرتې وي، دغسې مځکې ته په عربي کې (حَرَّة) وايي، اوس نو په دغه حَرَّة کې پياده او يوازي يو سړی په ډېر تکليف او مشکلاتو سره تګ کولای سي او هغه هم ممکن يو کيلو متر لار په يوه ښارو کې ونه وهي، مګر د سپاره سړي يا د لښکر دپاره په دغه حَرَّة کې د تېرېدلو امکان نسته، نو مدينه منوره په طبيعي شکل له درو طرفو په دغو درو حاراتو سره ساتلې وه او هغه منطقي چې د دغو حاراتو په منځ کې او په جنوبي طرف کې واقع دي هغه بيا ټول باغونه دي چې هلته هم دښمن نه سي ورننوتلای او د مدينې منورې په جنوب غر کې يو غردی چې د جبلِ عير په نامه سره يادېږي، اوس نو مدينه منوره طبيعيًا د درو طرفو څخه په دغو حاراتو او باغو و ساتل سوه، لکه قلا چې پر را ګرځېدلې وي. چې هغه درې ساتلې او محفوظ طرفونه: شرق، غرب او جنوب دي.

په مدينه منوره کې د يهودو ځايونه چيرې دي؟ مدينې منورې ته اول او نژدې کلی د بني قينقاع د يهودو کورونه وه چې دغه کورونه تر نورو ټولو ګلو مدينې منورې ته هغه نژدې کلی دی او د بني قينقاع يهود ايستل سوي دي چې قصه يې د مخه درته بيان سوه، او بل په حَرَّة جنوبيه کې د بني النضير د يهودو کلی او کورونه دي او هغه هم لږ موده مخ کې وايستل سوه چې قصه يې په تفصيل سره درته بيان سوه، اوس نو د يهودو څخه فقط هغه د بني قريظه يهود پاته دي چې د هغو کورونه او قلاوي د مدينې منورې په جنوب شرق کې او د دوو حرو په منځ کې چې حَرَّة شرقيه او حَرَّة جنوبيه دي واقع دي، چې په دې حساب سره مدينې منورې ته د داخلېدلو يوازنی

لار د بني قريظه د يهودو له طرفه څخه ده چې د حره شرقي او حره جنوبي منځ دی، دا خو مدينې منورې ته يوه لار سوه او بل د مدينې منورې د شمال طرف هم خلاص دی، اوس نو فقط دغه دوې لارې يا دوه ځايه دي چې ممکن د كفارو لښکر د دغو دوو ځايو څخه پر مسلمانانو حمله وکړي او مدينې منورې ته دي داخل سي يا د جنوب شرق څخه چې هلته د بني قريظه د يهودو کلی دی چې د دوو حرو په منځ کي واقع دی، يا د شمال له طرفه د هجوم او حملې امکان سته.

اوس چې رسول الله ﷺ د خندق د کندلو اراده وکړه نو يې د بني قريظه يهود را وغوښتل، هغه چې پخوا هم د مسلمانانو له طرفه د دغو يهودو سره د صلحي او اتحاد (د دښمن په مقابل کي د يووالي) عهد او وعده موجود وه، بيا يې هم هغه عهد نوی او تازه کړی، يهودو هم ټينګي وعده ورکړې چې موږ ستاسي پر طرف يو او د دغي لارې ساتنه پر موږ ده، هيڅکله به مشرکان پرې نږدو چې د دغي لارې څخه دي مدينې منورې ته داخل سي دغه د جنوب شرق د لارې ساتل زموږ وظيفه ده، چې په دغه عهد او پيمان سره مدينه منوره د ټولو اطرافو څخه وساتل سوه بېله شمال څخه، په شمال کي بيا د اُحد غر پروت دی، خود مدينې منورې ښار او کوروت ته نژدې يو بل غر هم سته چې جبل سلع ورته ويل کيږي.

رسول الله ﷺ د مدينې منورې په شمال کي د خندق د کندلو دپاره داسي ځای اختيار کړی چې دغه خندق د مدينې منورې شمالي طرف و ساتي، که څه هم هلته په حره الوبره کي ځيني داسي ځايونه وه چې ښايي څوک تر را تېر سي خو مسلمانانو هغه ځايونه هم په کوچنيو کوچنيو خندقو بند کړل، مګر لوی او عمومي خندق د شمال خندق ؤ او رسول الله ﷺ د مسلمانانو د لښکر د اړولو دپاره هم ځای خوښ او انتخاب کړی چې هغه ځای د خندق او جبل سلع په منځ کي ؤ چې دغه ځای هم د مدينې منورې په شمال کي واقع دی، اوس نو د مدينې منورې له ښاره بيا د اُحد تر غره پورې خندق کندل کيږي او جبل سلع هم د مدينې منورې او د خندق په داخل کي راغلی، رسول الله ﷺ د خپل لښکر دپاره داسي ځای خپمې و درولې، چې خندق د دوی و شمال ته سوا او جبل سلع د مسلمانانو د لښکر شاه ته سو.

په دغه نقشه سره مدینه منوره پوره وساتل سوه هېڅ داسې لار نسته چې له هغه طرفه دي مدینې منورې ته د دښمن لښکر ور داخل سي بیا نو د خندق په کندلو شروع وسوه. دا خو معلومه او ښکاره خبره ده چې خندق ډېر اوږد دی او ډېره مسافه نیسي نو خود کښل یې هم آسانه کار نه دی، رسول الله ﷺ مسلمانان سره تقسیم کړه او د هرو لسو نفرو دپاره یې یو مشر وټاکي او هرو لسو نفرو ته یې څلوېښت ذراعې محکمه د کندلو دپاره ورکړه، صحي او منظم تقسیمات وسوه د هرې ډلې دپاره د کندلو ځای او اندازه معین کړل سوه، اوس خوتاسې ته د خندق اوږدوالی در معلوم سو چې د مدینې منورې شمالي طرف یې ټول نیولی ؤ، مگر عمق یا د خندق ژوروالی څومره ؤ؟

خندق په دومره اندازه ژور ؤ که یو څوک دغه خندق ته ور و لوېږي بیانو د هغه څخه را پورته کېدل یا را ختل سخت او مشکل وه، په آساني څوک نه سي ځني را پورته کېدلای او د خندق عرض یا بر دومره ؤ چې آس نه سواي تر غورځېدلای، بېله هغه اصلي او تیزو آسانو څخه چې هغه هر چا نه درلودل، مگر عادي او معمولي آسانو نه سواي کولای چې تر خندق دي واورې، دا د خندق بر او ژور والی ؤ، اوس نو د خندق کښل د دغو شرایطو سره موافق شروع سوه چې دغه کار د کفارو او احزابو د راتگ دپاره د مسلمانانو تیارې او آمادگي وه.

صحابه کرامو د خندق په کندلو شروع وکړه، مسلمانانو مریان او نوکران نه درلودل چې د دوی سره یې په دغه کار کې مرسته کړې وای نو خود دوی په خپله کار کاوه حتی رسول الله ﷺ هغه اکمل البشر په دغه کندلو کې حصه ور سره اخیستل. امام بخاري د سهل بن سعد رضی الله عنه څخه روایت کوي چې وایي: موږ د خندق په کندلو کې د رسول الله ﷺ سره ملګري ؤ نورو به کښل کول او موږ به یې پر خپلو اوږو خاوري چلولې. دا معلومه خبره ده چې د وچې او کلکې ډبرینې محکمې کښل آسانه کار نه دی انسان سترې کوي نو به صحابه کرامو خپل فکرونه او ځانونه په ځینو اشعارو مشغولول اشعار به یې ویل او کار به یې کاوه، امام بخاري رحمه الله روایت کوي: صحابه کرامو چې د خندق په کندلو کې اول شعر ووايه هغه لره یوه قصه سته، هغه داسې:

د خندق د کندلو په وخت کې یو سړی راغلی او نوی مسلمان سو.

رسول الله ﷺ پوښتنه ځنې وکړه چې نوم دي څه دی؟ ده وېل جُعَلْ يا جُعَيْل، جُعَلْ هغه توري خزد کي ته وېل کېږي چې مرغتاني جوړوي، معلومه خبره ده چې دا ډېر بد نوم دی د رسول الله ﷺ دغه نوم نه سو خوښ نويې سړي ته وويل: د نن ورځې څخه ستا نوم عمرو دی هغه پخوانی نوم دي پرېږده او عمرو دي نوم کېږده، سړي وويل: هوزه عمرو يم، مسلمانانو د دغه واقعي څخه شعر جوړ کړی چې هغه داسي ؤ:

سَمَاءٌ مِنْ بَعْدِ جُعَيْلٍ عَمْرُوًا وَكَانَ لِلْبَّائِسِ يَوْمًا ظَهْرًا
صحابه کرامو به د کار په وخت کي دغه شعر وايه او هغه شعر به يې هم وايه کوم چې د مسجد نبوي او مسجد قباء د جوړولو په وخت کي يې وايه چې هغه داسي ؤ:

اللَّهُمَّ إِنِّ الْعَيْشَ عَيْشَ الْآخِرَةِ فَاغْفِرْ لِلْأَنْصَارِ وَالْمُهَاجِرَةِ
امام بخاري د انس ؓ څخه روايت کوي چې رسول الله ﷺ خندق ته ور ووتی وې لیده چې مهاجرین او انصار په يوه يخ سهار کي خندق کني، دوی مريان او نوکران نه درلودل چې په دغه کار کي د دوی مرسته وکړي، رسول الله ﷺ چې د دوی دغه ستړيا، يخ او لوږه وليدل نو يې وويل:

اللَّهُمَّ إِنِّ الْعَيْشَ عَيْشَ الْآخِرَةِ فَاغْفِرْ لِلْأَنْصَارِ وَالْمُهَاجِرَةِ
ژباړه: په تحقيق واقعي ژوند د آخرت ژوند دی، نو الهي ته انصارو او مهاجرينو ته غږه وکړې، صحابه کرامو د ده ﷺ په جواب کي وويل:

نَحْنُ الَّذِينَ بَايَعُوا مُحَمَّدًا عَلَى الْجِهَادِ مَا بَقِيَْنَا أَبَدًا
موږ هغه کسان يو چې د محمد ﷺ سره مو ترڅو چې ژوندي يو پر جهاد بيعت کړی دی. او عبدالله بن رواحه الأنصاري ؓ چې د مدينې منورې د بنو شاعرانو څخه ؤ دغه بيتونه جوړ کړل چې مسلمانانو به د کار کولو په وخت کي ويل:

اللَّهُمَّ لَوْلَا أَنْتَ مَا اهْتَدَيْنَا وَلَا تَصَدَّقْنَا وَلَا صَكَيْنَا
فَأَنْزَلَنْ سَكِينَةً عَلَيْنَا وَثَبَّتَ الْأَقْدَامَ إِنْ لَاقَيْنَا
إِنْ الْأَوَّلَى رَغَبُوا عَلَيْنَا وَإِنْ أَرَادُوا فِتْنَةً أَيْنَا

امام بخاري د براء بن عازب ؓ څخه روايت کوي چې وايي: ما رسول الله ﷺ وليدی چې د خندق خاوري يې چلولې ترڅو چې په خاورو او دوږو کي داسي پټ ؤ

چي ما د ده ﷺ د مبارک نس پوست نه ليدی. د پوست پر ورېستانو يې د وږه گرز او خاوري پرتې وې چي نس مبارک يې نه معلومېدی او د دغه خاورو چلونو په وخت کي مې دغه د عبدالله بن رواحه بيتونه ځني واورېدل چي د ځان سره يې ويل، صحابه کرامو به د کار په وخت کي دغه ذکر سوي اشعار ويل او رسول الله ﷺ به هم ور سره ويل.

د خندق د کنډلو کار پرله پسې شروع دی مگر صحابه کرامو د ډېر مسکنت په سبب د خوړلو دپاره شئ نه درلودی خو بيا هم په وړي نس په کنډلو کي ډېر کوشش کوي کار په ډېر شوق او چالاکي سره کوي مگر د لوږي څخه تر داسي اندازې په تکليف وه چي زړه به دي پر ټوک ټوک سي.

امام بخاري د انس رضي الله عنه څخه روايت کوي چي وايي: اهل خندق ته به يې يوه لپه اورېشي چي په بد بويه او بد خونده وازگو به لږل سوي وې را وړې او د څو نفرو مخ ته به يې د خوړلو دپاره کښېنولې چي هغه به هم په ستوني پوري مبتلي او هم به يې بد بوی تلی.

ابو طلحه رضي الله عنه وايي: موږ ورسول الله ﷺ ته د خپلي لوږي شکايت وکړی نو موږ نښه ور ښکاره کړه چي د لوږي مو پر نسويوه يوه ډبره تړلې وه، رسول الله ﷺ خپل مبارک نس را ښکاره کړی چي دوی ډبري يې پر تړلي وې.

مگر منافقان! څرنگه چي دوی په ښکاره سره ځانونه مسلمانان بلل نو مجبوره وه چي د خندق په کنډلو کي کار وکړي او حصه واخلي مگر هر وخت او هر کړی به له کاره څخه تله، کله چي به يې د ملکري فکر نه و دئ به تللی و، کار به يې نه کاوه او پېدل به، په کورو کي به ناست وه پر وخت به کار ته نه ورتله، يوه او بله بيان به يې کول حتی ځينو يې د کنډلو کار پر مخ پرېناوه، ځينو به بيا ويل: يا رسول الله! زموږ په کورو کي څوک نسته بېرېږو چي د جنوب له طرفه څوک حمله پر و نه کړي، نو موږ غواړو چي د خپلو کورو د ساتني دپاره په کورو کي پاته سو او رسول الله ﷺ به هم دغو نفرو ته اجازه ورکول چي ولاړ سی ځکه اصلاً په دوی کي خیر نه و او صحابه کرام به په کنډلو مشغوله وه، دغه د خندق کنډلو ډيري شپي او ورځي په برکي ونيولې.

د خندق د کنډلو په وخت کي د رسول الله ﷺ ډيري معجزې ښکاره سوي دي

او د دغو معجزو د ښکاره کېدلو دپاره یو مهم سبب موجود ؤ هغه دا چې دغه وخت ډېر باریک او له امتحانه ډک وخت ؤ، نو د رسول الله ﷺ معجزې د مسلمانانو دپاره د ثبات او پر اسلام د دوی د پاته کېدلو سبب وگرځېدې چې اوس به هغه معجزې یوه یوه درته بیان سي.

لومړی: په مسلمانانو کې ډېر فقر او ډېره غریبي وه او د خندق د کنډلو په وخت کې په شدیدې لورې مبتلا وه تر داسې اندازې چې رسول الله ﷺ پوره درې ورځې هېڅ شئ نه ؤ خوړلی ځکه اصلاً د خوړلو دپاره شئ نه ؤ موجود چې وې خوري او د ډیرې لورې په سبب یې پر مبارک نس ډیرې تړلې وې.

په پخوا کې دغه طریقه موجوده وه چې څوک به ډېر وړی ؤ او د خوړلو دپاره به یې شئ نه درلودی نو به یې پرنس ډېره تړل چې دغه ډېره به یوه خاصه طریقه سره تړل کېده او تر یوې اندازې یې د لوړې احساس له منځه وړی.

نو رسول الله ﷺ د خندق د کنډلو په وخت کې د لوړې په سبب پر مبارک نس ډېره تړلې وه، کله چې جابر بن عبدالله رضی الله عنه د رسول الله ﷺ دغه ډېره لورې و لیدل چې سید البشر ﷺ پر نس ډېره تړلې ده او دا د لوړې هغه آخري حالت دی چې انسان د خوړلو دپاره شئ نه لري او پر نس ډېره تړي، نو جابر بن عبدالله رضی الله عنه خپلې ښځې ته و ویل: چې ستا سره د خوړلو دپاره کوم شئ سته چې رسول الله ﷺ ته یې ور وړم؟ ښځې یې ورته و ویل: والله زموږ سره بل شئ نسته بېله یوه کوچنۍ وري یا سهرلي او یوه کاسه اوربشي، بس دغه دوه شیه زموږ ټوله هستي او دارايي ده او دغه کوچنۍ سهرلي فقط د درو یا څلورو نفرو بسیري او دغه د اوربشو اوږه هم د دغو لږو نفرو کفایت کوي، جابر رضی الله عنه و ویل: صحي ده رسول الله ﷺ به د درو څلورو نفرو سره مېلمه کړو چې زموږ سره خواړه و خوري، نو جابر رضی الله عنه رسول الله ﷺ ته ورغلی او پټ په غوږ کې یې ورته و ویل: یا رسول الله! زما سره دومره خواړه سته چې د درو یا څلورو نفرو بسیري نو هر څوک چې ستا د اصحابو څخه ستا خوښه وي هغه درسره ملګري کړه او زموږ کړه راسی چې دغه خواړه زموږ سره و خوری.

رسول الله ﷺ د مسلمانانو په منځ کې په لوړ آواز سره ناري کړه:

يا قوم! جابر تاسي مېلمانۀ کړي ياست.

اوس نو د صحابۀ کرامو شمېر په يوه روايت درې سوه نفره دی او په بل روايت کي زر نفره دي چي دغه دوهم روايت قوي دی او هلته د جابر رضي الله عنه په کور کي يو سېرلئ پخپري، جابر رضي الله عنه واورخطا سو، رسول الله ﷺ يې پرېښاوه او دئ په تلوار مخ پر کور رهي سو، کور ته ورغلی ويل ښځي کار خراب سو او رسوا سوم، ښځي ويل: خير څه پېښه سوه؟ جابر رضي الله عنه و ويل: زر نفره را رهي دي، ښځي ويل: تا رسول الله ﷺ ته و ويل چي فقط درې څلور نفره درسره راوله؟ جابر رضي الله عنه ويل هو! ما ورته وويل، بيا ښځي وويل: تا رسول الله ﷺ ته و ويل چي موږ په کور کي د خوړلو دپاره څه شي نرو؟ ويل هو! ما ورته وويل، ښځي ويل: الله او رسول الله ښه پوهيږي.

تاسي د دغې مسلماني ښځي يقين او اطمينان ته وگوري هيڅ نه سوه واورخطا او ويل: (الله او رسول الله ښه پوهيږي)

او له بله طرفه هلته رسول الله ﷺ په زرو يا درو سوو نفرو کي ښځه کوي چي: يا قوم! جابر تاسي مېلمانۀ کړي ياست، حال دا چي رسول الله ﷺ ته ويل سوي دي چي فقط درې يا څلور نفره درسره را و له، رسول الله ﷺ پوهېدی چي زه څه کوم، کله چي رسول الله ﷺ د اصحاب کرامو سره د جابر رضي الله عنه کور ته ورغلی وې لیده چي دېگ باندي دی او اوږه د پخولو دپاره تيار دي نو يې وفرمايل: تاسي په دېگ کار مه لری خواړه زه ځني را باسم، د انصارو ښځي يې د ډوډۍ د پخولو دپاره را وغوښتې، اصحاب کرام لس لس نفره کور ته ورځي، رسول الله ﷺ د تناره څخه ډوډۍ اخلي او د دېگ څخه غوښي را باسي په ډوډۍ کي يې اړدي يوه يوه نفر ته يې ورکوي ترڅو چي ټولو نفرو ته که زړه که درې سوه غوښي او ډوډۍ ورسېدل نه د دېگ څخه شی کم سو او نه د اوږو څخه، دېگ هم پر هغه حال و اوږه هم هغوږه وه.

د دغه حديث شريف روايت امام بخاري رحمه الله عليه کړی دی.

دا هم د رسول الله ﷺ د معجزو څخه يوه معجزه وه؛

دوهم: دغه رنگه د نعمان بن بشير رضي الله عنه خور يوه لپه خرما يا کجور خندق ته راوړل چي د دې پلار او ماما يې و خوري، کله چي دا پر لار تېرېدل پر رسول الله ﷺ ورغله

رسول الله ﷺ و فرمایل: دغه خرما یا کجور دلته راوړه، هغې هم خرما رسول الله ﷺ ته ورکړه رسول الله ﷺ یو پټو آوار کړی او خرما یې پر واپول او بیا یې د خندق خلکو ته ور بډغ کړه چې راسی دغه خرما و خوری، خلک ورتله خرما یې اخیستل او تله، خرما د کمېدلو پر ځای زیاتېږي خلک یې وړي او خرما زیاتېږي، اصحاب کرام یې خوري او وړي، مگر خرما نوره هم زیاتېږي، ترڅو اصحاب کرام ټول ماړه سوه، هغه صحابي چې د دغه حدیث شریف روایت کوي وايي: ټول خلک ماړه سوه او خرما د هغه پټو څخه د ډېر والي په سبب هغه قسم توبېدل، دا هم د رسول الله ﷺ د معجزو څخه یوه معجزه وه چې د خندق د کندلو په وخت کې ښکاره سوه.

درېیم: تر دغو معجزو لویه معجزه هغه وه چې امام بخاري رحمۃ الله علیه یې د جابر رضی الله عنه څخه روایتوي جابر رضی الله عنه وايي: موږ د خندق په ورځ خندق کندی چې یوه لویه او سخته ډبره په مخه راغله خلک رسول الله ﷺ ته ورغله او ویل: یا رسول الله! په خندق کې یوه لویه او سخته ډبره په مخه راغله چې موږ یې نه سو ماتولای رسول الله ﷺ و فرمایل: زه ورکېښته کېږم، نور رسول الله ﷺ خندق ته ورکېښته سو او پر نس یې د لوړې څخه ډبره تړلې وه، موږ هم درې ورځې د شي څکه نه وه کړې، رسول الله ﷺ کُلنگ واخیستی او ډبره یې په و وهل هغه لویه او سخته ډبره داسې سره توبېدل لکه رڼک.

څلورم: د براء بن عازب رضی الله عنه څخه روایت دی وايي: د خندق د کندلو په وخت کې د خندق په یوه حصه کې یوه لویه ډبره په مخه راغله چې په کُلنگانو هم نه ماتېدل، نو موږ رسول الله ﷺ ته د دغې ډبرې شکایت وکړی رسول الله ﷺ راغلی او کُلنگ یې واخیستی ویل بسم الله او ډبرې ته یې یو کُلنگ ور سره کړی او ویل: الله اکبر! د شام کلۍ راکړل سوې، په والله دغه اوس زه د شام سرو قصرو ته ګورم.

بیا یې دوهم کُلنگ ور سره کړی ډبره لږ څه ماته سوه او رسول الله ﷺ ویل: الله اکبر! فارس راکړل سو په والله زه د مداین سپین قسرونه دغه اوس وینم، بیا یې درېیم کُلنگ ډبرې ته ور سره کړی ویل: بسم الله! پاته ډبره ټوله ماته سوه او رسول الله ﷺ ویل: الله اکبر! د یمن کلۍ راکړل سوې په والله زه د صنعاء دروازې دغه اوس دغه زما

له ځايه څخه وینم. د دغه حديث شريف روايت امام نسايي او امام احمد کوي.

ابن اسحاق رحمۃ اللہ علیہ وايي: اوس چي د کفارو لښکر کرار کرار مدينې منورې ته ور نژدې کېږي او هلته اصحاب کرام د خندق پر کنډلو تلوار کوي چي بيا په خندق کي يوه لويه او سخته ډبره پيدا سوه چي د خندق په دغه حصه کي سلمان فارسي رضي اللہ تعالیٰ عنه او د ده ملګرو کار کاوه، دغه ډبره يې په اوسپنو په کلنگانو ووهل هرڅه يې په وکړه خو ډبره نه ماتېږي کلنگان پر مات سوه او ډبره نه ماتېږي، نور رسول الله ﷺ ته ورغله ويل: يا رسول الله! په خندق کي ډبره لويه او سخته ډبره ده چي هيڅ نه ماتېږي او نه خيژي او دغه ځای دغسي بېله کنډلو هم نه سو پرېښوولای (ځکه که په خندق کي يو ځای ونه کنډل سي هغه به د کفارو دپاره پل وي او پر دغه ځای به راتېرېږي. مسلمانان مجبوره دي چي ټول خندق وکني، نو ځکه رسول الله ﷺ ته ورغله او شکايت ورته کوي) رسول الله ﷺ د دوی سره ورغلی او هغه موجود اصحاب کرام هم ټول د ډبري پر شا وخوړه سره را ټول سوه، رسول الله ﷺ کلنگ واخيستی او ډبره يې په ډېر قوت سره ووهل، د وهلو شدت څخه ډبري روښنايي وکړه، دومره لمبه يا رڼا وه چي دغه ځای ټول په روښانه سو، د دغه نور يا رڼا په ليدلو سره رسول الله ﷺ تکبير ووايه: الله اکبر، دوهم واريې بيا ډبره ووهل، ډبري بيا لمبه يا روښنايي وکړه، رسول الله ﷺ بيا ناري کړه: الله اکبر، درېيم واريې بيا ډبره ووهل، ډبري بيا لمبه وکړه او ټوک ټوک سوه، رسول الله ﷺ بيا ناري کړه: الله اکبر.

کله چي رسول الله ﷺ د خندق څخه را پورته سو اصحاب کرامو پوښتنه وکړه ويل: يا رسول الله! دغه روښنايي د څه شي وه؟ رسول الله ﷺ و فرمايل: آيا دغه روښنايي مو وليدل؟ دوی ويل هو، رسول الله ﷺ و فرمايل: کله چي مي اول وار ډبره ووهل د شام ملکونه مي د مسلمانانو په حکم کي وليدل، کله چي مي دوهم وار ډبره ووهل د فارس ښارونه مي د مسلمانانو په لاس کي وليدل او درېيم وار چي مي ډبره ووهل يمن مي د مسلمانانو په حکم او لاس کي وليدی، اصحاب کرام په تعجب کي سوه اوس دوی محاصره دي په بهره او خطر کي دي، هغه احزاب او د کفارو مختلفي لښکري ورته را رهي دي او رسول الله ﷺ په دغه حال کي د فارس او روم په

فتحه کولو زيري ورکوي، چي دغه دوه ملکونه د هغه وخت د مخکي پر مخ هغه دوي لويي پاچهۍ او لوی مملکتونه دي.

ورونو! د یرموک جنگ د هجرت په څوارلسم کال کي ؤ، يعني: د خندق تر غزا، (۹) کاله وروسته ؤ چي په هغه جنگ کي روم ته شکست ورکول سو او شام مسلمانانو فتحه کړی او د قادسيې جنگ د هجرت په پنځلسم کال کي ؤ، يعني: د خندق تر غزا لس کاله وروسته ؤ چي په هغه جنگ کي عراق فتحه سو او د فارس نور ملکونه پرله پسې فتحه کېدل، په لسو کلو کي دغه حالت پېښ سو چي فارس او روم شکست خوري او مسلمانان پر کاميابه کيږي، چا دا فکر کاوه او د چا دا اميد ؤ؟ اوس په خپله مسلمانان محاصره دي او د خندق تر شا ځانونه ساتي، مگر د الله ﷻ په اړاده مسلمانانو په لسو کلو کي د دنيا دوي لويي پاچهۍ ماتي کړې د هغو ملکونه او ښارونه يې فتحه کړل، دا د ايمان برکت دی ايمان چي په زړو کي قرار ونيسي او ټينگ سي نا ممکنه کارونه ممکن سي.

کوم مسلمانان چي دلته په دغه خندق کي موجود وه د هغو زړو ته د رسول الله ﷺ دغه زيري و لوېدل او وې منل مگر کوم منافقان چي موجود وه هغو به په خپل منځ کي سره خندل او ويل به يې: دا والله عجب خبره ده! اوس په موږ کي داسي څوک نسته چي خپل انساني ضرورت ته دي په فارغه زړه سره ولاړ سي، بهرېږي او د بيړي څخه د خپل حاجت دپاره نه سي تلای او دی يعني: رسول الله ﷺ د روم او فارس د فتحه کولو زيري را کوي، نو به دغو منافقانو يوله بله سره ويل:

﴿مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ إِلَّا غُرُورًا﴾ [الاحزاب: ۱۲]

يعني دغه وعدي د خطايستلو دي، دا غرور دی، دی په خپله محاصره دی او مغروره دی، گمان کوي چي دی به پر ټوله دنيا مسلط سي، الله ﷻ د دغو منافقانو خبري په هغه آیات شريف سره ور رد کړې چي لږ وروسته به تلاوت سي.

مسلمانان د خندق د کندلو په کار پرله پسې مشغوله وه، ټوله ورځ به يې کندل کول او د شپې به خپلو کورو ته تله، ترڅو چي د خندق د کندلو کار د مخه تر دې چي د کفارو لښکر مدينې منورې ته ورسېږي د هغه خپلي نقشي سره برابر پای ته ورسېدی

وروسته د مکې مکرمې د مشرکانو لښکر چې څلور زره نفره ؤ د ابوسفیان په مشرۍ را ورسېدی او د مدینې منورې د شمال غرب په طرف کې یې په یوه ځای کې واړول چې مجمع الأسیال ورته ویل کېږي او بیا د غطفان قبیلې او اهل نجد چې شپږ زره نفره وه را ورسېدل او د اُحُد د غره شرقي طرف ته یې واړول، لکه څرنګه چې الله ﷻ د سورة الاحزاب په (۱۰) نمبر آیات کې فرمایي:

﴿إِذْ جَاءُوكُم مِّنْ فَوْقِكُمْ وَمِنْ أَسْفَلَ مِنكُمْ﴾ [الاحزاب: ۱۰]

يعني: کله چې تاسي نه د کفارو لښکري د لوړ او کښته طرفه راغلې. اوس خو دا دي د کفارو لښکري را ورسېدې د مسلمانانو دوو طرفو ته یې واړول نو څه پېښه سوه؟ الله ﷻ د مومنانو په باره کې فرمایي:

کله چې مومنانو د کفارو لښکري وليدې نو مومنانو و ويل: دا هغه شئ دی چې زموږ سره یې الله او د هغه رسول وعده کړې وه (يعني: بری او نصرت) الله او رسول الله خپله وعده په رشتيا سره ويلې ده، نو دغه د کفارو د لښکرو را تګ مومنانو	﴿وَلَمَّا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ الْأَحْزَابَ قَالُوا هَذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَصَدَقَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَمَا زَادَهُمْ إِلَّا إِيمَانًا وَتَسْلِيمًا﴾ [الاحزاب: ۱۲]

ته بل شئ نه کړی ورزيات مګر ايمان او الله ﷻ ته تسليمېدل.

مګر منافقانو او هغه ضعیف النفس مسلمانانو ته د دغو لښکرو په لیدلو سره څه پېښه سوه؟ وارخطا سوه زړونه یې ولوېدل بېړه پر غاښه سوه، الله ﷻ فرمایي:

او کله چې منافقانو دغه لښکري وليدې نو ابن ابی او ابن کثیر او هغو کسانو چې په زړو کې یې د نفاق مرض ؤ و ويل: زموږ سره الله او رسول الله د فارس، روم او یمن	﴿وَإِذْ يَقُولُ الْمَتَفِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ إِلَّا غُرُورًا﴾ [الاحزاب: ۱۳]

د فتحه کولو وعده نه ده کړې مګر په غرور او خطایستلو سره.

يعني: په دغو وعدو سره موږ خطا باسي.

حضرت شاه صاحب وايي: اوس هم مسلمانانو ته نه ښايي چې د نا اميدۍ په

وخت کي د بې ایماني خبري وکړي. (د ثمن اکرمي است. گمان قیر است)

د کفارو د را رسېدلو په وخت کي رسول الله ﷺ د درو زرو نفرو مسلمانانو سره (چي منافقان هم پکښې وه) د جبل سلع مخ ته واړول چي شاي يې د غره طرف ته وې، خندق د دوی او د کفارو په منځ کي ؤ او رسول الله ﷺ د مسلمانانو ښځي په مدينه منوره کي د دوی د ساتني دپاره په يوه قلا کي سره يو ځای کړې.

کله چي کفارو واړول نو يې د معلوماتو دپاره نفر ولېږل، نفرو په خپل مخ کي يو بر داره او ژور خندق وليدی پوه سوه چي مدينې منورې ته نه سو داخلېدلای، نو يې جبل أحد ته نژدې د مدينې منورې په شمال غرب کي خېمې و درولې او هلته يې ډېره لويه قرار گاه جوړه کړه، لس زره نفره د اسلام د ختمولو دپاره راغلي دي، مگر اوس يې په مخ کي خندق دی، نو مجبوره سوه مسلمانان يې محاصره کړل.

کفار د خپلو ځايو څخه په داسي حال کي راوتلي وه چي دغه محاصره نه د دوی په حساب کي وه او نه يې د هغې دپاره تياري نيولې وه او نه يې دا په خيال او تصور کي ور گرځېدل، ځکه د خندق جوړول يو نوی کار ؤ چي عربو ته نه ؤ ور معلوم نو خود يې د دغه کار حساب نه ؤ کړی، ابو سفیان په خپله ورغلی او خندق يې وليدی ويل دا داسي چم او حيله ده چي عربو ته نه وه ور معلومه دا يې څنگه وکندی؟

څرنگه چي دوی تر خندق نه سي ور اوښتلی او بند پاته سوه نو يې رسول الله ﷺ ته حال و لېږي چي و بېرېدې؟ رسول الله ﷺ و فرمايل: دا بېر نه ده دا چم او حيله ده که را تېرېدلای سي را تېر سه، جنگ خطايستل دي.

مشرکان په قهر او غضب د خندق پر شا وخوا سره را گرځي غواړي چي په خندق کي يوه ضيعفه نقطه پيدا کړي او تر هغه ور تېر سي، خو مسلمانان بيا د خندق پر هغه بل طرف لکه پيره داران ورته ولاړ دي هر څوک چي خندق ته ور نژدې کيږي په غشو يې ولي، غواړي چي د کفارو مخه ونيسي او کفار ونه سي کولای چي تر خندق ور واوړي يا د خندق يوه حصه په خاورو ډکه کړي چي هغه ځای د دوی دپاره د تېرېدلو لار سي، د قريشو د پهلوانانو دا نه ده خوښه چي عبث او بې فايدي د خندق تر شا ولاړ وي او د محاصرې د نتيجې انتظار وباسي ځکه دا د دوی عادت نه ؤ.

يوه ورځ د مشرکانو د پهلوانانو څخه يوې ډلې وويل: خامخا بايد تر دغه خندق ورواوړو، د دغه مقصد دپاره د خندق پر شا وخوگرځي چي په خندق کي يې هغه کم بره ځای پيدا کړی او د کفارو د پهلوانانو څخه هغه چي اصيل آسان يې درلودل پنځه نفره تر خندق ورواوښتل، دغه پنځه نفره: عمرو بن ود، عکرمه بن أبي جهل، ضرار بن الخطاب، هبیر بن وهب، نوفل بن عبدالله وه، دغه پنځه نفره د مشرکانو پهلوانان تر خندق ورواوښتل او د مسلمانانو مخ ته ودرېدل ويل: څوک مبارزه کوي؟ د کفارو د پهلوانانو څخه اول نفر چه په ميدان کي ودرېدی هغه عمرو بن ود ؤ، د عمرو بن ود په باره کي ويل کيږي چي دى د جاهليت هغه لوی او مشهوره پهلوان ؤ خلک يې فقط د نامه څخه بهرېدل، جنگ چيري ؤ بلکه د نامه په اورېدلو سره يې بهرېدل او ويل کيږي چي د ده عمر په دغه وخت کي (۸۰) کاله ؤ، مکر بدني قوت او طاقت يې ټول پر ځای وه او ډېر قوي ؤ، د دې دپاره چي د ده په قوت پوه سو:

کله چي دى په ميدان کي ودرېدی او ويل: څوک مبارزه را سره کوي؟
څرنگه چي دى په زغره پټ ؤ نو خود مسلمانانو نه پېژندی ويل: ته څوک يې؟
ده وويل: زه عمرو بن ود يم، هيڅوک نه ورو وتل ټول مسلمانان و بهرېدل حتّی د مسلمانانو پهلوانان هم و بهرېدل، رسول الله ﷺ و فرمايل: ده ته څوک وروزي؟
حضرت علي ؓ وويل: زه وروزم يا رسول الله! رسول الله ﷺ و فرمايل: ته کښنه يا علي! ځکه علي ؓ تر اوسه په عمر کم يا د لږ عمر ځوان ؤ، په دغه وخت کي يې عمر (۲۴ يا ۲۵) کاله ؤ د جنگ ډېره تجربه يې نه درلودل، خاصّاً د دغسې چا په مقابل کي چي ټول عمر يې په جنگو کي تېر سوی وي او ډيري جنگي تجربې يې درلودې، نو د رسول الله ﷺ دا خوښه وه چي داسي څوک ورووزي چي هغه هم په جنگ کي تجربه ولري، مکر ټول د عمرو بن ود د نامه څخه و بهرېدل چا رغ و نه کړی.

رسول الله ﷺ دوهم وار بيا وويل: ده ته څوک وروزي؟ بيا هم څوک نه ورووتی او علي ؓ وويل: زه يا رسول الله! رسول الله ﷺ و فرمايل: کښنه يا علي! علي ؓ هم کښنستی، درېيم وار بيا رسول الله ﷺ و فرمايل: ده ته څوک وروزي؟ علي ؓ وويل: زه يا رسول الله! او بل هيچا رغ و نه کړی، رسول الله ﷺ و حضرت

علي ﷺ ته وکتل او ویل: یا علي! بهرېرم چي وبه دي وژني.

ښه متوجه سی! حتی رسول الله ﷺ پر علي ﷺ و بهرېدی ځکه دا سړی ډېر قوي او مشهوره پهلوان ؤ، علي ﷺ و ویل: بلکه زه یې وژنم إن شاء الله، نو رسول الله ﷺ وفرمایل: ور ووزه، علي ﷺ ورو ووتی پیاده او پر پښو ور رهي دی، عمرو بن ود پر آس سپور دی، عمرو بن ود چي علي ﷺ یې نه پیژندی نو یې و ویل: ته څوک یې؟ ده ویل: علي یم، عمرو و ویل: علي بن معاویه؟ ده ویل: یا! علي بن أبي طالب یم، عمرو و ویل: ای وراره! ته بیرته ولاړه بل داسي څوک را ولېږه چي په عمر تر تا ډیر وي داسي څوک را وباسه چي په جنگ پوهیږي ته یو کوچنی ځوان یې جنگ نه سې کولای، علي ﷺ ورته و ویل: ما ستا په باره کي اورېدلي دي چي څوک تا ویوه ته د دوو کارو ورو بولي ته د هغو دوو څخه یو اختیار وې، يعني: یو د هغو دوو کارو څخه خامخا کوې، عمرو ویل: هو دا صحي ده، نو علي ﷺ ورته و ویل: زه هم اوس تا ویوه ته د دغو دوو کارو را بولم، عمرو ویل: وایه، علي ﷺ ویل: اول کار دا دی چي زه دي اسلام ته را بولم، مسلمان سه او د (لا إله إلا الله و أن محمداً رسول الله) شاهدي آداء کړه.

سبحان الله! تاسي متوجه یاست؟ دا د حضرت علي ﷺ ذکاوت او ایمان دی

په دغه ځای کي یې هم اسلام او حقي لاري ته بلنه او دعوت نه کړه هېر.

عمرو بن ود و ویل: دې کار ته ضرورت نه لرم دا نه غواړم دوهم دي وایه، علي ﷺ و ویل: دوهم نو جنگ دی جنگ به را سره کوې، عمرو په تعجب کي سو او ویل: والله ما دا فکر نه کاوه چي زه دي ژوندی یم او ما دي څوک جنگ ته ورو بولي، زما په ټول ژوند کي دا اول وار دی چي یو څوک زما څخه غواړي چي جنگ ور سره وکړم.

رشتيا هم خلک د ده څخه تېنېدل چي د ده نوم به یې واوړېدی و به تېنېدل مگر اوس دغه ځوان هلک ورته وایي چي جنگ را سره وکړه، دلته نو عمرو د ډېر تعجب او له ډېره قهره د خپله آسه کښته سو او آس یې په توره وواهه، دا ولې؟ ځکه چي علي ﷺ پیاده او پر پښو ؤ نو عمرو دا عیب بلی چي زه پر آس سپور یم او دئ پیاده وي او جنگ ور سره کوم، نو یې غوښته چي دئ هم علي ﷺ غوندي پیاده او پر پښو وي، دا د عمرو غرور او تکبر ؤ.

اوس د دوی په منځ کې جنگ شروع سو، هلته دواړه لښکره ورته گوري چې اوس څه پېښېږي؟ د دوو قوي پهلوانانو په منځ کې لوی او قوي جنگ شروع دی او دواړه پیاوړه دي، عمرو بن ود توره پورته کړه او د علي ﷺ پر سر يې په ډېر قوت واری وکړی، د علي ﷺ څخه چې هغه سپر ور څخه و هغه يې د دغه واري مخ ته ونيوی، د واري له ډېره قوته څخه توري هغه سپر مات او پرې کړی، توره د علي ﷺ پر اوږه ومنتل او هغه زغره چې علي ﷺ اغوستې وه هغه هم پرې سوه، مگر د علي ﷺ اوږه زخمي نه سوه.

اوس نو ته فکر وکړه چې دا ضربه په څومره قوت او زور سره وه؟ د اوسپني دوه شپه يې پرې کړه، یو سپر او بل زغره، د علي ﷺ سپر مات سو او اوس يې سپره جنگ کوي، پر عمرو بن ود شا وخوا را گرځي او د وهلو دپاره لار پيدا کوي، د دوی حرکتونه تېز سوه شا او مخ ته کېږي د دغو حرکتو څخه دوږه پيدا سوه او دوږه نوره هم زیاتېدل تر داسې اندازې چې دوی دواړه په دغه دوږو کې پټ سوه، دوی په دوږو کې په جنگ مشغول دي او څوک يې نه ويني، دننه په دوږه کې جنگ روان دی، دواړه لښکره په حال نه دي خبر چې هلته څه کارونه کېږي، دغه په دوږو پټ جنگ یو ساعت دوام وکړی څوک يې نه ويني دوږي دي او دوی په جنگ اخته دي، هغه څوک چې په دغه ځای کې حاضر و هغه وايي: والله ما په ټول ژوند داسې جنگ نه و لیدلی، دغسې شدید، تیز، چالاکه او د حرکتو ډک جنگ او خلک هم نه پوهېږي چې څه به پېښه سي او نه سي کولای چې د جنگ حالات پوره وويني، ځکه دوږي دي.

یو وار د دوږو له منځه یوه لویه ناره واورېدل سوه چې ویل: الله اکبر او دلته رسول الله ﷺ ناري کړه الله اکبر، بیا نو د دوږو له منځه علي ﷺ په داسې حال کې را ووتی چې د کفارو د پهلوانانو مشر عمرو بن ود يې وژلی و، هغه عمرو چې خلک يې د نامه څخه بېرېدل و وژل سو، هغه نورو څلورو پهلوانانو چې د عمرو وژل ولیدل و بېرېدل مخ پر خندق په غصه سوه او غواړي چې تر خندق بېرته واورې، په دومره وارخطايي سره غلطي چې د عکرمه بن أبي جهل څخه خپله نېزه دالته پاته سوه، درې نفره يې تر خندق واوښتل چې له بله طرفه د مسلمانانو مشهوره فارس او پهلوان

زبير بن العوام رضي الله عنه را ورسېدی او پر نوفل بن عبدالله بن معاويه يې حمله وکړه چې دى هم د کفارو د مشرانو څخه يو مشر ؤ، زبير رضي الله عنه توره پورته کړه په دومره زور او قوت يې دغه نوفل وواهه چې نوفل يې پر منځ دوه ځايه کړی، نوفل دوې حصې سو نيم يې د آس يوه طرف ته او هغه بل نيم يې د آس بل طرف ته ولوبېدی.

په بخاري شريف کي حديث دی چې عبدالله بن زبير رضي الله عنه وايي: ما زما پلار وليدی چې نوفل بن معاويه يې د خندقه سره پر منځ دوه ځايه کړی. دا د عبدالله بن زبير رضي الله عنه په سترگوليدل سوی حالت دی.

اوس چې د کفارو دوه پهلوانان په دغه ډول سره و وژل سوه کفار ډېر وېرېدل او دا فيصله يې وکړه چې بيا به څوک د مبارزې دپاره تر خندق نه وړ اوړي او بيا کفارو و رسول الله ﷺ ته حال ولېږي چې د عمرو بن عبدود او عبدالله جسدونه راکړه او موږ به د سپينو زرو لس زره درهمه درکړو، دا په کفارو کي د دغو دوو نفرو درجه او مقام وه چې د دوی مړه بدنونه يې د بنخولو دپاره په لس زره درهمه غوښتل، مگر رسول الله ﷺ و فرمايل: موږ د مړه سوو انسانانو قېمت نه خوړو او وې فرمايل: دغه مړي خندق ته وړ واچوی او کفارو ته يې اجازه ورکړه چې خپل مړي مو واخلي، دا د هغو دوو وژل سوو پهلوانانو د جسد آخري حالت ؤ.

پر خندق او مسلمانانو د کفارو محاصره ډيره ټينگه او شديده ده کفار له هره طرفه کوښښ کوي چې تر خندق وړ واوړي، د خندق د محاصرې په ورځو کي يوه ورځ کفارو عزم وکړی ويل: په هر قېمت سره چې وي بايد تر خندق وړ واوړو يا لار پکښي جوړه کړو، نو يې فيصله وکړه چې له هره طرفه به پر ټول خندق شديدي حملې کوو، د دغي فيصلې سره سم کفارو د خندق پر هر ځای حملې شروع کړې او دلته مسلمانانو د سپرو يوه ټولۍ جوړه کړه چې د خندق پر هر ځای زور ورسوي او کفار غواړي چې هلته وړ واوړي دغه ټولۍ هغه ځای ته ځان رسوي او کفار منع کوي، د دغي ټولۍ مشرتوب په خپله د رسول الله ﷺ پر غاړه ؤ چې څو نفره اصحاب کرام ور سره وه او د خندق د بوه سره تر بله سره پورې په تگ او راتگ کي دي، هر چيري چې کفار د اوښتلو دپاره زور وکړي هغه ځای ته په چابکي سره ځانونه رسوي او کفار په غشو ولي.

د کفارو دغې شديدې حملې د ماښام د لمانځه څخه شروع سوې د ماښام تر لمانځه پورې يې دوام درلودی، کفار کوشن کوي چې په هر قېمت سره وي د اوبستلو دپاره يوه لار جوړه کړي خو مسلمانان يې په همت سره مخه نيسي او نه يې پرېږدي. دغه حملې پرله پسې وې، حملې نه وې بلکه يو ځايي هجوم و او د کفارو دغه هجوم پسله لمر لوېدلو څخه په ناکامي سره پای ته ورسېدی.

ورونو! ښه متوجه سئ: يو څوک يو يا دوه کيلومتره ځغلي سترې کيږي، مگر زموږ پېشوا او رسول الله محمد مصطفی ﷺ د ماښام څخه تر ماښامه پورې په پرله پسې ځغستا د مشرک او کافر دښمن دفاع کوي، کله چې پسله ماښامه هجوم آرام سو او کفارو و نه سواي کولای چې تر خندق ور واوړي، د دغې شديدې دفاع په وخت کي د رسول الله ﷺ څخه ځيني لمنځونه قضاء سوه، امام بخاري او امام مسلم د جابر بن عبدالله ﷺ څخه روايت کوي چې د خندق په يوه ورځ کي عمر بن الخطاب ﷺ راغلی او د قريشو کفارو ته يې بد ويل کول او ويل: يا رسول الله! ما د ماڅيگر لمونځ د ډېر مصروفيت او مشغولتيا په سبب د لمر لوېدلو سره وکړی، مگر رسول الله ﷺ وفرمايل: په والله ما د ماڅيگر لمونځ تر اوسه نه دی کړی.

دا څومره مشغولتيا ده؟ لمونځ فقط پنځه يا لس دقيقې وخت غواړي مگر رسول الله ﷺ دغه لږ وخت او فرصت هم نه کړی پيدا فرض لمونځ ځني پاته و، له دغه حاله څخه د کفارو د هجوم او حملو اندازه معلومېږي، بيا نو رسول الله ﷺ په موجودو اصحاب کرامو کي ښغ وکړي چې ستاسي څخه چا تر اوسه د ماڅيگر لمونځ نه دی کړی؟ ډېر نفر پيدا سوه چې تر دغه وخته يې د ماڅيگر لمونځ نه و آداء کړی، اوس ماښام و د ماڅيگر لمونځ د ډيري مشغولتيا په سبب قضاء سوی و نو رسول الله ﷺ هغه نفر سره يو ځای کړه، پسله اودس تازه کولو يې اول د ماڅيگر لمونځ په جماعت سره آداء کړی او بيا يې د ماښام لمونځ آداء کړی.

چې د قضائي لمنځو د آداء کولو طريقه هم داسي ده، که د يو چا څخه لمونځ قضاء سو نو به تر هغه وروستني يا وختي لمانځه د مخه اول د قضاء سوي لمانځه قضاء را گرځوي او بيا به وختي لمونځ آداء کوي، لکه څرنگه چې رسول الله ﷺ د خپلو

اصحاب کرامو سره اول د مځيگر لمونځ آداء کړی او بيا يې د مابنام لمونځ آداء کړی، رسول الله ﷺ د دغه لمانځه په قضاء کېدلو ډېر خواشینی سو تر داسي اندازې چې مشرکانو ته يې بېرته وکړه، تاسي ته معلومه ده چې رسول الله ﷺ هيڅکله چا ته بېرته نه کول مگر په دغه ورځ يې د لمانځه د قضاء کېدلو په سبب مشرکانو ته بېرته وکړه. امام بخاري د حضرت علي عليه السلام څخه روايت کوي چې رسول الله ﷺ په دغه ورځ وويل: الله ﷻ دې د دوی کورونه او د دوی قبرونه له اوره ور ډک کړي چې موږ يې تر لمر لوېدلو پوري د مځيگر د لمانځه څخه مشغوله کړو.

د امام شافعي او امام احمد رحمهما الله په مسندکي راغلي دي چې مشرکانو په خپلو حملو سره رسول الله ﷺ د ماښام، مځيگر، مابنام او ماخستن د لمنځو څخه مشغوله کړی او بيا يې ټول لمنځونه يوځای آداء کړه.

امام نووي رحمه الله د دغو احاديثو د تطبيق دپاره وايي: د خندق محاصره يوه ورځ نه بلکه څو ورځي وه، چې په ځينو ورځو کي يولمونځ قضاء سوی دی او په ځينو ورځو کي څو لمنځونه قضاء سوي دي.

او د دغه ځايه څخه موږ ته دا راملومېږي چې د مشرکانو دغه کونښن چې تر خندق ورواوري او د مسلمانانو دغه پرله پسې پيرې او د مشرکانو منعه کول څو ورځي سوي دي، مگر دا چې د دوولنځرو په منځ کي خندق حائل او جلا کوونکی و نو منځ په منځ او خونړی جنگ نه دی پېښ سوی، فقط يو د بله يې په غشو سره وېشل او دغه د غشو په وېشلو کي د دواړو طرفو څخه د ګوتو په شمېر څو نفره وژل سوي دي، چې شپږ نفره د مسلمانانو څخه وه او لس نفره د مشرکانو څخه وه چې د مشرکانو په جمله کي دوه نفره په توره وژل سوي دي.

رسول الله ﷺ وليدل چې محاصره ډيره شديده او پرله پسې ده نو يې داسي اراده وکړه چې دغه د کفارو ډلې سره ماتي او متفرقي کړي، د دغه مقصد دپاره يې د غطفان مشرانو ته چې عيينه بن حصن او حارث بن عوف وه نفر ور ولېږل، تاسي ته معلومه ده چې يوازي غطفان د کفارو په لښکر کي څلور زره نفره درلودل، يعني: تقريباً د کفارو نيم لښکر د غطفان څخه جوړ و، نو که چيري هغه بيرته ولاړ سي لکه د کفارو نيم

لښکر چي ولاړ سي او په کفارو کي يې اتفاقي جوړېږي، نو دغه د غطفان و مشرانو ته د رسول الله ﷺ له طرفه نفرو ورغله او ورته وېي ويل: رسول الله ﷺ غواړي چي ستاسي سره وويني، هغو هم د رسول الله ﷺ سره ليدل او ملاقات کول قبول کړه.

اوس نو عيينه بن حصن د نورو څلورو نفرو مشرانو په ملګرتيا د مسلمانانو ځای ته ورغلی او د نورو کفارو په پټه يې د رسول الله ﷺ سره ملاقات وکړی، رسول الله ﷺ د دوی سره د بيرته تلو په باره کي خبري کوي چي تاسي ولاړ سي موږ او قریش سره پرېږدی، هغو ويل: ښه دی موږ بيرته څو مګر د دغه رجوع په مقابل کي موږ ته څه شي راکوي؟ رسول الله ﷺ و فرمايل: د مدينې منورې د مېوو څلورمه حصه درکوو، هغو ويل: يا! د يوه کال دپاره به د ټوله مدينې مېوې راکوي، يو کال به د مدينې ټول حاصلات زموږ وي نو موږ بيرته څو.

د غطفان مشران پوهېدل چي دلته زموږ اوسېدل فايده نه لري، مسلمانان په خندق ساتل سوي دي او موږ خواصلاً د غنيمتو دپاره راغلي يو نو که دغه غنيمتونه مفت او بېله جنګه په لاس راسي دا خود پر ښه کار دی.

رسول الله ﷺ ورته و ويل: د يوه کال د مېوو درېيمه حصه درکوم او تاسي به ځي، هغو ويل: يا، بحث روان و څو په آخر کي دې نتيجه ته ورسېدل چي د مدينې منورې د يوه کال نيمي مېوې به دوی ته ورکول کېږي او دوی به ځي، د احزابو څخه به جلا کېږي، د رسول الله ﷺ او عيينه پر دغه خبره اتفاق وسو خو رسول الله ﷺ ورته و ويل: دغه اتفاق صحي دی په دې شرط چي انصاريې قبول کړي ځکه مېوې د انصارو د باغو او د هغو ملک دي که د انصارو نه وه خوښه بيا نو اتفاق نسته.

رسول الله ﷺ سعد بن معاذ او سعد بن عبادۀ رضي الله عنهما راوغوښتل چي دغه دوه نفره د انصارو مشران وه، رسول الله ﷺ د عيينه په حضور دوی ته حال و وايه او وې فرمايل: د دې دپاره چي دغه د کفارو ډلي او احزاب سره و پاشم نو مي د غطفان د مشرانو سره موافقه وکړه چي د مدينې منورې د يوه کال نيمي مېوې به دوی ته ورکوو او دوی به دغه احزاب پرېږدي او ځي به، تاسي څه وایاست؟

انصارو و ويل: يا رسول الله! که دغه فيصله په وحيو سره وي او د الله جل و علا له طرفه

په دغه سره امر سوی وي پر سر او سترگو مو قبول دی، رسول الله ﷺ ویل یا! وحی نه دي، بیا انصارو وویل: یا رسول الله! په دغه کار کې ستا میل او رغبت سته؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: یا! بلکه دا جنگ او حيله ده زه دا کار کوم خو په خوښ نه یم، انصارو وویل: یا رسول الله! که دغه فیصله د وحیو په واسطه سره وي موږ یې پر سر او سترگو منو که وحی نه وي ستا میل او غوښتنه دغسې وي بیا هم موږ ستا رضا او خوښي غواړو او که چیرې دا د جنگ او حیلې موضوع وي؟ نو یا رسول الله! په والله دغو کسانو (یعني: غطفان، هغه هم ناست دي او دغه خبرې اوري) نو ویل: په والله موږ او دغه قوم پر شرک و او د بتانو عبادت مو کاوه خو دوی دا طمع نه درلودل چې د مدینې منورې یوه دانه خرما هم و خوري بېله مهمانيه یا په رانیولو، اوس چې الله ﷻ موږ په اسلام مکرم کړو او په تا سره یې معززه کړو اوس دوی ته زموږ مالونه ورکړو؟ په والله بل شئ به ور نه کړو بېله توري، رسول الله ﷺ دغه د دوی رایه خوښه کړه او وې فرمایل: کله چې ما ولیدل چې ټول عرب تاسي د یوې لېنديه ولې نو دا داسې یو کار و چې ما ستاسي دپاره کاوه.

او بیا رسول الله ﷺ عینې ته مخ وړ و اړاوه او ویل: یا عینې! تا واورېدل؟ اتفاق نسته، عینې په تعجب کې سو چې دا عجب قوم دی؟ دا خلک محاصره دي او له هره طرفه پر دوی تکالیف دي او دا د دوی جواب دی، نو پوه سو چې دا قوم په آساني سره نه تسلیمېږي، اوس چې د غطفان سره صلحه او اتفاق ونه سوه عینې بیرته د کفارو لښکر ته ولاړی او د هغو سره پاته سو.

د کفارو له طرفه محاصره نور هم دوام لري او مسلمانان هم همېشه له خندقه دفاع کوي د دفاع څخه مقصد دا دی چې اصحاب کرام د خندق پر یوه طرف دي، د خندق له یوه سره تر بله سره تگ او راتگ کوي او هر کله چې کفار د دې دپاره کوښښ وکړي چې تر خندق وړ و اوږې مسلمانان یې نه پرېږدي په غشوي ولي په ډبرو یې ولي، دا پیره او کزمه همېشه او پرله پسې وه، د بلي خوا لورېه او غریبي ده که څوک ډېر سترې سي دا ولاړ سي چې څه راحت او آرام وکړي او نور نږدې پر ځای ودرېږي او دفاع کوي. موږ او تاسي به دغه حال پر خپل ځان فرض کړو: مثلاً موږ درې سوه نفره د ولې

پر يوه طرف ولاړ يو او د ولې پر هغه بل طرف زموږ دښمنان چې لس زره نفره دي را ته ولاړ دي او کوښښ کوي چې تر ولې را واوړي او موږ ووژني، خو موږ يې ورا اوښتلو ته نه پرېږدو، نو څومره به ستړي يو؟ او څومره به ځغلو؟ او تر کومه وخته به دفاع کوو؟ تاسي د مسلمانانو خاصاً د رسول الله ﷺ دغه سخت حال او تريخ ژوند هم لږ وسنجو او بيا دغه کار يوه ورځ نه ؤ بلکه تر يوه مياشت زيات يې دوام وکړی، مگر موږ نن ورځ د اسلام دپاره څه کړي دي آيا يوه ورځ موهم ځان ستړی کړی دی؟

مشرکان په فکر کې دي چې څنگه تر دغه خندق ور تېر سي؟ کفارو ته بېله دې چې يو د دغو دوو کارو څخه وکړي بله لار نه ده پاته، هغه دا چې يا به د بني قريظه يهود د دوی سره مرسته کوي د هغو د لاري به مشرکان مدينې منورې ته داخلېږي يا به داسي لار پيدا کوي چې تر دغه خندق ورواوړي.

د رسول الله ﷺ سره ټول درې زره نفره ملگري دي (البته د نفرو دغه شمېر د محاصرې په اول او شروع کې ؤ) او د قريشو سره لس زره نفره لشکر ور سره دی، رسول الله ﷺ امر کړی دی چې ټول نفر دي د شمال طرف ته کوم چې هلته خندق دی ولاړ وي څوک دي نه پرېږدي چې تر خندق ورواوړي ځکه دا امکان سته چې ځيني مشرکان دي مسلمانان په يوه منطقه کې په جنگ مشغوله کړي او ځيني نور دې په بله منطقه کې تر خندق ورواوړي، نور رسول الله ﷺ وفرمايل: تاسي ټول د خندق ساتنه کوئ او د کفارو د را اوښتلو مخه نيسئ.

هلته ابوسفیان فکر وهي چې څه بايد وکړي؟ خود ځان دپاره يې آسانه لار دا وبلل چې د بني قريظه يهود مرسته ورسره وکړي، که دغه يهود کومک ورسره وکړي او لار ورکړي د ابوسفیان مشکل حل سو، ابوسفیان په دغه باره کې فکر کوي چې يهود راضي کړي چې د دوی ملگري سي او لار ورکړي.

هلته بيا رسول الله ﷺ همېشه يهودو ته نفر ور لېږل او ور ته ويل به يې: لکه څرنگه چې مو عهد کړی دی خپل طرف به ساتی خو په عين حال کې رسول الله ﷺ د يهودو حرکتونه هم تر نظر لاندې نيولي وه چې کوم فرق او تغير خو به نه وي پکښې راغلی؟

لکه څرنګه چې مخ کې مو درته و وېل رسول الله ﷺ د مسلمانانو ضعیفه کسان لکه بنځي، ماشومان او سپین پری ټول سره راټول کړي وه او د مدینې منورې په داخل کې یې د هغو د حفاظت دپاره په یوه قلا کې سره یو ځای کړي وه، ځکه که په پاشلو او متفرقه کورو کې وي دا امکان سته چې څوک دې حمله پر وکړي، خاصاً چې نارینه ټول هلته د خندق په ساتنه مشغول دي، نو د مسلمانانو بنځي او ماشومان ټول په یوه قلا کې وساتل سوه، نارینه څوک ور سره نسته بېله هغه سپین پېرو ضعیفو خلکو چې نه جنگ کولای سي او نه یې د خندق ساتنه په وسه پوره ده، چې په دغه ضعیفه خلکو کې حسان بن ثابت رضی الله عنه هم و، هغه د رسول الله ﷺ د حضور شاعر چې په دغه وخت کې یې عمر تر شپېتو کلونو زیات او ډېر و.

هلته ابوسفیان دا فکر وکړ چې د مدینې منورې د یهودو سره د خبرو کولو دپاره ښه لار دا ده چې هغه یهود خبري ور سره وکړي چې د ابوسفیان سره ملګري دي، مقصد یې هغه د بني النضیر یهود وه چې د مدینې منورې څخه لږ موده مخ کې ایستل سوي وه او اوس د ابوسفیان سره په دغه لښکر کې موجود دي، او دغه احزاب هم دغه د بني النضیر یهودو سره راټول کړي وه.

نو ابوسفیان د بني النضیر د یهودو مشر او رئیس (حیی بن أخطب) چې اوس د خیبر د یهودو مشر او رئیس هم دی او د مشرکانو سره په دغه لښکر کې ملګری دی د دې دپاره انتخاب کړی چې دی ولاړ سي او د بني قریظه د یهودو سره خبري وکړي او هغه په دې راضي کړي چې د مشرکانو لښکر ته لاړ ورکړي چې مدینې منورې ته داخل سي، حیی بن أخطب د بني النضیر د یهودو لوی مجرم لکه هغه ښامار چې په خپل غار کې پرله اوږي او په دې انتظار و چې کله به خپل زهر د مسلمانانو په بدنو کې توی کړي په ډېر شوق د بني قریظه د یهودو د کورو پر طرف ور رهي سو، خو د کعب بن أسد القرظي چې د بني قریظه د یهودو مشر او رئیس و قلا ته ورغلی، کعب بن أسد یهودي هغه څوک دی چې د رسول الله ﷺ او مسلمانانو سره یې داسې عهد لیکلی او امضاء کړی و: که چیري د ده ﷺ د یو چا سره جنگ و د بني قریظه یهود به د ده ﷺ او مسلمانانو مرسته او کومک کوي.

(د دغې معاهدې حالات مخ کې په تفصیل سره درته بیان سوي دي)

اوس حیی بن أخطب د دغه کعب بن أسد د قلا دروازه ور وټکول، کعب پوه سو چي دغه دروازه ټکوونکی حیی بن أخطب دی ویل: دروازه مه ور خلاصوی زه خبري نه ور سره کوم، حیی ناري ور وهي وایي: زه ستا څخه شی نه غواړم فقط دغه زما خبري واوره، کعب ویل: نه غواړم چي خبري دي هم واورم، حیی بن أخطب بیا هم ناري ور وهي، کعب بن أسد د ده په مقصد پوهیږي چي لار غواړي، مگر کعب د دغه غدر او خیانت د نتیجې څخه بیرېږي، خو حیی بن أخطب ورته ټینگ دی وایي: ته زما خبري واوره خبري را سره وکړه بیا چي ستا خوښ وي هغه کار وکړه، کعب وایي: نه ستا خبري اورم نه زه خبري در سره کوم بېرېرم چي زما آخر او نتیجه به هم داسي سي لکه ستا چي د مدینې منورې څخه وایستل سوي.

اوس به د دغو یهودو د رواج او اصطلاح څه حالات درته بیان سي، هغه دا چي: دغه یهود لکه عرب په فصیحه عربي یې خبري کولې، د عربو لباس یې اغوستی، ځکه دوی په مدینه منوره کي په سوو کلونه تېر کړي وه، ژبه یې عربي وه، که څه هم سړیاني یې زده وه خو خبري یې په عربي کولې، د عربو پر قسم یې اشعار ویل رسم او رواج یې د عربو د ځان صفت یې خوښ ؤ او پېغور یې نه قبلاوه.

نو حیی بن أخطب د پېغور پر قسم ورته وویل: دا چي ته زما سره خبري نه کوي د هغه سبب دا دی چي ته بخیل یې ته بېرېږي چي زه به ستا هغه خواړه درڅخه وخورم چي تا د ځان دپاره ایښي دي، دغه پېغور پر کعب تاثیر وکړی ځکه دوی هم لکه عرب پېغور او د بخیل نوم یې هیڅ نه قبلاوه، ویل: رایې ولی، بیا به عرب وایي چي زه بخیل یم.

نو حیی قلا ته ورننوتی او ویل: زه غواړم چي د بني قریظه د نورو مشرانو سره هم وینم، خیر هغه نور مشران هم را ټول سوه که څه هم کعب دغه اجتماع نه غوښتل مگر د مجبورتیت په سبب یې دا کار وکړی، حیی بن أخطب د بني قریظه د مشرانو سره کښنستی او ویل: یا کعب! ما عزت او شرف درته را وړي دي، د قریشو مشران او سرداران مي درته راوستلي دي، غطفان او د هغو سرداران مي درته را وستلي دي،

بنو سليم او د هغو رئيسان مي درته را وستلي دي، دغه د عربو نوري قبيلې يوه يوه وړ يادوي او وايي لس زره فوج او لښکر مي درته را وستلی دی دغه ټولو زما سره عهدونه او وعدې کړي دي چې تر هغو به نه ځي چې محمد او د هغه ملګري و نه وژني، محمد څه فايده در رسوي؟ دغو قبيلو ته وګوري، کعب بن اسد ورته وويل: والله ما ته دي ابدي ذلت را وستلی دی داسي اوريځي دي را وستلي دي چې اوبه يې توی سوي دي، په هغو کي تالنده او برېښنا سته خواوبه نه لري، وَيَحْكُ يَا حَيُّ! ما او دغه زما حال سره پرېږده، ما د محمد څخه بېله صدق او وفاء بل شئ نه دی ليدلی، مګر حَيُّ نور هم کعب د شپښتو پر ښاخ خېژاوه ترڅو چې په الله سره يې دا عهد او وعده ور سره وکړه، ويل: که قریش او غطفان ولاړل او په محمد يې څه و نه کړه زما دي په الله سره قسم وي چې زه به ستا سره ستا په قلا کي پاته کېږم او هر څه چې تا ته پېښېدل ما ته دي هم هغه را پېښ سي خواوس دغه موقع د لاسه مه ورکوه.

پرله پسې دغه خبري ورته کوي څو کعب هم موافقه ور سره وکړه هغه عهد او وعده چې د رسول الله ﷺ او د بني قريظه د يهودو په منځ کي وه هغه يې ماته کړه، دغه عهد او وعده پر يوه ورقه ليکل سوي وه، يهود ور ولاړ سوه هغه کاغذ يې څيري کړی او اوس يې دا اراده وکړه چې په عملي ډول سره هغه کړي وعدې او عهدونه مات کړي، چې په دې ډول سره د بني قريظه يهود هم د مسلمانانو پر ضد د مشرکانو ملګري سوه. الله ﷻ په سورة المائدة کي فرمايي:

﴿لَتَجِدَنَّ أَشَدَّ النَّاسِ عَدَاوَةً لِلَّذِينَ آمَنُوا الْيَهُودَ وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا﴾. [المائدة: ۸۲]

ژباړه: خامخا به د مومنانو سره په عداوت او دښمني کي تر ټولو خلکو يهود ډېر سخت او شديد وي او هغه کسان به شديد وي چې مشرکان دي.

نو د الله ﷻ په قول د مسلمانانو اشد دښمنان اول يهود او بيا مشرکان سوه، د يهودو دښمني د اسلام او مسلمانانو سره همېشې او ابدي ده، زموږ او د يهودو ابدي دښمني په کتاب الله سره ثابته ده او که نن ورځ څوک دا فکر کوي چې يهود او د هغو د لاس آله ګمراه نصارا د مسلمانانو دوستان دي، هغه څوک يا خو منافق او د دوی د جملې څخه دی يا احمق او جاهل دی، الله ﷻ زموږ دپاره يهود اشد او

سر سخته د بنمنان بللي دي او نن ورځ يې ځيني مسلمانان دوستان بولي؟! خیر يهودو د خپل ځانثانه عادت سره سم خپل عهد او میثاق مات کړی، رسول الله ﷺ ته خبر ورسېدی چې په يهودو کې غیر عادي حرکتونه لیدل کېږي. لکه څرنګه چې مخ کې درته ویل سوي دي چې رسول الله ﷺ استخبارات درلودل خبرونه او حالات به یې ورته را وړل، رسول الله ﷺ ته معلومه سوه چې يهود غیر طبعي حرکتونه کوي ځانونه جنګ ته تیاروي، رسول الله ﷺ سعد بن معاذ او سعد بن عبادۀ رضي الله عنه چې دغه دوه د انصارو مشران وه او عبدالله بن رواحه او خوات بن جُبیر يهودو ته ور ولېږل ویل: ولاړ سی وګوری: دغه خبر چې د دغه قوم په باره کې ما ته را رسېدلی دی صحي دی که یا؟ که پوه سواست چې يهود پر خپل عهد ولاړ دي نو دغه خبره په ښکاره سره وکړی او ټول مسلمانان په خبر کړی چې خلک ثابته پاته سي.. يعني: دغه درې زړه نږه چې اوس د رسول الله ﷺ سره ملګري دي مطمئن سي او که یې وعده ماته کړې وه نو بڅ مه لری صرف ما ته یوه اشاره وکړی زه پوهېږم. کله چې دغه دوه نږه د انصارو مشران د هغو دوو نږو په ملګرتیا د بني قریظه يهودو ته ورغله د هغو څخه یې د خبرو غوښتنه وکړه غواړي چې خبري ور سره وکړي خو د بني قریظه مشرانو د خبرو پر ځای پوچ او بد ویل کول، مسلمانانو ورته و ویل: هغه عهد چې ستاسي او د رسول الله ﷺ په منځ کې ؤ څه سو؟ يهودو ویل: رسول الله څوک دی؟ زمونږ او محمد په منځ کې نه عهد سته نه عقد، په ښکاره سره یې و ویل: چې دوی عهد او وعده مات کړي دي، سعد بن عبادۀ رضي الله عنه دوی ته په بد ویلو شروع وکړه، مګر سعد بن معاذ رضي الله عنه منعه کاوه او ویل: یا سعد! هغه شی چې زمونږ او د دوی په منځ کې دی هغه تر ښکښلو او بد ویلو لوی دی، زمونږ او د دوی په منځ کې فقط د خولې خبري نه دی بلکه تر دغه لوړ کارونه دي، نو د انصارو ډله بیرته رسول الله ﷺ ته ورغله، کله چې هلته ور ورسېدل رسول الله ﷺ پوښتنه ځني وکړه چې څه خبر ؤ؟ دوی و ویل: یا رسول الله! عضل او قاره، فقط دا یوه اشاره وه چې يهودو غدر وکړی. که ستاسي په یاد وي مونږ مخ کې د دغو دوو قبیلو قصه د ماء رجیع په نامه سره درته بیان کړې ده چې د رسول الله ﷺ لس یا شپږ نږه اصحاب کرام یې په غدر او

خیانت سره شهیدان کړل، هغه چې عاصم او خبيب رضی الله عنہما پکښې وه، سره د دې چې جوار یې هم ورکړی و خیانت یې وکړی، نو کله چې دوی وویل: عضل او قاره، یعنی: غدر یا رسول الله! او دا معلومه خبره ده چې په دغه اوسني حال کې د مسلمانانو دپاره د یهودو خیانت ډېر لوی خطر دی، ځکه د دوی په خیانت سره د جنوب شرق لار پر مسلمانانو ور خلاصه سوه او د کفارو لښکرو ته لار ور ایله سوه، خندق او د هغه کنډل ټول یې فایده یې سوه، مگر رسول الله ﷺ په لوړ آواز سره و ویل: الله اکبر، دکامیابی زېری درکوم.

تاسي د رسول الله ﷺ دغه جواب ته متوجه سی: هیڅوک داسي نه کوي، هلته د غدر او خیانت خبر راغلی، دلته رسول الله ﷺ تکبیر وایي، د نصر او کامیابی زېری ورکوي، خو په حقیقت کې دا د الله ﷻ د وعده یې تصدیق و.

خیر نور مسلمانان نه سوه پوه چې یهودو خیانت کړی دی بلکه په دغه تکبیر سره د هغو دا گمان سو چې یهود اوس هم پر هغه خپل عهد ولاړ دي مگر د یهودو د خیانت خبر بیا هم پټ نه سو پاته، دغه خبر کرار کرار په مسلمانانو کې نشرېدی چې د بني قریظه یهودو عهد مات کړی دی او د جنوب شرق لار را باندي را خلاصه سوه، خطر اوس ډېر لوی او د دوو طرفو څخه سو، یو د شمال له طرفه چې هلته د مشرکانو لس زره لښکر پروت دی او په هره لحظه کې دا امکان سته چې تر خندق ور واوړي او بل د جنوب له طرفه د بني قریظه د یهودو د حملې امکان سته.

د شمال طرف ته خو بیا هم خندق سته مگر د جنوب شرق طرف ته هیڅ ساتنه نسته، چې دا نو د خندق په غزاء کې د مسلمانانو دپاره تر ټولو حالاتو ډېر سخت او ډېر مشکل حالت و، خاصاً چې د مسلمانانو بنځي او ماشومان هم دغو ځانو یهودو ته نژدې او بېله حفاظته او ساتني دي، د مسلمانانو حالت داسي سولکه الله ﷻ چې یې د سورة الاحزاب په ۱۱، ۱۰، ۱۱، ۱۰ نمبر آیاتو کې بیانوي او فرمایي:

﴿وَإِذْ زَاغَتِ الْأَبْصَارُ وَكَلَبَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ وَنَظُّونَ بِاللَّهِ الظُّنُونَا ۝﴾

یعني: کله چې د ډیري ډیري څخه سترگي رډي او شخې پاته سوې او زړونه تر سنوني او حلقه پوري ورسېدل او تاسي پر الله ﷻ راز راز گمانونه وکړه.

سترگي خو د دهشت او حيرته څخه رډي پاته سوې او زړونه چنغر کوته ورسېدل، يعني: په دومره زور او شدت سره غورځېدل لکه د ستوني د لاري څخه چې دباندې را وزي او قسم قسم گمانونه وسوه: چې واقعي مسلمانانو به د ځان سره ويل: دا يو بل ډېر سخت امتحان را باندي راغلی الله ﷻ دي خیر را ته پېښ کړي، ناقص الایمانه کسانو به ويل: د دغه حالته څخه زموږ ژوندي وتل ډېر سخت او مشکل دي، د منافقانو د حال پوښتنه خومه کوه چې د هغو خبري بيا په وروستنيو آیاتو کي الله ﷻ بيانوي،

﴿هَٰذَا لِكِ اٰتِیِّ الْمُؤْمِنِیْنَ وَزَلْزَلُوْا زَلْزَلًا شَدِیْدًا﴾ [الأحزاب: ۱۱]

يعني: په دغه وخت کي مومنان امتحان کړل سوه او په سخت ږړېدولو سره وږېدول سوه. په دغه کیفیت سره منافقان او مومنان سره جلا کړل سوه، د منافقانو څخه د نفاق خبري کېدلې، حتی ځينو منافقانو به ويل: محمد ﷺ موږ ته د قیصر او کسری په خزانو وعدهې را کوي او نن ورځ زموږ څخه یو څوک دا قدرت نه لري چې په اطمینان سره دي د قضاء حاجت دپاره ولاړ سي او ځينو بیا په عام مجلس او د خلکو په حضور دا اجازه غوښتل چې خپلو کورو ته ولاړ سي او دوی به رسول الله ﷺ ته ويل: موږ ته اجازه وکړه چې موږ خپلو کورو ته ولاړ سو، ځکه زموږ کورونه تر مدینې منورې دباندې دي موږ پر بهرېزو چې یهود به حمله پر وکړي.

دلته په دغه مشکل حالت کي چې له یوه طرفه مشرکان دي او له بله طرفه د بني قریظه یهودو خیانت وکړی منافقانو په تېښته شروع وکړه کرار کرار خپلو کورو ته ځي، هر یو پر خپل اهل او اولاد بېرېري، رسول الله ﷺ یې تقریباً یوازې پرېښاوه، حتی د واقعي مسلمانانو ډېر نفر د یهودو د دغه خیانت په اورېدلو سره و بهرېدل او ډېر صادق مسلمانان د منافقانو د دغې تېښتې تر تاثیر لاندې سوه او دوی هم ولاړل، حتی په هغه بنو سلمه کي چې واقعي مسلمانان وه هم د تیښتې اړاده پیدا سوه.

دغه د بني قریظه د یهودو د عهد ماتولو په سبب د رسول الله ﷺ سره د هغه درو زرو نفرو څخه فقط درې سوه نفره پاته دي، تاسي دغه خلل او تاوان ته وگورئ چې د بني قریظه د یهودو د خیانت په سبب د مسلمانانو لښکر ته پېښ سو، د هغه درو زرو نفرو

څخه چې خندق يې ساتی او پيره به يې کول اوس فقط درې سوه نفره پاته سوه او نور ټول خپلو کورو ته ولاړل غواړي چې کورونه وساتي.

هلته چې يهودو عهد مات کړی اوس غواړي چې جنګي اقدامات او تجاوزونه وکړي، نو هغه اول شئ چې د هغه په باره کې يهودو فکر وکړی هغه دا ؤ چې ويل: تر ټولو د مخه به د مسلمانانو بنځي او ماشومان واخلو ځکه دوی خبر وه چې رسول الله ﷺ هلته دننه په مدينه منوره کې بنځي او ماشومان په يوه قلا کې پرې ايښي دي او مسلمانان د باندې خندق ساتي، نو يهودو و ويل: و به گورو چې رسول الله ﷺ د دغو بنځو او ماشومانو د ساتنې دپاره کوم جنګي خلک او پيرې پرې ايښي دي که يا؟ که يې څوک نه وه پرې ايښي فقط بنځي او ماشومان وه حمله به پر وکړو او دا به زموږ دپاره اول غنيمت وي چې بنځي مينځنيانې او هلکان مريان دي.

حالات ډېر خطرناکه دي واقعاً هم په قلا کې بېله بنځو او ماشومانو بل څوک نسته، ځکه ټول مسلمانان هلته د رسول الله ﷺ سره د خندق ساتنه کوي، نو يهودو څو نفره جاسوسان د معلوماتو دپاره ولېږل ويل: تاسي ولاړ سئ وگورئ چې په قلا کې د ساتنې دپاره څوک سته که يا؟

دغه نفر نژدې و قلا ته ورغله وې ليدل چې په قلا کې يوازي بنځي دي چې دې خوا ها خوا ته ځي او راځي نارينه نه معلومېږي، بيا دغو نفرو له خپله منځه يو نفر ور ولېږی چې ته ښه ور نژدې سه او پوره معلومات وکړه چې نارينه څوک خو به نه وي موجود، دلته نو صفيه بنت عبدالمطلب د رسول الله ﷺ عمه چې په دغه وخت کې يې عمر د شپيتو کلو په شا و خوا کې ؤ دغه يهودي ته يې پام او فکر سو.

(اوس به قصه په خپله صفيه رضي الله عنها ته پرېږدو)

صفيه رضي الله عنها وايي: د يهودو يو سړی مي وليدی چې شا وخوا پر قلا راگرځي او دا داسي وخت دی چې د بني قريظه يهودو د رسول الله ﷺ سره هغه خپل عهد مات کړی دی او دلته هم په قلا کې داسي څوک نسته چې زموږ دفاع وکړي، رسول الله ﷺ او نور مسلمانان د دښمن مخ ته ولاړ دي نو که دلته پر موږ بنځو څوک حمله وکړي مسلمانان د هغه خپلي مشغولتيا په سبب موږ ته نه سي را تلای.

صفیه رضی اللہ عنہا وایي: نو حَسَّان بن ثابت رضی اللہ عنہ ته ورغلم چي هغه هم زموږ سره په دغه قلا کي ؤ او ورته و مي ويل: يا حَسَّان! دغه يهودي لکه څرنگه چي ته يې وینې شا وخو! پر قلا را گرځي او په والله زه د يهودو له طرفه د مسلمانانو پر بنځو نه یم مطمئننه که دغه يهودي نورو يهودو ته خبر ور وړي ښايي چي يهود حمله راباندي وکړي رسول الله ﷺ او مسلمانان هم هلته د خندق په ساتنه مشغول دي نو ورکېته سه دغه سړی و وژنه، حَسَّان رضی اللہ عنہ ورته و ويل: په والله ته پوهېږې چي زه ضعیفه یم او د دغه کار نه یم، صفیه رضی اللہ عنہا وایي: نو مي په خپله د يهودي د وژلو اړاده وکړه د قلا څخه مي يو لرگي را سره واخيستی او ورکېته سوم، دغه يهودي ته پته سوم کله چي يهودي زما محاذات يا زما برابري ته را ورسېدی په لرگي مي پر سر وواهه سړی غځار سو او تر هغو مي واهه چي و مي وژی، بيا نو بيرته قلا ته راغلم او حَسَّان ته مي و ويل: ورسه د دغه سړي سامان واخله ما په دې سبب نه واخيستی چي دی نارینه ؤ او زه نه سم ور نژدې کېدلای، حَسَّان ويل: زه د ده سامان ته ضرورت نه لرم، نو په خپله صفیه رضی اللہ عنہا ورغله د يهودي سړي ور پرې کړی.

تاسي متوجه ياست؟ دا د ښځي ايمان، شجاعت، تدبير او عمل ؤ، د سړي سر يې پرې کړی او لوړه قلا ته وختل گوري چي دغه وژل سوی نفر نور ملگري لري که يا؟ خو هلته يې څو نفره وليدل او دغه سړي د هغو پر طرف ور وغورځاوه، هغو چي دغه سر وليدی ويل: قلا په خلکو ډکه ده، د رسول الله ﷺ د عمه صفیه رضی اللہ عنہا دغه کار د مسلمانانو د بنځو او ماشومانو د ساتني سبب وگرځېدی، يهودو دا فکر وکړي چي په قلا کي ډېر جنګي خلک سته حال دا چي قلا د نارينه مسلمانانو څخه خالي وه او يهودو دوهم وار د دغسي مجرم او خائنه عمل پر کولو جرئت او اقدام و نه کړی.

مسلمانان ښځه د صفیه رضی اللہ عنہا په مثل ايمانداره، دلاوره او باتدبيره وي نه دا چي عمري يې په فېشن او درشن، د نوکانو په رنگولو او د ورښتانو په جوړولو، په ښايسته او څولباسو يا په غيبتو او لغا زوتيرېږي.

دغه صفیه رضی اللہ عنہا وه چي خپل زوی زبير بن العوام رضی اللہ عنہ يې فارس او جنګي قهرمان تربيه کړی، زبير رضی اللہ عنہ چي کوچنی ؤ دې به په يوه تاريخ ځای کي يوازي پرېښاوه،

که به هغه ژړل دې به واهه، خلکو به دا ملا متول چي هغه کوچنی دی او ته ظلم ور سره کوي، دې به ويل: زه يې داسي تربيه کوم چي فارس ځني جوړ سي (د فارس څخه مقصد جنگي پهلوان، دلاوره او شجاع سړی دی) نورشتيا هم د ژبیر څخه زبیر بن العوام رضي الله عنه جوړ سو، صفیه رضي الله عنها داسي نه وه لکه د نن ورځي ښځي چي خپل اولادونه بېرېدونکي او نازولي، پاسته او نازک تربيه کوي، يا هيڅکله داسي نه وه.

خوندو! دا مسئله د تربیې مسئله ده زه نه وایم چي د خپلو اولادو سره محبت مه کوی بلکه زما مقصد دا دی چي خپل اولادونه شجاع او دلاوره تربيه کړی، تاسي نه گوري چي د صفیې رضي الله عنها په شجاعت او دلاوري پوره قلا و ساتل سوه، تاسي فکر وکړی که دا دغه کارونه کړي نوڅه پېښېږي؟ ښه خیر! بیرته قصې ته راسی:

هلته پر مسلمانانو محاصره ډیره سخته سوه فقط هغه درې سوه نفره دي چي د رسول الله ﷺ سره پاته دي او د خندق ساتنه کوي، پر مسلمانانو ډېر فشار راغلی کفار غواړي چي تر خندق ورواوړي او مسلمانان يې نه پرېږدي او هلته د بني قریظه يهود د جنگ دپاره ځانونه تیاروي چي د جنوب له طرفه پر مسلمانانو حمله وکړي او مسلمانان نه پوهېدل چي دښمن به کله او له کومې خوا را باندي راسي.

ځيني مسلمانان به يو وخت د ضرورتو د پوره کولو دپاره کورو ته تلل بيا به بیرته را تلل چي په دغه جمله کي سعد بن معاذ رضي الله عنه يو وخت کور ته ولاړی او هلته ام المؤمنین حضرت عائشې رضي الله عنها ولیدی چي سعد رضي الله عنه زغره اغوستې ده توره او سپر ور سره دي د جنگ د میدان سړی دی، خوبد بختانه دغه زغره چي ده اغوستې وه صحي زغره نه وه زړه او پر ځيگر سوری وه ځيگر يې ښکاره ؤ، سبحان الله! د مسلمان زړه دی حضرت عائشې رضي الله عنها وويل: زه له دغه سوري ځايه پرده بېرېم، ټول بدن يې پټ دی مگر دغه يو ځای يې ښکاره دی او د زغري څخه مقصد دا دی چي ټول بدن په پټ وي، مگر صحابه کرام غريبان وه د نېستۍ په سبب يې دغه زړه زغره اغوستې وه.

سعد بن معاذ رضي الله عنه بیرته خندق ته ولاړی او هلته د کفارو له طرفه غشي وېشل شروع سوه د الله ﷻ په إراده د سعد بن معاذ رضي الله عنه پر هغه لڅ ځای غشي و مبتی او زخمي سو نو يې رسول الله ﷺ ته را وستی، رسول الله ﷺ هغه غشي ځني وکښی

خو له زخمه يې فواره غوندي ويني را بهيرې، مسلمانانو هر څه کوبښ وکړې چې دغه ويني و درېږي خو وینه نه درېږي، رسول الله ﷺ يوه اوسپنه په اوږه کي کښېښوول چې ښه سره سوه نويې دغه زخم وړ داغ کړی او دا غېډل آخري دواء ده، يعنې: کله چې انسان له نورو علاجو څخه نا اميده سي بيا نو داغ ايښوول کيږي ځکه رسول الله ﷺ فرمايي: «الْكَيَّ آخِرُ الْعِلَاجِ» نو په دغه داغېدلو سره وینه و درېدل، خو څه موده وروسته بيا د زخم خوله خلاصه سوه او بيا وینه بهېدل شروع سوه، دلته نور رسول الله ﷺ امر وکړ چې سعد بن معاذ رضی الله عنه دې مسجد نبوي ته بوتلل سي او هلته دي يې علاج وسي، سعد رضی الله عنه يې مسجد ته بوتلی، هلته يې خېمه ورته و درول او هلته يې علاج کېدی، هغه څوک چې د زخميانو علاج يې کاوه د انصارو څخه يوه ښځه وه چې نوم يې (رَفِيدَة) ؤ او دغه ښځه په اسلام کي هغه اوله ممرضه، يا نرسه، يا جراحه ده چې د زخميانو علاج يې کاوه، خير دلته په مسجد نبوي کي د سعد بن معاذ رضی الله عنه علاج کېږي.

امام بخاري رحمه الله روایت کوي چې سعد بن معاذ رضی الله عنه دلته په دغه ناروغي کي خپل رب الله جل و علا ته دعاء کول او ويل به يې: الهي! تا ته معلومه ده چې ما ته د هيچا سره ستا په لار کي جهاد کول دومره ډېر نه دي خوښ لکه د هغه قوم سره چې ستا د رسول تکذيب يې کړی دی او ستا رسول يې له خپله وطنه ايستلی دی (چې مقصد يې قريش وه) او الهي! زه داسي گمان کوم چې تا زموږ او د دوی له منځه جنگ ايسته او ليري کړی که چيري د قريشو سره نور هم جنگ پاته وي نو ما ژوندی پاته کړې چې د هغو سره ستا دپاره جهاد وکړم او که دي نور جنگ ايسته کړی وي نو مي دغه زخم مه جوړوي او مرگ مي له دغه زخمه څخه کړې او د دعاء په آخر کي به يې ويل: الهي تر هغو مي مه وژنې چې د بني قريظه په يهودو مي زړه يخ نه سي.

سعد بن معاذ رضی الله عنه نو دلته په مسجد نبوي کي پرېږده چې د زخم علاج يې کېږي. هلته په خندق کي پر مسلمانانو ډېره سخته او ټينگه محاصره لگېدلې ده تر داسي اندازې چې رسول الله ﷺ تر يوه لمانځه وروسته خپل رب جل و علا ته دعاء وکړه او ويل:

«اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ سَرِيعَ الْحِسَابِ اللَّهُمَّ اهْزِمِ الْأَحْزَابَ اللَّهُمَّ اهْزِمِهُمْ وَزَلْزَلْهُمْ»

ابخاري

او بيا رسول الله ﷺ هغو مسلمانانو ته وکتل چې د ده ﷺ تر شا يې لمونځ کاوه او وې فرمايل: والله د مخکي پر مخ بېله تاسي بل داسي څوک نسته چې يوازي دي د الله ﷻ عبادت کوي.

« مَا عَلَى وَجْهِ الْأَرْضِ مَنْ يَعْبُدُ اللَّهَ غَيْرَ كُمْ »

دا د رسول الله ﷺ پر هغو مسلمانانو د صادقې مسلمانۍ شاهدي ده چې د رسول الله ﷺ سره دلته په خندق کي حاضر وه.

هغه وخت د ټولي مخکي پر مخ بېله دغو مسلمانانو بل داسي څوک نه وه موجود چې يوازي د الله ﷻ عبادت دي کوي، حتی په آسماني اديانو کي هم خلکو تغير را وستلی ؤ، وحدانيت بالکل نېست او نابود ؤ، الله ﷻ د رسول الله ﷺ او مسلمانانو دعاء قبوله کړه، الله ﷻ په خپل قدرت داسي يو کار جوړ کړی چې د هغه په واسطه دښمن ذليله سو او ډلي يې سره وپاشل سوې، هغه داسي: نعيم بن مسعود بن عامر الأشجعي چې اصلاً د غطفان د قبيلو څخه ؤ او په مکه مکرمه کي اوسېدی کافر او مشرک او دکفارو ملگری ؤ، په دغو لحظو کي الله ﷻ د هغه په زړه کي ايمان ورواچاوه.

ښه فکر وکړی: په دغه وخت کي چې مسلمانان په بهره، خوف او محاصره کي دي، شمېر يې لږ او ضعیفه دي، که الهي مداخله نه وي آیا د دښمن له طرفه په دغسي وخت کي يو څوک اسلام ته داخلېږي؟

د دغه نعيم اسلام په خپله يوه معجزه ده او دا الهي مداخله ده، مسلمانان محاصره دي په مرګ محکوم دي په هره لحظه کي دا امکان سته چې فنا کوونکې حمله دي پروسې او دوی دي ټول ختم سي، په دغه وخت کي څوک ايمان را وړي؟

مګر دا الهي مداخله او د رسول الله ﷺ د دعاء قبلېدل وه، نعيم بن مسعود چې دکفارو ملگری دی او د مکې مکرمې د اشرافو څخه دی په دغه وخت کي په خپله د خپل ځان سره مسلمان سو، دکفارو د لښکره څخه په پټه ووتی او د مسلمانانو خېمو ته ورغلی، د رسول الله ﷺ سره يې د ملاقات غوښتنه وکړه، د رسول الله ﷺ سره کښېنستی او ويل: يا رسول الله! زه شاهدي آداء کوم او وایم چې:

(لا إله إلا الله و أنك رسول الله)

او نعيم و ويل: زما په اسلام بېله تا بل هيڅوک نه دي خبر نو امر کوه څه وکړم؟ رسول الله ﷺ و فرمايل: يا نعيم! ته يو نفر يې، زموږ سره په لښکر کي ستا وجود موږ نه زياتوي، موږ درې سوه نفره يو په تا سره به درې سوه او يو نفر سو کوم فرق يې و نه کړی او دښمن لس زره نفره دی نو که دي په وسه پوره وي چي دوی سره و پاشي او موږ د دوی د حملې څخه خلاص سو دغه کار وکړه، نعيم و ويل: يا رسول الله! د دغه کار دپاره يې بايد و وایم، يعني: د دوی د پاشلو دپاره مجبوره يم چي خلاف و وایم، رسول الله ﷺ و فرمايل: وې وايه، ځکه جنگ خطايستل دي.

دا معلومه خبره ده چي خلاف يا درواغ ويل حرام دي، مگر په جنگ او دغسې ځايو کي د دښمن د پاشلو يا د دښمن د مغلوبه کولو دپاره يوازې دا نه چي جائز او روا دي بلکه ښه کار هم دی.

بيا نو نعيم بيرته کفارو ته ورغلی هلته يې ډېره ښه او صحي نقشه په خپل دماغ کي سره و سنجول او د هغې نقشي په عملي کولو يې شروع وکړه، نعيم بن مسعود د مکې مکرمې د مشهورو خلکو څخه ؤ، د قريشو د رئيسانو د حضور سرى ؤ او په عين وخت کي يې د غطفان سره هم چي د ده قبيله وه ښه علائق درلودل، د بني قريظه د يهودو پخواني دوست او آشنای ؤ، دغو يهودو ته به د جاهليت په وختو کي هم د ملاقات او ليدني دپاره ورتلی، مقصد دا چي نعيم معروف شخص ؤ او د کفارو د لښکرو د ټولو اطرافو سره يې پيژندل او ښه مناسبات يې هم ورسره درلودل، اوس يې د هغه خپلي نقشي په عملي کولو شروع وکړه او اول يې د بني قريظه د يهودو څخه شروع په وکړه، د کفارو د لښکر څخه په پټه سره رهي سو او د بني قريظه يهودو ته ورغلی، د يهودو مشران يې سره را ټول کړه او ويل: تاسي خو ما ښه پيژنی چي زه څوک يم؟ هغو ويل: هو موږ دي پيژنو.

ده ويل: په دې خو به هم خبر ياست چي د محمد ﷺ سره څومره دښمني لرم؟ يهودو ويل: هو.

ده ويل: دا خو به هم درمعلومه وي چي ستاسي څومره دوست يم؟ هغو ويل: هو صحي ده خو وايه څه پېښه ده؟

ده ويل: خبره دا ده چې قريش ستاسي په مثل نه دي دغه ښار ستاسي ښار دی. په دغه ښار کي ستاسي مالونه دي، ستاسي اولادونه او ښځي دي تاسي نه سی کولای چې دغه وطن پرېږدي او بل ځای ته ولاړ سی، خواوس چې قريش او غطفان د محمد ﷺ او د هغه د ملگرو د جنگ دپاره راغلي دي او تاسي هم پر محمد او د هغه پر ملگرو د هغو پر وطن او د هغو پر مالو، د هغو پر ښځو او ماشومانو د قريشو او غطفان مرسته کوی، اوس نو: که قريشو او غطفان د چور او حملې موقع پیدا کړه خو حمله به پر وکړي او که موقع نه سوه ورته برباره خپلو وطنو ته به ولاړ سي، تاسي او محمد به سره پرېږدي او بيا به محمد ﷺ ستاسي څخه خپل انتقام واخلي.

يهودو ويل: نوموړ بايد څه وکړو؟

نعيم ويل: تاسي د قريشو او غطفان په ملگرتيا تر هغو بايد جنگ و نه کړی خو قريشو گرو او ضامن نه وي درکړی.

يهودو ويل: څرنگه گرو؟

نعيم ويل: د قريشو څخه وغواړی چې د خپلو مشرانو څخه لس نفره ستاسي سره په قلا کي پرېږدي، بيا نو دوی خپل مشران يوازي نه پرېږدي چې دوی دي ولاړ سي او هغه مشران دي يې ستاسي سره پاته وي، دغه نو ستاسي دپاره ضامن سو چې دوی به خامخا جنگ کوي.

يهودو ويل: دا ښه فکر دی.

نعيم د يهودو څخه رهي سواو د كفارو لښکر ته ورغلی او دلته يې د قريشو د مشرانو څخه د ملاقات غوښتنه وکړه، هغو ويل: څه پېښه ده؟

نعيم ويل: تاسي راټول سی زه به مو خبر کړم.

د قريشو مشران لکه ابوسفیان او نور سره راټول سوه نعيم ورته کښېنستی ويل:

تاسي خو ما پيژنی چې زه څوک يم؟

قريشو ويل: هو.

ده ويل: دا به هم در معلومه وي چې د محمد ﷺ څومره دښمن يم؟

دوی ويل: په دې کي هيڅ شک نسته، ځکه نعيم چې د اصله مشرک ؤ او اوس

خلوېښت ورځي کيږي چي د کفارو سره دی، که دی د محمد ﷺ د کومکيانو څخه وای نو به یې د مسلمانانو سره جنگ نه کولای، د کفارو پر نعيم پوره اعتماد و.

نعيم وويل: زما دوستي او آشنایي به د يهودو سره هم درملومه وي؟

قریشو ويل: هو خبره څه ده؟

نعيم ويل: د يهودو څخه يو ډېر بد خبر را ته راغلی دی.

قریشو ويل: څه خبر؟

نعيم ويل: د بني قريظه يهود اوس پر دې پښمانه دي چي دوی د محمد ﷺ

سره خپل عهد او وعده مات کړه او پردې بهرې چي تاسي به ولاړ سی او دوی به

محمد ﷺ ته يوازي پرېږدی، نو یې دا قصد کړی دی چي بېرته د محمد ﷺ سره

هغه خپل عهد نوی کړي، محمد ﷺ ته یې نفرو ولېږل او ويل: يا محمد ﷺ آیا ته

بیر ته زموږ څخه راضي کېږې چي موږ د قريشو د مشرانو څخه لس نفره ووژنو؟

او ته بیرته پر هغه عهد چي زموږ او ستاسي په منځ کي وړا سره درېږې؟

محمد ﷺ هم موافقه ورسره وکړه.

نو يهود ستاسي څخه لس نفره مشران غواړي چي هغه و وژني او بیرته د

محمد ﷺ سره په هغه پخواني عهد کي شامل سي.

د قريشو مشرانو وويل: که دا خبر رشتيا وي دا ډېره لويه مسئله ده.

نعيم وويل: دغه خبر ما ته را رسېدلې دی تاسي یې هم معلومات وکړی او نعيم د

قريشو له مجلسه ولاړ سو، بيا غطفان ته ورغلی هغو ته یې هم دغه خبري وکړې.

د دغو خبرو په اورېدلو سره د ابوسفیان په زړه کي تشویش پيدا سو، نو ويل: زه په

خپله يهودو ته ورځم او دا معلومات کوم، ابوسفیان په خپله د بني قريظه يهودو ته د

شپې ورغلی چي دغه شپه د شنبې شپه وه يعني: نن ورځ جمعه تېره سوې ده او سبا

شنبه ده ابوسفیان ورغلی او د بني قريظه د مشرانو د ملاقات غوښتنه یې وکړه، هغه هم

ورته را ټول سوه، ابوسفیان وويل: موږ پر خپله مځکه او کورو نه يو، نفقه او حيوانات

موهم خلاص سوه نور انتظار نه سو کولای غواړو چي سبا پر مسلمانانو حمله وکړو، نو

سبا به تاسي د جنوب له طرفه حمله پر وکړی او موږ به د شمال له طرفه حمله پر وکړو.

تاسي پوهېږئ چې دغه د يهودو حملې ولي دومره اعتبار درلودی؟ دا ځکه چې د يهودو له طرفه لار خلاصه وه نو که يهود پر مسلمانانو يوه کوچنۍ حمله وکړي، مسلمانان به د دوی سره په جنگ مشغوله سي او هلته به هغه د مشرکانو لوی لښکر ته دا موقع په لاس ورسې چې تر خندق ور واوړي چې بيا نو نور و هيچا ته ضرورت نه پاته کېږي او يوازې هغه د مشرکانو لښکر د ټولو مسلمانانو د وژلو دپاره بس او کافي دی.

ابوسفیان يهودو ته و ويل: سبا تاسي حمله شروع کړئ نور يې نو موږ ته را پرېږدئ، يهودو وويل: نن شپه د شنبې ده او ته خبر يې چې موږ د شنبې په ورځ هيڅ کار نه کوو او دا هم درته معلومه ده چې الله ﷻ په هغو کسانو څه وکړه چې شنبه يې ماته کړه، هغه خلک يې مسخه کړه بزوياني او خنزيران يې ځني جوړ کړه نو موږ د شنبې په ورځ جنگ نه کوو، د ابوسفیان په زړه کې لاس و وهل سو چې والله يهود د هغه خپله قوله اوښتي دي، که څه هم دغه خبره چې يهودو کول حقيقت ؤ او د يهودو په دين کې د شنبې په ورځ هيڅ کار نه کېږي.

ابوسفیان وويل: ښه بل سبا د يکشنبې په ورځ به حمله پر وکړو.

يهودو وويل: ښه دی! مگر که دغه زموږ حمله ناکامه سوه بيا خو نو تاسي ځی موږ او محمد سره پرېږدئ، موږ به پرېږو که چيرې دغه زموږ او ستاسي حمله ناکامه سي تاسي به وتبتئ او موږ به يوازې محمد ﷺ ته پرېږدئ او بيا نو يوازې موږ د هغه مقابلې نه سو کولای، نو ستاسي د اشرافو څخه لس نفره زموږ سره د ضمانت پر قسم پرېږدئ او د يکشنبې په ورځ به په گډه سره حمله وکړو.

ابوسفیان د ځان سره و ويل: والله نعيم رشتيا ويل او د هغه خبره صحي ده، يهودو ته يې وويل: ښه دی زه به د خپلو ملگرو سره مشوره وکړم او بيا به تاسي ته خبر درکړم، اوس چې ابوسفیان خپل لښکر ته ورغلی ويل: والله نعيم رشتيا ويل، نو يې پسله مشورې يهودو ته حال ولېږي چې په والله موږ به يو نفر هم در نه کړو، خو د يکشنبې په ورځ به په گډه پر مسلمانانو حمله کوو.

د بني قريظه يهودو وويل: والله نعيم ښه ويل، اوس نو د يهودو او مشرکانو د گډې حملې کولو اتفاق مات سو او د ماتېدلو سبب يې د نعيم هغه صحي او معقوله نقشه وه،

که چیرې دا اتفاق سوی وای او پر مسلمانانو د شمال او جنوب له طرفه حمله سوې وای دا د مسلمانانو دپاره لوی مصیبت ؤ، مگر سبحان الله! د یوه نعیم بن مسعود رضی الله عنه په مسلمانېدلو او د هغه په دغه صحي نقشه سره پر مسلمانانو دغه مشترک هجوم او یو ځایي حمله پاته او ناکامه سوه. د یهودو او مشرکانو اتحاد او اتفاق هم مات سو.

دلته نو د رسول الله ﷺ اطمینان حاصل سو مگر په مسلمانانو کې بیا هم بېره زیاتېدل ځکه دا امکان باقي او پاته ؤ چې له دواړو طرفو څخه دې حمله او هجوم شروع سي، په دغه ورځ ډېر شدید او زورور یخ هم شروع سو، د مسلمانانو بېره نوره هم زیاته سوه، خو یخ دومره زیات سو چې مسلمانانو هیڅ وخت دومره یخ نه ؤ لیدلی او د یخ سره زورور او شدید باد هم شروع سو، د مسلمانانو نور هم تشویش، پرېشاني او بېره زیات سوه، د باد سره نور هم یخ زیاتېږي، واقعاً په مسلمانانو کې ډېر لوی تزلزل پیدا سو، کله چې شپه سوه شپه هم ډېره تاریکه شپه ده، شدید یخ او تکه توره تاریکه ده.

حذیفه بن یمان رضی الله عنه د دغې شپې بیان کوي او وایي: ډېره تاریکه شپه وه، ډېر شدید او زورور باد ؤ، ډېر شدید او تر یخ ؤ او ډېره سخته بېره وه، داسې بېروونکې شپه وه چې مور یې مثل نه ؤ لیدلی.

- حذیفه بن یمان رضی الله عنه وایي: موږ مسلمانان د خندق سره ناست ؤ، سخته لوږه را ته پېښه وه ټول وړي یو، ټول غریبان یو د خوړلو دپاره مو شئ نه درلودی، دومره لباس مو نه درلودی چې له یخه ځانونه په وساتو او نور هم نه یو خبر چې څه به را ته پېښ سي، موږ په دغه خراب او کړاب حالت کې یو، مگر لکه رسول الله ﷺ ته چې په زړه کې ور وگرځېدل چې د یهودو او مشرکانو په منځ کې تزلزل او بې اتفاقي پیدا سوه او بنایي اوس کوم نوی کار پېښ سي، نو یې د کفارو معلومات غوښتی، خواوس شپه ده او داسې توره تاریکه ده چې یو او بل نه سره وینو، یخ هم ډېر شدید یخ دی، په دغه حال کې رسول الله ﷺ د هغو کسانو په منځ کې ښغ کړه کوم چې د ده صلی الله علیه و آله پر شا وخوا موجود وه، ویل: څوک به د کفارو د لښکر خبر را ته را وړي؟ او هغه لره جنت دی.
- تاسي وگورئ په ظاهره څومره آسانه خبره ده: تر خندق ورواوه او هلته وگوره چې د کفارو څه حال دی او بیرته راسه، بس دغومره او هغه لره جنت دی، هغه جنت

چې خلکو شپې پسي روڼې کړي دي، خلکو مالونه پسي خرڅ کړي دي، خلکو سرونه پر ورکړي دي، خوبيا يې هم جنت په شک کې دي، مگر اوس ولاړه راسه، د کفارو خبر را وړه او د رسول الله ﷺ په شاهدي او ضمانت سره هغه لره جنت دی.

حذیفه بن یمان ؓ وايي: هيڅوک نه سوه ولاړ، دا د دغې شپې پر خطرناکه حالت دلالت کوي، بيا هم د دوهم وار دپاره رسول الله ﷺ وويل: څوک به د قوم خبر را ته را وړي؟ هغه لره جنت دی، بيا هم څوک نه سو ولاړ، رسول الله ﷺ درېيم وار بيا وويل: څوک به د قوم خبر راته را وړي؟ هغه لره جنت دی، بيا هم هيڅوک نه سو ولاړ. رسول الله ﷺ يې درې وارې جنت ته ور بولي او يونفر هم نه ولاړېږي.

حذیفه ؓ وايي: بيا نور رسول الله ﷺ په حرکت شروع وکړه يعني: د هغه خپله ځايه څخه ولاړ سو او رهي سو، په دغه تگ کې يې مبارکه پښه زما د ورانه څخه و مېنل، حذیفه ؓ وايي: ما ځان سره را ټول کړی بېرېم چې اوس راته و نه وايي: ولاړه او د قوم خبر را وړه، خو کله چې يې پښه را څخه و مېنل ويل: څوک يې؟ وايي: ما په زړه کې وويل: اوس دي نو ليرې، خو کله چې ده ﷺ وويل: څوک يې؟ ما ويل: حذیفه، رسول الله ﷺ راته وويل: يا حذیفه! (قم) ولاړه، وايي: زه هم ولاړ سوم، حذیفه ؓ وايي: والله د ډېر مسکنت په سبب ما خپل لباس نه درلودی چې وايې غوندې مگر زما د بڅي کميس، د خپلې بڅي کميس مې اغوستی ؤ او هغه هم دومره راباندې کوچنی او کوتاه ؤ چې فقط تر څنگانه مې رسېدی او يخ هم دومره شديد دی چې له ډېره يخه پر پښو نه سم درېدلای، رسول الله ﷺ راته وويل:

يا حذیفه! ولاړه او د قوم حال او خبر را ته را وړه او تر هغو چې بېرته راځي پام کوه چې بل کار و نه کړي. (د بل کار د کولو اجازه يې ور نه کړه فقط ولاړه وگوره او بېرته راسه) حذیفه ؓ وايي: زه رهي سوم، مگر هو! فقط د رهي کېدلو سره لکه زه چې په تاوده حمام کې يم (حمام گرم او تود ځای دی) نو وايي: لکه زه چې په حمام کې يم په يخ هيڅ نه پوهېږم، حذیفه ؓ خندق ته ورکښته سو او پر هغه بل طرف يې را پورته سو د کفارو د لښکر ځای ته ورغلی، حذیفه ؓ وايي: هلته داسې شديد باد ؤ! کوم باد چې پر موږ چلېدی نسبت و دغه باد ته هيڅ نه ؤ، د کفارو پر طرف

ډېر قوي او شديد باد چلېدی، ټول خلک د خېمو په ټينګولو مشغوله دي، حذیفه ؓ وايي: د باد له ډيره زوره مې خېمې وليدې چې په هوا الوتي وې، کفارو د خوړو د پخولو دپاره ډېر لوی لوی دېځونه درلودل، دغه دېځونه په باد چپه کېدل، داسې باد ؤ چې موږ يې هيڅکله مثل او مثال نه ؤ ليدلی، کفارو د لښکر په منځ کې ډېر لوی اور بل کړی ؤ، ومي ليدل چې يو غټ سړی هغه اور ته ولاړ دی او ځان تودوي، خپله شا يې اور ته ورګرځولې ده غواړي چې شا توده کړي، حذیفه ؓ وايي: ما چې ورته وکتل هغه ابوسفیان ؓ ؤ او د قوم مشرانو ته نارې وروهي او وايي: زما خوا ته راسی، زما خواته راسی، حذیفه ؓ وايي: غشی او ليندۍ مې را پورته کړه د کفارو رئيس مې مخ ته ولاړ دی او زه ورته ګورم؟ زما او د ده په منځ کې هيڅوک نشته، غشی مې په ليندۍ کې کېښاوه او راکش مې کړی، د ابوسفیان و ما ته شا ده، حذیفه ؓ وايي: قسم په الله که مې ویشتلې وای وژلې به مې وای مګر په دغه وخت کې هغه د رسول الله ﷺ امر را په ياد سو چې ويل: ترڅو چې بيرته راځې پام کوه چې بل کارونه کړې.

دغه ته اطاعت وايي، حذیفه ؓ کولای سوای چې د کفارو رئيس ووژني،

مکړي! د رسول الله ﷺ د اطاعت په سبب يې دغه کارونه کړي.

حذیفه ؓ وايي: کله چې دغه امر را په ياد سو بيرته مې غشی را ايسته کړی او د ابوسفیان په نارو مشرکان هم سره را ټول سوه او کېښستل، حذیفه ؓ وايي: زه هم کېښستم، اوس نو ابوسفیان غواړي چې قوم ته خبري وکړي شپه او تکه توره تاريخه ده اول يې وويل: هريو دي د خپل بغل يا څنگ سړی وپوښتي يا وګوري چې څوک دی، حذیفه ؓ وايي: زه په حيرت کې سوم چې اوس به څه کوم؟ زه د مسلمانانو څخه يم او د دوی په منځ کې ناست يم مګر د الله ﷻ قدرت دی په دغه وخت کې يې فکر کار وکړی.

عقل او هوښياري هغه ده چې د ضرورت او موقع پر وخت کار ځني واخيستل سي، حذیفه ؓ وايي: ژر مې د راسته طرف د سړي څخه پوښتنه وکړه چې څوک يې؟ هغه ويل: فلانی، مخ مې چپه طرف ته واړاوه د هغه څخه مې پوښتنه وکړه چې څوک يې؟ هغه ويل: فلانی او زما څخه هيچا پوښتنه و نه کړه.

ابوسفیان تقریر شروع کړی او ویل: تاسي دغه باد وینی؟ تاسي دغه یخ وینی؟ دغه مشکلات وینی؟ نو که ولاړ سو، ده لا تقریر نه و خلاص کړی چي خلکو نارې کړې: کوچ، کوچ، خلک د پخوا څخه لا په عذاب وه (۴۵) ورځي یې تیري کړي دي او هیڅ یې هم نه دي کړي، له بله طرفه د بني قریظه د یهودو خبر هم په مشرکانو کي نرسوی دی چي یهودو هم زموږ د همکارۍ او ملګرتیا څخه لاس واخیستی، نو د مشرکانو هغه د کامیابۍ امیدونه په یقیني ډول قطعه سوي وه.

حذیفه رضی الله عنه وایي: کفارو په دغه شپه د بارېدلو په کار شروع وکړه او زه لکه په گرم حمام کي چي یم په یخ هیڅ نه پوهېږم، بیرته را رهي سوم تر خندق را وا وینم پوښتنه مې وکړه چي رسول الله ﷺ چیري دی؟ ویل هغه لمونځ کوي، رسول الله ﷺ په خېمه کي لمونځ کاوه چي حذیفه رضی الله عنه خېمې ته ورننوتی.

حذیفه رضی الله عنه وایي: فقط چي خېمې ته ورننوتم هغه د حمام تود واله را څخه ولاړه، دا الهي معجزه وه، تر کومه وخته چي د رسول الله ﷺ په خدمت مشغول و هغه معجزه ورسره وه او کله چي خدمت پای ته ورسېدی هغه معجزه هم پای ته ورسېدل.

نو وایي: یخ ډېر په عذاب کړم او رسول الله ﷺ هم لمونځ کوي، ما دلته انتظار کاوه چي د رسول الله ﷺ د لمانځه څخه فارغه سي او زه خبر ورته و وایم، رسول الله ﷺ په لمانځه مشغوله دی او زه د یخه رېږدم تر داسي اندازې چي زامي مې رېږدي او غاښونه مې ټکهاري کوي، له ډېره یخه ځان نه سم ټینګولای، رسول الله ﷺ په لمانځه مشغوله و او را پوه سو چي زما ډېر یخ کیږي نو بې خپل پټو خلاص کړی او زه یې په پټ کړم، پر هغه لمانځه ولاړ و او زه یې پټ کړم (دا د رسول الله ﷺ پر خپلو اصحابو مهرباني وه، لکه مور چي هغه خپل نازولی زوی له یخه پټوي) اوس نور رسول الله ﷺ لمونځ کوي او زه د ده ﷺ په پټو کي ورسره پټ یم. پسله هغه چي رسول الله ﷺ د لمانځه څخه فارغه سو ما ته یې وکتل او ویل: څه خبر و؟ ما ټول حال ورته و وایه چي د احزابو حوصله پای ته رسېدلې ده او ولاړ به سي، دلته نور رسول الله ﷺ د خیر دعاء را ته وکړه او ویل: اوس نو بیده سه حذیفه رضی الله عنه وایي: رسول الله ﷺ په هغه خپل پټو کي پټ کړم او بیده سوم، تر سهاره بیده وم په هیڅ شي نه وم خبر،

سهار لمر راختلی ؤ او زه بیده وم چي رسول الله ﷺ راغلی او په پښه يې وښورولم ويل (قُم يا ثومان) اې خوبې! ولاړ سه خوب دي پوره سو؟ وايي: کله چي را پورته سوم (احزاب) هغه د کفارو ډلې تللي وې، ټول مسلمانان په حال خبر او خوشاله وه، مدينې منورې ته بيرته امن او امان، اطمینان او خوشالي راغلي وه، جنگ پای ته ورسېدی هيڅ شئ نسته، الله ﷻ ټول کفار په بل لښکر شړلي وه او مسلمانان يې د مشرکانو له جنگه و ساتل، د الله ﷻ په اراده په يوه شپه کار پر بل طرف واوښتی او رسول الله ﷺ بيرته خپل کور او مسجد ته ولاړی.

وروڼو! د خندق د غزاء په تاريخ کي دوه قوله دي خو صحي خبره دا ده چي د خندق غزاء د هجرت په پنځم کال کي وه او د کفارو له طرفه مسلمانان تر يوې مياشتي زيات محاصره سوي وه، د محاصرې شروع د شوال په مياشت کي وه او د ذوالقعدې په آخره کي پای ته ورسېده، ابن سعد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي: رسول الله ﷺ په (۲۳) د ذوالقعدې د چارشنبې په ورځ له خندقه خپل کور ته ولاړی.

د خندق جنگ د قتل او قتال يا تاوانو جنگ نه ؤ بلکه عصبي جنگ ؤ، په هغه کي تريخ او د ډيرو وژنو جنگ نه دی پېښ سوی، مگر بيا هم د اسلام په تاريخ کي يوه فيصله کوونکې غزاء وه چي الله ﷻ مشرکان ذليله کړل، له دې جنگه دا نتيجه را و وتل: چي د عربو ټوله قواوي نه سي کولای چي دغه کوچنۍ قوه کومه چي په مدينه منوره کي د رشد او نمو په حالت کي ده له منځه يوسي، ځکه ټول عرب نه سي کولای چي تر دغه اوسني لښکر دي زيات او قوي لښکر را ټول کړي، دا هغه د دوی آخرنۍ قدرت ؤ او هغه هم د الله ﷻ په اراده هيڅ و نه کړه نو ځکه رسول الله ﷺ پسله هغه چي احزاب ولاړل له مقصده ډکه يوه جمله وفرمايل او وې ويل:

«الآن نَغْزُوهُمْ وَلَا يَغْزُونَنَا نَحْنُ نَسِيرُ إِلَيْهِمْ»

ژباړه: تر دې وروسته به موږ پردوی حملې کوو او دوی پر موږ حمله نه سي کولای، موږ به دوی يا د دوی ځايولره ورځو.

او حقيقت هم دغسي سو که تاسي په ټول سیرت کي وگورۍ قريشو بيا پر مسلمانانو حمله نه ده کړې، اسلام د دفاعي مرحلې څخه ووتی او د هجوم مرحلې ته داخل سو.

د بني قريظه د يهودو سره غزاء

په کومه ورځ چي رسول الله ﷺ د خندق د غزاء څخه خپل کور ته ولاړی غواړي چي پسله دغه ډيري سترېا څخه چي د دغي اوږدې محاصرې او پرله پسې دفاع په موده کي ورته پېښه وه څه آرام او راحت وکړي ځکه اوس د جنگ حالت پای ته ورسېدی نو د جنگ لباس يې وکنی غواړي چي غسل وکړي.

په دغه وخت کي چي د مابنين وخت و د حيه الکلبې ﷺ راغلی.

د حيه الکلبې ﷺ د رسول الله ﷺ د اصحابو کرامو څخه يو نفر دی چي ډېر بنايسته سړی ؤ او جبريل ﷺ ډېر ځله د ده په شکل سره راتلی، اوس راغلی او اجازه غواړي چي د رسول الله ﷺ سره وويني، حضرت عائشې ﷺ دروازه ور خلاصه کړه، د حيه الکلبې ﷺ وويل: رسول الله ﷺ چيري دی؟ دې ﷺ وويل: غسل کوي، ويل: زه غواړم چي ور سره ووينم، رسول الله ﷺ وپېژندی چي دا جبريل ﷺ دی.

موږ مخ کي هم درته ويلي وه چي جبريل ﷺ به رسول الله ﷺ ته د مختلفو انسانانو په شکل او صورت راتلی، لکه په هغه مشهوره حديث شريف کي چي حضرت عمر ﷺ يې روايتوي او وايي: يو سړی ورسول الله ﷺ ته راغلی، د اسلام، ايمان او احسان پوښتنه يې ځني وکړه او بيا يې د قيامت د ورځي پوښتنه وکړه چي قيامت کله دی؟ او بيا رسول الله ﷺ وفرمايل: دا جبريل ؤ او راغلی ؤ چي تاسي ته ستاسي دين دروښيي، چي دلته هم جبريل ﷺ د يوه سړي په شکل سره راغلی.

او اوس هم د حيه الکلبې په شکل سره راغلی او رسول الله ﷺ ته يې وويل: آيا اسلحه دي کنېښوول؟ رسول الله ﷺ وويل: هو، جبريل ﷺ وويل: مگر ملائکو خپله اسلحه نه ده ايښې، رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه چي خبره څه ده؟ جبريل ﷺ وويل: الله ﷻ دي د بني قريظه د يهودو سره په جنگ امر کوي، ته او هغه کسان چي ستا ملکري دي د بني قريظه پر طرف حرکت وکړی او زه تر تا د مخه د هغو و طرف ته ور رهي يم چي د دوی قلاوي پر ورېږدوم او په زړو کي يې بهر ور واچوم، دا مسئله لا نه ده خلاصه سوې، هغه کسان چي غدر او خيانت يې وکړی هغو ته هم بايد سزا

او جزاء ورکول سي، رسول الله ﷺ هم سمدستي د جنگ لباس واغوستی له کوره را ووتی، هغه کسان چي د باندې ناست وه د هغو څخه يې پوښتنه وکړه چي کوم څوک موليږدی؟ هغو ويل: بېله د حية الکلبې څخه بل څوک مونږ نه دی ليدلی چي هغه هم د بني قريظه و طرف ته رهي و، رسول الله ﷺ وفرمايل: هغه جبريل و.

رسول الله ﷺ امر وکړی چي په خلکو کي دي پښ وسې: هر څوک چي پر الله او د قيامت پر ورځ ايمان لري د مځيگر لمونځ به نه کوي مگر په بني قريظه کي، رسول الله ﷺ د جنگ يا د لښکر بيرغ حضرت علي ؓ ته ورکړی او دئ يې د مخه د بني قريظه و طرف ته ولېږی، علي ؓ چي هلته د يهودو قلاوو ته ورنژدې سو د يهودو څخه يې د رسول الله ﷺ په باره کي بدې خبرې او بد الفاظ واورېدل.

خير دلته په مدينه منوره کي د جنگ دپاره تياري او آمادگي و نيول سوه ټولو مسلمانانو دوهم وار بيا د جنگ لباس واغوستی هر يو ځان تياروي او د بني قريظه پر طرف ور رهي دي، هغه کسان چي تر لمر لوېدلو د مخه بني قريظه ته ورسېدل هغو د مځيگر لمونځ په بني قريظه کي آداء کړی او هغه اصحاب کرام چي پوه سوه چي ځنډېږو او تر لمر لوېدلو د مخه بني قريظه ته نه سورسېدلای، دا پر دوو حصو وېشل سوه ځينو يې د مځيگر لمونځ په لار کي پر خپل وخت آداء کړی،

(که څه هم رسول الله ﷺ ويلي وه چي د مځيگر لمونځ به بل ځای نه کوی بېله بني قريظه څخه) ځکه دوی ويل: چي د رسول الله ﷺ مقصد دا و چي پر تللو تلوار وکړی او دا چي موږ د تلوار سره سره و نه رسېدلو دا بله خبره ده، مگر لمونځ بايد پر خپل وخت وسې، نو دوی لمونځ په لار کي آداء کړی.

خو ځينو اصحاب کرامو بيا و ويل: رسول الله ﷺ وفرمايل: چي د مځيگر لمونځ مه کوی مگر په بني قريظه کي، نو هغو د مځيگر لمونځ وځنډاوه خو و بني قريظه ته ورسېدل او د مځيگر لمونځ يې پسه لمر لوېدلو او ځينو يې پسه ماخستنه په بني قريظه کي آداء کړی او رسول الله ﷺ د دغو دواړو ډلو عمل صحي و باله، ځکه هر چا د خپل فهم سره مطابق د رسول الله ﷺ په قول عمل وکړی، د رسول الله ﷺ دغه امر چي د مځيگر لمونځ بل ځای مه کوی بېله بني قريظه، د دواړو معناوو

احتمال لري يا دا چي تلوار وکړي ژر ولاړ سي د مځيگر لمونځ بايد هلته ورسوي. يا دا چي لمونځ مه کوي مگر په بني قريظه کي، نور رسول الله ﷺ د خپل امر تعبير پر دواړه قسمه صحي وباله او دواړي ډلي يې صحي وبللې.

ورونو! دلته به د بحثه څخه ووزم او ستاسي توجه به يوه بل شي ته واړوم، هغه دا چي نن ورځ ډېر داسي کسان پيدا کيږي چي دوی وايي: الله ﷻ يو دی. رسول الله ﷺ مو يو دی، قرآن مجيد چي د اسلام قانون دی يو دی، نو دا څلور مذهب به د کومې خوا راغله؟ د دوی د دغې خبرې دکولو دپاره ممکن موږ څو سببه بيان کړو. يا دا چي دوی دغه خبره په دې سبب کوي: چي دوی ضيف الايمان دي غواړي چي مسلمانانو ته د دوی په دين کي شېهات او تشویش پيدا کړي نو دغسې خبرې په ډېر تاخت او تاز په خوند او مزه سره کوي، داسي دلائل وايي که يو نا پوه او بې علمه انسان د دوی خبرې واورې واقعاً په زړه کي يې تشویش پيدا کيږي او هغه هم د هغو کسانو څخه وگرځي چي پر اسلام اعتراضونه لري.

او څوک بيا دغه خبرې د ناپوهۍ په سبب کوي، ده خو د نورو دنيوي علومو څه نا څه تعليم او تحصيل کړی وي ځان ته پوه او دانسته وايي، خو د ديني علومو څخه محروم وي نو دغه د مذاهېبو اختلافونه ده ته چټي او بېکاره معلومېږي.

خو زه د دغو ټولو کسانو د قناعت دپاره په دغه يوه مثال سره کفايت کوم چي دغه اوس د مځيگر د لمانځه په باره کي ذکر سو، دا اصحاب کرام وه چي د رسول الله ﷺ يو قول هر چا د خپله فهمه سره موافق تعبير او عملي کړی او رسول الله ﷺ هم دواړه صحي وبلل.

دغه د مذاهېبو اختلافونه هم په دغه ډول سره دي، مذاهېب هيڅکله په عقیده، اصولو، او فرائضو کي اختلاف نه سره لري، د مذاهېبو ټول اختلافونه يا د يوه کار په فضيلت کي دي مثلاً: په لمانځه کي آمين ويل په لوړ آواز هم روا دی او په کښته آواز هم روا دي. خو اختلاف يې په فضيلت کي دی څوک يې په زوره ويل ښه بولي او څوک يې کښته ويل ښه بولي، يا د مذاهېبو اختلاف د احاديثو د يوه لفظ په ترجمه کي وي چي په هر يوه سره يې عمل کول جائز او روا دي.

که دغه بحث ته نور هم تفصیل ورکوم اصلي مقصد پاته کيږي نو په دغه یوه مثال سره به کفایت وکړو او بیرته به خپلې قصې ته ولاړسو.

بیانو رسول الله ﷺ د خپلو ځینو پاته اصحابو سره د مهاجرینو او انصارو سره د مدینې منورې څخه د بني قریظه پر طرف رهي سو او هلته یې د بني قریظه د ځاهانو څخه پر یوه څاه واړول چې (بئر انا) ورته ویل کېده.

رسول الله ﷺ بني قریظه ته په داسې حال کي ورغلی چې زغره او د جنگ لباس یې اغوستی ؤ او یهودو ته یې ورېغ کړه، هغو هم د قلا له بامه ورته راږغ کړل چې موږ دلته یو څه وایې؟ رسول الله ﷺ بد الفاظ ورته وویل: او دا نادره پېښېدل چې رسول الله ﷺ دي یو چاته بد و وایي، خو په دغه ورځ رسول الله ﷺ ورته وویل: ای د بزوگیانو او خنزیرانو وروڼو! پر تاسي د الله ﷻ ذلت نازل سو، یعنې: الله ﷻ و شرمولاست او و ښویولاست، هغو ورته وویل: یا محمد ﷺ ته حلیم یې، ته مهربانه یې، رسول الله ﷺ وفرمایل: نن نه حلیم سته نه مهرباني، تاسي په داسې خطرناکه وخت کي غدر او خیانت کوی او بیا حلیم غواړی؟ تاسي به تسلیمېږي او بیا زه پوه سم زما کار، ستاسي په باره کي چې زه هر حکم کوم هغه زما خوښه ده.

یهودو د تسلیمېدلو او ۱۰ وتلو څخه انکار وکړی، ویل: که در ووزو ته مو وژنې، رشتیا هم دوی د مرګ لائق وه ځکه د دغسې تنګسې په وخت کي بېله دښمنه بل څوک غدر او خیانت نه کوي، دوی هم د خپلې ګناه په دروند والي پوهېدل، نو دننه په قلاوو کي کېښستل، نه جنگ ته راوړي او نه تسلیمېږي او دلته د مسلمانانو له طرفه محاکمه دي.

الله ﷻ د یهودو په زړو کي بېره ور واچول که نه دغه یهودو (۷۰۰) نفره جنگي ځوانان د لودل، بېله ښځو او ماشومانو یوازې ځوانان او د جنگ خلک یې اووه سوه نفره وه، مګر الله ﷻ یې په زړو کي بېره وراچولې وه د راوتلو او جنگ کولو قدرت یې ځني سلب او ایسته کړی، اوس نو منافقان هم ټول راغله او د مسلمانانو سره یو ځای سوه ځکه وخت د غنیمتو دی، د مخه چې په خندق کي بېره او خطر ؤ ټول وتښتېدل او اوس چې یې د غنیمت امید پیدا سو بیا راغله چې په غنیمتو کي حصه ور ورسېږي.

يهود محاصره دي او رسول الله ﷺ ورته وايي: صلحه نسته تاسي به يو وار تسليمېږئ او بيا چي ستاسي په باره كي هر حكم كوم هغه زما خوښه ده.

يهودو و رسول الله ﷺ ته و ويل: يا محمد! ﷺ زموږ د حلفواوو څخه داسي يو نفر راوېږه چي ستا د متابعينو يعني: مسلمانانو څخه وي چي موږ مشوره ورسره وكړو چي هغه ابو كبابه دى، ابو كبابه ؓ د يهودو حليف او معاهد ؤ د ده مالونه او د ده اولادونه د دوى په منطقه كي وه او اوس يهود غواړي چي د هغه سره مشوره وكړي.

رسول الله ﷺ هم ابو لبابه ؓ وروڼې، ابو لبابه ؓ چي د دوى قلاته ورغلى ښځي او نارينه، كوچنيان او لويان يې مخ ته ورو ولاړ سوه، ښځي ورته ژاړي مخان په چپلاخو وهي، ماشومان بغاري وهي، د ابو لبابه ؓ زړه پر وسوځل سو، يهودو ورته وويل: يا ابا لبابه! ستا څه فكر دى؟ ده ويل: زما سره هيڅ فكر نسته رسول الله ﷺ اراده كړې ده نه موږ پرېږدي، يهودو ويل: يا ابا لبابه! آيا ته دا مشوره راكوې چي موږ د محمد ﷺ په خوښه تسليم سو؟ ابو لبابه ؓ ويل: هو، مگر په دغه وخت كي يې گوتي په داسي ډول سره پر غاړه تيري كړې چي مقصد يې دا ؤ: كه تسليم سى هغه مو حلالوي.

ابو لبابه ؓ وايي: زه په ځان نه سوم پوه بېله ارادې مي گوتي پر غاړه تيري سوې، ابو لبابه ؓ وايي: گوتي مي لا د غاړي څخه نه وې را ايسته كړي چي پوه سوم: ما د الله ﷻ او رسول الله ﷺ سره خيانت وكړى ځكه دا د رسول الله ﷺ سر او پټ راز ؤ ما ښكاره كړى، نو ابو لبابه ؓ يهود پر دغه ځاى پرېښوول او دى سمدستي د مسجد نبوي پر طرف رهي سو حتى رسول الله ﷺ ته هم نه ورغلى بلكه برابر مسجد ته ولاړى او خپلي ښځي ته يې وويل: راسه ما د مسجد په يوه پاڼه يا عمود پوري و تړه، ځكه ما د الله او رسول الله ﷺ سره خيانت وكړى او په والله تر هغو به ځان خلاص نه كړم او نه به مي څوك خلاصوي چي رسول الله ﷺ مي په خپل لاس نه كړي خلاص او توبه مي قبوله نه كړي او په والله زه به بيا هيڅكله د بني قريظه مخكي ته ور داخل نه سم.

رسول الله ﷺ په دې حال خبر سو چي ابو لبابه يهودو ته حال ووايه او بيا يې ځان د مسجد په عمود پوري وتړى، نو رسول الله ﷺ و فرمايل: كه دى لومړى ما ته راغلى واى ما به د الله ﷻ څخه د ده دپاره د مغفرت غوښتنه كړې واى.

مگر څرنگه چې ده په خپله خوښه سره دا کار وکړی نو زه تر هغو دئ نه خلاصوم چې الله ﷻ يې توبه قبلوي، ابو لبا به ﷺ دغسې تړلې پاته سو، شپږ ورځې د مسجد په عمود پورې تړلې و فقط د لمانځه پر وخت به يې بڅه ورته راتنه د اوداسه او لمانځه دپاره به يې خلاصاوه نور به تړلې و، خوب او خورک يې په دغه تړلې حالت کې وه ترڅو چې الله ﷻ د ده توبه قبوله کړه او عفوه يې ورته وکړه او رسول الله ﷺ خلاص کړی.

هلته چې يهود د ابو لبا به ﷺ په اشاره پوه سو ه چې موږ وژني نو يې اړاده وکړه چې نه به تسليمېږو او په خپلو قلاوو کې پاته سوه، ځکه يهودو دننه په قلاوو کې د خوړلو او چنبلو ضروريات پوره درلودل، په قلاوو کې ساتلي ناست دي نور هيڅ تکليف نه لري، مگر په زړو يې بېرته ننوتلې ده، خو کله چې دغه محاصره اوږده سوه نو کعب هغه د يهودو مشر دوی سره را ټول کړه، ويل: دغه حال خوتاسي وينې چې موږ په مبتلا يو؟ دغسې حالات ټينگ عزم، قوي اړاده او لوړ همت غواړي، موږ بايد خامخا يو څه وکړو، پر دغه حال نه سو پاته کېدلای څو تر څو به محاصره يو؟ يهودو وويل: ستا څه فکر دی؟ کعب بن اسد وويل: دغه مشکل چې موږ ته را پېښ دی بل حل نه لري بېله دې څخه چې يو د دغو درو کارو به کوو، يهودو وويل: هغه درې کاره څه شي دي؟ کعب وويل: اول دا: په والله تاسي پوهېږي چې محمد ﷺ نبي دی، تاسي ټول په دغه پوه ياست چې دئ هغه نبي دی چې په تورات کې درته ذکر سوی دی نو راسی چې د ده دين ته د دې دپاره داخل سو چې وينې او مالونه، ښځې او اولادونه مو په امان سي، قوم يې ورته وويل: د ده دين ته خو هيڅکله نه داخليږو.

سره د دې چې يهود پوهېدل او اوس هم پوهېږي چې محمد ﷺ د الله ﷻ نه طرفه نبي دی مگر د اسلام او مسلمانانو سره يې عناد او حسد درلودی او اوس يې هم لري، نو قوم ورته وويل: اول کار خودي و نه سو دوهم څه شي دی؟ يا کعب!

کعب وويل: دوهم دا چې خپلې ښځې او اولادونه به ټول و وژنو په قلا کې به د ښځو او ماشومانو څخه هيڅوک ژوندی نه پرېږدو ټول به حلال کړو او بيا به موږ په يوه وار او يوه حمله توري په لاس پر مسلمانانو و ووزو او تر هغو به جنگ کوو چې يا کاميابه کېږو يا ټول وژل کېږو، که وژل سو خو آخري شئ مو عړک دی او که کاميابي زموږ وه

بيا به له سره نوري ښځي وکړو او نور اولادونه به موسي، نوی ژوند به شروع کړو. قوم ويل: د دغو غريبانو څه گناه ده؟ څه يې کړي دي چې موږ يې وژنو؟ اصلاً په قوم کې همت نه ؤ په دوی کې داسې څوک نه ؤ چې ټينگ عزم او همت ولري، رشتيا هم اوس د دوی مخ ته دوې خبرې دي يا مرگ يا ژوند، مرگ خويې حتمي دی نو د ژوند دپاره بايد يو څه وکړي، خو په دوی کې د عزم او همت خاوند نسته، نو ويل: درېيم څه شي دی؟ کعب وويل: درېيم دا دی چې نن شپه د شنبې شپه ده مسلمانان زموږ له طرفه بېغمه دي چې موږ نن ورځ نه جنگ کوو او نه حمله. (واقعاً هم هغه وخت چې مسلمانان د خندق سره محاصره وه کله چې به د شنبې شپه داخله سوه مسلمانان به بېغمه سوه ځکه پوهېدل چې يهود په شنبه حمله نه کوي، نو د شنبې ورځ د مسلمانانو دپاره د راحت ورځ وه او اوس هم دغه د محاصرې په وخت کې مسلمانان د شنبې په ورځ بېغمه وي، پيره کوي مگر نور د يهودو له طرفه د حملې تشويش نه لري، نو د مسلمانانو څخه به هريوه په بېغمه زړه استراحت کاوه). نو کعب وويل: نن شپه د شنبې ده او مسلمانان د شنبې په شپه زموږ له طرفه بېغمه دي نو راسی چې دغه خپله شنبه ماته کړو او پر مسلمانانو د شنبې په ورځ حمله وکړو، قوم ويل: يا کعب! ته پوهېږې چې الله ﷻ په هغو کسانو څه وکړه چې شنبه يې ماته کړه؟ الله ﷻ د هغو څخه خنزيران او بزوگيانې جوړ کړه، مسخه يې کړل، ته غواړې چې موږ په شنبه حمله وکړو او الله ﷻ جزاء راکړي؟ يا! دا کار هم نه کوو. يهودو درې سره فکره يا پېشنهاده و نه منل، نو کعب په قهر او غضب سره وويل: له کومه وخته چې له موږه زېږېدلي ياست تاسي ټولو د همت او مړانې يوه شپه هم نه ده تېره کړې، يعني: هيڅ اړاده نه لری خبره د مرگ او ژوند ده، دلته همت او مړانه په کار دي او تاسي په شک او تردد کې ياست يوه خبره نه قبلوی، واقعاً هم يهود په دغه شک او تردد کې پاته سوه هيڅ يې و نه کړه.

د يهودو څخه يو نفر چې نوم يې عمرو بن سعدي ؤ د يهودو د قلا څخه را ووتی، څرنکه چې رسول الله ﷺ د يهودو پر قلا شا وخوا پيره داران درولي وه د دغه پيره دارانو مشر د مسلمانانو يو ډېر قوي او جنگي پهلوان محمد بن مسلمه الأنصاري ؓ ؤ،

پیره دارانو دغه عمرو بن سعدي يهودي ونيوی غواړي چي وې وژني، خو يهودي وويل: ما ستاسي نبي ته ور ولی، يهودي يې و رسول الله ﷺ ته راوستي، يهودي وويل: يا محمد! ﷺ کله چي يهودو وعده ماته کړه او غدر يې وکړی زه هغه يواځنې سرئ وم چي دا کار مي نه خوښ ؤ او نه په راضي وم بلکه دوی مي هم له دغه کاره منع کول زه په دغه غدر کي د دوی سره نه وم موافق، رسول الله ﷺ و فرمايل: ته صادقه يې صحي ده، رشتيا هم دغه سړي د يهودو سره د عهد په ماتولو کي ګډون نه ؤ کړی او رسول الله ﷺ هم ټولو يهودو ته جزاء نه ورکول بلکه هغو کسانو ته يې جزاء ورکول چي عهد يې مات کړی ؤ، نو يې امر وکړی چي دغه سړی پرېږدی او وې فرمايل: چي الله ﷻ دغه سړی هغه دده د وفاء په سبب د وژلو څخه خلاص کړی.

خبره دا نه وه چي د عامو يهودو څخه انتقام اخيستل کېدی بلکه جزاء او انتقام د هغو کسانو دپاره وه چي عهد يې مات کړی ؤ او هغه څوک چي پر خپل عهد يې وفاء کړې وه هغه د جزاء ورکولو څخه خلاص سو او عمرو بن سعدي يې ايله کړی.

يهودو کولای سواي چي دغه اوږده محاصره تحمل کړي او وې زغمي، ځکه غذايي مواد يې درلودل، د اوبو څاهان هم هلته دننه په قلاوو کي موجود وه او دوی هم د جنگ څخه په قلاوو ساتل سوي وه، بالمقابل مسلمانانو په شديد يخ او ډېره لوړه کي پر دښت شپې ورته تېرولې او په عين حال کي مسلمانان د هغي اوږدې محاصرې او هغه پرله پسې دفاع څخه چي د خندق په ساتنه کي پر دوی تېرېدل سترې هم وه، مګر د بني قريظه د يهودو سره د مسلمانانو جنگ د اعصابو جنگ ؤ، الله ﷻ د هغو په زړو کي بېره وړ اچولې وه او د هري ورځي په تېرېدلو سره د دوی معنويات نور هم ضعيفه کېدل او خپل ټول معنويات يې په هغه ورځ د لاسه ورکړه چي حضرت علي او زبير بن العوام ؓ د څو نورو مسلمانانو په ملګر تيا د يهودو پر قلا حمله وکړه او دوی بېله جنگه تسليم سوه، چي هغه قصه داسي وه:

مسلمانانو وليدل چي خبره اوږده سوه د محاصرې نولس ورځي تيري سوې او هيڅ نتيجه لاس ته نه ده راغلې نو د مسلمانانو د پهلوانانو څخه څو نفره سره يو ځای سوه چي په دې جمله کي زبير بن العوام او علي بن أبي طالب ؓ هم وه، دغو

مسلمانانو پر مرگ وعده سره وکړه، ویل: پر یهودو حمله کوو او بیرته نه راگرځو یا به قلا خلاصو یا به وژل کیږو، دې ډلې د قلا د حملې دپاره ځانونه تیار او آماده کړه اوس غواړي چې حمله شروع کړي او د حملې دپاره وررهي سوه، په دغه وخت کې علي عليه السلام په لوړ اواز سره ناري کړه: ای د ایمان خاوندانو! په والله یا به هغه څه را ته پیښېږي چې حمزه ته پېښ سوه یا به قلا خلاصو، يعني: یا مرگ دی یا د قلا خلاصو. یهود خو لوړ پر قلا ولاړ دي او دغه حالات ویني او اوري نويې د تسلیمېدلو نارې شروع کړې نارې وهي: یا محمد! یا محمد! ستا و حکم ته در وزو، دغه بېره یې هم الله ﷻ په زړو کې ور واچول، د بني قریظه یهود د دغې ډلې د بېرې څخه تسلیم سوه او قلاوي یې خلاصې کړې، ټول هغه کسان چې په قلاوو کې موجود وه تسلیم سوه، نارینه او ښځې، لویان او کوچنیان ټول تسلیم سوه، رسول الله ﷺ امر وکړ چې نارینه یې ټول وتړی، د یهودو (۷۰۰) نمره د محمد بن مسلمه رضی الله عنه تر نظارت لاندې و تړل سوه، ښځې او ماشومان یې د نارینه وو څخه جلا په بل طرف کې سره یو ځای کړل، دلته نو د اوس د قبیلې مسلمانان و رسول الله ﷺ ته سره را ټول سوه او ویل: یا رسول الله! زموږ د حلفاوو او متعاهدینو سره ښه وکړه لکه څرنګه چې د خزرج د حلفاوو او متعاهدینو سره دي ښه وکړل.

د بني قینقاع یهود ځا له مرګه خلاص کړه؟ ستاسې به هغه قصه په یاد وي؟ چې عبدالله بن ابی بن سلول منافق و رسول الله ﷺ ته ورغلی او ویل: (یا رسول الله! أحسن إلى موالی) زما د حلفاوو سره احسان وکړه او رسول الله ﷺ د دغه عبدالله د غوښتنې په سبب د بني قینقاع یهود ژوندي پرېښوول، عبدالله بن ابی د خزرج د قبیلې ؤ او د خزرج قبیلې د بني قینقاع د یهودو سره عهد درلودی.

څرنګه چې د اوس قبيله بیا د بني قریظه د یهودو سره عهد او میثاق لري نو اوس د اوس قبيله وایي: یا رسول الله! أحسن إلى موالینا. لکه څرنګه چې دي د خزرج د حلفاوو سره چې د بني قینقاع یهود وه احسان وکړی، دغه رنګه زموږ د حلفاوو سره چې بني قریظه دي هم احسان وکړه.

مګر ګناه تر ګناه پوري فرق لري که څه هم د بني قینقاع د یهودو ګناه لویه وه،

مګر د بني قريظه د ګناه سره هېڅ نه سي مشابه کېدلای. دلته ګناه سل ګونه نه بلکه زر ګونه ده، د بني قينقاع يهودو يو مسلمان سړی وژلی ؤ او قاتل يې مسلمانانو ته په لاس نه ورکاوه، مګر د بني قريظه يهودو ټول اسلام او مسلمانان په خطر کي اچولي وه، ټول اسلام يې په يوه وار فيصله کاوه.

د اوس د قبيلې په غوښتنه سره رسول الله ﷺ په حيرت کي سوچي څه وکړي؟ رشتيا هم رسول الله ﷺ د بني قينقاع يهود د خزر ج د قبيلې په واسطه پرېښوول او اوس د اوس د قبيلې په غوښتنه د بني قريظه د يهودو سره هغه د عفوي معامله و نه کړي؟ نو يې د اوس قبيلې ته و ويل: آيا نه راضي کېږي چي د دوی په باره کي ستاسي څخه يو نفر حکم وکړي؟ يعني: د بني قريظه په باره کي به حکم ستاسي د قبيلې يوه نفر ته پرېږدم، هغه چي هر حکم وکړي هغه زما قبول دی، دوی ويل: هغه به څوک وي يا رسول الله! چي د دوی په باره کي به حکم کوي؟ رسول الله ﷺ و فرمايل: سعد بن معاذ، و هغه ته به يې پرېږدم د هغه خوښه ده چي هر حکم کوي، د اوس قبيلې وويل: يا رسول الله! سعد زموږ رئيس دی د هغه په حکم راضي يو.

دا خبر د بني قريظه يهودو ته ورسېدی او سعد بن معاذ ؓ د هغو حليف دی، يعني: يو د بل سره يې د دوستۍ عهد درلودی، يهودو هم و ويل: د سعد په حکم راضي يو سعد خو زموږ ملګری او حليف دی.

اوس نو سعد ؓ چيري دی؟ هغه په مسجد نبوي کي په خېمه کي دی او هلته يې د هغه زخم علاج کېږي کوم چي په غشي وېشل سوی ؤ او دا مو مخ کي درته و ويل: چي سعد ؓ په دغه ناروغي کي خپل رب ته يوه دعاء کړې وه چي الهي! تا ته معلومه ده چي ما ته د هېچا سره ستا په لار کي جهاد کول دومره ډېر نه دي خوښ لکه د هغه قوم سره چي ستا د رسول تکذيب يې کړی دی او ستا رسول يې د خپله وطنه څخه ايستلی دی (چي مقصد يې قريش وه) او الهي! زه داسي ګمان کوم چي تا زموږ او د دوی له منځه جنگ ايسته او ليري کړی، که چيري د قريشو سره نور هم جنگ پاته وي نو ما ژوندی پاته کړې چي د هغو سره ستا دپاره جهاد وکړم او که دي نور جنگ ايسته کړی وي نو مي دغه زخم مه جوړوي او مرګ مي له دغه زخمه څخه

کړې او د دعا په آخر کې يې وويل: ټهې! تر هغومې مه وژنې چې د بني قريظه په يهودو کې زړه يخ نه سي.

الله ﷻ دغه د ده دعا قبوله کړې وه او اوس د بني قريظه د يهودو په باره کې حکم د سعد بن معاذ ؓ په لاس کې سو، نو رسول الله ﷺ نفر ولېږل چې سعد بن معاذ ؓ د حکم کولو دپاره راوړي، نفر مسجد نبوي ته ورغله.

سعد بن معاذ ؓ چې د هغه زخم په سبب نه پر خپلو پښو تلای سي او نه پر بوده سپرېدلای سي ځکه وينه ډېره ځنې تللې ده او اوس هم زخمي او ضعیفه دی، نو يې سعد ؓ پر يوه شي پرې ایستی او بيا يې هغه شی پر خره کېښاوه، سعد ؓ دغسي ستوني ستخ پروت دی او خر رهي دی، پر لاري به د اوس د قبيلې نورو مشرانو ورته ويل: يا سعد! د خپلو متعاهدینو سره دي احسان وکړه، رسول الله ﷺ د هغو په باره کې حکم تا ته پرېښاوه هغه زموږ خُلفاء او متعاهدین دي، قوم يې د يهودو سپارښت پر کاوه، سعد ؓ چې د هیڅ نه وایي، خودغه مشرانو دغه خبره ډېره او په تکرار سره ورته کول، په آخر کې سعد ؓ وويل: پر سعد داسي وخت راغلی دی چې د الله ﷻ په لار کې به د چا د ملامتې پروا نه کوي، يعني: په دغه حکم کې به زه د الله ﷻ مراعت کوم که بل څوک ملامتي را باندې وایي په هغه زما پروا نه کېږي.

ځیني کسان چې د سعد بن معاذ ؓ د دغې خبرې په مقصد پوه سوه نو خپل قوم ته به يې ويل: د بني قريظه يهود ختم سوه ټول وژل کېږي.

کله چې سعد ؓ د بني قريظه قلاوو ته ورسېدی، رسول الله ﷺ د خپلو اصحابو سره ناست دی، خلک سره را ټول دي او يهود هلته د خلکو څخه ليري ترلې دي د خلکو خبرې نه اوري، اوس چې سعد ؓ د رسول الله ﷺ منطقې ته نژدې سو، رسول الله ﷺ ولاړ سو او اصحاب کرامو ته يې وفرمايل: « قُومُوا إِلَى سَيِّدِكُمْ » يعني: خپل مشر او سردار ته مو ولاړ سئ، ټول خلک د رسول الله ﷺ په امر د سعد بن معاذ ؓ د عزت دپاره ولاړ سوه، يهودو هم د سعد ؓ دغه لوی قدر او عزت وليدی، اوس نو ټول خلک د سعد ؓ د حکم په انتظار کې دي، رسول الله ﷺ بيا ورته وويل: يا سعد! د بني قريظه د يهودو په باره کې مي حکم تا ته پرې اېښی دی د دوی

په باره کي چي څنگه ستا خوښه وي هغه حکم وکړه، سعد رضي الله عنه وويل: زما حکم پر يهودو چلېږي؟ خلکو ويل هو، سعد رضي الله عنه د اوس د قبيلې مشرانو ته وکتل او ويل: زما حکم پر اوس چلېږي؟ چي په خپله د سعد رضي الله عنه قبيله او د يهودو حلفاء او متعهدين دي، د اوس مشرانو وويل: هو ستا په حکم راضي يو يا سعد! بيا يې د خزرج د قبيلې مشرانو ته وکتل او ويل: زما حکم پر خزرج چلېږي؟ هغو ويل: هو ستا په حکم راضي يو يا سعد! بيا يې د مهاجرو مسلمانانو طرف ته وکتل او ويل: زما حکم پر مسلمانانو چلېږي؟ ټول زما په حکم راضي ياست؟ هغو ويل: هو ستا په حکم راضي يو يا سعد! بيا يې د رسول الله صلی الله علیه و آله طرف ته وکتل او ويل: هغه څوک چي هلته ناست دي زما حکم پر چلېږي؟

دا يې د رسول الله صلی الله علیه و آله سره ادب و، داسي يې ونه ويل چي زما حکم پر

رسول الله صلی الله علیه و آله چلېږي؟ د ادب په سبب يې وويل: زما حکم پر

هغه چا چلېږي چي هلته ناست دي؟

رسول الله صلی الله علیه و آله وويل: هو يا سعد! نو سعد رضي الله عنه وويل:

زه د بني قريظه پر يهودو حکم کوم چي فارينه دي يې ټول و وژل سي، بنځي او ماشومان دي يې بنديان واخيستل سي او مالونه دي يې تقسيم سي.

رسول الله صلی الله علیه و آله په لوړ آواز وويل: الله اکبر! تا پر دوی د الله په حکم! حکم وکړی، هغه الله چي تر اوو آسمانو لوړ دی.

ورونو! د سعد بن معاذ رضي الله عنه حکم د عدل او انصاف حکم و، د بني قريظه يهودو يوازي دا نه چي هغه لوی غدر او خیانت يې کړی و پر هغه سر بېره يې د مسلمانانو د نېست او نابود کولو دپاره (۱۵۰۰) توري (۲۰۰۰) نېزې (۳۰۰) زغري (۵۰۰) سپړه سره يوځای کړي وه، چي مسلمانانو ته پسله هغه په لاس ورغله چي د دوی قلاوي يې فتحه کړې. خير سعد رضي الله عنه خپل حکم وکړی يهود د ليري ورته گوري مگر خبر نه دي چي څه پېښه ده او زموږ په باره کي څه فيصله وسوه.

بيا نو رسول الله صلی الله علیه و آله امر وکړی چي يهود دي د بنت الحارث په کور کي چي د بني النجار څخه يوه ښځه وه بنديان سي او د دوی دپاره دي د مدينې منورې په بازار

کي خندقونه وکندل سي، د خندقو تر کندلو وروسته يې امر وکړی چې لس نفره يهود را ولی، لس نفره را وستل سوه او د هغو غاړي و وهل سوې، پاته يهود په هغه کور کي بنديان دي نه پوهیږي چې د هغولسو نفرو سره څه وسوه، بيا يې نور لس نفره را وستل دا هم حلال کړل سوه او يهود نه دي خبر چې څه ور سره کيږي.

هلته په پاته يهودو کي يوه وويل: دغه اوس په موږ څه کوي؟ کعب بن أسد هغه د يهودو مشر ورته وکتل او ويل: والله ما ستاسي په مثل بيعقلان نه دي ليدلي، آيا ته نه وينې چې لس نفره بيا يې او بيا نه راځي؟ په والله دغه حلالېدل دي او واقعاً هم اووه سوه نفره يهود په يوه ورځ و وژل سوه، په دغه طريقه سره هغه د غدر او خیانت بناماران و وژل سوه، هغه کسان چې هغه خپل ټينگ عهدونه يې مات کړه او په داسي وخت کي يې د مسلمانانو پر ضد د احزابو مرسته وکړه چې مسلمانانو په خپل ژوند کي هغه ترڅې ورځي تېرولې، نو دوی په خپل دغه عمل سره د جنگ د لوبو مجرمانو څخه وگرځېدل، هغه مجرمان چې د محاکمې او اعدام مستحق او لائق وه، د دوی سره يو ځای هغه د بني النضير شيطان او د احزابو د جنگ لوی مجرم حبي بن أخطب هم و وژل سو، ځکه هغه هم هغه وخت چې قريش او غطفان ولاړل د بني قريظه د يهودو سره د دوی قلا ته ننوتی، دا هم په دې سبب چې د کعب بن أسد سره يې پر خپله هغه وعده وفاء کړې وي چې کعب يې وغدر او خیانت ته تشويقاوه چې د مسلمانانو پر ضد د احزابو ملگرتيا وکړه.

کله چې دغه حبي بن أخطب د وژلو دپاره را وستل سو، ده يو ښه قيمت بهاء يا گران قيمته لباس اغوستی ؤ، مگر هغه يې له هره طرفه د يوې ګوتي پر اندازه خیرلی ؤ، دا د دې دپاره چې د مسلمانانو په ښه ورنه سي، اوس چې حبي بن أخطب را وستل سو لاسونه يې د غاړي سره په رسۍ تړلي وه، رسول الله ﷺ ته يې وويل: په والله ما خپل ځان ستا د دښمنۍ په سبب هيڅ وخت ملامت نه دی بللی، يعني: زه دغه ستا سره پر دښمني کولو نه پښېمانه یم او نه ځان ملامت بولم، مگر دا چې الله څوک غالبه کوي هغه غالبه کيږي او بيا يې خلکو ته مخ ورواړاوه او ويل: اې خلکو! د الله په امر نه یم ناراضه دا ليکل سوی تقدير دی الله پر بني اسرائيلو دغه وژنه ليکلې

ده او بيا کښېنستی غاړه يې په توره ووهل سوه.

ورونو! حَيَّي بن اخطب يهودي د ام المومنين صفيه رضي الله عنها پلار، که ستاسي په ياد وي هغه څوک دی: کله چي رسول الله ﷺ مدينې منورې ته په هجرت ورغلی نو دئ او د ده ورور ابوياسر د رسول الله ﷺ د ليدلو دپاره ورغله او په مابنام کي سترې هلاک بيرته کور ته راغله او د ده ورور پوښتنه ځني وکړه چي دغه سړی يعني: رسول الله ﷺ هغه هغه دی؟ يعني: هغه نبي دی چي موږ ته په تورات کي ذکر سوی دی؟ ده ورته وويل: هو! هغه دی، ويل: چي هغه دی نوڅه اړاده لري؟

ده ويل: تر کومه وخته چي ژوندی يم دښمني به يې کوم.

نو خود دئ د رسول الله ﷺ پر دښمني نه پښمانه ؤ او نه يې ځان ملامتawe او د هجرت په پنځم کال کي په دغه طريقه سره ووژل سو.

همدارنگه د يهودو د بنځو څخه يوه بنځه ووژل سوه او دا هغه څوک وه چي پر خَلاَّد بن سُوَيْد رضي الله عنه يې د قلا څخه د مېچني پل (لويه ډبره) را وغورځاوه او هغه يې شهيد کړی، نو دغه بنځه د هغه په قصاص کي ووژل سوه.

رسول الله ﷺ دا امر هم وکړی ويل: د يهودو په نارينه وو کي که د چا ورېښتان را شنه سوي وه يعني: بلوغ ته رسېدلی وي هغه ووژنی او که د چا ورېښتان نه وه را شنه سوي يعني: کوچنی ؤ هغه مه ووژنی.

د يهودو څخه يو نفر چي نوم يې زبير بن طابا ؤ او د يهودو د مشرانو څخه ؤ کوم وخت چي د حلالولو دپاره راوستل سو د انصارو د مسلمانانو څخه يوه نفر چي ثابت بن قيس نومېدی وليدی، نو رسول الله ﷺ ته يې وويل: يا رسول الله! دغه زبير بن طابا ما ته را وبخښه ځکه ده د بُعَاث د جنگ په ورځ زما سره کومک کړی دی. (د بُعَاث جنگ تر هجرت د مخه په جاهليت کي يو جنگ ؤ) نو ثابت بن قيس وويل: ده په هغه ورځ په بنديانو کي وليدم او ايله يې کړم، لکه څرنگه چي ده زه آزاد کړی يم غواړم چي زه يې هم آزاد کړم، رسول الله ﷺ وفرمايل: دئ يې ستا، نو زبير بن طابا له مرگه خلاص سو، بيا نو زبير يهودي و هغه انصاري ته وويل: زه خو دي خلاص کړم مگر بنځه، اولاد او مال به مي څي؟ انصاري بيا رسول الله ﷺ ته

ورغلی ویل: یا رسول الله! د ده ښځه، اولاد او مال څنګه کیږي؟ رسول الله ﷺ وفرمایل: هغه یې هم ستا په اختیار، ټول شیان یې ور و بخیل، زبیر بن طابا خوشاله سو او بیا یې پوښتنه وکړه چې د کعب بن أسد سره څه کیږي؟ (کعب بن أسد د بني قریظه د یهودو مشر ؤ) نو زبیر یهودي و ویل: د هغه سره څه کیږي؟ ویل هغه وژل کیږي، بیا یې وویل: د حیی بن أخطب سره څه کیږي؟

حیی بن أخطب د بني النضیر د یهودو مشر ؤ، که یې ستاسي قصه په یاد وي هغه چې د مدینې منورې څخه وایستل سوه او دئ بیا خیبر ته ولاړی او هلته د خیبر مشر هم سو او بیا ده او د ده ملګرو دغه د کفارو احزاب یا ډلي د مسلمانانو د جنگ دپاره سره را ټولي کړې، اوس چې کفار بیرته د خندق څخه ولاړه نو دئ د بني قریظه د یهودو سره په قلاکي پاته سو او دئ هم بندي و نیول سو.

نو دغه زبیر بن طابا پوښتنه وکړه چې د حیی بن أخطب سره څه کیږي؟ ویل هغه هم وژل کیږي، ده و ویل: زه هم د خپل ځان دپاره په داسي ژوند نه یم خوښ چې حیی بن أخطب او کعب بن أسد وژل کیږي او زه دي پاته یم، انصاري ویل: سره! ته، ستا ښځه، ستا اولاد مې له مرګه خلاص کړاست، مال مې در خلاص کړی نور نو څه غواړې؟ یهودي ویل: یا! زه خپله ښځه او اولادونه جنت ته را سره بیایم، د ټولو آزادي یې بیرته ور د کړه او دئ حلال کړل سو، ابوبکر الصديق ؓ و ویل: بلکه دئ خپله کورنۍ اور ته ور سره بیايي، دا د الله ﷻ قدرت او اراده ده مسلمانانو نجات ور کړی او ژوندئ یې پرې ښاوه خوده بد بخته بیرته هغه نجات ور د کړی.

د یهودو څخه یو بل نوی ځوان چې فقط څو ورځي مخ کي بلوغ ته رسېدلی ؤ، یوازي برېتو یې خط وهلی ؤ دا یې هم د وژلو دپاره راوستی ځکه هر بالغ نارینه وژل کېدی. دغه ځوان چې نوم یې رُفاعه القُرظي ؤ د مسلمانانو په یوه ښځه پوري و مېنې زاری ورته کوي او ویل خلاص مې کړه په والله بیا لمونځ کوم، ښځه چې سلمی بنت قیس التجاربه نومېدل زړه یې پر وسوځل سو نو یې رسول الله ﷺ ته راوستی او ویل: یا رسول الله! دغه رُفاعه را و بڅښه ده وعده را سره وکړه چې لمونځ به کوي، یعني: مسلمانېږي او لمونځ به کوي، رسول الله ﷺ وفرمایل: دئ پرېږدی، دا ځوان هم

له مرگه خلاص سو، رُفاعه ایمان راوړی ښه صادق او عابد مسلمان ځني جوړ سو. د قرآن مجید د حافظانو څخه سو او د هغو کسانو څخه سو چي خلک به یې د الله ﷻ دین او اسلام ته دعوتول، کله چي به په یوه علمي مجلس کي ناست و وعظ او نصیحت به یې کاوه او غوښتل به یې چي قسم یاد کړي نو به یې و ویل: قسم په هغه ذات چي زه یې د بني قریظه په ورځ خلاص کړم، حال دا چي زما او د مرگ په منځ کي څو گامه پاته وه، رُفاعه ته الله ﷻ د ژوند په آخري لحظو کي نجات ورکړی.

د بني قریظه د یهودو د خپل غدر او خیانت په سبب آخري حالت دغه و چي نارینه یې ټول و وژل سوه، ښځي او ماشومان یې پسله هغه چي خمس یا پنځمه حصه ځني وایستل سوه پر مسلمانانو و وېشل سوه، د آس خاوند ته درې حصې ورکول سوې چي یوه یې د ده او دوې یې د آس وې او پیاده سړي ته یوه حصه ورکول سوه او د خمس مینځنياني د سعد بن زید الأنصاري تر مشرۍ لاندې نجد ته ولېږل سوې چي په بدل کي یې آسان او اسلحه رانیول سوه.

په مینځنيانو کي د رسول الله ﷺ حصه ریحانه بنت عمرو بن خنانه وه، دا چي رسول الله ﷺ ریحانه په نکاح کړه؟ او که د ده ﷺ سره دغسې مینځه پاته وه؟ په دې کي اختلاف دی څوک وایي: دغسې مینځه ورسره پاته وه او څوک وایي: دا یې آزاده کړه او په نکاح یې کړه، خوزه به دلته دریجانې د اسلام را وړلو قصه درته را نقل کړم:

ریحانه چي د بني قریظه د یهودو په مینځنيانو کي د رسول الله ﷺ حصه وه، رسول الله ﷺ دا و اسلام ته دعوت کړه، دې اتکار وکړی اسلام یې نه کړې قبول، رسول الله ﷺ بیا ورته و ویل: که اسلام قبول کړې آزاده به دي کړم او په نکاح به دي کړم، هم به آزاده او هم به زما په نکاح کي سې، په دې شرط چي اسلام قبول کړې، مکر ریحانه پر خپل دین ټینګه وه، اوس نو ریحانه د رسول الله ﷺ په کور کي ده ځکه د ده ﷺ مینځه ده خو د رسول الله ﷺ ښه نه ځني راځي ځکه رسول الله ﷺ په دې نه دی راضي چي داسي څوک دي د ده ﷺ سره اوسېږي او هغه دي بېله اسلامه پر بل دین وي، څو یو وخت رسول الله ﷺ د خپلو اصحابو کرامو سره ناست و چي د یو چا د گامو یا قدمو رغ یې واورېدی چي یو څوک را رهي دی

(را تلونکی نفر نه معلومېږي فقط د پښو کړپي يې اورېدل کېږي) رسول الله ﷺ و فرمايل: دغه راتلونکی سړی فلانی دی او د ريحاني د اسلام زېری يې راته را وړی، خو سړی مجلس ته ور داخل سو او ويل: يا رسول الله! د ريحاني په اسلام راوړلو زېری درکوم، رسول الله ﷺ هم د دې په اسلام خوشاله سو، په يوه روايت کي ويل کېږي چي دا يې آزاده او په نکاح کړه او په بل راجحه روايت کي ويل کېږي چي دغسي مينځه پاته سوه.

اوس چي د بني قريظه غزاء پای ته ورسېدل الله ﷻ د خپل نېک او صالحه بنده، جليل القدره صحابي سعد بن معاذ ؓ هغه دعاء قبوله کړې وه چي د زخم په حالت کي يې په مسجد نبوي کي په خپله خېمه کي کړې وه، هغه چي د مخه مو د احزابو يا د خندق په غزاء کي درته بيان کړه او د سعد ؓ خېمه تر اوسه هم دلته په مسجد نبوي کي پاته وه ځکه رسول الله ﷺ غوښتل چي سعد ؓ ده ﷺ ته نژدې وي او هر وخت يې خبر ونيسي، اوس چي د بني قريظه قصه پای ته ورسېدل د سعد ؓ زخم خوله خلاصه کړه او ويني ځني بهېږي، په مسجد کي د بني غفار د قبيلې يوه بله خېمه هم ولاړه وه، دغه د ده ؓ د زخم ويني هغو ته ور ورسېدې، هغو نارې کړې: اې د خېمې خلکو! دغه څه شي دي چي ستاسي له طرفه موږ ته را بهېږي؟ چي وې کتل د سعد ؓ له زخمه ويني بهېږي او دى ؓ وفات سوى ؤ.

امام بخاري او امام مسلم د جابر ؓ څخه روايت کوي چي رسول الله ﷺ و فرمايل: د الله ﷻ عرش د سعد بن معاذ ؓ د وفات په سبب ورېږېدلى.

امام ترمذي د انس ؓ څخه روايت کوي: کله چي د سعد بن معاذ ؓ جنازه واخيستل سوه منافقانو د سپکاوي پر ډول و ويل: دا د ده جنازه څومره سپکه ده؟ رسول الله ﷺ و فرمايل: د ده جنازه ملائکو وړل.

تاسي پوهېږي چي سعد بن معاذ ؓ پنځه نيم يا شپږ کاله په اسلام کي تېر کړي دي، تر هجرت يو کال د مخه د مصعب بن عمير ؓ پر لاس مسلمان سو او د بني قريظه تر غزاء وروسته چي د هجرت په پنځم کال کي وه د هغه غشي په واسطه په شهادت ورسېدى چي په خندق کي په وېشل سوى ؤ او دغه يې د مرگ په وخت کي

مقام او درجه وه چې عرش الرحمن د ده د وفات په سبب رېږدي او په زرو ملائکې د ده جنازې ته را کښته کېږي، يا يې جنازه ملائکې وړي، دا خو په دې دنيا کې د نه درجه وه او دا چې تر مرگ وروسته په فردوس اعلى کې کوم نعمتونو ورکول کېږي، حوري او غلمان د ده خدمت کوي، هغه خبرې تر عقل او قياس لوړې دي.

دا ولي؟ يو انسان په شپږو کلو کې دغې درجې ته رسېږي؟ د روژو د نيولو شمېر يې لږ ؤ، د لمنځو د آداء کولو شمېر يې هم لږ ؤ، ډير حجونه او ډيري عمرې يې هم نه وه آداء کړي، نو ولي دغه مقام ته ورسېدی؟ دا ځکه چې دى ﷺ د الله ﷻ او رسول الله ﷺ سره صادق ؤ، د هغو په محبت کې صادق ؤ، قربانى ته تيار او آماده ؤ، د ده په وينه کې د الله او رسول الله محبت پروت ؤ، نن ورځ موږ او تاسي هم په صدق او اخلاص، په محبت او وفاء دغه مقام ته رسېدلای سو، خو څه عزم او همت په کار دي، الله ﷻ دې صادق محبت او د زړه د اخلاص اطاعت زموږ په نصيب کړي.

د بني قريظه د قلاوو په محاصره کې د مسلمانانو له طرفه فقط يو سړى و وژل سو چې هغه خلاد بن سويد ؤ، هغه چې د يهودو يوې ښځې لور د قلا څخه د مېچني پل (لويه ډبره) پر را وغورځول او په دغه موده کې د مسلمانانو څخه يو بل نفر هم چې ابو سنان بن محصن ؤ په الهي شرک سره وفات سو.

مگر ابو لبابه ؓ؟ هغه چې د مسجد په يوه پاڼه يا عمود پورې يې ځان تړلى ؤ شپږ ورځې هلته تړلى پاته سو، د هر لمانځه پر وخت به يې ښځه ورته را تله د لمانځه دپاره به يې خلاصوه د لمانځه تر آداء کولو وروسته به يې بېرته تړى او بيا د الله ﷻ له طرفه د ده د توبې قبلېدل د سهار په وخت کې پر رسول الله ﷺ نازل سوه، په دغه وخت کې رسول الله ﷺ د ام سلمه ؓ په کور کې ؤ.

ابو لبابه ؓ وايي: ام سلمه ؓ د خپلې حجرې په دروازې کې ودرېدل او ما ته يې را ښ کړه: يا ابا لبابه! زېرى، درکوم الله ﷻ دې توبه قبوله کړه، په دغه وخت کې خلک ور وغورځېدل چې خلاص يې کړي، مگر ابو لبابه ؓ خلک منعه کړه چې هيڅوک به مې نه خلاصوي بېله رسول الله ﷺ څخه او بيا چې رسول الله ﷺ د سهار لمانځه ته را ووتى ابو لبابه ؓ يې خلاص کړى.

دغه د بني قريظه غزاء د هجرت د پنځم کال د ذوالقعدې په مياشت کې پېښه سوه او (۲۵) ورځې يې دوام وکړی، الله ﷻ د خندق او د بني قريظه د غزاوو په باره کې په سورة الأحزاب کې ډېر آياتونه نازل کړه چې په هغو آياتو کې د دغو واقعاتو پر مهمو نقطو تبصره کېږي، د مومنانو او منافقانو حالات بيانوي او بيا د احزابو د ذليله کېدلو حالات بيانوي او د اهل کتاب يعني: يهودو د غدر او خيانت نتيجې بيانوي.

د سلام بن أبي الحقيق يهودي وژل

سلام بن أبي الحقيق چې په ابورافع سره مشهوره ؤ د هغو يهودو د لويو مجرمانو څخه ؤ چې د مسلمانانو پر ضد يې احزاب سره يوځای کړل، په مال او اسلحه سره يې د احزابو ډېره مرسته وکړه او رسول الله ﷺ به يې همېشه آزاراوه، اوس چې مسلمانان د بني قريظه د يهودو څخه فارغه سوه نو د خزرج د قبيلې مسلمانانو د رسول الله ﷺ څخه د دغه ابورافع د وژلو اجازه وغوښتل، لکه څرنګه چې د مخه مو درته و ويل: چې کعب بن الأشرف يهودي د اوس د قبيلې د مسلمانانو له طرفه و وژل سو، اوس د خزرج قبيله هم غواړي چې داسي يو فضيلت او افتخار ځان ته حاصل کړي لکه د اوس قبيلې چې د کعب بن الأشرف په وژلو سره لاس ته راوړی ؤ.

نو ځکه يې د رسول الله ﷺ څخه د سلام بن أبي الحقيق د وژلو اجازه وغوښتل رسول الله ﷺ هم د هغه د وژلو اجازه ورکړه او د دغه کار د عملي کولو په لار کې يې د بنحو او ماشومانو د وژلو څخه منعه کړل، اوس نو دغه کوچنۍ ټولۍ چې شمېر يې پنځه نفره او مشر يې عبدالله بن عتيک ؤ ټول د خزرج د قبيلې د بني سلمه څخه وه او د خپل مقصد د عملي کولو دپاره تيار او آماده سوه.

دغه کوچنۍ ټولۍ د مدينې منورې څخه و وتل او د خيبر پر طرف رهي سوه ځکه د ابورافع قلا او استوګنه هلته وه، اوس چې د ابورافع قلا ته ور نژدې سوه لمر لوېدلی ؤ خلک خپلو کورو او ځايو ته تللي وه، عبدالله ﷺ خپلو ملګرو ته و ويل: تاسي دلې کښنې زه ور ځم او د دروازه وانه سره خوږه معامله کوم بڼايي قلا ته ننوزم. عبدالله بن عتيک ؤ د قلا د دروازې طرف ته ور نژدې سو او هلته يې کالي پر

عبداللہ بن عتيق ؓ وايي: زه هم قلا ته ټوټوم او هلته پټ سوم، اوس چي ټول خلک قلا ته نوتلي وه دروازه وان دروازه بنده کړه او د دروازې کلي يې هلته په يوه موري يا مېخ وځړول، پسله څه وخته زه وکلي ته ور ولاړ سوم او د قلا دروازه مي خلاصه کړه، دغه دروازه مي دغسي خلاصه پرېښوول او اوس په ابورافع پسي گورم، ومي لیده چي ابورافع د خپلو آشنایانو يا انديوالانو سره په يوه لوړه کوټه يا بالا خانه کي ناست ؤ او مجلس يې کاوه، زه هم د ده په انتظار ورته کښېنستم کله چي د ده د شپې د مجلس انديوالان ولاړل زه وهنې بالا خانې ته ور وختم، هره دروازه چي به مي خلاصول هغه به مي زما له طرفه په ځان پسي تړل، دا د دې دپاره: که يهود په ما خبر هم سي خو تر څو چي زه سلام بن ابي الحقيق وژنم دوی په ما پسي نه سي را رسېدلای.

خوهني ڪوٽي ته ورغلم ڇي سلام بن أبي الحقيق هلهو ۽، ٻه ڪوٽه ڪي تڪه توره تاريخه ده او دئ ڏ خپلي ڪورنئ. ٻه منڇ ڪي دي ما ته دا نه را معلوميدل ڇي دئ ڊڪوٽي ٻه ڪوم ڄا ڪي دي؟ نومي ٻڌ ڪرہ: ابارافع! ده ويل ڄوڪ يي؟ ما ڊڄ پر طرف رو و ڄنستل او ڊ ٿوري واري مي پر وڪري، ده يوه لويه چنه وڪرہ او زه ڊڪوٽي ڄخه را و وتم هلهو ڪونه ودرېدم نه پوهېرم ڇي وڙلي به مي وي ڪه يا؟ دوهم وار بيا هني ڪوٽي ته ورننوتم او دا وار لڪه ده غمخور يا ڪومڪي ڇي يم ما ويل: يا ابارافع! دا ڊخه شي آواز و؟ ده ويل: ستا مور ته دي ويل وي ٻه ڪور ڪي يو سري دي زه يي ٻه توه و وهلم، وايي: زه پوه سوم ڇي نه مي ڪاري وهلي دي او نه مي وڙلي دي.

نو ورغلم د توري څوکه مې د ده پر نس کښېښوول خو د ده تر شا مې وایستل، اوس مې نویقین سوچي و مې وژی، نو مې یوه یوه دروازه خلاصول او را وټلم څوځینو ته ورسېدم، په ځینو کې کښته کېږم زما داسې خیال سوچي ځینې خلاصې سوې او زه مخکې ته ورسېدم، خو چې زه مخ ته ولاړم ځینې نه وې خلاصې سوي او زه ولوېدم، پښه مې په پندۍ کې ماته سوه، پښه مې په لنگوټه ټینګه وټړل او ولاړم د قلا د دروازې سره کښېښتم ما ویل: نن شپه نه وزم څو دا معلومه نه کړم چې وژلی مې دی که یا؟ کله چې د چرګانو آذانونه سوه یوه سړي د قلا پر سر یا بام ناري کړه: د اهل حجاز تاجر ابو رافع و وژل سو، وروسته زه خپلو ملګرو ته ورغلم او ورته و مې ویل: الله ﷻ ابو رافع و وژی، بیا نو په مدینه منوره کې رسول الله ﷺ ته ورغلم او قصه مې ورته وکړه رسول الله ﷺ و فرمایل پښه دي وغځوه، ما پښه وغځول او ده ﷺ لاس پر تېر کړی پښه مې داسې جوړه روغه سوه لکه هیڅ چې نه وه په سوي.

دا د امام بخاري رحمه الله روایت و.

خو ابن اسحاق رحمه الله وايي چې پنځه سره مسلمانان یو ځای و ابو رافع ته ور ننوتل او ټولو د ده په وژلو کې حصه اخیستې ده او هغه څوک چې دئ یې تر مرګه پورې په توره واهه هغه عبدالله بن أنیس ؓ و او په دغه روایت کې وايي: کله چې یې ابو رافع د شپې و وژی او د عبدالله بن عتيك پښه ماته سوه نو دئ یې واخیستی او د قلا په هغه مورۍ چې د ابو واله یا لبتی پکښې تېر سوی و ننوتل او پټ سوه، یهودو او رونه بل کړه او هري خواته په دوی پسي وګرځېدل، څو د دوی د پیدا کولو څخه نا امید سوه نو بیرته ابو رافع ته ورغله او د عبدالله ملګرو عبدالله واخیستی څو په مدینه منوره کې رسول الله ﷺ ته ورغله.

د دغې ډلې لېږل د هجرت د پنځم کال د ذوالحجې په میاشت کې وه.

اوس چې رسول الله ﷺ د احزابو د غزاه او د بني قریظه د یهودو څخه فارغه سو او د جنگ مجرمانو ته یې پوره جزاء ورکړه نو یې پر هغو عربو او هغو قبیلو چې د خندق په غزاه کې د مسلمانانو پر ضد را ټولي سوي او یو ځای سوي وې تأدیبې حملې شروع کړې، دا هغه قبیلې او قومونه وه چې بېله زور او قوته یې د امن

او سلامتیا ژوند نه خوښاوه، چي د دغه مقصد دپاره خو غزاوي سوي دي او خو سړيې لېږل سوي دي او د دغو غزاوو او سړيو د لېږلو څخه د اسلام نشرول هم مقصد وه. اوس به هغه غزاوي او سړيې درته بيان سي چي د هجرت په شپږم کال کي د حديبيې تر صلاحي د مخه پيښي سوي دي.

د محمد بن مسلمه رضي الله عنه سړيه يا ټولۍ

دا هغه لومړۍ ټولۍ ده چي د احزاب او بني قريظه تر غزاوو وروسته لېږل کيږي، د دغي ټولۍ د افرادو شمېر دېرش نفره سپاره وه او د دغي ټولۍ مشر او قومندان محمد بن مسلمه رضي الله عنه ؤ، محمد بن مسلمه رضي الله عنه د رسول الله ﷺ د جليل القدره اصحابو څخه دی او د اسلام د مشهورو قومندانانو څخه دی، حضرت عمر بن الخطاب رضي الله عنه د ده په باره کي وايي: محمد بن مسلمه په جنگ کي پر زرو نفرو حساب دی يعني: يوازي دى ﷺ د زرو نفرو جنگ کولای سي يا د زرو نفرو سره جنگ کولای سي، نو رسول الله ﷺ دى د هجرت په شپږم کال د محرم د مياشتي په لسم تاريخ د دېرشو نفرو سپرو په ملگرتيا په نجد کي ويوې منطقې ته ولېږي چي قرطاء ورته ويل کېده، چي په دغه ځای کي اوسېدونکې قبيله د بني بکر بن کلاب قبيله وه او د مدينې منورې څخه اوه منزله ليري وه (د منزل څخه د يوې ورځي تگ مقصد دی) محمد بن مسلمه رضي الله عنه به د شپې تگ کاوه او د ورځي به پټېدى ځکه چي څوک په خبر نه سي، کله چي قرطاء ته ورسېدى هلته يې پر بني بکر بن کلاب ناڅاپه او د هغو په بې خبرتيا کي حمله وکړه، څرنگه چي هغو د مسلمانانو د ورتگ خبر نه درلودى ټول وتېټېدل، محمد بن مسلمه رضي الله عنه وکولای سوه چي له هغه ځايه ډېر غنيمتونه را وړي، په غنيمتو کي پنځوس اوبڼان او ډېر پسونه وه، د کفارو ښځو او ماشومانو ته يې کوم ضرر و نه رساوه، يعني: په هغو يې کار و نه درلودى، ځکه رسول الله ﷺ دغسي هدايت او امر ورته کړى ؤ، محمد بن مسلمه رضي الله عنه چي د خپلو ملگرو سره بيرته مدينې منورې ته تللى پر لاري يوه کوچنۍ واقعه پېښه سوه چي د دغي واقعي آثار او نتايج ډېر لوى وه، هغه دا چي محمد بن مسلمه رضي الله عنه او د ده ملگرو پر لاري يو سړى وليدى

چي بیده ؤ، نو يې دغه نفر بندي ونيوی او نه يې پېژني چي دغه سړی څوک دی. دا سړی د یمامې د بنو حنیفه د قبیلې د مشرانو څخه یو ډېر لوی مشر ؤ، دئ عمرې ته تللی او د مسيلمه الکذاب په امر او مشوره سره يې دا نیت هم درلودی چي د عمرې تر آداء کولو وروسته به مدينې منورې ته ځم او هلته به په هره طريقه سره چي وي رسول الله ﷺ وژنم، نو محمد بن مسلمه ؓ دغه سړی بندي کړی او نه يې پېژني چي دغه نفر څوک دی؟

کله چي محمد بن مسلمه ؓ د خپلي ډلي سره مدينې منورې ته په کاميابي سره ورسېدی رسول الله ﷺ د دغي حملې په کاميابه کېدلو سره خوشاله سو او دوی د هغه بندي خبر ورته ووايه، کله چي رسول الله ﷺ هغه بندي وليدی وې پېژندی او ويل: آیا تاسي خبر ياست چي تاسي څوک بندي کړی دی؟ دوی ويل: يا والله! يا رسول الله! رسول الله ﷺ و فرمايل: دا ځمامه بن اثال دی د بنو حنیفه د مشرانو څخه یو مشر دی او رسول الله ﷺ امر وکړی چي ځمامه دي د مسجد د دروازې سره وتړل سي او د دغه بندي سره ښه معامله او ښه گذاره کوی.

اوس نو د مسجد دروازه د ده بندي خانه سوه او صحابۀ کرامو به سهار او ماښام شیدې ورته را وړلې ځکه رسول الله ﷺ امر کړی ؤ چي د ده سره ښه معامله کوی، په خپله رسول الله ﷺ به هره ورځ د ده د حال پوښتنه کول او خبري به يې ور سره کولې، پوښتنه به يې ځني کول: يا ځمامه! څه حال دي دی؟ ځمامه به ويل: يا محمد! ﷺ زما سره خیر دی که مي و وژنې داسي څوک وژنې چي هغه د ويني د بدل اخیستونکي لري يعني: که ته ما و وژنې د بنو حنیفه قبيله چپ نه پاته کېږي او زما بدله اخلي (ویل کېږي چي دغي قبيلې یو لک جنکي نفر درلودل، سل زره نفره) او که عفوه را ته وکړې داسي چا ته عفوه کوې چي هغه شاګردی يعني: احسان دي نه هېروم او که مال او پیسې غواړې څومره چي دي خوښه وي هغومره و غواړه. يعني: د دغو درو کارو څخه چي دي هر یو زما دپاره خوښ وي هغه وکړه، رسول الله ﷺ به جواب نه ورکاوه ځني رهي به سو او دئ د مسجد په دروازه کي تړلی ؤ، دوهمه ورځ بيا رسول الله ﷺ ورته راغلی خبري ور سره کوي او بيا يې هغه پوښتنه

ځني وکړه: يا ثمامه! څه حال دي دی؟ ثمامه بيا هم هغه پخوانی جواب پر هغه طريقه ورکړی، رسول الله ﷺ قصداً دغه ثمامه د مسجد د دروازې سره تړلی و ځکه اصحاب کرام به يې ليدل چي تله او راتله، د هغو اخلاق او يو د بل سره احترام يې ليدی، قرآن کریم يې اورېدی، دغه درې ورځي چي دلته د مسجد د دروازې سره بندي و او د مسلمانانو ښه ژوند يې ليدی د هغو د اخلاقو تر تاثیر لاندې سو اسلام او مسلمانان يې ډېر خوښ سوه.

درېيمه ورځ بيا رسول الله ﷺ ورته راغلی او بيا يې هغه پوښتنه ځني وکړه، ثمامه بيا هغه جواب ورته و وایه، ويل: که مي و وژنې د بدل خاوند وژنې، که مال غواړې څومره چي دي خوښه وي وې غواړه، که مي معاف کړې يو شاکر ته عفوہ کوې، رسول الله ﷺ و فرمايل: بلکه عفوہ درته کوم ثمامه يې معاف او ايله کړی، ثمامه چي د رسول الله ﷺ د اخلاقو او ادب تر تاثیر لاندې راغلی و د مسلمانانو اخلاق او گذاره يې ليدلي وه، قرآن مجيد يې اورېدلی و، اسلام يې په زړه ننوتلی و، نو ثمامه هغه نژدې اوبو ته ورغلی غسل يې وکړی او بيا رسول الله ﷺ ته راغلی او مسلمان سو بيا يې و ويل: يا رسول الله! د مځکي پر مخ مي بل څوک دومره بد نه ايسېدی لکه ته، خو اوس ستا مخ تر ټولو مخانو ما ته خوښ وگرځېدی او په والله د مځکي پر مخ مي د هيڅ دينه دومره بد نه راتله لکه ستا له دينه او اوس مي ستا دين تر ټولو اديانو خوښ دی او د هيڅ ښاره مي دومره بد نه راتله لکه ستا له ښاره او اوس داسي ښار نسته چي ستا تر ښار مي دي خوښ وي مگر کله چي ستا اصحابو زه ونيولم هغه وخت ما د عمرې نيت کړی و، رسول الله ﷺ و فرمايل: هغه خپله عمره دي پوره کړه او عمرې ته ولاړ سه، ثمامه هم د عمرې په نيت مکې مکرې ته ولاړی.

څرنگه چي دی د بنو حنيفه د مشرانو څخه و نو معلومه خبره ده چي قريش يې ډېر عزت وکړی، اوس چي ثمامه د طواف په وخت کي تلبیه وايي د اسلام او مسلمانانو تلبیه يې ويل چي هغه داسي وه:

«لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ، لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ،

إِنَّ الْحَمْدَ وَالنِّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ، لَا شَرِيكَ لَكَ»

او پر دغه ځای به یې بس کړه، مکر قریشو او مشرکانو په دغه تلبیه کې دغه د شرک جملې هم پریاتولې:

(إِلَّا شَرِيكًا هُوَ لَكَ، تَمْلِكُهُ وَمَا مَلِكُ)

اوس چې ګمامه د اسلام او مسلمانانو تلبیه و ویل، قریش په تعجب کې سوه او ورته ویل یې: یا ګمامه! أَصْبَأَتْ؟ آیا له دینه اوسنی یې؟ ده و ویل: یا بلکه د مُحَمَّد ﷺ سره مسلمان سوی یم، قریشو ویل: موږ دي بندي کوو، دا چې د بنو حنیفه د مشرانو څخه یو مشر مسلمان پری؟ دا د قریشو دپاره لوی خطر و ځکه د بنو حنیفه قبیلې ډېره لویه قبیلې ده او که هغه مسلمانان سي قریشو ته لوی مصیبت جوړ پری، نو اوس و ګمامه ته د مکې او تهدیدونه ورکوي وايي: موږ دي بندي کوو، موږ دي وهو، ګمامه ویل: تاسي ما نه بندي کولای سی او نه مي وهلای سی خو پر دې سربېره به والله تاسي ته د یمامې څخه یوه دانه غنم او حبوبات تر هغو را نه سي ترڅو چې رسول الله ﷺ اجازه نه وي کړې.

اصلاً د یمامې مخکې چې د بنو حنیفه د قبیلو ځای و ډېره زراعتي مخکې وه او د مکې مکرمې د خلکو دپاره د ټولو حبوباتو لکه غنم، جواړي، اوربشي او داسي نورو خوراکي موادو مصدر و، د دوی ټول حبوبات یا خوراکي مواد د یمامې څخه راتله.

کله چې ګمامه بیرته خپل قوم او قبیلې ته ولاړی نویې مکې مکرمې ته د حبوباتو وړل منع کړه، قوم هم دا دده خبره ومنل پر مکه مکرمه یې حبوبات بند کړه، دلته په مکه مکرمه کې کاڅتي شروع سوه، قریشو کوښښ وکړی چې له بله طرفه خپل خوراکي مواد پوره کړي خو داسي ځای یې نه کړی پیدا چې د دوی ضرورت دي په پوره سي، کاڅتي ډېره سوه او اهل مکه په تکلیف سوه، قریش چې مجبوره وه او د لوړې څخه په عذاب سوه نویې د مکې مکرمې څخه تر مدینې منورې پوري یوه ډله ولېږل او هلته یې رسول الله ﷺ ته زاری کولې چې رحم وکړه موږ ستا قوم او اهل یو په لوړه مومه وژنه اجازه ورکړه چې موږ ته د یمامې څخه خوراکي مواد یا حبوبات را پرېږدي.

متوجه سی: د اسلام عزت کومې درجې ته ورسېدی؟ هغه مغروره قریش چې په مکه مکرمه کې یې پر مسلمانانو بنديز لګولی و اوس زاری او جګۍ کوي.

د نبي الرحمة، رؤف او رحيم رسول الله ﷺ زړه پر وسوځل سو او کمامه يې امر کړی چې قريشو ته خوراکي مواد ور پرېږده، اوس حالاتو تغير وکړی د ترازو پلې واوښتی د مسلمانانو طرف درنېږي، خلک په هغه عزت او قوت پوه سوه چې مسلمانانو لاس ته را وړی و، پر موده مخ کي مسلمانان د خندق سره محاصره وه او تر هغه د مخه د وطنه وايستل سوه مگر اوس د اسلام او مسلمانانو هغه عزت وېنو چې د مکې اهل زاری ورته کوي چې خوراکي مواد ور پرېږدي دغه کوچنۍ واقعي خلک پوه کړه چې اسلام په کومه درجه کي معززه سوی دی.

د بنو لحيان غزاه

دغه رنګه د هجرت د شپږم کال د ربيع الأول يا جمادي الأول په مياشت کي رسول الله ﷺ د بني لحيان په غزاه ووتی، بني لحيان د هغو کفارو څخه نه دي چې د خندق په جنگ کي يې اشتراک او گډون کړی و، بلکه بنو لحيان هغه څوک دي چې د ماء ربيع په فاجعه کي يې لاس درلودی او د رسول الله ﷺ د لسو نفرو اصحابو سره يې غدر او خیانت وکړی او د هغو د وژل کېدلو سبب وگرځېدل، دا هغه واقعه ده چې د خندق تر غزاه د مخه پېښه سوه او موږ يې په تفصيل سره بيان درته وکړی.

رسول الله ﷺ هغه فاجعه او خپل اصحاب نه وه هېر کړي او نه يې د بني لحيان غدر هېر و، مگر څرنګه چې د بنو لحيان کورونه د مکې مکرمې حدودو ته نژدې وه او دا داسي وخت و چې د مسلمانانو او قريشو او د نورو عربو په منځ کي شديدې حملې او جنگونه وه، نور رسول الله ﷺ دا مناسبه نه بلل چې په دغسې وخت کي دي هغې منطقې ته ورسې چې هغه دي د لوی دښمن يعني: قريشو منطقې ته نژدې وي مگر اوس چې احزاب ذليله سوه، د کفارو عزم او همت مات سو، کفار تر يوې اندازې په دې قانع سوه چې مسلمانانو ته ماته نه سي ورکولای، په دغه وخت کي رسول الله ﷺ دا مناسبه وليدل چې اوس د دې وخت راغلی دی چې د بني لحيان څخه د خپلو وژل سوو اصحابو بدله او انتقام واخلي، اوس چې موقع مساعد سوه نو رسول الله ﷺ په خپله د دغې حملې مشرتوب پر غاړه واخيستی او په هم دې سبب غزاه

ورته ویل کېږي، غزاء خو هغه ده چې رسول الله ﷺ په خپله اشتراک پکښې کړی وي او سر په بیا هغه ده چې اصحاب کرام د رسول الله ﷺ په امر یو ځای ته لېږل سوي وي او رسول الله ﷺ نه وي ورسره ملګری.

دغه د بني لحيان په غزاء کې د مسلمانانو شمېر دوه سوه نفره ؤ چې قائد او قومندان یې په خپله رسول الله ﷺ ؤ، د بني لحيان منطقه د مدینې منورې په جنوب کې او مکې مکرمې ته نژدې واقع ده، مسلمانانو دوه سوه میله تګ وکړی څو د بني لحيان منطقي ته ورسېدل مګر بني لحيان چې غدر او خیانت یې کړی ؤ او د خپلې ګناه دروند والی ور معلوم ؤ په دې پوهېدل چې رسول الله ﷺ به یو وخت د وختو دوی ته د جزاء ورکولو دپاره ورسې ځکه رسول الله ﷺ هیڅ وخت د خپلو اصحابو او مسلمانانو پر وژل کېدلو چپ نه پاته کېدی.

نو بني لحيان په بېرته کې وه او همېشه به یې احتیاط کاوه، که څه هم رسول الله ﷺ چې د مدینې منورې څخه را وتی په عوض د دې چې د جنوب او بني لحيان پر طرف رهي سي د شمال او شام پر طرف رهي سوشل میله د شام پر طرف ولاړی تر څو خلکو دا فکر وکړی چې رسول الله ﷺ د شام د حملې إرادۀ لري او اخبار هم داسې نشر سوه چې رسول الله ﷺ د شمال د حملې إرادۀ لري، وروسته بیرته د جنوب و طرف ته وګرځېدی څو اول د غران و شېلې ته ورسېدی (غران) یوه شېله ده چې د عساف او أمج په منځ کې ده او دا هغه ځای ؤ چې د رسول الله ﷺ اصحاب کرام دلته شهیدان سوي وه، هغو ته یې د مغفرت دعاء وکړه او بیا بنو لحيان ته ورسېدی، مګر بني لحيان چې د ډیرې بیرې په سبب به یې همېشه احتیاط کاوه او د معلوماتو دپاره یې همېشه جاسوسان درلودل، د رسول الله ﷺ تر ورتګ د مخه یې کورونه پرې ایښي وه او د غرو و سرو ته تښتېدلي وه نو خود مسلمانانو دوی نه کړه پیدا، رسول الله ﷺ د دوی په کلي یا کورو کې دوې شپې تیرې کړې او شا وخوا یې ټولیانې و لېږلې خود د بني لحيان څخه هیڅوک په لاس نه ورغله، رسول الله ﷺ د هغه ځای څخه عساف ته ولاړی چې عساف و مکې مکرمې ته ډېر نژدې دی او د دغه ځای څخه یې لس نفره سپاره د ابوبکر الصديق رضی الله عنه په مشرۍ مکې مکرمې ته ولېږل.

دغه ډله هم د مکې مکرمې حدودو ته داخله سوه او داسې خبر نشر سو چې مسلمانانو پر مکه مکرمه حمله وکړه، رسول الله ﷺ په دغه اجرا آتو سره کفایت وکړی او خپل نږدې سره یوځای کړه بیرته د مدینې منورې پر طرف رهي سو، دا کار فقط د دغه دپاره ؤ چې خلکو ته دا معلومه سي چې اوس حملي د مسلمانانو له طرفه کيږي او کفار پردوی حمله نه سي کولای حالاتو تغیر وکړی، د مخه به کفارو پر مسلمانانو حملي کولې مگر اوس مسلمانان پر قریشو حملي کوي، په بیرته راگرځېدلو کي رسول الله ﷺ د مکې مکرمې او مدینې منورې په لار کي امر وکړی چې قافله یا لشکر دي توقف وکړي او په خپله رسول الله ﷺ یوه پخواني قبر ته ودرېدی او په ډېر زور او شدت سره ژاړي، اصحاب کرام په تعجب کي دي د اول وار دپاره ويني چې رسول الله ﷺ په داسې شدت سره ژاړي، رسول الله ﷺ د دغه قبره سره ډېر وخت کښېستی او بیا را ولاړ سو، کله چې قافله ته ورسېدی په دغه وخت کي حضرت عمر فاروق رضی الله عنه ورسره و نوبې ورته وویل: یا رسول الله! په داسي حال کي مو ولیدې چې تر نن د مخه مو پر دغسي حال نه وې لیدنی، یوه پخواني قبر ته ودرېدې او ډیر شدید دي وژړل دا قبر د چا ؤ؟ رسول الله ﷺ وفرمایل: دا زما د مور قبر دی (هغه چې د مدینې منورې او مکې مکرمې د لاري په منځ کي وفات سوې وه او دلته ښخه سوې وه) نو رسول الله ﷺ وفرمایل: دا زما د مور قبر دی ما د خپل رب ﷻ څخه اجازه وغوښتل چې د خپلي مور دپاره د مغفرت طلب وکړم اجازه یې رانه کړه او اجازه مي وغوښتل چې د خپلي مور د قبر زیارت وکړم اجازه یې راته وکړه. د دغه حدیث شریف روایت امام مسلم او ابوداؤد کوي، په صحیح مسلم کي د حدیث شریف لفظ داسي دی:

«عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ اسْتَأْذَنْتُ رَبِّي أَنْ اسْتَغْفِرَ لَأُمِّي فَلَمْ يَأْذَنْ لِي وَاسْتَأْذَنْتُهُ أَنْ أَزُورَ قَبْرَهَا فَأَذِنَ لِي» [رواه: مسلم]

اوپه سنن ابوداؤد کي د حدیث شریف لفظ داسي دی:

عن أبي هُرَيْرَةَ قَالَ أَتَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَبْرَ أُمِّهِ فَبَكَى وَأَبَكَى مَنْ حَوْلَهُ فَقَالَ

رَسُولَ اللَّهِ ﷺ «اسْتَأْذَنْتُ رَبِّي تَعَالَى عَلَى أَنْ أَسْتَفْغَرَ لَهَا فَلَمْ يُؤْذَنْ لِي فَاسْتَأْذَنْتُ أَنْ أَزُورَ قَبْرَهَا فَأُذِنَ لِي فُزِرُوا الْقُبُورَ فَإِنَّهَا تُذَكَّرُ بِالْمَوْتِ». (ارواه: ابوداؤد)
 وروڼو! د رسول الله ﷺ د ژړا سبب هغه د مور او اولاد په منځ کې شفقت او مهرباني وه د ده ﷺ دغه شديده ژړا د خپلې مور سره د محبت، صلۀ رحمې او مهرباني په سبب وه، رسول الله ﷺ زموږ معلم او لارښوونکی دی انسانیت او شفقت را ښيي، مهرباني او رحمت را ښيي، صلۀ رحمې او قربت را ښيي او دغه ټول صفتونه په ده ﷺ کې موجود وه.

تر دغه غزاء وروسته څو سړيې شا وخوا لېږلې سوي دي چې اوس به په ترتيب
 او اختصار سره درته بيان سي.

اول: د عکاشه ؓ سريه

د هجرت په شپږم کال کې د ربيع الأول په مياشت کې د مسلمانانو له طرفه د بنو أسد پر قبيله حمله وسوه چې د بنو أسد د قبيلې مشر طليحه بن خويلد الأسدي ؓ او دئ د هغو کسانو څخه دی چې د خندق په غزاء کې يې د مسلمانانو پر ضد اشتراک کړی ؤ، دئ او د ده قوم د کفارو ملګري وه، رسول الله ﷺ څلويښت نفره سپاره د عکاشه بن محسن الأسدي ؓ په مشرۍ بنو أسد ته د جزاء ورکولو دپاره ولېږل، عکاشه ؓ چې په خپله دئ هم د بنو أسد د قبيلې څخه ؤ او مسلمان ؤ، دئ په دې سبب و لېږل سو چې دئ په خپل قوم او د هغو په لارو کې ښه بلد ؤ نو ځکه د دغه ټولۍ مشر هم دئ ؤ. کله چې دغه سريه هلته ورسېدل، بنو أسد بېخبره وه د جنگ دپاره يې تياري او آمادګي نه درلودل نو غرو ته وختل او دوی پوهېدل چې مسلمانان به خامخايو وخت پر موږ حمله کوي نو يې همېشه خپل حيوانات لکه اوښان او پسونه په غرو کې پټول، اوس چې عکاشه ؓ ورغلی او دوی غرو ته ختلي دي او په کلي کې نه اوښان سته نه پسونه، عکاشه ؓ په تعجب کې سو چې د کلي حيوانات چيري دی؟ خو د مخه يې د کلي د نفرو څخه يو نفر نيولی ؤ د هغه څخه يې تحقيقات شروع کړه چې پسونه او اوښان مو چيري دي؟ هغه ويل: که ما ته امان را کوی زه به پسونه او

اوسن د روښم، مسلمانانو قبوله کړه ويل: ښه دی ته په امان یې، دغه سړي مسلمانان رهي کړه ډیر ليري یې بوتله، خو مسلمانان وېرېدل چې غدر را سره ونه کړي، بیا یې دوهم وار د دغه نفره څخه پوښتنې شروع کړې ويل: ته زموږ سره غدر او خیانت کوې؟ داسې ځای ته مو بیا یې چې هلته یې کمین راته نیولی دی؟ سړي وويل: یا والله داسې نه ده بلکه حیوانات د دغه غره تر شا دي، مسلمانانو هغه ځای ته نفر و لېږل چې معلومات وکړي، رشتیا هم هلته یوه شېله په اوسانو او پسونو ډکه وه، مسلمانانو هغه ټول حیوانات په غنیمت واخیستل او مدینې منورې ته یې را وستل چې دا د مسلمانانو دپاره لوی غنیمت ؤ او لکه څرنګه چې یې د هغه سړي سره وعده کړې وه او امان یې ورکړی ؤ هغه یې پرېښاوه.

دوهم: د محمد بن مسلمه رضی الله عنه سر په

همدارنګه د هجرت په شپږم کال د ربیع الأول په میاشت کې رسول الله ﷺ یوه معلوماتي او استخباراتي ډله چې شمېر یې لس نفره ؤ د (أَلْقَصَه) و طرف ته چې د بني ثعلبه د قبیلو ځای ؤ و لېږل، د دغې ډلې مشر او قومندان محمد بن مسلمه رضی الله عنه ؤ، بني ثعلبه هغه قبيله ده چې د خندق په غزا کې یې د مسلمانانو پر ضد د کفارو ملګرتیا کړې وه، خو رسول الله ﷺ د مخه تردې چې د هجوم او حملې دپاره څوک ور ولېږي دغه لس نفریزه ډله یې د معلوماتو دپاره و لېږل چې هلته وګوري چې بني ثعلبه د جنگ دپاره تیاري لري که یا او بیا رسول الله ﷺ ته خبر را وړي، نو دغه لس نفره د معلوماتو دپاره أَلْقَصَه ته د بني ثعلبه پر طرف رهي سوه، څرنګه چې بني ثعلبه د خندق په غزا کې د کفارو په ملګرتیا ګډون کړی ؤ او په دې خبر وه چې د رسول الله ﷺ له طرفه د جزاء ورکولو حملې شروع سوي دي نو یې ډېر احتیاط کاوه او د معلوماتو دپاره یې تر ډیرو لویو ځایو پورې نفر لېږل، خو محمد بن مسلمه رضی الله عنه او د ده ملګرو دا فکر نه کاوه چې د دوی نفر دي د معلوماتو دپاره دومره ليري را وتلي وي، نو په بیغمه زړه رهي وه، دوی ويل: چې ورنژدې سو بیا به احتیاط کوو.

حال دا چې هلته د بنو ثعلبه د قبیلې څخه سل نفره د معلوماتو دپاره را وتلي وه

او په دغو لسو نفرو مسلمانانو خبر سوه، نو سلو نفرو کفارو دغو لسو نفرو مسلمانانو ته کمین ونيوی او په بې خبرتیا کې يې حمله پر وکړه، حتی څوک وايي چې مسلمانان بیده وه کفارو حمله پر وکړه او مسلمانان يې ټول شهیدان کړه بېله محمد بن مسلمه رضي الله عنه څخه چې هغه هم زخمي سوی و، د کفارو دا خیال سو چې دی هم وژل سوی دی ځکه محمد بن مسلمه رضي الله عنه د وژل سوو کسانو سره ځان پر مرگ واچاوه، کفار راغله مړي يې سره واړول ټول مړه وه، حتی محمد بن مسلمه رضي الله عنه يې هم په پښه وواوه خوده حرکت نه کاوه، که څه هم دی ژوندی و ځان يې پر مرگ واچاوه، کفارو د دوی سامانونه واخیستل او ولاړل. دغه لس نفریزه ډله بېله محمد بن مسلمه رضي الله عنه څخه ټول شهیدان سوه، محمد بن مسلمه رضي الله عنه پروت دی او سترگي نه خلاصوي ځکه وايي: که سترگي خلاصې کړم ښايي یو د کفارو څخه دلته ولاړ وي او پوه سي چې زه ژوندی یم سترگي يې پټي کړي دي او ځان يې پر مرگ اچولی دی، ډیره موده پر دغه حال پاته، و څو یو کړی يې واوړېدی، دی پوه سو چې یو نفر راغلی او د شهیدانو په منځ کې گرځي، محمد بن مسلمه رضي الله عنه هغسي د مرگ پر حال ځان اچولی دی، دغه سړی چې د وژل سوو کسانو په منځ کې گرځي پوه سو چې وژل سوي کسان مسلمانان دي او دی په خپله هم مسلمان و، الله تعالى دا مقدره کړې وه چې دغه سړی به پر دغه وخت پر دغه ځای تېرېږي، کله چې دغه سړی پوه سو چې وژل سوي کسان مسلمانان دي د ځان سره يې وویل:

﴿إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ﴾

محمد بن مسلمه رضي الله عنه چې د دغه سړي څخه دغه جمله واوړېدل پوه سو چې دا سړی هم مسلمان دی نو ویل: سړه! زه ژوندی یم، هغه سړي هم دی را پورته کړی او هلته يې د زخمو څه معمولي او عادي علاج وروکړی او بیا يې مدینې منورې ته را وستی دلته يې نور علاج هم وسو او جوړ سو.

درېيم: د ابو عبيده عامر بن الجراح رضي الله عنه سره

رسول الله ﷺ د دغه کال د ربیع الآخرې په میاشت کې یوه څلوېښت نفریزه ډله د ابو عبيده عامر بن الجراح رضي الله عنه په مشرۍ دغه ذی القعدة ته چې د بني ثعلبه قبيله هلته اوسېدل ولېږل، سره د دې چې بنو ثعلبه وږني او بيداره وه پوره احتیاط یې کاوه مگر ابو عبيده رضي الله عنه چې د شپې به یې تگ کاوه او د ورځې به پټېدی سهار د سپېدو سره یې ناڅاپه حمله پر وکړه، که څه هم حمله د هغو په بېخبرتیا کې وه بیا هم هغو وکولای سوای چې د غرو سرونه ځني وتښتي، مسلمانانو فقط یو نفر په اسارت ونيوی او د هغو نورو سامانونه او اوشیان یې په غنیمت ځني راوړل، دا یوه جزاء وه چې د بني ثعلبه قبيلې ته وکول سوه، هغه نفر چې مسلمانانو بندي نیولی و هغه مسلمان سو او پرې یې ښاوه.

څلورم: جموم ته د زيد بن الحارثه رضي الله عنه سره

د هجرت د شپږم کال د ربیع الآخرې په میاشت کې رسول الله ﷺ د زيد بن الحارثه رضي الله عنه په مشرۍ یوه ډله (جموم) ته چې د بني سليم قبيله هلته اوسېدل ولېږل بني سليم هغه څوک دي چې په احزابو کې یې د مسلمانانو پر ضد په (۷۰۰) نفرو گډون او اشتراک کړی و، نو ځکه رسول الله ﷺ دوی ته د ادب او جزاء ورکولو دپاره د زيد بن الحارثه رضي الله عنه په مشرۍ یوه ټولۍ ولېږل، زيد بن الحارثه رضي الله عنه په دغه حمله کې د مړینه د قبيلې څخه یوه ښځه و نیول چې حلیمه ورته ویل کېده، دغې ښځې د بني سليم د حیواناتو ځای ور وښاوه چې په هغه ځای کې مسلمانانو ته د کفارو اوشیان او پسونو په لاس ورغله او هلته یې ځیني کفار اسیر ونيول او پاته نور یې وتښتېدل، مسلمانانو د غنیمت حیوانات او بنديان مدینې منورې ته را وستل خو رسول الله ﷺ هغې ښځې ته چې د مسلمانانو لار ښوونه او رهنمائي یې کړې وه د دې ځان او د دې مېړه او د دې مال وروبخښل، دغه ټولې حملې پر هغو قبیلو کېدلې چې د مسلمانانو پر ضد یې د خندق په غزاه کې گډون او اشتراک کړی و.

پنځم: عیص ته د زید بن الحارثه رضی الله عنه سریه

د هجرت د شپږم کال د جمادي الأول په میاشت کې رسول الله ﷺ یوه (۱۷۰) نفریزه ډله جوړه کړه چې د دغې ټولنې مشر او قومندان زید بن الحارثه رضی الله عنه ؤ او دغه ټولنې یې د عیص پر طرف و لېږل چې هلته د قریشو پر یوه قافله حمله وکړي، چې دغه حملې ته حملة العیص ویل کېږي، عیص د یوه ځای نوم دی چې د مدینې منورې په شمال غرب کې او د مدینې منورې څخه څلور منزله لیري واقع دی او یوه غرنۍ منطقه ده چې دغه غرونه ډېر غارونه او ډیري ونې لري، مقصد داسې ځای دی چې د دغو غارو او ونو په سبب که څوک وغواړي چې دلته پټ سي ښه پټېدلای سي، عیص به بیا هم په یوه بله خوندوره قصه کې درته ذکر سي.

نو رسول الله ﷺ یوه ډله چې (۱۷۰) نفره وه او ټوله هم سپاره وه د زید بن الحارثه رضی الله عنه په مشرۍ دغه د عیص منطقي ته ولېږل چې د قریشو د یوې قافلې مخه ونیسي، ځکه د مسلمانانو اصلي او اساسي دښمنان قریش دي او د دغې قافلې مشر ابوالعاص د رسول الله ﷺ زوم او د زینب رضی الله عنها مېړه ؤ چې تر اوسه پر هغه خپل شرک پاته ؤ، د ابوالعاص سره د زینب رضی الله عنها واده تر بعثت د مخه د خدیجې رضی الله عنها په غوښتنه او خواهش سره سوی ؤ.

کله چې رسول الله ﷺ په نبوت سره مبعوث کړل سو خدیجې رضی الله عنها او د دې ټولو لونو ایمان را وړی او مسلمانانې سوې خو ابوالعاص پر هغه خپل شرک پاته سو او د بدر په غزاه کې د مسلمانانو سره د جنگ دپاره د کفارو په لښکر کې را ووتی او بیا د بدر په بنديانو کې ونیول سو، څرنکه چې بندیان په فدیو خلاصېدل نو زینب رضی الله عنها چې په مکه مکرمه کې وه د خپل مېړه د خلاصولو دپاره لږ مال او د خپلې مور خدیجې رضی الله عنها هغه امله چې دې ته یې د دې د واده په مناسبت ورکړی ؤ ور ولېږل، د دغه امله په لیدلو سره د رسول الله ﷺ خدیجه رضی الله عنها ور په یاد سوه نو ابوالعاص یې بېله فدیې ایله کړی، ابوالعاص هم د دغې نېکۍ په مقابل کې زینب رضی الله عنها ته د هجرت اجازه ورکړه چې خپل پلار ته ولاړه سي او دا هم مدینې منورې ته په هجرت راغله.

(دغه قصه د بدر په نغراء کي په تفصیل سره بیان سوې ده)

اوس چي زینب رضی اللہ عنہا په مدينه منوره کي د خپل پلار رضی اللہ عنہ سره ژوند کوي هغه زینب بن 'نحارثه' رضی اللہ عنہ په دغه عیص کي چي ډېر غارونه او وني نري کښين ونيوی، کله چي د قریشو قافله را ورسېده زینب رضی اللہ عنہا حمله پر وکړه او ټوټه قافله یې په غنیمت واخیستل، هر څه چي پکښې وه: مالونه، اوبان او ټول هغه کسان چي په دغه قافله کي وه هغه یې هم بندیان ونيول بېله ابوالعاص څخه چي هغه په تېښته ځان خلاص کړی او یخ پر مدينه منوره رهي سو، خیر قافله او د هغې سره نیول سوي بندیان مدينې منورې ته راوستل سوه او د پخواني عادت سره سم ټول بندیان د مسجد د دروازې سره وتړل سوه، ابوالعاص هم په دغه شپه په پټه د زینب رضی اللہ عنہا چي د ده بنځه ده کورته ورغلی، دروازه یې ویکول، د ها خوا ورته وویل سوه: څوک یې؟ ده ویل: ابوالعاص، بنځه ده د خپل خاوند په را تگ سره ډېره خوشاله سوه د دې دا خیال سو چي سرې سلمان سوی دی او راغلی خوا ابوالعاص قصه ورته وکړه او د دې څخه یې وغوښتل چي ما ته جوار او امان راکړه او د رسول الله ﷺ څخه و غواړه چي د قافلې مالونه بیرته ما ته راکړي، کله چي خلک د سهار د لمانځه دپاره سره را ټول سوه او رسول الله ﷺ د لمانځه اول تکبیر ووايه، مسلمانانو هم په لمانځه شروع وکړه په دغه وخت کي د یوې ښځي رغ واورېدل سو چي ویې ویل: ابوالعاص ته یې جوار ورکړی دی، دا بنځه څوک وه؟ د رسول الله ﷺ لور زینب رضی اللہ عنہا وه چي خپل خاوند ابوالعاص ته یې جوار او امان ورکړی.

اوس خو رسول الله ﷺ په لمانځه مشغوله ؤ جواب یې نه سواي ور کولای، کله چي د لمانځه څخه فارغه سو مسلمانانو ته یې وکتل او ویل: تاسي هم هغه واورېدل کوم چي ما واورېدل؟ مسلمانانو ویل: هو یا رسول الله! رسول الله ﷺ و فرمایل: والله نه په خبروم نه چا راته ويلي وه دا کار زما په بې خبرتیا کي پېښ سو او اوس خبره ستاسي په اختیار کي ده هر قسم چي مو خوښه وي هغسي وکړی، اختیار یې هغو مسلمانانو ته پرې ښووی چي قافلې ته وتلي وه، هغو ویل: یا رسول الله! اکرام یې کوو، عزت یې کوو، ټول بندیان ایله کوو او مالونه یې هم بیرته ورکوو، نو یې

ابوالعاص د زینب رضی اللہ عنہا د عزت او جوار په سبب پرېناوه او د ده خپل شخصي مالونه یې ورکړه، څرنګه چې د ابوالعاص سره په قافله کې نور امانت مالونه هم ورسره وه هغه یې هم د رسول الله ﷺ د خېښې او قربت په سبب ور پرېښوول، اوس چې د ابوالعاص د عزت په سبب د قافلې ټول بندیان پرېښوول سوه، مالونه ورکول سوه. ابوالعاص چې دغه ښه معامله او نیکي ولیدل د مسلمانانو لمونځ یې ولیدی قرآن مجید یې واورېدی دا ټولو تاثیر پر وکړی مګر مسلمان نه سو، نو خپل مالونه او امانتونه یې ورسره واخیستل مکې مکرمې ته ولاړی هلته یې هغه امانت مالونه د هغو مالکانو او خاوندانو ته ورکړه، هر نفر ته یې هغه خپل شئ پوره ورساوه او بیا یې د ټولو هغو کسانو څخه چې د ده سره یې مالونه وه پوښتنه وکړه چې آیا ما خپلې غاړې خلاصې کړې؟ د چا خو به شئ نه وي را سره پاته؟ هغو ویل: هو مالونه مو پوره را ورسېدل الله دي خیر درکړي، رشتیا هم أمين، صادق او با وفاء سړی یې، ابوالعاص وویل: مګر زه د (لا إله إلا الله وان محمداً رسول الله) شاهدي آداء کوم او ویل ما نه غوښتل چې خپل ایمان او اسلام په مدینه کې ښکاره کړم ځکه بیا به تاسي ویلای چې زموږ مالونه یې یو وړل او د دغو مالو په سبب مسلمان سو نو ما دا ښه او بهتره ولیدل چې ستاسي امانتونه درکړم او بیا خپل اسلام ښکاره کړم، بیا نو ابوالعاص مدینې منورې ته په هجرت ولاړی او رسول الله ﷺ هم زینب رضی اللہ عنہا چې د ابوالعاص ښځه وه په هغه اوله نکاح ورسره کړه ځکه تر دغه وخته هغه آیات شریف نه و نازل سوی چې د مسلمانو ښځو نکاح یې د کفارو سره حرامول.

بیا هم دغه جزیي حملې پر هغو قبیلو شروع وې چې د خندق په غزاء کې یې اشتراک کړی و، څرنګه چې دغه حملې کوچنۍ کوچنۍ حملې وې او کوم خاص واقعات نه دي پکښې پېښ سوي نو ذکر کولو ته یې ضرورت نه وینم.

د بني مصطلق غزاء

د هجرت د شپږم کال د شعبان میاشت را ورسېدل په دغه میاشت کې هغه لویه غزاء چې د بني المصطلق غزاء ورته ویل کېږي پېښه سوه، که څه هم دغه غزاء

د عسکري لحاظه بر داره او اوږده غزاء نه وه مګر په دې غزاء کې داسې عجب وقاتع پېښ سوې چې په اسلامي ټولنه کې یې شور او غوغا جوړ کړه. منافقین پکښې رسوا سوې، په دې غزاء کې تعزیري حدود مشروع سوې، یعنې: پر ځینو ګناه کوونکو یا تهمت ویونکو په درو سره وهل مشروع سوې، دغې غزاء و اسلامي ټولنې ته صفاء او کرامت را وړی، دغې غزاء و مسلمانانو ته عفت او د نفس پاکي را وړل، دغه غزاء د تاریخ او سیرت علماء غزوة العجائب بولي ځکه په دغه غزاء کې عجه او نادره حادثې او واقعي پېښې سوي دي او د دغې غزاء واقعات په دې ډول سره وه:

رسول الله ﷺ ته خبر ورسېدی چې حارث بن أبي ضار چې د بني مصطلق د قبیلې رئیس ؤ پر خپل قوم او د عربو پر نورو قبیلو ګرځي او د رسول الله ﷺ د جنگ دپاره خلک سره را ټولوي، غواړي چې پر مدينه منوره حمله وکړي، رسول الله ﷺ د دغه خبر د تحقیق دپاره بریده بن الحصیب الأسلمي ؓ ولېږي چې د دغه خبر صحي معلومات وکړي، بریده بن مصطلق ته ورغلی او هلته یې په خپله د حارث بن أبي ضار سره ولیدل او خبرې یې ورسره وکړې، بریده ؓ بیرته مدينې منورې ته راغلی او رسول الله ﷺ یې په حالاتو خبر کړی چې هو، حارث د حملې کولو اړاده لري، اوس چې د رسول الله ﷺ سره د حارث د حملې کولو خبر یقیني سو نویې ډیر ژر لښکر سره را ټول کړی چې د دغه لښکر مشرتوب په خپله رسول الله ﷺ کاوه، په دغه وخت کې د شعبان د میاشتي دوې ورځې پاته وې چې رسول الله ﷺ د بني مصطلق پر طرف حرکت وکړی، خو په دې غزاء کې د رسول الله ﷺ سره هغه منافقان هم و وتل چې تر دغه د مخه په هیڅ غزاء کې نه وه ورسره وتلي، رسول الله ﷺ په دغه لښکر کې د مهاجرینو بیرغ حضرت ابوبکر الصديق ؓ ته ورکړی او د انصارو بیرغ یې سعد بن عبادہ ؓ ته ورکړی، اوس د مسلمانانو لښکر د بني مصطلق پر طرف رهي سو، څرنګه چې د بني مصطلق قبیلې هم د جنگ او حملې دپاره ځانونه تیارول نو خود د معلوماتو دپاره یې شا وخوا نفر هم لېږل، چې د اسلامي لښکر خبر ورته راوړي، مسلمانانو دغه د بني مصطلق جاسوس ونيوی اړ وې وژی، کله چې حارث بن أبي ضار او د ده سره ورسره ملګرو ته د رسول الله ﷺ د را تګ او د دوی

د جاسوس د وژل کېدلو خبر ورسېدی ډېر زیات و بهرېدل او د هغو نورو قبیلو عرب چې د ده سره ملګري سوي وه د بیري په سبب ځني جلا سوه.

رسول الله ﷺ د لښکره سره و مړسیع ته ورسېدی (مړسیع) د بني مصطلق د اوبو څخه یو اوبه وې چې په قَدید کې و ساحلي طرف ته وې او دلته یې واپړول، د کفارو لښکر هم راغلی دالته یې واپړول، دواړه لښکره د جنگ دپاره تیار او آماده دي. د مخه تر جنگ حضرت عمر رضی الله عنه میدان ته ورووتی او کفارو ته یې ورناري کړه: د (لا إله إلا الله محمد رسول الله) کلمه وواياست، خپلي ویني مومساتی، خپل قریبان او دوستان مومساتی، خپل مالونه مومساتی، یعنی: مسلمانان سی زموږ د حملې څخه خلاص یاست، خو هغود کلمې د ویلو څخه انکار وکړی، بیا د دوو لښکرو په منځ کې په غشو ویشل شروع سوه، پسله هغه رسول الله ﷺ د یو ځایي هجوم او حملې امر وکړی د جنگ په اولو دقیقو کې د بني مصطلق د مشرانو څخه لس نفره و وژل سوه او بیرغ یې هم ولوېدی، کفارو چې دا حال ولیدی په تسلیمېدلو یې شروع وکړه او په یوه وار ټول تسلیم سوه.

نو د بني مصطلق ټوله قبيله مسلمانانو په غنیمت واخیستل، ټول مالونه، ټولي بڼځي او ټول اولادونه یې په غنیمت واخیستل سوه، هغه هم په یوه حمله، ټول جنگ تر څو دقیقو زیات نه سو، سبحان الله! واقعي مسلمانانو ته دغسي آسانتیاوي پېښېږي.

نو خود بڼځي د مینځیانو په شکل، هلکان د مریانو په شکل پر مسلمانانو و وېشل سوه، قصه اوږده ده مقصد دا چې د بندیانو په جمله کې جوړیه چې د بني مصطلق د قبیلې د رئیس حارث ابن أبي ضرار لور وه د ثابت بن قیس رضی الله عنه په حصه کې ورو رسېدل او ثابت رضی الله عنه ورته وویل: که دغه اندازه مال راکړې زه دي آزادوم، رسول الله ﷺ هغه مال و ثابت رضی الله عنه ته ورکړی او هغه هم آزاده کړه او بیا رسول الله ﷺ دغه جوړیه و اسلام ته دعوت کړه، دې هم بېله ځنډه اسلام قبول کړی او رسول الله ﷺ دا په نکاح کړه، کله چې دا (ام المؤمنین) او د رسول الله ﷺ زوجه سوه صحابه کرامو ږغ وکړی ویل: دغه بندیان چې زموږ سره دي دا د رسول الله ﷺ اخیان دي او دا نه ښايي چې د رسول الله ﷺ اخیان زموږ سره بندیان یا مریان وي، نو یې د بني مصطلق

ټول بنديان آزاد او ايله کړه او هغو هم ايمان را وړی.

حضرت عائشه الصديقۀ ﷺ وايي: هيڅ داسي ښځه نه پېژنم چي د هغې برکت دي پر خپل قوم تر جوړيږي ډېر او زيات وي، ځکه د دې په اسلام او د رسول الله ﷺ سره د دې په نکاح د دې ټول اهل او ټوله قبيله آزاد او پرېښوول سوه.

په وروسته کي يو چا د جوړيږي ﷺ څخه پوښتنه وکړه چي تا څنگه ژر اسلام قبول کړی؟ حال دا چي ستا ټول قوم د مسلمانانو سره بنديان وه او دغه اوس اوس جنگ خلاص سو؟ جوړيږي ﷺ په جواب کي ورته و ويل: تر دغه جنگ درې ورځي د مخه ما خوب ليدی چي بدر يعني پوره او کامله سپورمې.

(د څوا رسم سپورمې يا هغه سپورمې چي پوره وي په عربي کي بدر ورته وايي)

- نوجوړيږي ﷺ و ويل: ما درې ورځي مخ کي خوب ليدی چي بدر يعني: پوره سپورمې د مدينې منورې څخه را پورته سي په هوا او په آسمان کي را رهي وي څو راسي زما په غېږ کي ولوېږي، ما د هغه خوب ترجمه په محمد ﷺ سره وکړه، ما ويل: دغه هدايت او لارښوونکی دی چي ما ته راځي.

نو اصلاً اسلام د دې زړه ته د الله ﷻ له طرفه داخل سوی ؤ، دا د أم المؤمنين جوړيږي ﷺ د اسلام او د رسول الله ﷺ سره د دې د نکاح او د دې د عزت په سبب د دې د قوم د آزادېدلو قصه وه.

اوس چي جنگ خلاص سو د بني مصطلق بنديان آزاد سوه او رسول الله ﷺ بېرته د مدينې منورې طرف ته رهي سو په لار کي ډيري لوی واقعي پيښي سوې، څرنکه چي د دغو واقعو د پېښېدلو سبب رئيس المناقین عبدالله بن ابي اود د دد ملګري وه نو دا لازمه ده چي په اسلامي ټولنه کي د دغو منافقانو يو څه افعال او کردار بيان سي چي اورېدونکي وروڼه په هر عصر او زمانه کي د منافقانو په خطرو پوه او خبر سي.

د بني مصطلق تر غزاء د مخه او په دغه غزاء کي د منافقانو عملونه

موږ مخ کي په تکرار سره ويلي دي چي عبدالله بن ابی منافق د اسلام او مسلمانانو سره حسد او عناد درلودی خاصاً دغه حسد او عناد يې د رسول الله ﷺ سره ډېر زیات وو ځکه د اوس او خزرج قبیلو داسي اتفاق کړی و چي د دغو قبیلو پاچا وگرځوي حتی د ده د پاچهۍ د تاج دپاره يې ملغري او مرياني سره يو ځای کړي وې، خو په دغه وخت کي مدينې منورې ته اسلام راغلی او اسلام دغه دوې قبيلې د دې څخه را وگرځولې چي د ابی د زوی متابعت دي وکړي، يا دي د دې ځان پاچا وگرځوي، نو د ابی زوی دا فکر کاوه چي د ده پاچهي رسول الله ﷺ ځني واخيستل، د ده دغه عناد او حسد د هجرت د شروع څخه معلوم او ښکاره و، د مخه تر دې د ده عناد ښکاره و چي د ابی په اسلام سره تظاهر او ښکاره والی وکړي او پسله هغه ښکاره و چي د ابی په ظاهره مسلمان سو.

يوه ورځ رسول الله ﷺ پر يوه بډوډه سپور و غوښتل يې چي د سعد بن عبادۀ رضي الله عنه چي ناروغه و پوښتني ته ورسې، په لار کي پر يوه داسي مجلس ورغلی چي هلته د ابی زوی هم ناست و، د ابی زوی پزه ونيول او ويل: پر موږ دوړي مه کوی او بيا چي رسول الله ﷺ دغه مجلس ته قرآن مجيد تلاوت کړی د ابی زوی وويل: په کور کي دي کښنه زموږ مجلسو ته مه راځه. ارواه البخاري ومسلم

د ابی د زوی دغه عمل د مخه تر هغه و چي په اسلام سره تظاهر وکړي او کله چي پسله بدره يې په اسلام سره تظاهر وکړی، بيا هم د همېش دپاره د الله جبار او رسول الله ﷺ او عامو مسلمانانو لوی دښمن و، ټول هم او غم، ټول چرت او فکريې دا و چي اسلامي ټولنه څنگه سره وياشي، مسلمانان څنگه سره متفرق او جلا کړي او د اسلام کلمه څنگه کښته او ذليله کړي، د اسلام د دښمنانو سره يې دوستۍ کولې، تاسي و لیدی چي د بني قينقاع د يهودو په مسئله کي يې څنگه مداخله وکړه؟ تاسي و لیدی چي د احمډ په غزاء کي يې څومره غدر او خيانت وکړی، مسلمانان يې په

خپل منځ کې سره متفرق کول او غوښتل یې چې په دوی کې بېره او ګډه وډي راولي. د مسلمانانو د خطایستلو دپاره د دغه منافق د مکرو او چمو څخه یو دا ؤ: پسله هغه چې دى په ظاهره مسلمان سو نو د هري جمعې په ورځ چې به رسول الله ﷺ د خطبې ویلو دپاره کښېستی اول به د ابی زوی ولاړ سو او ویل به یې: دغه ستاسې په منځ کې رسول الله دی، الله ﷻ په ده سره مکرمه او معززه کړاست مرسته او نصرت یې کوی، خبرې یې اوری او اطاعت یې کوی او بیا به کښېستی، وروسته به رسول الله ﷺ د خطبې ویلو دپاره ولاړ سو.

خود ده وېې شرمې او سپین سترګې ته وګورې! په هغه جمعه چې پسله اُحده وه سره د دې چې ده هغه لوی غدر او خیانت هم کړی ؤ، بیا ولاړ سو غواړي چې هغه خپله پخوانۍ خبره وکړي، خو مسلمانانو تر کالو ونيوی او ویل: ای د الله دښمنه! کښېنه تا هغه کارونه وکړه چې ودي کړه، ته د دغو خبرو لائق نه یې، د ابی زوی د خلکو تر اوږو اوښتی اوله مسجد څخه وزی، د ځانه سره وایي: کومه د شر خبره خو به مې نه وي کړې؟ ما د ده د ملاتړ خبرې کولې، د مسجد په دروازه کې د انصارو یو سړی په مخه ورغلی د ابی زوی ته یې وویل: ویلک! ورسه چې رسول الله ﷺ د مقفرت طلب درته وکړي، ده ویل: والله نه غواړم چې ما ته د مغفرت دعاء وکړي.

دغه رنگه د ابی زوی د مسلمانانو پر ضد د بني النضیر د یهودو سره اتصالات او اړیکې درلودل، دى ؤ چې هغو ته یې ویل: ټینګ او ثابت ودرېږی که تاسې د مدینې منورې څخه وایستل سواست موږ هم در سره وزو او که ستاسې سره مسلمانانو جنګ کاوه موږ ستاسې مرسته کوو، ستاسې په باره کې د هیچا خبرې نه اوړو او نه یې پروا لرو. د احزابو په غزاه کې ده او د ده ملګرو داسې کارونه کول چې د مسلمانانو په زړو کې بېره او وارخطایي پیدا کړي، هغه چې الله ﷻ د سورة الأحزاب په (۱۲) نمبر آیات کې د دوی د نفاق حالات بیانوي او فرمایي:

﴿وَإِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ إِلَّا غُرُورًا ۝﴾

يعني: هغه وخت در په یاد کړه چې منافقانو او هغو کسانو چې د دوی په زړو کې د نفاق مرض ؤ ویل: الله او د الله رسول زموږ سره د روم، فارس او یمن د فتحه کېدلو

وعده نه ده کړې مګر په غرور او خطا یستلو سره. چي پوره ترجمه او قصه یې د خندق په غزاء کي درته بیان سوه، تر څو چي الله ﷻ پسي فرمایي:

﴿تَحْسَبُونَ الْأَحْزَابَ لَمْ يَذْهَبُوا وَإِنْ يَأْتِ الْأَحْزَابُ يَوَدُّوْنَ أَنْ يُنْهَكُوا عَنْ الْأَعْرَابِ يَسْتَغْلِبُونَ عَنْ أَنْبَاءِكُمْ وَلَوْ كَانُوا فِيكُمْ مَا قُتِلُوا إِلَّا قَلِيلًا﴾ ﴿١٢٠﴾ [الأحزاب: ١٢٠]

ژباړه: دغه منافقان د کفارو پر لښکرو ګمان کوي چي په ماته او شکست سره نه دي تللي او که چيري بيا د کفارو لښکر دوهم وار د جنگ دپاره راسي نو د دغو منافقانو دا خوښه ده چي دوی ليري له ښاره د صحرايي عربو په کلو کي و اوسېږي او هلته يا له هغه ځايه ستاسي د حال او احوال پوښتنه کوي او که چيري دغه منافقان په تاسي کي وای نو جنگ به یې نه وای کړی مګر ډیر لږ، هغه هم د ریا دپاره.

الله ﷻ د منافقانو د زړو حال ښکاره کوي او فرمایي: دغه د کفارو لښکري خود خندق د غزاء څخه ناکامه ولاړې، مګر دغه بېرېدونکي منافقان لا تر اوسه هم پر دې يقين نه لري چي کفارو ماته و خوړل او ولاړل او که فرضاً د کفارو لښکري بیرته راسي او پر مسلمانانو حمله وکړي، نو د منافقانو دا آرزو او تمنا ده چي د جنگ تر ختمېدلو پوري بالکل له ښاره ووږي او یوه ليري کلي ته ولاړ سي او له هغه ځايه د تلونکو او راتلونکو خلکو څخه د جنگ د حالاتو معلومات کوي، چي د مسلمانانو څه حال دی او جنگ کوم ځای ته ورسېدی؟ دغه منافقان د خولې په خبرو او په ښکاره ستاسي خیر غوښتونکي دي، خو په جنگ او د خندق په کندلو کي ډیر کار نه کوي صرف د مجبوريټ په سبب او د ریا دپاره په جنگ کي لږ حصه اخلي. (د منافقانو دغه حال دی) وروڼو! د اسلام د دښمنانو، د کفارو او منافقانو دغه راتلونکو دسيسو ته ښه متوجه سی چي د رسول الله ﷺ د زمانې څخه بيا تر اوسه پوري د دوی له طرفه د اسلام او مسلمانانو په مقابل کي دغسې روڼې او طریقې عملي کيږي:

د اسلام دښمنان که يهود وه، که منافقان وه، که مشرکان وه، په دې ښه پوهېدل او نن ورځ هم ښه پوهيږي چي د اسلام کاميابي د اقتصاد په قوت سره نه ده، د اسلحي او د لښکرو د ډېر والي په سبب سره نه ده، بلکه د دوی کاميابي د دوی

د دين، د دوی د اخلاقو، د دوی د هغو قوانینو په سبب ده چې اسلامي ټولنه او افراد یې لري، کفار پوهیدل او پوهیږي چې د دغه فیض او نور، د دغه کامیابی او سر لوړۍ منبع رسول الله ﷺ دی او هغه ﷺ د دغو صفاتو دپاره مثل اعلیٰ دی، نو کفارو ته پسله دغه پنځو کلو او اوږدو جنگو څخه دا معلومه سوه چې د اسلام پر دین او پر مسلمانانو د اسلحې په استعمالولو سره نه سو کامیابه کېدلای، نو یې پر خپلو ځانو دا لازمه کړه چې د دغه دین پر ضد به په اعلامي او تبلیغاتي جنگ جنګیږو، د دغه دین اخلاق او احکام به غندو او د ټولو په مقدمه کې به زموږ د تبلیغاتو اول هدف د رسول الله ﷺ شخصیت وي.

څرنگه چې منافقان د مسلمانانو د دښمنانو په صفو کې درېیم صف ؤ او بل دا چې دوی په مدینه منوره کې اوسېدل او دوی وه چې همېشه د مسلمانانو سره په تماس کې وه نو دوی کولای سوای چې په هر وخت کې د مسلمانانو مشاعر او احساساتو ته په خپلو تبلیغاتو سره حرکت او تغیر ورکړي، نو ځکه دغه تبلیغاتي وظیفه د مدینې منورې منافقانو پر غاړه اخیستې وه، چې د دوی په سر او مقدمه کې د ابی زوی ؤ او د دوی دغه تبلیغاتي جنبه د احزابو تر غزا وروسته په روښانه شکل سره ښکاره سوه او دا هغه وخت ؤ چې رسول الله ﷺ د أم المؤمنین زینب بنت جحش رضی الله عنها سره پسله هغه واده وکړی چې زید بن الحارثه رضی الله عنه طلاقه کړه.

ورونو! په جاهلیت کې د عربو تقلیدي قانون دا ؤ: هر هغه څوک چې دوی به په زوی والي سره ونیوی هغه به داسې سو لکه د دوی د ملا او نسل زوی، د دوی د جاهلیت په تقلیدي قانون د دغه زوی ښځه پر هغه چا حرامه وه چې دی یې په زوی والي سره نیولی ؤ.

نو کله چې رسول الله ﷺ د زینب رضی الله عنها سره نکاح وکړه، منافقانو ته د رسول الله ﷺ پر ضد د شر پارولو دپاره! د دوی په باطل کمان دوه اعتراضه پیداسوه، اول دا چې دا د رسول الله ﷺ پنځمه زوجه وه او دوی به ویل: قرآن مجید تر څلورو ښځو زیاته اجازه نه ده کړې نو دا کار څنگه ورسول الله ﷺ ته صحي او جائز دی؟ دوهم: زینب رضی الله عنها د هغه چا ښځه وه چې ده ﷺ په زوی والي سره نیولی ؤ،

نو د خپل زوی د بښي سره نکاح کول اکبر الکبایر گناه ده، البته دغه کار د مشرک عربو د جاهلیت په تقلیدي قانون کې داسې ؤ، نو یې په دغو موضوعاتو کې تبلیغات ته زور ورکړی او په دغه باره کې یې قصې او نقلونه جوړ کړه او دغه جوړ سوي تبلیغات یې په دومره جوش او شور سره نشر کړه چې متأسفانه نن ورځ هم د هغو آثار په ځینو منحرفه کتابو او ځینو جاهلو خلکو کې پاته دي او دغو تبلیغاتو د ضعیف الإیمانه مسلمانانو په زړو کې قوي اثر وکړی، تر څو چې په دې باره کې د قرآن مجید ښکاره او روښانه آیاتونه نازل سوه چې په هغو آیاتو کې د دغه قلبي امراضو علاج موجود ؤ.

او د دغو تبلیغاتو پر پراخوالي او ډیر والي دا دلالت کوي چې الله ﷻ د سورة الأحزاب په شروع کې څو آیات د دغو تبلیغاتو د ردولو دپاره نازل کړه او رب ﷻ د سورة الأحزاب شروع په دغه الهي قول سره وکړه چې فرمایي:

﴿يَتَأْتِيَ النَّبِيُّ أَنَّ اللَّهَ وَلَا تَطْعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا﴾.

ژباړه: ای نبي محمد! ﷺ یوازي د الله ﷻ څخه بهر پرته د کافرانو او منافقانو حکم مه منه، بېشکه چې الله ﷻ ډېر عالم دی او د ښه حکمت خاوند دی.

ورونو! نن ورځ هم د ابی د زوی غوندي منافقان، د اسلام دښمنان او ضعیف الإیمانه مسلمانان سته چې عیناً هغه د ابی د زوی خبري تکراري او بیانوي او د رسول الله ﷺ پر مبارک ذات ډول ډول ناوړه تورونه لگوي، آیا د ابی د زوی دغه خبرو د اسلام مخه ونیولې؟ او که په ټول تاریخ کې د منافقانو او د اسلام د دښمنانو خبرو د اسلام مخه نیولې ده؟ خو افسوس د هغو کم عقله او ضعیف الإیمانه مسلمانانو پر حال دی چې د دغو خبرو تر تاثیر لاندې کیږي او خپل آخرت ته بېله کومې دنیوي فایدې تاوان رسوي او ځان د دوږخ کندو ته وړاچوي.

هو! هلته داسې کسان سته چې د دغو خبرو په بیانولو سره په ملیونو ملیونو ډالره اخلي لکه سلمان رُشدي، یا د ډنمارک احمقان، یا نور د دوی امثال.

هغه خواصاً کافران دي. د ابی د زوی اولاده ده او د پیسو د گټلو دپاره یې دغه

لار اختیار کړې ده، خو د مسلمانانو بې پرځه؟ چې خپلي عقیدې په خپله خرابوي او د دوېځ پر طرف په خپله خوښه ورغلي.

ورونو! دا د منافقانو هغه رول او عمل ته یوه اشاره وه چې دوی د بني مصطلق تر غزاء د مخه لوباوو او عملي کاوه او رسول الله ﷺ دغه د دوی عمل په صبر، نرمي او تلاف سره زغامه او پرځان تېراوه، عامو مسلمانانو د دوی له شره ځانونه ساتل یا یې د دوی آزارونه په صبر سره زغمل، ځکه مسلمانانو! منافقان د هغو په رسوا او بې شرمه عمل سره پېژندلای وه، د منافقانو څخه به هر وار داسي عمل پېښ سو چې په هغه سره به رسوا او شرمند سول، لکه الله ﷻ چې په سورة التوبه کې فرمایي:

﴿أُولَٰئِكَ يَرْوَنَ أَنَّهُمْ يُفْتَنُونَ فِي كُلِّ عَامٍ مَّرَّةً أَوْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ لَا يَتُوبُونَ وَلَا هُمْ يَذَكَّرُونَ﴾ [التوبه: ۱۲۶]

ژباړه: آیا دغه منافقان نه گوري او فکر نه کوي چې دوی په هر کال کې یو یا دوه واره په راز راز مصیبتو مبتلا کیږي، خو دوی د خپله نفاقه څخه نه توبه کاږي او نه دوی په دغه ابتلاء سره پند اخلي.

دغه ذکر سوي او د دې په مثل نور کارونه منافقانو د بني مصطلق تر غزاء د مخه کړي وه او کول یې، خواوس هغو کارو ته متوجه سي چې دغو منافقانو د بني مصطلق په غزاء کې وکړه.

اوس چې د بني مصطلق د غزاء دپاره مسلمانان وزي او د اول وار دپاره منافقان د مسلمانانو سره په دغه غزاء کې وتل، نو منافقانو د الله ﷻ د هغه قول مصداق ښکاره کړی چې د سورة التوبه په (۴۷) نمبر آیات کې فرمایي:

﴿لَوْ خَرَجُوا فِمْكُمْ مَا زَادُوكُمْ إِلَّا خَبَالًا وَلَا تُضْعَؤْا خِلَالَكُمْ يَبْغُونَكُمُ الْفِتْنَةَ﴾.

ژباړه: که دغه منافقان ستاسي سره په لښکر کې ووزي، نو تاسي ته به هيڅ شئ نه کې ډر زيات بله فساد، خرابیه او چغلیه او خامخا به دوی ستاسي په منځ کې چابکي وکړي په چغلیو او نورو بدیو سره، حال دا چې دوی به ستاسي دپاره فتنه او بدې غواړي.

نو منافقانو د بني مصطلق په غزاء کي دوه واړه د خپلي شريري نقشي د عملي کولو دپاره موقع پيدا کړه چي د مسلمانانو په منځ کي يې لويه پرېشاني په وجود را وړل او د رسول الله ﷺ پر ضد يې بد تبليغات شروع کړه او اوس به د دغو واقعاتو حالات په لړ تفصيل سره درته بيان سي:

اول: کله چي رسول الله ﷺ د بني مصطلق د غزاء څخه فارغه سو او د مرسيع پر اوبو يې اړولي وه، د حضرت عمر فاروق رضي الله عنه سره يو نوکر ورسره و چي جهجاه الغفاري ورته ويل کېده، دغه جهجاه راغلی غواړي چي د شاه څخه اوبه واخلي، په دغه وخت کي يو بل نفر چي سنان بن ویر الجهنی نومېدی او په انصارو کي د خزرج د قبيلې حليف و دا هم راغلی د شاه څخه او به اخلي، د دغو دوو نفرو په منځ کي اختلاف پېښ سو خو خبره يې جنگ او حملو ته ورسېدل.

سنان ناري کړه: يا معشر الأنصار! يعني: اې د انصارو ډلي! مه راځوړی. او جهجاه ناري کړه: يا معشر المهاجرين! يعني: اې مهاجرينو! مرسته او کومک. هر يو له خپله طرفه مرسته غواړي، رشتيا هم دې نارو تاثير وکړي مهاجرين د جهجاه پر طرف را ټولېږي او انصار د سنان پر طرف را ټولېږي، قريبه ده چي د انصارو او مهاجرينو په منځ کي جنگ او لويه فتنه جوړه سي، دغه خبر رسول الله ﷺ ته ورسېدی، رسول الله ﷺ په قهر او تلوار سره راغلی، وې ليدل چي نژدې ده خلک په جنگ سره اخته سي نو يې په قهر سره وفرمايل:

« مَا بَالُ دَعْوَى الْجَاهِلِيَّةِ ؟ دَعُوهَا فَإِنَّهَا مُتَنَتَةٌ »

ژباړه: څه پېښه ده چي د جاهليت نارې وهل کيږي؟ دغه د جاهليت کار پرېږدی دا بد بويه کار دی.

ورونو! دا چي يو څوک په باطلو او ناروا کارو کي، په ظلم او تجاوزو کي له خپله قومه مرسته او کومک غواړي دا جاهليت دی او که قوم په باطلو او ناروا کارو کي د هغه مرسته غوښتو کي مرسته او کومک وکړي دا هم جاهليت دی. دا چي نن ورځ يو څوک د تمیز، فخر او تفرقي دپاره وايي: زه د فلاني ځای يا د فلاني قومه څخه يم دا د جاهليت د کارو څخه يو کار دی، عزت او شرف په اسلام کي دی، عزت او شرف

په علم او تقویٰ کې دى، په نسب او قومیت، په مال او پیسو کې عزت نسته.

شرافة الإنسان بالعلم والأدب | لا بالمال والنسب

ژباړه: د انسان شرف په علم او ادب سره دى نه په مال او نسب سره، يو څوک به خود مهاجر يا انصاري وي، يو څوک به خود د يوې منطقې او له يوه قومه څخه وي، خود ا شيان د دې دپاره ذکر کيږي چې انسان په وپېژندل سي، نه د انسان د عزت او شرف دپاره، د مسلمانانو اصلي عزت په اسلام او تقویٰ سره دى نه په وطن او قوميت سره. خو سبحان الله! شيطان ؤ چې په دغه لحظه کې يې پر دوى دغه تاثير وکړى او رسول الله ﷺ وفرمايل: «دَعَوْهَا فَأَنبَأَهَا مُتَنَتَّةً» پرېردى دغه د جاهليت کار پرېردى دا بد بويه کار دى نتيجه يې بده ده، دغه قوميت او قوم پرستي پرېردى، دا چې يو څوک د خپل قوم سرى د قوميت په نامه په ناروا او باطلو کارو کې ځان ته نژدې کوي يا يې مرسته او کومک کوي دا کار مه کوى، بلکه مسلمانان ټول سره وروڼه دي، نو مسلمانان آرام سوه او هر يو پر خپل طرف رهي سو.

عبدالله بن ابي رئيس المناقنين هم دغه د بني مصطلق په غزاء کې د مسلمانانو په لشکر کې موجود ؤ او دى په داسې يوه موضوع پسې گرځېدى چې د هغې په واسطه د مسلمانانو په منځ کې اختلاف او تفرقه جوړه کړي.

مگر په دغه وخت کې چې د جهجاه او سنان په منځ کې اختلاف پېښ سو د ابى زوى نه ؤ موجود، او بيا په وروسته کې دغه خبر ده ته وويل سو: چې داسې او داسې پېښه سوه، نو د ابى بن سلول زوى هغو کسانو ته چې د ده سره موجود وه او ټول هم منافقان وه يوه د شر او منافقت خبره وکړه، که څه هم په دغه وخت کې چې ده دغه خبره کول ټول حاضر کسان منافقان وه، خو بيا هم هلته يو ځوان هلک ناست ؤ چې عمر يې (۱۶) کاله يا تر دغه هم کم ؤ، دغه ځوان: زيد بن ارقم نومېدى او واقعي مسلمان ؤ، په دغه مجلس کې فقط دغه يو نفر واقعي مسلمان موجود ؤ او نور ټول حاضر کسان منافقان او د ابى د زوى ډله وه.

نو کله چې عبدالله منافق ته دغه د جهجاه او سنان د مخالفت او جگړې خبر وويل سو ده يوه ډيره بده خبره وکړه، ويل: آيا مهاجرينو داسې وکړه؟ موږ يې په

خپل وطن کي و شړلو او پر مور غالبه سوه؟ زموږ په ملک او ښار کي يې زموږ څخه بد راځي؟ زموږ پر احسانو يې سترگي پټي کړې؟ په والله زموږ او د دغو وږو قريشو مثال داسي دی لکه هغه پخوا چي ويل سوي دي او وايي:

{سپي دي چاغ کړه چي و دي داري}

دا ډير بد مثال ؤ او بيا يې نور هم پسي و ويل: په والله که موږ بيرته مدينې ته ولاړو هغه عزتمن خلک به هغه ذليل خلک ځني وباسي، چي د دغي خبري مقصد او معنی يې دا ده: موږ اهل مدينه چي د عزت خاوندان يو او دغه مهاجرين چي ذليله قوم دی، کله چي مدينې ته بيرته ولاړسو نو به دوی له مدينې منورې څخه وباسو.

بيا يې هغو ناستو کسانو ته وکتل او ويل: تاسي ياست چي په خپلو ځانو مو دغه وکړه تاسي په خپل وطن کي ځای ورکړی، تاسي خپل مالونه ور سره تقسيم کړه، په والله که تاسي دغه خپله مرسته د دوی څخه مننه کړی دغه مهاجرين به وږي او فقيران سي او زموږ ملک به پرېږدي، د عبدالله بن أبي منافق مقصد دا ؤ: چي تاسي د مهاجرينو سره هيڅ مرسته مه کوی، مه مالونه ورکوی مه کارونه، مهاجرين به وږي سي او مدينه منوره به پرېږدي.

لکه څرنګه چي د مخه مو درته وويل: په دغه مجلس کي يو نفر موجود ؤ چي هغه زيد بن ارقم ؤ او واقعي مسلمان ؤ، د ده ايمان دغه قسم خبري نه قبلولې چي پر رسول الله ﷺ او مسلمانانو دي وسي، نو يې خپل اکا ته دغه بيان وکړی او اکا يې دغه حال رسول الله ﷺ ته ورساوه.

په دغه وخت کي چي رسول الله ﷺ ته دغه حال ويل کېدی حضرت عمر فاروق رضي الله عنه هم د رسول الله ﷺ سره ناست ؤ او رسول الله ﷺ ته يې وويل: يا رسول الله! عباد بن بشر امر کړه چي د ابی زوی و وژني دا منافق دی.

رسول الله ﷺ و فرمايل: يا عمر! آيا دا ستا خوښه ده چي خلک بيا خبري کوي او وايي: محمد خپل اصحاب وژني؟ مګر د کوچ کولو ږغ وکړه، يعني: خلک په بارېدلو سره امر کړه، رسول الله ﷺ ته دغه د ابی زوی د خبرو حال په داسي وخت کي ورسېدی چي هغه وخت د لښکر د بارولو او کوچ کولو وخت نه ؤ شپه وه،

خو بيا هم رسول الله ﷺ امر وکړی چي دربار سی، دا ځکه که خلک دلته پاته وي دغه د ابی د زوی خبري نشرېږي او د مسلمانانو تر غوږو ور رسېږي، نو خود په نتیجه کي لویه فتنه جوړېږي، مگر که خلک په بل کار مشغوله سي او ستري سي دا خبره پټه پاته کېږي او فتنه خاموشه کېږي، نو ځکه رسول الله ﷺ په کوچ او بارېدلو سره امر وکړی، لښکر هم د بارېدلو په کار مشغوله سو او حرکت یې وکړی.

څرنګه چي دغه وخت د بارېدلو وخت نه ؤ او د مسلمانانو هم دا عادت نه ؤ چي په دغسي وخت کي بار سي خونن داسي بې وخته بار سوه او رهي سوه نو اسید بن حُضِرَ ؓ چي د انصارو د مشرانو څخه ؤ په تعجب کي سو چي دا وخت او بارېدل؟ پوه سو چي یوه موضوع سته، چابک سو او په لښکر کي یې ځان و رسول الله ﷺ ته ورساوه، ویل: یا رسول الله! موږ داسي وخت رابار سوو چي تر دې د مخه پر دغسي وخت نه بارېدلو؟ رسول الله ﷺ و فرمايل: آیا تا ته هغه خبره نه ده در رسېدلې چي عبدالله بن ابی کُرَی ده؟ اسید ؓ و ویل: یا، یا رسول الله! هغه څه ویلي دي؟ رسول الله ﷺ و فرمايل: د هغه داسي اراده ده چي مدینې منورې ته ولاړ سي هغه عزتمن خلک به د مدینې منورې څخه هغه ذلیل خلک باسي.

اسید ؓ و ویل: یا رسول الله! که دي خوښه وي ته هغه څوک یې چي دئ به باسې په والله دئ ذلیل دی او ته عزتمن یې او بیا اسید ؓ و ویل: یا رسول الله! د ده سره نرمي کوه په والله، الله ﷻ ته په داسي وخت کي موږ ته را وستلې چي د ده قوم د ده د تاج دپاره مړیاني سره یو ځای کولې او دئ داسي فکر کوي چي د ده پاچهي تا ځني واخیستل.

اوس خو لښکر تګ کوي مگر بیا هم هغه د ابی د زوی خبر کرار کرار په مسلمانانو کي نشرېدی او رسول الله ﷺ د دې دپاره چي په خلکو کي فتنه جوړه نه سي امر وکړی چي تګ ته دوام ورکړی، دغه ټوله ورځ یې تر ماښامه په لښکر تګ وکړی بېله لمانځه بل د هیڅ شي دپاره نه درېږي، شپه یې هم تر سهاره په تګ پر تېره کړه، په دغه سبا ورځ هم پسي رهي دي ترڅو چي لمر ډېر په عذاب کړه، نو رسول الله ﷺ د لښکر په اړولو امر وکړی يعني: اوس د استراحت دپاره واړوی.

خلک مخکي ته لا نه وه رسېدلي چي د ډيري ستړيا په سبب ټول بيده سوه او رسول الله ﷺ دا کار د دې دپاره وکړي چي خلک د ستړيا او د خوب په سبب د خبرو کولو دپاره وخت نه کړي پيدا.

اوس چي د ابی زوی منافق په دې خبر سو چي زيد بن أرقم ورسول الله ﷺ ته د ده خبري رسولي دي نور رسول الله ﷺ ته ورغلی او په الله سره قسمونه يادوي چي دغه خبري چي تا ته ويلي سوي دي ما هيڅکله نه دي کړي او ځيني انصار چي هلته حاضر وه هغو هم وويل: يا رسول الله! بيايې دغه هلک په خبرو کي خطا وتلی وي او هغه خبري يې نه وي په ياد کومي چي عبدالله بن أبي کري دي، يعني ممکن دغه زيد بن أرقم درواغ ويلي وي، رسول الله ﷺ هم د منافق عبدالله خبري او قسمونه ومنل.

زيد بن أرقم ؓ وايي: زه دومره غمجن سوم چي د دغه په مثل هيڅ وخت نه وم غمجن سوی، ځکه د مسلمانانو په منځ کي په درواغو سره معرفي يا مشهوره سو نو وايي: د خپله ځايه او خېمې څخه نه را وتلم، تر څو چي الله ﷻ د المنافقون په سورة کي ډير آياتونه نازل کړه او دغه منافقان يې رسوا کړه، الله ﷻ د سورة المنافقون په (۷، ۸) نمبر آياتو کي فرمايي:

﴿هُمُ الَّذِينَ يَقُولُونَ لَا تُنْفِقُوا عَلَىٰ مَنْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ حَتَّىٰ يَنْفَضُوا﴾.

ژباړه: دغه منافقان هغه کسان دي چي خپلو ملگرو ته وايي: نفقه او خپل مالونه هغو کسانو ته مه ورکوی چي د رسول الله ﷺ سره دي (چي هغه! هغه غريب مهاجرين دي) دا د دې دپاره چي دغه د رسول الله ﷺ ملگري سره متفرق سي، سره وپاشل سي، يوې او بلي خوا ته ولاړ سي. مکر الله ﷻ پسي فرمايي:

﴿وَلِلَّهِ خَزَائِنُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَٰكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَا يَفْقَهُونَ﴾.

خود آسمانو او مخکي خزاني خاص الله لره دي مکر منافقان د الله په رزاقيت نه پوهيږي. دغه احمقان او ناپوه منافقان په دغه هم نه پوهيږي چي د ټولو مخکو او آسمانو خزاني د الله ﷻ په اختيار کي دي او الله ﷻ يې مالک دی، رزاق او رازق دی ﷻ دی، دا چي هر څوک مال لري هغه ته الله ﷻ ورکړی دی خو غريبان يې هم وږي

نه دي پرې اېښي.

﴿يَقُولُونَ لَئِنْ رَجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ لُيَخْرِجُنَا أَلَا عَزْمٌ مِنْهَا أَلَا ذَلٌّ﴾.

منافقان وايي: که چيري موږ بيرته مدينې منورې ته ولاړسو نو خامخا به هغه ډېر عزت من خلک (چې کافران او منافقان دي) د دوی په قول! دغه ډير خوار او ذليله خلک (چې مومنان او مهاجرين دي) د مدينې څخه باسو، مگر الله ﷻ فرمايي:

﴿وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَلَكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَا يَعْلَمُونَ﴾.

يعني: عزت خاص الله لره دی او رسول الله لره دی او مومنانو لره دی مگر منافقان د رب العزت په عزت نه پوهيږي.

زيد بن أرقم ؓ وايي: رسول الله ﷺ ما ته يو څوک را ولېږی، زه چې ورغلم دغه آياتونه يې را ته تلاوت کړه او وې فرمايل: الله ﷻ ستا تصديق وکړی او رسول الله ﷺ د نورو مسلمانانو په حضور د زيد بن أرقم ؓ غوږ ونيوی او وې فرمايل: دا هغه څوک دی چې الله ﷻ د ده غوږ او د ده اورېدل سوي خبري تصديق کړې، يعني: دى درواغ نه وايي رب ﷻ يې تصديق وکړی، دغه خبر عبدالله بن عبدالله بن أبي ته ورسېدی.

ورونو! دغه رئيس المنافقين عبدالله بن أبي یو زوی درلودی چې د هغه نوم هم عبدالله ؤ، دغه عبدالله ؓ چې د منافق عبدالله زوی ؤ صالح او صادق مسلمان ؤ او د رسول الله ﷺ د جليل القدره اصحابو څخه دی، بلکه د هغو کسانو څخه دی چې وحی يې ليکلې، دى ﷻ د پلار د دغو ټولو کارو څخه بري او بېزاره ؤ.

دغه عبدالله چې په دغه واقع خبر سو نو رسول الله ﷺ ته ورغلی او ويل: يا رسول الله! زه خبر سوم چې تا زما د پلار د وژلو اړاده کړې ده، که ته دا کار کوې پر ما امر وکړه په والله سر به يې درته راوړم، زه پر دې بهرېم چې ته به بيله ما بل څوک په دغه کار امر کړې او بيا به ما نفس او شيطان نه پرېږدي چې د پلار قاتل مې دي د خلکو په منځ کې ژوندی گرځي او بيا به زما څخه هغه زما د پلار قاتل و وژل سي، نوبه مې مسلمان د کافر په عوض او بدل کې وژلی وي او اور ته به داخل سم، نو که ته غواړې چې دى و وژنې د ده په وژلو سره ما امر کړه، رسول الله ﷺ و فرمايل: يا،

وژنم يې نه، بلکه نرمي او مهرباني وړ سره کوم ترڅو پوري چي زموږ سره پاته وي ښه ملګرتيا ورسره کوم او بيا دغه عبدالله ﷺ د خپل منافق پلار عبدالله بن أبي په لار کي و درېدی او د هغه پر ځيګر يې توره وړکښېښوول ويل: والله وژنم دي ته به مدينې ته نه سې را څخه داخل او نه به دي مدينې ته پرېږدم ترڅو چي رسول الله ﷺ اجازه نه وي درته کړې او دا اقرار و نه کړې چي ته ذليل يې او محمد ﷺ عزيز او عزتمن دی.

کله چي منافق عبدالله وليدل چي زوی يې جدي دی دغه خبره په رشتيا ورته کوي او د ده د وژلو قصد يې کړی دی نو ځای پر ځای و درېدی او حرکت نه کوي خو رسول الله ﷺ ته خبر ورسېدی چي عبدالله خپل پلار نه پرېږدي چي ستا بې اجازې د مدينې منورې پر طرف ولاړ سي، بيا نور رسول الله ﷺ حال وروېږي چي ما عبدالله بن أبي ته اجازه کړې ده چي مدينې منورې ته داخل سي، د رسول الله ﷺ د دغه امر او اجازې په سبب عبدالله ﷺ خپل منافق پلار عبدالله بن أبي پرېښاوه چي د مدينې منورې طرف ته د لښکره سره رهي وي او دغه خبر په ټول لښکر کي نشر سو چي منافق عبدالله بن أبي دغسي ويلي وه او بيا خپل زوی نه پرېښاوه چي مدينې ته داخل سي، نو خود د دغه منافق حقد او حسد، عناد او عداوت نور هم ډير او زيات سوه چي د هغه په سبب يې يوه بله خطرناکه واقعه او حادثه په وجود راوړل چي هغه د (إفک) يا د لويو درواغو خطرناکه واقعه ده، د (إفک) واقعه چي عبدالله بن أبي منافق يې مؤسس او جوړوونکی دی په داسي ډول سره وه:

د إفک يا لويو درواغو حادثه

د رسول الله ﷺ دا عادت ؤ چي کله به په سفر تلی او غوښتل به يې چي په دغه سفر کي د خپلو ازواجو مطهراتو څخه يو څوک ورسره بوزي، نو به يې د هغو په منځ کي قرعه کشي کول او د أمهات المؤمنین څخه چي به د هر چا نوم را وختی هغه زوجه يې ورسره بېول، د بني مصطلق په غزاء کي حضرت عائشه رضی الله عنها د هغې قرعه کشۍ په اساس د رسول الله ﷺ ملګري وه او په دغه وخت کي د الله ﷻ له طرفه د مسلمانو ښځو دپاره په حجاب سره امر نازل سوی ؤ، نو په دغه سفر کي د عائشه الصديقہ رضی الله عنها

دپاره يوه کجاوه وه چې دا ﷺ به په هغه کې کښېستل او بيا به هغه کجاوه پر اوښ ايښوول کېده، پر کجاوه به پردې څرېدلې دا به نه معلومه چې په کجاوه کې څوک سته که يا؟ او د دغې کجاوې دپاره مؤظف نفرو چې د لښکر د اړولو په وخت کې به يې کجاوه کښته کول او د لښکر د بارېدلو په وخت کې به يې کجاوه پر اوښ بارول، بيا به يې اوښ د قافلې د اوښانو سره يو ځای اورهي کړی.

کله چې دغه عبدالله بن ابي رئيس المناقین د هغه خپلو خبرو په واسطه ذليل او شرمنده سو نور يې هم حسد او عناد زيات سو، د الله ﷻ قدرت دی د عبدالله منافق تر ذليله کېدلو وروسته چې بيا قافلې نژدې و مدينې منورې ته واړول، د حضرت عائشې ﷺ کجاوه هم کښته سوه او بيا د قافلې تر بارېدلو د مخه حضرت عائشه الصديقۀ ﷺ د اوداسه د ضرورت دپاره د لښکر څخه څه ليري ولاړل، البته داسې ځای ته چې د لښکره څخه گوښه و چې نه هغه ځای د لښکر خلکو ليدی او نه له هغه ځايه لښکر معلومه دی، تر ضرورت وروسته بيرته د لښکر ځای ته راغله خو دلته چې يې وکتل هغه د غاړې امېل يې نه و هغه د اوداسه په ځای کې شکېدلی و، نو دا ﷺ بيرته و هغه ځای ته ورغله چې هغه ورک سوی امېل پيدا کړي، دغه امېل د (جَزَع ظَنَار) څخه جوړ سوی و، جَزَع په عربي کې و مريو او ملغلرو ته وايي او ظَنَار په يمن کې د يوه ځای نوم دی، يعنې دغه امېل د يمنې ملغلرو يا مريو څخه جوړ سوی و، چې البته په هغه وخت کې يې قيمت او ارزښت هم درلودی، پردې سر بېره دغه امېل د دې هم نه و بلکه دې ﷺ د خپلې خور څخه په عاريت اخيستی و، نو دا ﷺ د هغه امېل په پيدا کولو پسې سرگردانه وه او په هغه پسې گرځېدل چې دلته لښکر کوچ وکړی او بار سو.

هغه مؤظف کسان چې د حضرت عائشې ﷺ کجاوه يې پر اوښ بارول هغو کجاوه بارکړه او دا يې خيال و چې دا ﷺ په خپله کجاوه کې موجوده ده، څرنگه چې حضرت عائشه ﷺ په عمر لږ او کمه وه او په بدن هم ډنگره وه، تاسې ته خو د مسلمانانو د غريبۍ او مسکنت حالات د مخه بيان سوي دي چې په نس هم نه وه ماره نو چاغښت دکومي خوا و، نو د دغه لږ عمر او ډنگرتيا په سبب هغه کسان چې د کجاوې د بارولو مؤظف وه په دغه هم نه سوه پوه چې کجاوه خالي ده او باريې کړه،

همدارنگه هغه نفر چې د کجاوې په بارولو کې يې مرسته کول که يو يا دوه نفره وای د کجاوې خالي والی به يې حس کړی وای مگر هغه نفر هم زیات وه دا يې نه کړه حس چې په کجاوه کې څوک نسته، کجاوه بار سوه او لښکر رهي سو، کله چې حضرت عائشې رضی اللہ عنہا خپل امېل پيدا کړی او بيرته راغله لښکر تللی ؤ، دې رضی اللہ عنہا قصد وکړی چې دا بايد پر دغه ځای پاته سي او هر وخت چې لښکر پوه سي چې دا نسته بيرته و دغه ځای ته پسي را گرځي، عائشه رضی اللہ عنہا وايي: زه دالته په انتظار کېښستم چې خوب را باندي غالبه سو او بیده سوم. (دا نو دلته بیده پرېږده)

د رسول الله ﷺ عادت ؤ چې همېشه به يې د قافلې يا لښکر تر شا يو نفر پرېښاوه چې دغه نفر به تر قافلې ښه وروسته پسي ور رهي ؤ او د قافلې تر شا به يې اړول، د دغه نفر وظيفه دا وه چې د قافلې څخه به هر شئ پر منزل يا پر لاري پاته سوی ؤ يا به لوېدلی ؤ يا به يې هر سوی ؤ هغه شئ به يې ورسره اخيستی، په دغه ورځ او په دغه وخت کې دغه موظف نفر صفوان بن مَعَطْل رضی اللہ عنہ ؤ او د قافلې تر شا را رهي دی ځکه هغه بيا د قافلې تر شا او ډېر وروسته آرام کړی ؤ، صفوان وليده چې د قافلې څخه يو شئ پاته دی کله چې ور نژدې سووې لیده چې هغه پاته شئ نه دی بلکه انسان دی کله چې ور نژدې سو هغه ام المؤمنین حضرت عائشه رضی اللہ عنہا ده او بیده ده، وې پېژندل ځکه د حجاب تر امر د مخه يې ليدلې وه او پېژندل يې، نو صفوان په لوړ آواز وويل:

﴿إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ﴾

حضرت عائشه رضی اللہ عنہا وايي: په دغه استرجاع را وېښه سوم او صفوان و ويل: يا عائشه! الله دي درباندي ور حميرې ولي پاته سوې يې؟ حضرت عائشې رضی اللہ عنہا جواب ور نه کړی، وايي: را وېښه سوم خود ده د پوښتني جواب مي ور نه کړی او صفوان رضی اللہ عنہ و ويل: لَاحَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ، حضرت عائشه رضی اللہ عنہا وايي: ما تر ده شريف او با عزته نه دی ليدلی، اوښ يې را وستی هغه يې چوک کړی او دى په خپله ليري ولاړی او ويل: سپره سه یرحمک الله.

صفوان رضی اللہ عنہ د دې دپاره ليري ولاړی چې دغه د اوښ د سپرېدلو وخت او حالت هم ونه ويني، وايي: کله چې زه سپره سوم نور اغلی او اوښ يې رهي کړی او ډېر تېز تگ يې کاوه خو په لښکر پسي ور ورسېدی.

دغه واقعه تر دغه ځايه پوري عادي او طبيعي واقعه ده، د صحراء او قافلو په ژوند کي داسي شيان هم پېښېدل او هم ډېر پېښ سوي وه، خلک پاک او عفيف، امين او ايمانداره وه، حتی د کفر او جاهليت په زمانه کي تغف او پاکي د عربو عادت و، نو هيچا په دې واقعه کي نه چرت واهه او نه يې په زړه کي څه ور گرځېدل خاصاً بيا صحابه کرام رضي الله عنهم اجمين چي د رسول الله ﷺ سره يې داسي ژوند کاوه لکه د ده ﷺ اولاد، رسول الله ﷺ يې لکه پلار او ازواج مطهرات يې لکه ميندي او بيا خاصاً صفوان رضي الله عنه چي په دين او عبادت، حياء او پاکي سره مشهوره و، نو دا يوه عادي او د نظره وتلې واقعه وه چي پېښه سوه، هيچا هم سر نه په وگرځاوه ځکه دا يوه داسي عادي او معمولي واقعه وه چي مثل يې ډېر ځله پېښ سوي و.

مگر هلته يو د حسد مار وهلی موجود و چي د بغض او عناد، حقد او حسد زهر يې په بدن کي ايشېدل او د رب ﷻ څخه يې يو څوک غوښتی چي دغه خپل زهر پر توی کړي چي هغه د ابی زوی رئيس المنافقين و او دغه د حضرت عائشې رضي الله عنها د پاته کېدلو واقعه ډېر ژر د ابی د زوی تر بې عزته کېدلو وروسته پېښه سوه.

څرنګه چي د ابی زوی يوازي دا نه چي منافق و بلکه د منافقانو استاد او معلم هم و او زړه يې د هغه بې عزتي په سبب په بغض او عناد هم ډک و او دلته صفوان بن مَعْل رضي الله عنه لښکر ته را ورسېدی او زموږ مور حضرت عائشه رضي الله عنها پر اوښ سپره ور سره ده، نو دغه عبدالله بن ابی رئيس المنافقين ډيره خبيثه او معنی درلودونکې جمله و ويل، ويل: ستاسي د ملګري ښځه د صفوان سره؟ والله نه دی له دې څخه خلاص سوي دی، نه دا د ده څخه (العياذ بالله) دا د افک او لويو درواغو خبره ده، دغه خبيثه جمله د خبيثي خولې څخه د اُم المؤمنین حضرت عائشه الصديقۀ رضي الله عنها پر شرف طعن و. د ابی زوی منافق دغومره و ويل، مګر دا خبره د ده د خولې څخه بلي خولې ته او د هغې څخه بيا بلي ته نقلېدل، لکه څرنګه چي د ضعیف النفسه خلکو عادت دی چي د يوه کار څخه سل کارګان جوړوي هر يوه پر دغه جمله د خپلي بيعقلتيا او بد بختي پر اندازه زياتوب کاوه، په خپله عبدالله بن ابی منافق په پوښ پېچلې معنا داره خبره وکړه چي د بدو الفاظو صراحت نه و پکښي موجود، مګر په دغه حالت کي چي

له يوه څخه و بل ته نقلېدل خبره په صريح او واضحه الفاظو بيانېدل، چي دا هغه اېفک دی چي الله ﷻ په سورة النور کي ذکر کړی دی (اېفک) و هغو لويو درواغو ته ويل کيږي چي په انتهايي درجه کي له حقيقته څخه ليري وي.

حضرت عائشه رضی الله عنها وايي: زه په هيڅ نه وم خبره او نه چا څه راته ويل، خو کله چي دا ﷺ له غه سفره بيرته مدينې منورې ته راغله او د رسول الله ﷺ کور ته ورغله سمدستي ناروغه سوه، فقط د بني مصطلق څخه رارسېدل وه چي ډيره شديد ناروغه سوه او دغه ناروغي يې تر شلو ورځو زياته ورسره وه، دا ﷺ په هغو خبرو چي د دې په باره کي د خلکو په منځ کي نشرېږي د خپلي ناروغۍ په سبب هيڅ نه ده خبره.

حضرت عائشه رضی الله عنها وايي: ما په ټولو حالاتو کي هيڅ تغير نه ليدی، ټول ژوند پر خپل پخواني حالت و صرف دومره فرق مې حساوه چي رسول الله ﷺ هغه پخوانۍ مهرباني نه را سره درلودل، دا ځکه چي رسول الله ﷺ د دغه خبر په نشرېدلو سره دننه په زړه کي ډېر خواشيني و او په ښکاره سره يې ما ته هم څه نه ويل.

په پخوا کي يې عادت و چي زما سره به يې نرمي او پستې خبري کولې خاصاً په هغه وخت کي چي زه به ناروغه وم، مگر دا واريې هغه پخوانۍ مهرباني نه را سره درلودل، څرنگه چي زما د ناروغۍ په سبب زما مور هم را سره وه رسول الله ﷺ چي به کورته راغلی فقط دومره به يې وويل: څه حال يې دی؟ څنگه ده؟ (کيف تېگم) تر دغه زيات يې نور څه نه ويل، خير زه دغه د ناروغۍ په حالت کي وم او په هيڅ نه وم خبره چي خلک څه وايي او څه پېښه ده څو ناروغي مې څه سپکه سوه، نويوه شپه د ام مسطح سره د آداء حاجت دپاره مناصح ته ووتم، مناصح د يو ځای نوم دی چي اهل بيت کرام به د حاجت د رفعه کولو دپاره دغه ځای ته ورتله.

تاسي ته معلومه ده چي پخوا دننه په کورو کي دغسي ځايونه نه وه لکه نن ورځ چي په هر کور کي د ضرورت د رفعه کولو دپاره ځايونه سته چي څوک حمام، څوک مکان، څوک بيت الخلاء يا کناراب ورته وايي، په پخوا کي دغه ځايونه په کورو کي نه وه موجود او د کور انسانان به دباندې وتل هغه هم د کور څخه ليري (او ښځي به د شپې وتلې) نو حضرت عائشه رضی الله عنها د ضرورت دپاره د ام مسطح سره دباندې و وتل

(د دغې ښځې زوی مسطح بن أبی مسطح د هغو کسانو څخه دی چې د اټک په موضوع کې یې په صراحت سره خبرې کړي دي او واضح الفاظ یې ويلي دي) هلته پر لاري د مسطح د مور پښه په خپلو کالو کې بنده سوه او پر مخي غځاره سوه، نو د مسطح مور و ویل: الله دي مسطح هلاک کړي، یا الله دي مسطح ذلیل کړي، حضرت عائشې رضی الله عنها ورته و ویل: دا دي بده خبره وکړه ته داسې سړي ته ښرا کوي؟ چې هغه د رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم ملگری دی او بدرته هم حاضر سوی دی.

مسطح رضی الله عنه د هغه کسانو څخه دی چې په بدر کې یې اشتراک کړی دی او د هغو درجه خواته ته معلومه ده، مگر شیطان (أعدُ بالله منه) چې پر چا غالبه سي هر کار په کوي، د مسطح مور په تعجب کې سوه چې عائشه رضی الله عنها څنگه د هغه دفاع کوي، نو د مسطح مور ورته و ویل: اې خوري ته نه یې خبره چې هغه ستا په باره کې څه وایي؟ دې ویل یا، څه وایي؟ د مسطح مور هغه د اټک د خلکو په خبرو خبره کړه.

حضرت عائشه رضی الله عنها چې په هیڅ نه وه خبره اوس ام مسطح ټول بیان ورته وکړی چې د مسلمانانو په منځ کې څه پېښه ده، حضرت عائشه الصدیقه رضی الله عنها وایي: په هیڅ نه وم خبره! ناروغه او بې خبره وم، نو وایي: والله له ډیره غمه د هغه خپل ضرورت دپاره نه تلای سواى او نه ولاړم، بیرته کور ته راغلم او دومره مې وژړل چې د ډیرې ژړا په سبب قریبه وه چې سینه مې وچوي.

وړونو! د اسلام د دښمنانو دسیسو او بېځایه تبلیغاتو ته متوجه سی: د هغه وخته څخه تر اوسه پوري قسم قسم تهمتونه او بهتانونه وایي، حتی زموږ مسلمانانو مور ام المؤمنین حضرت عائشه الصدیقه رضی الله عنها یې په دغه درد او غم اخته او مبتلا کړه، دا هم د اسلام د دښمنانو یوه دسیسه وه، نو حضرت عائشه رضی الله عنها وایي: پر هغه خپله ناروغي مې یو بل تشویشي او عصبي مرض هم زیات سو، کله چې رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم کور ته راغلی ما ورته و ویل: اجازه راکوي چې دغه ناروغي د پلار په کور کې تېره کړم؟ اصلاً زما مقصد دا و چې د هغو څخه د دغه خبر په باره کې معلومات وکړم، رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم اجازه راکړه او زه د رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم له کوره د خپل پلار ابوبکر الصديق رضی الله عنه کور ته ولاړم او هلته مې د خپلې مور څخه پوښتنه وکړه چې اې موري! دغه خلک څه وایي؟

مور مې را ته وويل: لوري دا موضوع پر ځان سپکه کړه په والله داسې بنځه نسته چې هغه دي پر خپل خاوند گرانه وي او ټپي دي هم و لري چې پر هغې دي خبري ونه سي، دا يې د مور له طرفه تسلي وه.

اوس نو په دغه وخت کې خبر نور هم نشرېږي او خلک خبري کوي، د الله ﷻ له طرفه هم وحې نه نازلېږي، وحې قطعې دي، په دغه ټوله موده کې جبريل عليه السلام و رسول الله ﷺ ته نه راغلي، په دې کې هم الهي حکمت و، مسلمانانو ته عبرت او لار ښوونه وه چې دغسې خبري بايد ونه کړي، يو پر بل يې بايد د ښوگمان وي.

کله چې رسول الله ﷺ دا حال وليدی چې خبر نور هم نشرېږي خلک دا موضوع نه هېروي بلکه پر دغسې خبرو نور هم جرئت کوي او د خلکو خبري هم نه سي ردولای ځکه کوم ښکاره دليل نه لري او وحې هم نه ورته راځي، نو نه ورته معلومېده چې د دغې موضوع په مقابل کې څه وکړي؟ يوه ورځ يې خلک سره راټول کړه او رسول الله ﷺ منبر ته وختی په خطبه ويلو يې شروع وکړه، د خبرو په جمله کې يې دا هم وويل: څه سبب دی چې ځيني خلک ما په خپله کورنۍ کې آزاروي؟ او قسم په الله چې ما په دوی کې (يعني: په خپل اهل کې) بېله خبره بل څه نه دي ليدلي او دا خبره هم په يوه داسې سړي پورې تړي چې هغه زما د اصحابو څخه دی، په والله ما د هغه څخه بېله خبره او ښو اخلاقو بل شئ نه دی ليدلی او هيڅ وخت زما د کورو څخه يوه کور ته نه دی ننوتلی مگر زما سره، يعني: هيڅ وخت بېله ما يوازي دى زما کور ته نه دی ورغلی او دا امکان نه لري چې زما په حضور دي داسې شئ پېښ سي، دلته نو اسيد بن حضير رضي الله عنه چې د اوس د قبيلې مشر او رئيس و ولاړ سو.

دا خودرته معلومه ده چې د اټک د مسلې مؤسس او جوړوونکی عبدالله بن ابي منافق و او هغه د خزرج د قبيلې و او اسيد بن حضير رضي الله عنه د اوس د قبيلې مشر دی، کله چې سعد بن معاذ رضي الله عنه وفات او شهيد سو! اسيد رضي الله عنه د اوس د قبيلې مشر و ټاکل سو.

نو اسيد رضي الله عنه ولاړ سو او ويل: يا رسول الله! دغه سړی چې تا آزاروي که د اوس د قبيلې څخه وي موږ يې چاره کوو او که چيري زموږ د وروڼو د خزرج د قبيلې څخه وي ته امر را ته وکړه قسم په الله دغه سړی د دې لائق دی چې غاړه يې په توره

ووهل سي، يعني: هغه څوک چې ستا په شرف کي خبري کوي هغه بايد ووژل سي. د اُسيد ﷺ د خبرو په مقابل کي سعد بن عبادۀ ﷺ چې د خزرج د قبيلې رئيس ؤ ولاړ سو او ويل والله ته درواغ وايې هيڅ وخت يې غاړه نه پرې کيږي په والله تا دغه خبره نه کول مگر ته پوهېږي چې دغه نفر د خزرج څخه دی (ځکه ټولو خلکو ته دا معلومه وه چې د دغې خبرې تر شا عبدالله بن ابي رئيس المنافقين ولاړ دی) نو ويل: که چيري دغه نفر ستا د قوم يعني: اوس څخه وای بيا دي دغه خبره نه کول، دوهم وار بيا اُسيد ﷺ ولاړ سو او د سعد بن عبادۀ ﷺ په جواب کي يې وويل: قسم په الله ته درواغ وايې ته منافق يې او د منافقانو دفاع کوې، اوس په خپله د صحابه کرامو په منځ کي فتنه جوړېږي، دا هغه د انصارو د قبيلو مشران دي.

ښه متوجه سي: دغه فتنه د دوی منځ ته څنگه راغله؟ او چا راولړ؟ د منافق عبدالله د تبليغاتو اثر او تاثير تر کومه ځايه ورسېدی؟ کله چې رسول الله ﷺ دغه حال او دغه فتنه وليدل، صحابه کرام يې په بيرته تللو امر کړه او دى ﷺ له منبره را کتنه سو. رسول الله ﷺ غوښته چې د دوی سره مشوره وکړي او دغه خبره پای ته ورسېږي خو هغه خبره نوره هم تر داسي اندازې اوږده او توده سوه چې د انصارو په منځ کي يې د شر پېښېدلو امکانات منځ ته راولړ، قريبه وه چې د مسلمانانو په منځ کي شر پېښ سي، اوس رسول الله ﷺ فکر کوي چې څه بايد وکړي؟ نو يې ده ﷺ ته هغه نژدې نفر چې د اهل بيت څخه وه را وغوښتل چې يو يې اسامه بن زيد ﷺ ؤ، ځکه د اسامه پلار زيد بن الحارثه ﷺ د رسول الله ﷺ د زوی په درجه کي ؤ، يو خود رسول الله ﷺ په کور کي لوی سوی او تربيه سوی ؤ او بل يې تر اسلام د مخه په زوی واله نيولی ؤ، نو اسامه بن زيد ﷺ د رسول الله ﷺ د کور سړى ؤ او پر رسول الله ﷺ ډېر گران هم ؤ او پوره باور يې په درلودی او بل يې حضرت علي ﷺ را وغوښتی، دوی دوه يې سره يو ځای کړه او ويل: تاسي په دغه موضوع کي څه فکر کوئ؟ دا څنگه حالات پېښ دي؟ اسامه بن زيد ﷺ ډيره واضحه او مستقيمه خبره وکړه ويل: يا رسول الله! تا ته خپل اهل ښه در معلوم دي او موږ هم ستا اهل پيژنو د هغو په باره کي بېله ښه والي بل هيڅ شئ موږ نه دی ليدلى، دغه خبري ټولي درواغ دي او پر

د رواغو غوږ مه نيسه، د اسامه رضي الله عنه د ټولو خبرو مقصد دا ؤ: چي يا رسول الله! ته په دې خبرو هيڅ مه خواشينی کېږه او مه غوږ پر نيسه.

حضرت علي رضي الله عنه وويل: يا رسول الله! ښځي ډيري دي، يعني: که دلته تا ته کوم مشکل پېښ وي تا ته د دې سره ژوند کول ضروري او لازمي نه دی، مگر د عدل او انصاف په سبب د هغې خادمې او مينځي څخه معلومات او پوښتنه وکړه کومه چي د حضرت عائشې رضي الله عنها سره ژوند کوي ځکه خادمه همېشه د هغې سره حاضره او په تماس کي وي، که کوم شئ موجود وي هغه بايد په خبره وي نو د هغې څخه پوښتنه وکړه هغه به حال درته و وايي، رسول الله ﷺ د حضرت عائشې رضي الله عنها خادمه چي بربړه نومېدل راوغوښتل او رسول الله ﷺ پوښتني ځني کوي.

هغې وويل: والله بېله ښه والي مي بل شئ نه دی ليدلی قسم په الله چي هيڅ وخت مي بدې نه ده پکښي ليدلې، بيا نو حضرت علي رضي الله عنه ورولاړسود بربړې په وهلو يې شروع وکړه او ويل: رسول الله ﷺ ته رشتيا و وایه، بربړه وايي: په والله ما هيڅ وخت بدې نه ده ليدلې مگر يوه ورځ ما اوږه خښته کړه او بيا مي دباندې يو کار درلودی ما غوښتل چي دباندې ولاړه سم نومي عائشې رضي الله عنها ته وويل: پر دغو اوږو پام او فکر کوه او زه ولاړم، دې هغه اوږه هېر کړي وه او پسونه راغله هغه اوږه يې وخوړل، په ټول عمر مي د عائشې څخه دغه يوه خطاء ليدلې ده بېله دغه په والله ما هيڅ بدې او شر نه دی پکښي ليدلی.

دلته نو نسبت و رسول الله ﷺ ته خبره پای ته ورسېدل، د هغه صلی الله علیه و آله په ښه قصه واضحه او روښانه سوه مگر خلک ډيري خبري کوي او دا خبري پر سړي تاثير کوي او په خواشينی کېږي، دغه حالت نور هم دوام درلودی څو يو وخت رسول الله ﷺ د حضرت ابوبکر الصديق رضي الله عنه کور ته ورغلی او حضرت عائشې رضي الله عنها ته يې د تقوی، دیانت او توبې خبري وکړې، حضرت عائشه رضي الله عنها وايي: زه په تعجب کي سوم چي نور خلک خو پرېږده حتی رسول الله ﷺ هم پر ما شک لري؟

رسول الله ﷺ ورته وويل: يا عائشه! ستا په باره کي ما ته دغسې او دغسې ويل سوي دي که ته بري يې الله عز وجل به هم تا بري کړي او که چيري يوه گناه درڅخه پېښه

سوې وي د الله ﷻ څخه د مغفرت طلب وکړه او توبه ورته وکاره، که یو انسان په خپله ګناه سره اعتراف وکړي او بیا الله ﷻ ته توبه وباسي الله ﷻ توبه او رحیم دی د انسان توبه قبلوي، حضرت عائشه رضی الله عنها وایي: کله چې رسول الله ﷺ دغه خبره راته وکړه له ډیره غمه او نا امیدیه مې په سترګو کې اوبښکې وچې سوې، نو مې خپلې مور او خپل پلار ته وکتل -

ورونو! دا هغه اشته، سخته او مشکله مسئله او فتنه ده چې پر حضرت ابوبکر الصديق ﷺ د ده په عمر کې تېره سوې ده، ځکه تعارض پر شرف سپکه مسئله نه ده. تاسې پوهېږئ چې دغه یوه میاشت به پر ابوبکر الصديق ﷺ څنګه تېره سوې وي؟ خو بیا هم په دغه حساسه مرحله کې د صديق ﷺ صدق او ایمان وځلېدی.

هغه دا چې دغه د اټک په غمجنه موده کې هغه چې د صديق ﷺ لور او زموږ مور حضرت عائشه رضی الله عنها په دغه لویو درواغو سره متهمه وه یوه ورځ سهار حضرت ابوبکر الصديق ﷺ د خپل کور پر بام ناست ؤ او د قرآن مجید تلاوت یې کاوه په دغه وخت کې یې د کور د ننه څخه د خپلې لور حضرت عائشې رضی الله عنها او د هغې د مور ام رومان ژړا واورېدل د ده ﷺ تر سترګو هم اوبښکې راتوی سوې او وې ویل: والله دا داسې تهمت دی چې نه په جاهلیت کې راباندې ویل سوی دی نه په اسلام کې، او د دغه تر څه حالته سره سره یې پوره یوه میاشت د شرم او حیاء په سبب او د رسول الله ﷺ د عظمت په سبب په دغه باره کې د رسول الله ﷺ سره هیڅ خبره ونه کړه، که څه هم دغه موضوع د ده د لور موضوع وه او په ده ﷺ پورې یې مستقیمه اړه او تعلق درلودی.

تاسې پوهېږئ چې دا داسې یو ښه عمل دی چې ښايي ډیر خلک د دغه کار اهمیت او لوی والي ته نه سي متوجه، دا د صديق اکبر ﷺ صدق او صداقت ؤ.

- نو حضرت عائشې رضی الله عنها خپل پلار ابوبکر الصديق ﷺ او خپلې مور ته وکتل او ویل: آیا تاسې د رسول الله ﷺ جواب نه ورکوی؟ جواب یې و وایاست دى ﷺ وایي توبه وکاره، دا داسې معنی لري لکه ما چې دغه کار کړی وي.

هغو و ویل: والله موږ نه پوهېږو چې څه و وایو؟ حتی موږ او پلار یې د خلکو د هغو ډیرو خبرو په سبب اوس چپ پاته سوه، ویل نه پوهېږو چې څه و وایو،

کله چې حضرت عائشې رضی الله عنها دا حال ولیدى چې هیڅوک نسته چې د دې تصدیق او دفاع وکړي او دا هم ډیره موده په بې خبري کې وه نه چا پوښتنه ځني وکړه نه چا حال ورته ووايه، دفتاً او ناڅاپه په دغسې موقف گرفتاره سوه نویې رسول الله ﷺ ته وویل: په والله زه پوهېږم چې تاسې دغه خبرې تر داسې اندازې اورېدلي دي چې ستاسې په زړوکي یې قرار نیولی دی او تاسې د هغو خبرو تصدیق کوی نوکه زه تاسې ته ووايم چې زه بري يم او الله شاهد دی چې زه بري يم، تاسې زما دغه خبره نه منی او که ما په یوه داسې شي سره اقرار وکړی چې الله شاهد دی چې زه د هغه څخه بري يم بیا یې تاسې منی یعنې: که زه ووايم چې هو توبه مي ده، تاسې یې منی، حال دا چې دغه زما توبه درواغ ده، ځکه الله ﷻ خبر دی چې زه بري يم او که زه انکار وکړم تاسې یې نه منی، چې تاسې هم پر ما شکمن سی نو به څوک زما خبره ومني؟ په والله زه د ځان او ستاسې دپاره بل مثال نه سم پیدا کولای بېله قوله څخه... دې رضی الله عنها کوښښ کاوه چې د یعقوب عليه السلام نوم ور په یاد کړي، خو له ډیرې پرېشانيه، هغه درد او غمه څخه چې دې ته پېښ وه د یعقوب عليه السلام نوم یې هېر سو نو ویل: زه د خپل ځان او ستاسې دپاره بل مثال نه سم پیدا کولای بېله قوله څخه د ابو یوسف، د یعقوب عليه السلام نوم یې نه سووړ په یاد نویې ابو یوسف ووايه، چې هغه به ویل:

﴿فَصَبَّرَ جَمِيلٌ وَاللَّهُ أَلْمُسْتَعَانُ عَلَى مَا تَصِفُونَ﴾. [یوسف: ۱۸]

یعنې: زما کار نو صبر جمیل دی چې خلکو ته هیڅ شکایت و نه کړم او د دغه خبرې د تحمل کولو او زغملو توفیق د الله څخه غواړم، بیا یې له دویو مخ واپراوه او پرېوتل، حضرت عائشه رضی الله عنها وایي: ما خپل ځان تر دې کم او کښته باله چې زما په باره کې دې قرآن مجید نازل سي مگر دا مي امید ؤ چې ښايي رسول الله ﷺ زما په باره کې خوب ویني او د هغه خوب به واسطه مي الله ﷻ بري کړي، ځکه د انبياء عليهم السلام خوب حق دی، حضرت عائشه رضی الله عنها وایي: په دغه وخت کې چې موږ سره ناست ؤ او ما رسول الله ﷺ ته شا ور گرځولې وه جبریل عليه السلام راغلی او رسول الله ﷺ د وحیو په نزول کې پټ سو، د وحیو د نزول علامې دوی ته ور معلومي وې، کوم خاص کیفیت چې به رسول الله ﷺ ته د وحیو د نزول په وخت کې پېښېدی هغه حال او کیفیت

ورته پېښ سو او پر رسول الله ﷺ خولې را ماتې سوې، ابوبکر الصديق ؓ ور ولاړ سو او رسول الله ﷺ يې په يوه پټويا چادر پټ کړی او دوی په انتظار کېښتل، حضرت ابوبکر الصديق ؓ وايي: په ټول عمر دغسې سخت ساعت نه دی را باندې تېر سوی لکه دغه د وحيو د نزول څو لحظې، ځکه بېرېدم چې اوس به د عائشې په نه بړاوت خبريا حال راسي، رشتيا هم د ابوبکر الصديق ؓ پر کورنۍ دغه لحظې هغه شديدي او له تشويشه ډکې لحظې وې، د آسمانه وحي نازلېږي او د هغو ډيرو خبرو چې تر يوه مياشت زيات يې دوام وکړی د فيصلې لحظې دي.

حضرت عائشه ؓ وايي مگر زه! په والله هيڅ نه بېرېدم او نه مي تشويش درلودی ځکه زه پوهېدم چې زه بري يم او الله ﷻ ظلم نه کوي، نو وايي: دغه د وحيو د نزول په وخت کې والله هيڅ نه بېرېدم او نه وار خطاء وم، کله چې رسول الله ﷺ د وحيو د نزول د حالت څخه ووتی خنډل يې او اوله خبره چې يې و فرمايل هغه دا وه: يا عائشه! الله ﷻ ته بري کړې، د حضرت عائشې ؓ مور و حضرت عائشې ته و ويل: رسول الله ﷺ ته ور ولاړه سه او شکر يې آداء کړه، حضرت عائشه ؓ چې په خپل الهي بړاوت سره نازېدل او د رسول الله ﷺ پر هغه محبت چې د دې سره يې درلودی پوره باوري وه نو يې و ويل: والله بهيڅکله به ده ﷺ ته نه سم ور ولاړه او بېله الله ﷻ د هېچا شکر به نه کړم آداء.

وروسته رسول الله ﷺ امر وکړ چې خلک دي په مسجد کې سره را ټول سي، خلک را ټول سوه او رسول الله ﷺ منبر ته وختی په خطبه ويلو يې شروع وکړه او د سورة النور هغه آياتونه چې دغه اوس نازل سوي وه مسلمانانو ته تلاوت کړه، الله ﷻ د سورة النور په (۱۱) نمبر آيات کې فرمايي:

﴿إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِّنْكَ لَا تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَّكُم بَلْ هُوَ خَبَرٌ لِّكُمۡ﴾.

ژباړه: بېشکه هغه کسان چې د عائشې ؓ په باره کې يې دغه لوی او غټ درواغ را وړي دي دا ستاسي مسلمانانو څخه يوه ډله ده، اې صادقه مسلمانانو! تاسي دغه درواغ چې پر تاسي ويل سوي دي د ځان دپاره شرمه بولی بلکه دغه د درواغو تهمت ستاسي دپاره خیر دي چې په هغه کې تاسي ته ثوابونه او درجي درکول کېږي.

دغه خطاب هغو مسلمانانو ته دی چې هغو ته د دغې واقعي په سبب تکلیف ور رسېدلې و، خاصاً حضرت عائشه او د هغې کورنۍ ته، په ظاهره دغه واقعه زړه دردوونکې واقعه وه خو په دننه کې یې ډیرې فایدې پرتې وې، آیا دغه لږ فخر او شرف دی چې الله ﷻ په خپل پاک کلام کې د حضرت عائشې رضی الله عنها برائت او پاکي نازل کړه؟ او د دوی دښمنان یې خوار او ذلیل، رسوا او شرمنده کړه او د قیامت تر ورځې پورې د ټولو قرآن ویونکو پر ژبه د حضرت عائشې رضی الله عنها د عفت او پاکۍ ذکر جاري دی او که د دغو مبارکو آیاتو تر نزول وروسته یو چا ته د حضرت عائشې رضی الله عنها په باره کې شک یا شبهه پیدا سي هغه بېله شکه کافر دی، ځکه د قرآن مجید د صریحو احکامو او آیاتو څخه انکار کفر دی او تر دغه آیات وروسته د هغه نور وروستیو آیاتو کوم چې د حضرت عائشې رضی الله عنها برائت پکښې دی د نزول سبب دغه د اټک واقعه ده.

بیا نو رسول الله ﷺ امر وکړ چې درې نفره دي په درو ووهل سي، دا هغه درې نفره وه چې په صریحو الفاظو یې خبرې کړې وې او دغه درې نفره منافقان هم نه وه بلکه د مسلمانانو څخه وه، که څه هم مسئله د منافقانو څخه را شروع سوه او په یوه خبیثه طریقه سره یې عملي کړه، داسې دلیل یې پر ځان نه پرېښاوه چې دوی دي ونيول سي، مگر هغه چې په دام او مشکل کې ولوېدل هغه مسلمانان وه، هغه مسلمانان چې خپله ژبه یې نه سواي تینګولای، نو مسطح بن ابي مسطح رضی الله عنه په درو ووهل سو، چې د ابوبکر الصديق رضی الله عنه د خاله زوی او د اهل بدر څخه هم و.

او حمنه بنت جحش رضی الله عنها په درو ووهل سوه، حمنه د هغه زینب رضی الله عنها خور ده چې أم المؤمنین او د رسول الله ﷺ زوجه ده او د حضرت عائشې رضی الله عنها بنه ده، خو په خپله زینب رضی الله عنها خپله خوله او ژبه د بهتان وبلو څخه و ساتل، حضرت عائشه رضی الله عنها وایي: مگر زینب خپل ایمان و ساتی، که څه هم هغه یې بن وه خو چپه خوله سوه په دې موضوع کې یې خبرې ونه کړې، مگر حمنه چې د زینب رضی الله عنها خور وه ژبه یې ونه ساتل او په درو ووهل سوه.

درېیم: د رسول الله ﷺ شاعر حسان بن ثابت رضی الله عنه په درو ووهل سو چې دغه کسان ټول مسلمانان وه او منافقان خلاص سوه.

د منافقانو د خلاصېدلو دپاره دوه علتونه وه، یو دا چې هغو په اشاره او کنایه سره خبرې کولې پر ځان یې دلیل نه پرېښاوه خو نور خلک یې په څاه کې واچول او بل دا چې ټول شرعي حدود یا جزاوي لکه قصاص، رجم، د لاس پرېکېدل، په درووهل، د مسلمانانو د پاکېدلو دپاره دي، د هغه ګناه څخه چې دوی کړې ده په پاکېږي، مګر منافقان چې اصلاً کافران دي د هغو دپاره پاکېدل نسته، خاصتاً عبدالله بن ابی رئیس المنافقین چې الله ﷻ هغه ته په دغو آیاتو کې اشاره کړې ده او د هغه سزا او جزاء یې هم ښوولې ده چې هغه لره عذاب عظیم دی، هغه چې الله ﷻ فرمایي:

﴿وَالَّذِي تَوَلَّى كِبْرَهُ مِنْهُمْ لَهُ عَذَابٌ عَظِيمٌ﴾

یعني: هغه څوک چې د دغه درواغو مشرتوب او رهبري یې کول او د دغه موضوع مسئولیت یې پر غاړه اخیستی و چې د ابی زوی منافق دی هغه لره په دارینو کې ډیر لوی عذاب دی، هغه لره په آخرت کې اور دی او په دنیا کې ذلت او رسوايي ده، چې د قیامت تر ورځې به په منافق سره یادېږي.

او الله ﷻ د ابو ایوب انصاري ﷺ د هغه فکر او نظر تعریف وکړی کوم چې ده په دغه موضوع کې اختیار کړي وه، الله ﷻ د سورة النور په (۱۲) نمبر آیات کې فرمایي:

﴿لَوْلَا إِذْ سَمِعْتُمُوهُ ظَنَّ الْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بِأَنْفُسِهِمْ خَيْرًا وَقَالُوا هَذَا

إِفْكٌ مُّبِينٌ﴾ [النور: ۱۲]

یعني: ولي نه! کله چې تاسې دغه خبره واورېدل نو هغه ایمان درلودونکو نارینه او ښځو په خپلو منځو کې د خیر ګمان کاوه او دوی ټولو ویل: دغه خبرې ښکاره او معلومداره درواغ دي.

په دغه مبارک آیات کې د ابو ایوب انصاري ﷺ وروپې او کړنلارې ته اشاره ده، هغه داسې: کله چې د دغه افک په متعلق فتنه او خبرې ډیرې زیاتې شوې نو د ابو ایوب ﷺ ښځې ام ایوب، و ابو ایوب ته وویل: یا ابا ایوب! آیا ته دغه خبرې نه اورې چې خلک یې د حضرت عائشې ﷺ په باره کې کوي؟ ده ویل اورم یې، ښځې یې ورته ویل: نو ته څه وایې؟ ستا څه فکر دی؟ د عاقل او مسلمان سړي جواب ته وګوري

ابو ایوب و ویل: یا أم ایوب! که ته د عائشې پر ځای وای دغسي دي کول؟ هغې ویل: یا والله، ابو ایوب بیا و ویل: که زه د صفوان پر ځای وای دغسي مي کول؟ بنځي ویل: یا والله! الله دي و ساته، نو ابو ایوب رضی الله عنه و ویل: عائشه الصديقۀ د صديق اکبر رضی الله عنه لور د رسول الله صلی الله علیه و آله زوجه د مسلمانانو مور تر تا ډیره ښه او بهتره ده او بیا صفوان رضی الله عنه تر ما ښه او بهتر دی نو څنګه به موږ پر دوی شک او ګمان کوو او د ځانه به خبري پر کوو دا ټوله درواغ دي، نو ابو ایوب الأنصاري رضی الله عنه خپله ژبه و ساتل او خپلي بنځي ته یې هم وروښوول چي په دغسي حالاتو کي سرئ باید څه وکړي؟ د نورو سره هم باید په ادب او احترام معامله وسي، نو الله تعالی د دغې فتنې څخه خلاص کړی.

او مسطح رضی الله عنه هغه چي په درو و وهل سو د ابوبکر الصديق رضی الله عنه د خاله زوی ؤ، څرنګه چي ډېر غريب او مسکين ؤ خرڅ او مصرف يې ابوبکر الصديق رضی الله عنه د خپله ماله څخه وړکاوه، خو کله چي مسطح رضی الله عنه په دغه موضوع کي بېله ضرورته خبري وکړې، آيا دا د ده دپاره مناسبه وه؟ دا د هغه مرستي او نېکۍ بدله وه؟ ابوبکر الصديق رضی الله عنه د ده ټول مصرف وړکاوه او ده يې د هغه نېکۍ په مقابل کي پر لور اټک و وایه، نو ابوبکر الصديق رضی الله عنه قسم ياد کړی چي تردې وروسته به مسطح رضی الله عنه ته خرڅ او مصرف نه ورکوم، خود الله تعالی دا قول نازل سو چي د سورة النور په (۲۲) نمبر آیات کي فرمايي:

﴿وَلَا يَأْتِلِ أَوْلُوا الْفَضْلَ مِنْكُمْ وَالسَّعَةِ أَنْ يُؤْتُوا أُولَى الْقُرْبَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَالْمُهَاجِرِينَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُوا﴾.

يعني: د فضيلت خاوندان او د مال خاوندان دي قسم نه کوي چي د الله په لار کي به خپلو اقرباوو، مسکينانو او مهاجرينو ته نفقه نه ورکوي، دوی ته ښايي چي عفو ورته وکړی او ښايي چي تر هغه ګناه دي ورتېر سي.

دا داسي آیات دی چي ابوبکر الصديق رضی الله عنه يې مسطح ته د خرڅ او مصرف نه ورکولو څخه منعه کاوه بلکه په دې سره يې امر کاوه چي د مسطح رضی الله عنه خرڅ او نفقه دي ورکړي او نور هم الله تعالی پسي فرمايي:

﴿أَلَا تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾

آیا تاسي خوښ نه لری چې الله ﷻ د دغي عفوي په سبب مغفرت درته وکړي؟
او الله بخښونکی او د ډیر رحم خاوند دی.

ابوبکر الصديق ﷺ چې دغه آیات شریف واورېدی وې ویل (بلی یا ربنا نحب) یعني: هو زموږ ربه بېشکه موږ ستا بخښنه خوښوو او غواړو، نو یې هغه خپل قسم مات کړی د هغه قسم قدیه یا کفاره یې ورکړه او د مسطح مصرف او نفقه یې بیرته ورشروع کړه، په ځینو روایاتو کې راغلي دي چې هغه نفقه یې د پخوا په نسبت وړدوه چنده کړه.

ورونو! دغه قصه ډیره اوږده قصه ده ډیر تفصیل پکښې دي مقصد دا یوه فتنه وه چې یوه میاشت یې دوام وکړی، په دغه موده کې جهاد نه کېدی، د دغي فتنې په وخت کې جهاد بند سو د مسلمانانو نور کارونه بند وه، دا ټوله د ځینو خلکو د جرئت او دلاورۍ په سبب چې دغه لوی درواغ یې جوړ او نشر کړه.

دغه واقعہ موږ ته پند او نصیحت دی: چې بېله صحي معلوماتو باید د خلکو خبرې نه کړو بیان. ځانونه د خلکو د عیب ویلو څخه وساتو، خاصاً چې هغه هم د یو چا پر عزت او شرف طعن او ضربه وي، نن ورځ ځیني خلک د نورو خلکو د عزت د خرابولو دپاره خبرې کوي بېله دې چې د هغې خبرې تحقیق او صحي معلومات وسي، یا په خپله د هغو خلکو څخه پوښتنه وسي، فقط یو خبر واورې او هغه خبر بېله تحقیقه او معلوماتو ومني او بیا یې په نشرولو کې کوښښ هم کوي، دا ډیره لویه ګناه ده او دې ته اِفک ویل کیږي، لکه څرنګه چې الله ﷻ هم اِفک بللی دی.

لکه څرنګه چې مخ کې مو درته و ویل پسله یوې میاشتي دغه د شک او اضطراب، تشویش او پرېشانی. اورېځي د مدینې منورې د فضاء څخه ایسته سوې اورئیس المنافقین په داسې رسوایي سره رسوا سو چې پسله دغه یې سر نه سوای پورته کولای.

ابن اسحاق رحمه الله وايي: تر دغي واقعي وروسته که به د نفاق یوه واقعہ پېښه سوه تر ټولو د مخه به د ابی د زوی قوم او قبیلې ده ته عتاب او سرزنش ورکاوه، په ډیر شدت به یې معامله ور سره کول.

نور رسول الله ﷺ و حضرت عمر ﷺ ته و ویل: څنګه یې بولي؟ یا عمر! په والله که مې د ابی زوی په هغه ورځ چې تا را ته و ویل: وې وژنه! وژلی وای، ډیر خلک به

د ده پر طرف درېدلي وای او که هغه خلک نن ورځ د ده په وژلو سره امر کړم خامخا یې وژني، حضرت عمر فاروق رضی الله عنه وویل: په والله زه پوه سوم او پوهېږم چي د رسول الله ﷺ په کارو کي زما تر کارو ډیر عظیم حکمت او برکت سته.

اوس به د هغو سربو حالات درته بیان سي کومي چي - بني مصطلق د غزاء او د حدیبیې د صلحي ترمنځ لېږل سوي دي.

اول: د عبدالرحمن بن عوف رضی الله عنه سړیه

د هجرت د شپږم کال د شعبان په میاشت کي رسول الله ﷺ عبدالرحمن بن عوف رضی الله عنه د بني کلب قبیلې ته چي په دومه الجندل کي واقع وه ولېږی، رسول الله ﷺ عبدالرحمن بن عوف رضی الله عنه خپل مخ ته کښناوه او په خپل مبارک لاس یې لنگوته یا عمامه ور وټړل او په جنگ کي یې په ښه معامله وصیت ورته وکړی او ورته ویې فرمایل: که دغو خلکو ستا اطاعت وکړی نو د دوی د پاچا لور په نکاح کړه، عبدالرحمن بن عوف رضی الله عنه هلته ولاړی او درې ورځي یې دوی و اسلام ته دعوتول چي په نتیجه کي ټول قوم مسلمانان سوه او عبدالرحمن بن عوف رضی الله عنه د رسول الله ﷺ د امره سره مطابق د بني کلب د پاچا لور چي کما ضر بنت الأصْبَغ نومېدل په نکاح کړه، چي د دې پلار د بني کلب د قبیلې رئیس او پاچا ؤ، البته هغه وخت په جزیره العرب کي ملوک الطوائفي وه، يعني: هري قبیلې پاچا درلودی.

دوهم: د علي بن أبي طالب رضی الله عنه سړیه

همدارنگه د هجرت د شپږم کال د شعبان په میاشت کي رسول الله ﷺ حضرت علي رضی الله عنه د بني سعد بن بکر قبیلې ته چي په (فدک) کي اوسېدل د (۲۰۰) نفرو سره ولېږی، چي د دغي ټولۍ د لېږلو سبب دا ؤ: رسول الله ﷺ ته خبر ورسېدی چي د بني سعد بن بکر قبيله غواړي چي د خیبر د یهودو سره د مسلمانانو په مقابل کي کومک وکړي، نو یې حضرت علي رضی الله عنه د دوو سوو نفرو سره ور ولېږی، علي رضی الله عنه به د شپې تگ کاوه او د ورځي به یې کمین نیوی، علي رضی الله عنه په لار کي د بني سعد یو جاسوس ونيوی هغه هم اقرار وکړی چي هو: بني سعد د خیبر یهودو ته ولېږل چي

موږ بني سعد د مسلمانانو پر ضد ستاسي مرسته کوو په دې شرط چې د خيبر خرماوي يا کجور به موږ ته را کوی او دغه جاسوس د بني سعد د حيوانانو هغه ځای هم ور وښاوه چې دوی هلته خپل حيوانات پټ کړي او يو ځای کړي وه، نو علي عليه السلام پر بني سعد حمله وکړه چې په هغه حمله کې يې (۵۰۰) اوبان او (۲۰۰۰) پسونه په غنيمت ځني راوستل او بنو سعد په خپله وتښتېدل، د بني سعد رئيس وېر بن عليم ؤ.

دريم: د ابوبکر الصديق عليه السلام سريه

د هجرت په شپږم کال د رمضان المبارک په مياشت کې رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم ابوبکر الصديق رضي الله عنه وادي القری ته ولېږي ځکه هلته د فزارة قبيلې غوښته چې رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم و وژني، د فزارة په قبيله کې يوه شیطانه ښځه وه چې ام قرفة ورته ويل کېده، دې د رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم د وژلو دپاره د خپلې کورنۍ څخه د يرش نفره جنگيالي سره يو ځای کړي وه، رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم ابوبکر الصديق رضي الله عنه ور ولېږي چې دغې ښځې او د دې کورنۍ ته جزاء ورکړي، په دغه سريه کې سلمه بن الأكوع رضي الله عنه هم ور سره ؤ، سلمه بن الأكوع رضي الله عنه وايي: زه د ابوبکر الصديق رضي الله عنه سره و وتم د سهار تر لمانځه وروسته موږ پر دغه قبيله حمله وکړه، هغه کسان چې وژل کېدل و وژل سوو خو ما يوه ډله وليدل چې ښځې هم پکښې وې او د غره طرف ته په تېښته رهي وه، زه پر دې وېرېدم چې تر ما د مخه به غره ته ورسېږي او هلته بيا زه څه نه سم په کولای نومي د غره او د دوی په منځ کې غشي وويشتل، دوی چې غشي وليدل ودرېدل، په دوی کې يوه ښځه وه چې ام قرفة ورته ويل کېده او د دې سره د دې لور ور سره وه، دوی مي بنديان ونيول او ابوبکر الصديق رضي الله عنه ته مي راوستل، ابوبکر الصديق رضي الله عنه هغه د دې لور ما ته په بڅينه را کړه خو بيا چه موږ مدينې منورې ته راغلو رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم د ام قرفة لور زما څخه وغوښتل او مکې کرمې ته يې ولېږل چې په دې سره يې د مسلمانانو بنديان د هغه ځايه څخه را خلاص کړه، ام قرفة چې ډيره شیطانه ښځه وه د خپل بد عمل په جزاء ورسېدل، دا هغه ښځه وه چې د رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم د وژلو اراده يې کړې وه او د خپلې کورنۍ څخه يې دېرش نفره جنگي پهلوانان د دغه کار دپاره تيار کړي وه، خو

د مسلمانانو له طرفه دا او هغه دېرش نفره ټول ووژل سوه.

څلورم: د کرز بن جابر الفهري رضي الله عنه سریه

کرز بن جابر رضي الله عنه هغه څوک دی چې د بدر تر غزا د مخه یې د مدینې منورې پر اطرافو حمله وکړه او بیا مسلمان سو او د مکې مکرمې د فتحې په ورځ په شهادت ورسېدی، نو د هجرت په شپږم کال د شوال په میاشت کې رسول الله ﷺ دغه کرز بن جابر رضي الله عنه په عربین پسي ولېږی چې د هغوقصه یې داسې وه:

یوه ډله چې د عکله او عربنه د قبیلو څخه وه مدینې منورې ته راغله او په اسلام سره یې اظهار کاوه، یعنې: په زړو کې نه وه مسلمانان خو په ښکاره سره یې اسلام را وړی او دلته په مدینه منوره کې اوسېدل، خو په یوه مرض اخته سوه چې په عربي کې (وَحْم) ورته ویل کېږي، ساري او وبائي مرض دی.

نو رسول الله ﷺ امر کړه چې هغه ځای ته ولاړ سي کوم چې هلته د مسلمانانو د بیت المال اوبشان ساتل کېده او د دوی د مرض د علاج دپاره دي د دغو اوبشانو بولي او شیدې چښي، دوی هم ولاړل او دغه بولي او شیدې یې څښل، ترڅو چې الله ﷻ جوړ کړه، کله چې یې صحت پیدا کړی او جوړ سوه نو یې هغه د اوبشانو ساتونکي او تربیه کوونکي ووژل، اوبشان یې ور سره بوتله او پسله اسلامه بیرته کافران سوه، رسول الله ﷺ د دوی په طلب پسي کرز بن جابر رضي الله عنه د شلو نفرو اصحاب کرامو په ملګرتیا ولېږی او رسول الله ﷺ دغو عربینو ته بڼا وکړه او ویل: الهي! لار ځني ورکه کړې او پر دوی یې تنګه کړې، الله ﷻ د رسول الله ﷺ دعاء قبوله کړه او د دوی څخه لار ورکه سوه، څو کرز بن جابر رضي الله عنه پسي ور ورسېدی او دوی یې ونیول، بیا یې د دغو خلکو پښې او لاسونه ور پرې کړه سترګې یې ور وچاودلې او په دغه دښت کې یې تر مرګه پوري پرېښوول، دا د دوی د هغه عمل جزاء وه چې یو واریې اسلام را وړی او بیا مرتدان سوه، پر دې سربېره یې د اوبشانو ساتونکي هم ووژل او د بیت المال اوبشان یې ور سره بوتله.

ورونو! دا هغه غزاوي او سړي وې چې د خندق تر غزا وروسته پښي سوي وې،

مګر په دغو ټولو غزاوو او سړيو کي داسي تريخ جنگ نه دی سوی چي زیاته وژنه دي پکښي سوې وي، په دغو ټولو غزاوو او سړيو کي کوچنۍ، کوچنۍ حملې سوي دي چي په حقيقت کي دغو سړيو ته موږ معلوماتي دورې او تاديبي حملې ويلای سو، چي دا د هغو قبيلود بهرولو دپاره کېدې چي تر اوسه يې د اسلام قوت، قوت نه باله. پسله هغه چي موږ دغه حالات په دقت سره تر نظر وباسو موږ ته دا را معلومېږي چي د خندق تر غزا وروسته د ورځو تېرېدل د مسلمانانو په ګټه وه او د اسلام دښمنانو معنويات مخ پر نږېدلو وه، د اسلام دښمنانو ته دا اميد نه ؤ پاته چي پر اسلامي دعوت دي کاميابه سي او د مسلمانانو شان او شوکت دې ور مات کړي، خاصاً د مسلمانانو برتري او لوړ والی هغه وخت ثابت سو چي قريشو د حديبيې صلحه ورسره وکړه، په حقيقت کي د حديبيې صلحه: صلحه نه وه، بلکه دا فتحه او د اسلام پر قوت اقرار او اعتراف ؤ او دا په جزیره العرب کي د اسلام پر وجود او بقاء اقرار ؤ، اسلام او مسلمانان په رسميت وپېژندل سوه.

د حديبيې پېښه او صلحه

لکه د مخه چي موږ ته وويل: په جزیره العرب کي حالات تر ډيري اندازې د مسلمانانو په ګټه مخ ته تلل، د لويې فتحي علامې او د اسلامي دعوت کاميابي په کراره کراره د آسمان په أفق کي معلومېدل او داسي مقدمې شروع سوې چي مشرکان په دې سره اعتراف وکړي چي د مسلمانانو دا حق دی چي خپل عبادت په مسجد الحرام کي وکړي، هغه مسجد الحرام چي د شېږو کلو را هيسي مشرکانو مسلمانان له هغه مسجد نه منع کړي وه.

رسول الله ﷺ په مدينه منوره کي ؤ او داسي خوب يې وليدی چي دی ﷺ او د ده اصحاب مسجد الحرام ته ور داخل سوه دکعبې شريفي کلۍ يې واخيستې، پرکعبه شريفه يې طواف او عمره وکړه، ځينو خپل سرونه وخرول او ځينو غچي کړه، رسول الله ﷺ دغه خوب اصحابو کرامو ته ووايه، هغه هم ډېر خوشاله سوه. د دوی دا خيال او ګمان سو چي په دغه کال کي مکې مکرمې ته داخلېږي.

بيا نور رسول الله ﷺ په خپلو اصحابو کي دا اعلان وکړی چې زه د عمرې دپاره څم او که د چا اراده وي چې زما سره عمرې ته ولاړ سي د سفر دپاره دي ځانونه تيار کړي، د مدينې منورې ټولو خلکو يعني: ټولو مهاجرينو او انصارو، او د شا وخوا د صحرايي عربو څو لږو نفرو د تگ دپاره آمادگي ونيول، صحرايي عرب ډير نه ورسره ووتل، دغه نور قبيلوي او صحرايي مسلمانان ولي نه ورسره ووتل؟ ځکه د مسلمانانو او قريشو په منځ کي حالات خراب وه، تر اوسه جنگونه سته او قافلې اخيستل کيږي، نو خلکو خاصاً منافقانو او ضيف الايمانه مسلمانانو دا خيال او گمان کاوه که مسلمانان مکې مکرې ته ولاړ سي هلته جنگ پېښيږي او مسلمانان پکښي وژل کيږي، نو ځکه د رسول الله ﷺ سره بېله مهاجرينو او انصارو او د ځينو قبيلو لږ افراد، نور څوک د جنگ ديري نه ووتل.

رسول الله ﷺ د هجرت په شپږم کال د ذوالقعدې په مياشت کي د دوشنبې په ورځ پر خپله اوښه سپور سو د مدينې منورې څخه د مکې مکرې پر طرف رهي سو، د رسول الله ﷺ سره په دې سفر کي ام المؤمنين أم سکمه رضي الله عنها ملگرې وه او د رسول الله ﷺ د اصحابو څخه څوک وايي (۱۴۰۰) نمره ورسره وه او څوک وايي (۱۵۰۰) نمره ورسره وه، د دوی سره په دغه سفر کي بېله نورو نوره اسلحه نه وه ورسره.

رسول الله ﷺ او مسلمانان د مکې مکرې پر طرف رهي سوه کله چې ذوالحليفه ته ورسېدل چې اوس آبار علي ورته وايي، دغه ځای د مدينې منورې څخه اوه ميله ليري دی او د اهل مدينې دپاره ميقات دی هلته يې د عمرې په نيت احرام وتری او خپلي هډي يې علامه داره کړې، دا د دې دپاره چې څوک دغه هډي او احرام ويني هغه په دې پوهيږي چې رسول الله ﷺ د جنگ دپاره نه دی را وتلی، بلکه ځي چې د کعبې شريفي عزت او احترام وکړي نو خلک د ده ﷺ له جنگه په امان دي او څوک نه ځني بيرېږي.

اوس نو هډي څه شي ده؟ هډي هغو اوبسانو ته ويل کيږي چې حرم شريف ته د حالولو دپاره بېول کيږي او علامه داره يا نيناي سي، علامه داره کېدل يې په دې ډول سره دي: چې د اوبن بوک لږ ور زخمي کړي، نو دا د دې علامه ده چې دغه

اوبښ د الله ﷻ د رضاء دپاره په حرم کي حلالېږي، چي د دغي علامې په ليدلو سره پر دغه اوبښ نه څوک سپرېدل او نه يې آزار ورکاوه، ځکه خلک پوهېدل چي دا د الله ﷻ د تقرب او رضاء دپاره په حرم کي حلالېږي، يا دغه اوبښان داسي نښاني کېدل چي په غاړه به يې يوشئ وځړول سو، داسي شئ به وځړول سو چي د هغه څخه به دا معلومېدل چي دغه اوبښ د الله ﷻ د رضاء دپاره حلالېږي.

رسول الله ﷺ (۷۰) اوبښه د هديي يا د دې دپاره ور سره رهي کړل چي په مکه مکرمه کي يې د الله ﷻ د رضاء دپاره حلال کړي، په دغه سفر کي د منافقانو څخه هيڅوک نه ور سره و وتل بېله يوه نفره چي د هغه نوم جد بن قيس ؤ، نور منافقان نه و وتل ځکه هغو ويل: والله محمد ﷺ او ملکري به يې د قريشو له طرفه حلال کړل سي، دئ مکې او خپلو دښمنانو ته ورځي؟ بېله جنگه او لښکره و هغو ته ځان تسليموي؟ په والله که يې بېله حلالولو پرېږدي، دا د منافقانو خبري وې.

مگر رسول الله ﷺ هم احتياط وکړ ځکه د کفارو له غدره نه ؤ په امان، نو يې څه وکړه؟ د احتياط دپاره يې اسلحه هم ور سره واخيستل، مگر دغه اسلحه يې د اوبښانو په بارو کي کېښوول، په خپله دوی اسلحه نه وه ور سره اخيستې، ځکه د اسلحې اخيستل د احرام له حاله سره ضد او منافي دي.

رسول الله ﷺ تر خپل ځان د مخه د معلوماتو دپاره د خزاعه د قبيلې څخه يو نفر و لېږي چي د قريشو حال ورته را وړي، اوس چي رسول الله ﷺ عسکان ته نژدې سو هغه د معلوماتو نفر ورته راغلی او ويل: د کعب بن لؤي اولادې (يعني د قريشو قبيلې) د حبشيانو قبيله او نور ډير خلک ستا د جنگ دپاره راټول کړي دي او غواړي چي تا د مکې مکرمې د ننوتلو څخه منعه کړي.

رسول الله ﷺ د خپلو اصحابو سره مشوره وکړه او ويل: نه موده خوښه چي دغه خلک چي دا زموږ مخ ته را وتلي دي دوی دالته پرېږدو او موږ د دوی پر کورو حمله وکړو؟ که دوی دالته زموږ په انتظار ناست وه نو به غمجن کېښي او که د خپلو کورنيو د خلاصولو دپاره راغله هلته به يې غاړي ور پرې کړو، او که غواړي چي د مکې مکرمې پر طرف ور رهي سو؟ که مو څوک په مخ کي و درېدل د هغو سره به جنگ

وګړو، دغه دوې لاري دي کومه يوه مو خوښه ده؟

ابوبکر الصديق رضي الله عنه وويل: الله او رسول الله صلى الله عليه وسلم ښه پوهيږي مګر موږ د عمرې دپاره راغلي يو نه د جنگ دپاره، که چيري زموږ او د کعبې شريفې په منځ کي څوک و درېږي د هغه سره به جنگ کوو، رسول الله صلى الله عليه وسلم و فرمايل: نو د الله په نامه سره درځئ، مسلمانانو د دغه را وتلو خلکو کورونه پرېښوول او مخ پر مکه مګر مه رهي سوه. هلته چي قريشو ته د رسول الله صلى الله عليه وسلم د را وتلو خبر رسېدلی ؤ نو يې يو مشورتې مجلس جوړ کړی چي په هغه مجلس کي يې داسي فيصله کړې وه: په هره طريقه سره چي وي مسلمانان به نه پرېږدو چي مکې مګرې ته داخل سي، نه د عمرې دپاره نه د بل مقصد دپاره، اوس چي رسول الله صلى الله عليه وسلم د مکې مګرې اړاده وکړه او د هغه راوتلو خلکو د کورو څخه يې مخ واړاوه دلته بيا يو سړی چي بشر بن سفيان نومېدی او د بني کعب څخه ؤ ورته راغلی، ويل: قريشو په ذي طوى کي درته اړولي دي او دوه سوه سپاره د خالد بن وليد په مشرۍ د مکې مګرې پر عمومي لار ستا د منعه کولو دپاره درته ولاړ دي.

قريشو د جنگ دپاره تياري او آمادګي نيولي وه، پوره لښکر يې تر مکې مګرې دباندې را ايستلی ؤ او د حرم پر حدودو يې اړولي وه.

اوس به د مکې مګرې د ښار او د حرم په باره کي څه معلومات درته بيان سي: د مکې مګرې په ښار کي کعبه شريفه ده چي پر شا وخوا يې مسجد دی او دغه ځای ته مسجد الحرام ويل کيږي او د مسجد الحرام پر شا وخوا بيا يوه ډيره پراخه منطقه ده چي و هغې ټولي منطقې ته حرم ويل کيږي، د حرم په مځکه او منطقه کي د مکې مګرې ټول ښار داخل دی بلکه تر ښار دباندې ډيري نوري منطقې هم په حرم کي داخلي دي، حتې مټي هم په حرم کي داخله ده خو عرفات تر حرم دباندې دی.

مقصد دا چي د حرم منطقه ډيره پراخه منطقه ده او په دغه حرم کي جنگ او ښکار نه دي روا، حتې د وُنو او وښو پرېکول يې هم نه دي جايز، دا د امن منطقه ده او ټول قسم تجاوزونه پکښي حرام دي حتې په جاهليت کي هم هلته جنگ کول حرام وه، بيا نو د حرم څخه دباندې يوه بله منطقه ده چي هغه ته ميقاتونه ويل

کېږي، میقات یا میقاتونه هغه ځایونه دي چي هغه چاته چي د حج یا عمرې نیت یې کړی وي تر دغه میقات بېله احرامه تېرېدل نه دي روا، که څه هم دغه د احرام مسئله په مذاهبو کې اختلاف لري خو دلته زموږ مقصد قصه ده نه د احرام مسئله، چي هغه د احرام احکام بیا د ځان دپاره مفصل بیان لري.

څرنګه چي رسول الله ﷺ د عمرې اراده درلوده نو یې د میقاته څخه احرام و تړی او دغه ټوله لار چي پنځه سوه کیلو متره یا تر هغه هم زیاته کېږي تر مکې مکرمې پوري راغلی، خو دلته بیا قریش تر هغه حرم دباندي وړ وتلي دي چي په هغه کي نه جنگ جائز دی او نه ښکار.

قریش ولي تر حرم دباندي وړ و وتل؟ ځکه که رسول الله ﷺ د حرم منطقي ته داخل سي بیا یې نوايستل مشکل دي ځکه په حرم کي جنگ نه دی روا او که بیا په حرم کي جنگ وړ سره وکړي دغه خبر په عربو کي نشيږي چي قریش په حرم کي خلک وژني او جنگ وړ سره کوي، نو د حرم عزت او حرمت ماتېږي چي دا کار په عربو کي ډیر بد او ناروا کار دی، نو قریشو ډیر کوښښ کاوه چي مسلمانان د حرم منطقي ته نه سي داخل ځکه که حرم ته ننوتل بیا یې دوی د عمرې کولو څخه نه سي منع کولای.

اوس قریشو د مکې مکرمې او مدینې منورې پر هغه لويي او عمومي لار تر حرم دباندي واړول او د مسلمانانو د جنگ دپاره د تیاری په حالت کي دي، د دغه لښکره سره د قریشو ځیني مشران هم وړ سره وه خو ټول مشران نه وه وړ سره چي د هغې جملې څخه ابوسفیان چي په دغه وخت کي د مکې مکرمې عمومي مشر و دننه په مکه مکرمه کي دی، د لښکره سره نه و موجود او د قریشو لښکر قسم کړی دی چي مسلمانان به و حرم ته دننه نه پرېږدو نه د عمرې دپاره نه د بل کار دپاره، قریشو د سپرو یوه ټولۍ هم جوړه کړې وه چي مشري خالد بن ولید و او په دغه وخت کي پر هغه خپل دین يعني: شرک و او دې ټولۍ به هم شا وخوا پیره او گزمه کول.

لکه د مخه چي مو ډرته و ویل: یو نفر چي نوم یې بشر بن سفيان الکعبی و رسول الله ﷺ ته په لار کي خبر وړ وړی چي قریش د جنگ دپاره را وتلي دي او د پړانګانو پوستونه یې اغوستي دي، د قریشو دا عادت و چي د سخت جنگ اراده

به يې وه نو به يې د پړانگانو پوستونه واغوستل، رسول الله ﷺ و فرمايل: د قريشو پر حال دي افسوس وي، څه تاوان ور رسېدی که يې زه د خلکو سره پرې ايښی وای يعني: زما او د نورو خلکو په منځ کې نه را لوبدلای، که زه پر خلکو کاميابه سوی وای دا د دوی کاميابي وه، زما شرف او عزت د دوی شرف او عزت دی او که بيا چيري زه وژل سوی وای دا هغه شئ ؤ چي دوی يې غواړي، قريش ولي دغه عناد او عداوت کوي؟ حتی غواړي چي د عمرې څخه مي منعه کړي، د قريشو د دغه موقف او دريزه څخه رسول الله ﷺ ډير خواشینی سو، قريش هيڅ نه نرميږي حتی نه غواړي چي رسول الله ﷺ ته د عمرې کولو اجازه ورکړي.

بيا نو رسول الله ﷺ اصحاب کرامو ته و ويل: په تاسي کي داسي څوک سته چي د قريشو د لښکر تر شا مي تېر کړي؟ يعني: د غير مشهوري لاري څخه حرم ته داخل سو؟ ځکه مکې مکرمې ته د داخلېدلو لاري معلومي او مشهوره وې، خو اوس چي رسول الله ﷺ د مدينې منورې څخه د عمرې دپاره راغلی دی نو غواړي چي پر يوه نا بلده لار مکې مکرمې ته ننوزي او د قريشو له شره خلاص سي.

يوه د اصحاب کرامو څخه و ويل: يا رسول الله! زه دي پر نابنده لار حرم ته داخلوم، رسول الله ﷺ و فرمايل: درځه، دغه سړي مسلمانان پر داسي لار رهي کړه چي هغه اصلاً لار نه وه، ډير تکليف، سترې او مشکلات پر تېر سوه (۱۴۰۰) نفره يې پر داسي لار رهي کړي دي چي هغه لار نه ده، ډبري او زوزان، لوري او کښته، غرونه او شېلې، ډير په تکليف او زحمت سره رهي دي، خو بيا هم لار صحي وه ځکه مسلمانان د کفارو د لښکر تر شا تېر سوه، کفار په هيڅ نه وه خبر دوی تر اوسه د مسلمانانو د را تگ په انتظار کي وه مگر مسلمانان تېر سوي وه او د کفارو د لښکر شا ته وه، اوس نور رسول الله ﷺ او مسلمانان د حرم منطقي ته ور نژدې کيږي او کفار لا هلته پر هغه خپل ځای په انتظار کي دي، مسلمانان دومره مخ ته ولاړل چي د حرم علامو ته ورسېدل.

ورونو! په هغه وختو کي هم قريشو داسي خاصي علامې ايښوولې چي په هغه سره يې د حرم منطقه معلومول دا د دې دپاره چي له دغه ځايه بايد د حرم احترام او عزت وساتل سي، لکه نن ورځ چي د حرم د منطقي د پېژندلو دپاره خاص څلي يا

د دروازې د ششک پر قسم ډیرې نښایسته علامې ایښوول سوي او جوړې سوي دي. نو رسول الله ﷺ او مسلمانان دغه د حرم علامو ته دومره وړ نژدې سوه چې د دوی او د حرم د علامو تر منځ فقط څو گامه یا قدمه پاته دي، خود مخه تر دې چې مسلمانان د حرم منطقي ته ور داخل سي د رسول الله ﷺ اوبه بېله دې څخه چې رسول الله ﷺ یې چوکه کړي په خپله اراده چوکه سوه (ځنګنونه یې کت کړه او پرې وتل) رسول الله ﷺ کوښښ وکړی چې ولاړه یې کړي اوبه نه ولاړېږي، صحابه کرام راغله چې اوبه ولاړه کړي، کشوي یې، وهي یې، پوري وهي یې خو اوبه هیڅ حرکت نه کوي، صحابه کرام وایي: یا رسول الله! اوبه ته شر پېښ سو، رسول الله ﷺ و فرمایل: یا، شر نه دی ورته پېښ بلکه دا هغه چا له تګه منع کړه کوم چې د ابرهه فیل یې له تګه منع کړی.

د فیل قصه خو مخ کې درته بیان سوې ده: هغه د ابرهه فیل چې محمود نومېدی او ابرهه غوښته چې په ده سره کعبه شریفه ونړوي او فیل پر بوتی د کعبې شریفې پر طرف هیڅ نه ورتلی، هغه څوک ؤ چې دغه فیل یې د تلو او د کعبې شریفې د نړولو څخه منع کړی؟ هغه الله ﷻ ؤ، اوس هم هغه الله ﷻ دی چې د رسول الله ﷺ اوبه یې د یوه حکمت دپاره د دې څخه منع کړه چې حرم ته داخله سي، بیا یې اوبه ولاړه کړه بیر ته یې د شا پر طرف بوتله، څو هلته یې د حدیبیې په آخر کې واړول، رسول الله ﷺ امر وکړی چې دلې واړوی، مسلمانانو تر حرم دباندي په داسې ځای کې واړول، چې دلته د جنگ څخه هم نه دي په امان او اوبه هم نسته.

امام بخاري د جابر رضی الله عنه څخه روایت کوي: چې د حدیبیې په ورځ خلک ډېر تړي سوه او د رسول الله ﷺ سره فقط یوه مشکوله اوبه ور سره وې چې په هغو اوبو یې اودس تازه کاوه، خلک په تلوار سره راغله او د رسول الله ﷺ پر شا وخوړا را وگرځېدل، رسول الله ﷺ وویل: څه در ته پېښه ده؟ دوی ویل: یا رسول الله! موږ نه د خټلو دپاره او نه د اوداسه دپاره اوبه لرو په ټول لښکر کې فقط دغه اوبه موجودي دي چې دغه ستا سره دي، رسول الله ﷺ خپل مبارک لاس دغه د اوبو په مشکوله کې کښېناوه او د ده ﷺ د گوتو څخه داسې اوبه را بهېدلې لکه چیني چې را بهیږي

نو وايي موږ هم وځنېلي او هم مو اودسونه په تازه کړه، يو چا د جابر رضي الله عنه څخه پوښتنه وکړه چې تاسي څو نفره واست؟ جابر رضي الله عنه وويل: که موږ سل زره نفره هم وای دغه اوبه مو بسېدلې، خو موږ يو زرو او پنځه سوه نفره و.

ورونو! د رسول الله ﷺ د مبارکو ګوتو څخه د اوبو بهېدل يو وار نه بلکه په مختلفو وختو او مختلفو ځايو کې څو واره په تکرار سره پېښ سوي دي.

او بيا هلته په حديبيه کې د مسلمانانو د اړولو ځای ته نژدې د اوبو يو حوض يا څاه ؤ، په دغه حوض يا څاه کې دومره لږ اوبه وه چې خلکو په لږه ځنې را اخيستلې او ډير ژر هغه اوبه خلاصې سوې، خلکو بيا د اوبو د نېستي والي او تندي څخه و رسول الله ﷺ ته شکايت وکړی، رسول الله ﷺ د خپلو غشود جمعې څخه يو غشی را وايستی او ويل: دغه غشی په دغه حوض کې و دروی، راوي د حديث وايي: په والله د دغه غشي له ځايه څخه تر هغو اوبه را وتلې يا بهېدلې چې موږ له دغه ځايه څخه بارېدلو چې دا هم دلته په حديبيه کې د رسول الله ﷺ بله معجزه وه.

بيا نور رسول الله ﷺ و فرمايل: که قريشو زه داسي لاري ته وبللم چې په هغه کې صلۀ الرحم موجود ؤ، زه به د دوی سره هغه لار قبوله کړم، يعنې: که قريشو نرمي را واخيستل، او د صلحي طلب يې کاوه زه به صلحه ور سره وکړم، رسول الله ﷺ د صلحي او دوستۍ په نيت دلته واپړول، ځکه الله ﷻ د يوه حکمت دپاره د مکې مکرمې د ننوتلو څخه منعه کړی.

هلته قريشو ته حال ورغلی چې رسول الله ﷺ د دوی تر شا تېر سو او قريبه ده چې حرم ته ننوزي، قريش وارخطا سوه ځکه که مسلمانان حرم ته داخل سي د دوی دپاره مشکلات جوړېږي، نو په ډير تلوار د مسلمانانو و طرف ته ورغله، وې لیده چې مسلمانانو تر حرم دباندي خېمې درولي دي قريش په تعجب کې سوه! ځکه د مسلمانانو په وسه پوره وه چې حرم ته داخل سي مگر نه دي داخل سوي مقصد يې څه دی؟ کفارو هم دالته واپړول او ويل: موږ بايد پوه سو چې د مسلمانانو مقصد څه دی؟ که يې عمره مقصد وای خو حرم ته به داخل سوي وای بلکه د دوی مقصد جنگ دی نو ځکه تر حرم دباندي يې اړولي دي او اسلحه هم ور سره ده او په عين

حال کي يې احرام هم ترلی دی؟ کفارو ته يقيني او ثابت حال نه معلومېږي چي مسلمانان د جنگ إراده لري؟ که د عمرې؟

رشتيا هم د مسلمانانو حالت دواړه احتمال له لري ځکه که يې د عمرې إراده وای خو دننه په حرم کي به يې اړولي وای، اوس مشرکان په تردد کي دي چي څه وکړي؟ آیا دغه عمره کوونکي د مکې مکرمې د ننوتلو څخه منعه کړي؟ او بيا دا خبره په نورو عربو کي نشر سي چي قریش خلک د عمرې څخه منعه کوي او هغه بيا پر قریشو بد ووايي، نو قریشو وويل: معلومات به يې وکړو او خبره به په يقيني ډول ځان ته معلومه کړو چي مسلمانان د جنگ دپاره راغلي دي که د عمرې دپاره؟

اوس چي رسول الله ﷺ او مسلمانانو دلته واپړول او مطمئننه سوه، نو بدیل بن ورقاء الخزاعي چي د خزاعه د قبيلې د مشرانو څخه ؤ او په دغه وخت کي په مکه مکرمه کي ؤ د څو نفوسو سره ورسول الله ﷺ ته ورغلی.

تاسي ته معلومه ده چي د خزاعه قبيله په عمومي ډول که مشرکان وه که مسلمانان د رسول الله ﷺ خير غوښتونکي وه او نه يې غوښتل چي د رسول الله ﷺ او مسلمانانو سره دي جنگ وسي.

نو دغه بدیل که څه هم د قریشو څخه نه ؤ خو په مکه مکرمه کي يې کور درلودی او هلته يې ژوند کاوه، نو بدیل چي په دغه وخت کي پر شرک ؤ او بيا په وروسته کي مسلمان سو و رسول الله ﷺ ته ورغلی او ورته وایي: کعب بن لؤی (يعني قریشو) د لښکره سره په حديبيه کي اړولي دي چي ستا سره د جنگ کولو إراده لري او کعبې شريفې ته دي نه پرېږدي، رسول الله ﷺ و فرمايل: موږ د چا د جنگ دپاره نه يو راغلي بلکه موږ د عمرې د آداء کولو دپاره راغلي يو، قریش هم جنگ ستړي کړي دي او تاوانونه يې ور رسولې دي که د دوی خوښه وي زه به دوی ته څه موده مهلت ورکړم ما او خلک دي سره پرېږدي که زه پر خلکو غالبه سوم، بيا نو د دوی خوښه ده که هغه شي ته داخلېدل چي خلک پکښي داخلېږي داخل دي سي (يعني: که اسلام ته داخلېدل داخل دي سي) او که نه هوسا خو به سي او که قریش بيله جنگه بل شي نه قبلوي نو زما دي قسم په هغه ذات وي چي زما د نفس اختيار د هغه په قدرت کي

دی چې دغه زما پر دین به تر هغو ورسره وجنگېږم چې یوازې غاړه مې پاته کېږي (یعني: تر څو چې یوازې زه پاته یم لاهم پر دغه دین جنگېږم)

بُذیل وویل: زه به قریشو ته دغه ستا خبرې ورسوم، نو بدیل قریشو ته ورغلی او وویل: زه اوس د دغه سړي له طرفه څخه راغلم (چې مقصد یې رسول الله ﷺ ؤ) او ما د هغه څخه څو خبرې واورېدې که مو خوښه وي هغه خبرې به درته بیان کړم، د قریشو ناپوهانو وویل: موږ دې ته ضرورت نه لرو چې د هغه له طرفه یوه خبره هم را ته وکړې، مگر د قریشو د عقل خاوندانو وویل: وایه څه دي ځني اورېدلي دي؟ بدیل هغه خبرې چې د رسول الله ﷺ څخه یې اورېدلي وې ورته وکړې او بُذیل وویل: د مسلمانانو مقصد عمره ده پرې یې ږدی، قریشو وویل: یا والله هیڅکله به را څخه را نه سي، که څه هم د عمرې دپاره وي مگر زموږ په اجازه، ده به اول زموږ څخه اجازه اخیستې وای او بل ته څه پوه سوې چې دئ ﷺ د عمرې دپاره راغلی دی؟ بُذیل وویل: دغسې خبرې مې ورسره وکړې، قریشو وویل: دا صرف د خولې خبرې دي موږ یې څنگه ومنو؟

قریشو د تاکید او پوره معلومات دپاره یو بل مشر ور ولېږی چې نوم یې مکرز بن حفص ؤ، کله چې مکرز ور رهي سو او رسول الله ﷺ ولیدی نویې وفرمایل: دا د غدر او خیانت سړی دی، څرنگه چې دغه دوو لښکرو مخ په مخ سره اړولي وه، د دوی په منځ کې ډیره زیاته اولیري مسافه نه وه موجوده، دغه نفر پر پښو تله او راتله.

نو کله چې رسول الله ﷺ دغه مکرز ولیدی وې فرمایل: دغه سړی غادر او چمبازه دی، مکرز د مسلمانانو لښکر ته ورغلی، رسول الله ﷺ هغه خبرې ورته وکړې چې بُذیل ته یې کړي وې خو مکرز بېله دې څخه چې د چا سره نوري خبرې وکړي په صحابه کرامو کې گرځي دې خوا ها خوا ته گوري ټول حالات یې تر نظر وایستل او بیرته ولاړی، قریشو ورته وویل: یا مکرز! څه نظر دي دی؟ ده وویل: خبره نا معلومه ده ښايي د عمرې نیت یې وي ښايي د جنگ نیت یې وي، ځکه اسلحه ورسره ده، قریشو ورته وویل: تا خبرې ورسره وکړې؟ پوښتنې دي ځني وکړې؟ ده وویل: یا، قریشو وویل: یا دا نه ده صحي، یو بل نفر به ور ولېږو چې پوره معلومات یې وکړي،

نويې د حبشيانو د قبيلې يو مشر چې حُلَيس بن علقمه نومېدی او په دغه وخت کې دالته په مکه مکرمه کې موجود ؤ وړ ولېږي.

ورونو! د حبشيانو قبيله څنگه دلته په عربو کې په وجود راغله؟

هغه داسې: کوم مريان چې د پخوا څخه په جزیره العرب کې موجود وه او بيا د وخت په تېرېدلو سره آزاد سوي وه، هغه په يوه منطقه کې سره يو ځای کېدل او د ځان دپاره يې يوه قبيله په وجود راوړې وه چې د (احابيش قبيله) ورته ويل کېده او د وخت په تېرېدلو سره له دې قبيلې څخه يوه ډيره لويه او قوي قبيله جوړه سوه، دغه خلک اصلاً حبشيان او د حبشې وه، څرنگه چې ډير وخت يې په عربو کې تېر کړی ؤ نو يې ژبه هم عربي وه، لباس او عادات يې هم د عربو وه او مشرکان وه، مگر بيا هم د احابيش په نامه سره معروف او مشهور وه او د احابيش قبيله ورته ويل کېده (خو څوک وايي يا! دغه قبيله چې احابيش ورته ويل کېږي يوه عربي قبيله ده او د بني کنانه څخه دي) نو حُلَيس بن علقمه د احابيش د قبيلې مشر په دغه وخت کې په مکه مکرمه کې موجود ؤ، قرشو ورته وويل: يا حُلَيس! ته ورسه او معلومات يې وکړه چې دغه خلک د څه شي دپاره راغلي دي؟

حُلَيس بن علقمه ورهې سو (دغه د احابيش قبيله هم لکه نور عرب مشرکان وه د بُتانو عبادت يې کاوه حج او عمره يې کول، ټول کارونه يې د مشرکانو وه) اوس چې رسول الله ﷺ دغه د حبشيانو رئيس حُلَيس بن علقمه وليدی وې فرمايل: دغه سرئ د هغو خلکو څخه دی چې د هدي عزت او احترام لري، هغه اوبښان چې په حرم کې حال لېږي وده ته مشرف او محترم دي او هغه څوک چې بيت الله ته هدي را ولي هغه هم ده ته محترم او معززه وي، نو رسول الله ﷺ و فرمايل: کله چې دغه د حبشيانو رئيس را نژدې سي دغه هدي د ده مخ ته وروباسی چې وې وينی.

کله چې حُلَيس بن علقمه را نژدې سو مسلمانانو هم هدي ورته را وايستلې او دوی تلبیه ويل، حُلَيس چې هدي وليدلې او د دوی تلبیه يې واورېدل ويل: سبحان الله! قریشو ته دا نه ښايي چې دغه خلک د بيت الله څخه منع کړي دغه هدي او تلبیه ويل په خپله يوه ښکاره علامه ده چې مسلمانان د عمرې اړاده لري، نو حُلَيس بيرته

قریشو ته ورغلی او ویل سړی د عمرې اراده لري، قریشو ویل: څه پوه سوې؟ خلیس ویل: هډې ور سره دي، قریشو ده ته ډیر سخت جواب ورکړی او ویل: ته صحرايي یې په دې شیانو نه پوهېږې، خلیس ته قهر ورغلی ویل: یا قریش! موږ ستاسي سره پردې وعده نه ده کړې چې تاسي به د بیت الله څخه هغه کسان منع کوی کوم چې د کعبې شریفې د تعظیم دپاره راځي، آیا هغه کسان د بیت الله څخه منع کېږي چې د بیت الله د تعظیم دپاره راځي؟ هغه راغلي دي چې د کعبې تعظیم وکړي او هډې یې را وستلي دي او تاسي یې منع کوی؟ که تاسي دوی پرې نږدی د دوی او د کعبې په منځ کې و درېږی قسم په الله زه به د حبشیانو قبيله پر تاسي را پورته کړم او پر تاسي به حمله وکړو، قریشو ویل: سړیه ته صبر وکه تلوار مه کوه پرېږده چې موږ خپل معلومات پوره وکړو، په خبرو خبرو یې خلیس آرام کړی که نه د مسلمانانو د عمرې په سبب به د حبشیانو او قریشو په منځ کې جنگ او شخړه پېښ سوي وای.

بیا نو قریشو ویل: چې یو بل نفر به ور ولېږو، اوس قریش داسي نفر ور لېږي چې هغه د دوی څخه نه وي او خپل نفر په دې سبب نه ور لېږي چې ښايي هغه صحي معلومات رانه وړي بلکه د تعصب څخه کارواخلي او جنگ شروع سي.

نو یې غروه بن مسعود الثقفي ور ولېږی، غروه بن مسعود چې د طائف او بني ثقیف مشر او رئیس دی او په دغه وخت کې مشرک ؤ دئ هم په دغه وخت کې په مکه مکرمه کې موجود ؤ، مگر غروه بن مسعود قریشو ته و ویل: زه داسي نه یم لکه هغه نور نفر هر یو چې معلومات او خبر درته راوړي تاسي یې نه منی چا ته وایاست درواغ وایې، چاته وایاست چې ته صحرايي یې نه پوهېږې نو یې تر خپل تگ د مخه پر قریشو شرطونه کښېښوول او ویل: زه چې هر خبر درته را وړم هغه به منی، قریشو ویل: ته زموږ د مشرانو او اشرافو څخه یې ستا خبره منو ولاړ سه معلومات یې وکړه.

ورونو! د دې دپاره چې په عربو کې د غروه بن مسعود مقام او درجه در معلوم سي: دئ د هغو دوو نفرو څخه دی چې الله ﷺ په قرآن مجید کې د کفارو پر ژبه ذکر کړی دی چې کفارو به ویل:

﴿وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ هَذَا الْقُرْآنُ عَلَى رَجُلٍ مِّنَ الْفَرِيقَيْنِ عَظِيمٍ﴾ ﴿١٣١﴾ الزخرف: ١٣١

يعني: کفارو به ويل: ولي دغه قرآن پر يوه نفر د دغو دوو قريو څخه نه نازلېدی، چې دغه دوی قريې مکه مکرمه او طائف دي چې دغه سړی هم ډېر لوی دی. د مشرکانو په مکه مکرمه کې وليد بن مغیره مقصد ؤ او په طائف کې يې دغه عروه بن مسعود مقصد ؤ، د کفارو د دې خبرې څخه دا معلومېږي چې دغه دوه نفره په دوی کې ډېر معتبره وه، نو کفارو به ويل: که قرآن پر يوه د دغو دوو نفرو نازل سوی وای موږ به قبول کړی وای، دا په عربو کې د عروه بن مسعود مقام او درجه وه، د ده د دغې لوړې درجې په سبب قريشود ته وعده ورکړه چې ستا خبره نه درډوو.

عُروه د مسلمانانو پر طرف ور رهي سو، اوس عروه غواړي چې ځان ته يقيني معلومات حاصل کړي، هغه د مخه نفر به ولاړه چې بيرته به راغله صحي دلائل به نه وه ورسره چې مسلمانان د جنگ دپاره راغلي دي که د عمرې دپاره، صرف خپله رايه او نظر به يې ووايه، څرنگه چې عروه هوشيار سړی ؤ د ځانه سره يې داسې يو تدبير جوړ کړی چې د هغه په عملي کولو سره د مسلمانانو حقيقت معلومېږي، هغه داچې: د مسلمانانو سره بايد داسې خبرې او حرکتونه وکړم چې هغو ته قهر او غضب ورسې، که د دغه قهر په حالت کې د مسلمانانو رد او جواب سخت او شديد ؤ نو د جنگ دپاره راغلي دي او که مسلمانانو د نرمۍ او آرامۍ څخه کار اخيستی نو د عمرې دپاره راغلي دي.

اوس نو عروه په دغه نيت ور رهي سو چې داسې کار او خبرې بايد وکړي چې مسلمانان په قهر کړي، عروه ورغلی او د رسول الله ﷺ سره يې د ملاقات غوښتنه وکړه او ورسره کښېنستی، صحابه کرام هم د رسول الله ﷺ سره ناست دي، څرنگه چې عروه بن مسعود په اسلحه مسلح راغلی او د اسلحې په ايسته کولو هم نه ؤ راضي، نو رسول الله ﷺ هم هغه خپل خاص محافظ يا ساتونکی (چې اوس باډي گارډ ورته وايي) مغیره بن شعبه ؓ امر کړی چې خپل د جنگ لباس دي واغوندي او مسلح دي دلته ولاړ وي (دا هم د احتياط دپاره) نو مغیره بن شعبه زغره واغوستل خول يې پر سر کړی، بېله سترگو بل ځای يې نه معلومېدی او توره په لاس د رسول الله ﷺ تر شا د دې دپاره ودرېدی: که چيرې عروه بن مسعود د غدر حرکت وکړي په توره به يې وهي.

اوس نو دغه مغیره بن شعبه الثقفي د رسول الله ﷺ محافظ څوک دی؟ هغه د دغه عروه بن مسعود الثقفي واره دی او عروه یې اکا دی مگر دغه خپل اکا یې نه پیژني ځکه مغیره زغره او خول اغوستي دي او مخ یې نه لیدل کېږي. اوس چي عروه د رسول الله ﷺ مخ ته کښېنستی و رسول الله ﷺ ته وایي: یا محمد! راغلی یې چي مکې ته په زور ننوزي؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: یا، زه اصلاً د عمرې دپاره راغلی یم او تقریباً هغه خبري یې ورته وکړې چي بدیل بن ورقاء ته یې کړي وې، بیا عروه ورته وایي: یا محمد! که ته د خپله قوم سره جنگ وکړې آیا تر دغه د مخه تا په عربو کي اورېدلي دي چي یو چا دي پر خپل قوم حمله کړې وي بېله تا څخه؟ او که چیري ته جنگ هم ور سره وکړې په والله زه ستا پر شا وخو داسي مخان ونیم چي دوی به تښتي او تابه یوازي پرېږدي، په دغه خبره ابوبکر الصديق ؓ ته قهر ورغلی نور یې صبر نه سواي کولای نو یې عروه ته یې وویل: ته دغه دلات تئ روه، آیا موږ تښتو او دئ ﷺ یوازي پرېږدو؟

ورونو! لات! د طائف د خلکو یا د ثقیف د قبیلې دپاره د ډبري یا لرگي یو بت ؤ، په ډبره کي شیدې دکومي خوا وي؟ او که هر څوک د ډبري تئ روي هغه بیعقل دی او بېخایه امیدونه کوي، نو د ابوبکر الصديق ؓ د خبري مقصد دا ؤ چي ته په دغه امید چي موږ به دئ ﷺ پرېږدو داسي یې لکه دلات تئ چي روې، لات د طائف د خلکو بت ؤ او عروه هم د طائف دی چي په دغه خبره کي عروه ته ډیر اهانت او سپکاوی ؤ، رسول الله ﷺ و ابوبکر الصديق ؓ ته وویل: پرې یې ږده یا ابا بکر! ځکه رسول الله ﷺ د عروه په مقصد پوهېدی چي دئ غواړي مسلمانان په قهر کړي. عروه بن مسعود چي د ابوبکر الصديق ؓ ترخه خبره واورېده ویل: دا څوک دی؟ خلکو ویل ابوبکر، نو یې ابوبکر ته وکتل او ویل: که چیري زه ستا تر احسان نه وای لاندې مابه ستا د خبري جواب در کړی وای.

په پخوا کي ابوبکر الصديق ؓ د عروه سره د یوه وژل سوي سړي په دیت کي مالي مرسته کړې وه نو عروه وویل: د هغه احسان په سبب چي تا را سره کړی دی څه نه وایم، خیر د ابوبکر الصديق ؓ او عروه په منځ کي خبره په آرامي سره پای ته ورسېدل.

په هغه وختو کې د عربو دا عادت ؤ که به یو چا غوښته چې د ده په حضور هغه مقابل طرف په قهر کړي نو به یې د خبرو په منځ کې د هغه ږیره ونيول. اوس عروه غواړي چې رسول الله ﷺ ته قهر ور ولي، نو یې لاس ور اوږد کړی غواړي چې د رسول الله ﷺ ږیره ونیسي، اصلاً دغه کار د ادبه څخه لیري هم دی سپک کار دی بیا نو د رسول الله ﷺ په مقابل کې؟ خو عروه بن مسعود چې لاس ور اوږد کړی د مغیره بن شعبه د توانه و وتل توره یې واړول د توري په چپه طرف یې عروه بن مسعود پر لاس وواکه او هغه یې له دې څخه منعه کړی چې لاس یې ورسول الله ﷺ ته ور ورسېږي او ویل: لاس دي د مخه تر دې چې در څخه پرې سي د رسول الله ﷺ څخه لیري کړه، لاس دي در ټولوي که یې در پرې کړم؟

عُروه و بېرېدی ځکه د توري واری ؤ نو ویل دا قهرمن او بد طبیعته څوک دی؟ دا ولي داسي کوي؟ ما غوښتل چې خبري درسره وکړم.

رسول الله ﷺ و خندل ویل نه یې پیژنې؟ عروه ویل: یا.

رسول الله ﷺ وفرمایل: دا ستا وراره مغیره بن شعبه دی، عروه بن مسعود ورته وویل: ای غادره! ای خائنه! ما ستا بدی پرون در پرېولې.

عروه بن مسعود په دې خبره کې یوې قصې ته چې د مخه پېښه سوې وه اشاره وکړه چې هغه قصه داسي وه:

مغیره بن شعبه الثقفي چې اوس مسلمان او د مسلمانانو سره دی، دئ څنگه مسلمان سو؟ مغیره بن شعبه د بني مالک د خلکو د یوې ډلې سره د مصر پاچا مقوقس ته ورغلی، د بني مالک خلک آرام پاسته او ادبناکه خلک وه، مگر مغیره شوخ، قهرمن او بې پروا سړی ؤ، نو مغیره د مقوقس سره په خبرو کې د ادب او احترام خیال او مراعت نه کاوه او هغه نورو په ډیر احترام خبري کولې، کله چې دغه نفر د مصر څخه بیرته را رهي کېدل نو مقوقس پاچا امر وکړی چې ټولو ته دي انعامونه او سوغاتونه ورکول سي بېله مغیره څخه ځکه هغه زما احترام نه کاوه (مغیره ته یې شئ ور نه کړی) نو د بني مالک ټول نفر د مصر څخه د مالو، هدیو، انعامو او سوغاتو سره را و وتل بېله مغیره څخه، مغیره ته هم قهر ورغلی چې د ده سره ولي داسي معامله

او وضعیت وسو؟ تر مصره پوري يې سفر وکړی او د ها خوا بېله سوغاته راځي؟ دا غیر معقوله ده، اوس چي د ها خوا پرلاري را رهي دي د بني مالک نفر د شپې بیده سوه مغیره بن شعبه چي وین دی وړ ولاړ سو او هغه نفر يې ټول و وژل، ټوله دیارلس نفره وه هغه يې ټول و وژل او هغه مالونه چي د هغو سره وه هغه مغیره واخيستل.

دا خبر بني مالک ته ورسېدی چي مغیره د دوی نفر و وژل، نو د بني مالک ټوله قبيله را پورته سوه او د بني ثقیف څخه يې وغوښتل چي مغیره ور تسليم کړي، مگر مغیره د بني ثقیف د اشرافو څخه يو شریف دی، د هغو د مشرانو د کورنیه څخه دی او په عربو کي د قومیت مراعت ډیر زیات کېدی او په دوی کي دا متل ؤ:

(أَنْصُرُ أَخَاكَ ظَالِمًا أَوْ مَظْلُومًا) يعني: د ورور مرسته دي کوه که ظالم وي که مظلوم.

يعني: په حق پسي مه گرځه قوم پرستي کوه، دا د جهالت د وختو متل دی.

اوس که څه هم مغیره د دیارلس نفرو قاتل ؤ خو قوم يې نه غوښتل چي دئ و بني مالک ته تسليم کړي، خبره تر داسي اندازې ورسېدل چي قریبه وه د بني مالک او بني ثقیف تر منځ لوی جنگ پېښ سي، دواړو قبیلو لښکري جوړي کړې او د جنگ میدان ته هم سره را و وتل خو په دغه وخت کي د عربو يو هوښیار سړی و عروه بن مسعود ته ورغلی ویل: یا عروه! ته يو سردار او د عربو د مشرانو څخه يې ته تر دې هوښیاري چي جنگ دي وکړې، مه دي خپل قوم تباہ کوه او مه بني مالک بربادوه، عروه ویل: نو څنگه وکړم؟ هغه نفر و ویل: زما مشوره دا ده چي بني مالک ته د دغو دیارلسو نفرو دیت ورکړې، عروه بن مسعود هم د دغه سړي خبره و منل او د وینو تویولو څخه يې ځان وساتی، بني مالک ته يې د دیارلسو نفرو دیت ورکړی، د بني مالک او بني ثقیف په منځ کي چي کومه شخړه وه هغه پای ته ورسېدل.

مگر مغیره چي بیا هغه دیارلس نفره و وژل او د هغو مالونه يې واخيستل نو مدینې منورې ته ولاړی او مالونه يې هلته ورسره یووړل، په مدینه منوره کي يې خپل اسلام اعلان کړی او مسلمان سو، رسول الله ﷺ ورته و ویل: اسلام دي هو! صحي دی مگر غدر او خیانت دي یا، نه يې قبلوو، مال باید بیرته بني مالک ته ورکول سي، نو د رسول الله ﷺ په امر د مغیره ﷺ له لاسه هغه مال و وتی او دئ په مدینه منوره کي

مسلمان پاته سو. (د) د مغیره بن شعبه رضی الله عنه د اسلام قصه وه

اوس عروه بن مسعود هغه خبره او هغه واقعه وریاده کړه او ویل: ای غاډره! ما ستا بدې پرون در پرېوله، یعنې: ما خلاص کړې زه وم چې ته مې له دغه لویه مشکله و ساتلې او ته مې اوس پر لاس په توره وهې؟ مغیره رضی الله عنه د خپل اکا په جواب کې وویل: هذا رسول الله، یعنې: هو! ستا ټول احسانونه پر ما سته هر څه چې وایې هغه صحي دي مگر دا رسول الله دی دلته به لاس نه اوږدوي.

ښه متوجه سی: دا د رسول الله ﷺ پر دفاع او ساتنه د اصحاب کرامو حرص و چې خپل اکا یې هم ولږ یې ادبې ته نه پرېښاوه.

په دغه وخت کې چې عروه بن مسعود ناست دی د لمانځه وخت سو بلال رضی الله عنه ولاړ سو آذان یې وکړی، رسول الله ﷺ د اوداسه تازه کولو دپاره ولاړ سو، عروه بن مسعود ناست دی او ورته گوري، رسول الله ﷺ اودس تازه کوي اصحاب کرام پر راتول دي، رسول الله ﷺ چې د اوداسه په تازه کولو کې هره عضوه یا اندام مینځي، یعنې: مخ، لاس، پښه، صحابه کرام هغه اوبه په لاسو کې نیسي او بیا یې په خپلو ځانو پوري موري، رسول الله ﷺ خوله پرېوله او هغه اوبه یې ټو کړې، صحابه کرامو هغه اوبه ونیولې او په ځانو پوري یې موري.

عروه په تعجب کې سو چې دا څومره عزت او محبت دی چې دغه خلک یې د رسول الله ﷺ سره لري؟ بیا یې د مسلمانانو لمونځ ولیدی چې ټول په صفو کې منظم ولاړ دي، رسول الله ﷺ د مخه دی او ټول مسلمانان یې په یوه تکبیر اطاعت کوي، عروه بن مسعود په دغومره کفایت وکړی د رسول الله ﷺ او مسلمانانو سره یې نور بحث او خبرې و نه کړې بیرته قریشو ته ورغلی او د هغود مشرانو سره کښېستی.

قریشو ویل: وایه څه دي ولیدل او څه خیال دي دی؟ عروه وویل: د مخه تر دې چې خپله رایه او نظر درته و وایم! زه وکسری ته د هغه په پاچهې کې ورغلی یم، ټیږ او نجاشي ته د هغو په پاچهېو کې ورغلی یم په والله ما یو هم نه دی لیدلی چې په خپله پاچهې کې دي تر محمد ﷺ په خپلو اصحابو کې معزز او محترم وي، والله ما هیڅ داسې پاچا نه دی لیدلی چې خلک دي داسې محبت او ادب، عزت او احترام

ور سره کوي لکه د محمد اصحاب چي يې د محمد سره کوي، که به يې ناپري تو کړې هغه پر مخکه نه لوېدې بلکه د ده د ملگرو څخه به بيا د يوه په اورغوي کي وې او هغه به يې په خپل مخ او پوست پوري مېلې، که به يې يو امر وکړی په ډيره چابکي سره يې هغه د ده امر پر ځای کاوه، که به يې اودس تازه کاوه قريبه وه چي دوی خپل ځانونه د ده د اوداسه پر اوبو وژني، که به يې خبري کولې دوی به چپ وه او ده ته يې د ده د عزت په سبب په تېز نظر سره نه کتل، دا څومره عزت او احترام دی؟ ما هيڅوک په دې شکل سره نه دی ليدلی.

نو اوس که چيري تاسي جنگ ور سره وکړی هيڅ وخت يې و تاسي ته نه درتليموي تر څو چي د دوی د شمېر پر اندازه نفر درېکني و نه وژني، يعني: بېله وژلو د يوزر څلور سوه نفروي نه درتليموي او که بيا دوی په تاسي کي دومره نفر و وژني بيا نو ستاسي په ژوند کي څه خوند پاته کېږي؟

ورونو! د دغي جملې په مقصد او معنی پوه سواست؟ يعني: تر هغو يې نه درتليموي چي تاسي د ده ټول ملگري و نه وژنی او چي تاسي د ده ټول ملگري وژنی نو د دوی لاسونه خو نه دي تړلي په تاسي کي هم په دغه اندازه نفر وژني او کوم وخت چي په تاسي کي يوزر او څلور سوه نفره و وژل سي بيا نو ستاسي په ژوند کي څه خوند پاته کېږي؟

قريشو ورته و ويل: ستا څه فکر دی؟ عروه بن مسعود و ويل: زما نظر دا دی چي صلحه ور سره وکړی او صلحه به پر دې وي چي سړکال به عمره نه کوي ځکه تاسي نه غواړی چي مسلمانان سړکال مکې مکرمې ته داخل سي.

اوس چي د قريشو بې پروا او ناپوهو ځوانانو وليدل چي د دوی مشران د صلحي خبري کوي او د صلحي طرف ته يې ميل دی نو يې داسي يو عمل او کار وسنجاوه چي د صلحي خبري له منځه يوسي، دغو ځوانانو داسي فيصله وکړه چي د شپې به د مسلمانانو لښکر ته ور ننوزو او هلته به داسي کارونه کوو چي جنگ شروع سي، نو واقعاً هم د کفارو ځوانانو د دغي فيصلې پر عملي کولو اقدام وکړی (۷۰ يا ۸۰) نفره مشرکان د شپې د جبل تنعيم له طرفه پر مسلمانانو را کښته سوه غواړي چي

د مسلمانانو په لښکر ور ننوږي، خو د مسلمانانو د پیره دارانو قومندان محمد بن مسلمه رضي الله عنه وینی او بیداره دی او د کفارو دغه حرکت وینی، نو یې د مسلمانانو یوه ډله امر کړه چې اسلحه واخلي او دغه نفر د شاه طرفه محاصره کړی او بله ډله د مخ د طرفه ورغله او پر دوی را وگرځېدل، دغه (۷۰، ۸۰) نفره یې ټول ونیول او رسول الله ﷺ ته یې را وستل، هلته قریشو ته خبر ورسېدی چې ستاسې نفر بندیان ونیول سوه، قریشو د خپلو نفرو د خلاصولو دپاره و جنگ ته ځانونه آماده کړه، مگر دلته رسول الله ﷺ امر وکړی چې دغه نفر ایله کړی او وې فرمایل: موږ د عمرې دپاره راغلي یو نه د جنگ دپاره، پرېږدی چې موږ خپله عمره وکړو، دلته د قریشو قناعت حاصل سو چې رسول الله ﷺ د جنگ اراده نه لري، ځکه که یې جنگ مقصد وای دغه (۷۰، ۸۰) نفره چې د ده ﷺ په لاس کې وه وژلي به یې وای.

مکې مکرمې ته د عثمان بن عفان رضي الله عنه لېږل

رسول الله ﷺ و لیدل چې خبره ډېره اوږده سوه او قریش په خبرو نه قانع کېږي، البته دغه حالت د خواشینی حالت دی دغه ټول تگ او راتگ او خبري بیا هم نتیجه نه لري، رسول الله ﷺ و فرمایل: دغه د قریشو د لښکر هشران ټول عناد او حسد لري د دوی سره خبري کول فایده نه لري، نو به د مکې مکرمې د عمومي مشره سره چې ابوسفیان دی خبري وکړو.

رسول الله ﷺ عمره ﷺ ته و ویل: یا عمر! ته مکې ته ولاړسه او د ابوسفیان سره خبري وکړه چې موږ د جنگ دپاره نه یو راغلي غواړو چې عمره وکړو، حضرت عمر فاروق رضي الله عنه و ویل: یا رسول الله! دا درته معلومه ده چې ستا په اصحابو کې پر قریشو تر ما شدید سړی نسته او په مکه کې زما د قوم څخه هم داسې څوک نه دي پاته چې زما دفاع وکړي، که ته غواړې چې مکې مکرمې یو څوک ته ولېږې داسې څوک ولېږه چې هغه هلته د ساتنې نفر ولري، رسول الله ﷺ و فرمایل: دغه نفر به څوک وي؟ ویل: عثمان بن عفان ولېږه ځکه عثمان د بني أمیه څخه دی او ابوسفیان هم د بني أمیه څخه دی، عثمان هلته قوم لري هغه یې ساتي، رسول الله ﷺ هم په دغه نظر

قانع سو او عثمان رضي الله عنه يې د قريشو مشر ابوسفیان ته ور ولېږی ويل ورسه او ورته ووايد: موږ د جنگ دپاره نه يور اغلي بلکه زموږ مقصد عمره ده او دوی و اسلام ته را وبوله او عثمان رضي الله عنه يې په دې سره هم امر کړی چې هغه نارینه مومنان او ښځي مومنانې چې په مکه مکرمه کې دي هغو ته ورسه او د فتحې زېږی پر وکړه او په دې يې خبر کړه چې الله تعالى به خپل دين په مکه مکرمه کې تر داسې اندازې غالبه کړي چې په مکه کې به هيڅوک خپل ايمان نه پټوي.

حضرت عثمان رضي الله عنه د مکې مکرمې پر طرف رهي سو خو په (بلدح) کې د قريشو پر يوه ډله ورغلی هغو ورته ويل: چيري څي؟ ده ويل: رسول الله ﷺ د دغسې کار دپاره را لېږلی يم هغو ويل: صحي ده خپل کار ته دي ورځه، د قريشو د جملې څخه أبان بن سعيد بن العاص ورته را ولاړ سو د ده يې ښه استقبال وکړی او بيا يې خپل آس ځين کړی عثمان رضي الله عنه يې پر آس ور سره سپور کړی خو مکې مکرمې ته يې ورساو، عثمان رضي الله عنه خپل پيغام د قريشو مشرانو ته ورساو، کله چې عثمان رضي الله عنه د خپلو کارو څخه فارغه سو قريشو ورته و ويل: که ته غواړې چې طواف وکړې ويې کړه، عثمان رضي الله عنه و ويل: يا والله هيڅکله به تر رسول الله ﷺ د مخه طواف و نه کړم.

ابوسفیان و حضرت عثمان رضي الله عنه ته و ويل: ته به دلې پاته کيږې تا ته د وتلو اجازه نسته، عثمان رضي الله عنه داسې سو لکه بندي خونيايي کفارو دې په دې سبب د تلو څخه منعه کړی وي چې قريش به خپل منځ کې په دغه موضوع کې پوره مشوره وکړي او بيا خپل جواب د عثمان رضي الله عنه په لاس ولېږي، په هر صورت عثمان رضي الله عنه په مکه مکرمه کې ډېر وځنډېدی او هلته بيا رسول الله ﷺ ته داسې خبر ورسېدی چې عثمان وژل سوی دی، رسول الله ﷺ چې دا خبر واورېدی چې د ده ﷺ قاصد و وژل سو نو يې فکر وکړی چې خبره تر جنگه ورسېدل، خپل اصحاب کرام يې امر کړه چې د ده ﷺ سره بيعت وکړي او بيعت پر دې ؤ: که چيري جنگ شروع سي تاسي به نه تښتی.

بيعت شروع سو اصحاب کرام په شوق سره بيعت کوي چې په جنگ کې نه تښتو او يوې ډلې خو بيا پر مرگ بيعت ورسره وکړی، اول هغه څوک چې بيعت يې وکړی هغه ابوسان الأسدي رضي الله عنه ؤ.

سلمه بن الأكوع رضي الله عنه هغه تېز او چابک نفر چې رسول الله ﷺ د ده په باره کې فرمایي: «هُوَ خَيْرُ رَجُلٍ لَنَا» يعني: دې زموږ په پياده نفرو کې تر ټولو ښه او بهتر دی، ده درې واره پر مرگ بيعت وکړی، یو وار د بيعت په شروع کې بیا د بيعت په منځ کې او درېیم وار د بيعت په آخر کې.

رسول الله ﷺ تر یوې ونې لاندې ناست و او صحابه کرامو بيعت ورسره کاوه، یو یو نفر وتلی رسول الله ﷺ ته یې لاس ورکاوه او بيعت یې ورسره کاوه نو ټولو هغه صحابه کرامو چې په حدیبیه کې یې اشتراک کړی و د رسول الله ﷺ سره بيعت وکړی (۱۴۰۰) نفرو بېله یوه نفره څخه چې هغه! هغه جد بن قیس منافق و، دغه منافق به د اوبسانو تر شا ځان د دې دپاره پټاوه چې بيعت ونه کړي، یو د صحابه کرامو څخه وایي: ما جد بن قیس ولیدی چې په اوبسانو کې گرځېدی او د دې دپاره یې ځان پټاوه چې بيعت ونه کړي، ده یو سوراوښ درلودی د هغه تر شا پټ و.

کله چې ټول بيعت خلاص سو او عثمان رضي الله عنه په دغه بيعت کې نه و موجود نو رسول الله ﷺ خپل چپه لاس پر خپل راسته لاس کښېناوه او ویل: زما دغه لاس د عثمان له طرفه دی، يعني: رسول الله ﷺ د حضرت عثمان رضي الله عنه په وکالت د خپل ځان سره بيعت وکړی بیا نو صحابه کرامو وویل: والله د رسول الله ﷺ چپه لاس زموږ د ټولو تر راسته لاسو فضیلت لري ځکه چې رسول الله ﷺ خپل چپه لاس د عثمان رضي الله عنه د لاس پر ځای استعمال کړی.

کله چې بيعت پای ته ورسېدی رسول الله ﷺ ته خبر راغلی چې هغه د عثمان رضي الله عنه د وژل کېدلو خبر باطل او غلط و، په دغه وخت کې رسول الله ﷺ خپلو اصحاب کرامو ته هغه لوی زېری ورکړی او وې فرمایل: والله هغه څوک چې زما سره یې تر دغه ونه لاندې بيعت کړی دی هغه اور ته نه دا خلیږي بېله خاوند د هغه سره اوښ، رسول الله ﷺ دغه منافق پېژندی او ور معلوم و، نو ځکه یې وفرمایل فقط دغه یو نفر جنت ته نه دا خلیږي نور تاسي ټول له دوږڅه په امان یاست او جنت ته ځی.

دا هغه بيعت دی چې د دغه بيعت په باره کې په قرآن مجید کې آیاتونه نازل سوي دي، الله ﷻ د سورة الفتح په لسم نمبر آیات کې فرمایي:

﴿إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللَّهَ يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ﴾. [الفتح: ۱۰]

يعني: بېشكه هغه كسان چي ستا سره بيعت كوي هغه دا الله ﷻ سره بيعت كوي. د الله ﷻ لاس د دوی پر لاسو سر بېره يا د پاسه دی.

بيا هم الله ﷻ د سورة الفتح په (۱۸) نمبر آيات كي فرمايي:

﴿لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ﴾. [الفتح: ۱۸]

يعني: خامخا الله ﷻ د هغو مومنانو څخه په هغه وخت كي خوښ او راضي سوې دی چي ستا سره يې تر دغه ونه لاندي بيعت كاوه.

دا د دغو اصحاب كرامو فضيلت دی چي الله ﷻ خپله رضاء د قرآن مجيد په آياتو سره ځني ښكاره كړي ده او دغه بيعت ته (بيعة الشجرة) او (بيعة الرضوان) ويل كيږي، څوك وايي: دغه بيعت پر مرگ ؤ او څوك وايي چي دغه بيعت پر دې ؤ چي له جنگه به نه تېښتي او دغه ونه د حضرت عمر فاروق ؓ د خلافت تر وخته پوري ولاړه وه او بيا حضرت عمر فاروق ؓ د هغې ونې په قطعه كولو يا پرې كولو امر وكړی، دا هم د دې دپاره: چي خلك د دغې ونې په سبب مشركان نه سي، يعني: بيا به خلك راځي دغه ونه به مچوي او عبادت به يې كوي.

(لكه نن ورځ چي په ځينو ملكو كي دغه ته ورته كارونه كيږي خلك ونې او ډبري مچوي)

كله چي قريشو ته خبر ورسېدی چي مسلمانانو پر مرگ بيعت وكړی پوه سوه چي موضوع خطرناكه مرحلې ته ورسېدل او له جنگه وېرېدل نو يې ډير ژر سهيل بن عمرو ورسول الله ﷺ ته د صلحي كولو دپاره ورولېږی او پر سهيل يې دا تاكيد وكړی چي د مسلمانانو سره به داسي صلحه كوي چي سړ كال به بېله عمره كولو مدينې منورې ته ځي، ځكه چي بيا عرب و نه وايي چي مسلمانان په زور مكې مكرمې ته ننوتل.

رسول الله ﷺ و ليدل چي سهيل ور رهي دی وې پېژندی او وې فرمايل: «سهيل! سَهْلُ اللَّهِ لَكُمْ أَمْرُكُمْ» يعني: الله ﷻ دا موضوع درته آسانه كړه، قريشو د صلحي اړاده كړې ده، ځكه سهيل په قريشو كي د خبرو سړی ؤ، قريشو چي به هر وخت غوښتل چي يوه موضوع د خبرو د لاري فيصله كړي نو به يې سهيل ورو لېږی، لكه وزير خارجه او هغه نورو يې جنگ غوښتی لكه د وزارت دفاع نفر، دغه سهيل فقط

د صلحي دپاره لېږل کېدی، نو کله چي رسول الله ﷺ سهيل وليدی وې فرمايل: الله ﷻ آسانتيا درته راوستل، خير سهيل راغلی کېښستی او د رسول الله ﷺ سره يې ډيري اوږدې خبري وکړې او بيا د دوی په منځ کي د صلحي پر مادو اتفاق وسو چي هغه د صلحي مادي په داسي ډول سره وې:

۱- رسول الله ﷺ او مسلمانان به سرکال بېله عمره کولو بيرته ځي او مکې مکرمې ته به نه داخلېږي خو په راتلونکي کال کي د مسلمانانو حق دی چي د عمرې دپاره راسي او مکې مکرمې ته فقط د درو شپو دپاره داخل سي، په دې شرط چي مسلمانان به مکې مکرمې ته هيڅ قسم اسلحه نه ور سره را وړي بېله تورو څخه، چي هغه به هم په پوښو کي وي او قریش به هيڅ قسم تعارض او تېرئ نه پرکوي.

(دغه ماده يوازي د عمرې په باره کي وه)

۲- دغه د جنگ او دښمنۍ حالت چي د مسلمانانو او قریشو په منځ کي دی دا به د لسو کلو دپاره ختمېږي، يعني: لس کاله به يو پر بل تعارض نه کيږي د خلکو ژوند به په پوره امن او امان کي وي، نه به جنگ وي نه پر قافلو حملې، هيڅ قسم تعارض او تجاوز به نه وي.

۳- د قریشو څخه چي هرڅوک د خپلو مشرانو بې اجازې مدينې منورې يا محمد ﷺ ته مهاجر وړسي، محمد ﷺ به هغه نفر بيرته قریشو ته ورکوي او که د قریشو څخه هرڅوک مرتد سو او د مدينې منورې څخه مکې مکرمې ته راغلی هغه نفر بيرته مسلمانانو ته نه ورکول کيږي.

دغه د درېيمې مادي شرط پر مسلمانانو هغه ډير دروند شرط ؤ، له دغه شرطه داسي معلومېدل چي کفار پر مسلمانانو فضيلت او لوړ والی لري ځکه د کفارو څخه راغلی مسلمان بيرته و کفارو ته ورکول کيږي او د مسلمانانو څخه مرتد سوی نفر و مسلمانانو ته نه ورکول کيږي، نو په ښکاره سره داسي معلومېدل لکه کفار چي په دې صلحه کي لوړ او کاميابه وي.

۴- هرڅوک يا هره قبيله چي و غواړي چي په دغه عهد او اتفاق کي د محمد ﷺ او مسلمانانو په طرف کي داخل سي کولای سي او هر څوک يا قبيله چي

و غواړي چې د قريشو په طرف کې داخل سي کولای سي.

د دغې صلحې د ليکلو په وخت کې د خزاعه د قبيلې مشران او د بنو بکر د قبيلې مشران حاضر وه، د خزاعه مشرانو وويل: موږ د محمد ﷺ په طرف کې يو او د بنو بکر مشرانو بيا وويل: موږ د قريشو په طرف کې يو، د دغو قبيلو په دغه طرفو کې داخلېدل او شاملېدل بيا په وروسته کې د مکې مکرّمې د فتحې سبب وگرځېدل او دغه صلحه هم د دغو قبيلو د جنگ او دښمنۍ په سبب ماته سوه، ځکه بنو بکر چې د قريشو په طرف کې وه د خزاعه پر قبيله چې د مسلمانانو په طرف کې وه تجاوز او تېري وکړې چې د هغې واقعي تفصيل به بيا پر خپل وخت درته بيان سي. ان شاء الله تعالی، نو دغه دوې قبيلې په دغه وخت کې په دغه حلف او اتفاق کې شاملې شوې.

د صلحې په شرطو کې دا هم وليکل سوه: هر هره قبيله چې د هر چا په طرف کې شامله سوه دغه قبيله د هغه طرف جزء بلل کيږي، هر تېري او تجاوز چې پر هغه قبيله وسي هغه د دغه ټول عقد او اتفاق ماتېدل دي، بيا نو ټول عقد لغوه او قابل د عمل نه دی، نو خود رسول الله ﷺ خپل عهد هغه وخت د قريشو سره باطل وبلې چې قريشو دغه عهد د بنو بکر په مرسته کولو سره مات کړی.

(د دغه شرط په مقصد به هغه وخت پوه سي چې د عهد د ماتولو قصه واورئ)

او بيا به در معلومه سي چې دغه عقد او صلحه قريشو څنگه ماته کړه)

کله چې د صلحې پر ټولو مادو او بندو په پوره تفصيل او ښکاره شرطو اتفاق وسو نو يې د دغې صلحې په ليکلو شروع وکړه، رسول الله ﷺ حضرت علي بن ابي طالب ؓ را وغوښتی او ويل: دغه صلحه وليکه، د دغې صلحې ليکونکی حضرت علي ؓ دی او د دغې صلحې شاهدان څو نفره مسلمانان او څو نفره کفار وه، د مسلمانانو له طرفه د صلحې شاهدان: ابوبکر الصديق، عمر فاروق، حضرت علي چې د صلحې ليکونکی هم ؤ، محمد بن مسلمه او څو نفره نور وه. څو اجمين، او د کفارو له طرفه د دغې صلحې شاهدان: سهيل بن عمرو، حليس بن عبد العزى او څو نفره نور وه.

رسول الله ﷺ و علي ؓ ته و ويل وليکه «بسم الله الرحمن الرحيم» سهيل د اوله څخه مخالفت شروع کړی ويل: موږ رحمن نه پيژنو داسي وليکه (بسمک اللهم)

رسول الله ﷺ علي ﷺ امر کړی چې دغسي يې وليکه، بيا يې ورته وويل: وليکه: دا هغه بيان دی چې پر هغه محمد رسول الله او سهیل بن عمرو صلحه وکړه، دلته بيا سهیل اعتراض وکړی ويل: والله که موږ په دې پوه سو چې ته رسول الله يې موږ به ته د بيت الله څخه نه وای منعه کړی او نه به مو جنگ در سره کولای بلکه د رسول الله پر ځای محمد بن عبد الله وليکه داسي مه ليکه چې محمد رسول الله ځکه زه دغه لفظ نه منم.

مسلمانان د دغو خبرو څخه په تنگ سوه قهر او غصه يې زيات سوه، مسلمانان اصلاً د دغې صلحي څخه ناراضه وه، مسلمانان په دې نه وه خوښ چې داسي صلحه دي وسي چې دوی د مکې مکرمې د ننوتلو څخه منعه کړي او عمره کولو ته دي يې نه پرېږدي او اوس پر هغه سربېره د کفارو له طرفه دغه حسد او تشدد، دغه عناد او سختي هم ورسره کېږي، نو د دغه حسد او عناد په سبب د مسلمانانو قهر نور هم زياتېدی.

خو رسول الله ﷺ و فرمايل: زه رسول الله يم که څه هم تاسي يې نه و منی او حضرت علي ﷺ يې امر کړی چې د رسول الله جملې پاکه کړه او محمد بن عبد الله وليکه، علي ﷺ د رسول الله د جملې د پاکولو څخه انکار وکړی ويل: والله دغه جملې به نه کړم پاکه، رسول الله ﷺ و ويل: هغه جملې کومه ده؟ ما ته يې را وښيه چې زه يې پاکه کړم، هغه جملې يې ور وښوول او رسول الله ﷺ په خپله د رسول الله جملې پاکه کړه ځکه د رسول الله ﷺ صلحه مقصد وه.

اوس چې د صلحنامې څخه فقط دغه جملې وليکل سوې (بِسْمِکَ اللَّهُم) دا هغه عهد دی چې د محمد بن عبد الله او سهیل بن عمرو په منځ کې پر هغه اتفاق وسو. په دغه وخت کې چې د عهد په ليکلو شروع سوې ده تر خېمې د باندې چنې او نارې جوړې سوې مسلمانان د معلومات دپاره تر خېمې د باندې ورو وتل، که څوړي چې د مکې مکرمې د مسلمانانو څخه يو نفر چې په ځنځيرانو هم تړلی دی د هغه ځنځيرانو سره را تېنېدلی دی، دا يې اورېدلي وه چې د مسلمانانو لېنکر دلته نژدې راغلی دی نو يې دا قصد کړی و چې مسلمانانو ته پناه وروړي، دغه را تېنېدلی نفر څوک و؟ دا ابو جندل و چې د دغه سهیل بن عمرو چې دغه اوس صلحه ليکي زوی دی او اتفاق هم داسي و چې له مکې مکرمې څخه چې هر مسلمان و مسلمانانو ته

ورځي هغه بايد بيرته کفارو ته په لاس ورکول سي.

اوس ابو جندل راغلی دی او وايي: يا رسول الله! زه مهاجر درته راغلی يم مکه او د مکې کفار نه غواړم ستا سره مدينې ته ځم، دلته نو سهيل وويل: يا محمد! ﷺ هغه صلحه چي زما او ستا په منځ کي وسوه؟ يعني: زما زوی به بيرته ما ته راکوې، حضرت عمر فاروق رضي الله عنه وويل: يا رسول الله! موږ خو تر اوسه صلحه نه ده ليکلې فقط شروع په سوې ده اوس څنگه کيږي؟ ابو جندل په لاس ورکول کيږي که يا؟ پر صلحه اتفاق سوی دی خو تر اوسه ليکل سوې نه ده، سهيل وويل: آيا د خولې خبري او اتفاق کفايت نه کوي؟ خامخا بايد وليکل سي؟ رسول الله ﷺ وفرمايل: هو د خولې اتفاق بس او کافي دی زوی دي درسره بوزه، ابو جندل خو په هيڅ نه دی خبر فقط مهاجر راغلی دی او اوس يې سهيل چي د ده پلار دی کشوي غواړي چي د کفارو هغه لښکر ته يې ورولي کوم چي دلته نژدې پروت دی او دئ د صلحي د ليکلو دپاره بيرته راسي. د ابو جندل هيڅ زړه نه نه لوېدل چي دئ دي بيرته د کفارو په لاس ورکول سي ځکه دئ مهاجر راغلی دی او اوس دي يې بيرته کفار بيايې او څوک دي يې نه ځني را وگرځوي؟ په تعجب کي سو او نارې وهي: يا معشر المسلمين! آيا بيرته کفارو ته بهول کېږم؟ هغه و ما ته زما په دين کي تکليف را کوي ما خپل دين ته نه پرېږدي.

رسول الله ﷺ ورته وويل: يا ابا جندل! صبر وکړه او بدله يې د الله جبار څخه و غواړه بېشکه چي الله جبار به تا او ستا ضعيفه ملګرو لره د خلاصېدلو لار پيدا کړي، موږ د قريشو سره صلحه کړې ده او پر دغه مو عهد وړ سره کړی دی اوس موږ په خپل عهد کي غدر نه سو کولای.

د ابو جندل بيا هم زړه ته نه لويږي څنگه يې پرېږدي چي کفاريې بوزي؟ بيا يې نارې شروع کړې او وويل: ما دوی ته مه وړ پرېږدی ما خپل دين ته نه پرېږدي، دلته نو مسلمانانو ژړل او وايي: دا څومره ذلت دی؟ څومره کښته والی او بې وسي ده؟ د مسلمانانو يو نفر په زور کشول کيږي بيرته کفارو ته ورکول کيږي او دوی ورته گوري؟ د مسلمانانو نور هم درد او تکليف زيات سو دننه په زړو کي سوځل کيږي، او دغه صلحه چي وسوه ډېره بده او د ذلت صلحه يې بلل، دا يې د ځانو دپاره ذلت باله

اوپه دې صلحه نه وه خوښ نویې ژړل.

د مسلمانانو څخه حضرت عمر فاروق رضی الله عنه ورولاړ سو، سهیل خپل زوی ابو جندل کښي او حضرت عمر رضی الله عنه د ابو جندل څنگ یا بغل ته رهي دی خپله توره ابو جندل ته ورنژدې کړي او ورته وايي: یا ابا جندل! مشرکان نجس دي او د مشرک وینه داسي ده لکه د سپي، يعني: د مشرک وینه قېمت او اهميت نه لري او بيا توره ورنژدې کړي. وروسته به حضرت عمر فاروق رضی الله عنه ويل: زما مقصد دا ؤ چې ابو جندل دغه توره واخلي او خپل پلار و وژني مگر ده دا کار و نه کړی، ابو جندل دا نه کړه خوښه چې خپل پلار و وژني که نه ده کولای سواي چې توره واخلي او سهیل و وژني او مسئل هم نه ؤ ځکه دئ د مسلمانانو په جماعت کي نه ؤ داخل.

دلته پوښتنه پيدا کيږي چې حضرت عمر رضی الله عنه ولي په خپله سهیل نه واژه چې ابو جندل رضی الله عنه يې د هغه د مرگ دپاره تشويقاوه او توره يې ورنژدې کول؟

جواب: ځکه حضرت عمر رضی الله عنه په خپله په صلحه کي داخل ؤ او ابو جندل رضی الله عنه د دې صلحي څخه دباندې دی هغه تر اوسه د مسلمانانو د قیادت او مشرۍ تابع نه دی نو ځکه فقهاء وايي: کوم فرد چې د مسلمانانو په جماعت کي داخل نه وي هغه فرد هغه کارونه کولای سي چې د مسلمانانو جماعت يې نه سي کولای، هر څوک چې د يوه جماعت عضوه وگرځېدل هغه څوک خامخا د هغه جماعت په نظام او قوانينو مکلف دی، مگر کوم فرد چې په جماعت کي نه وي داخل سوی، هغه فرد په هغو شيانو نه دي مکلف چې هغه جماعت په مکلف وي، مقصد دا چې: دغسي فرد لکه ابو جندل د مسلمانانو په قوانينو، اتفاقيو او عهدو نه وي مکلف، نو ځکه ابو جندل کولای سواي چې سهیل و وژني، مگر حضرت عمر فاروق رضی الله عنه چې د مسلمانانو د جماعت جز ؤ او د مسلمانانو په قوانينو او اتفاقيو مکلف ؤ نه سواي کولای چې سهیل و وژني. (دا يوه فقهي مسئله وه).

سهیل خپل زوی ابو جندل رضی الله عنه د کفارو تر لښکره ورساوه او بيرته د مسلمانانو د لښکر ځای ته راغلی او د صلحي هغه پاته حصه يا مادې يې وليکلې.

اوس نو قریش د مسلمانانو د بارېدلو انتظار کوي چې بيرته ولاړ سي،

رسول الله ﷺ مسلمانان امر کړه چې د سر په خړولو سره له احرامه ځانونه حلال کړي او بیرته مدینې منورې ته درځي، حضرت عمر ؓ ولاړ سو او ویل: یا رسول الله! آیا تا موږ ته خبر نه وړا کړی چې موږ به کعبې شریفې ته ورځو او طواف به پر کوو؟ ځکه رسول الله ﷺ خوب لیدلی ؤ چې مسلمانان کعبې شریفې ته ورځي او طواف پر کوي او بیا سرونه خړوي یا کوچني کوي او دغه خوب یې مسلمانانو ته ویلي ؤ، نو حضرت عمر ؓ دغه خوب ورسول الله ﷺ ته وریاد کړی او ویل: تا موږ ته خبر را کړی ؤ چې موږ به بیت الله ته ځو او طواف به پر کوو، رسول الله ﷺ وفرمایل: هو یا عمر! مگر ما درته ویلي وه چې سړکال به ورځو؟ حضرت عمر ؓ وویل: یا! داسي دي نه وه را ته ویلي.

خیر مسلمانان په دغه صلحه ډیر خواشینی او ناراضه دي نو عمر ؓ غوښتل چې یو څه وکړي، اوس به په دغه باره کي هغه حدیث شریف درته را نقل کړم چې امام بخاري او امام مسلم یې روایتوي چې دغسي حدیث ته چې امام بخاري او امام مسلم دواړو په خپل صحیح کي رانقل کړی وي حدیث متفق علیه وایي، حدیث شریف داسي دی:

حضرت عمر ؓ وایي: ورسول الله ﷺ ته ورغلم او ما ورته وویل:

یا رسول الله! آیا ته په حقه سره د الله ﷻ نبي نه یې؟

رسول الله ﷺ وفرمایل: بلکه یم.

عمر ؓ وویل: آیا ته پر حق نه یې او زموږ دښمنان پر باطل نه دي؟

رسول الله ﷺ وفرمایل: بلکه موږ پر حق یو او دوی پر باطل دي.

عمر ؓ وویل: آیا زموږ وژل سوي کسان په جنت کي او د دوی وژل سوي کسان

په اور کي نه دي؟

رسول الله ﷺ وفرمایل: بلکه دي.

عمر ؓ وویل: نو موږ ولي په خپل دین کي دوی ته کښته کیږو؟

رسول الله ﷺ وفرمایل: زه رسول الله یم د خپل رب نافرمانی نه کوم او هغه زما

ناصر او مددگار دی.

حضرت عمر ؓ وویل: آیا تا موږ ته نه وه ویلي چې موږ به بیت الله ته ورځو

او طواف به پر کوو؟

رسول الله ﷺ و فرمايل : هو، مگر ما درته ويلي وه چي ته به سړکال ورځي؟
عمر رضی الله عنه وويل : يا.

رسول الله ﷺ نور هم په تاکید سره و فرمايل : بېشکه چي ته به ورځي او طواف به پر کوې. (يعني : زما وينا حق ده خو وخت يې نه دی راغلی)

حضرت عمر رضی الله عنه لکه داسي جواب چي غواړي چي ډير مطمئن سي نو ابوبکر الصديق رضی الله عنه ته ورغلی او هغه پوښتني يې ځني وکړې چي د رسول الله ﷺ څخه يې کړي وې، ابوبکر الصديق رضی الله عنه چي واقعاً صديق ؤ داسي جواب يې ورکړي چي حضرت عمر رضی الله عنه يې په چپ کړي او ويل : يا بن الخطاب! دا رسول الله دی د خپل رب نافرمانی نه کوي او الله جل و علاه يې هيڅکله نه ضايع کوي.

څه وخت نه ؤ تېر سوی چي سورة الفتح نازل سو، رسول الله ﷺ ور وغوښتی او د سورة الفتح آياتونه يې ورته تلاوت کړه، عمر رضی الله عنه وويل : يا رسول الله! آيا دغه فتحه ده؟ رسول الله ﷺ و فرمايل : هو، نو د عمر رضی الله عنه زړه خوشاله سو. [رواه: البخاري ومسلم]

اوس چي خبره خلاصه او فيصله سوه رسول الله ﷺ اصحاب کرام امر کړه چي هدي حلالې کړي، سرونه و خړوی او احرام خلاص کړي، مگر د صحابه کرامو څخه يو هم نه سو ولاړ، رسول الله ﷺ په تعجب کي سو ځکه د اول وار دپاره مسلمانان د ده ﷺ نافرمانی کوي؟ رسول الله ﷺ امر کړه چي له احرامه ځانونه حلال کړي، يعني : د احرام د حالته ووزی مگر صحابه کرام يو هم نه سو ولاړ، رسول الله ﷺ بيا د احرام په خلاصولو سره امر کړه بيا هم يو نه سو ولاړ، رسول الله ﷺ درېيم وار د سرو په خړولو او د احرام په خلاصولو امر کړه، بيا هم يو نه سو ولاړ.

رسول الله ﷺ دوی پرېښوول او ځېمې ته ننوتی دا بېره ور سره ده چي د ده ﷺ پر اصحابو د الله جل و علاه قهر او عذاب نازل نه سي، څرنگه چي په دغه سفر کي ام سلمه رضی الله عنه د رسول الله ﷺ سره ملګرې وه وهغې ته يې وويل : خلکو زما د امر اطاعت ونه کړي بېرېرم چي د الله جل و علاه قهر او عذاب به پر نازل سي.

ورونو! کله کله د ښځو سره داسي فکر او حل پيدا سي چي د نارينه سره هغه فکر

او حل نه وي موجود، ام سلمه رضی الله عنہا د رسول الله ﷺ په جواب کي وویل: یا رسول الله! ته ور ووزه او هیچا ته هیڅ مه وایه خپله هدیه حلاله کړه او سر خروونکی را وغواړه چي ستا سر در وڅروي، کله چي ستا اصحاب تا و ویني چي ځان دي له احرامه خلاص کړی دوی ته هم بېله ستا متابعت بل شی نه پاته کیږي.

رسول الله ﷺ هم له خپلي خېمې را و وتی و هیچا ته یې هیڅ و نه ویل خپله هدیه یې حلاله کړه او سرخروونکی یې را وغوښتی، د ده ﷺ سر یې ور وخواوه، صحابه کرامو چي ولیدل چي رسول الله ﷺ خپل سر وخواوه نو پوه سوه چي خبره خلاصه سوه عمره نسته، دوی هم ولاړ سوه خپلي هدیه یې حلالی کړې او د سرو په خړولوي یې شروع وکړه.

ځیني د ځینو نورو سرونه ور څروي، مگر څرنګه چي ډیر خواشیني او په قهر کي وه د خړولو په وخت کي یې یو د بل سرونه ور زخمي کول، د سرو د خړولو څخه چي فارغه سوه رسول الله ﷺ ولیدل چي ځینو نفرو ورېستان کوچني کړي دي يعني: خړولي یې نه دي بلکه غچي کړي یې دي نو رسول الله ﷺ و فرمایل: الله دي پر هغو کسانو ورحمېږي چي سرونه یې خړولي دي، صحابه کرامو و ویل: او هغه چي غچي کوي یې یا رسول الله!؟ رسول الله ﷺ بیا و فرمایل: الله دي پر هغو کسانو ورحمېږي چي سرونه خړوي، صحابه کرامو بیا و ویل: او هغه کسان چي غچي کوي یې یا رسول الله!؟ درېیم وار بیا رسول الله ﷺ و فرمایل: الله دي پر هغو کسانو ورحمېږي چي سرونه خړوي، اصحاب کرامو بیا و ویل: او هغه کسان چي غچي کوي یې یا رسول الله!؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: هو! او پر هغو کسانو چي غچي کوي یې، نویې په غچي کولو سره هم اجازه وکړه مګر د خړولو ثواب تر ډېر دی.

د دغي صليحي په باره کي د الله ﷻ له طرفه سورة الفتح نازل سو الله ﷻ فرمايي:

﴿إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا﴾

يعني: بېشکه چي موږ فتحه او بری در کړی دی تا ته، ښکاره او روښانه بری. د حدیبيي صليحه که څه هم په ښکاره او د دباندي څخه د ذلت او مغلوبیت صليحه معلومېږي، په اول او سطحي نظر د دغي صليحي د شرایطو څخه داسي معلومېږي چي

د صليحي ټولي مادې د قريشو په گټه دي، لکه حضرت عمر فاروق او نور اصحاب کرام چې د دغي صليحي د ښکاره تورو په ليدلو ډېر ناراضه وه، دوی خيال کاوه چې د مسلمانانو د دغه (۱۴۰۰) سر قربانوونکي لښکر په مخ کې قريش او د هغو طرفداران هيڅ اهميت نه لري، دغه قسم مشکلات او مخالفتونه ولي په توره نه سي حل؟

مگر د رسول الله ﷺ نظر و هغو نتيجو ته متوجه ؤ چې د نورو د سترگو څخه پټي او نهايي وې او بل دا چې الله ﷻ د ده ﷺ سينه د ډيرو سختو پېښو د تحمل او زغملو دپاره خلاصه کړې وه، د رسول الله ﷺ بې مثله توکل او تحمل، هغه د کفارو شرطونه ومنل او اصحاب کرامو ته به يې ويل: الله زما سره دی او ما نه ضائع کوي.

د حديبيې صلحه ولي فتحه وبلل سوه؟ حتی صحابه کرامو به هم داسي پوښتني کولې چې يا رسول الله! آيا دا فتحه او بری دی؟ رسول الله ﷺ به و فرمايل: هو، دا لوی بری دی ځکه چې په دغه صلحه سره د قريشو لاسونه د مسلمانانو څخه منځه او وتړل سوه، په دغه صلحه سره مسلمانان و دعوت او خپلو نورو دښمنانو ته فارغه سوه چې دغه صلحه او دعوت ته فارغه کېدل د مکې مکرمې د فتحي سبب وگرځېدل.

د مسلمانو ښځو هجرت

د حديبيې تر صليحي وروسته پسله هغه چې رسول الله ﷺ مدينې منورې ته ورسېدی د مکې مکرمې څخه مسلمانو ښځو و مدينې منورې ته هجرت وکړی چې په هغو کې يوه هم ام کلثوم بنت عقیبه بن أبي معیط وه، عقیبه خو پېژنی؟ هغه لوی کافر چې د رسول الله ﷺ پر مبارکه شا يا ملا يې د سجده په وخت کې د اوښ کلمې ور کتېښوولې او د بدر په غزاه کې و وژل سو، د دغو ښځو مشرک اقرباء په دوی پسې ورغله ويل: دغه ښځې بايد د هغه عقد او عهد په سبب چې په حديبيې کې وسو بيرته موږ ته را کول سي، رسول الله ﷺ دغه د دوی غوښتنه نه کړه قبوله ځکه په معاهده کې دغه ماده داسي ليکل سوې وه: (پر دې اتفاق وسو که موږ څخه هر سړی و تا ته درغلی که څه هم ستا پر دين وي بيرته به يې موږ ته را کوې) په معاهده کې لفظ د (رجل) يعني: سړي ليکل سوی ؤ، نو په دغه ماده کې اساساً ښځې داخلي نه وې

او په دغه باره کې د الله ﷻ دا قول هم نازل سو چې فرمايي:

﴿يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِذَا جَاءَ كُمْ الْمُؤْمِنَاتُ مِنْهُنَّ جَرَّتِ فَأَمْتَحِنُوهُنَّ
 اللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِهِنَّ فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِ لَا
 مِنْ حِلٍّ لَّهُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ﴾. [الممتحنة: ۱۰]

يعني: اې مومنانو! کله چې تاسې ته مومني ښځې په هجرت سره راسې نو تاسې دوی امتحان کړی الله ﷻ د دوی په ايمان ښه عالم دی، يعني: د زړو حال خو الله ﷻ ته معلوم دی، مګر په ښکاره او ظاهره سره تاسې د هغو ښځو پوره تحقيق او معلومات کوی چې آيا دوی واقعا هم د اسلام په سبب هجرت کړی دی؟ کومې دنيوي يا نساني ګټې خو به يې په نظر کې نه وي نيولي؟ او که بيا تاسې په دې پوه سواست چې دوی مومنانې دي بيا يې نو بيرته کفارو ته په لاس مه ورکوی نه دغه مومني ښځې هغو کفارو ته حلالې دي او نه هغه کافران دغو مومنونو ښځو ته حلال دي. رسول الله ﷺ په دغه دوه سببه مومني مهاجري ښځې بيرته د کفارو په لاس نه ورکولې ځکه يو خو دوی په هغه عهد او معاهده کې نه وې داخلي او بل د الله ﷻ صريح حکم هم داسې ؤ او د دغه آیات شريف په آخر کې الله ﷻ فرمايي:

﴿وَلَا تُمْسِكُوا بِعَصَمِ الْكُوفَرِ﴾ [الممتحنة: ۱۰]

او کافرانې ښځې په خپله نکاح کې مه ساتی، نو مسلمانانو هغه خپلې کافري ښځې د دغه آیات شريف په حکم سره طلاقي کړې، حضرت عمر رضي الله عنه په دغه ورځ خپلې دوې مشرکې ښځې طلاقي کړې چې يوه يې معاويه په نکاح کړه او بله يې صفوان بن أمیه په نکاح کړه.

د حديبيې پر صلحه تبصره

اوس به د حديبيې صلحه او د هغې صلحي مادې لړ څه وڅېړو يا په بل عبارت څه به پر ورغېږو: که موږ د حديبيې صلحه او د هغې مادې په غور او دقت سره تر نظر وباسو او د هغې صلحي د مادو نتيجو ته متوجه سو بېله شکه دغه صلحه د مسلمانانو

دپاره لویه او عظیمه فتحه ده، ځکه تر دغه د مخه قريشو د مسلمانانو په وجود هيڅ اقرار او اعتراف نه کاوه بلکه د مشرکانو مقصد او هدف دا ؤ چې د مسلمانانو شان او شوکت، عزت او حيثيت ورک کړي او له منځه يې يوسي او د داسي ورځې په انتظار وه چې په هغه کې د مسلمانانو انتها او ختمېدل وويني، قريش په خپل ټول قوت او طاقت د اسلامي دعوت او نورو خلکو په منځ کې حائل او دېوال گرځېدل، قريشو هيڅ نه غوښتل چې د اسلامي دعوت خبرې د خلکو تر غورو پورې ورسېږي ځکه په جزیره العرب کې ديني مشرتوب او دنيوي رياست د دوی ؤ، خو اوس د دوی له طرفه صلي ته رجوع کول د مسلمانانو پر قوت اقرار او اعتراف دی او د دې معنی دا وه چې قريش اوس د مسلمانانو د مقابلي څخه عاجزه سوه او مسلمانان يې په رسميت وپېژندل نو په دغه صلحه سره مسلمانانو استقلال حاصل کړی.

دا خو فقط د صلي په متعلق خبرې وې او اوس د صلي مادو ته راسه: که موږ د صلي څلورمه ماده تر نظر و باسو چې هغه داسي وه:

۴- هر څوک يا هره قبيله چې و غواړي چې په دغه عهد او اتفاق کې د محمد ﷺ او مسلمانانو په طرف کې داخل سي کولای سي او هر څوک يا هره قبيله چې و غواړي چې د قريشو په طرف کې داخل سي کولای سي.

د دې څخه داسي نتيجه را وزي چې قريشو هغه خپل ديني زعامت او دنيوي رياست هېر کړی، اوس د دوی بل هيڅوک او بل هيڅ شئ مقصد نه دی بېله خپله ځانه، نور نو که ټول خلک او پاته ټوله جزیره العرب په اسلام کې داخل سي دا و قريشو ته اهميت نه لري او په دغه موضوع کې دوی په هيڅ قسم سره مداخله نه کوي حال دا چې دغه قريش هغه کسان دي: که به يو څوک د هر ځای او د هرې قبيلې څخه چې به ؤ مسلمان سودوی به هغه بندي کاوه او واهه او نن ورځ وايي:

موږ په هيچا کار نه لرو که ستا په طرف کې داخلېږي! داخل دي سي.

آيا دغه د قريشو ناکامي نه ده؟ او د مسلمانانو دپاره ښکاره فتحه نه ده؟

تاسي پوهېږئ: هغه وينه بهوونکي او وژونکي جنگونه چې د مسلمانانو او د دوی د دښمنانو په منځ کې کېدل په هغو جنگو کې د مسلمانانو مقصد د مالو اخيستل او

د انسانانو وژل نه وه او نه مسلمانانو غوښته چې خپل دښمنان دي په زور سره مجبوره کړي چې اسلام ته داخل سي، بلکه د هغو جنگو څخه د مسلمانانو یواځنی هدف دا و چې و خلکو ته دي په دین او عقیده کې پوره آزادي ورکول سي، که څوک غواړي چې مسلمان سي مسلمان دي سي او که څوک غواړي چې پر خپل کفر پاته سي پاته دي سي، لکه څرنګه چې الله ﷻ د سورة الکهف په (۲۹) نمبر آیات کې فرمایي:

﴿فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيُكْفُرْ﴾ (الکهف: ۲۹)

ژباړه: که ستاسي څخه د چا خوښه او اراده وي چې د دغه قرآن او اسلام تصدیق وکړي او عمل په وکړي په ودي یې کړي او دا د ده دپاره خیر دی، او که د چا خوښه او اراده وي چې د هغه څخه انکار وکړي ودي یې کړي.

خود خلکو او د دوی د ارادې په منځ کې به بل هیڅوک او بل هیڅ قوت مداخله نه کوي او اوس د دغې څلورمې مادې په اساس او نتیجه کې دغه مقصد د ټولو جزئیاتو سره حاصل سو چې ممکن دغه مقصد په ډیرو کامیابه جنگو هم لاس ته نه وای راغلی او مسلمانانو په دغه حریت او آزادي سره د دعوت په لار کې لویه کامیابي لاس ته را وړه، تاسي پوهېږئ؟ چې د ټولو مسلمانانو شمېر تر دغه صلحي د مخه تر درو زرو نفرو نه زیاتېدی، خو د دوو کلو په جریان کې د مکې مکرې په فتحه کې د مسلمانانو شمېر لس زره نفره و.

او د صلحي دوهمه ماده چې داسي لیکل سوې وه:

۲- دغه د جنگ او دښمنۍ حالت چې د مسلمانانو او قریشو په منځ کې دی دا به د لسو کلو دپاره ختمیږي.

یعني: لس کاله به یو پر بل تعارض نه کیږي، دا په خپله د مسلمانانو د ښکاره کامیابي دوهم جزء سو، ځکه اول هم مسلمانانو په جنگ شروع نه ده کړې بلکه دغه جنگونه اول د قریشو له طرفه شروع سوه.

لکه څرنګه چې الله ﷻ په سورة التوبه کې فرمایي:

﴿وَهُمْ بَدَأُوا كُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ﴾ (التوبة: ۱۱۳)

ژباړه: او دوی اول وار په جنگ شروع وکړه چې مسلمانان یې په مکه مکرمه کې آزارول، یا دا چې ستاسې د متعه دینو سره (د خزاغه د قبیلې سره) یې جنگ وکړی. مکر هو هغه د مسلمانانو عسکري دورې ټوله د دې دپاره وې چې قریش د هغه غفلته څخه را ویني او د الله ﷻ دلاري څخه د خلکو منعه کول پرېږدي او د مسلمانانو سره په مساوات او برابري ژوند وکړي، هره ډله د خپل هدف او مقصد دپاره مشغوله وي.

اوس چې د لسو کلو دپاره جنگ پرېښوول سو نو هغه د قریشو له طرفه د اسلامه څخه د خلکو منعه کول پای ته ورسېدل چې دا په خپله د هغه چا دپاره چې اول یې جنگ شروع کړی و ناکامي، ضعف او شکست دی، او هر څه چې د معاهدې اوله ماده ده چې هغه داسې وه:

۱- رسول الله ﷺ او مسلمانان به سپکال بېله دې څخه چې مکې مکرمې ته داخل سي بیرته به مدینې منورې ته ځي او بیا په را تلونکي کال کې د مسلمانانو حق دی چې د عمرې دپاره راسي او مکې مکرمې ته داخل سي.

دغه ماده د هغه څه دپاره انتهاء سوه چې قریشو مسلمانان د مسجد الحرام څخه منعه کول، چې دا په خپله د قریشو دپاره ناکامي ده، شپږ کاله کیږي چې مسلمانان د مسجد الحرام څخه منعه وه او اوس په دغه ماده کې د قریشو دپاره د زړه ښه کېدلو خبره دا ده چې مسلمانان یې فقط د یوه کال دپاره د مسجد الحرام څخه منعه کړل.

اوس نو قریشو د دغې صلحي په درو مادو کې مسلمانانو ته امتیاز ورکړی او د هغه په مقابل کې یې په یوه ماده کې چې درېیمه ماده وه د ځان دپاره امتیاز واخیستی چې هغه درېیمه ماده داسې وه:

۳- د قریشو څخه چې هر څوک د خپلو مشرانو بې اجازې مدینې منورې یا محمد ﷺ ته مهاجر وړسي، محمد ﷺ به هغه یو بیرته قریشو ته ورکوي او که د قریشو څخه هر څوک مړتد سو، د مدینې منورې څخه مکې مکرمې ته راغلی هغه نفر بیرته مسلمانانو ته نه ورکول کیږي.

مکر تاسې و دغه امتیاز ته وگورئ: دا یو پوچ او بې فایدې امتیاز دی، په دې

امتیاز کې داسې شئ نسته چې هغه دې مسلمانانو ته ضرر ورسوي، دا معلومه خبره ده: یو مسلمان ترڅو چې مسلمان وي هیڅکله د الله، د رسول الله او د اسلام له بناره نه تېښتي، مګر هغه وخت بیا تېښتي چې په ظاهره او په زړه کې مرتد سي او که یو څوک په دغه اندازه مرتد سو بیا نو مسلمانان و هغه ته ضرورت هم نه لري او د دغسې چا د اسلامي ټولنې څخه وتل تر دې ښه او بهتر دي چې هلته په اسلامي ټولنه کې پاته وي او دا هغه مفهوم او مضمون دی چې رسول الله ﷺ و هغه ته اشاره کړې ده،

رسول الله ﷺ په هغه حدیث کې چې امام مسلم یې روایتوي فرمایي: هر هغه څوک چې زموږ څخه دوی ته ورسې هغه الله را څخه ليري کړي. [رواه: مسلم]

مګر: هر هغه څوک چې د اهل مکې څخه مسلمان سي که څه هم د دوی د هجرت لار مدینې منورې ته نه ده خلاصه یعنې: د هغې صلحي په سبب مدینې منورې ته هجرت نه سي کولای خود الله ﷻ مخکې پراخه ده.

آیا هغه وخت چې اهل مدینه د اسلامه څخه په هیڅ نه وه خبر د حبشې مخکې د مسلمانانو دپاره نه وه پراخه؟ او دا هغه مقصد دی چې رسول الله ﷺ په پاته حدیث شریف کې اشاره ورته کړې ده او فرمایي:

که د دوی څخه موږ ته څوک راغله الله ﷻ به هغولره د مشکله څخه د خلاصون لار پیدا کړي. [رواه: مسلم]

اوس نو دغه درېمه ماده که څه هم په ښکاره د قریشو عزت پکښې و خو په حقیقت کې د قریشو پر پرشاني او وارخطايي دلالت کوي، د دوی د بت پرستۍ پر دین او د دوی پر ټولنه هغه د دوی ډېره بېره ښکاره کوي، لکه دوی چې دا حس کړې وه چې د دوی دین د نږدولو په حالت کې دی نو ځکه موږ باید خامخا د خپل دین د ساتنې دپاره دغسې اقدام وکړو.

مګر بالمقابل رسول الله ﷺ چې دغه ماده قبوله کړه:

(هر څوک چې د مسلمانانو څخه قریشو ته ور و تېښتي، هغه دي بیر ته مسلمانانو ته نه ور کول کېږي) دا د دې دلیل دی چې رسول الله ﷺ د خپل دین او ټولنې پر اثبات او قوت پوره اعتماد درلودی او پر خپل دین د دغسې شرطو څخه نه بهرېدی،

دا د دغې صلحي د مادو حقيقت ؤ.

مگر هلته په ښکاره سره دوه شيه يا دوي پوښتني وې چې د هغو په سبب په مسلمانانو کي تشويش او پرېشاني پيدا سوه.

لومړئ: مسلمانانو ته دا ثابته وه چې محمد ﷺ رسول الله دی او دى ﷺ پر حق دی او الله ﷻ د ده د دين د لوړ والي وعده ورسره کړې ده، نو اوس څه پېښه ده چې د قريشو دغه شرطونه قبلوي؟ او په صلحه کي و هغو ته امتيازات ورکوي؟

دوهم: رسول الله ﷺ مسلمانانو ته ويلي وه چې موږ به بيت الله ته ورځو او طواف به پر کوو، نو اوس څه پېښه سوه چې نه هلته ورغلو او نه مو طواف پر وکړي؟ دغه دوه شيه په مسلمانانو کي د شک، وسوسې او بېځايه گمانو سبب وگرځېدل او د مسلمانانو احساسات يې ور زخمي کول، تر داسي اندازې چې دغه غم او هم د مسلمانانو پر فکرو غالبه سواو دې ته يې نه پرېښوول چې د صلحي د مادو په نتيجه کي صحي فکر وکړي او ښايي په مسلمانانو کي هغه څوک چې د دغه غم تر تاثير ډير لاندې ؤ، هغه حضرت عمر بن الخطاب ؓ ؤ.

(اوس د دغو دوو تشويشي پوښتنو جواب ته متوجه سئ)

اول: لکه څرنګه چې د مخه مو درته و ويل: حضرت عمر ؓ ؤ چې رسول الله ﷺ ته ورغلی او ويل: يا رسول الله! آيا موږ پر حق او دوى پر باطل نه دي؟ رسول الله ﷺ و فرمايل: هو داسي ده او بيا ده و ويل: آيا زموږ وژل سوي کسان په جنت کي نه دي؟ او د دوى وژل سوي کسان په اور کي نه دي؟ رسول الله ﷺ و فرمايل: هو داسي ده، نو عمر بن الخطاب ؓ و ويل: موږ ولي په خپل دين کي ورته کښته کيږو؟ رسول الله ﷺ و فرمايل: يابن الخطاب! زه رسول الله يم او د خپل رب نافرماني نه کوم، هغه رب زما مرسته کوونکى دى او هيڅکله ما نه ضائع کوي.

دوهم: عمر ؓ و ويل: آيا تا موږ ته نه وه ويلي چې موږ به بيت الله ته ورځو او طواف به پر کوو؟ رسول الله ﷺ و فرمايل: هو ما درته ويلي وه مگر ما درته و ويل: چې سر کال؟ عمر ؓ و ويل: يا! دا دي نه وه را ته ويلي، نو رسول الله ﷺ ورته و ويل: نه ورتلونکى يې او طواف به هم پر وکړي.

بيا هم حضرت عمر رضي الله عنه د هغه قهر او پرېشاني په حالت کي ابوبکر الصديق رضي الله عنه ته ورغلی او هغه خبري يې ورته وکړې چي رسول الله ﷺ ته يې کړي وې، ابوبکر الصديق رضي الله عنه هم هغه جوابونه ورته وويل چي رسول الله ﷺ ورته ويلي وه، خو دغه يوه خبره يې پر زياته کړه: يا عمر! تر مرګه پوري د رسول الله ﷺ پر رضاء ورسره څه، په والله هغه پر حق دی، او بيا د سورة الفتح دغه آیات نازل سو:

﴿إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا﴾

رسول الله ﷺ عمر رضي الله عنه را وغوښتی او دغه آیات يې ورته تلاوت کړی، عمر رضي الله عنه وويل: يا رسول الله! آیا دغه فتحه ده؟ رسول الله ﷺ وفرمايل: هو، نو د عمر رضي الله عنه زړه خوشاله سو او ولاړی، بيا نو عمر رضي الله عنه پر دغه خپلو کړو خبرو ډېر پښمانه ؤ، عمر رضي الله عنه وايي: د دغو خبرو په سبب مي ډير ښه کارونه کول، د هغې ورځي د خبرو له بيړي خيراتونه ورکوم، روژې نيسم، نقلي لمنځونه کوم، مريان آزادوم، دپاره د دې چي هغه زما دپاره خيرسي.

(د حديبيې د صلحي په آخر کي به د ابو بصير رضي الله عنه قصه درته بيان کړم ځکه

هغه قصه هم په دغه صلحه پوري تعلق لري)

کله چي رسول الله ﷺ د حديبيې څخه مدينې منورې ته ورسېدی په دغو شپو کي په مکه مکرمه کي يوه مسلمان سړي د هغو کفارو څخه چي ده ته يې عذابونه ورکول ځان خلاص کړی چي دغه سړی ابو بصير رضي الله عنه ؤ (ابو بصير د ثقيف د قبيلې څخه ؤ او د قريشو حليف ؤ، دى مسلمان او په مکه مکرمه کي اوسېدی) نو ابو بصير د مکې مکرمې څخه مدينې منورې ته مهاجر ورغلی، دغه ټوله لار يې پياده وه وهل خود قريشو دوه نفره تر شا په پسې وه غواړي چي بيرته يې بوزي، مګر ابو بصير مدينې منورې ته ځني ورسېدی او مسجد نبوي ته ورننوتی ويل: يا رسول الله! مهاجر درته راغلی يم.

سمدستي هغه دوه نفره کفار چي په ده پسې وه پسې را ورسېدل او ويل: يا محمد! ﷺ هغه عهد او وعده چي زموږ او ستاسي په منځ کي ده؟ لکه څرنگه چي د صلحي په مادو کي راغلي دي دى به بيرته موږ ته راکوې، رسول الله ﷺ وفرمايل: هو! واخلى بويې زى، هغو ابوبصير کش کړی او بيرته يې رهي کړی، ابو بصير نارې

وهي چي څنگه مي کفارو ته په لاس ورکوي؟ ما دغه ټوله لار پرېښوو وهل او هجرت مي را وکړي او تاسي مي بيرته ور تسليموي؟ رسول الله ﷺ وفرمايل: يا ابا بصير! قريبه ده چي الله ﷻ به تا او ستا ملگرو ته د نجات لار پيدا کړي، ابو بصير مجبوره سو د هغو دوو نفرو سره رهي سو، مديني منورې ته نژدې د ذوالحليفه سره چي اوس ابار علي ورته ويل کيږي هغه دوه نفره کښېنستل چي ځانونه هوسا کړي او څه هغه خرما وخوري چي د دوي سره ور سره وه، بندي يې هم ور سره دي، ابو بصير هغه يوه نفر ته وايي: فلانيه! په والله دغه ستا توره ډېره ښه را معلومېږي، هغه ويل: هو والله دا ډيره ښه توره ده او ما څو واره امتحان کړې هم ده، ابو بصير وويل: ته يې را ښکاره کړه چي زه يې وگورم، په خبرو خبرو کي ابو بصير وکولای سواي چي د هغه څخه توره واخلي او هغه په ووژني، دا بل په ځغستاسو، هغه ځغلي ابو بصير توره په لاس په پسې دي، هغه خپل مرگ په سترگو ويني، خو اوس چيري ولاړ سي ټوله دښت دي؟

خو هغه نژدې ځای مدينه منوره وه، نو يې د مديني منورې پر طرف مخ ونيوی، مشرک ځغلي ابو بصير توره په لاس تر شا په پسې دي هغه ځغلي دي يې نه پسي پرېږدي، د ډير تېز ځغستلو څخه يې دورې ولاړېږي، دوږه په پسې ده، کله چي کافر مديني منورې ته ورسېدی مخامخ پر مسجد ور رهي دي او په مسجد ور ننوتی، ابو بصير تر شا په پسې دي، رسول الله ﷺ چي دغه مشرک په دورو سپيره وليدی او سا په اوږو شري ويل: دې سري مرگ ليدلی دی، خو سري ناري کړه: والله زما ملگري ووژل سو او اوس ما هم ووژني.

ابو بصير چي مسجد ته ور داخل سو ويل: يا رسول الله! الله ﷻ ستا ذمه خلاصه کړه تا زه ور تسليم کړم او هغه عهد چه ستا او د دوي په منځ کي ؤ په هغه دي وفاء وکړه او تا بيرته زه و دوي ته ور ولېږلم، هغه چي پر تا وه هغه دي وکړه اوس ته په ما کار نه لري الله ﷻ زه له دويه خلاص کړم، رسول الله ﷺ وفرمايل: هو! ما په لاس ورکړې او تا ځان خلاص کړی، هغه مشرک وويل: يا محمد! ﷺ بيرته يې را تسليم کړه لکه څرنگه چي مو وعده سره کړې ده، رسول الله ﷺ وفرمايل: ما دا کار وکړی خوشاسني څخه بيرته ولاړی ما خپله ذمه خلاصه کړه، کافر يې جوابه سو او ابو بصير يې پرېښاوه.

بيا نو ابو بصير و ويل: يا رسول الله! پرې مي ږده چې په مدينه منوره كې واوسېږم، رسول الله ﷺ ويل: يا، كه په مدينه كې واوسېدې معنی: ما هغه خپل عهد مات كړی، ابو بصير ويل: نو مي پرېږده چې هر چيري زما خوښه وي هلته ولاړ سم، رسول الله ﷺ وفرمايل: زما ستا سره كار نسته هر چيري چې خپې ولاړسه ته آزاد يې او زما تر امر نه يې لاندي، ځكه ابو بصير د مسلمانانو په جماعت كې نه و داخل او د هغو تر قيادت او مشرۍ نه و لاندي، ابو بصير د مسجد خڅه ووتی او توره ورسره ده. رسول الله ﷺ يوه خبره وكړه چې ابو بصير واورېدل او په خلكو كې هم نشر سوه، هغه دا چې رسول الله ﷺ وفرمايل: افسوس دي وي ده لره كه د ده سره نفور و سره وای د جنگ اوريې بلاوه (دا اشاره وه چې يا ابا بصير! د كفارو و تكليف وركولو ته دوام وركړه) ابو بصير چې دغه خبره واورېدل نو مكې مكرمې ته نه ولاړی بلكه عيص ته ولاړی، عيص خو در معلوم دی چې يوه غرنۍ منطقه ده او په دغو غرو كې وني او غارونه ډېر دي، نو ابو بصير دغه عيص ته ولاړی او هلته ژوند كوي.

د ابو بصير خبر و هغو مسلمانانو ته ورسېدی چې په مكه مكرمه كې وه او مدينې منورې ته يې هجرت نه سواى كولاى نو اول هغه څوك چې مكه مكرمه يې پرېښوول او هجرت يې وكړی هغه ابو جندل و، مگر ابو جندل هم مدينې منورې ته نه ولاړی ځكه دى پوهېدى چې بيرته مي كفارو ته په لاس وركوي، د مدينې منورې پر ځای عيص ته ولاړی، هغه عيص چې غرنۍ منطقه وه او غارونه پكښې وه، دغه دوه نفره دلته ژوند كوي، كله چې د قریشو قافلې تېرېږي پر هغو هم حملې كوي، هغه نور مسلمانان چې په مكه مكرمه كې وه او د هغې صلحي په سبب يې مدينې منورې ته هجرت نه سواى كولاى هغو هم عيص ته هجرت وكړی، ټول نوي مهاجر مسلمانان د مدينې منورې پر ځای عيص ته ځي څو په عيص كې (۷۰) نفره مسلمانان سره يو ځای سوه، اوس نو په منظم ډول د قریشو پر قافلو حملې كوي.

قریشو ورسول الله ﷺ ته حال ولېږی ويل: يا محمد! ﷺ هغه عهد چې زموږ او ستاسي په منځ كې دی څه سو؟ رسول الله ﷺ وفرمايل: زه پر خپله وعده يم، قریشو ويل: ابو بصير او د هغه ملگري څه كارونه كوي؟ رسول الله ﷺ وفرمايل: هغه ما

وتاسي ته در تسليم کړی اوس په ما پوري تعلق نه لري، قریشو ویل: که موږ د هغه سره جنگ وکړو ته خو به مداخله نه کوي؟ رسول الله ﷺ وفرمایل: زه هیڅ کار نه درلرم ځکه زموږ اوستاسي په منځ کي هغه د صليحي عهد او اتفاق موجود دی.

قریشو عیص ته یو لښکر ولېږی چې د ابو بصیر او د هغه د ملګرو سره جنگ وکړي، خو ابو بصیر د هغو سره جنگ کولو ته هیڅ نه را و وتی غواړي چې هغه خپلو چلیکي حملو ته دوام ورکړي، جبهیي جنگ نه کوي، د قریشو لښکر ورغلی او ډیره موده یې په انتظار ورته تېره کړه خو څوک د دوی د جنگ دپاره نه را و وتی، د قریشو لښکر بیرته یې نتیجې مکې مکرمې ته ولاړی، مګر د قریشو هره قافله چې تیرېږي بیا هم ابو بصیر رضی الله عنه حملې پر کوي، د قریشو قافلې بیا په خطر کي سوې او په فارغه زړه نه سي تېرېدلای.

اوس نو نور هغه کسان چې تر مدینې منورې او تر مکې مکرمې دباندي اسلام ته داخلېږي، یعنی: یواځي قریش نه بلکه نور خلک هر څوک او هر چیري چې وي او اسلام ته داخل سي هغه فکر کوي چې زه ولي مدینې منورې ته ولاړسم چې تر هغه عهد او اتفاق چې رسول الله ﷺ د قریشو سره کړی دی لاندې سم، ولي عیص ته نه ځم او د ابو بصیر مرسته نه کوم؟ نو هغه نوي مسلمانان د دې پر ځای چې مدینې منورې ته ولاړ سي عیص ته ځي تر څو چې په عیص کي درې سوه نفره مسلمانان سره یو ځای سوه، پوره لښکر ځني جوړ سو، قریشو هر څه کوښښ وکړی چې دغه خطر له خانه لیري کړي خو په وسه یې هیڅ نه سوه پوره.

اوس نو د ابو بصیر او هغو کسانو چې د ده سره دي د دوی د شجاعت او قوت په سبب د قریشو یوه قافله هم سالمه نه سي تېرېدلای، قریشو هغه د حدیبیې صلحه په دې سبب وکړه چې قافلې یې سالمې تیري سي مګر د دوی قافلې او تجارت بیا هم په خطر کي دي، چې په دې ډول سره رسول الله ﷺ هم صلحه وکتل او هم د قریشو قافلې تر هغه پخواني خطر لاندې دي سالمې نه سي تېرېدلای.

د ابو بصیر او د هغه د ملګرو قدرت ورځ په ورځ زیاتېږي، یوازي دا نه چې تجارتي قافلې پر قریشو بندي سوې بلکه د خوراکي شيانو قافلې هم پر بندي سوې، په خپله مکه مکرمه غذايي مواد نه لري او د دباندي څخه پر قطعه سوه، چې په نتیجه

کي په مکه مکرمه کي کاځتي جوړه سوه او لوړه شروع سوه، قریش چي د دغه خطر د ليري کولو دپاره هرڅه کوښښ وکړي بې فايدي دی، نو قریشو د ابوسفیان په مشرۍ یوه ډله مدینې منورې ته ولېږل او ویل: یا محمد! ﷺ د الله روی مو در وړی دی رحم وکړه او هغه شرط چي موږ د حدیبیې په صلحه کي اېښی ؤ هغه نه غواړو.

قریش کوم شرط نه غواړي؟ هغه شرط چي د هغه په سبب مسلمانان ډېر خواشینی او ناراضه وه، هغه شرط چي مسلمانانو د ځان دپاره ډلت باله، دا هغه شرط ؤ چي ویل: (که د مکې مکرمې څخه کوم مسلمان درسي هغه به بیرته را کوې) اوس قریش وايي: دغه شرط موږ نه غواړو، هغه مهاجر خلک دي ستا سره وي چي صلحه و ساتل سي او قافلې تيري سي، رسول الله ﷺ د رحم او مهربانۍ په سبب تر دغه شرط تېرسو، دا هغه شرط ؤ چي مسلمانانو د کفارو په ګټه باله، مګر په حقیقت کي هغه شرط د مسلمانانو په ګټه ؤ، بیا نور رسول الله ﷺ و حضرت عمر رضی الله عنه ته و فرمایل: ته وې چي د دغي صلحي څخه ناراضه وې او تا ویل: دا زموږ په دین کي ډلت او کښته والی دی، تا ویل: دغه صلحه د کفارو په ګټه او مصلحت ده، اوس څنگه سو؟ عمر رضی الله عنه و ویل: یا رسول الله! دا معلومه خبره ده چي ستا د فکر او نظر خیر او برکت زما د فکر او نظر تر برکت ډیر دی.

دغه د حدیبیې صلحي دوه کاله دوام وکړی، که څه هم عهد د لسو کلو دپاره ؤ خو دوه کاله وروسته دغه عهد او اتفاق د هغه تجاوز په سبب چي د بنو بکر قبیلې د خزاعه پر قبيله وکړی لغوه او مات سو چي دغه واقعه به د مکې مکرمې د فتحې په قصه کي ان شاء الله تعالی په تفصیل سره درته بیان سي.

اوس چي په دغه صلحه سره د قریشو لاسونه و تړل سوه او پر مسلمانانو حملې نه سي کولای نو مسلمانانو ته دا موقع برابره سوه چي هغه دښمن ته متوجه سي کوم چي احزاب یا د خندق د غزاء دپاره یې کفار سره یو ځای کړي وه، د خندق د غزاء دپاره چا کفار سره را ټول کړه؟ د خیبر یهودو، دغه یهود وه چي احزاب او ډلي یې پر حرکت را وستلې، کله چي رسول الله ﷺ د دغي صلحي په واسطه قریش له میدانې وایستل اوس کولای سي چي بېله مداخلې څخه د قریشو د یهودو سره مقابله وکړي

ځکه قریش د حدیبیې په صلحه د جنگ او تجاوز څخه وتړل سوه.

تر دغه ځایه پوري د حدیبیې د صلحي واقعات بیان سوه او د صلحي نتیجه دا سوه چې رسول الله ﷺ خپله عمره پرېښوول او بیرته مدینې منورې ته ولاړی، مگر د عمرې په عوض او بدل کي یې د مسلمانانو دپاره صلحه او آرامي ور سره یو وړل چې د دغي صلحي په واسطه و اسلام او توحید ته د دعوت میدان پراخه او لوی سو، د اسلام مبلغین او دعوت کوونکي په آزاد ډول سره هر ځای ته تلای سي او هر څوک دعوتولای سي.

د الله ﷻ له طرفه چې د دغي صلحي پر واقعي کومه تبصره نازلې سوه هغه په سورة الفتح کي ده او د سورة الفتح په معنی تر هغو نه سو پوهېدلای چې د حدیبیې د صلحي قصه نه وي را معلومه، الله ﷻ فرمایي:

﴿إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا﴾

بېشکه چې موږ ته فتحه او بری درکړی دی ښکاره او معلومداره فتحه.

ډیر مفسرین وایي: کومه فتحه چې په دغه آیات شریف کي ذکر سوې ده هغه دغه د حدیبیې صلحه ده ځکه دغه بېغمي او قراري چې د قریشو او مسلمانانو په منځ کي پېښه سوه نو مسلمانان د قریشو له طرفه د اسلام و دعوت او نشرولو ته فارغه سوه او اصلاً دین مبین اسلام داسي دین دی چې څوک په خبرو او دلایلو نه سي پر غالبه کېدلای، هیچا د اسلام واقعي مقابله په دلائلو سره نه ده کړې او نه یې څوک کولای سي بلکه د اسلام دښمنانو همېشه له زوره کار اخیستی دی، د اسلام دین په خپله غالبه دی، ځکه دغه دین د الله ﷻ له طرفه دی.

اسلام داسي دین دی چې د انسان د خلقت او فطرته سره موافق او برابر دی، اسلام د عقل او منطقه سره برابر دی څوک نه سي کولای چې د اسلام د دین په مقابل کي دي په عقل او منطق سره و درېږي، خو د اسلام او د خلکو په منځ کي دغه د قریشو پرله پسې حملي حاجز او دېوال وې، د قریشو دښمني او بېځایه آوازې وې چې خلک یې مسلمانانو ته نه پرېښوول او مسلمانان یې خلکو ته نه پرېښوول، نو کله چې د مسلمانانو او قریشو په منځ کي دغه صلحه وسوه، د مسلمانانو او نورو خلکو

له منځه د قريشو له طرفه درول سوي پر دې او دېوالونه ايسته سوه، دلته نو اسلام پر ټوله جزيره العرب غالبه سو، د دې دپاره چې د اسلام د کاميابي دپاره د دغې صلحي نتيجه بڼه را معلومه سي نو به يوڅه د حساب عددونه تر نظر لاندې ونيسو:

په مکه مکرمه کې ديارلس کاله و اسلام ته دعوت وسو مگر د هغو کسانو شمېر چې اسلام ته داخل سوي وه د (۱۵۰) نفرو په شا وخوا کې ؤ، دا ټوله په ديارلس کلو کې چې تقريباً (۷۰) نفره مسلمانان په مکه مکرمه کې وه او (۸۰) نفره په حبشه کې وه، اوس نو بيا د حديبيې تر صلحي پورې، د حديبيې صلحه د هجرت په شپږم کال کې وه، يعنې: د دعوت د شروع څخه (۱۹) کاله تېر سوي وه، نو دغه د حديبيې په صلحه کې د رسول الله ﷺ سره څو نفره را و وتل؟ يو زر څلور يا پنځه سوه نفره، که څه هم مسلمانانو په مدينه منوره کې يو مستقل دولت جوړ کړی ؤ او حالت يې هم په ښه ډول سره پر مخ روان ؤ، مگر بيا هم موږ وينو چې د مسلمانانو شمېر ډير لږ ؤ، فقط يو زر څلور سوه نفره ؤ او دا د هجرت شپږم کال ؤ، نو که موږ وگورو چې د اسلام د شروع څخه د هجرت تر شپږم کاله پورې چې د دعوت (۱۹) کاله تېر سوي دي د هغو کسانو شمېر چې مسلمانان سوي دي يو زر څلور سوه نفره دی، که چيرې بيا ښځې او ماشومان او ځينې هغه صحرايي عرب هم پر اضافه کړو نو به درې زره نفره سي، مگر هغه کسان چې د رسول الله ﷺ سره د مکې مکرمې په فتحه کې را وتلي وه څو نفره وه؟ د هغو شمېر لس زره نفره ؤ، فقط د حديبيې تر صلحي دوه کاله وروسته، چې د دې څخه مقصد دا سو: چې د حديبيې تر صلحي وروسته په دوو کلو کې د اسلام دپاره داسي کارونه وسوه چې په هغو تېرو سوو (۱۹) کلو کې نه وه سوي، نو تاسي ووايست چې دغه صلحه فتحه ده که نه ده؟ ټولو غزاوو، ټولو سريو، ټولو جنگو د اسلام د نشرولو دپاره دغسي نتيجه نه وه ورکړې لکه د حديبيې د صلحي نتيجه، نو ځکه الله ﷻ دغه صلحه فتحه وبلل، الله ﷻ فرمايي:

﴿إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا ۖ لِيَغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِن ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ﴾.

بېشکه چې موږ تا ته فتحه او بری درکړی دی، فتحه او بری ښکاره او روښانه، دپاره د دې چې الله ﷻ تا ته ستا پخوانۍ تېري سوي خطاوي او وروستنۍ خطاوي دروښځي.

رسول الله ﷺ د گنهو څخه پاک او معصوم دی، خو د آیات شریف څخه داسي مقصد اخیستلای سو چې د رسول الله ﷺ ټوله د مخنۍ او وروستنۍ کوټا هې کومې چې د ده ﷺ د لوړ مقام او لوړې مرتبې په سبب کوټا هې بلل کېږي هغه ټوله ورته معاف دي او الله ﷻ بل هیچا ته داسي معافي نه ده فرمایلي.

اوس نو د رسول الله ﷺ د لوړ او عالي شانه مقامه سره موږ څه شي ته تقصیر او کوتاهي ویلای سو؟

جواب: مثلاً هلته دوه کاره دي چې یو ښه کار دی او بل ډیر ښه کار دی خو کله کله داسي پېښه سوې ده چې رسول الله ﷺ دي د هغه ډیر ښه پر ځای هغه ښه کار کړی وي، لکه د عبس په سورة کې چې د عبدالله بن مکتوم رضي الله عنه سره پېښه سوه، یا د بدر د بندیانو په واقع کې د بندیانو د ايله کولو دپاره فدیې قبوله سوه (د رسول الله ﷺ په شان کې نه خطا سته نه گناه ځکه دی ﷺ معصوم دی، الله ﷻ د هري خطا او گناه څخه ساتلی دی) نو الله ﷻ خپل حبیب محمد مصطفیٰ ﷺ ته تر دغسې کوتاهيو وړ تېر دی او معافي یې ورته کړې ده. (بیرته و مبارکو آیاتو ترجمې ته راسه) وروڼو! مثال د ممنوعاتو څخه نه دی، لکه د دنیا پاچهان چې یوه فاتح او کامیابه جنرال ته په خصوصي ډول اعزاز او اکرام ورکوي، همدارنگه الله ﷻ خپل رسول محمد مصطفیٰ ﷺ ته د دغې فتحې سره څلور امتیازه ورکړه.

لومړی: دا چې د مخنۍ او وروستنۍ ټوله کوټا هې یې وړ معاف کړې، دغه د معافولو جمله الله ﷻ بېله رسول الله ﷺ څخه بل هیچا ته نه ده فرمایلي، په احادیثو کې راغلي دي چې د دغه مبارک آیات تر نزول وروسته به رسول الله ﷺ په عبادت کولو کې دومره کوښښ کاوه چې د شپې ډیره حصه به یې په لمانځه تېرول تر داسي اندازې چې مبارکي پېښې به یې وپرسېدې او وچاودې نو د لیدونکو زړونه به پر سوځل کېدل، صحابۀ کرامو به پر عرض کړه (خاصاً حضرت عائشه رضي الله عنها) چې یا رسول الله! ولي دومره تکلیفونه پر ځان تېروې؟ الله ﷻ خو ستا پخوانۍ او وروستنۍ ټوله خطاوي درنڅېلي دی، رسول الله ﷺ به وفرمایي: «أَفَلَا أَكُونُ عَبْدًا شَكُورًا»

آیا شکر آداء کوونکی بنده نه سم؟ او دا معلومه خبره ده چې الله ﷻ دغسې زېری خپل

هغه بنده ته ورکوي چې هغه د دغه زېري په اوږدلو سره بې بېري او بې پروا نه سي. بلکه نوره يې هم د الله ﷻ څخه بېره زياته سي.

موږ وويل چې الله ﷻ ورسول الله ﷺ ته د دغې صلحي په مقابل کې څلور شپه ورکړه. لومړۍ - دا چې: د مخني او وروستني ټوله قصور او کوتاهی يې ور معاف کړې.

دوهم - دا چې: ﴿وَيُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ﴾

او د دې دپاره چې الله ﷻ د مکې او نورو ښارو په فتحه کولو سره خپله مهرباني او نعمتونه پر تا پوره کړي.

درېم - دا چې: ﴿وَيَهْدِيكَ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا﴾

او الله ﷻ تا ته سمه او صافه لار وښيي، الله ﷻ به دې همېشه د هدايت او استقامت پر لار قائم لري.

څلورم - دا چې: ﴿وَيَنْصُرَكَ اللَّهُ نَصْرًا عَظِيمًا﴾

او د دې دپاره چې الله ﷻ ستا سره مرسته وکړي غالبه او قوي مرسته.

﴿هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ السَّكِينَةَ فِي قُلُوبِ الْمُؤْمِنِينَ لَيَرَدَّ أَذْوَإِ يَمْنًا مَعَ إِيْمَانِهِمْ﴾.

دغه الله هغه ذات دی چې سکون او اطمینان يې د مومنانو په زړو کې نازل کړی، دپاره د دې چې د دوی د ایمان سره ایمان ورزيات کړي.

يعني: سره د دې چې دغه صلحه د دوی له طبيعته مخالفه وه، خو د رسول الله ﷺ په حکم يې عمل وکړی د ضد کوونکو کافرانو سره يې ضد ونه کړی نو د دغه متابعت په برکت د دوی د ایمان درجې نورې هم زياتې شوې، دغو مسلمانانو د مخه د جهاد په بيعت سره دا ثابتې کړه چې موږ د الله ﷻ په لار کې د جنگ کولو او ځان قربانولو دپاره حاضر يو، چې دا يو قسم ایمان دی او بيا چې رسول الله ﷺ د مسلمانانو د جذباتو او احساساتو څخه مخالفه صلحه وکړه، دلته بيا د مسلمانانو بل قسم ایمان ښکاره سو چې د الله ﷻ او رسول الله ﷺ د فيصلې په مقابل کې يې د تسليم او اطاعت غاړه کېښول، چې دغه سکون او اطمینان هم د الله ﷻ له طرفه د دوی په زړو کې واچول سو، بيا هم په سورة الفتح کې د دغې صلحي په باره کې

آياتونه دوام لري ترڅو چي الله ﷻ په لسم نمبر آيات كي فرمايي:

﴿إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللَّهَ يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ﴾.

ژباړه: بېشكه هغه كسان چي ستا سره بيعت كوي، هغه د الله ﷻ سره بيعت كوي، د الله ﷻ لاس د دوي پر لاسو سر بېره دی.

﴿لَمَنْ نَكَتْ فَإِنَّمَا يَنْكُثْ عَلَى نَفْسِهِ وَمَنْ أَوْفَى بِمَا عَاهَدَ عَلَيْهِ اللَّهُ فَسَيُؤْتِيهِ

أَجْرًا عَظِيمًا﴾ (الفتح: ۱۰)

ژباړه: نو پس هر چا چه دغه بيعت مات كړی بېشكه چي دئ دغه بيعت پر خپل ځان ماتوي (يعني: ضرر يې هم ده ته رسيږي) او هر هغه څوك چي پر هغه شي وفاء وكړي كوم چي د هغه عهد او وعده يې د الله ﷻ سره كړې ده پس ډير ژر به الله ﷻ د دغه وفاء لوی اجر او ثواب وركړي، چي هغه جنت او د الله ﷻ ديدار يا ليدنه ده.

او بيا په وروستي آيات كي الله ﷻ هغو كسانو ته اشاره كوي كوم چي د رسول الله ﷺ سره په دغه عمره كي نه وه را وتلي، كله چي رسول الله ﷺ دغه كسان د وتلو دپاره را وغوښتل، دوی و بېرېدل او د خپلو ځانو سره يې و ويل: څوك په دغه بد حال كي چي د مسلمانانو او كفارو په منځ كي دغه دښمني پرته ده وزي؟

موږ و قريشو ته ورسو او ځانونه وړ تسليم كړو؟ دوی پر خپلو ځانو و بېرېدل او د رسول الله ﷺ سره نه و وتل، الله ﷻ د هغو پاتو خلكو په باره كي فرمايي:

﴿سَيَقُولُ لَكَ الْمُخَلَّفُونَ مِنَ الْأَعْرَابِ شَغَلَتْنَا أَمْوَالُنَا وَأَهْلُونَا فَاسْتَغْفِرْ لَنَا﴾

ژردی چي هغه پاته سوي خلك چي د صحرايي عربو څخه دي تا ته و وايي: دا چي موږ ستا سره نه ولاړو! موږ زموږ مالو او زموږ كورنيو مشغوله كړو، يعني: تر شا مو څوك نه درلودل چي زموږ د مالو او زموږ دكورنيو پالنه وكړي، نو زموږ دپاره د الله ﷻ څخه بخښنه وغواړه.

دغه خلك اصلاً هغه كسان وه چي دوی به په خپل منځ كي سره ويل: موږ د هغو خلكو وطن ته ورسو؟ چي هغه دلته مدينې ته راغله او د رسول الله ﷺ اصحاب يې و وژل، تاسي موری چي دغه تللي خلك به يوهم ژوندی را نه سي، ټول به هلته و وژل

سي، نو الله ﷻ دغه د دوی د زړو پټ حال و رسول الله ﷺ ته د مخه تر هغه وړ بشکاره کړی چې مدينې منورې ته ورسېږي، ځکه دغه آیاتونه د مخه تردې چې رسول الله ﷺ مدينې منورې ته ورسېږي نازل سوه، په لار کې يې دا وړ معلومه کړه چې تاسي به صحي او سالم مدينې منورې ته ورسېږي او بيا به دغه پاته سوي خلک قسم قسم عذرونه وايي او بهانې به جوړوي، چې دغه ټول درواغ دي.

﴿يَقُولُونَ يَا لَيْسَ بِهِمْ مَا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ﴾

دغه پاته سوي منافقان به په خپلو ژبو سره هغه څه وايي چې د دوی په زړو کې نسته. هوی په خپلو زړو کې پوهېږي چې زموږ دغه عذر بالکل غلط دی او دغه د بخښني غوښتل يې هم يوه ظاهري رياء ده دوی په زړه کې بخښنه نه غواړي، ځکه دوی دغه خپل پاته کېدل نه گناه بولي او نه عقیده ورته لري او بيا رب ﷻ فرمايي:

﴿قُلْ فَمَنْ يَمْلِكُ لَكُمْ مِنْ اللَّهِ شَيْئًا إِنْ أَرَادَ بِكُمْ ضَرًّا أَوْ أَرَادَ بِكُمْ نَفْعًا بَلْ

كَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا﴾ (الفتح: ۱۱)

يعني: اې محمد! ﷺ دوی ته ووايه: څوک دی چې د الله ﷻ له طرفه به د عذاب په ايسته کولو کې قدرت ولري؟ يعني: څوک دا قدرت لري چې د الله ﷻ له طرفه دي يوشئ ستاسي څخه دفعه کړي؟ که الله ﷻ ستاسي د ضرر او نقصان اراده و فرمايي، يا الله ﷻ ستاسي د نفعې او فايدي اراده و فرمايي، هيڅوک د ده ﷻ و ارادې ته تغير نه سي ورکولای، يعني: بل هيڅوک نسته چې نفعه او ضرر دي د هغه په قدرت کې وي بلکه الله ﷻ په ټولو هغو کارو چې تاسي يې کوی ښه خبردار دی. او په را تلوکي آیات شريف کې الله ﷻ هغه علت او سبب بيا نوي چې منافقان په هغه سبب د رسول الله ﷺ سره دغې عمرې ته نه ووتل، الله ﷻ فرمايي:

﴿بَلْ ظَنَنْتُمْ أَنْ لَنْ يَنْقَلِبَ الرَّسُولُ وَالْمُؤْمِنُونَ إِلَىٰ أَهْلِيهِمْ أَبَدًا وَزُيِّنَ ذَٰلِكَ

فِي قُلُوبِكُمْ وَظَنَّتُمْ أَنْ السَّوَاءَ وَكُنْتُمْ قَوْمًا بُورًا﴾ (۳۰)

يعني: په رشتيا سره ستاسي د نه تگ سبب دغه نه دی چې دا تاسي په خوله سره

بهاڼې او غذرونه وایاست، بلکه تاسي گمان کاوه چي بيا به هيڅکله رسول الله ﷺ او د ده ملگري مومنان خپلو کورو ته صحي او سالم را و نه گرځي او اې منافقانو! دغه د مسلمانانو د تباهي گمان ستاسي په زړو کي بڼايسته سوی دی او گمان کړی و تاسي بد گمان او تاسي یو هلاک سوی قوم یاست.

بیانو الله ﷻ د دغه سورة په نورو آیاتو کي د خیبر و راتلونکي غزاء ته اشاره کوي، هغه غزاء چي تر اوسه پوري نه ده پېښه سوې.

د مدینې منورې د ژوند دوهمه مرحله او نوې دوره

د حدیبیې صلحه د مسلمانانو په ژوند کي د نوي دورې شروع کیدل وه، ځکه د اسلام او مسلمانانو په دښمني کي هغه تر ټولو قوي قوت، هغه ډېر معاند او شدید قوت قریش وه او اوس چي دوی د جنگ له میدان نه د امن او صحي میدان ته و وتل، نو د مثلث د اضلاعو څخه هغه قوي ضلع ماته سوه، یا په بل عبارت د هغو درو قواوو څخه هغه قوي قوت مات سو، درې قوتونه څوک وه؟ قریش، غطفان او یهود، غطفان خو در معلوم دي: چي په نجد کي بت پرسته قبیلې دي، مگر څرنکه چي په جزیره العرب کي قریش د بت پرستی نمایندگان او رؤیسان وه، د دوی په گوښه کولو سره د نورو بت پرستانو ټنډي او تیزی پڅه سوه، د پاته بت پرستانو د مسلمانانو سره د دښمنۍ حالت تر ډیري اندازې لږ او کم سو، نو ځکه پسله دغي صحي څخه د غطفان د قبیلو له طرفه پر مسلمانانو کومه لویه او غټه حمله نه لیدل کیږي، که بیا هم دوی کوم جنګي اقدامات کړي وي هغه هم د یهودو په شیطانت او خطایستلو سره سوي دي.

مگر یهود: پسله هغه چي د مدینې منورې څخه وایستل سوه نو یې خیبر د خپلو دسیسو او خیانتو دپاره ځالګۍ وگرځاوه، د دوی شیطانونو هلته هګۍ اچولې او هلته یې چیچیان زېږول، د هغه ځایه څخه یې د فتنې اورونه بلول، هغه اعراب چي د مدینې منورې پر شا وخوا پراته وه هغه یې د مسلمانانو پر ضد لمسول او په خپله یهودو په دې امید شپې تېرولې چي کله به رسول الله ﷺ او مسلمانان ختم او فیصله کړي.

يا لږ تر لږه ډېر تاوان ور ورسوي، نو ځکه د حديبيې تر صلحي وروسته د رسول الله ﷺ اول اقدام دا ؤ چې د دغې څانگې د منځه وړلو يا ورکولو دپاره په يوه فيصله کوونکي جنگ لاس پوري کړي.

مگر دغه مرحله چې د حديبيې تر صلحي وروسته شروع سوه و مسلمانانو ته يې د اسلامي دعوت د نشرولو او تبليغولو دپاره مناسبه موقع او ښه فرصه هم برابره کړه او په دغه وختو کې د مسلمانانو د دعوت او تبليغ اړخ او نشاط تر جنګي او عسکري حرکتو زيات او ښکاره ؤ. نو ځکه دا به بېځايه نه وي چې دغه مرحله و دوو حصو ته ووېشو:

اول: د دعوت په لار کې هلي ځلي، د مخکې وپاچېانو او آمرانو ته د دعوت ليکونه.

دوهم: عسکري نشاط او حرکتونه.

خو څرنگه چې زموږ بحث د غزاوو او عسکري حرکتو په باره کې دوام درلودی نو زه به هم اول د عسکري حرکتو او فعاليتو بحث پسي پوره کړم، که څه هم په اسلام کې د دعوت موضوع تر عسکري حرکتو د مخه ده، حتی مسلمانانو چې دغه ډير تکاليف او دردونه زغمل، جنگو او خطرو ته يې ځانونه اچول، د هغو ټولو څخه مقصد او هدف دا ؤ چې دوی او د دوی دعوت سره پرېښوول سي.

نو په اسلام کې د ترتيب په اساس د دعوت مسئله تر جنگ د مخه ده.

د حديبيې تر صلحي وروسته عسکري حرکتونه

(د الغابه - ياد د ذي قرد غزاء)

دغه غزاء په حقيقت کې د بني فزاره د قبيلې د يوې جنګي ټولۍ شړل دي چې پر مدينه منوره يې يوه چلکي حمله وکړه او دا هغه يواځنۍ غزاء ده چې رسول الله ﷺ د حديبيې تر صلحي وروسته او د خيبر تر غزاء د مخه کړې ده، امام بخاري رحمه الله وايي:

دغه غزاء تر خيبر درې ورځې د مخه وه، مگر د سیرت او غزاوو ځيني علماء دغه غزاء د حديبيې تر صلحي د مخه بولي، خود امام بخاري رحمه الله قول صحي دی.

د غزاء واقع داسي وه: د كفارو څخه يو نفر چې خزازه بن عيينه بن حصن نومېدی او د غطفان د قبيلې څخه ؤ، دا خو درته معلومه ده چې د غطفان قبيله ډېره

لویه او قوي قبيله وه، خُزاره او د ده پلار د هغو کسانو څخه وه چې د خندق په غُزا، کي يې د مسلمانانو پر ضد اشتراک هم کړی ؤ. کله چې خُزاره وليدل چې د خندق تر غُزا وروسته مسلمانان ضعیفه سوي دي اميد يې پيدا سو چې يو وار بيا پر مدينه منوره حمله وکړي او ويل په خپله پر مدينه به حمله نه کوو، بلکه د مدينې منورې پر اطرافو به حمله وکړو، نو (غابه) چې د مدينې منورې څخه لږ دباندې يوه منطقه ده او هلته د مدينې منورې د خلکو کښتونه او باغونه وه، څرنګه چې په دغه ځای کي ډيري وني موجودي وې نو يې غابه ورته ويل (غابه) يعني: ځنګل.

په دغه ځای کي د رسول الله ﷺ يا بيت المال د شيدو اوبښاني هم ساتل کېدې، نو دغه خُزاره چې د عُيينه بن حصَن زوی ؤ پر دغه غابه حمله وکړه. (عُيينه بن حصَن زموږ په را تلونکي بحث کي ډير ذکر کيږي، نو به يې څه مغربي کړم) عُيينه د غطفان د قبيلې مشر او رئيس ؤ، ډير بيعقل سړی ؤ، رسول الله ﷺ (أحمق مُطاع) بللی دی يعني: هغه بيعقل چې اطاعت يې کيږي او امر يې چلېږي، عُيينه د عقل، فکر او تدبير خاوند نه ؤ مګر بيا هم د غطفان د قبيلې مشر ؤ هر حکم چې به يې وکړی د ده قبيلې عملي کاوه، لس زره نفره لښکريې درلودی.

نو خُزاره د دغه عُيينه زوی پر غابه حمله وکړه، هغه د بيت المال د اوبښانو ساتونکي چې د ابوذر ؓ زوی ؤ هغه يې شهيد کړی د هغه ښځه او اوبښان يې ور سره بوتله او بيرته ولاړ، فقط په دغه لږ شي يې کفايت وکړی، کوم باغوانان چې هلته موجود وه او دغه حال يې وليدی ډير ژر د مدينې منورې پر طرف ته رهي سوه، خو اول هغه څوک چې د مسلمانانو د جنگياليو څخه په مخه ورغلی هغه سلمه بن الأكوع ؓ ؤ، سلمه بن الأكوع ؓ هغه څوک دی چې رسول الله ﷺ د ده په باره کي فرمايي: «هُوَ خَيْرُ رِجَالِنَا» يعني: دئ زموږ د پياده لښکر هغه تر ټولو ښه او بهترين نفر دی، بل داسي څوک نسته چې د ده په مثل سره دي پر پښو او پياده جنگ کوي، د ده ؓ په باره کي ويل کيږي چې تر آس چابک ؤ کله چې به يې د آسانو سره د خُستې مسابقه کول، دئ ؓ به تر د مخه کېدی او دغه چابکي يې په دغه غُزا کي هم معلومه سوه، دا د الله ﷻ قدرت ؤ چې دغه تيزي او چابکي يې ور کړې وه.

کله چې دغه خبر و سلمه بن الأكوع رضي الله عنه ته ورسېدی، دئ په خپله له هغه آسه څخه را کښته سو چې دئ او یو بل نفر پر سپاره وه او دغه آس د طلحه رضي الله عنه و، هغه بل نفر ته یې وویل: ته دغه آس و طلحه ته ور ورسوه او رسول الله ﷺ په دغه واقعه خبر کړه، په خپله سلمه رضي الله عنه لوړ پر یوه غونډۍ و درېدی او د مدینې منورې پر طرف یې په ډیر لوړ آواز ناري کړه: وا صباحا، وا صباحا، وا صباحا چې دا د هغه وخت د خطر ناره وه او د مدینې منورې ډیرو خلکو واورېدل، په خپله سلمه رضي الله عنه پیاده او پر پښو په خزاره او د هغه په ملګرو پسې رهي سو که څه هم دئ ﷺ پیاده و بیا هم په هغو پسې ور ورسېدی او هغه نفر یې په غشو وېشتل، په دغه وخت کې هغه سړی چې سلمه رضي الله عنه لېږلی و هغه هم و رسول الله ﷺ ته ورغلی او هغه یې په حال خبر کړی، رسول الله ﷺ بغ وکړی کومک! کومک!

خلک د رسول الله ﷺ و طرف ته په را ټولېدلو شروع سوه، رسول الله ﷺ ډیر ژر د سپرو یوه کوچنۍ ډله جوړه کړه چې مشر یې سعد بن زید رضي الله عنه و او دغه ټولۍ یې امر کړه چې تاسي د مخه درځی موږ به ځانونه آماده کړو او در پسې یو، اوس خو حمله د غطفان له طرفه وه او غطفان ډیره لویه او قوي قبيله ده او مسلمانان د هغو پر طرف ورځي نو لازمه ده چې پوره تیاري او آمادګي ونیسي، خو د مسلمانانو هغه اوله کوچنۍ ډله په کفارو پسې رهي سوه، اوس نو هلته په کفارو پسې چې اول نفر ور ورسېدی هغه یوازي سلمه رضي الله عنه دی او بیا دغه د سپرو کوچنۍ ډله په پسې ده چې مشر یې سعد بن زید رضي الله عنه دی او بیا رسول الله ﷺ او هغه کسان په پسې دي چې ځانونه یې آماده کړي وه چې ټوله (۷۰۰) نفره وه او د غطفان د لښکر پر طرف ور رهي دي، البته د دغو اوو سوو نفرو برابرېدل څه وخت په برکي ونیوی او بیا یې حرکت وکړی.

لکه د مخه چې موږ ته وویل سلمه رضي الله عنه هلته په مشرکانو پسې ور رسېدلی و او هغه یې په غشو وېشتل، هغو چې به مخ ورته را وړاوه چې پر ده حمله وکړي ده ﷺ به ځني وځغستل او هغه نه سواي پسې رسېدلای، هغه چې به رهي سوه دئ به بیا په پسې سواو په غشو به یې وېشتل، کفار چې مخ پر را وړوي دئ ځني ځغلي، دغه معامله روانه ده چې هغه رهي سي دئ په پسې وي په غشو یې ولي، چې هغه مخ پر را وړوي دئ ځني ځغلي.

اصلاً د سلمه ﷺ مقصد دا دی چې دوی مشغوله کړي او وې ځنډوي، دئ غواړي چې هغه نور مسلمانان را ورسېږي او واقعاً يې هم کفار وځنډول تر څو چې کفار د يوه غره په تنګي ننوتل، سلمه ﷺ وايي: زه تر دوی لوړ وختلم او پر دوی مې ډبري را ګېلولې زه دغسې په پسې يم ترڅو چې د بيت المال د اوبانو څخه يې يو يو اوبښ پرېښاوه، بيا هم زه په پسې يم او په غشو يې ولم ترڅو چې تر دېرشو زياتي چينې او دېرش نېزې يې وغورځولې، غواړي چې ځانونه سپک کړي او هر هغه شئ چې به يې وغورځاوه ما به پر هغه ډبري کښېښوولې چې رسول الله ﷺ او د ده ملګري پوه سي.

اوس کفار هم پوه سوه چې دغه سړی غواړي چې موږ وځنډوي او تر شا لښکر په پسې دی، نو يې څه وکړه؟ خزاره د خپلو درو نفرو ملګرو سره و سلمه ﷺ ته ور پاته سو چې دئ منعه کړي او هغو نورو نفرو ته يې وويل: تاسي خپل تګ کوی او مخ پر غطفان درځی.

اوس نو دغه څلور نفره کفار د سلمه ﷺ د منعه کولو دپاره پاته سوه او دئ ﷺ يې په هغه خپله طريقه سره مشغولوي څو د مسلمانانو د سپرو هغه اوله ډله را ورسېدل، د مسلمانانو اول نفر آخرم ﷺ ؤ او تر شا ابو قتاده ﷺ په پسې ؤ او تر هغه وروسته مقداد بن الاسود ﷺ ؤ، د آخرم ﷺ څخه تلوار وسو هغه نورو ملګرو ته يې و نه کتل پر دغو څلورو نفرو يې حمله وکړه، څرنګه چې دئ يو ؤ او هغه څلور نو آخرم ﷺ شهيد و وژل سو، وروسته ابو قتاده ﷺ پر هغه کافر حمله وکړه او هغه يې و وژى چې دغه کافر حبيب بن عيينه د خزاره ورور ؤ، کله چې حبيب و وژل سو هغه نور درې نفره وتښتېدل.

د هغه وخت په جنگو کې دا عادت ؤ چې چا به څوک و وژى د وژل سوي سړي سامان به د هغه قاتل اخيستی او دغه سامان ته سلبه ويل کېده، نو اوس چې کار د تلوار دی ابو قتاده ﷺ دومره وخت نه لري چې د وژل سوي نفر سامان واخلي نو يې څه وکړه؟ ابو قتاده ﷺ خپل پټو يا چپنه پر دغه وژل سوي سړي واچول چې دا د دې علامه وه چې دغه سړی ما وژلى دی، او دئ په هغه نورو نفرو پسې رهي سو.

وروسته عکاشه بن حصن ﷺ وکولای سواى چې د کفارو په ځينو نفرو پسې ور ورسېږي، ځکه هلته دوه نفره وه چې د کفارو تر شا پاته وه او د پاته کېدلو سبب يې دا ؤ چې پلار او زوی دواړه پر يوه اوبښ سپاره وه، نو دوه نفره پر يوه اوبښ معلومه خبره ده

چي د نورو تر شا پاته کيږي، عکاشه ﷺ دغو دوو نفرو ته ور رسېدی او د نهزې واری یې پر وکړی، یوه نهزه یې تر دواړو وايستل، نهزه د یوه په شا ننوتل او د هغه بل تر نس را ووتل، دواړه یې په یوه نهزه وپېيل او په یوه وار د اوبشه را ولوبدل.

په دغه وخت کي چي د مسلمانانو د سپرو اوله ټولۍ په کفارو پسې ده، رسول الله ﷺ او ملگري یې هغه ځای ته را ورسېدل کوم چي هلته حبیب بن عیینه وژل سوی و، صحابه کرامو ولیدل چي یو انسان وژل سوی دی او د ابو قتاده کالئ پر پروت دی، ځینو مسلمانانو وویل: «إِنَّ اللَّهَ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ» ابو قتاده و وژل سو، ځکه ښکاره خبره ده: وژل سوی انسان پروت دی او د ابو قتاده لباس دی مگر رسول الله ﷺ و فرمایل: یا! داسي نه ده بلکه دغه نفر د ابو قتاده له طرفه وژل سوی دی ورسې وې گوری، بېله دې څخه چي رسول الله ﷺ و ویني دا خبره یې وکړه، کله چي یې سرئ لڅ کړی رشتیا هم هغه حبیب بن عیینه کافر و او ابو قتاده ﷺ وژلی و، کفارو د دغه تیښتي په حال کي ډیري هغه اوبښاني چي ورسره رهي کړي یې وې پرېښوولې او مسلمانان په پسې دي ترڅو چي رسول الله ﷺ او اصحابو یې د ذي قرد د اوبوسره واړول. نو ځکه دغي غزاء ته د ذي قرد غزاء هم ویل کيږي.

سلمه بن الأكوع ﷺ و رسول الله ﷺ ته ورغلی ویل: یا رسول الله! سل نفره را سره کړه د دوی به سروڼه ور پرې کړم او هغه پاته اوبښاني به هم ځني را ولیم، رسول الله ﷺ و فرمایل: هغه اوس په غطفان کي شیدې چښي، يعني: ته نه سې پسي رسېدلای هغه اوس په خپلو کورو کي دي او دا هم مشکله ده چي د دوی قبیلې ته پسي ورسو، ځکه دغه (۷۰۰) نفره په تلوار را و وتل او د لوی جنگ دپاره آمادگي نه لري چي هغه جنگ دي هم د غطفان د لسو زرو نفرو سره وي.

رسول الله ﷺ او مسلمانانو په دغه ذي قرد کي یوه ورځ او یوه شپه تېره کړه او بیا یې امر وکړی چي بیرته درځی، په دغه ورځ رسول الله ﷺ و فرمایل:

« خَيْرُ فِرْسَانِنَا الْيَوْمَ أَبُو قَتَادَةَ، وَخَيْرُ رِجَالِنَا سلمه »

يعني: نن ورځ زموږ د سپرو بهتر اوبښه نفر ابو قتاده دی او د پیاده ښه نفر مو سلمه دی. سلمه ﷺ وایي: رسول الله ﷺ ما ته په غنیمتو کي دوې حصي را کړې، هم یې

د پياده حصه را کړه هم يې د سپاره او بيا رسول الله ﷺ مدينې منورې ته د بيرته را تگ په وخت کې پر خپله اوښه ورسره سپور کړم.

هغه د مسلمانانو ښځه چې کفارو ورسره بېولې وه، کله چې شپه سوه وې کولای سواى چې په پټه د هغو اوبسانو طرف ته ورسې کوم چې کفارو ورسره بېولي وه چې په هغو اوبسانو کې د رسول الله ﷺ يوه اوښه هم وه، دغې ښځې هغه اوښه چوکړه او پر سپره سوه مگر اوس لار نه ده ور معلومه چې بيرته مدينې منورې ته ولاړه سي، دا غواړي چې د کفارو څخه وتبتي مگر د غطفان څخه تر مدينې منورې پورې ډيره لار ده او ور معلومه هم نه ده اوس په حيرت کې ده چې څه وکړي؟ په آخر کې يې الله ﷻ ته دعاء او زارى وکړې ويل: يارب! ته مې پر سمه لار برابره کړې، اوښه يې ولاړه کړه او هغه رهي سوه، بېله دې څخه چې ښځه يې يوې او بلې خوا ته برابره کړي اوښه يې خپل سر ته پرېښوول او دا يې هم پر ځان نذر کړه: که زه الله ﷻ مدينې منورې ته ورسولم زه به دغه اوښه د الله ﷻ د رضاء دپاره حلالوم، اوښه رهي ده خو آخر مدينې منورې ته د ښځې سره ورسېدل، ښځه يې د کفارو له شره خلاصه کړه، ښځې هم پر دغه صحي سالم رسېدلو د الله ﷻ حمد ووايه، ښځه ورسول الله ﷻ ته ورغله او خپله قصه يې ورته وکړه او ويل: يا رسول الله! ما پر ځان نذر ايښى ؤ که زه الله ﷻ خلاصه کړم زه به دغه اوښه د الله ﷻ د رضاء دپاره حلالوم، رسول الله ﷺ وفرمايل: سبحان الله! ډير بد مکافات او بدله دي ورکړه، هغې خلاصه کړې او ته يې حلالوې؟ دا وفاء ده؟ په عوض د دې چې يو احسان ورسره وکړې ځکه ته يې خلاصه کړې ته يې حلالوې؟ او بل دا چې دغه اوښه ستا ملک نه دی ته څنگه هغه شى نذر اېږدې چې ستا ملک نه وي؟ او ته يې مالکه نه يې.

نو هر هغه شى چې څوک يې مالک نه وي او هغه شى نذر کېږدي دا نذر باطل دی. (دا هم يوه فقهي مسئله وه)

د دغې غزاء څخه دا معلومه سوه چې ځينو صحرايي عربو تر اوسه پورې دا جرئت او دلاوري درلودل چې پر مسلمانانو حمله وکړي، سره د دې چې د مسلمانانو حال نسبت و پخوا ته ډير فرق کړى دی اوس د مسلمانانو قوت او طاقت ډير سوي

دی خو بیا هم د ځینو کفارو د حملو څخه نه وه په امان.

د خیبر د غزا سبب

د هجرت د اوم کال د محرم په میاشت کې د خیبر غزا پېښه سوه (خیبر) یوه منطقه ده چې څو قلاوي پکښې وې او ډیر زراعت یې درلودی، دغه ځای د مدینې منورې په شمال کې واقع دی او تقریباً (۷۰) میله د مدینې منورې څخه لیرې دی. کله چې رسول الله ﷺ په هغو درو دښمنو ډلو کې چې قریش، یهود او غطفان وه، د هغه تر ټولو قوي او معاندي ډلې څخه د حدیبیې د صليحي په واسطه فارغه او پوره په امان سو، نو یې دا اراده وکړه چې د هغو پاتو دوو ډلو سره چې یهود او غطفان دي خپل حسابونه پاک او تصفیه کړي، دا هم د دې دپاره چې په منطقه کې پوره امن او صلحه راسي او مسلمانان د هغه پرله پسې خونړیو جگړو څخه د الهي رسالت و تبلیغ ته فارغه سي، څرنکه چې خیبر د دسیسو او مؤامرو ځانگې وه، د عسکري حرکتو او د جنکو را پارولو معدن ؤ نو دا وړ او مناسبه وه چې د مسلمانانو نظر تر هر څه د مخه د خیبر و یهودو ته ورواوري.

موږ باید دا هېر نه کړو چې د خیبر یهود هغه کسان دي چې د مسلمانانو پر ضد یې د کفارو ډلې سره را ټولي کړي وې، د خیبر یهود هغه کسان دي چې د بني قریظه یهود یې وغدر او خیانت ته تشویق کړه او بیا یې د مدینې منورې د منافقانو، د غطفان د قبیلو او اعرابو سره د مسلمانانو پر ضد ارتباطات او اتصالات درلودل، پر دې ټولو سربېره دوی په خپله د مسلمانانو د جنګ دپاره ځانونه آماده کول او اسلحې یې برابرولې، په دغو کارو سره د خیبر یهودو مسلمانان په پرله پسې تکالیفو او مشکلاتو کې اچولي وه حتی دوی هغه کسان دي چې د رسول الله ﷺ د وژلو دپاره یې نقشه جوړه کړې وه.

د یهودو د دغو کارو په مقابل کې مسلمانان مجبوره سوه چې د دغه دسیسه جوړوونکو د مشرانو لکه سلام بن أبي الحقیق، أسیر بن زرام، کعب بن الأشرف او داسي نورو د وژلو دپاره ډلې ولېږي، مګر د یهودو په مقابل کې د مسلمانانو واجب او لازمي وظیفه تر دغه هم زیاته او لویه وه خو مسلمانانو دغه لازمي وظیفه په دې سبب

ځنډوله چې هلته یو بل لوی او قوي، شریر او عنادي دښمن د دوی په مخ کې موجود ؤ چې هغه قریش وه، کله چې مسلمانان د حدیبیې د صلحي په واسطه د هغه قوي دښمن د مواجهې او مخامخ کېدلو څخه فارغه سوه نو د دغه یهودي مجرمینو سره د محاسبې دپاره هوا صافه سوه او د دوی سره د حساب ورځ را نژدې سوه.

خیبر ته وتل

کله چې رسول الله ﷺ د خیبر د غزاء دپاره د لښکر په تیارولو امر وکړی نو دا یې هم ورسره اعلان کړه چې الله ﷻ د خیبر د فتحه کولو وعده را سره کړې ده. نو هر چا ته دا معلومه سوه چې خیبر د الهي وعدې په سبب خامخا فتحه کېږي.

دا خو تاسي ته معلومه ده چې خیبر زراعتي مځکه وه او ډیر باغونه پکښې وه خلک یې هم مالداره وه مگر رسول الله ﷺ دا شرط کښېناوه چې د خیبر د فتحه کولو دپاره به فقط هغه نفر را سره ځي چې حدیبیې ته را سره تللي وه کوم څوک چې حدیبیې ته نه وه را سره تللي هغه نه غواړم او نه به را سره ځي، مگر اعراب او منافقانو چې واورېدل چې خیبر فتحه کېږي او د خیبر د فتحه کولو وعده یقیني وعده ده ځکه دا هر چا ته معلومه وه چې رسول الله ﷺ د هر کار په باره کې و فرمایي چې داسي کېږي هغه کار خامخا کېدونکی دی، نو دا چې دئ ﷺ فرمایي چې الله ﷻ د خیبر د فتحه کولو وعده را سره کړې ده نو خیبر خامخا فتحه کېږي او رسول الله ﷺ بېله خیبره د بل هیڅ ځای په باره کې نه وه فرمایلي چې خامخا فتحه کېږي، نو دغه نور نفریني: اعراب او منافقان هم پوه سوه چې دغه وعده حق ده نو یې د غنیمتو طمع پیدا سوه او رسول الله ﷺ ته یې وویل: موږ پرېږده چې ستا سره ولاړ سو موږ غواړو چې د الله ﷻ په لار کې جهاد وکړو خو رسول الله ﷺ و فرمایل: یا! بېله هغو کسانو چې په حدیبیې کې را سره وه بل څوک به نه را سره ځي.

أعراب او منافقان ډیري زاری کوي او وایي: یا رسول الله! موږ په کارو مشغوله ؤ، موږ کورني مشکلات درلودل، ځیني کارونه او عذرونه را ته پېښ وه چې حدیبیې ته نه ولاړو خو اوس د وتلو اجازه را ته وکړه موږ د الله ﷻ په لار کې شهادت غواړو موږ

د جهاد له اُجره او ثوابه مه محرومه کوه، کله چې دغو خلکو ډیرې زاری وکړې. نو رسول الله ﷺ و فرمایل: بېله د حدیبیې د نفرو څخه که بل څوک غواړي چې زما سره خيبر ته ولاړ سي، ولاړ دي سي مگر هغو نفرو لږه په غنیمتو کي حصه نسته، کوم څوک چې د جهاد اُجر او ثوابونه غواړي، شهادت غواړي، را سره ولاړ دي سي مگر هو! په غنیمتو کي حصه نه لري نو هيڅوک نه ور سره ووتی، هغه د شهادت آرزوګانې څه سوې؟ هغه د جهاد شوق څه سو؟ ټولي د خولې خبرې وې، د منافقانو او ضعیف الإیمانہ خلکو دغه حال الله ﷻ په قرآن کریم کي تر دغه پېښي د مخه ښکاره کړی ؤ کوم چې د سورة الفتح په (۱۵) نمبر آیات او نورو آیاتو کي فرمایي:

﴿سَيَقُولُ الْمُخَلَّفُونَ إِذَا انْطَلَقْتُمْ إِلَىٰ مَغَانِمَ لِنَا خُذُوهَا ذَرُونَا نَتَّبِعْكُمْ يُرِيدُونَ أَنْ يُبَدِّلُوا كَلِمَ اللَّهِ﴾.

یعني: کله چې تاسي د خيبر و غنیمتو ته رهي سی چې دغه غنیمتونه واخلي، ژر ده چې هغه د حدیبیې څخه پاته سوي خلک تاسي ته و وایي: موږ پرېږدی چې ستاسي سره ولاړ سو، دوی إرادۀ لري چې د الله ﷻ حکم بدل کړي.

﴿قُلْ لَنْ تَتَّبِعُونَا كَذَلِكُمْ قَالَ اللَّهُ مِنْ قَبْلُ﴾.

دوی ته و وایه: هيڅکله به تاسي زموږ متابعت او ملګرتیا و نه کړی، همدارنگه الله ﷻ پخوا یا د مخه فرمایلي وه.

یعني: ستاسي د دغې غوښتنې په باره کي پخوا لا ما ته الله ﷻ هدايت کړی ؤ چې تاسي په دې سفر کي هيڅکله زما سره نه سی تلای، که ولاړ سی نو د دې تګ معنی دا سوه: چې د الله ﷻ په حکم کي تغیر راغلی، حال دا چې د الله ﷻ په احکامو کي هيڅکله تغیر او تبدیل نه راځي.

﴿فَسَيَقُولُونَ بَلْ لَحْصَدُونا﴾

نو بیا به دوی درته و وایي: تاسي زموږ سره حسد او عناد کوئ.

یعني: دا د الله ﷻ امر نه دی چې موږ به نه ځو بلکه تاسي نه غواړی چې موږ ته ګټه او فایده ورسېږي، تاسي غواړی چې د غنیمت مالونه یوازي تاسي ته پاته سي.

﴿بَلْ كَانُوا لَا يَفْقَهُونَ إِلَّا قَلِيلًا﴾ ﴿١٥﴾ [الفتح]

داسي نه ده لکه دوی چي وايي، بلکه دوی په اسلام او د اسلام په دين نه پوهيږي مگر ډير لږ.

دغه نابوهان په دې نه پوهيږي چي د مسلمانانو د زهد او تقوی مرتبه دومره لوړه ده چي دوی و دنيوي گټو ته هيڅ نه گوري، کله چي په مسلمانانو کي د مال او دنيا حرص نه وي موجود نو پر تاسي به ولي او د څه شي په سبب حسد کوي؟
الله ﷻ نور هم پسي فرمايي:

﴿قُلْ لِلْمُخَلَّفِينَ مِنَ الْأَعْرَابِ سَعْدُ عَوْنٍ إِلَىٰ قَوْمِ أُولَىٰ بِأَسْ شَدِيدٍ تَقْتُلُوهُمْ أَوْ يُسْلِمُونَ فَإِنْ تُطِيعُوا يُؤْتِكُمُ اللَّهُ أَجْرًا حَسَنًا﴾.

يعني: اې محمد! ﷺ هغه پاته سوو خلکو ته چي د اعرابو څخه دي ووايه: ژر ده چي په وروسته کي به تاسي د يوه قوي او جنگي قوم جنگ ته را وبلل سي، يا به تاسي د هغو سره جنگ کوی يا به هغه قوم مسلمانېږي، نو که تاسي په هغه وخت کي د دغه بلونکي امر و منی او په جهاد کي مو ملگرتيا ورسره وکړه، الله ﷻ به تاسي ته ښه اجر او ثواب درکړي.

يعني: اې اعرابو! اوس خو دغه د خيبر غزا ته نه سي تلای خو بيا په وروسته کي نور ډير جنگونه را تلونکي دي او د ډيرو سختو جنگي قومو سره د مسلمانانو جنگونه پېښيږي او دا جنگونه به تر هغو دوام لري ترڅو دغه قومونه د اسلام په دين مشرفه سي، يا د جزيې په ورکولو د اسلام تابع سي، نو که تاسي په رشتيا سره د جهاد محبت لری، هلته جهاد وکړی خپله توره او مرانه ښکاره کړی، چي الله ﷻ به ډير اجر او ثواب درکړي.

ورونو! دغه جنگي او قوي قومونه چي الله ﷻ په دغه آیات شريف کي ذکر کړي دي ډير قومونه مراد او مقصد دي چي مفسرينو د دغو قومو په تفسير کي د بنو حنيفه قبيله، چي د مسيلمة الکذاب قوم دی، هوازن يا ثقيف، چي د حنين په غزا کي مقابلو ورسره وسوه، هغه مرتدان چي د ابوبکر الصديق ﷺ په خلافت کي سخت

جنگونه ورسره وسوه، یا د فارس، روم، خراسان، پښتون خوا او نور قومونه او قبیلې چې د خلفاء راشدینو په وختو کې سخت جنگونه ورسره سوي دي، ذکر کړي دي. خاصاً په کابل کې ډیر سخت جنگونه وسوه چې تر ډیرې مودې پورې اوږده سوه، پښتانه څو واره مغلوبه سوي او بیا به یاغیان سوه. د اصحاب کرامو لوی جنگي قهرمانان لکه حضرت تمیم او جبریل عليه السلام هلته شهیدان سوه او د حضرت عثمان ذي النورین رضي الله عنه په خلافت کې کابل او ټول افغانستان د اسلام په مبارکه رڼا منور سو.

﴿وَإِنْ تَوَلَّوْاْ كَمَا تَوَلَّيْتُمْ مِنْ قَبْلُ يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا﴾ [الفتح: ۱۶]

او که په را تلونکو جنگو کې هم پاته سواست نه ولاړاست، لکه د مخه چې په حدیبیه کې پاته سواست نو الله ﷻ به تاسې ته ډیر دردناکه عذاب درکړي.

اوبیا الله ﷻ مومنانو ته خطاب کوي او ورته فرمایي:

﴿وَعَدَكُمُ اللَّهُ مَغَانِمَ كَثِيرَةً تَأْخُذُونَهَا فَعَجَلَ لَكُمْ هَذِهِ﴾.

الله ﷻ ستاسې سره د ډیرو غنیمتو وعده کړې ده چې تاسې به یې اخلی او ژر یې دغه اوسني غنیمتونه درکړه چې دغه اوس یې په خیر کې اخلی.

یعني: تر دې وروسته به نور ډیر غنیمتونه واخلي چې د هغو د جملې څخه یو هم دغه اوسنی د خیر غنیمت دی چې تاسې به یې واخلي.

﴿وَكَفَّ أَيْدِيَ النَّاسِ عَنْكُمْ﴾

او الله ﷻ د خلکو لاسونه ستاسې څخه بند یا منعه کړه.

د ناس څخه دلته ډیر خلک او قومونه مقصد دي، اول: د قریشو لاسونه د مسلمانانو څخه د حدیبیې د صلحي په واسطه بند سوه، بل په خیبر کې د یهودو له طرفه مسلمانانو ته کوم خاص ضرر او تاوان و نه رسېدی او بل د مسلمانانو په نه موجودیت کې د هغو کورو او کورنیو ته چا د تجاوز او ضرر لاس و نه غځاوه.

﴿وَلَتَكُونَ آيَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ وَيَهْدِيَكُمْ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا﴾ [الفتح: ۲۰]

او دغه کار به د مومنانو دپاره د الله ﷻ د قدرت نڅېنه او علامه سي، او الله ﷻ ښيي تاسې ته مستقیمه او برابره لار.

يعني: مسلمانان دي و پوهيږي چي الله ﷻ خومره قادر دی او د مسلمانانو درجه په الهي دربار کي خومره لوړه ده او وروستنی ټوله الهي وعدي هم دغه رنگه پوره کېدونکي دي او الله ﷻ تاسي ته سمه لار درښيي، چي هغه د الله ﷻ پر وعدو يقين او اعتماد دی او په هر کار کي پر الله ﷻ توکل دی.

﴿وَأُخْرَى لَمْ تَقْدِرُوا عَلَيْهَا قَدْ أَحَاطَ اللَّهُ بِهَا﴾

ژباړه: او يو بل غنيمت او بری هم سته چي اوس تاسي پر هغه نه ياست قادر، مګر په وروسته کي به په لاس درسي، په تحقيق الله ﷻ پر هغه غنيمتو علمي احاطه کړې ده. ځيني مفسرين دغه غنيمت چي مسلمانان اوس پر هغه نه دي قادر د مکې مکرمې فتحه بولي او څوک وايي د (آخری) څخه مقصد د طائف فتحه ده، نو الله ﷻ مسلمانانو ته د خيبر تر فتحي د مخه دغه زيري ورکړه چي اول يې د خيبر د فتحي زيری ؤ او بيا د مکې مکرمې فتحه چي په هغه وخت کي په لاس نه درغله، تر دې وروسته به يې فتحه کړی، الله ﷻ د مکې مکرمې د فتحه کولو وعده ورسره وکړه.

الله ﷻ يو په بل پسي زيري ورکوي، بيا يې د حنين زيری ورکړی او دا خبر يې هم ورکړی چي يو کلی يا جنگ يا غنيمت سته، چي اوس پر هغه نه سی کاميابه کېدلای، چي هغه پسله حنينه څخه طائف دی، په دغو مبارکو آياتو کي هغو ټولو واقعاتو ته اشاره ده کومي چي تر دې وروسته پېښيږي.

نور هم د سورة الفتح آياتونه په دغه باره کي دوام لري تر څو چه الله ﷻ فرمايي: مسلمانانو دغه د حديبيې په وخت کي ولي مکه مکرمه په زور او جنگ سره نه کړه فتحه؟ د مکې مکرمې د مشرکانو سره يې ولي جنگ ونه کړی؟ الله ﷻ فرمايي: ﴿هُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَالْهَدْيَ مَعْكُوفًا أَنْ يَبْلُغَ حِلَّهُ﴾

يعني: قریش هغه کسان دي چي کافران سوي دي او تاسي يې د مسجد الحرام څخه منعه کړاست او ستاسي قربانی يې منعه کړې، ستاسي (هډي) په داسي حال کي چي بندي کړه سوي وې د دې څخه چي خپل د حلاېدلو ځای ته ورسېږي.

نو د کافرانو دغه کارونه خو ډیر بد کارونه وه باید جنگ ور سره سوی وای او مسلمانان په زور مکې مکرمې ته داخل سوي وای، مگر هلته یو بل علت موجود ؤ چې د هغه په سبب الله ﷻ مسلمانانو ته د جنگ کولو اجازه ور نه کړه.

هغه سبب الله ﷻ بیانوي او فرمایي:

﴿وَلَوْلَا رِجَالٌ مُّؤْمِنُونَ وَنِسَاءٌ مُّؤْمِنَاتٌ لَّمَّ تَعْلَمُوهُنَّ أَنْ تَطْفُوهُنَّ فَتُصِيبَكُمْ مِنْهُنَّ مَعْرَةٌ بِغَيْرِ عِلْمٍ لِّيُدْخِلَ اللَّهُ فِي رَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُ﴾.

ژباړه: که چیرې د مکې په کفارو کې خو نارینه مومنان او خوښځي مومنانې پټ نه وای چې تاسې د هغو په ایمان نه واست خبر.

یعني: هلته په مکه مکرمه کې ځینې داسې نارینه مسلمانان او مسلمانې ښځې موجود وه چې تاسې د هغو په اسلام نه واست خبر، نو که تاسې جنگ کړی وای دا خطر موجود ؤ چې تاسې هغه مسلمانان هم په ناپوهي او بې خبرتیا کې وژلي وای او بیا به تاسې ته د هغو د وژلو په سبب ضرر او غم در رسېدلی وای، بل دا چې هلته داسې کسان هم موجود وه چې د هغو مسلمانېدل مقدر وه او هغه هم په دغه جنگ کې وژل کېدل او د لاسه وتل، نو ځکه الله ﷻ جنگ معطله کړی او د جهاد حکم یې درنه کړی او د صلحي په دغه دوو کلو کې څومره خلک چې مسلمانېدل مسلمانان سوه، چا چه هجرت کاوه هغو هجرت وکړی، بیا نو د مکې مکرمې د فتحي دپاره د جنگ اجازه وسوه، چې د آیات شریف د دغې حصې:

﴿لِّيُدْخِلَ اللَّهُ فِي رَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُ﴾

ترجمه هم دا ده: چې الله ﷻ په خپل رحمت کې هر هغه څوک چې اراده یې وفرمایي داخل کړي.

هغه کسان چې مسلمانېدل مسلمانان سوه، هغه چې هجرت یې کاوه هجرت یې وکړی، مقصد دا چې کفار او قریش د دغه عمل په سبب چې تاسې یې د مکې مکرمې د داخلیدلو او عمره کولو څخه منعه کړلاست او هډي یې نه پرېښوولې چې پر هغه خپل ځای حلالي سوي وای، د دغه وړ او لائق وه چې جنگ ور سره وسي او مکه

او بل هلته نور داسي خلک هم موجود وه چي اسلام يې په نصيب ؤ او په وروسته کي په اسلام مشرفه کېدل نو د مکې مکرمي فتحه دوه کاله د دې دپاره وځنډول سوه چي کوم چا چي هجرت کاوه هجرت يې وکړي او هغه څوک چي اسلام يې په نصيب کي ؤ هغه هم په دغه موده کي مسلمان سو او بيا نو په مکه مکرمه کي جنگ وسو او فتحه سوه او بيا الله ﷻ فرمايي :

که چیري دغه په مکه مکرمه کې پټ مسلمانان د کفارو څخه جلا سوي وای نو خامخا به مو د اهل مکې هغه کسان په ډیر دردناکه عذاب سره په عذاب کړي وای چی کافران سوي دی.

يعني: که چيري په مکه مکرمه کي مسلمانان او کافران سره جلا وای او تاسي پېژندلای، د کفارو سره گډه وډ نه وای پراته، نو تاسي به ليدلي وای چي موږ کافرانو ته د مسلمانانو په لاس څومره خوړوونکي جزا ورکول. اوبيا الله ﷻ فرمایي:

﴿إِذْ جَعَلَ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْحَمِيَّةَ الْحَمِيَّةَ الْجَاهِلِيَّةَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ﴾.

يعني: ڪلهه ڇڏي هغو ڪسانو ڇڏي ڪافران سوي وه په خپلو زرو کي ضد او تعصب ڳرڻ ڇوٽي و، داسي ضد او تعصب ڇڏي د جاهليت ٺاهو هي وه، نو الله ﷻ پر خپل رسول او مومنانو سڪون، اطمينان او آرميتيا نازل ڪره.

وړوڼو! تاسي ته خود کفارو ضد او تعصب بيان سوه: چي ويل:
سرکال به عمره نه کوي.

که د مکې مکرمې څخه یو مسلمان مدينې منورې ته هجرت وکړي هغه به بیرته په لاس را کوي.

پر کال چي عمرې ته راسي په مکه مکرمه کي به تر درو ورځو زيات وخت نه تېروی او د ځان سره به اسلحه هم نه را وړی.

په صلحنامه کي به (بسم الله الرحمن الرحيم) نه ليکي.

د محمد رسول الله پر ځای به يوازي محمد بن عبدالله ليکي.

چي دا ټوله ضد، تعصب او د جاهليت ناپوهي وه مگر رسول الله ﷺ دغه ټولي خبري په سره سينه سره ومنلې، صحابه کرام که څه هم په دغه صلحه ناخوښه وه خو بيا يې هم د رسول الله ﷺ اطاعت وکړی او په دغه فيصله يې زړونه مطمئن سوه، چي دا الهي سکون او اطمینان و چي مسلمانانو ته ورکړه سوه، او د رسول الله ﷺ متابعت يې وکړی، نور هم الله ﷻ فرمايي:

﴿وَأَرْزَمَهُمْ كَلِمَةَ التَّقْوَىٰ وَكَانُوا أَحَقَّ بِهَا وَأَهْلَهَا ۖ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ

عَلِيمًا ۝﴾ . [الفتح: ۱۳۶]

ژباړه: او الله ﷻ مسلمانانو لره د تقوی کلمه ټينګه او لازمه کړه، يعني: (د ادب خبري) او دوی د تقوی وړ او لائق وه او د تقوی د کلمې اهل وه او الله ﷻ پر هر شي ښه عالم دی.

کله چي د حديبيې صلحه پای ته ورسېدل حالات آرام سوه او رسول الله ﷺ د خپل احرامه څخه ځان حلال کړی (لکه د مخه چي درته وویل سوه) عمره ﷻ ورغلی او ویل: یا رسول الله! په هغه خوب چي تا لیدلی و زموږ سره دي وعده نه وه کړې چي مکې مکرمې ته به داخلېږو، طواف به کوو، سرونه به خړوو یا کوچني کوو؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: یا عمر! آيا ما وعده در سره وکړه چي دغه عمره به په دغه کال کي پېښېږي؟ هو دا صحي ده چي ما ویل: مکې مکرمې ته به داخلېږو او عمره به کوو، مسلمانان به سرونه خړوي یا کوچني کوي، مگر دامې نه وه درته ویلي چي دغه عمره به پر کال پېښېږي.

ورونو! حقیقتاً هم د رسول الله ﷺ خوب پر هغه قسم چي رسول الله ﷺ لیدلی و پېښ او واقع سو، مسلمانانو عمره وکړه مگر د حديبيې تر صلحي یو کال وروسته،

چې دغې عمرې ته (عمرة القضاء) ویل کیږي ځکه د هغه تیرې عمرې چې نه سوه آداء قضاء یې راوړل.

نو الله ﷻ دغه د عمرې د خوب په باره کې هم په سورة الفتح کې فرمایي:

﴿لَقَدْ صَدَقَ اللَّهُ رَسُولَهُ الرُّؤْيَا بِالْحَقِّ لَتَدْخُلُنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِن شَاءَ اللَّهُ ؕ آمِنِينَ مُخْلِقِينَ رُءُوسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ لَا تَخَافُونَ ؕ﴾

ژباړه: خامخا الله ﷻ په حقه او رشتیا سره خپل رسول ته د ده خوب ښوولی دی چې تاسي به خامخا مسجد الحرام ته په امن او امان سره داخل سئ (إن شاء الله) په داسې حال کې چې څوک به خپل سروڼه خروي او څوک به یې کوچني کوي او تاسي به له هیچا څخه نه ډډه پری.

که چیرې مسلمانانو په دغه کال د حدیبیې څخه عمره کړې وای نو په بهره او تشویش کې به وای مگر په عمرة القضاء کې هیڅ بهره او تشویش نه وه په پوره امان او اطمینان سره مکې مکرمې ته داخل سوه او عمره یې آداء کړه او بیا الله ﷻ فرمایي:

﴿فَعَلِمَ مَا لَمْ تَعْلَمُوا فَجَعَلَ مِنْ دُونِ ذَلِكَ فَتْحًا قَرِيبًا ۝﴾

یعني: الله ﷻ لره د دغې صلحي فایدې هغه چې تاسي نه په پوهېدلاست معلومي دي، نویې مکې مکرمې ته تر داخلېدلو د مخه یوه فتحه او بری نژدې وگرځول ځینې مفسرین د ﴿فَتْحًا قَرِيبًا﴾ مقصد خیبر بولي، یعني: د مکې مکرمې تر داخلېدلو د مخه یې بله نژدې فتحه درکړه چې خیبر دی او څوک بیا وایي چې د

﴿فَتْحًا قَرِيبًا﴾ څخه مقصد د مکې مکرمې فتحه ده، چې تر عمرة القضاء یو کال وروسته فتحه سوه، که څه هم د رسول الله ﷺ او قریشو په منځ کې د صلحي موده لس کاله وه مگر الله ﷻ دغه فتحه را نژدې کړه او د حدیبیې تر صلحي دوه کاله وروسته مکه مکرمه فتحه سوه، نو ځکه الله ﷻ ﴿فَتْحًا قَرِيبًا﴾ وفرمایل.

تقریباً د سورة الفتح ټول آیاتونه د حدیبیې د صلحي په واقعاتو پورې تعلق لري، نو کله چې د حدیبیې په صلحه پوه سو او د هغې صلحي په واقعات خبر سو او بیا په هغو واقعاتو خبر سو چې تر دغې صلحي وروسته پېښ سوي دي چې د خیبر فتحه ده.

عمرة القضاء ده او بيا د مکې مکرّمې فتحه ده او بيا حنين او طائف دي نو د سورة الفتح په مقصد او معنی هم پوهېدلای سو، ځکه چې دغو ټولو واقعاتو ته په سورة الفتح کې اشارې موجودې دي او د سورة الفتح آیاتونه د حديبيې د صلحي په وخت کې نازل سوه، چې پر هغو واقعاتو چې اوس پيښې سوې يا تر دې وروسته پيښېږي الهي تبصره ده.

معافي غواړم ما د خيبر د غزا قصه بيانول او د هغې قصې تر څنگ مې د سورة الفتح ځينې هغه آیاتونه د تر جمې سره تلاوت کړه چې د حديبيې په صلحه، د خيبر په غزا او په نورو راتلونکو واقعاتو پورې يې تعلق درلودی چې په دې کار کې دوي مهمې فايده پرته وې.

لومړئ: دا چې دا راته معلومه سي چې د سیرت النبي ﷺ معلومات د قرآن مجيد د معنی د پوهېدلو سره څومره تعلق او ارتباط لري، که موږ د سیرت النبي ﷺ معلومات و نه لرو يوازي دا نه چې د سورة الفتح په معنی نه پوهېږو بلکه د قرآن مجيد د ډيرو آیاتو په ترجمه نه سو پوهېدلای.

دوهم: دا به ډير ښه او په زړه پوري کار وي چې د سیرت النبي ﷺ تر څنگ د قرآن مجيد د ځينو آیاتو په ترجمه او مقصد هم پوه سو.

هو! هلته ځينې کسان سته چې دا يې خوښه ده چې پرله پسې قصې واوري خو د هغو تر څنگ داسې د علم طلبوونکي هم سته چې دا يې خوښه ده چې د سیرت النبي ﷺ د اوږدولو او مطالعه کولو څخه اعظمي او هر اړخيزه فايده واخلي، نو ما د خپل بحث په جريان کې ټول ويونکي او اورېدونکي په نظر کې نيولي دي.

((اوس به بيرته خپلې قصې ته ولاړسم))

موږ مخ کې وويل: رسول الله ﷺ و فرمايل: چې دئ ﷺ د خيبر د فتحه کولو اراده لري، د خيبر د فتحه کولو دپاره يو سبب دا ؤ: لکه څرنګه چې موږ وليدل چې رسول الله ﷺ د خندق تر غزا وروسته هغو قبيلو ته جزاء ورکول چې د خندق په جنگ کې يې ګډون او اشتراک کړی ؤ او د دغه مقصد دپاره چې هر څه سر يې لېږل سوي وې يا غزاوې پيښې سوي وې هغه مو د مخه درته بيان کړې، مګر هغه کسان

چي دغه ډلي يې سره يو ځای کړي وې او په دغه موضوع کي د کفارو رهبران او مشران وه او د دغه خيانت رئيسان وه هغه څوک وه؟ هغه د بني النضير يهود وه، هغه يهود چي د مدينې منورې څخه و شړل سوه او په خيبر کي سره يو ځای سوه چي تر دغه وروسته خيبر د کفارو د مشورو مرکز وگرځېدی، نو په هم دغه سبب چي دغو خاينو يهودو ته هم جزاء ورکول سي د رسول الله ﷺ د خيبر د فتحه کولو اراده وه.

په دغه وخت کي د خيبر عمومي رئيسان او مشران دغه کسان وه: کنانه بن ابي الحقيق او ورور يې رَبِيعُ بن ابي الحقيق او د بني النضير سردار: سلام بن مشکم، خاصًا کنانه بن ابي الحقيق د خيبر پاچا بلل کېدی، د خيبر اوسېدونکي ټول يهود وه، هلته بېله يهودو بل قوم او بل څوک نه وه، اوس چي رسول الله ﷺ د خيبر و طرف ته رهي سو فقط هغه د حديبيې مسلمانان ور سره ملگري دي چي ټول (۱۴۰۰) نفره وه بېله پنځو نفرو څخه چي هغه هم ډير شديد ناروغه وه او پر دوی د دغه پاته کېدلو په سبب کومه ملامتي نسته، ځکه الله ﷻ د سورة الفتح په (۱۷) نمبر آيات کي فرمايي:

﴿لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَى حَرْجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرْجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرْجٌ﴾.

ژباړه: پر پرانده، گوډ او ناروغه د جهاد څخه د پاته کېدلو په سبب هيڅ گناه او ملامتيا نسته ځکه جهاد پر دغو معذورو خلکو نه دی فرض، نو دغه کسان چي د ناروغۍ په سبب پاته سوه پر دوی ملامتيا نسته.

او رسول الله ﷺ بېله د حديبيې د خلکو څخه بل چا ته د وتلو اجازه ور نه کړه او که بيا چيري نور نفر ور سره ولاړ هم سي هغو ته په غنيمتو کي حصه نه ورکول کېږي، نو د خيبر په فتحه کي د اعرابو او منافقانو څخه چا گډون او اشتراک نه دی کړی. د هجرت د اووم کال د محرم په مياشت کي رسول الله ﷺ د خيبر و طرف ته د حرکت اراده وکړه، د خيبر يهود چي د رسول الله ﷺ په دغه حرکت خبر سوه.

د خيبر يهود ولي او څنگه د رسول الله ﷺ په اراده خبر سوه؟

ځکه تر اوسه ځيني يهود په مدينه منوره کي پاته وه، تاسي ته معلومه ده کوم وخت چي د مسلمانانو او بني قينقاع د يهودو تر منځ هغه د بنځي د لځولو او هغه مسلمان سړي د وژلو مسئله پېښه سوه او بيا رسول الله ﷺ دغه يهود و عبدالله بن ابي

منافق ته ور پرېښوول، نو د بني قينقاع يهود ټوله د مدينې منورې څخه نه و وتل. بلکه يوشمېر نفر يې پاته سوه. هو! د بني النضير يهود ټول و شړل سوه او د بني قريظله يهود ټول حلال کړل سوه، مگر د بني قينقاع يهود نه و وژل سوه نه و شړل سوه، خو د دوی ډيرو نفرو په خپله دا نه کړه خوښه چې په مدينه منوره کې پاته سي، نو کوم څوک چې تله هغه ولاړل، مگر ځيني نفر يې بيا هم په مدينه منوره کې پاته وه او بېله دوی څخه ځيني نور انفرادي يهود هم په مدينه منوره کې موجود وه، نو هغه يهود چې په مدينه منوره کې پاته وه په دې نه وه خوښ چې مسلمانان دي د خيبر پر يهودو حمله وکړي. نو دغه پاته يهودو څو کاره وکړه، يو يې د مسلمانانو د ځنډولو اراده وکړه غواړي چې مسلمانان وځنډوي، بل يې دا آوازې اچولې چې خيبر نه فتحه کېږي او ټول مسلمانان به د خيبر د يهودو له طرفه حلال کړل سي، غواړي چې په دغو آوازو سره مسلمانان وپېروي، بل دا چې د دوی هر څومره په وسه پوره سي هغومره مسلمانان له دې جنگه څخه پاته کړي نو يې څه وکړه؟

د ځينو يهودو پر ځينو مسلمانانو پورونه باندې وه ځکه اصلاً يهود غنيان او مالداره وه، نو يې پر خپلو پورو مسلمانانو دا شرط کښېناوه ويل د مخه تر دې چې خيبر ته ووژی زموږ پورونه به را کوی او تر څو چې زموږ پور را نه کړی خيبر ته به نه ځی، په دغه بهانه يې مسلمانان ځنډول يا پاته کول.

د دغې جملې څخه يو يهودي ؤ چې ابو شحم ورته ويل کېده د مسلمانانو پر يوه نفر يې پور باندې ؤ چې دغه نفر عبدالله نومېدی، هغه هم فقط پنځه درهمه، يهودي و مسلمان ته وايي: ته به تر هغو نه وزې څو دغه زما پنځه درهمه رانه کړې، مسلمان ورته وايي: ته لږ صبر وکړه چې موږ مسلمانان خيبر ته ولاړ سو او خيبر فتحه کړو غنيمتونه راوړو بيا به ستا پور درکړم، يهودي ته يې نور هم زور ورکړی ويل: تاسي خيبر فتحه کوی؟ والله تاسي ټول په خيبر کې حالېږي او وژل کېږي او بيا زه زما پور د چا څخه واخلم؟ نو زما پور به د مخه تر دې را کوې چې خيبر ته ولاړ سي.

مسلمان وگرځېدی چې يو څوک مرسته ور سره وکړي او دغه پنځه درهمه ده ته ورکړي خو داسې څوک يې نه کړی پيدا چې دغه پنځه درهمه ولري او ده ته يې

ورکړې او يهودي ورته ټينګ دی چې زما پور به را کوي، نو عبدالله ورسول الله ﷺ ته شکایت وکړی چې يا رسول الله! ترڅو چې د دغه يهودي پنځه درهمه ور نه کړم د وتلو اجازه نه راکوي او په دې مي لا هم بېروي چې په خيبر کې لس زره جنگيالي نفر سته او تاسي به له هغه ځايه ژوندي رانه سئ، رسول الله ﷺ و فرمايل: پور يې ورکړه، عبدالله هم ولاړی خپل کالي يې خرڅ کړه او د يهودي پور يې ورکړی او بيا دغه عبدالله ته د خيبر د غنيمتو په جمله کې يوه مينځه هم ور ورسېدل چې د دغه ابو شحم يهودي د اقرباوو څخه وه، نو عبدالله پسله خيبره څخه ابو شحم ته ورغلی او ويل: دغه ستا قريبه ده او زما سره مينځه ده نه يې رانيسې؟ هغه ويل: هو رانيسم يې، نو يې د هغه پور څو چنده مبلغ عبدالله ته ورکړی او هغه خپله قريبه يې رانيول.

مقصد دا چې يهودو کوشن کاهه چې مسلمانان په هره طريقه سره چې وي له دغه جنگه او وتلو څخه معطله کړي او په زړو يې بېره هم ورننه باسي.

کله چې مسلمانانو د تګ دپاره ځانونه تيارول د مدينې منورې يهودو نيت وکړی چې د خيبر يهود خبر کړي چې رسول الله ﷺ پر تاسي حمله کوي تاسي هم د جنگ دپاره تيار سئ، د دغه مقصد دپاره يې يو اعرابي يعني: صحرايي عرب چې د بني اشجع د قبيلې څخه ؤ خيبر ته ولېږی چې يهود په دغه حمله خبر کړي.

دغه رنگه عبدالله بن ابی رئیس المنافقين هم د خپلو ملګرو څخه يو نفر خيبر ته ولېږی چې يهود خبر کړي چې محمد ﷺ ستاسي پر طرف ته در هي سو، وينئ او بيداره اوسئ او مه ځني بېرېږی ځکه ستاسي عدد او اسلحه ډير دي او د محمد ﷺ ملګري لږ او پاشلي کسان دي او اسلحه هم لږ ور سره ده، سبحان الله! دغه سړی مسلمان دی او نوم يې هم عبدالله دی، يهودو ته د مسلمانانو جاسوسي کوي.

خودا کارونه عجب نه دي، نن ورځ هم د دغه ابی د زوی پر قسم مسلمانان سته چې هغو يهودو او نصاراوو ته چې د اسلام او مسلمانانو دښمنان دی د څو ډالرو په مقابل کې د مسلمانانو جاسوسي کوي او د الله ﷻ سخت عذابونه يې هېر کړي دي.

رسول الله ﷺ هم د معلوماتو دپاره شا وخوا نفر لېږل، هغو نفرو وکولای سواي چې هغه د يهودو لېږل سوی ونيسي، مګر د عبدالله بن ابی لېږل سوی نفر ځني

ولاړی او یهودو ته یې خبر و رساوه چې مسلمانان ستاسي د حملې دپاره ځانونه تیاروي. (نود یهودو د خبرېدلو سبب عبدالله بن ابي منافق ؓ)

په پخوا کي د رسول الله ﷺ عادت ؤ چې د یوه ځای د حملې اړاده به یې وه په ظاهره به یې د بل ځای نوم یاداوه، مثلاً که به یې د قریشو د حملې اړاده وه اول به پر بل طرف رهي سو او بیا به پر قریشو را وگرځېدی چې دغه کار ته په عربي کي (توریه) ویل کیږي چې په جنگو کي دا کار جائز او روا دی، مگر د خیبر په باره کي یې هیڅ توریه ونه کړه، تر وتلو د مخه یې په صراحت سره ویل: موږ خیبر ته ځو او الله ﷻ د هغه د فتحه کولو وعده را سره کړې ده، د دې غزاء حال لڅ او ښکاره ؤ ځکه دلته د الله ﷻ له طرفه وعده وه چې تاسي خیبر فتحه کوی نو خود توریه ته هیڅ ضرورت نه ؤ.

هلته چې یهودو ته د مسلمانانو د حرکت خبر ورسېدی هغو هم د جنگ دپاره پوره آمادگي او تیاري ونيول مگر دا نه وه ورمعلومه چې مسلمانان کله راځي او څه وخت را رسیږي، نو خپلي قلاوي یې ټینګي کړې د خوړو او اوبو ذخیرې یې ونيولې، ښځي او ماشومان یې په هغه ټینګه او محفوظه قلا کي سره یو ځای کړل، په قلاوو کي یې شا وخوا جنگي نفر سره تقسیم او ځای پر ځای کړه، یهودو خپل ځانونه او کارونه ښه پر ترتیب برابر او منظم کړه، ځکه د مسلمانانو تر را تګ د مخه خبر ورته راغلی ؤ.

خو پر دغه سر بېره رسول الله ﷺ د دوی له طرفه مطمئن ؤ او د دوی په ترتیباتو یې پروا نه کېدل ځکه چې د الله ﷻ له طرفه د فتحې وعده واضحه او ښکاره وه، دا داسي جنگ ؤ چې تر پېښېدلو دمخه یې نتیجه معلومه وه نو د مسلمانانو پوره اطمینان ؤ چې خیبر فتحه کیږي، مسلمانان د الله ﷻ او رسول الله ﷺ پر وعده مطمئن او باوري وه.

هلته په خیبر کي د یهودو مشران سره را ټول سوه مشوره کوي چې د دغه را تلونکي خطر په مقابل کي باید څه وکړي؟ دوی سره یو ځای دي هر یو خپل فکر او نظر بیانوي، خو د دوی په نظریو کي اختلاف ؤ څوک وایي دننه په قلاوو کي پاته کیږو او قلاوي به وټرو، څوک وایي یا! لښکر به جوړ کړو او مخ ته به ور ووزو، تر قلاوو دباندې به جنگ ور سره وکړو، سلام بن مشکم وویل: ښه خبره دا ده چې دباندې ور ووزو ځکه پر هر قوم چې دننه د دوی په کورو کي حمله وسي ذلیله کیږي او خوارېږي

څرنګه چې اوس موږ تیار او منظم یو باید مخ ته ور ووزو او د مدینې منورې پر طرف ور رهي سو او هلته جنگ ور سره وکړو، که چیرې موږ وژل سو بیا هم خیر په قلاوو کې دی مالونه او اولادونه مو په خیر دي او که موږ پر کامیابه سو غنیمتونه به ځنې را وړو، مګر دا چې موږ دلې ورته ناست یو او د دوی د راتګ انتظار کوو دا زموږ دپاره ذلت دی، خود سلام بن مشکم خبره چا نه کړه قبوله ځکه د وتلو څخه بېرېدل.

سلام بن مشکم ورته وویل: تاسې چې زما خبره نه منی نو معلومه خبره ده چې نه عزم لری نه غیرت، ځکه د دفاع دپاره واقعي لار هجوم دی، موږ باید د دوی د هجوم انتظار ونه کړو، بلکه موږ باید حمله پر وکړو، مګر بیا هم د ده خبره چا ونه منل.

(ښه دا خو یهود سوه) هلته د مسلمانانو حرکت د خیر و طرف ته شروع سو (۱۴۰۰) نفره ټول سپاره دي پیاده نفر پکښې نسته، اوس د مسلمانانو حالت هم ښه کیږي د مسلمانانو په دې لښکر کې (۲۰۰) نفره د آسانو سپاره وه او دا اول وار دی چې په مسلمانانو کې د آس د سپرو شمېر دوو سوو نفرو ته رسیږي.

د خیر یهودو ته چې د مسلمانانو د آمادګۍ او تیاری خبر ورسېدی سره د دې چې د خیر یهود لس زره نفره وه مګر بیا یې هم زړونه د بیرې ډک سوه، نو یې د خپلو مشرانو څخه یوه ډله ولېږل چې د اعرابو او نورو قبیلو څخه د رسول الله ﷺ او مسلمانانو د جنگ دپاره مرسته وغواړي، د یهودو دغه ډله دکنانه په مشرۍ چې د یهودو پاچا بلل کېدی رهي سوه، اول د بني مره قبیلې ته ورغله چې مشر یې حارث بن عوف المُرِّي ؤ او دا هغه قبيله ده چې په خندق کې یې هم ګډون کړی ؤ، اوس یهود ورغله چې حارث بن عوف د دوی سره د خیر په دفاع کې حصه واخلي او پر مسلمانانو حمله وکړي، مګر حارث بن عوف ورته وویل: والله ما ته دا را معلومه سوه چې د محمد ﷺ دین لوړېږي او د ده کامیابی یوه په بله پسې دي، نوزه نه غواړم چې د ده سره جنگ وکړم او دا یې نه کړه قبوله چې د خیر په جنگ کې ګډون وکړي.

دغه ډله بیا غطفان ته رهي سوه چې د غطفان د مشر عیینه بن حصن سره ووبښي، هغه عیینه چې د خندق په جنگ کې یې د څلورو زرو نفرو سره اشتراک کړی ؤ او د خندق په جنگ کې تقریباً د کفارو نیم لښکر د دوی څخه جوړ سوی ؤ، عیینه بن حصن

چې رسول الله ﷺ (مطاع احمق) بللی دی بیعتل آمر او ناپوه سړی ؤ، هیڅ فکر او هوښیاري یې نه درلودل، نظریات یې ټول غلط را وتل، په هره موضوع کې چې به یې مداخله وکړه په هغه کې به ناکامه ؤ، مګر بیا هم د قبیلې مشر ؤ او خلکو یې اطاعت کاوه، هر امر چې به یې وکړی لس زره نفره به ورته ولاړ وه او چا پوښتنه هم نه ځنې کول چې څه راکوې؟ او چیرې موبیا یې؟

نو د یهودو ډله دغه احمق مطاع ته ورغله او د مسلمانانو حال یې ورته و وایه چې پر خیبر حمله کوي، یو خو غطفان د خیبر د یهودو حلفاء او متعاهدین وه او بل یهودو ورته و ویل: که موږ پر مسلمانانو غالبه سو د خیبر د یوه کال نیمې مېوې درکوو، عیینه بن حصن ورته و ویل: زر نفره خو به دغه اوس ستاسې سره ملګري کړم او زه به نور څلور زره نفره تیار کړم او د هغو سره به در رهي سم، اوس یې د یهودو سره زر نفره ملګري کړه او د دې د نور لښکر په راټولولو مشغول سو.

دا خبر بیا د بني مره مشر حارث بن عوف ته ورسېدی، څرنگه چې حارث د عیینه آشنای او ملګری ؤ نو ورته راغلی ویل یا عیینه! د یهودو په ملګرتیا جنگ مه کوه.

ویل ولې؟ حارث ویل د محمد ﷺ دین لوړ او غالبه سو جنگ مه ور سره کوه. عیینه ویل: پر موږ او یهودو نه سي غالبه کېدلای.

حارث بن عوف و ویل: یا عیینه! د مخه تر دې چې د اسلام دین غالبه او په دغه اوسني ډول سره نشر سي، هغه وخت مي په دغه خپلو غوږو د سلام بن مشکم څخه چې د یهودو مشر دی واورېدل چې ویل یې: یهودو لره دوه واره حلاهدل سته، یهود دوه واره حلالېږي او وژل کېږي، یو وار حلاهدل یې په مدینه منوره کې دي هغه چې پښې سوه او موږ ولیدل چې د بني قریظه یهود ټول حلال کړل سوه او ویل: بل حلاهدل یې په خیبر کې دي چې هغه دغه دي اوس پېښېږي، نو د یهودو سره په جنگ کې ګډون مه کوه.

عیینه ویل: تا د سلام بن مشکم څخه واورېدل چې دغه یې و ویل؟

حارث ویل: هو! په دغه خپلو غوږو مي واورېدل.

عیینه ویل: که سلام دغه خبره کړې وي نو بیا دې په خپله ولي جنگ ور سره کوي؟

حارث ويل: هغه مجبوره دی هغه د قوم په سبب جنگيږي.

عُيَيْنه ويل: زه هم د هغه ملگری یم.

عُيَيْنه او بيعقلی ته یې وگورۍ: پسله دغو ټولو خبرو بیا هم ټینگ دی چي د

یهودو په ملګرتیا د مسلمانانو سره وجنگيږي.

واقعا هم دغه احمق مطاع د څلورو زرو نفرو په را ټولولو شروع وکړه، زر نقره خو

یې د مخه د یهودو سره لېږلي وه چي اوس نو هلته د خیبر په قلاوو کي یوولس زره

جنگي نفر موجود دي، لس زره په خپله یهود دي او زر نقره یې د غطفان څخه ور سره

بوتله، دغه یوولس زره نقره بېله هغې مرستي او کومک څخه دي چي بیا په وروسته

کي ورته راځي چي هغه هم څلور زره نقره دي او دلته رسول الله ﷺ د یو زر څلورو

سوو نفرو مسلمانانو په ملګرتیا د خیبر د یهودو پر طرف رهي سو.

د خیبر دلاري واقعات

رسول الله ﷺ تر لښکر د مخه یوه ډله د عباد بن بشر رضی الله عنه په مشرۍ د کشف او

معلوماتو دپاره ولېږل چي دغه نفر ټول د آسانو سپاره وه (چي په عربي کي فرسان

ورته وايي) او بیا رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه چي څوک موږ خیبر ته د شمال له طرفه

ور ولي؟ په خپله خیبر د مدینې منورې په شمال شرق کي واقع دی او مسلمانان د

خیبر په جنوب غرب کي دي نو حمله باید د جنوب غرب له طرفه وسي، مګر یا! رسول

الله ﷺ و فرمایل: غواړم چي د شمال له طرفه پر را سم، دا د دې دپاره چي یهود

شام ته و نه تښتي ځکه که یهود شکست و خوري او و غواړي چي وتښتي نو چيري

ځي؟ شام ته ځي، رسول الله ﷺ غوښته چي دغه د شام د تښتي لار پر بنده کړي،

رسول الله ﷺ د مخه تر جنگ پوهېدی چي یهود ماتېږي نو یې غوښته چي ټول

بندیان ونيسي او څوک و نه تښتي، د دغه مقصد دپاره رسول الله ﷺ و فرمایل:

څوک موږ د شمال له طرفه پر راولي؟ یوه د اصحاب کرامو داسي لار ور وښوول چي د

شمال له طرفه خیبر ته ورتله، رسول الله ﷺ د لښکره سره رهي دی او یو عجب امر

یې وکړی ويل: هيڅوک باید تر لښکر د مخه نه سي، تر لښکر د مخه یې یو اوږد صف یا

قطار، رهي کړی او نور تر شا په پسې دي دغه صف برابر رهي دی هېڅوک تر صف نه دمخه کيږي او نه څوک تر صف دمخه ځي، څه موده وروسته رسول الله ﷺ وليدل چي هلته مخ ته يو شئ معلومېږي او بريښي، رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه: هغه څه شي دی؟ که گوري د مسلمانانو څخه يو نفر دمخه سوی دی او هغه زغره چي ده اغوستې وه برېښدل، رسول الله ﷺ وفرمايل: دغه سړی را ولی، سړی چي يې را وستی هغه ابو عبس ؓ و، رسول الله ﷺ ورته وويل: آیا ما نه وه ويلي چي څوک به تر لښکر نه دمخه کيږي؟ ابو عبس ؓ وويل: يا رسول الله! دغه زما اوښه ځوانه، قوي او چسپانده ده، دا تېزه ځي ما نه سواي را گرځولای، رسول الله ﷺ عتاب او سرزنش ورکړی او ويل: دی بندي کړی تر لښکر به څوک نه دمخه کيږي خو ابو عبس ؓ يې بيرته پرېښاوه فقط غوښتل يې چي عبرت واخلي.

اصلاً رسول الله ﷺ دغه امر د دې دپاره کړی ؤ چي دغه جنگ څومره چي امکان ولري په هغومره لږ اندازه په بشري خساره تمام سي څوک ونه وژل سي او دا چي يو سړی يوازي تر لښکر دمخه رهي وي دا امکان لري چي پر هغه نفر له هره ځايه واری يا حمله وسي او و وژل سي مگر که لښکر سره يو ځای وي بيا نو څوک نه سي کولای چي حمله پر وکړي، د مسلمانانو لښکر په دغه مجموعي شکل رهي ؤ که گوري چي تر شا بل د څلورو زرو نفرو لښکر په پسې دی چي هغه عيينه بن حصن ؓ او د غطفان قبيله ورسره ده او د مسلمانانو د لښکر تر شا په پسې دي خو حمله نه پر کوي.

په مسلمانانو کي تشويش پيدا سو چي يهود مو مخ ته دي او غطفان تر شا را پسې دي، رسول الله ﷺ عيينه ته حال ولېږی چي د څه شي دپاره را وتلی يې؟ هغه ويل: موږ د يهودو حلفاء او دوستان يود هغو سره داسي عهد لرو که چا حمله درباندي کول موږ ستاسي مرسته کوو چي د حلفاء ترجمه هم دغه ده، رسول الله ﷺ ورته وويل: الله ﷻ وعده را سره کړې ده چي خيبر به فتحه کوم، نو والله خيبر فتحه کيږي ته بيرته ولاړسه، عيينه ويل: ته خيبر فتحه کوې؟! والله تاسي ټول په خيبر کي جلاېږی، تا او ستا ملگري به ټول بنديان ونيسو، رسول الله ﷺ چي هرڅه نفر ور لېږي فايده نه کوي، رسول الله ﷺ غواړي چي عيينه بيرته وگرځي نو يې د ده

د ګرځولو دپاره بل څه ورته وویل:

ورونو! آسانه خبره نه ده! د مسلمانانو ټول عدد (۱۴۰۰) نفره دی او یوازې دغه لښکر چې تر شا په پسې دی څلور زره نفره دي او هلته په خیبر کې هم یوولس زره نفره ورته ناست دي نو څکه رسول الله ﷺ ورته وویل: ته بیرته ولاړسه او د خیبر د یوه کال نیمې مېوې او حاصلات به درکړو، عیینه ویل: آیا د خیبر حاصلات ستا په لاس کې دي چې ما ته یې را کړې؟ رسول الله ﷺ وفرمایل: قریبه ده چې زما په لاس کې به سي د کال نیم حاصلات به درکړو او ته وګرځه، عیینه بن حصن نه کړه قبوله، رسول الله ﷺ هم پر خپل عزم ټینګ دی چې دغه حمله به پوره کوي او عیینه هم صلحه نه قبلوي نو مسلمانان د خیبر پر طرف رهي دي او د غطفان لښکر په دوی پسې رهي دی.

مسلمانانو خپل تګ ته دوام ورکړی دی څو خیبر ته ور نژدې سوه، عیینه بن حصن خپل څلور زره نفریزه لښکر دباندي پرېښاوه او دئ په خپله د یهودو قلاوو ته ورغلی دننه په قلا کې کښېستی، دلته بیا رسول الله ﷺ ده ته نفور ولېږی چې یو وار بیا خبرې ورسره وکړي چې دغه نفر سعد بن عبادہ ؓ و، دئ هم د خبرو دپاره خیبر ته ورغلی نو څکه د مسلمانانو تر لښکر د مخه وخیبر ته ورسېدی، عیینه چې دننه په قلا کې و ورته را ووتی، سعد بن عبادہ ؓ ورته وویل: یا عیینه! بیرته غطفان ته ولاړسه ځان ته مشکلات مه جوړوه الله ﷻ وعده کړې ده چې خیبر فتحه کېږي، ته بیرته ولاړسه د خیبر د یوه کال حاصلات ټول تا ته درکړو، خو هغه انکار وکړی او د صلحي ټوله خبرې یې رد کړې یوه لار نه قبلوي، ټینګ دی چې د یهودو په طرفداري به جنګېږي، سعد بن عبادہ ؓ ورته وویل: دغه چې موږ یې درکړو اوس یې لا قبول کړه، مګر بیا که خیبر فتحه سو په والله بیا به هیڅ شئ نه درکړو او نه به یې واخلي مګر په توره، عیینه ویل: چیرې به تاسې پر موږ او یهودو غالبه سی او اوس هم زموږ او ستاسې په منځ کې بل شئ نسته بېله توري، سعد ؓ ورته وویل: نور نو ته پوه سه او ستا فکر، عیینه (احمق مطاع) د صلحي ټولي خبرې او ټول هنه امتیازات چې ده ته ورکول کېدل رد کړه او غواړي چې خامخا د یهودو مرسته وکړي، سعد ؓ بیرته و رسول الله ﷺ ته ورغلی او حال یې ورته و وایه، رسول الله ﷺ وفرمایل:

﴿حسبنا الله و نعم الوكيل﴾ او ويل: پر الله توکل وکړی، رسول الله ﷺ او د مسلمانانو لښکر پر هغه يوولسو زرو نفرو ورهې سوه او تر شا هم نور څلور زره نفره کفار په پسې دي، د دغه حاله سره سره بيا هم مسلمانانو خپل تگ ته دوام ورکړی دی، مسلمانان رهې دي خو په هغه لښکر کې چې د مسلمانانو تر شا په پسې دی يوه عجبېه واقعه پېښه سوه، هغه دا سي:

د غطفان له طرفه يوسړی راغلی او په لښکر کې يې په زوره ناري کړه: خپلو ښځو او اولادو ته مو ځانونه ورسوی. (يعني: هغه په خطر کې دي) او سړی بيرته ولاړی، په لښکر کې نارې جوړې سوې چې شرا ته پېښې سو او خبر هم نه دي چې چا د دوی پر ښځو او اولادو حمله کړې ده، دغه څلور زره نفریزه لښکر د خيبر جنگ پرېښاوه او د غطفان و طرف ته رهې سوه چې خپلې ښځې او اولادونه له خطرېه خلاص کړي.

عُيَيْنه بن حصن ته يې هم نفر ولېږی چې پر غطفان حمله سوې ده، عُيَيْنه هم هغه زر نفره چې د خيبر په قلا کې ورسره وه هغه ورسره رهې کړل او مخ پر غطفان رهې سو، غواړي چې خپلې ښځې او اولادونه له هغه خطرېه وساتي او دا هم نه ده ورته معلومه چې کوم خطر دی او د چا له طرفه څخه دی، فقط هغه يوه نفر ناري کړه چې پر غطفان حمله وسوه، مقصد دا چې دغه لښکر ټول غطفان ته ورسېدی او هلته هيڅ نه ده پېښه کړاړه کړاړي ده، پوښتنه يې وکړه چې يو څه پېښې سوي وه؟ ويل: يا! هيڅ نه دي پېښې سوي، ويل تاسي کوم نفر رالېږلی ؤ؟ ويل: يا والله! موږ هيڅوک نه دی درلېږلی، نو دا سړی څوک ؤ؟ نه يو خبر او تاريخ هم دا نه ده ذکر کړې چې دغه نارې چا وکړه.

مگر رسول الله ﷺ فرمايي: په بهر کېاميا به سوم، اوس نو ښايي دغه نارې کوونکي ملائکه وي، (والله أعلم)

مقصد دا چې د غطفان لښکر په دغه ډول د خيبر د يهودو له مرستې او کومکې را وگرځول سو، کله چې عُيَيْنه او لښکريې و غطفان ته ورسېدل او وې ليدل چې هلته څه نه ده پېښه عُيَيْنه بيا امر وکړی چې بيرته خيبر ته درځی، مگر دغه د دوی رجوع ډيره ناوخته وه، کوم وخت چې دوی دوهم وار خيبر ته ورسېدل مسلمانانو نيم خيبر فتحه کړی ؤ، دغه يوه نارې د دې سبب وگرځېدل چې غطفان د يهودو مرسته ونه کړي.

د خيبر د لاري يوه بله واقعه دا وه: د سلمه بن الأكوع رضي الله عنه څخه روايت دی وايي: موږ د رسول الله ﷺ سره خيبر ته و وتلو او د شپې مو تگ کاوه چي د مسلمانانو څخه يوه نفر و عامر رضي الله عنه ته وويل:

يا عامر! آيا ستا د هغه خوږو بيتو څخه څه نه را ته اوږوي؟

عامر رضي الله عنه چي شاعر هم ؤ قوم ته يې حذاء ويل.

په عربي کي (حذاء) هغه غزلو يا بيتو ته ويل کيږي چي اوبانو ته د تگ په وخت کي ويل کيږي. (په دغه اصطلاح ساروانان ښه پوهيږي).

په پښتو کي هغه چا ته چي پسونه گوري شپانه يا چوپان ويل کيږي.

هغه څوک چي غوايي گوري هغه ته گوروان ويل کيږي.

او هغه څوک چي اوبان گوري هغه ته ساربان ورته ويل کيږي.

او که اوبانو ته د تگ او رفتار په وخت کي غزلي وويل سي نو دوی ښه او تېز تگ کوي او نه سترې کيږي او هرڅومره چي د دغه غزل ويونکي آواز ښه وي پر هغه اندازه يې پر اوبانو تاثير زيات وي خاصاً چي دغه غزلي بيا د شپې وي.

عامر رضي الله عنه د خپلو ملگرو په غوښتنه په خپل خواږه آواز د بيتو په ويلو شروع وکړه او دغه بيتونه يې ويل:

اللهم لولا انت ما هتدينا ولا تصدقنا ولا صلينا

فاغفر فداء لك ما اتقينا

وثبت الاقدام ان لا قينا والفين سكينه علينا

اننا اذا صبح بنا ايننا

رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه چي دغه حذاء ويونکی څوک دی؟

خلکو ويل: عامر بن الأكوع چي د سلمه بن الأكوع رضي الله عنه ورور يا اکا ؤ او ډير خوږ

آوازي ؤ، حتی رسول الله ﷺ ته د ده د بيتو ويلو خوند ورکاوه او صحابه کرامو د ده

پر آواز خوند اخيستی، د عامر بن الأكوع رضي الله عنه د ښه آواز په سبب اوبان په تگ کي

يوې او بلې خواته کږېدل او ځنګېدل ځکه د اوبانو حذاء خوښه وي نو تېز تگ کوي

او ور سره کړېږي (لکه یو څوک چې د بڼې غزلي سره سر ښوروي) دغه د خیبر په غزا کې د رسول الله ﷺ سره (۲۰) مسلماني ښځې د جهاد دپاره را وتلي وې او هغه ښځې په کجاوو کې وې چې کجاوې بیا پر اوبانو بار وې، اوس چې اوبان د دغه ښه آواز په سبب یوې او بلې خوا ته کړېدل نو هغه کجاوې هم کړېدې تر داسې اندازې چې ښځې پر دې وېږېدې چې د کجاوو څخه به ولوېږو، نو ښځو رسول الله ﷺ ته حال ولېږي چې یا رسول الله! ډیر په تکلیف سوو قریبه ده چې د کجاوو څخه ولوېږو. رسول الله ﷺ و عامر ؓ ته نفر ولېږي چې هغه ته یې ویل: رِفَقًا بالقوارير، یعنې: هغه د کجاوو پر ښځو نرمي وکړه، څه دي آواز کښته که، بیا نو رسول الله ﷺ وفرمایل: یرحمه الله حضرت عمر ؓ وویل: واجب سویا رسول الله!

ورونو! د رسول الله ﷺ د نبوت د علامو څخه یوه علامه دا وه: که به یې خاص و یوه شخص ته و فرمایل: رَحِمَكَ اللهُ، یا یرحمک الله، هغه سړی به په نژدې وخت کې وفات یا شهید سو. اوس چې رسول الله ﷺ و عامر ؓ ته دغه جمله و ویل، حضرت عمر ؓ و ویل: واجب سویا رسول الله! کښکې پاته سوی وای چې دغه د ده پر آواز مو خوند اخیستلای، مگر د الله جل جلاله اړاده او قدر بل شئ دی، رشتیا هم عامر ؓ د خیبر په جنگو کې حصه واخیستل او بیا په خپله توره ډیر شدید زخمی او وفات سو. رسول الله ﷺ ته چې د ده د وفات خبر ورسېدی نو یې و فرمایل: اِنَّهٗ کَشِیْدٌ، دئ خامخا شهید دی، او بیا نو رسول الله ﷺ او مسلمانانو هلته په خیبر کې د جنازې لمونځ پر آداء کړی.

کله چې مسلمانان خیبر ته ور نژدې سوه او د لیري څخه د خیبر کښتونه او باغونه ولیدل سوه مسلمانانو په ډیر لوړ آواز تکبیر او تهلیل وایه: الله اکبر، الله اکبر، لا اله الا الله. رسول الله ﷺ و فرمایل: پر ځان تکلیف مه تېروی آوازونه مو کښته کړي تاسي کون او غائب نه بولی، بلکه تاسي اورېدونکي او نژدې ته دعاء کوی.

رسول الله ﷺ او مسلمانانو خیبر ته نژدې و اړول د ماڅیگر لمونځ یې آداء کړی د لمانځه تر آداء کولو وروسته یې هغه خواړه چې د دوی سره و سره وه را وغوښتل، د ټولو سره بل شئ نه ؤ موجود بېله د اورېشو اوږه، هغه یې خښته کړه او ټولو و خوړل

سبحان الله! تاسي لږ فکر وکړی: صحابه کرامو په یخ او گرمۍ کې، پیاده او په لڅو بڼو په غرو او شېلو کې د اور بشو په اومو او خشتو اوړو بېله پخېدلو جهاد کاوه او هغه هم همېشه نه ور رسېدل او اوس زموږ حال ته وگورۍ، په قسم قسم نعمتو او راحتو کې غرق یو، جهاد خوڅه کوي بلکه فرض لمونځ هم را څخه پاته دی.

خیر رسول الله ﷺ دلته د ماښام لمونځ آداء کړی او بیا یې د ماخستن لمونځ آداء کړی تر لمنځو وروسته په دغه شپه د خیبر پر طرف ورهې سوه او په شپه کې خیبر ته ورو رسېدل، په هغه شپه چې مسلمانان خیبر ته ورسېدل الله ﷻ د خیبر پر یهودو خوب غالبه کړی ټول بیده دي او د رسول الله ﷺ په راتگ هیڅوک نه دي خبر، رسول الله ﷺ دغه شپه چې په سهار کې یې جنگ شروع کېږي دالته نژدې و خیبر ته تېره کړه، د رسول الله ﷺ دا عادت ؤ چې یو قوم ته به د شپې ورو رسېدی په هغه شپه کې یې پر چا حمله نه کول تر سهاره یې انتظار ورته کاوه، نو کله چې سهار سود سهار لمونځ یې په تاریکه کې آداء کړی او مسلمانان د حملې دپاره ځانونه تیاروي.

خیبر خو په خپله ټوله منظبوطي قلاوي وې مگر د دوی کښتونه چې ډیر زیات او پراخه کښتونه وه ټول د قلاوو پر شا وخو او، دغه منطقه چې پر خیبر را گرځېدلې وه ټول کښتونه او باغونه وه خاصاً د خرما باغونه، په دغو شپو کې چې د مسلمانانو د راتگ آوازې وې د خیبر د بزگرانو او باغوانانو دا عادت ؤ: د مخه تر دې چې دوی کښتو ته را ووزي اول به یې سپاره نفر را وتل شا وخو! به یې معلومات وکړه چې د مسلمانانو لښکر خو به نه وي راغلی څوک خو به حمله نه را باندې کوي؟ کله چې به یې ولیده چې څوک نسته نو به سپاره نفر بیرته ننوتل او باغوانانو ته به یې خبر ورکړی چې څوک نسته وروزی، بیا به بزگران د کارو دپاره ورتل، په دغه شپه الله ﷻ پر دوی خوب مسلطه کړی ټول پسله لمر ختلو را وینس سوه، د یهودو عادت دا ؤ چې سپاره نفر به یې د معلوماتو دپاره تر سپېدو د مخه را وتل او بزگران به د سپېدو سره را وتل، خو په دغه ورځ ټول تر لمر ختلو وروسته را وینس سوه چې وې کتل لمر را ختلی ؤ او د بزگرانو د خپلو کارو تلوار ؤ. په دغه ورځ یې د معلومات دپاره څوک و نه لېږل په خپله بزگران راو وتل چې په خپلو کښتو کې کار وکړي، کله چې کښتو ته ور ننوتل

ناخاپه يې وليدل چې د مسلمانانو لښکر د کښتو تر شا پروت دی، بزگرانو نارې کړې: محمد و خمیس، محمد و خمیس، يعني: محمد او لښکر يې راغلي دي او بيا په خښتا مخ پر قلاوو رهي سوه، رسول الله ﷺ چې دوی وليدل پر نارې يې کړه: الله اکبر، خربت خيبر، الله اکبر، خربت خيبر، موږ چې د يوه قوم پر مځکه واړوو د هغو سهار غمجن او د بيري ډک سي.

دا د خيبر د فتحي اوله علامه او خيبر ته د مسلمانانو د رسېدلو حالت ؤ، ځيني صحابه کرام په ډير شوق کي وه غوښتل يې چې فوراً يا سمدستي په جنگ شروع وکړي مگر رسول الله ﷺ و فرمايل: صبر وکړی جنگ داسي نه دی د دښمن سره د مخامخ کېدلو غوښتنه او آرزو مه کوی، هو، الله ﷻ د فتحي وعده در سره کړې ده مگر بيا هم د دښمن د مخامخ کېدلو غوښتنه مه کوی او که بيا ور سره مخامخ سواست هلته نو صبر کوی او ثابت درېږی، بيا نور رسول الله ﷺ مسلمانان سره را ټول کړه چې دعاء وکړي او رسول الله ﷺ په دعاء شروع وکړه او وې فرمايل:

« اللَّهُمَّ رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَ مَا أَظْلَلْنَ، وَ رَبُّ الْأَرْضِينَ وَ مَا أَقْلَلْنَ، وَ رَبُّ الشَّيَاطِينِ وَ مَا أَضْلَلْنَ، فَإِنَّا نَسْأَلُكَ خَيْرَ هَذِهِ الْقَرْيَةِ وَ خَيْرَ أَهْلِهَا وَ خَيْرَ مَا فِيهَا، وَ نَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا وَ شَرِّ أَهْلِهَا وَ شَرِّ مَا فِيهَا، اللَّهُمَّ أَنْتَ رَبُّنَا وَ رَبُّهُمْ، وَ نَوَاصِينَا وَ نَوَاصِيَهُمْ بِيَدِكَ، وَإِنَّمَا تَقْتُلُهُمْ أَنْتَ ».

ژباړه: الهي! رب د آسمانو او رب د هغو شيانو چې سايه يې کړې ده، رب د مځکي او د هغو شيانو چې په مځکه کي پرله اوړي، رب د شيطانانو او د هغو چې دوی گمراه کړي دي، موږ ستا څخه د دغه کلي او د دغه کلي د اهل او د هغه څه چې په دغه کلي کېنې دي خیر غواړو او په تا سره د دغه کلي له شره او د کلي د اهل له شره او د شره څخه د هغه څه چې په دغه کلي کېنې دي پناه غواړو، الهي ته زموږ او د دوی رب يې، زموږ او د دوی اختيار ستا په قدرت کېنې دی او خامخا دغه د دوی وژنه ته کوې.

يعني: که څه هم په ظاهره مسلمانان ور سره جنگيږي او وژني يې مگر په حقيقت کي د دوی وژونکی الله ﷻ دی، ځکه الله ﷻ د سورة الأنفال په (۱۷) نمبر آيات کي فرمايي:

﴿فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَىٰ﴾.

يعني: دغه كفار تاسي په خپل قوت سره نه دي وژلي مگر الله ﷻ وژلي دي او نه دي ویشتل کړي تا اې محمد ﷺ په هغه وخت کي چي په ظاهره سره تا ویشتل وکړه مگر الله ﷻ دغه ویشتل وکړه.

که څه هم دغه آیات شریف په بدرکي نازل سو او موږ یې هلته پوره قصه او ترجمه درته بیان کړې ده، خو دا په عمومي ډول سره د الله ﷻ له طرفه ټولو مسلمانانو ته تعلیم دی يعني: هغه چي تاسي ستاسي دشمنان وژنی هغه تاسي نه یاست، بلکه الله ﷻ یې وژني، نو ځکه رسول الله ﷺ وفرمایل (إِنَّمَا يَقْتُلُكُمْ أَنْتَ) چي د صحابه کرامو ښه یقین سي چي ماته او شکست الله ﷻ ورکوي نه موږ او خيبر ته تر ننوتلو د مخه د صحابه کرامو نیت ښه صاف سي، د هر کار او هري کاميابی نسبت والله ﷻ ته وکړي نه و خپلو ځانو ته.

بيا نور رسول الله ﷺ وفرمایل: اوس نو په بسم الله در د مخه سی.

د مخه تر دې چي د خيبر د فتحي په بيان شروع وسي اول به د خيبر جغرافيايي موقعيت يا د خيبر د قلاوو ترتيب او جوړښت درته بيان سي چي دغه معلومات مو د جنگو او د خيبر د فتحي په قصه ښه پوهوي. هغه داسي:

خيبر پر دوې حصې وېشل سوی دی چي يوې حصې ته يې (نِطَاة او شق) ويل کيږي او بلې حصې ته يې (گُتِيْبِه) ويل کيږي، يعني: د خيبر قلاوي په دوو منطقو کي جوړي سوي وې چي يوې منطقې ته (نِطَاة او شق) ويل کېدل او دوهمي منطقې ته يې (گُتِيْبِه) ويل کېده، په نِطَاة کي درې قلاوي دي او په شق کي دوې قلاوي دي، چي د دغه نِطَاة او شق په منځ کي لږ فاصله ده او گُتِيْبِه بيا له دغه ځايه څخه ليري په بله منطقه کي واقع ده، په گُتِيْبِه کي هم درې قلاوي دي، هغه قلاوي چي په نِطَاة او شق کي دي په داسي نومو سره بلل کېدې:

۱ - د ناعم قلا، او دا هغه اوله قلا ده، څرنګه چي دغه قلا په مخ کي ده، نو ډيره

مضبوطه او محکمه قلا ده او د هغې قلا څخه پر دشمنانو په آساني سره حمله کېدلای سي.

۲ - د صعب بن معاذ قلا، چي دا بيا تر ټولو لويه قلا وه، چي يهودو په دغه قلا کي

درنه يا ثقیله سلاح هم يو ځای کړې او جمعه کړې وه.

۳ - د زبیر قلا، دغه درې قلاوي په (نطاة) کې واقع وې.

۴ - د ابی قلا،

۵ - د نزار قلا، چې دغه دوې قلاوي په شق کې واقع وې،

او د خیبر هغه بله حصه چې (کتیبه) ورته ویل کېده هلته درې قلاوي وې.

۱ - د قموص قلا، چې دا د ابی الحقیق د اولادې قلا وه چې اصلاً د بني النضیر

یهود وه او اوس د خیبر پاچهان دي او د یهودو پاچا کنانه بن ابی الحقیق او ورور یې ربیع او بل ورور یې اعلی بن ابی الحقیق پکښې اوسېدل، شاهي خاندان ټول دالته ؤ.

۲ - د وطيح قلا. ۳ - د سلايم قلا.

هو هلته په خیبر کې بېله دغو اتو قلاوو څخه نوري کوچنۍ قلاوي هم وې خو دغو

قلاوو ته په لوی واله او ټینګواله کې نه رسېدې او حربي اهمیت یې هم نه درلودی.

اوس نو رسول الله ﷺ خپلې خیمې د نطاة او شق په منځ کې و درولې، د

مسلمانانو د لښکر ساتنه او د پیره دارانو مشري حضرت عمر بن الخطاب ؓ پر غاړه

واخیستل، او د مسلمانانو د لښکر إعاشه او د اوبو رسول او ځای پر ځای کېدل د

حضرت عثمان ذي النورین ؓ پر غاړه وه.

بیا نو رسول الله ﷺ یهودو ته حال ور ولېږی چې د دغودرو کارو څخه یو کار وکړی.

اول: مسلمانان سی، ځانونه او مالونه به مو په امان سي، د مسلمانانو سره به یو

قسم ژوند کوی.

دوهم: یا جزیه قبوله کړی، مسلمانانو ته به د کاله معلومه جزیه ورکوی او د

مسلمانانو د حکم تابع به یاست، بیا مو نو وطن او مالونه تاسي ته درپاته دي، ټول

شیان مو خپل دي او د دښمن څخه مو ساتنه هم د مسلمانانو پر غاړه ده، فقط په کال

کې به مسلمانانو ته جزیه ورکوی. که دغه دوه شیه نه ومنی:

درېیم: نو جنگ دی.

نفر چې ورغله او یهودو ته یې دغه درې خبرې وکړې هغو و ویل: لږ وروسته به

جواب درکړو، موږ به مشوره وکړو بیا به حال درولېږو.

نفر هم راغله ويل: يهود به لږ وروسته جواب را کړي، خو د يهودو له طرفه ناخاپه د قلاوو دروازې خلاصې شوې او يهودو په يوه وار حمله کوونکي لښکر را وايستی او د مسلمانانو په بې خبري کې يې هجوم پر وروړی.

دا د هغو درو خبرو جواب ؤ، غادرانو يهودو جنگ شروع کړی، يهود غواړي چې په خپل ټول قوت او طاقت د خيبر څخه دفاع وکړي، څرنګه چې مسلمانان هم د جنگ دپاره تيار وه نو د يهودو د هجوم په مقابل کې ټينګ ودرېدل خو يهود بيرته مجبوره سوه په قلاوو ننوتل او دروازې يې بندي کړې، د اولي لحظې څخه دا معلومه سوه چې يهود بېله جنګه بل څه نه غواړي.

بيا نور رسول الله ﷺ امر وکړی چې د خرما يا کجور وني يې ورپرې کړی، قطعه يې کړی، چپه يې کړی، لکه څرنګه چې مسلمانانو دغه کار د بني النضير د يهودو سره هم کړی ؤ، مسلمانانو د خرما څلور سوه وني چپه کړې، په دغه کار د يهودو زړونه ولوبدل او ويل: والله که کاميابه هم سو خو مال نه را پاته کېږي، نوراسی چې جزیه قبوله کړو يا صلحه ور سره وکړو، خود يهودو مشرانو دا خبره نه کړه قبوله ويل خيبر د چا نه تابع کېږي، نو يې د جنگ کولو عزم او اراده وکړه، او هلته ويني چې د دوی د خرما وني چپه کېږي نو ويل راځی چې جنگ شروع کړو، يهودو د ناعم د قلا يوه دروازه خلاصه کړه چې د دغې قلا مشر او رئيس حارث نومېدی.

د حارث ورور چې مرحب نومېدی او د يهودو لوی پهلوان ؤ د دغې دروازې څخه را ووتی، اوس مسلمانان په انتظار دی چې مرحب به د مبارزې او پهلوانۍ دپاره يو څوک ور وغواړي چې هلته يو دم حارث د لښکره سره را ووتی او پر مسلمانانو يې دوهم وار حمله وکړه، دلته نو د مسلمانانو او يهودو په منځ کې لوی جنگ شروع سو، مسلمانان د دغې حملې په مقابل کې شا ته ولاړل ځکه د جنگ دپاره يې هيڅ تياري نه درلودل، د دوی دا خيال ؤ چې اوس به فقط د دوو پهلوانانو په منځ کې مبارزه کېږي نه هجوم يا لښکري جنگ، خو هغه يهودو ناخاپه حمله وکړه او مسلمانان د ماتې په حالت کې سوه پر شا ولاړل، يهودو پر مسلمانانو ضربې او د تورو وارونه شروع کړل تر داسې اندازې چې د جنگ او حملې په شروع کې يهود تر رسول الله ﷺ پورې

ور ورسېدل او رسول الله ﷺ په خپله د يهودو سره ډير شديد جنگ کاوه. خو مسلمانان بيرته د رسول الله ﷺ سره ټينگ سوه او يهود يې پر شا کړه، يهود هم بيرته ولاړل په قلاوو ننوتل او دروازې يې پسي بندي کړې.

اوس نو د حملې او هجوم وخت د يهودو په لاس او اختيار کي دی هر وخت چي يې زړه و غواړي هغه وخت د قلا څخه را وزي او حمله کوي، مسلمانان تر قلاوو د باندني انتظار کوي ځکه مسلمانان نه د حملې دپاره لار لري او نه قلا ته ورتلاي سي.

کله چي د يهودو دغه حمله پای ته ورسېدل رسول الله ﷺ د استراحت امر وکړی مسلمانانو ته يې وويل: لږ آرام وکړی، مسلمانانو د راحت دپاره ځانونه واچول خو يو د مسلمانانو څخه چي نوم يې محمود بن مسلمه ؓ او د محمد بن مسلمه ؓ ورور ؤ وليدل چي هلته بېله دغو مشهورو قلاوو څخه چي نومونه يې ياد سوه يوه بله قلا ده او په هغه قلا کي څوک نه اوسېدل، بله خالي قلا يې وليدل نو يې غوښتل چي د دغه ږغه څخه ليري سي او هلته گوښه څه آرام وکړي، محمود بن مسلمه ؓ ولاړی د هغې خالي قلا دېواله ته کښېستی، خو يهودو د هغې بلي قلا څخه وليدی چي يو مسلمان يوازي د قلا و دېواله ته ناست دی، يهودو ويل: څوک دغه مسلمان وژني؟ مرحب پهلوان ويل: زه يې وژم.

نو مرحب د يوې بلي گوښه او پټې لاري څخه ورغلی او دغې قلا ته لوړ وختی له هغه ځايه يې د مېچني پل يا يوه لويه ډبره پر محمود بن مسلمه ؓ ور وغورځول، محمود بن مسلمه ؓ د دغه واري څخه ډير شديد زخمي سو حتی د سر پوست يې پر مخ را ولوېدی، مگر په دغه وخت کي و نه وژل سو د قلا د دېواله څخه را ولاړ سو او ويني ځني بهيرې خور رسول الله ﷺ ته ورغلی، رسول الله ﷺ وفرمايل: د ده علاج وکړی خو تر علاجه پوري نه ورسیدی او پسله خو لحظو څخه وفات او شهيد سو، دا نو په خيبر کي د مسلمانانو اول شهيد ؤ.

اوس مسلمانان غواړي چي لږ څه آرام وکړي مگر څرنگه چي د دوی ځای د نظاۃ او شق په منځ کي ؤ دلته يهودو د غشو وارونه پر شروع کړه، د شق او نظاۃ د دواړو طرفو څخه پر مسلمانانو غشي اوري او غشي يې هم مسلمانانو ته ور رسېږي، مسلمانان

ډیر په عذاب سوه په ټوله ورځ یې هیڅ آرام و نه کړی ناست دي او د ځانو څخه غشي گرځوي، یهودو دومره ډیر غشي پر واورول چې د رسول الله ﷺ مبارکه گوته هم و ویشل سوه او زخمي سوه، حُباب بن منذر رضی الله عنه و رسول الله ﷺ ته ورغلی او ویل: یا رسول الله! دغه ځای چې دغه اوس موږ پر اړولي دي آیا دا د الله ﷻ امر دی چې دلته واړوه؟ او که دا په جنگ کې رایه او نظر دی؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: یا، دا جنګي رایه او نظر دی، نو حباب بن منذر رضی الله عنه و ویل: یا رسول الله! دغه ځای و دغو قلاوو ته ډیر نژدې دی او د یهودو ټول جنګي خلک هم دلته دي دوی زموږ په هر حال خبرېږي او موږ د دوی په حال نه یو خبر او د دوی غشي موږ ته را رسېږي خو زموږ غشي نه ور رسېږي او موږ د دې څخه هم نه یو په امان چې د شپې حمله راباندې وکړي نو که امر وکړې چې یو بل داسې ځای واړوو چې د دغو ضررو څخه په امان وي او هغه ځای د ځان دپاره قرارگاه وگرځوو، رسول الله ﷺ و فرمایل: ستا نظر صحي دی مگر اوس نه بیا به یهود وایي چې و بېرېدل، مسلمانان ناست دي او د ځانو څخه غشي گرځوي، دوی غوښتل چې څه آرام وکړي خو هغه یې ټوله ورځ په دفاع او د غشو په گرځولو تېره سوه، تر ماشامه یې دغه حال ؤ خوشپه سوه او رسول الله ﷺ امر وکړ چې درځی او بل داسې لیري ځای یې واړول چې د یهودو غشي نه ور رسېدل.

په دغه بله ورځ مسلمانانو د هجوم او حملې دپاره ځانونه تیار کړه، رسول الله ﷺ و فرمایل: چې بېله زما اجازې څخه به نه څوک حمله کوي اونه به ور وزي، اوس چې د یهودو د قلا دروازې خلاصې سوې او د یهودو سپاره پهلوانان د مبارزې دپاره را و وتل د مسلمانانو څخه یو نفر چې د بني اشجع د قبیلې څخه ؤ، یعني: نه د مهاجرینو څخه ؤ نه د انصارو څخه د رسول الله ﷺ بې اجازې یې پر یهودو حمله وکړه غواړي چې خپل ځان او دلاوري ښکاره کړي خو بد بختانه د یهودو له طرفه ووژل سو چې دا د مسلمانانو څخه دوهم نفر ؤ چې وژل کېږي.

مګر د ده په باره کې رسول الله ﷺ و فرمایل: «لَا تَحِلُّ الْجَنَّةُ لِلْعَاصِي» یعني: سرکښه او هغه چا لره چې اطاعت نه کوي جنت نسته.

ځکه د رسول الله ﷺ له طرفه واضحه او ښکاره امر سوی ؤ چې زما بې اجازې

به څوک حمله نه کوي خو دغه نفر سره د دغه امره نافرمانی وکړه، نو ځکه رسول الله ﷺ وفرمایل: چي نافرمانه ته هغه چي اطاعت نه کوي جنت نسته. (دا دا معنا نه چي د هېمېش دپاره جنت ور لړه نسته بلکه! د دغه خپلي نافرمانۍ جزا به ويني)

او د دغې دروازې د خلاصیدلو سره یو مړی را و وتی چي د یهودو پسونه یې پېول (شپانه و) دی په داسي ډول سره را و وتی لکه دغه پسونه چي پيايي مگر د هغو پسونو سره د مسلمانانو لېنکر ته ورغلی او بیا رسول الله ﷺ ته ورغلی ویل: یا رسول الله! ما ستا پر دین ایمان راوړی دی او وایم: لا إله إلا الله وآنک رسول الله، رسول الله ﷺ د ده په ایمان خوشاله سو، بیا شپانه و ویل: دغه پسونه زما سره امانت دي او زه بیرته یهودو ته نه ورځم نو دغه پسونه تاسي اخلی؟ رسول الله ﷺ وفرمایل: یا، شپانه ویل: نو څه په وکړم؟ رسول الله ﷺ وفرمایل: امانت باید بیرته خپل خاوند ته ورکول سي که څه هم زموږ د دښمنانو څخه وي، موږ امانت مال نه اخلو، مړی ویل: نو څنگه یې بیرته ورولم؟ که یهود زما په اسلام خبرسي ما وژني، رسول الله ﷺ وفرمایل: د دوی پر طرف یې ورو شړه، شپانه ویل: ورکېږي، رسول الله ﷺ ویل: ته یې ورو شړه، شپانه هم اطاعت وکړی او پسونه یې د هغه خپلي قلا پر طرف ور و شړل، اصحاب کرام وایي: دغه پسونه د خپلي قلا پر طرف داسي رهي وه لکه شپانه چي ور رهي کړي وي ترڅو چي قلا ته ننوتل، نو شپانه خپل امانت تسلیم کړی، بیا نو د مسلمانانو له طرفه حمله او هجوم شروع سوه او دغه شپانه هم په دغه حمله کي گډون وکړی د اول وار دپاره یې په جنگ کي حصه واخیستل او شهید و وژل سو، په سهار کي مسلمان سو او د ما پښین تر لمانځه د مخه شهید سو نو یې په اسلام کي هیڅ لمونځ نه و کړی، دلته نو رسول الله ﷺ وفرمایل: که څوک غواړي چي د جنتیانو څخه یوه داسي چا ته وگوري چي هغه دي په ټول عمر یو رکعات لمونځ نه وي کړی نو دي دغه شپانه ته وگوري او د ده سره اوس دوی حور العین ور سره دي ﷺ.

په حدیث شریف کي راغلي دي چي جنت تاسي ته ستاسي د چوتي تر بند در نژدې دی او اور هم دغه رنگه نژدې دی. ارواه: البخاري نو جنت ته تلل ډیر آسانه دي چي الله ﷻ یې چا ته آسانه کړي، الله ﷻ دي یې زموږ ټولو په نصیب کړي.

اوس نو د مسلمانانو له طرفه د ناعم د قلا پر شا وخو محاصره ټينگيږي او جنگ هم د ناعم د قلا پر شا وخو دی چي دغه قلا د خيبر اوله قلا ده. د مسلمانانو ډلې په يهودو پسي گوري چي څنگه حمله پر وکړي او يهود بيا په مسلمانانو پسي گوري چي په نتيجه کي کوچنۍ کوچنۍ حملې کيږي او دې جنگ خو ورځي دوام پيدا کړی، هفته تېره سوه صحي نتيجه نسته، لس ورځي تيري سوې بيا هم بې نتيجه دي ځکه قلا ډيره محکمه ده خو د مسلمانانو له طرفه محاصره دوام لري، خو يوه ورځ هغه د يهودو لوی پهلوان مرحب را ووتی او د مسلمانانو له طرفه پهلوان غواړي چي جنگ او مبارزه ور سره وکړي مرحب د مسلمانانو د لښکر مخ ته د غرور او تکبر حرکتونه کوي ځکه مرحب د يهودو داسي پهلوان ؤ چي په ټولو يهودو کي يې مثل او سيال نه ؤ، مرحب په عربي سره د غرور او د ځان د تعريف بيتونه ويل چي هغه داسي وه:

قَدْ عَلِمْتُ خَيْرُ أَتِي مَرْحَبٌ

شَاكِي السِّلَاحِ بَطْلٌ مَجْرَبٌ

د ده د مقابلې دپاره عامر بن الأكوع ؓ ور ووتی او هغه بيا دا بيت وايه:

قَدْ عَلِمْتُ خَيْرُ أَتِي عَامِرٌ

شَاكِي السِّلَاحِ بَطْلٌ مَغَامِرٌ

نود دوی په منځ کي د تورو وارونه سره شروع سوه، د مرحب واری د عامر ؓ پر سپر و مېنټی، څرنکه چي د عامر ؓ توره لنډه او کوچنۍ وه غواړي چي مرحب پر پښو په ووهي کله چي يې واری پر وکړی توره د مرحب څخه خطا سوه او په خپله د عامر پر خپل ځنگانه و مېنټل او د هغه زخمه څخه عامر ؓ وفات سو، صحابه کرامو په خپل منځ کي سره و ويل: د عامر ټول عملونه عبث او بيهوده سوه ځکه په خپله يې ځان ووژی.

نو سلمه بن الأكوع ؓ وايي: زه و رسول الله ﷺ ته په داسي حال کي ورغلم چي ژړل مي او ما ويل: يا رسول الله! آیا رشتيا د عامر ټول عمل عبث او برباد سو؟ رسول الله ﷺ وفرمايل: چا ويل؟ ما ويل: ستا ځيني اصحاب وايي، رسول الله ﷺ وفرمايل: هر څوک چي وايي هغه غلط وايي او عامر لره دوه اجره دي.

مرحب پهلوان دوهم وار بيا په میدان کي و درېدی هغه بیتونه وايي او بيا يې د مبارزې دپاره نفر وغوښتی دلته نو حضرت علي عليه السلام ورووتی او دغه بیت يې وايه:

انا الذي سَمَّيْتُ امِّي حيدرَه كليث الغابات كريبه المنظره

اوفيهم بالصاع كيل السندره

مگر محمد بن مسلمه عليه السلام ورته وويل: يا علي! پر ده زما بدل پاته دی ځکه زما ورور محمود بن مسلمه ده وژلی دی، که ستاسي په ياد وي؟ دغه مرحب پهلوان وچي پر محمود بن مسلمه عليه السلام يې د قلا له بامه لويه ډبره را وغورځول او هغه يې په شهادت ورساوه، نو محمد بن مسلمه عليه السلام و علي عليه السلام ته وويل: دی ماته را پرېږده ځکه پر ده زما بدله پاته ده، نو محمد بن مسلمه عليه السلام ورو ووتی او د دوی دوو په منځ کي هغه لوی جنگ او مبارزه شروع سوه کوم چي تاريخ يې نه هېروي او مسلمانانو په ټول عمر داسي جنگ او مبارزه نه وه ليدلې لکه د محمد بن مسلمه عليه السلام او مرحب پهلوان په منځ کي چي وسوه، پوره يو ساعت دغه جنگ دوام درلودی او د دواړو طرفو خلک ورته گوري، جنگ روان دی او پهلوانان د جنگ په حرکتو کي مخ ته سي شا ته سي ترڅو چي يوې منطقې ته ورسېدل چي هلته د خرما ونې يا درختي وې او د دغو ونو په منځ کي يې جنگ سره کاوه، خود دوی په منځ کي يوه د خرما ونه راغله د دغي ونې دې طرف او هغه طرف ته وهل سره کوي، د ډيرو وارو او وهلو په سبب د ونې ښاخونه پرې کېدل او را لوېدل تر داسي اندازې چي د ونې ټول ښاخونه پرې سوه فقط د ونې يوه تنه پاته سوه او هغه داسي معلومېدل لکه د دوی په منځ کي چي يو سړی ولاړ وي او دوی د دغي ونې پر تنه سره راگرځي او جنگ کوي، خلک هم ورته گوري چي دا څنگه جنگ او وهل دي، خو يو هم هغه بل نه سي وژلای، دغه جنگ ډير وخت دوام درلودی څو په آخر کي محمد بن مسلمه عليه السلام وکولای سواي چي مرحب پرې ښه ووهي د مرحب پښه پرې سوه، مرحب غځار سو او ولوېدی نو يې محمد بن مسلمه عليه السلام ته ويل مړ مي کړه ځکه تر پښه يې فواره غوندي ويني بهيرې او د حرکت نه دی نو ويل: مړ مي کړه، محمد بن مسلمه عليه السلام يې دا بله پښه هم ور پرې کړه، مرحب نارې ووهي: مړ مي کړه، محمد بن مسلمه عليه السلام ويل: يا وژنم دي نه ښه دی چي تر مرګ دمخه

د دردو او عذابو خوند وگورې ته وې چې زما ورور دي و واژه؟ نو محمد بن مسلمه رضي الله عنه مرحب پر دغه حال پرېښاوه او دئ ځني رهي سو، هغه نارې وهي چې مې کړه عذاب مه را کوه محمد بن مسلمه رضي الله عنه بيا ورته و ويل: د مرگ د سختيو مزه واخله او ځني رهي سو، سړې پروت دی او ويني ځني بهيري، خو بيا علي رضي الله عنه ورغلی او د مرحب سړي ور پرې کړی د هغه سامان او د هغه اسلحه يې واخيستل او رهي سو و رسول الله ﷺ ته ورغلی او ويل: يا رسول الله! مرحب ما ووژی، محمد بن مسلمه رضي الله عنه هغه چې تر يو ساعت يې زيات جنگ وکړی او اصلاً مرحب هغه وژلی ؤ په تعجب کي سو چې علي رضي الله عنه څنگه وايي چې مرحب ما و وژی؟ نو ويل: يا رسول الله! والله ما مرحب نه پرېښاوه مگر د دې دپاره چې د مرگ عذاب وويني اصلاً مرحب ما وژلی دی.

څرنګه چې مرحب د يهودو د پهلوانانو پهلوان ؤ او د هغه وژل د هغه د قاتل دپاره ابدی او تاريخي شرف ؤ نو خود هر يوه يې د وژلو نسبت ځان ته کاوه، مگر رسول الله ﷺ و محمد بن مسلمه رضي الله عنه ته و فرمايل: هو، ته هغه څوک يې چې مرحب دي و وژی يا محمد بن مسلمه! او علي رضي الله عنه ته يې و فرمايل: يا علي! د هغه وژل سوي سړي سامان محمد ته ورکړه، چې دغه سامان ته سلبه ويل کيږي او د وژل سوي سړي وژونکي ته ورکول کيږي، نو محمد بن مسلمه رضي الله عنه د مرحب اسلحه او سامان واخيستل. نو د يهودو د لوی پهلوان (مرحب) وژل د محمد بن مسلمه رضي الله عنه پر لاس وه.

د مرحب تر وژل کېدلو وروسته د مرحب ورور حارث ميدان ته را ووتی چې دئ هم لوی پهلوان ؤ يوازي دئ نه بلکه د مرحب ټوله کورنۍ جنګي پهلوانان وه، حارث را ووتی او د مسلمانانو څخه پهلوان غواړي چې د ده سره مبارزه يا جګړه وکړي، ده ته ابو دجانه رضي الله عنه د سره دسمال خاوند او مشهوره جنګي قهرمان و ووتی په لږ وخت کي يې حارث و وژی بيا د مرحب بل ورور چې ياسر نومېدی را ووتی او د مسلمانانو څخه مبارز غواړي، ده ته زبير بن العوام رضي الله عنه چې د معرفي کولو ضرورت يې نسته و ووتی، دغه ياسر تر اندازې زيات جګ او غټ سړی ؤ، کله چې دغه ياسر را ووتی او په اسلحه هم پټ ؤ د ځان د تعريف شعرونه او بيتونه يې ويل، رسول الله ﷺ چې وليدی په ډير تعجب سره يې و ويل: مَا أَطْرَکَ! دا څومره جګ دی! دا څه بلاده!

رسول الله ﷺ دومره جگ سپړئ نه و ليدلى نو يې پوښتنه وكړه ويل: دا به پنځه ذراعه وي؟ صحابه كرامو وويل: بلكه تر دغه هم جگ دى يا رسول الله! ذراع خو پيژنى چې د هغه وخت د اندازه كولو آله وه لكه د نن ورځي متر مگر د ذراع په اوږد واله كې خلك اختلاف لري څوك يې (۷۰) سانتي بولي څوك وايي (۵۰) سانتي ده، نو دغه ياسر چې پنځه ذراعي سې لږ تر لږه دوه نيم متره سو، كله چې دغه جگ او غټ دوه نيم متره ياسر ميدان ته را ووتى او د مسلمانانو له طرفه زبير بن العوام ؓ ووزي، صفيه بنت عبدالمطلب د رسول الله ﷺ عمه او د زبير ؓ مور پر خپل زوى وبېرېدل او دا هغه بنځه وه چې بهر يې نه پيژندل، دا وبېرېدل او رسول الله ﷺ ته ورغله ويل: يا رسول الله! دا څه بلا ده بهرېرم چې زوى به مې را و وژني، رسول الله ﷺ وفرمايل: يا! ستا زوى يې وژني ان شاء الله، زبير ؓ ورووتى او دغه شعر وايي:

قَدْ عَلِمْتُ خَيْرُ أُنَى زَبَارِ قَلَمِ الْقَرَمِ غَيْرَ نَكْسٍ فَرَارِ

نور بيتونه يې هم ويل او په جنگ شروع وسوه، دې جنگ هم يو ساعت دوام وكړى خو په آخر كې زبير ؓ پر غټ ياسر قاتلانه حمله وكړه او ياسر يې و وژى، دلته نور رسول الله ﷺ په لوړ آواز تكبير ووايه: الله اكبر! ځكه څوك دغه بلا وژلاى سي؟ او رسول الله ﷺ وفرمايل:

«إِنَّ لِكُلِّ نَبِيٍّ حَوَارِيًّا وَحَوَارِيَّ الزُّبَيْرُ» [رواه: البخاري]

ژباړه: هر نبي لره ملگرى، مرسته كوونكى، مخلص او صداقتمن سته، خو زما ناصر او ملگرى زبير دى ﷺ.

او بيا د يهودو څخه د عامر په نامه سره يو پهلوان را ووتى، ده ته حضرت علي ؓ ورو ووتى او عامر يې و وژى، بيا د يهودو څخه د اُسيد په نامه يو لوى او مشهوره پهلوان را ووتى، ده ته محمد بن مسلمه ؓ ورو ووتى او اُسيد يې و وژى، يهودو وليدل چې هر پهلوان يې جنگ او مبارزې ته ور ووزي هغه وژل كيږي، نو يې مبارزه پرېښوول، يهودو ويل: په دې كار كې فايده نسته زموږ پهلوانان كه هر څومره قوي هم وي خو د مسلمانانو پر پهلوانانو نه سي غالبه كېدلای، نو يهودو دغه يو په يو جگړه او مبارزه پرېښوول او هغه ډله ييزه جنگونه يا حملې كيږي.

په دې منځ کې دوې هفتې تیرې شوې (۱۴) ورځې مګر مسلمانانو کوم خاص بری لاس ته نه دی را وړی، ځکه یهود ټول په قلاوو کې دي، پنځلسمه ورځ چې قلا خلاصه سوه د یهودو څخه یو نفر و رسول الله ﷺ ته ورغلی، رسول الله ﷺ پوښتنه ځنې وکړه چې څه خبر دي را وړی دی؟

سرې ویل: خبره دا ده چې موږ پهلوانان لرو، نفر او اسلحه لرو، اوبه او خواړه دومره را سره سته چې په کلو یې نه سو خلاصولای، قسم په الله خیبر نه فتحه کېږي.

رسول الله ﷺ ورته وویل: راغلی یې چې ما وېروې؟

یهودي ویل: یا، ویل: نو د څه شي دپاره راغلی یې؟

سرې ویل: راغلی یم امان درڅخه غواړم ځکه زه پوهېږم چې ته خیبر فتحه کوې او ټول یهود پوهېږي چې خیبر فتحه کېږي او دا زموږ په تورات کې لیکلي دي چې ته به خیبر فتحه کوې، نو زه راغلی یم د ځان او خپلې کورنۍ او مالو دپاره امان غواړم، زه نه غواړم چې ستا سره جنگ وکړم، سرې نور هم وویل: دا چې ته قلا فتحه کړې او بیا مې بندي ونیسې تر هغه د مخه امان غواړم.

رسول الله ﷺ هم امان ورکړی او وې فرمایل: هغه څوک چې جنگ نه کوي هغه لره امان دی، رسول الله ﷺ ته د دغه نفر د خبرو څخه دا ور معلومه سوه چې د یهودو په زړو بېره ننوتلې ده او د نصرت وخت را نژدې سوی دی.

په تیرو څوارلسو ورځو کې رسول الله ﷺ د مسلمانانو بیرغ مختلفو نفرو ته ورکاوه، نن دې ته سبا هغه بل ته خویو هم د قلا پر فتحه کولو نه سو کامیابه، په دغه شپه رسول الله ﷺ و فرمایل: سبا بیرغ داسي چا ته ورکوم چې الله او رسول الله یې خوښ لري او د ده هم الله او رسول الله خوښ دي (دا خودرته معلومه ده کوم څوک چې بیرغ ورسره وي هغه د دغه لښکر آمر او قومندان هم وي) اوس نو صحابۀ کرام په خپل منځ کې پوښتنې سره کوي چې دغه نفر به څوک وي؟ او د خیبر فتحه به د چا پر لاس وي؟ حضرت عمر فاروق رضی الله عنه وایي: په والله هیڅ وخت مې د آمریت خوا هاش او غوښتنه په زړه کې نه ده را گرځېدلې بېله دغې ورځې، هغه هم په دې سبب چې رسول الله ﷺ و فرمایل: چې الله او رسول الله دغه نفر خوښ لري، نو هر نفر چې

سبا بیرغ واخلي، هغه! هغه څوک دی چې الله اورسول الله یې خوښ لري، حضرت عمر رضی الله عنه وايي چې زما د زړه غوښتنه دا وه چې دغه نفر زه وای، ټول اصحاب کرام په انتظار دي چې سبا به بیرغ څوک واخلي؟ حتی سبا سهار تر هغه خپل وخت د مخه را وینی سوه او په دې انتظار وه چې بیرغ به څوک اخلي، کله چې سهار سو د سهار تر لمانځه وروسته رسول الله ﷺ و فرمایل: علي چیري دی؟ یوه د اصحاب کرامو وویل: یا رسول الله! د هغه سترگي خوږېږي، ویل ورسه را یې وله، صحابي پسي ولاړی حضرت علي رضی الله عنه یې را وستی رسول الله ﷺ ورته و ویل: یا علي! څه درته پېښه ده؟ هغه ویل: یا رسول الله! سترگي مي ترداسي اندازې خوږېږي چې والله نه دښت وینم نه شېله، نه غر وینم نه ونه، هیڅ شی نه وینم سترگي مي پټي او بندي دي، رسول الله ﷺ خپل مبارک لاس د علي رضی الله عنه پر سترگو ورتېر کړی او پر سترگو یې خپله مبارکه ناره ورو منبل د علي رضی الله عنه سترگي داسي جوړې سوې لکه هیڅ تکلیف او خوږ چې نه وي ورته پېښی سوی، یواځي دا نه بلکه د مرک تر وخته بیا علي رضی الله عنه ته د سترگو خوږ او ناروغي نه ده پېښه سوې.

کله چې د علي رضی الله عنه سترگي ښې او جوړې سوې نو رسول الله ﷺ د مسلمانانو بیرغ ورکړی، علي رضی الله عنه هم ډیر ژر لښکر جوړ او جنگ ته آماده کړی، د یهودو بیا هره ورځ دا د ځان عادت گرځولی ؤ چې په سهار کې به د سپړو یوه ډله د قلا څخه راوتل او پر مسلمانانو به یې حملې کولې او بیا چې به یې ولیدل چې نور څه نه سي کولای بیرته به ولاړل په قلا به ننوتل او د قلا دروازې به یې بندي کړې، دا یې د هري ورځي کار ؤ، نو په دغه ورځ چې علي رضی الله عنه بیرغ واخیستی بیا هم یهود را و وتل، خو علي رضی الله عنه د خپل لښکره سره پر شا تلی، د یهودو په مقابل کې یې عقب نشیني کول، یهودو فکر وکړی چې مسلمانان ماتېږي او شکست خوري نور هم پسي ورد مخه سوه، علي رضی الله عنه پر شا ځي او یهود پسي ورد مخه کیږي، اصحاب کرام په تعجب کې دي چې دا څه پېښه ده؟ زموږ لښکر ولي د ماتي په حالت کې دی؟ نورو مسلمانانو کولای سواي چې پر یهودو حمله وکړي مگر دا اجازه نسته چې څوک تر بیرغ ورد مخه سي، علي رضی الله عنه نور هم پر شا رهي دی، یهود بیرته ځني را وگرځېدل د هغو په زړو کې هم یو

څه شک او شبهه پیدا سوه، کله چې يهودو په بیرته گرځېدلو شروع وکړه غواړي چې قلا ته ننوزي هلته د دوو طرفود کمینه څخه مسلمانان را وغورځېدل.

علي عليه السلام د مخه لا د قلا د دروازې په چپه او راسته طرف کي دوه کمینه ورته نیولي وه، کله چې يهودو په بیرته گرځېدلو شروع وکړه هغه دوې ډلې چې په کمین کي ناستي وې هغو د قلا د دروازې پر طرف ور وختستل غواړي چې دروازه خلاصه پاته سي، يهود پوه سوه چې مسلمانان دروازه راته نیسي، دوی هم مخ پر دروازه په ځنستا سوه، يهود او مسلمانان دواړه یو ځای د قلا دروازې ته ورسېدل او د قلا د دروازې سره جنګ شروع سو.

يهود غواړي چې ننوزي او د قلا دروازه بنده کړي، مسلمانان بیا غواړي چې دروازه خلاصه پاته سي خود حضرت علي عليه السلام د دغي صحي نقشي په سبب د يهودو په وسه نه سوه پوره چې دروازه بنده کړي یا و تړي او مسلمانان هم د دغي دروازې څخه قلا ته ور ننوتل، يهودو په تېښته شروع وکړه و هغه نورو قلاوو ته تېښتي او يهودو دغه قلا چې د ناعم قلا وه د هنو شيانو سره چې په دغه قلا کي موجود وه مسلمانانو ته ور پرېښوول، د ناعم قلا د حضرت علي عليه السلام پر لاس فتحه سوه او يهود هغه بلي وروستۍ قلا ته چې د صعب بن معاذ قلا وه ولاړل، د خيبر اوله قلا چې د ناعم قلا وه د الله ﷻ په إرادة د حضرت علي عليه السلام پر لاس فتحه سوه، دغه فتحه د ټول خيبر د فتحه کولو شروع وه، د دغي قلا په نیولو کي مسلمانانو د يهودو څخه هيڅوک بندي ونه نیوی، ټولو يهودو وکولای سوای چې وتېښتي او ځانونه خلاص کړي.

د صعب بن معاذ د قلا محاصره او فتحه کېدل

اوس نو د خيبر دوهمه قلا چې د صعب بن معاذ قلا وه د مسلمانانو له طرفه محاصره سوه او رسول الله ﷺ د مسلمانانو بیرغ و حباب بن المنذر الأنصاري رضي الله عنه ته ورکړی، ځکه رسول الله ﷺ همېشه بیرغ له یوه نفره بل نفر ته نقلاو او په دې کار کي دوې فایده وې، یو دا چې د رسول الله ﷺ د اصحاب کرامو شرف پکښي ښکاره کېدی او بل په دې کار ټوله قبیلې خوشاله کېدې، لکه اوس، خزرج او نوري

قبيلې، نو ځکه بيرغ به همېشه د يوه نفره څخه بل نفر ته نقلېدی.

هغه قلا چې مسلمانانو فتحه کړه چې د ناعم قلا وه هلته خوراکي مواد ډير نه وه پراته ځکه اصلاً دغې قلا ته خوراکي مواد د هغه بلې قلا څخه چې د صعب بن معاذ قلا وه ور وړل کېده او فقط دومره خواړه ورته راوړل کېده چې د دوی ورځ په تېرېدل، څرنگه چې د مسلمانانو خپل خوراکي مواد خلاص سوي وه او په دغه قلا کې هم مسلمانانو ته دومره خوراکي مواد په لاس نه ورغله چې د دوی گذاره په وسې نو په مسلمانانو کې لوړه شروع سوه، تر داسې اندازې چې د بني اسلم قبيله (دا هغه څوک دي چې په حديبيه کې هم د رسول الله ﷺ سره ملګري وه او اوس په خيبر کې هم ور سره دي، دغه د بني اسلم قبيلې په مدينه منوره کې د انصارو سره ژوند کاوه) نو دغه بني اسلم ورسول الله ﷺ ته په شکايت ورغله ويل: يا رسول الله! لورې په عذاب کړو، د لورې څخه يې شکايت کاوه او د رسول الله ﷺ سره هم د خوړلو دپاره شئ نه ؤ موجود، پوره لښکر دی او خواړه نه لري، رسول الله ﷺ دعاء وکړه او ويل: الهي ته د دوی په حال خبر يې دا درته معلومه ده چې د دوی سره قوت او طاقت نسته او زما په لاس کې هم شئ نسته چې دوی ته يې ورکړم، نو الهي دوی ته هغه قلا ور فتحه کړې چې په هغه کې خوراکي مواد ډير وي، خير او برکت پکښې وي.

خو د يهودو بيا هغه لويه قلا او هغه چې خوراکي مواد ډير پکښې وه هغه دغه د صعب بن معاذ قلا ده چې دغه اوس محاصره ده، په دغه بله ورځ په سهار کې د يهودو د قلا څخه يو پهلوان را ووتی چې نوم يې يوشع ؤ او د مسلمانانو څخه يې د جګړې او مبارزې دپاره نفر و غوښتی، حُباب بن المنذر رضي الله عنه ورووتی او يهودي يې ډير ژر و وژی، د يهودو څخه بل نفر را ووتی دا هم غواړي چې جنگ او مبارزه وکړي، ده ته د انصارو څخه يو نفر ورووتی، بيا هم يهودي و وژل سو، په دغه ورځ دغه يو په يو جنگ او مبارزه کېدل، يهود د جنگ دپاره په ډله ييز ډول نه را ووتل او د قلا دروازه نه سوه خلاصه.

څرنگه چې مسلمانان ډير وړي وه هلته د خيبر په شا وخوا کې د خړو يوه ګله ګرځېدل مسلمانانو دغه خړه ونيول او حلال يې کړه، د خړو په پخولو يې شروع وکړه، مسلمانان وړي دي د خوړلو دپاره شئ نه لري اوس غواړي چې خړه پاخه

کړي او وې خوري، که څه هم په پخوا کي دوی د خړو غوښي نه خوړلې او دا يې عادت هم نه ؤ مگر اوس د ډيري لوړي مجبوره وه او رسول الله ﷺ هم نه دی په خبر، خو وروسته رسول الله ﷺ د لښکر د خبر او حال نيولو دپاره پر لښکر ګرځېدی وې لیده چي دېگونه باندي دي او په غوښو ډک دي ويل: دا څه شي دي؟ صحابه کرامو وويل: يا رسول الله! خړه مو پيدا کړه او حلال مو کړه غواړو چي غوښي يې وخورو، مگر رسول الله ﷺ د خړه د غوښو د خوړلو څخه منعه کړه او د خړه غوښي يې حرامي کړې، د خړه غوښي په دغه وخت او دغه ځای کي حرامي سوې، يعني: د مخه يې په اسلام کي د حلال او حرام حکم نه ؤ موجود مگر دلته يې د حرام والي حکم وسو، دا حکم د اهلي خړو په متعلق او باره کي دی دغه خړه چي د خلکو سره په کورو کي دي، خو يو هغه وحشي پټه درلودونکي خړه دي د هغو غوښي حلالې دي.

او په دغه ځای يعني: خيبر کي رسول الله ﷺ د متعې نکاح هم حرامه کړه، د متعې نکاح هغه موقتي نکاح ده چي د معين وخت دپاره نکاح تړي او د وخت تر تېرېدلو وروسته هر يو په خپل کار پسې ځي، چي اهل تشيع يې تر اوسه پوري جائزه بولي او دغه نکاح پکښي کيږي او په دغه ځای کي پر مسلمانانو د ټولو هغو حيواناتو غوښي حرامي کړل سوې چي څيړونکي داړي لري، يعني: چي هغه څلور تېره او اوږده نېښونه ولري او همدارنگه د ټولو هغو مرغانو غوښي حرامي سوې چي د نورو مرغانو د څيړلو دپاره تېرې منکولي لري، نو هر هغه حيوان چي د څيړلو دپاره نېښونه لري او هر هغه مرغه چي د ښکار دپاره منکولي لري غوښي يې حرامي دي، دغه درې کاره د خيبر د فتحي په وخت کي د صعب بن معاذ د قلا سره حرام سوه.

يهودو به همېشه د خپلو قلاوو ساتنه او حفاظت کاوه څوک نه سواي ور نژدې کېدلای ځکه په غشو يې ویشتل، خو کله کله به د دوی ځيني چوپانان د پسو سره را وتل او پسونه به يې نژدې و قلا ته ماړه کړه او بيرته به ولاړل، په دغه ورځ چي رسول الله ﷺ د خپلو اصحابو سره ناست دی يو شپانه را ووتی او څو پسونه يې را وايستل، مسلمانان د لوړي څخه ډير په تکليف دي پسونه ګوري خود هغه غشو په سبب نه سي ور نژدې کېدلای، رسول الله ﷺ و فرمايل: څوک د دغو پسو څخه يو څه موږ ته

را وستلای سي؟ یو د اصحاب کرامو څخه چي نوم یې ابو الیّس و وویل: زه یې را ولم یا رسول الله! رسول الله ﷺ و فرمایل: رایې وله، نو دغه صحابي کرار کرار په ناسته او څکېدلو پټ پټ ورغلی تر څو چي پسو ته ښه ور نژدې سو په یوه وار له خپله ځایه ور وغورځېدی او د پسو پر طرف یې ور وځغستل، دغه نور اصحاب کرام وایي: موږ ده ته په تعجب کي سوو، یو پسه یې په راسته لاس ونيوی او یو په چپه لاس، دواړه پسونه یې لوړ نیولي وه او را ځغلي داسي را رهي دی لکه هیڅ شئ چي نه وي ور سره، خلک په تعجب ورته گوري څو پسونه یې رسول الله ﷺ ته راوړه او ویل: یا رسول الله! دغه یې ستا مهماني، دا د صحابه کرامو قوت، شجاعت او صداقت ؤ.

اوس نو بیا رسول الله ﷺ او اصحاب کرام ناست دي چي د یهودو له طرفه د غشو ویشتل شروع سوه د غشو باران یې جوړ کړی او غشي یې هم تر دومره ليري مسافې رسېدل چي عادتاً غشي دومره فاصله نه رسيږي، دومره غشي اوري چي د ډیروالي په سبب مسلمانان زخمیانوي، چي یو گرځوي بل پر مینلي، رسول الله ﷺ او اصحاب کرام د سپر په واسطه غشي له خپلو ځانو څخه گرځوي، غشي اوري او صحابه کرام د هغو په دفاع مشغول دي چي ناڅاپه او په یوه وار د قلا دروازه خلاصه سوه او یهودو حمله شروع کړه، د صعب د قلا څخه لښکر را و وتی او په یوه وار یې هجوم را وړی، څرنګه چي مسلمانان د غشو په گرځولو مشغول وه د جنگ دپاره یې تیاري او آمادګي نه درلودل خو د یهودو له طرفه شدید جنگ شروع سو، نو د دوهم وار دپاره مسلمانان پر شا ولاړل، د یهودو حمله دوام لري او جنگ شروع دی تر داسي اندازې چي یهود ورسول الله ﷺ ته ور ورسېدل او مسلمانان پر شا ځغلي، د جنگ پر میدان بېله رسول الله ﷺ او څو نفره اصحاب کرامو څخه بل څوک نه سوه پاته، نور ټول مسلمانان پر شا ولاړل، دا بیا د صعب بن معاذ د قلا مخ ته د مسلمانانو شکست ؤ.

دلته نور رسول الله ﷺ مسلمانانو ته ور ناري کړه: «إِلَىٰ عِبَادِ اللَّهِ! أَيْنَ تَفِرُّونَ؟» د الله بندګانو! زما طرف ته راسی چيري تښتی؟ خو بیا هم د دغه ناګهاني هجوم څخه خلک په ځغستا کي وه، رسول الله ﷺ بیا ورناري کړه: «يَا أَهْلَ بَيْعَةِ الرِّضْوَانِ! يَا أَصْحَابَ الشَّجَرَةِ! «اې د رضوان د بيعت خلکو! اې د وني ملګرو! بيعت الرضوان

خوپه حدیبیه کې تر هغه ونه لاندې سوی ؤ، کله چې صحابه کرامو دغه رغ واورېدی بیرته را وگرځېدل، ځکه دوی هلته د رسول الله ﷺ سره پر مرگ او نه تېښته بیعت کړې ؤ، اوس رسول الله ﷺ په هغه نامه ورنارې کړه او دوی هم په دغه ناره را وگرځېدل او د رسول الله ﷺ څخه یې دفاع شروع کړه، تر څو یهود یې بیرته پر شا کړه، د یهودو په دغه ناگهاني حمله کې د اصحاب کرامو څخه درې نفره شهیدان سوه او د مسلمانانو دغه بیرته ژر او ناڅاپه را وگرځېدل د دې سبب سوه چې یهود بیرته پر شا ولاړ سي، خو اوس دغه د مسلمانانو بیرته را وگرځېدل ناڅاپه او ناگهاني وه، یهودو چې کومه نقشه جوړه کړې وه هغه عبث او بې فایده سوه اوس یهود وارخطا دي، یهود پر شا ځي او مسلمانان په پسې دي، یهود غواړي چې په قلا نوزي او دروازه بنده کړي، څرنګه چې یهود او مسلمانان سره ګډ او خلط وه نو یهودو دروازه نه کړه بنده او مسلمانان په قلا پسې ورننوتل.

اوس نو د رسول الله ﷺ په ثابته پاته کېدلو سره هغه د مسلمانانو شکست په نصر او کامیابي بدل سو او په دغه حمله د صعب بن معاذ قلا هم فتحه سوه، څو نفره یهود بندیان ونيول سوه خو ډیرو یهودو وکولای سواي چې وتبتي او د زبیر قلا ته هغه چې د خيبر درېیمه قلا ده ولاړ سي، دغه د صعب بن معاذ د قلا په داخل کې ډیر کارونه پېښ سوه، یو دا چې په دغه قلا کې تر اندازې زیات د خوړلو غذايي مواد پراته وه، دومره خوراكي مواد موجود وه چې د مسلمانانو د ټول لښکر دپاره بس او کافي وه، لکه څرنګه چې رسول الله ﷺ دعاء کړې وه هغسي وسوه.

او بل مسلمانانو په دغه قلا کې درنه سلاح پیدا کړه چې په هغه کې منجنیق هم موجود ؤ (منجنیق داسي یوه آله ده چې د هغه په واسطه ډیري لويې لويې ډبرې او د ډبرې لیرې فاصلې څخه پر دښمن ور غورځول کېږي) منجنیق په هغه وختو کې داسي ؤ لکه د نن ورځې توپ، رسول الله ﷺ د هغه نفر څخه پوښتنه وکړه کوم چې د مخه یې امان ور کړی ؤ ویل: دغه اسلحه یې د چا دپاره جوړه کړې وه؟ د یهودو خو د چا سره د جنگ کولو نیت او اراده نه وه، هغه نفر ویل: دغه شیان یې ستا دباره جوړ کړي ود.

یهودو د مدینې منورې د حملې دپاره ډیره لویه نقشه جوړه کړې وه چې څه موده

وروسته يې دغه حمله کول، نو د دغې قلا د فتحه کېدلو سره د يهودو هغه وروستنی نقشه هم معلومه سوه، په دې قلا کې يې د شرابو ډير ځمان، بېلران او ژي پيدا کړه چې په شرابو ډک وه، رسول الله ﷺ و فرمايل: دغه ټول ځمان مات او ژي څيري کړی، يو د صحابه کرامو څخه چې په پخوا کې يې د شراب څښلو عادت درلودی او شراب تر څيبر د مخه منعه سوي وه، نو خود د هغه منعه کېدلو سره يې پرې ايښي وه. مگر اوس چې يې وليدل چې د شرابو څخه ډک ډک ځمان ماتېږي او د ده مخ ته بهېږي نو يې اشتها ورته وسوه، شيطان پر غالبه سو او شراب يې وڅښل، دغه نفر يې و رسول الله ﷺ ته راوستی ويل: يا رسول الله! عبدالله بيرته د شرابو و څښلو ته رجوع وکړه بيا يې شراب وڅښل، رسول الله ﷺ ورولاړ سو خپله مبارکه چوټه يې وکښل او دغه نفر يې په واهه، دغه واقعته تر هغه د مخه وه چې د شرابو د څښلو جزاء نازله سي چې هغه په درو سره وهل دي، نو په دغه وخت کې دا هغه تعذير او جزاء وه چې رسول الله ﷺ دغه نفر ته ورکول او ټول صحابه کرام يې امر کړه چې چوټه وکارې او دى په ووهي، صحابه کرامو هم په خپلو چوټو واهه، دا کار د هغه چا دپاره سپکاوی و چې شراب يې څښلي وه، دلته نو حضرت عمر فاروق ؓ و ويل: پر تا دي د الله لعنت وي ته شراب چڼې او الله ﷻ منعه کړي دي؟ رسول الله ﷺ و فرمايل: يا عمر! لعنت مه پر وايه! دى د الله او رسول الله سره محبت لري، هو گناهکاره دی مگر بيا هم الله او رسول الله خوښ لري، ايمان يې په زړه کې سته مگر انسان دى شيطان پر غالبه سو.

ورونو! دا چې يو وخت له يوه مسلمان يوه گناه پېښېږي دغه گناه بېل او جلا شى ده، ايمان او د الله ﷻ محبت بل شى دى، نور رسول الله ﷺ دغه مسئله او دغه معنی په دغه ځای کې موږ ته را وښوول، د دغسې کسانو دپاره توبه سته چې بالکل د گناه څخه په پاکېږي، موږ بايد يوه گنهکار ته همېشه د ذلت په سترگه و نه گورو، خو بد بختانه نن ورځ په موږ کې دا عادت گرځېدلى دى: که يو چا د خير او نصيحت خبره راته وکړه زه د ده هغه گناه ور يادوم چې لس پنځلس کاله د مخه ځني پېښه سوې وه، يعنې: داسي ورته وایم: چې ته په خپله گنهکاره يې ته بيا اوس ما ته نصيحت کوې؟ او دا مي هير کړي دي چې د توبې دروازه خلاصه ده او الله ﷻ تواب او غفور دى،

ممکن الله ﷻ د ده په حال کې تغیر را وستلی وي.

او دغه په خپله لوی تغیر دی چې دئ یو وخت ګڼهکاره ؤ او نن یې د امر بالمعروف او نهی عن المنکر وظیفه پرغاړه اخیستې ده. خلکو ته اسلامي شریعت او د رسول الله ﷺ متابعت ورښوي، خو افسوس یې زما او ستا پر حال چې د ده حق ویل خو نه قبلوو، بلکه د تېر تاریخ پېښور هم ورکوو، لکه د ده د توبې قبلول او سمې لارې ته اوښتل چې زما په لاس او قدرت کې وي، یا دا چې د ده په باره کې هم د ځان پر قسم فکر کوم، یعنې: لکه څرنګه زه نه یم اصلاح سوی دئ هم هغه شئ دی، یا زما په فکر او ګمان دا هیڅ امکان نه لري چې یو ګڼهکاره دي سمې لارې ته واوړي.

خو په حقیقت کې دغه کار د دې دپاره کېږي چې زما غرور او لویي ما د نصیحت واوږدلو ته نه پرېږدي او زه د نصیحت د اوږدولو څخه په دغه طریقه سره ځان خلاصوم، نه غواړم چې دنیوي مجلس او بېمعنا خبرې مې د خیر او مصلحت په خبرو بدل سي، نو د نصیحت او دیني خبرو مخه په هره طریقه سره چې وي نیسم.

ورونو! پر دغه موضوع دا چې نن ورځ زه او ته په مبتلا یو ډیرې خبرې سته چې د هغو بیانول ځان ته جلا بحث دی، خو فقط دومره به ووايم: که د امر بالمعروف او نهی عن المنکر دپاره یا د وعظ او نصیحت کولو دپاره دا شرط کېښوول سي چې دغه نصیحت کوونکی باید خامخا د ګڼه څخه پاک او معصوم وي، نو پسله انبیاء ﷺ څخه باید هیڅوک د دین او وعظ خبرې ونه کړي، ځکه بېله انبیاء ﷺ څخه نور ټول انسانان د خطا او ګناه سره مخامخ دي، بلکه دا هم باید درملومه وي چې د دیني خبرو کول او اوږدول په خپله د خیر او ثواب کار دی. (بیرته به خپلې قصې ته ولاړسم)

مسلمانانو دغه د صعب بن معاذ په قلا کې یو سړی بندي ونيوی که ګوري هغه سړی سلام بن مشکم ؤ چې د یهودو د پاچهانو څخه یو پاچا ؤ، مریض ؤ او نه یې سواي کولای چې وتښتي، رسول الله ﷺ د ده په وژلو امر وکړی، نو سلام بن مشکم د صعب بن معاذ په قلا کې و وژل سو، اوس نو د دغو دوو فتحه سوو قلاوو ټول یهود د نطاة د منطقي و درېمي قلا ته چې د زبیر قلا ورته ویل کېده ولاړل، بیا نور رسول الله ﷺ مسلمانان امر کړه چې د صعب بن معاذ د قلا و بامو ته لوړ وڅېړی او په لوړ

آواز تکبیرونه وایاست، مسلمانان هم لوړ و قلا ته وختل او ټول لښکر په لوړ آواز د الله اکبر نارې وهي، دومره په زوره تکبیرونه یې ویل چې د خیبر هغه بلي حصې چې کُتیبه نومېدل اوږېدل او هلته د یهودو زړونه نور هم د بیري ډک سوه، پوه سوه چې د صعب قلا هم مسلمانانو ونيول، دغه د مسلمانانو تکبیرونه د دوی د بیري سبب وگرځېدل، الله ﷻ خپل لښکر په تکبیر ویلو کامیابه کړی، د تکبیر ویلو او نشرېدلو وخت او سبب دغه وخت او دغه ځای دی، الله ﷻ د تکبیر په ناره کې تاثیر اېښی دی کفار همېشه د تکبیر په نارو سره بیرېږي او دغه د تکبیر نارې بدې پر لگېږي.

د زیږ د قلا فتحه کېدل

رسول الله ﷺ د مسلمانانو یوه ډله پرېښوول چې د دغو دوو فتحه سوو قلاوو چې د ناعم او صعب قلاوي وې ساتنه او حفاظت وکړي او په خپله رسول الله ﷺ د نورو اصحاب کرامو سره د خیبر و درېمي قلا ته رهي سو چې د زیږ قلا ده، د زیږ قلا ډیره مضبوطه او محکمه قلا وه او د غره پر سر جوړه سوې وه چې نه آسان ورتلای سوای او نه لښکر ور ختلاى سوای، دغه قلا د یهودو تر ټولو قلاوو مضبوطه او محکمه وه، مسلمانانو هرڅه کوښښ وکړی چې دغه قلا ونیسي مگر دا کار مشکل ؤ، له هره طرفه پر راغله بیا هم نه سوه کامیابه او یهودو بیا قصد کړی دی چې د قلا څخه هیڅ نه راوړي، یهودو یو د بل سره وویل: د ناعم د قلا څخه ور وتلو هغه یې را څخه ونيول، بیا د صعب د قلا څخه ور وتلو هغه یې را څخه ونيول، اوس که دلته یو کال هم کښېنو په والله که ور ووزو، نو یې مسلمانانو ته وویل: تاسي هلته دباندي کښېنی خو موږ نه دروزو، دلته د مسلمانانو هیڅ لار نه جوړېږي چې قلا ته ور ننوزي ځکه د هاخوا یې په غشو ولي، د قلا محاصره دوام لري مگر د مسلمانانو هیڅ امید نسته چې دغه قلا دي ونیسي، څنگه یې ونیسي؟ مسلمانان ور نژدې کېدلای نه سي او یهود نه را وزي، د مسلمانانو یوې ډلې کوښښ وکړی چې قلا ته ورسي خو څه یې و نه کړه، بلي ډلې کوښښ وکړی د هغو هم په وسه څه نه سوه پوره، ټول کوښښونه یې بې فایدې دي، قریبه ده چې مسلمانان نا امیده سي څنگه او په کومه طریقه سره دغه قلا ونیسي؟

دغه د نأ میدی په وخت کي یو یهودي چي نوم یې غزال ؤ د نورو یهودو په پټه راغلی او د رسول الله ﷺ سره یې د ملاقات غوښتنه وکړه، اجازه ورکول سوه او د رسول الله ﷺ سره کښېنستی، رسول الله ﷺ و فرمایل: څه خبر دي را وری دی؟ غزال و ویل: خبره دا ده چي دغه قلا نه نیول کیږي د هیچا په وسه نه ده پوره چي دغه قلا ونیسي قلا په خورا کي موادو ډکه ده، په خلکو او اسحو ډکه ده، مالونه پکښې دي، رسول الله ﷺ و فرمایل: راغلی یې چي ما و بهروې؟ الله ﷻ وعده را سره کړې ده چي خیبر به فتحه کوم، یهودي ویل: زه پوهېږم او زموږ په کتابو کي راغلي دي چي ته به خیبر فتحه کوې او زموږ مشکل هم دغه دی، رسول الله ﷺ و فرمایل: نو د څه شي دپاره راغلی یې؟ یهودي ویل: زه به داسي لار دروښیم چي په هغه طریقه سره ته دغه قلا ونیسي مگر په دې شرط چي ما ته به امان را کوې، زما ښځه، زما اولادونه، زما اقرباء او زموږ مالونه به ټول په امان یو، بیا به زه داسي لار دروښیم چي قلا فتحه کړې او وې نیسي، رسول الله ﷺ ویل: خوښه مي ده ته او ستا کورنۍ په امان یاست، یهودي ویل: یا محمد! ﷺ دغه قلا اوبه نه لري په دغه قلا کي ټول شیان سته خو اوبه نه لري ته یې ویني چي قلا لوړه پر غره ده، نو اوبه دکومي خوا ورته راځي؟ رسول الله ﷺ ویل: نو دوی څه شي چښي؟ یهودي ویل: دوی لاندې په غره کي لاري او غارونه لري (چي په پښتو نغم ورته وایي) يعني: یهودو په دغه غره کي نغم جوړ کړی دی چي هلته تر غره دباندې یې د اوبو د چینو و منطقي ته ورباسي، نو دوی د شپې د هغو چینو څخه اوبه اخلي او بیرته قلا ته ځي او تاسي نه په خبرېږی، رسول الله ﷺ په تعجب کي سو ویل: دغه چینی او نغم چیري دي؟ یهودي ویل: زه به یې دروښیم، نویي مسلمانان رهي کړه او هغه د نغم ځای یې ور وښووی، رشتیا هم هلته دروازه ده او بیا په غره کي نغم دی چي د دغې لاري څخه یهود د اوبو وچینو ته ورځي اوبه اخلي او بیرته ځي.

صحابه کرامو دغه دروازه وتړل او دلته یې نفر هم ورته کښېنول، یهود چي راغله غواړي چي اوبه واخلي که ښوري دروازه تړلې ده، اوس اریان سوه چي دا څه پېښه ده؟ بیرته ولاړل څه صبر او انتظار یې وکړی مگر بېله اوبو کله ژوند کیږي، نو یهودو

بله هيڅ لار او چاره نه درلودل د قلا دروازه يې خلاصه کړه او پر مسلمانانو يې هجوم وړ وړی ډيره شديد حمله يې وکړه، مسلمانان هم ټينگ ورته ودرېدل او پر يهودو يې حملې شروع کړې، خود شديد جنگ په نتيجه کي يې د يهودو څخه قلا ونيول، نو د زبير قلا هم د مسلمانانو لاس ته ورغله چي دا د يهودو هغه ټينگه او محکمه قلا وه. دا د الله ﷻ نصرت او مرسته وه چي دغه غزال نومی يهودي يې مسلمانانو ته مسخره کړی او دغه لاري يې ور ونيول، که نه د دغي قلا د فتحه کولو دپاره هيڅ لار نه وه.

د ابی د قلا فتحه کېدل

اوس نو مسلمانان د نطاة د منطقي څخه فارغه سوه (نطاة) يې ټول ونيوی او د (شق) منطقي ته ورغله او هلته يې د ابی قلا محاصره کړه چي دغه قلا هم د يوې غونډۍ پر سر ده رسول الله ﷺ ابو دُجانه ﷺ امر کړی چي د دغي قلا د حملو او هجوم مشرتوب ستا پر غاړه دی، ابو دُجانه ﷺ هم په حملو شروع وکړه پرله پسې حملې کوي او يهود هم د دغو حملو جواب وايي، دغه د حملو حالت خو ورځي دوام درلودی خو په عين وخت کي مبارزه او پهلواني يعني: نفر په نفر جنگونه هم کيږي، خو يوه ورځ د يهودو له طرفه دوه پهلوانان را ووتل او د مسلمانانو څخه يې د مبارزې دپاره نفر وغوښتی، خو دغه دواړه پهلوانان د مسلمانانو له طرفه و وژل سوه، مگر هغه دوهم پهلوان چا و وژی؟ د هغه وژونکی د مسلمانانو مشهوره پهلوان ابو دُجانه ﷺ هغه د سره دسمال خاوند ؤ، مگر ابو دُجانه ﷺ د يهودو د پهلوان تر وژلو وروسته په يوه وار د قلا دروازې ته ور وځستل، په دغه وخت کي مسلمانان هم د ده سره په قلا ور ننوتل او هلته دننه په قلا کي ډير تريخ جنگ شروع سو خو په جنگ کي يهودو ماته وخوړل او په کراره کراره د نزار و قلا ته تېښېدل، په دغه قلا کي هم مسلمانانو ته ډير غنيمتونه په لاس ورغله، اوس نو د خيبر په اوله حصه کي او د شق په منطقه کي دغه يوه قلا پاته ده چي د نزار قلا ورته ويل کيږي.

د نزار د قلا فتحه کېدل

اوس نو بیا په پاته قلاوو کې یا د خیبر د اولي حصې په ټولو قلاوو کې د نزار قلا محکمه او مطلبو له قلا وه، د یهودو تقریباً دا یقین و چې مسلمانان که هر څومره کوښښ هم وکړي دغه قلا نه سي نیولای نو ځکه یې خپلې ښځې او ماشومان ټول په دغه قلا کې سره یو ځای کړي وه، د یهودو په هغه د مخنیو څلورو قلاوو کې نه ښځې وې نه ماشومان هلته یوازې جنگي نفر اوسېدل، مگر دغه قلا د یهودو هغه د امان او اطمینان ځای و، دوی ویل: ښايي نوري قلاوي فتحه سي خو دغه قلا نه فتحه کېږي او اوس مسلمانانو دغه قلا محاصره کړه، څو ورځې تیرې سوې مسلمانان غواړي چې د نزار قلا هم فتحه کړي خو دې کار ته هیڅ لار نه جوړېږي، یهودو جنگ او را وتل، حملې او مبارزې، ټول پرېښوول، خاصاً چې په دغه قلا کې ښځې او ماشومان هم اوسېږي نو پر هغو هم بیرېږي، مگر مسلمانان چې بیا هر وخت قلا ته ور نژدې سي په غشو او ډبرو یې ولي څوک نه سي کولای چې دغې قلا ته ور نژدې سي، څو ورځې پر دغه محاصره تیرې سوې هیڅ داسې علامه او نښانه نسته چې مسلمانان دي دغه قلا ونيسي، رسول الله ﷺ امر وکړ چې هغه منجنیق چې یهودو جوړ کړی و را کش کړی (منجنیق خو هغه آله وه چې په هغه سره ډبرې او اوروڼه غورځول کېدل او یهودو د مدینې منورې د نیولو دپاره جوړ کړی و) مسلمانانو هم منجنیق را کش کړی ترڅو د نزار و قلا ته یې را وستی.

بیا رسول الله ﷺ و فرمایل: چې هغه دباب هم راوړی (دباب) بیا یوه بله ثقیله سلاح وه چې د یهودو د قلاوو څخه مسلمانانو ته په لاس ورغلې وه او دباب داسې شئ دی چې د ډبرې لویې او لوړې ځنې په شکل د لرگو څخه جوړ سوی دی او پر (عربو) یا پایو مگرځي، چې قلاوو ته درول کېږي او پر دغه دباب خپژې او قلا ته ور اوړي، نو اوس که دغه دباب خالي ځنې وي او قلا ته ور نژدې سي خو د قلا خلک یې په غشو او ډبرو ولي، مگر یهودو دغه دباب د یوې داسې لویې اوږدې ځنې پر شکل جوړ کړی و چې پر لرگو څرخېدل او پر عربو په پوري وهلو تله، د مخ له طرفه په څرمنو پټه سوې

وه، ځكه كه چيري دغه د دباب نفر د قلا له طرفه په غشو يا ډبرو و وېشتل سي دغه څرمني د هغه په مخ كي دي او د هغه نفر څخه غشي او ډبري په ګرځول كيږي.

اوس چي مسلمانانو دغه دباب د قلا پر طرف ور رهي كړي يهودو بيا اورونه پر را غورځول چي دغه څرمني په وسوځل سي، رسول الله ﷺ امر و كړي چي دغه څرمني په اوبولنډې كړي چي نه غشي، نه ډبري او نه اور تاثير پر كوي، دا خو دباب سو.

اوس نو مسلمانان د هغه منجنیق په واسطه د قلا دېوال په لويو لويو ډبرو ولي، رسول الله ﷺ امر و كړي چي په منجنیق د دېواله يو ځای ولي، يعني: په ټولو ډبرو د دېواله يوه حصه ولي، ځكه هغه حصه ضعيغه كيږي او نږېري، مسلمانانو هم د دې دپاره چي په دغه ويشتلو دېوال و نږېري د ډبرو ويشتل ټول پر يوه ځای كول، او نور مسلمانان بيا له بله طرفه پر هغه لويو ځنو چي دباب ورته ويل كېده پر قلا حملې كوي او ور نژدې كيږي، يهود يې په غشو او ډبرو ولي خو د هغه څرمنو په واسطه مسلمانان ساتلي دي، په اورو يې ولي، هغه بيا څرمني لنډې دي او نه اخلي، يهود په بېره كي دي له يوه طرفه دېوال د منجنیق په ډبرو ويشتل كيږي او هغه دېوال كرار كرار نږېري او له بله طرفه مسلمانان په هغه دباباتو حملې پر كوي او كرار كرار قلا ته ور نژدې كيږي، يهود بيا هم كوښښ كوي چي دفاع وكړي خو په آخر كي مسئله تر دفاع تېره سوه او د تيښتي په فكر كي سوه.

هلته مسلمانانو د منجنیق په واسطه د قلا د دېواله يو ځای و نړاوه او تر هغه ځای په قلا ور ننوتل، هلته دننه په قلا كي د مسلمانانو او يهودو په منځ كي شديد جنگ شروع سو څرنگه چي يهودو د دغي قلا څخه و نورو قلاوو ته د تيښتي لار نه درلودل، نو خود يې د جنگ لار اختيار كړه د جنگ په نتيجه كي يهودو بده ماته وخوړل، هغه كسان چي وژل كېدل و وژل سوه او هغه كسان چي تېښتېدلای سواي و تېښتېدل ښځي او ماشومان يې و مسلمانانو ته ور پېښوول، د دغي قلا په فتحه كولو سره د خيبر اوله نيمه حصه چي د نطاۃ او شق حصه وه او پنځه قلاوي پكښې وې پوره فتحه سوه، كه څه هم په دغه منطقه كي هلته نوري كوچنې قلاوي وې مگر د هغو قلاوو اوسېدونكو چي د دغي لويي او محكمي قلا فتحه كېدل وليده هغه نوري قلاوي يې خالي كړې

او د خیبر د ښار و دوهمي حصې ته چې کتیبه وه و تښتېدل .

کله چې د نزار هغه مطلوبه او محکمه قلا هم فتحه سوه ، د یهودو ټولې ښځې او ماشومان مسلمانانو بندیان و نیول او په قلا کې موجود شیان ټول مسلمانانو په غنیمت واخیستل ، هغه نارینه یهود چې له دغې قلا څخه و تښتېدل ډېر یې د کتیبه و منطقي ته ولاړل دلته نور رسول الله ﷺ و فرمایل : دا د خیبر د قلاوو آخري قلا ده چې جنگ پکښې وسويعني : پسله دې یهود جنگ نه کوي .

ومغه تروې چې و خیبر و دوهمي حصې و فتحه کولو حالات ورته بیان سي لومړۍ به و صفیې سره و رسول الله ﷺ و نکاح کولو سبب (و کیفیت ورته بیان سي) .

په دغه قلا کې د یهودو ټولې ښځې بندیانې و نیول سوې ، چې په وروسته کې بیا صفیه بنت حبی د دې د مېړه کنانه بن ابي الحقیق تر وژلو وروسته هم د بندیانو په جمله کې شامله سوه او دغه ښځې د پوره خیبر تر فتحه کولو وروسته پر مسلمانانو و وېشل سوې .
د دغو ښځو څخه د رسول الله ﷺ حصه صفیه د حبی بن أخطب لور وه ، هغه حبی بن أخطب چې په بني قریظه کې حلال کړل سو او قصه مو د مخه درته بیان کړې ده ، دغه صفیه د کنانه بن ابي الحقیق ښځه وه چې د خیبر پاچا ؤ او هغه هم په وروسته کې و وژل سو او ښځه یې د بندیانو سره یو ځای کړل سوه ، مگر د مخه تر دې چې د یهودو ښځې پر مسلمانانو و وېشل سي د حیه الکلبی ؓ و رسول الله ﷺ ته ورغلی ویل : یا رسول الله ! د بندیانو ښځو څخه یوه مینځه ما ته راکړه ، رسول الله ﷺ ورته و ویل : ورسه یوه واخله ، دئ چې ورغلی دغه صفیه د حبی بن أخطب لور یې واخیستل خود اصحاب کرامو څخه یوه نفر و رسول الله ﷺ ته و ویل : یا رسول الله ! دغه صفیه د یوه پاچا لور او د بل پاچا ښځه ده د بني قریظه او بني النضیر بي بي ده او تا و د حیه الکلبی ته ورکړه دغه ښځه بله دې څخه چې ستا مینځه وي د بل چا سره نه ښایي ، نور رسول الله ﷺ د حیه الکلبی د دې سره راوغوښتی ، هغه هم رسول الله ﷺ ته ورغلی ، رسول الله ﷺ ورته و ویل : بله دې څخه بله مینځه واخله او پر صفیه یې اسلام عرض کړی او دې هم سمدستي و ویل : أشهد أن لا إله إلا الله و أنك رسول الله .

رسول الله ﷺ په تعجب کي سو چي څنگه ژر يې اسلام قبول کړی؟ د خيبر د يهودو څخه اول نفر دی چي مسلمانېږي، نو ويل: څنگه ژر مسلمان سوې؟ دې ﷺ وويل: کله چي تا د مکې مکرمې څخه مدينې منورې ته هجرت وکړی زما پلار ځي بن اخطب او زما اکا ابوياسر بن اخطب قبا ته درووتل چي تا وويني.

ورونو! دغه قصه مي د هجرت په شروع کي مفصله درته بيان کړې ده، ان شاء الله په ياد کي به مو پاته وي، نو صفيي ﷺ وويل: زما پلار او زما اکا ستا د ليدلو دپاره در ووتل، کله چي بيرته کور ته راغله او زه کوچنی وم خود دوی خبري مي اورېدې او په خبرو يې پوهېدم، اکا مي زما د پلار څخه پوښتنه وکړه چي آيا هغه هغه دی؟ پلار مي ويل: هو.

بيا مي اکا ورته وويل: دا هغه نبي دی چي زموږ سره يې په تورات کي بيان سته؟ پلار مي ويل: هو.

بيا مي اکا ورته وويل: تا يې ټولي علامې وليدلې؟ او ودي پېژندی؟ پلار مي ويل: هو، د يهودو په رب قسم چي هغه نبي دی. اکا مي ورته وويل: نو څه نيت دي دی؟

پلار مي ورته وويل: ترڅو چي ژوندی يم دښمني به ورسره کوم. نو صفيي ﷺ وويل: د هغه وخته څخه مي اسلام په زړه کي ؤ، زه هغه وخت پوه سوم چي ته نبي يې ځکه پلار او اکا مي دواړو شاهدي آداء کول چي ته نبي يې او اوس چي موقع براهه سوه مسلمان سو.

کله چي رسول الله ﷺ د دې ايمان او صداقت وليدل نور رسول الله ﷺ ورته وويل: ته څره او آزاده يې او دا يې په نکاح کړه نو صفيه ﷺ ام المؤمنين وگرځېده، خو د نکاح په شپه رسول الله ﷺ د دې پر مخ يوه شنه لکه يا داغ وليدی، نو يې پوښتنه ځني وکړه چي دغه شين داغ د څه شي دی؟

دې ﷺ وويل: يا رسول الله! خيبر ته ستا تر را تگ د مخه ما خوب لیدی: لکه سپوږمۍ چي له خپله ځايه ايسته سي او زما په غيږ کي ولوېږي او په والله ستا په باره کي ما هيڅ فکر نه ؤ کړی او نه مي په ياد وې، نو ما دغه خوب خپل خاوند ته ووايه،

خاوند مي يوه ټينګه چپلاخه يا خپېره پر مخ را سره کړه او ويل: ته هغه پاچا غواړې چې په مدينه کي دى؟ دا د هغې چپلاخي داغ او لګه ده.

رسول الله ﷺ صفیه رضی اللہ عنہا په نکاح کړه او دا ام المومنین وګرځېده، مګر د رسول الله ﷺ نورو ازواجو مطهراتو چي د دې درجه او مقام، ادب او کمال ليدل، نو به يې کله کله په خبرو زهيرول، کله چي به يې غوښته چي دې رضی اللہ عنہا ته تکليف ورکړي نو به يې ورناري کړه: يا بنت يهودي! يعني: اې د يهودي لوري!

سبحان الله! دا د بُنو طبيعت دی، بلکه د بشر طبيعت دی او بشر عاجزه دی.

نو صفیه رضی اللہ عنہا به ژړل، خويوه ورځ رسول الله ﷺ راغلی او دا رضی اللہ عنہا ژاړې، رسول الله ﷺ پوښتنه ځني وکړه چي ولي ژاړې؟ دې ويل: يا رسول الله! ستا بنځي ما ته وايي: د يهودي لوري (مګر حُی بن أخطب چي د صفیه رضی اللہ عنہا پلار ؤ د هارون عليه السلام د اولادې څخه ؤ) نور رسول الله ﷺ ورته وويل: که يې بل وار دغه خبره درته وکړه، ته ورته و وايه: پلار مي هارون عليه السلام او اکا مي موسی عليه السلام دي، آيا په تاسي کي څوک داسي پلار او اکا لري؟

بل وار چي ورته و ويل سوه چي اې د يهودي لوري، دې ورته و ويل: پلار مي هارون او اکا مي موسی دی په تاسي کي داسي څوک سته چي پلار يې نبي او اکا يې نبي وي؟ نو دوی يې جوابه او پته خوله سوې، د رسول الله ﷺ په مرسته صفیه رضی اللہ عنہا غالبه سوه، دا د ام المؤمنین صفیه رضی اللہ عنہا د اسلام او د رسول الله ﷺ سره د نکاح کولو قصه وه.

او د رسول الله ﷺ نکاح د صفیه رضی اللہ عنہا سره په دې سبب وه چي رسول الله ﷺ غوښتل چي هغه شديد عداوت کوم چي د يهودو او مسلمانانو په منځ کي موجود دی د دغې څېمې، په واسطه لږ او کم سي او په دغه څېني سره دغه دوه متضاد قومونه سره نژدې سي، د يهودو قبيلې اسلام ته تشويق او را جذب سي، دا ځکه چي په عربو کي څېنې ډير اعتبار درلودی او د څېنې ډير خاص مراعت کېدی، او يهود هم په دغو عاداتو او رواجو کي د عربو په شان وه او د عربو خاصيتونه پکښي موجود وه، که نه صفیه رضی اللہ عنہا د بنایست او جمال خاونده نه وه، بلکه د سیرت کتابونه د دې رضی اللہ عنہا قیافه داسي بيانوي چي دا رضی اللہ عنہا په قد ډېره کوچنۍ او ګردۍ وه.

و دوهم ټوک پای

الله جل و علا له دي حمد او ثنا وي چي د سرور کائنات ﷺ ژوند د دوهم ټوک د ليکلو او پوره کولو توان او توفيق يې راکړی او هم د دغه رب جل و علا له درباره دا خواست او غوښتنه کوم چي د پاته درېيم ټوک د ليکلو او پوره کولو د پاره صحت او توفيق راکړي.

«وما توفيقی إلا بالله عليه توکلت و إليه أنیب»

﴿سُبْحَنَ رَبِّكَ رَبَّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ﴾ ﴿وَسَلِّمْ عَلَى الْمُرْسَلِينَ﴾

﴿وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾

وصلی الله تعالی علی خیر خلقه سیدنا و حبیبنا و مولانا محمد

و آله و اصحابه و اهل بيته اجمعين.

و السلام علیکم ورحمة الله و بركاته.

ستاسي د دعاء محتاج

(عنايت الله "علمي")

د مؤلف له طرفه نشر سوي او چاپ سوي کتابونه

- ۱- د سرور کائنات ﷺ ژوند : په درې ټوک کېښي.
 - ۲- خُلَفَاءُ الرَّاشِدِينَ : په يوه ټوک کېښي.
 - ۳- ديني او اخلاقي لارښوونې : په يوه ټوک کېښي.
 - ۴- شيطان د انسان دښمن دی : وړوکې رساله.
 - ۵- د ساحر له شره خلاصون : په يوه ټوک کېښي.
 - ۶- آخري سفر : په يوه ټوک کېښي.
 - ۷- نصيحتونه : په يوه ټوک کېښي.
- که ژوند او صحت باقي وه تر لاس لاندي کتاب د قصص الأنبياء ﷺ په نامه سره يادېږي. ان شاء الله تعالی په راتلونکي وخت کي به ترتيب او چاپ سي.

وَمَا تَوْفِيقِي إِلَّا بِاللَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أَنِيبُ

د کتاب د ټولو لوستونکو څخه دا هيله او غوښتنه لرم چې د رب ﷻ له درباره ما، زما مور او زما هغه پلار ته چې زما مربي او زما استاد دی د مغفرت او بخښني خاصه دعاء وکړي او رب ﷻ ما ته نور توان او توفيق راکړي چې د عامو مسلمانانو ديني خدمت وکړم، او الله ﷻ دي هغه چا ته د خير بدله او د خير جزاء ورکړي چې زما سره يې د دغه کتاب په چاپولو او نشرولو کي مرسته او کومک کړی دی.

عنایت الله "علمي"

د دوهم ټوک فهرست

مخ

شمېر	سرليک	مخ
۱	د بدر لويه او عظيمه غزاء.....	۴۷۰
۲	اسلامي لښکر د بدر پر طرف حرکت کوي.....	۴۷۴
۳	د مکې مکرمې مشرکان د جنگ دپاره تيارېږي.....	۴۷۶
۴	د رسول الله ﷺ مشورتي مجلس.....	۴۸۱
۵	د مبارزې شروع کېدل.....	۴۹۶
۶	ابليس عليه لعنه د جنگ له ميدانه وزي.....	۵۰۵
۷	د ابو جهل وژل کېدل.....	۵۰۶
۸	په بدر کي د صادق ايمان خو نموني.....	۵۱۲
۹	د جنگ بنديان.....	۲۲۵
۱۰	هغه خا ته د رسول الله ﷺ ورنگ چي د كفارو جسدونه...	۵۲۶
۱۱	پر ابو لهب د جنگ د بايللو تاثير.....	۵۲۹
۱۲	مديني منورې ته د مسلمانانو د نصرت خبر رسېدل.....	۵۳۱
۱۳	نبوي لښکر مديني منورې ته حرکت کوي.....	۵۳۳
۱۴	قرآن مجيد د بدر د جنگ په باره کي بيان کوي.....	۵۴۲
۱۵	د بدر او اُحُد په منځ کي عسکري حرکتونه.....	۵۴۵
۱۶	په گدر کي د بني سليم غزاء.....	۵۴۷
۱۷	د رسول الله ﷺ د وژلو دسيسه.....	۵۴۷
۱۸	د بني قينقاع غزاء او سبب.....	۵۵۰
۱۹	د السويق غزاء.....	۵۵۹
۲۰	د ذي اَمَر غزاء.....	۵۶۰
۲۱	د کعب بن الاشرف يهودي وژل.....	۵۶۲

د دوهم ټوک فهرست	۲
۵۶۸ د قُوع يا بحران غزاء	۲۲
۵۶۹ د زيد بن حارثه رضي الله عنه سريه يا ټولي	۲۳
۵۷۱ د اُحُد غزاء يا د يوه نيستي کوونکي جنگ دپاره	۲۴
۵۷۴ د مشرکانو د لښکر جوړېدل	۲۵
۵۷۶ د دفاع دپاره د مسلمانانو مشورتي غونډه	۲۶
۵۷۸ اسلامي لښکر جوړول او د جنگ ميدان ته وتل	۲۷
۵۸۶ د جنگ او دفاع دپاره نقشه	۲۸
۵۹۲ د مشرکانو د لښکر تياري	۲۹
۵۹۳ د قریشو له طرفه سياسي هلي ځلي	۳۰
۵۹۵ د مشرکانو د لښکر د احساساتو د لوړولو دپاره	۳۱
۵۹۶ د جنگ اور بلېدل	۳۲
۶۰۳ د اسد الله حمزه بن عبد المطلب رضي الله عنه شهادت	۳۳
۶۰۵ په جنگ کي د غشي وېشتونکو کاميابه برخه	۳۴
۶۰۷ د غشي وېشتونکو رسوا کوونکي غلطي	۳۵
۶۱۴ د رسول الله صلی الله علیه و آله پر شا وخو شديد جنگ	۳۶
۶۲۳ پر رسول الله صلی الله علیه و آله د مشرکانو د فشار دېرېدل	۳۷
۶۲۴ د اُحُد د ورځي عجيبه او نادره قهرمانۍ	۳۸
۶۲۶ د رسول الله صلی الله علیه و آله د وژل کېدلو آواز	۳۹
۶۲۹ د ابي بن خلف کافروژل کېدل	۴۰
۶۳۲ د شهيدانو د پزو او غوړو پرېکول	۴۱
۶۳۴ تر جنگ وروسته د عمر فاروق رضي الله عنه او ابوسفیان خبري	۴۲
۶۳۹ د شهيدانو را ټولول او بنخول	۴۳
۶۴۳ مدينې منورې ته رجوع، د حب او قربانۍ نادره حالات	۴۴
۶۴۵ د اُحُد په جنگ کي د دواړو طرفو وژل سوي کسان	۴۵
۶۴۶ د حمراء الاسد غزاء	۴۶
۶۵۴ د اُحُد پر غزاء الهي تبصره	۴۷

۳	د دوهم ټوک فهرست
٦٦٥	د ابو سلمه رضي الله عنه سريه..... ٤٨
٦٦٦	د خالد بن سفيان د وژلو دپاره د عبد الله لېږل..... ٤٩
٦٦٩	د عمرو بن العاص اسلام..... ٥٠
٦٧١	د رجيع د ابو غمجنه واقعہ..... ٥١
٦٧٧	د بئر معونه فاجعه..... ٥٢
٦٨٣	د بني النضير د يهودو سره غزاه..... ٥٣
٦٩١	د ذات الرقاع غزاه..... ٥٤
٦٩٥	د بدر دوهمه غزاه..... ٥٥
٦٩٧	د دومة الجندل غزاه..... ٥٦
٦٩٩	د خندق يا احزابو غزاه..... ٥٧
٧٤٤	د بني قريظه د يهودو سره غزاه..... ٥٨
٧٦٢	د سلام بن ابی الحقيق يهودي وژل..... ٥٩
٧٦٥	د محمد بن مسلمه رضي الله عنه سريه يا ټولۍ..... ٦٠
٧٦٩	د بنو لحيان غزاه..... ٦١
٧٧٢	د عكاشه رضي الله عنه سريه..... ٦٢
٧٧٣	د محمد بن مسلمه رضي الله عنه سريه..... ٦٣
٧٧٥	د ابو عبيده عامر بن الجراح رضي الله عنه سريه..... ٦٤
٧٧٥	جومم ته د زيد بن الحارثه رضي الله عنه سريه..... ٦٥
٧٧٦	عيص ته د زيد بن الحارثه رضي الله عنه سريه..... ٦٦
٧٧٨	د بني مصطلق غزاه..... ٦٧
٧٨٢	د بني مصطلق تر غزاه د مخه او په غزاه كي منافقان..... ٦٨
٧٩٤	د اټك يا لويو درواغو حادثه..... ٦٩
٨١٠	د عبد الرحمن بن عوف رضي الله عنه سريه..... ٧٠

د دوهم ټوک فهرست	۴
۸۱۰ د علي بن ابي طالب عليه السلام سريه	۷۱
۸۱۱ د ابوبکر الصديق رضي الله عنه سريه	۷۲
۸۱۲ د کرز بن جابر الفهري رضي الله عنه سريه	۷۳
۸۱۳ د حديبيې پېښه او صلحه	۷۴
۸۳۱ مکې مکرمې ته د عثمان بن عفان رضي الله عنه لېږل	۷۵
۸۴۳ د مسلمانو ښځو هجرت	۷۶
۸۴۴ د حديبيې پر صلحه تبصره	۷۷
۸۶۱ د مدينې منورې د ژوند دوهمه مرحله او نوې دوره	۷۸
۸۶۲ د حديبيې تر صلحي وروسته عسکري حرکتونه	۷۹
۸۶۸ د خيبر د غزاء سبب	۸۰
۸۶۹ خيبر ته وتل	۸۱
۸۸۵ د خيبر د لاري واقعات	۸۲
۹۰۵ د صعب بن معاذ د قلا محاصره او فتحه کېدل	۸۳
۹۱۲ د زبير د قلا فتحه کېدل	۸۴
۹۱۴ د ابي د قلا فتحه کېدل	۸۵
۹۱۵ د نزار د قلا فتحه کېدل	۸۶

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library